

AUSZTRIA ÉS A MAGYARORSZÁGI
TANÁCSKÖZTÁRSASÁG

NY. KÖNYV- ÉS IRATKÖZLÖDŐ KÖZMŰVELŐSÉGI TÁRSASÁG BUDAPEST 1909

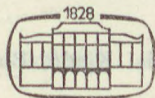
Az MSZMP Központi Bizottságának
Párttörténeti Intézete

549160

GÁBOR SÁNDORNE

AUSZTRIA ÉS A MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG

MTA
KIK

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1969

453903

GABOR BARTHOLOMEUS

AUSZTRIA

ÉS A MAGYARORSZÁGI

TANÁCSKÖZLÉS
MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1969

Ak 901 k 6973

69.67964 — Akadémiai Nyomda, Budapest

1977
H

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
Könyvtelt 10946 1969. sz.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	7
Ausztria és a Magyar Népköztársaság	
1918. október—1919. március 21.	9
1. Ausztria a Monarchia felbomlása idején	9
2. A német-osztrák köztársaság	21
Az önálló állami lét problémája	21
Ausztria gazdasági helyzete	27
Német-Ausztria első kormánya	32
Német-Ausztria új kormánya és a kommunista párt	39
3. A két polgári köztársaság gazdasági kapcsolata és területi ellentéte	46
Árucseré és csempészés	47
Ausztria igénye a nyugat-magyarországi németlakta területekre	52
Az osztrák munkásmozgalom és a magyar proletárhatalom	
1919. március 21—1919. augusztus	61
1. A Magyarországi Tanácsköztársaság létrejöttének visszhangja	61
A párizsi békekonferencia és az osztrák szociáldemokrata vezetők	61
Az osztrák proletariátus a Magyarországi Tanácsköztársaságerő	88
2. Bécs 1919. április 17.	108
3. A Tanácsköztársaság májusi válsága	116
4. Ausztria harca Burgenlandért és a párizsi békekonferencia	121
5. Ausztriát és Magyarországot meghívják a párizsi béketárgyalásokra	146
6. Bécs 1919. június 15.	154
7. A július 21-i nemzetközi osztrák. A Tanácsköztársaság megdöntése	177
8. A menedékjog	199

A német-osztrák köztársaság és a Magyarországi Tanácsköztársaság államközi és gazdasági kapcsolatai	207
1. A bécsi magyar követség	207
2. Kereskedelmi kapcsolatok	211
3. Csempészés	233
4. A bécsi magyar felszámoló hivatal	239
5. Pénzügyi és vagyoni jogi ellentétek	244
A magyar ellenforradalmi emigráció Ausztriában	255
1. A szervezkedés kezdetei Bécsben	255
2. Ellenforradalmi szervezkedés a Tanácsköztársaság idején	259
3. A bécsi magyar követség kirablása	264
4. A brucki puccs és következményei	273
5. Ausztriai katonai szervezkedés és együttműködés Szegeddel	281
Névmutató	295

ELŐSZÓ

Az Osztrák—Magyar Monarchia felbomlásával megszakadt az az államjogi kapcsolat, amely Ausztriát és Magyarországot évszázadokon át egységbe kovácsolta. 1918 novemberétől az addig gazdaságilag különböző módon fejlődő, egymást inkább kiegészítő két ország a politikai változás hasonló útjára lépett. A gazdasági és a társadalmi struktúra különbözősége következtében, a formájában oly sok azonosságot mutató novemberi átalakulás, a találkozási pont után, a polgári forradalom sínjei más-más irányba futottak. Mégis, a korábbi összetartozás arra készítette a két országot, hogy a változott körülmények között is fenntartsák a kapcsolatokat lehetséges, új formáit. Erre törekedtek akkor is, amikor Ausztriában polgári, Magyarországon pedig proletár kormány kezében volt a hatalom.

A magyar történeti irodalom a két ország egymáshoz való viszonyának ezzel a periódusával még nem foglalkozott. E munka első próbálkozás csupán, így nem vállalkozhatott arra, hogy a kapcsolatok teljes, minden irányú feltárását elvégezze. A szerző elsősorban azt a célt tűzte maga elé, hogy a magyar proletárhatalom és az osztrák munkásmozgalom egybecsendülő és disszonáns hangjait egyaránt megszólaltassa. Ezért fel kellett vázolnia a hazai irodalomban még kevésbé ismertetett osztrák munkáspárt ideológiai arculatát, a tevékenységét befolyásoló belső és külső tényezőket, az adott történelmi helyzetet. Ebből a koncepcióból — a két ország munkásmozgalmának központba állításából — természetesen következik, hogy a hatalmon levő pártok közül behatóbban ismertetjük Német-Ausztria Szociáldemokrata Pártját, mint koalíciós partnerét, a hatalomban részes Keresztényszocialista Pártot.

A történelem csak a nemzeti és a nemzetközi eseményekkel összefüggésben vizsgálható. Ezért arra törekedtünk, hogy széles aspektusból világítsuk meg az eseményeket, de az arányokat a fő célkitűzés szabja meg.

A korábban egységes Ausztria—Magyarország 1918 utáni viszonya alakulásának, a szomszédos országokhoz fűződő kapcsolatainak vizsgálata fontos problematikája történeti irodalmunknak. E téma további részleteinek kidolgozása a jövő feladata.

AUSZTRIA ÉS A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG

1918. október — 1919. március 21.

1. AUSZTRIA A MONARCHIA FELBOMLÁSA IDEJÉN

1914 óta ötször hullottak le a falevelek, amikor véget ért az első világháború — nem akkor és nem úgy, ahogy Vilmos császár népének és szövetségeseinek ígerte.

1918 nyarán a központi hatalmak teljes veresége már nyilvánvaló volt. Szeptemberben, a bolgár front összeomlása után az osztrák kormány és a magyar politikusok egy része belátta, nem várhatnak semmiféle csodára. A további hiábavaló harc helyett a széteső birodalom megmentése volt a legnagyobb gondjuk. Az erőszak eszközeivel már nem tarthatták együtt a soknemzetiségű Monarchiát, ezért készek voltak engedményekre is. 1918 októberében a Habsburg-császár és az osztrák kormány még remélte, hogy a Monarchia államok szövetségévé alakítható át.¹ A magyar uralkodó osztályok még eddig sem jutottak el a megváltozott helyzet felmérésében, mert az október 16-i manifesztumba — amely autonómiát kínált az Ausztria területén élő nemzetiségeknek és Ausztriát föderatív állammá akarta átalakítani — Wekerléék egy klauzulát vették be, amely szerint ez az autonómia „a magyar szent korona országainak integritását semmi esetre sem érinti”.² Ennek alapján a délszlávok — akik már létrehozták saját Nemzeti Tanácsukat — nem egyesülhettek volna. Wekerléék nem vették tudomásul azt sem, hogy Párizsban megalakult a cseh kormány, hogy 1918. október 3-án Bécsben a parlamenti ülésen a csehek nyíltan bejelentették elszakadásukat Ausztriától.

Az osztrák szociáldemokraták viszont azonnal reagáltak Tusar csehszlovák szociáldemokrata képviselő parlamenti felszólalására, amely kétségtelessé tette, hogy semmi nem akadályozhatja meg az önálló csehszlovák állam megalakítását.³ A szociáldemokrata képviselők frakciója még aznap,

¹ JOSEF HINDELS: *Von der Ersten Republik zum Zweiten Weltkrieg* (Tryck. Framtiden, Malmö 1947, 14. o.) c. könyvében a következőket írja a Monarchia föderációs átalakításának tervéről: A Monarchia szétesése gyorsan és szinte összeütközés nélkül ment végbe. Ahol a népek felkeltek, ott a császári bürokrácia gyáván visszavonult. Ekkor a császár felajánlotta, hogy a Monarchia autonóm országok szövetsége legyen. A szociáldemokrata párt régi nemzetiségi programja így vált a császári reakció programjává. Korábban ez haladó megoldás lett volna. A vereség és a népek felkelése következtében azonban ez már nem nyújtott semmit.

² Népszava, 1918. október 18. *Ausztria — szövetséges állam.*; JACQUES HANNAK: *Im Sturm eines Jahrhunderts. Eine volkstümliche Geschichte der Sozialistischen Partei Österreichs.* Wiener Volksbuch., Wien 1952. 241. o.

³ *Ein Jahr Republik. Österreich 1918/1919.* Verl. der Österreichischen Staatsdruckerei, H. n. 1919, 4. o.

1918. október 3-án határozatot hozott: „Az ausztriai német munkásság képviselői elismerik Ausztria szláv és román nemzeteknek önrendelkezési jogát és ugyanezen jogot igénylik Ausztria német népének is . . . Követeljük, hogy Ausztria minden német területét egyetlen német-osztrák államban egyesítsék, amely Ausztria más nemzetéhez és a Német Birodalomhoz fűződő kapcsolatait saját szükségletei szerint szabályozza.” A továbbiakban kijelentették, hogy készek föderációról tárgyalni, de ha ezt elutasítják: „az ausztriai német nép minden eszközzel védekezni fog az ellen, hogy államjogi helyzetét vagy bármely részének államjogi helyzetét a háta mögött valamely idegen hódító államhatalma vagy kardja határozza meg . . .”⁴

Ez a határozat magában foglalta mindazokat a problémákat, amelyek az elkövetkező időkben a volt Monarchia népei — köztük a német-osztrákok — sorsának alakulásával kapcsolatban felmerülhetnek. Az osztrák szociáldemokrata párt nem zárkózott el attól — bár a múlt elnyomása és háború által kielezett ellentétek következtében nem látta reálisnak —, hogy föderatív alapon együtt maradjon a birodalom. Határozottabb formában fejezték ki azt az elképzelésüket, hogy Ausztria önálló lesz, de ezzel szorosan összefonódott a Németországhoz való csatlakozás, az Anschluss gondolata is. Hangot adtak fő gondjuknak: biztosítani kell az új nemzeti államokkal szemben a volt Monarchia németlakta területeit, Ausztria jövő határainak maximumát.

Az osztrák szociáldemokrata vezetők e határozat meghozatalakor a legfontosabb kérdésekben már egységesek voltak, nem úgy, mint a háború előtt és alatt. Karl Renner régebben a Monarchia szláv népeinek függetlenségi törekvéseit reakciós utópiának tekintette. Nézete szerint a nemzeti-ségi elvet a történelem túlhaladta, és a Habsburgok „nemzetek feletti állama” magasabb rendű, fejlettebb államforma, mint a nemzeti állam. A háború idején, tudva, hogy a központi hatalmak veresége esetén a szláv népek elszakadását semmi sem gátolhatja meg, síkra szállt azért, hogy „a szociáldemokrácia politikai és erkölcsi szempontból támogassa a háborút”. Ezzel szolidaritást vállalt a hadviselő imperialista osztályokkal és hatalmakkal.⁵ A „baloldali”, valójában centrista Otto Bauer, határozottan szemben állt Renner nacionalista nézeteivel, elítélte az imperialista célokért folyó háború támogatását.

Bauer a háború elején mint tiszt vonult be. Rövidesen orosz hadifogságba került, és csak 1917 szeptemberében térhetett vissza Bécsbe. Amikor az osztrák szociáldemokrata párt a háború kitörése óta 1917. október 19-én első ízben ült össze kongresszusra, Otto Bauer már otthon volt. Mint katona, a kongresszuson személyesen ugyan nem vehetett részt, de a párton belüli baloldal az ő útmutatásai alapján lépett fel, és nemzetiségi programjában követelte a szláv nemzetek önrendelkezési jogának elismerését, azt a jogot

⁴ A határozatot ismerteti: *Protokoll der Verhandlungen des Parteitages der sozialdemokratischen Arbeiterpartei Deutschösterreichs*. Abgehalten in Wien vom 31. Oktober bis zum 3. November 1919. Verl. der Wiener Volksbuchh., Wien 1920.

⁵ JULIUS BRAUNTHAL: *Geschichte der Internationale*. I—II. köt. Dietz, Hannover 1963, II. köt. 156. o.

hogyan elszakadjanak a Habsburg-monarchiától.⁶ Fellépésük nem járt eredménnyel, és 1918. augusztus 18-án Zell am Seeben, az alpesi tartományok szociáldemokrata szervezeteinek konferenciáján is tovább folyt a vita Bauer és Renner állásfoglalása körül. Még ekkor is Renner álláspontja győzött, amely egyenjogúságot ad, de az önrendelkezési jogról hallgat, amikor kimondja, hogy a cél: „a korona országai határainak megszüntetése, egységes nemzeti kerületek kialakítása, és a nemzeti államok teljes gazdasági és közlekedési közösségben való egyesítése.”⁷ Renner, a magyar szociáldemokratákhoz hasonlóan (Stockholmban és Bernben kifejtett állásfoglalásuk ezt bizonyítja), mindenekelőtt a Monarchia egységének megőrzését tartotta szem előtt. Az elnyomott nemzeteknek kulturális és közigazgatási önállóságot kívánt adni, hogy ennek fejében megőrizze a gazdaságilag aránytalanul fejlesztett területek egymásrautaltságra épülő rendszerét, a birodalom épségét. Vitathatatlan, hogy nagyobb területek gazdasági egysége reális perspektíva, de nem a Monarchia akkori rendszerében, és nem 1918-ban. Olyan időben hozták ezt a határozatot, amikor az antant szándékai már közismertek voltak, és nem volt kétséges, hogy a háború kimenetele módot ad ezek végrehajtására.

1918 októberében már nemcsak a szociáldemokraták, hanem a keresztényszocialisták és német nacionalisták is belátták: szélmalomharc lenne az elszakadási törekvések ellen tovább küzdeni, jobb, ha egyetértést mutatva azzal törődnek, hogyan menthetnék meg azokat a területeket, ahol a német lakosság van többségben.

1918. október 21-én az alsó-ausztriai tartományi kormány ülésében német-osztrák képviselőkől megalakult Német-Ausztria⁸ ideiglenes nemzetgyűlése. Ezzel elismerték a többi nemzet önrendelkezési jogát, egészen az elszakadásig. Ez természetesen már post festo történt, akkor, amikor a Monarchia október 4-i, Wilsonhoz küldött fegyverszüneti kérelmére 18-án azt a választ kapta: az elnyomott nemzetiségek már nem elégszenek meg az autonómiával, tárgyaljanak a feltételekről a cseh és a délszláv nemzeti tanáccsal.

Az osztrák politikusok tudomásul vették, hogy a történelem kimondta a Monarchiára a halálos ítéletet, de a magyar kormány tagjai még mindig nem értették meg, hogy a soknemzetiségű Magyarország csak a birodalom keretében volt fenntartható. Függetlenségre törekedtek, és a „történelmi Magyarország” határaihoz is ragaszkodtak, a császári hadsereg és a német szövetséges fegyverei nélkül. A magyar szociáldemokrata vezetők még október 13-i pártgyűlésükön is kimondták, hogy a párt nemzetiségi bizott-

⁶ J. BRAUNTHAL i. m. 156. o.

⁷ J. HANNAK i. m. 239—240. o.; *Protokoll der Verhandlungen*...

⁸ 1918 őszén az új osztrák kormány úgy döntött, hogy az ország a Német-Ausztria nevet veszi fel. Ezzel el akarta határolni magát a Monarchia Ausztriájától, annak minden bűnétől és az azokból fakadó felelősségtől. Hangsúlyozni kívánta azt is, hogy az ország területén tisztán németek laktak. Kétségtelen, hogy az Anschlussra törekvés is szerepet játszott ebben. A békeszerződés, talán éppen az utóbbi okból, de a háborús felelősség megállapításaként is, az osztrákokat a régi elnevezés használatára kötelezte. 1919 októberében az osztrák nemzetgyűlés elfogadta a békeszerződést, s ekkor újból vissza kellett térni az Ausztria névhez. E munkában mindkét elnevezés szerepel, bár hivatalosan a szóban forgó időszakban Német-Ausztriát kellene használni.

ságainak föderatív alapon kell állást foglalniok Magyarország területi integritása mellett — de ezt a határozatot nem tudták elfogadtatni.⁹

Ausztria uralkodó osztályát ezekben a hetekben kívülről a teljes katonai összeomlás, belülről az elnyomott nemzetek és saját munkásosztálya fenyegette. Gayer osztrák belügyminiszter október 4-én a hadügyminisztériumhoz fordult és kérte, hogy a bécsi rendőrség támogatására kirendelt katonák létszámát 2700-ról 10 000-re emeljék, mert a munkásság általános sztrájkra készül, és a szociáldemokrata vezetők többé nem tudják kézben tartani a munkásokat. A lakosság körében is nagy az elkeseredés, így „a birodalom fővárosa” rendjét nem tudja biztosítani.¹⁰ De ekkor már nem voltak „császárhú csapatok”. A tisztek egy részének kivételével a hadsereg is békét, változást akart. Ez volt a jellemző nemcsak az ország belsejében állandó, hanem a fronton harcoló katonai alakulatok hangulatára is.

A Monarchia utolsó napjaiban, 1918. október 27-én még kormányváltozást hajtottak végre Bécsben. A Hussarek-kabinet helyét a Lammasch-kabinet foglalta el. Az utolsó közös külügyminiszter gróf Andrássy Gyula lett, aki a királlyal egyetértésben jegyzéket küldött Wilsonhoz. A jegyzékben az antant feltételei alapján különbékét kért, ami egyértelmű volt a német szövetséggel való szakítással. Ez, pártállásra való tekintet nélkül, mélyen felháborította az osztrák képviselőket,¹¹ még a szociáldemokratákat is, akiket ekkor már a Németországhoz való csatlakozás terve foglalkoztatt.

Az antanthatalmak háborús céljai között eredetileg nem szerepelt a Monarchia széttörése. Csak a háború során, a győzelem biztosítása érdekében, fokozatosan jutottak erre az elhatározásra, bár országaik közvéleménye már jóval a háború előtt elítélte a Monarchia reakciós rendszerét, az uralkodó osztályok, különösen a magyarok elnyomó nemzetiségi politikáját. Olaszországban egyes befolyásos körök és az elnyomott nemzetek emigráns politikusai már a háború kezdetétől Ausztria—Magyarország szétdarabolására törekedtek, vagy legalábbis területi igényekkel léptek fel vele szemben. A nyugati hatalmak azonban csak akkor tértek át erre a politikára, amikor látták, hogy Ausztria—Magyarországot nem tudják elválasztani német szövetségéstől; és amikor a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után a bolsevizmus ellen szövetségeseiket kerestek. Kétségtelen volt, hogy az önállóságra törekvő nemzeti burzsoázia nagy tömegbefolyásával inkább gátat tud vetni a forradalmi mozgalmaknak, és már csak ezért

⁹ PI Archívum 658. f. 1918. október 13.; HAJDÚ TIBOR: *Az őszirózsás forradalom*. Kossuth, Bp. 1963, 69. o.

¹⁰ LUDWIG BRÜGEL: *Geschichte der österreichischen Sozialdemokratie*. 5. köt. *Parlamentsfeindlichkeit und Obstruktion (Weltkrieg). Zerfall der Monarchie (1907—1918)*. Wiener Volksbuchh., Wien 1925, 354—355. o.

¹¹ WALTER GOLDINGER: *Der geschichtliche Ablauf der Ereignisse in Österreich* c. tanulmány. Megjelent a *Geschichte der Republik Österreich* c. kötetben, Heinrich Benedikt kiadásában. Oldenbourg, München 1954, 29—30. o.; ERICH ZÖLLNER: *Geschichte Österreichs. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Oldenbourg, München 1961, 491. o. Jacques Hannak Zita királynénak tulajdonítja ezt a lépést, amellyel a halálosan sérült Németországot hátba támadták. Azt írja HANNAK (i. m. 244. o.) ez a különbéke-kísérlet semmit sem használt, de legalább a Habsburgok haláluk órájában megmutatták, hogyan állnak hűség és erkölcsi magatartás dolgában.

is érdemesebb az ő törekvéseit támogatni, mint a latens forradalomtól terhelt, korhadt Monarchiát. A csehszlovák légió ellenforradalmi fellépése Szovjet-Oroszországban megerősítette a nyugati szövetségeseket abban az elhatározásukban, hogy a kisantant államaira támaszkodjanak.

1918. október 28-án Prágában kikiáltották a csehszlovák köztársaságot, a következő napon a délszlávok proklamálták függetlenségüket, 30-án megalakult a Szlovák Nemzeti Tanács, amely egyben a csehekkel való egyesülést is deklarálta. Október 27-én létrejött a bukovinai Román Nemzeti Tanács, 31-én Lembergben a galíciai ukránok jelentették be elszakadásukat. Az október 16-i kiáltvány alapján a magyar parlament önállóságról és perszonálunióról tárgyalt.

A gazdasági különválás első lépései azonnal és kölcsönösen éreztették hatásukat. Az összeomló császári birodalom központjában az osztrák politikusokra az a feladat hárult, hogy háborús ellenségeiken kívül a szabaddá vált nemzetek ellenséges érzületével is megküzdve, kiépítsék az új német-osztrák államot.

A dualista birodalom gazdasági összeforrottsága kétségtelenül bizonyos előnyökkel járt. Iparilag fejlett területei és az agrárjellegű országrészek kölcsönösen ellátták, kiegészítették egymást, A közös vasutak és víziutak felhasználásával nem okozott gondot az ipari góccok ellátása a nyersanyagforrásokban gazdag Monarchiában. Egy olyan impériumban, amelyben több nemzet élt együtt és ezekből kettő — a német és a magyar — elnyomó volt, a gazdasági együttműködés egyenlőtlen fejlődéssel járt. Olyan, például románlakta vidékeket, amelyek nyersanyagban gazdagok voltak, iparilag nem fejlesztettek, hogy az előnyben részesített országrészek üzemeinek ellátását biztosítsák. De az uralkodó, elnyomó magyar nemzet is függő helyzetben volt, ami abban is megnyilvánult, hogy vállalnia kellett Ausztria éléskamrájának szerepét. Ausztriának, mint vezető államnak sok előnye származott a Monarchia létéből. Ezért is érthető, hogy Nyugaton még ma is sokakban él az a felfogás, hogy a császári állam nem anakronizmusa miatt szűnt meg, hanem azért, mert a dualista államformát nem cserélte fel időben föderatív államformával. A mai politika feladatának tekintik tehát az 1918-ban elkövetett hiba helyrehozását.

Gottfried Franz Litschauer is arról ír könyvében,¹² hogy Ausztria—Magyarország történelmi léte nem csupán a dinasztikus törekvések következménye, hanem ez a közép-európai térségben mélyen gyökerező, természetes állami „Lebenskörper”. Szerinte az a seb, amelyet 1918—1919-ben a győztes országok ütöttek, még ma sem gyógyult be. A Duna-medencének a gyógyulást csak egy „nemzetek feletti államrendszer” hozhatja meg.¹³

¹² GOTTFRIED FRANZ LITSCHAUER: *Kleine österreichische Geschichte*. Obelisk Verl., Wien 1961, 314. o.

¹³ V. M. Turok, szovjet történész egyik tanulmányában foglalkozik nyugati történészeknek olyan törekvésével, hogy az Osztrák—Magyar Monarchiát mint Európa integrációjának ideális modelljét ábrázolják. *Вопросы истории*, 1965. 1. sz. В. М. ТУРОК: *Австро-Венгрия — «модель» интеграции Европы*.

Napjainkban íródott e könyv, amikor a volt Monarchia országai — Ausztria kivételével — a szocializmust építik. A változott történelmi körülmények között a szövetség régi formája irreális. De 1918—1919-ben sem maradhatott fenn, mert akkor a történelem a nemzeti államok életrehívását tűzte napirendre, és a burzsoá érdekelleték miatt a nacionalizmus volt az uralkodó tendencia.

1918 novemberében Lenin, Szverdlov és Kamenyev a szovjet kormány nevében szocialista országok szövetségének létrehozására hívta fel a volt Monarchia népeit: „Mélységes meggyőződésünk, hogyha a német, cseh, horvát, magyar, szlovén munkások, katonák és parasztok kezükbe veszik a hatalmat... akkor megkötik a szabad népek testvéri szövetségét és egyesült erővel legyőzik a tőkéseket”, mert „fel fogják ismerni, hogy nem a saját burzsoáziával való szövetségben, hanem az Ausztriában élő összes nemzetek proletariátusának szövetségében van a győzelem záloga”.¹⁴ De az elnyomatás századaiban felgyülemlett bizalmatlanság és gyűlölet erősebbnek bizonyult a szocialista összefogás gondolatánál, és a burzsoá nacionalizmus kerekedett felül, amelynek leküzdése hosszú, bonyolult feladat. Amit 1918-ban elértek haladóbb volt, mint a konzervatív, bürokratikus Monarchia, amely az imperializmus korában akadályozta a fejlődést. De ez a haladás elsősorban a nemzeti burzsoázia érdekeit szolgálta, míg a lenini út, a népek érdekeit. A történelmi körülmények kedvezőtlen alakulása 1918-ban nem tette lehetővé, hogy a Monarchia népei a leghaladóbb útra lépjenek. 1918 októberében függetlenségükért, önálló állami létükért harcoltak, vállalva a gazdasági egység felbomlásával járó nehézségeket.

Ausztriában az október 21-én alakult Ideiglenes Nemzetgyűlés másodszor október 30-án ült össze. Itt elfogadták a Karl Renner által kidolgozott ideiglenes alkotmányt, amelynek értelmében a nemzetgyűlés az egyetlen törvényhozó testület; a nemzetgyűlés tagjaiból 20 tagú végrehajtó bizottságot (államtanácsot) választ, ez a legfőbb végrehajtó testület és rendelkezik mindazokkal a jogokkal, amelyeket korábban a császár gyakorolt; az államtanács három elnöke, a kancellária vezetője és az államtanács jegyzője végrehajtó direktóriumot alkot; az államtanács nevezi ki a minisztereket — amint akkor nevezték —, az államtitkárokat.¹⁵

Amíg a nemzetgyűlés ülésezett, és a szociáldemokraták tudomásul vették, hogy majd csak a választások után összeülő alkotmányozó nemzetgyűlés dönt az államformáról — a tömegek az utcán a köztársaság mellett tüntettek.

Az ideiglenes nemzetgyűlés megválasztotta az államtanács három elnökét, a nagynémet Dinghofert, a keresztényszocialista Hausert, és a szociáldemokrata Karl Seitzet. Az állami kancellária vezetője Karl Renner lett. A tárcák közül a külügyit (Victor Adler, majd rövidesen bekövetkezett halála után Otto Bauer) és a szociális ügyeket (Ferdinand Hanusch)

¹⁴ Известия, 1918. november 3.

¹⁵ Staatsgesetzblatt für den Staat Deutschösterreich, 1918. I. sz.

a szociáldemokraták kapták, öt tárca jutott a nagynémet pártnak, három a keresztényszocialistáknak és három pártonkívüli szakembereknek.¹⁶

A kormány összetétele nem a valódi erőviszonyokat tükrözte. A szociáldemokrata vezetők nem kifogásolták a formális arányok érvényesítését a tárcák elosztásában, mert úgy vélték, hogy a polgári pártok uralma van napirenden, és az azoknak tett engedményekkel egyben meggátolhatják a forradalom továbbfejlődését. Ugyanakkor saját miniszteri tárcáikkal biztosítani tudják a polgári demokratikus vívmányokat.

A Habsburg-birodalom felbomlása idején, a forradalom napjaiban az arisztokraták, a pénzmágnások, a nagytőkések, a háborús nyereszkedők, a császári hadsereg tábornokai rettegtek a frontokról visszaözönlő katonáktól, a Bécs utcáin tüntető tömegektől, rettegtek attól, hogy a nép ítélőszéke elé kell állniuk. Az az erő, amely a birodalmat fenntartotta, a hadsereg, megsemmisült. A nemzetiségi katonák megtagadták az engedelmisséget, elszakadt, újonnan alakult államaiknak tettek hűségesküet. Mindez és a Monarchiát az olasz fronton ért súlyos vereségek elkerülhetetlenné tették az azonnali fegyverszünetet. Az államtanács, amely átvette a legfelsőbb katonai hatalmat, még formálisan is elhárított minden felelősséget a háborút illetően, hogy ezzel kedvezőbb helyzete legyen a béketárgyalásokon. A fegyverszünetet a hadsereparancsnokság kötötte meg Padovában, november 3-án. A parancsnokság a zűrzavarban, az ellenségeskedés megszüntetéséről szóló parancsot az osztrák—magyar csapatoknak 36 órával előbb adta ki, mint az olaszok, így még az utolsó percben százazrek kerültek olasz fogságba,¹⁷ a hadsereg maradványai pedig rendezetlenül, szétszóródva özönlöttek vissza. Ez megfosztotta az uralkodó osztályokat és a legfelsőbb katonai szerveket annak a lehetőségétől, hogy a hadsereg még megbízható részével helyreállítsák a régi rendet.

Egyedül a szociáldemokrata párt „hadserege” volt szilárd,¹⁸ és ezekben a napokban számban, erőben csak növekedett. A magvát alkotó szervezett munkássághoz csatlakoztak a frontról visszaérkező katonák, a békére vágyó tömegek, a forradalmi eszmék iránt fogékony fiatalok és még a parasztság egy része is. Utóbbiak körében mindig a keresztényszocialistáknak volt erős a befolyásuk, de október—novemberben, a hosszú háború okozta szenvedés, nélkülözés közel vitte a parasztokat a munkássághoz, mivel ők is változást kívántak.

¹⁶ Az 1911-es, utolsó választások idején a három párt német-osztrák képviselőinek aránya a következő volt: keresztényszocialista 33,7%; német nemzeti (nagynémet) 45,8%; szociáldemokrata 20,3%. 1918 októberében a tárcák elosztásánál ezt az arányt vették alapul.

¹⁷ OTTO BAUER: *Die österreichische Revolution*. Wiener Volksbuchh., Wien 1923, 95—96. o.; JACQUES HANNAK: *Karl Renner und seine Zeit*. Versuch einer Biographie. Europa Verl., Wien 1965, 342. o.; W. GOLDINGER i. m. 37. o.; E. ZÖLLNER i. m. 491. o.; VIKTOR BIBL: *Geschichte Österreichs im XX. Jahrhundert*... Steyermühl-Verl., Leipzig—Wien—Berlin é. n. [193?], 99. o.; Népszava, 1918. november 6. *Az olasz fegyverszünet bonyodalmai*. Legújabb rovat. stb. J. HANNAK (*Sturm eines Jahrhunderts*. 245. o.) arról a feltételezésről ír, hogy a hadsereg főparancsnokság a fegyverszüneti parancsot azzal a szándékkal adta ki korábban, hogy a katonatömegek fogságba juttatásával megakadályozza azok részvételét a forradalomban.

¹⁸ 1918 őszén Német-Ausztria területén a szociáldemokrata párt taglétszáma 91 900 volt. O. BAUER i. m. 184. o.

Otto Bauer a parasztság közeledését a forradalom eszméihez a harctéri szenvedések visszahatásával és a háborús rekvirálások miatt érzett elkeseredéssel magyarázza. Ugyanakkor kifejti, hogy a régi rendszer gyűlölete rövid idő után az újjal szembeni ellenállásba csapott át, mert a parasztok a köztársaságtól sem kapták meg azt, amit vártak. A császár katonái helyett most a köztársaság fegyveres ereje kényszerítette őket, hogy Bécset és az ipari városokat élelemmel ellássák; a nyereszkeskedés szabadságát az élelmiszerárak maximálásával korlátozták; profitjukat a mezőgazdasági munkások kollektív szerződésben megállapított magasabb bére is megnyirbálta. Reményeikben csalódva, a köztársaság és a munkásosztály ellen fordultak. A vidéki burzsoázia és a klérus pedig mindent megtett, hogy a parasztság ismét tömegbázisukká váljon, táplálták tehát gyűlöletüket a munkásosztállyal szemben. Veszélyes ellenség vált a parasztokból — írja Bauer —, mert bőven volt fegyverük és a reakció megszervezte őket.¹⁹

Reális, de egyoldalú az a kép, amit Otto Bauer a parasztságról rajzol, mert csak az árutermelők nézetei alapján vizsgálta a helyzetet. Pedig a lakosság $\frac{1}{3}$ -át kitevő földművelő réteg 57%-a nincstelen és kisgazdasággal rendelkező volt, akiknek megnyeréséért mindent meg kellett volna tenniük. Arra hivatkoztak ugyan, hogy a szántóföldnek mindössze 8%-a van a nagybirtokosok tulajdonában,²⁰ így nem tudnak földet osztani. A tények azonban nem igazolták egészen ezt az állítást. Az erdőterületen kívül, ami úgyszólván teljes egészében a nagybirtokosoké volt, a 4 030 294 hektár megművelt területnek több mint 23%-ával 100 hektáron felüli birtokosok rendelkeztek.²¹ Lett volna tehát miből osztani. De sem Otto Bauer, sem más szociáldemokrata írásából nem világlik ki, hogy mit tett a szociáldemokrata párt a falusi proletár rétegek megnyeréséért, azért, hogy kivonja őket a keresztényszocialisták befolyása alól. November elején mindenesetre a parasztság jelentős része a bekövetkezett változás híve volt.

A szociáldemokrata vezetők tudták, hogy a tömegek felzárkóztak mögöttük, de félték, hogy eljűk kerülnek, és a proletariátus messzebb megy, mint ők akarják. A párt 1918. október 31-i kongresszusán Otto Bauer arról beszélt, hogy már a forradalom közepén állnak, s a nép barikádharca nélkül „teljes” győzelmet aratott. A tömegek azonban türelmetlenek, azt gondolják, itt az ideje, hogy a „tisztá politikai forradalmat” szocialista forradalomná változtassák. De a párt cselekedjen úgy, mint a hadvezér, aki ha sikert ért el, előbb megerősíti állásait, s csak azután nyomul tovább. Először az állam teljes demokratizálására van szükség. Ha a népgazdaságot demokratizmus hatja át, úgy „önmagától” átcsap a szocializmusba.²² A forradalomnak ebben az időszakában a szociáldemokrata Brügel a következőképpen ítélte meg az osztályerőviszonyokat: a polgári pártok köré-

¹⁹ Uo. 122—124. o.

²⁰ Arbeiter-Zeitung, 1919. március 26. *Räteriktatur oder Demokratie.*

²¹ *Statistisches Handbuch für die Republik Österreich.* Hrsg. vom Bundesamt der Statistik. XIII. Jg. Wien 1932, 62., 63. o. Közli: SIEGFRIED HÖPPNER: *Die Stellung der österreichischen Sozialdemokratie zur Ungarischen Räterepublik im Jahre 1919.* (disszertáció kézírata) 112., 137. o.

²² L. BRÜGEL i. m. 362—363. o.

ben zűrzavar van, az uralkodó és kormányzó köröknél teljes a fejvesztettség, csak a szociáldemokrata munkásság szervezete szilárd. Kétségtelen — mondja továbbá —, hogy ezekben a napokban létrejöhetett volna az osztrák szovjetköztársaság, mert sehol, sem a városokban, sem vidéken nem volt olyan szemben álló szervezett hatalom, amely ennek komoly akadályá lett volna.²³ Ugyanakkor meglepéssel állapítja meg, hogy ez nem következett be, mert az osztálytudatos — értsd: a pártvezetőség befolyása alatt álló — munkásság szilárdan ragaszkodott politikai programjához, és távortartotta magát a „hisztériás” cselekedetektől.

Ez volt a véleménye Bauernek is, amint 1918 novemberében Hendersonhoz, 1919 januárjában Thomashoz és Longuet-hoz írt leveleiből kitétnik. Beszámol a levelekben elvtársainak Ausztria helyzetéről s arról, hogy a munkásság akadálytalanul kezébe vehette volna a hatalmat, de az csak a fővárosra s néhány ipari centrumra korlátozódott volna, s az antant könnyen megfojthatná őket. Ezért kénytelenek voltak a gyűlölt ellenséggel, a keresztényszocialistákkal szövetségre lépni.²⁴ A kényszerűség oka bennük magukban volt. Ha szocialista célok vezetik őket, mindent megpróbálnak, hogy a parasztság alsó rétegét megnyerjék. Ragaszkodásuk a polgári demokráciához szabta meg, hogy hol keressék szövetségesüket.

A kongresszus több fontos határozatot hozott. Elismerte a többi nemzet örendelkezési jogát, és üdvözölte az osztrák zsarnoki állam romjain megalkult szabad népi államokat. A népek közötti béke megőrzésére a következőket követelték: 1. Minden új népi államot megilleti a területi fenségjog saját zárt nyelvi területe felett, de nem igényelhet olyan területeket, ahol a lakosság többsége más nemzethez tartozik. 2. Ha valamely határterületről nem tudnak megállapodni, úgy arról semleges ellenőrzés mellett a lakosság népszavazással döntsön. 3. Az államvagyon és az államadósság felosztását nemzetek közötti megállapodásokkal kell szabályozni. 4. A kisebbségek, nyelvszigetek jogait nemzetek közötti szerződésekkel kell biztosítani.

A kongresszus a tömegek köztársaságot követelő tüntetése ellenére úgy határozott, hogy e kérdésben a választások után csak az alkotmányozó nemzetgyűlés dönthet.

Megállapították, hogy Német-Ausztria „nem zárt terület, gazdaságilag nem életképes alakulat”, így ha a többi nemzettel nem tudnak államszövetségre lépni, „önálló szövetségi államként csatlakoznia kell a német birodalomhoz”. Azt a hosszú ideig uralkodó felfogást, hogy az önálló Ausztria életképtelen, először itt, a szociáldemokrata kongresszuson öntötték szavakba, ezzel kívántak ideológiai megalapozást adni Anschluss-politikájukhoz. Bár az akkori agrár Magyarország és az ipari Ausztria jobb kiegészítői lettek volna egymásnak, mint az osztrákoknál sokkal erősebb iparral rendelkező Németország — amelyhez ha csatlakoznak, az osztrákoknak csak alárendelt szerepük lehetett volna. A korábbi együvé tartozáson és a nyelvi azonosságon kívül állásfoglalásukban kétségtelenül az befolyásolta az osztrák szociáldemokratákat, hogy német elvtársaik tagadták a szocialista forradalom időszerűségét.

²³ Uo. 361—362. o.

²⁴ Österreichisches Staatsarchiv (továbbiakban: ÖSA) K 261. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer I. fol. 90—93.

A kongresszus felhatalmazást adott a szociáldemokrata képviselőknek, hogy mindaddig részt vegyenek a kormányban, amíg „a legutóbbi napok demokratikus vívmányainak biztosítása érdekében szükségesnek látszik”. Ez a megfogalmazás is azt bizonyítja, hogy a demokratikus vívmányoknál tovább nem akartak menni. Ezért hívták fel a katonákat és a munkásokat, hogy őrizzék meg a nyugalmaikat, a rendet és a fegyelmet.

Julius Deutsch javaslatára Volkswehr elnevezéssel népi milícia megalakítását határozták el. Anton Hueber javaslatára felhívták a nemzetgyűlést, hozzon törvényt a munkához való jogról, és a munkanélküliek közpénzekből való segélyezéséről.

Még ülésezett a kongresszus, amikor megjött a hír, hogy az 1916-ban, Stürgkh miniszterelnök megöletéséért elítélt Friedrich Adler kiszabadult a börtönből, és november 2-án már meg is érkezett Bécsbe.²⁵

A háború idején a szociáldemokrata párton belül, Friedrich Adler körül, kialakult egy „baloldali” csoport. Ide tartoztak Robert Danneberg, Max Adler, Gabriele Proft, Therese Schlesinger és mások, akik a háború befejezését, annexió és hadisarc nélküli békét követeltek, de a tömegeket nem mozgósították harcra. A párt konferenciáin külön, baloldali határozati javaslatokat terjesztettek elő, de a pártvezetőség minden döntését elfogadták.²⁶ Kapcsolatban álltak a baloldali radikális fiatalok csoportjával, de a jobboldallal szakítani nem akartak. A baloldali fiatalok, akik később a kommunista párt alapítói lettek, az 1917. évi oroszországi forradalmak hatására mindinkább szembekerültek a hivatalos pártvezetőség politikájával, míg a „baloldal” közeledett hozzá. Ekkor már a császár is békét akart, és a szociáldemokrata párt jobboldala is a háború ellen lépett fel. Ehhez felhasználta a népszerű és még hitelét nem veszített „baloldalt”. Az 1918. januári sztrájk idején a „baloldal” már a pártvezetőséggel együtt lépett fel, megakadályozta a forradalmi mozgalom kibontakozását, és így megmutatta valódi arcukat. Friedrich Adler azonban — aki ekkor börtönben volt — nem lepleződött le, és személyéhez a radikális csoport nagy reményeket fűzött. Úgy vélték, Adler Stürgkh elleni merénylete forradalmiságának bizonyítéka, így kiszabadulása után számíthatnak arra, hogy a szociáldemokrata párt vezetőivel szemben a baloldal mellé áll. Az ezekben a napokban alakult Vörös Gárda is ezért választotta meg Adlert díszelnökévé.²⁷

Lenin, aki a nemzetközi munkásmozgalom minden jelenségét nagy figyelemmel kísérte, már jóval a háború előtt felismerte Adler elvi következetlenségét. 1908-ban *Materializmus és empiriokriticizmus* című munkájában Adlert olyan machistának nevezte, aki marxista szeretne lenni.²⁸ 1914 májusában azért bírálta Adlert, mert egyetlen újságtudósítás alapján azt

²⁵ E kongresszus jegyzőkönyve nem jelent meg nyomtatásban, amint azt J. HANNAK is jelzi: *Karl Renner* . . . 343. o. Az 1919. október 31-én kezdődő kongresszus beszámolója azonban részletesen ismerteti az 1918–1919. év eseményeit. *Protokoll der Verhandlungen* . . .

²⁶ LEOPOLD HORNIK: *Die Zimmerwalder Linke und die Linksradikalen in Österreich*. Weg und Ziel, 1955, 9. sz.

²⁷ ANTON RINTELEN: *Erinnerungen an Österreichs Weg. Versailles, Berchtesgaden, Grossdeutschland*. Bruckmann, München 1941, 99. o.

²⁸ LENIN *Művei*. 14. köt. Szikra, Bp. 1955, 323. o.

állapította meg Bernsteinről, hogy megtagadta revizionista, opportunistá nézeteit és visszatért a marxista álláspontra.²⁹

1917 szeptemberében Lenin Adlerről — merényletével kapcsolatban — a következőket írja: „A munkás viláforradalom egyesek fellépésével kezdődött, akik önfeláldozó bátorsággal képviselték a rothadt hivatalos »szocialista«, a valóságban azonban szocialsoviniszta mozgalomban még megmaradt becsületes embereket. Liebknecht Németországban, Adler Ausztriában, MacLean Angliában — ezek a legismertebb nevek azok között az egymagukban álló hősök között, akik magukra vállalták a viláforradalom előfutárainak nehéz szerepét.”³⁰ Lenin tehát elismerte, becsülte Adler egyéni bátorságát, de megnyilatkozási formájával nem értett egyet. Franz Koritschonerhez, az osztrák baloldali radikálisok egyik vezetőjéhez írt levelében kifejtette e módszerre vonatkozó álláspontját: „az egyéni terrorcselekmények *nem célszerű eszközei* a politikai harcnak... Csak a tömegmozgalom tekinthető igazi politikai harcnak... Oroszországban a terroristák (akik ellen mi mindig harcoltunk) számos individuális merényletet követtek el, de 1905 decemberében, amikor végre kibontakozott a tömegmozgalom, s kirobbant a felkelés — amikor segíteni kellett a *tömegeknek* az erőszak alkalmazásában —, akkor éppen a »terroristák« *nem voltak sehol*. Ez a terroristák hibája.”³¹ Lenin e levelében óvni kívánta az osztrák baloldalt hasonló cselekedetektől, s meg akarta értetni velük, hogy tömegmozgalmakra van szükség. De Adler tettét s annak mozgató hatását értékelve 1918 őszén még abban bízott, hogy a forradalmi mozgalmak élére áll. Kun Bélát is azért bízta meg hazatértekor, hogy tárgyaljon Adlerral. Kun fel is kereste Adlert Bécsben 1918 novemberében, de a megbeszélés nem járt eredménnyel.

Az osztrák baloldali radikális fiatalok is reményeket fűztek Friedrich Adlerhez, és 1918. november 3-án, amikor egy kis csoport megalakította Német-Ausztria Kommunista Pártját, vezetőül őt kérték fel,³² és mélységesen csalódtak, amikor Adler elutasította őket.³³

Szinte ugyanebben az időben a központi hatalmak valamennyi országában forradalmi átalakulás ment végbe. Az elnyomott nemzeteknél burzsoá nemzeti államalakulás formájában, Németországban és Magyarországon pedig Ausztriához hasonlóan, polgári demokratikus forradalom zajlott le. A németországi forradalom az első hetekben olyan erővel rohamozta a császári militarista államot, hogy a szocialista forradalomba való gyors átmenet reményét keltette Európa baloldali erőiben. 1918. november 3-án

²⁹ Uo. 20. köt. Szikra, Bp. 1955, 327. o.

³⁰ Uo. 26. köt. Szikra, Bp. 1952, 59. o.

³¹ Uo. 35. köt. Szikra, Bp. 1956, 221. o. 1916. október 25-i levél.

³² A Friedrich Adlerhez intézett kérés szövege a kommunista párt Weckruf c. lapjának második számában, 1918. november 9-én jelent meg.

³³ Sinkó Ervin így jellemzi Adlert: „Friedrich Adlerről utólag, nagy drámai jele- nete után kiderült, hogy őt a drámai szituációban elkövetett kivételes cselekedete és a kivételes történelmi pátosza önmaga fölé emelte. Az ő élete nagy pillanata egész életét tekintve, mint egy extázis, melyet a szürke hétköznap követ, kivétel volt, s ő azután visszaesett egy szellemi szürkességbe, melynek nincs köze a hóshöz, akít egyszer nagygyá tett egy eszme erkölcsi hatalma.” SINKÓ ERVIN: *Egy regény regénye. Moszkvai naplójegyzetek (1935—1937)*. 1. köt. Forum, Novi Sad 1961, 445. o.

a kieli tengerészlázadással indult meg a harc, és öt nap alatt kiterjedt csaknem az egész országra. A felkelő munkások, katonák, tengerészek mindentől munkás- és katonatanácsokat alakítottak, és sok helyütt tényleges hatalmat gyakoroltak. November 9-én Berlinben kikiáltották a köztársaságot, megdöntötték a Hohenzollern-monarchiát, a császári kormányt, az egyes német államokban megsemmisítették a fejedelmek uralmát. A forradalmi tömegek élén a Spartacus Szövetség és más baloldali csoportok következetesen vívták a harcot, de hiányzott az egységes forradalmi párt. A szociáldemokrata vezetők, a függetlenek jobboldala által támogatva, „szocialista” — valójában ellenforradalmi — kormányt alakítottak, szövetkeztek a militaristákkal és a monopoltókével. A császári hadsereg reakciós tisztikülönítményeire támaszkodva, vérbefojtották a forradalmi erők kiújuló harcait.

November 9-e után, amikor az osztrák szociáldemokrata vezetők tudomást szereztek a németországi eseményekről, egyszerre sürgős lett számukra is a köztársaság kikiáltása. Nem akartak már a választásokra, az alkotmányozó nemzetgyűlés összehívására várni. Az Otto Bauer által képviselt és az egész pártvezetés által elfogadott Anschluss gondolata különösképpen megkövetelte, hogy Németországgal azonos úton haladjanak. A november 11-én reggel tartott pártvezetőségi ülés határozatát az aznapi államtanács ülésén Renner terjesztette elő. Itt kifejtette, hogy a munkásság soraiban erős az az irányzat, hogy nem szabad koalícióra lépni a polgári pártokkal. De a párt úgy látja, a koalíció a biztosítéka annak, hogy „megmeneküljünk az anarchiától”. Koalíció nélkül „több mint az államforma, az egész gazdasági rend forogna kockán”. A köztársaság kikiáltásával a tömegeket meg lehetne nyugtatni, és polgárháború nélkül túljutnának a mai helyzeten. Így az országban folytatódhat a normális élet, anélkül, hogy „a politikai megrázkódtatásokat szociális megrázkódtatások kísérnék”. Seitz hasonló nyilatkozattal erősítette meg Renner szavait.³⁴ A forradalom továbbfejlődésétől féltő burzsoá pártok elfogadták a szociáldemokraták javaslatát, és az államtanács úgy döntött, hogy másnap javasolja a nemzetgyűlésnek: nyilvánítsa Német-Ausztriát köztársasággá és a német köztársaság alkotórészévé. Károly császár nyilatkozatot adott, amelyben ugyan megkerülte a trónról való lemondást, de lemondott az államügyekben való mindenfajta részvételről, és felmentette hivatalától az utolsó császári kormányt, a Lammasch-kabinetet.

A polgári sajtó — amint Ludwig Brügel írta — nem vette tudomásul a tényeket, továbbra is a trón, a császárság foglalkoztatta. Német-Ausztria ezekben a napokban — állapítja meg — köztársaság volt republikánusok nélkül, csak a munkásság volt republikánus.³⁵

November 12-én Bécsben a munkások beszüntették a munkát — délután 3 órakor a Parlament előtti téren gyülekeztek, a köztársaság kikiáltására. Az államtanács két elnöke, a szociáldemokrata Seitz és a nagynémet Franz Dinghofer mondott beszédet. Utána a Habsburgok fekete-sárga

³⁴ ERNST STREERUWITZ: *Wie es war. Erinnerungen und Erlebnisse eines alten Österreichers*. Steyermühl-Verl., Wien 1934, 15—16. o.; L. BRÜGEL i. m. 5. köt. 393. o.; J. HANNAK: *Karl Renner* ... 348. o.

³⁵ L. BRÜGEL i. m. 388. o.

zászlója helyett felhúzták a vörös-fehér-vörös zászlót. A forradalmi tömegek az új zászlóból a fehér részt kiszakították, hogy jelképe legyen a körükből felhangzó követelésnek: nem polgári, hanem szocialista köztársaságot akarnak. Német nacionalista diákok fekete-piros-arany zászlóval vonultak fel, a vörösgárdisták azonban kényszerítették őket a zászló eldobására.³⁶ Ezek után a vörösgárdisták a parlamentbe akartak behatolni, amikor lövések dördültek, amelyeknek két halálos áldozatuk volt.³⁷ A szociáldemokrata vezetők nem akartak erőszakot alkalmazni a tömegekkel szemben. A rendőrség ugyan „megbízható” volt, de Schober rendőrfőnököt is koncessziókra kényszerítették a körülmények. A szociáldemokrata vezetők „belátásának” köszönhető, hogy a törvényes rendet mégis sikerült helyreállítani, azonban a „puccsért” felelős személyeket nem engedték bíróság elé állítani.³⁸

Ugyanebben az időben 120 vörösgárdista megszállta a Neue Freie Presse szerkesztőségét, hogy azt a kommunista lap részére lefoglalja. Este 9-kor a biztonsági őrség nagy egysége tudta csak őket távozásra kényszeríteni.³⁹ Kihallgatták a november 12-i eseményekkel kapcsolatban a rendőrségen Karl Steinhardt kommunista vezetőt és Elfriede Friedlándert, akiknél olyan írást találtak, amely szerint november 21-re tömegtüntetést készítettek elő, hogy kikiáltásák a tanácsköztársaságot.⁴⁰

Az október 30-i tüntetés után ez volt a második alkalom, amikor a munkások és katonák soraiban végbemenő forradalmi erjedés elementáris erővel tört fel, bizonyítva, hogy az elért politikai szabadsággal nem elégszenek meg, messzebb akarnak menni.⁴¹

2. A NÉMET-OSZTRÁK KÖZTÁRSASÁG

Az önálló állami lét problémája

Párizsban és Londonban diadalmában ünnepezték a háború győzelmes befejezését, míg Ausztria népe aggódva várta, vajon a béke életet vagy pusztulást hoz-e számára. A függetlenné vált cseh burzsoázia, a szlovénok, majd a jugoszlávok és az olaszok fegyveres erővel szereztek érvényt jogos vagy vitatott területi igényeiknek. A hadsereg megsemmisülése következtében a német-osztrákok fegyvertelenekké váltak Közép-Európa győzteseivel szemben. A padovai fegyverszüneti szerződés 4. pontja feljogosította a szövetségeseket, hogy az ország bármely részét megszállják, ahol szerintük „a nyugalom” és „a rend” veszélyben forog. Ezzel szabad kezét

³⁶ ÖSA Abt. Verwaltungsarchiv (továbbiakban: VA) Bundesministerium des Innern (továbbiakban: BI) 22/NÖ 5066. 301/1918. XI. 12. Schober jelentése.

³⁷ Arbeiter-Zeitung, 1918. nov. 13. *Der Tag der Republik*.

³⁸ W. GOLDINGER i. m. 44. o.

³⁹ ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 333/1918. XI. 14. Schober jelentése az államügyészségnek.

⁴⁰ Uo. 856/1918. XI. 16. Schober jelentése az államügyészségnek.

⁴¹ J. HANNAK, aki eltéli a kommunisták nov. 12-i „rendzavarását”, megállapítja, hogy ez azért kétségtelenül kifejezte a munkások és katonák között uralkodó hangulatot. (*Karl Renner* ... 355. o.)

kaptak a győztesek, és birtokon belül várhatták a békekonferencia döntését. Német-Ausztria gazdaságilag rá volt utalva a környező országokra, gyengeségén kívül ezért sem szállt szembe a megszállókkal.

Ausztria a csehszlovák állammal szemben diplomáciai úton próbálta érvényesíteni területi igényeit. November közepétől Otto Bauer külügyi államtitkár (külügyminiszter) táviratokkal ostromolta az Egyesült Államok kormányát — főként az Egyesült Államok svájci követe és a washingtoni svéd követ útján —, hogy a wilsoni elvek alapján visszakapják a németlakta területeket, és erről, valamint Ausztria gazdasági, etnográfiai és nemzetközi helyzetéről a szövetségesek képviselőivel közvetlenül tárgyalhassanak.⁴² Pichon azonban tudomására hozta a német-osztrák kormánynak a békekötésig megállapított ideiglenes határt, amely Csehszlovákia kérelmével egyezett meg.⁴³ Bauer nem tehetett mást, mint kijelentette, a megszállást nem tekinthetik jogosnak és a semlegesek felügyelete alatt megtartandó népszavazást kérnek.⁴⁴

Ausztria csupán Karintiában, a szlovénokkal vívott fegyveres harcot. E harc csak addig járt sikerrel, amíg az egyesült Szerb-Horvát-Szlovén (SHS) Királyságból szerb csapatok beavatkozására nem került sor. Az osztrák kormány azonban a szlovénokkal történt első fegyveres összejövetek előtt is az Egyesült Államokhoz fordult, és kérte, hogy Klagenfurtot és Villachot amerikai csapatok szállják meg, hogy ezzel a terület semlegeségét a békekonferenciáig biztosítsák.⁴⁵

1918—1919 nyugtalan időszakában, a megszállás ellen vagy a függetlenségükért küzdeni akaró tartományokban ún. Selbstschutz (önvédelmi) szervezetek alakultak, amelyek kezdetől fogva szemben álltak a szocialista mozgalmakkal. Ezek fokozatosan a reakció gyűjtőhelyeivé váltak, s a későbbi Heimwehr magvát alkották. Anton Rintelen így emlékezett meg e fegyveres alakulatok létrejöttéről: „A háború befejezését követő első hetekben és hónapokban a dolgok fejlődése kényszerített arra, hogy messze tekintő előrelátással és a helyzet józan megítélésével mozgósítsam a rend őreit és a szó szoros értelmében a »haza földjéből« kidöngöljem a forradalom ellenségét: a Heimatschutzot! A Heimwehr gondolata a határmenti harcokból fakadt.”⁴⁶ A javaikat féltő iparmagnások és nagybirtokosok örömmel üdvözölték ezeket az alakulatokat, de támogatták őket a kenyér nélkülivé vált tisztek, valamint a Monarchiára méretezett s a kis Ausztria nyakán maradt bürokrácia egy része és azok a karrieristák is, akik e szer-

⁴² *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference 1919.* I—XIII. köt. Government Printing Office, Washington 1942—1947. (továbbiakban: *Papers PPC*) II. köt. 192—193., 197—198., 208—209., 379., 383—384. o. és még több helyen. 1918 nov. dec.

⁴³ Uo. II. köt. 382—383. o.

⁴⁴ Uo. II. köt. 383—384. o.

⁴⁵ Az amerikaiaknak és az angoloknak az volt a véleményük, hogy ilyen ügyekben csak a franciákkal és az olaszokkal közösen dönthetnek, és az osztrákok ilyen kérdésekben ne csak az Egyesült Államokhoz, hanem a szövetségesek valamennyi tagjához forduljanak. Uo. II. köt. 201—202. o.

⁴⁶ A. RINTELEN i. m. 102. o.

vezetek segítségével reméltek magasba emelkedni.⁴⁷ A Karintiáért folyó harcokban azonban nemcsak a tartomány önkéntes alakulatai vettek részt, hanem az ottani Volkswehr is. Később Julius Deutsch, a szociáldemokrata hadügyminiszter Bécsből is küldött Volkswehr-zászlóaljkat, valamint fegyvert és municiót.⁴⁸

Az Ausztriát körülvevő országok — az antant szövetségesei — mind területi követeléssel léptek fel ellene. A német-osztrák kormány viszont Magyarország németlakta nyugati megyéire jelentette be igényét. Keresztényszocialista és különösen nagynémet képviselők Nyugat-Magyarország azonnali annektálását kívánták. Azt akarták, hogy a nyugat-magyarországi német érzésű parasztok fellázadjanak, s ehhez Ausztria katonai segítséget adjon. Julius Deutsch a politikai propagandát helyeselte, de határozottan fellépett az ellen, hogy háborút robbantsanak ki Magyarországgal.⁴⁹ Renner, a szociáldemokrata kancellár és elvtársai egyetértettek az e területre vonatkozó igénnyel, de egységesen tiltakoztak az annexió és minden erőszakos lépés ellen, kijelentve, hogy ők a népek önrendelkezési jogát tiszteletben tartják, s a döntést népszavazás útján kívánják.⁵⁰

A szociáldemokrata vezetők — kivéve 1917-től Otto Bauert és híveit — a Monarchia fennállása idején az önrendelkezési jog alatt nem értették az elszakadás jogát is. Ottokar Czernin, a birodalom külügyminisztere, amikor 1917-ben a stockholmi konferenciára útlevelet adott Victor Adlernek, Ellenbogennek, Seitznek és Rennernek, azt Tisza Istvánhoz írt levelében többek között a következőkkel indokolta: „... mind a négy becsületesen akarja a békét, és különösen Adler nem akarja a birodalom megsemmisítését.”⁵¹ És Czernin nem is csalódott, a szociáldemokraták Stockholmban megfelelően képviselték a Monarchia kormánya által kívánt politikai vonalat.⁵²

Renner álláspontjáról a nemzeti kérdésekben már az előzőkben is szó volt. 1918-ban ő és több jobboldali vezető megváltoztatta nézeteit. Talán abban reménykedtek, hogy az önrendelkezés elve alapján a volt Monarchiából azok a területek, ahol a lakosság többsége német, az utódállamok megszállása ellenére is visszakerülhetnek Ausztriához. Arra számítottak, hogy népszavazással Tirolban, Karintiában és Csehszlovákiában is sikerül területeket visszakapniuk. Elítélték tehát az annexiók politikát, és kiálltak a népek önrendelkezési, elszakadási joga mellett. Reménykedtek, hogy a békekonferencia félre teszi az 1915 áprilisi londoni és az egyéb megállapodásokat, és népszavazásra bizza a döntést.

⁴⁷ ALFRED FISCHER: *Im Kampf gegen den Faschismus. Aus der Vergangenheit der KPÖ. Aufzeichnungen und Erinnerungen zur Geschichte der Partei* című köt.-ből. Historischen Kommission beim ZK der KPÖ. Globus, Wien 1961, 48—49. o.

⁴⁸ O. BAUER i. m. 134—135. o.

⁴⁹ JULIUS DEUTSCH: *Aus Österreichs Revolution. Militärpolitische Erinnerungen*. Wiener Volksbuchh., Wien 1920, 78. o.

⁵⁰ G. SOÓS KATALIN: *A nyugat-magyarországi kérdés (1918—1919)*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1959, részletesen foglalkozik e kérdéssel.

⁵¹ OTTOKAR CZERNIN: *Im Weltkrieg*. Ullstein, 2. Aufl. Berlin—Wien 1919, 228. o.; W. GOLDINGER i. m. 24. o.

⁵² KENDE JÁNOS: *Adalékok az MSZDP nemzetközi kapcsolatainak alakulásához (1914—1917)*. Párttörténeti Közlemények, 1964. 2. sz. 122—126. o.

Az osztrák köztársaság nem számolt olyan területi veszteséggel, mint ami bekövetkezett, s ami után az Anschluss első perctől felmerült gondolata még nagyobb jelentőséghez jutott. A politikai élet egyik alapvető és vitatott kérdése lett, hogyan létezhet Ausztria: 1. Maradjon önálló. 2. Keresse a megegyezést, hogy létrejöhessen a dunai államok föderációja. 3. Mint életképtelen államalakulat csatlakozzon Németországhoz. A szociáldemokrata vezetők közül Renner a föderációt tartotta a legelőnyösebbnek, de ez az elgondolása ekkor, az utóállamok barátságtalan magatartása miatt, nem volt reális. Ezért ő is az Anschlusst látta az egyetlen lehetséges megoldásnak.⁵³

E gondolat zászlóvivője Otto Bauer volt. Bauer már 1907-től azt a nézetet vallotta, hogy a Monarchiát a dinasztia hatalma és fegyvere tartja össze. Ezt a természetellenes képződményt a nemzeti ellentét következtében egy eljövendő forradalom szétfeszíti, és akkor gazdasági, politikai és kulturális szükségszerűség lesz a Németországhoz való csatlakozás.⁵⁴ 1918-ban, a Monarchia összeomlása után, amikor Bauer külügyminiszter lett, egész tevékenységét ennek az eszmének rendelte alá. Ez határozta meg kapcsolatát az antanthatalmak országaihoz. A Franciaországgal sok kérdésben szemben álló Olaszország felé orientálódott, mert utóbbtól inkább remélt támogatást e kérdésben. Olaszország már korábban is az Osztrák—Magyar Monarchiában látta európai pozíciója erősödésének akadályát. A Monarchia felbomlásával ez az akadály megszűnt, de egy dunai föderáció újból életre kelthette, ezért az olaszok ellenezték a föderációt. Közrejátszott álláspontjukban az is, hogy az utóállamok egyesítése a franciák befolyását erősítette volna ezen a területen. Olaszország tartott attól is, hogy az ilyen kapcsolat révén Jugoszlávia katonai ereje Csehszlovákia iparának segítségével fokozódik, márpedig Jugoszláviával szemben az adriai térségben területi igényei voltak. Ezért tiltakoztak a békekonferencián a csehszlovákok által többször felvetett cseh—jugoszláv korridor terve ellen is, amit viszont a franciák támogattak azzal, hogy ez gátat vet a németek kelet-európai terjeszkedésének. Ausztria tehát remélhette, hogy Olaszország támogatja az Anschlusst, mert ezzel megghiúsul a dunai államok egyesülése és Ausztria és Németország együtt biztosabban zárja el a cseheket a jugoszlávoktól, mint a különálló gyenge Ausztria. Minél jobban kiéleződtek a párizsi békekonferencián az olasz—jugoszláv, és olasz—francia ellentétek, Bauerék annál inkább remélték, hogy az olaszok támogatják tervüket.⁵⁵

Anglia nem akarhatta a legyőzött Németország erejét Ausztriával növelni, mégis elképzelhető volt, hogy hozzájárul az Anschlusshoz, mert ezzel csökken Franciaország európai befolyása, és egyben ezzel az engedménnyel visszatárhathja a legyőzött, a súlyos békeszerződés miatt elkeseredett németeket és német-osztrákokat a bolsevizmustól.

⁵³ KARL RENNER: *Österreich von der ersten zur zweiten Republik*. Wiener Volksbuchh., Wien 1953, 21. o. W. GOLDINGER is ezzel indokolja a csatlakozási törekvést (i. m. 95. o.).

⁵⁴ OTTO BAUER: *Acht Monate auswärtiger Politik*. Wiener Volksbuchh., Wien 1919, 3—4. o.

⁵⁵ ELIZABETH DE WEISS: *Dispute for the Burgenland in 1919*. Journal of Central European Affairs, 1943. No. 2.; O. BAUER: *Die österreichische Revolution.*; J. HANNAK: *Karl Renner* . . . 385. o.

Az osztrák szociáldemokraták az Egyesült Államok támogatásában is bíztak, ezért jegyzékkel fordultak hozzá, bár ekkor még nem is tudtak arról, hogy az USA külügyminisztere, Lansing, már 1918. szeptember 21-én, kormányának készített memorandumában, a Monarchia elkövetkező felbomlása kapcsán felvetette az Anschluss lehetőségét.⁵⁶ A jegyzékben Bauer külügyminiszter kifejezte reményét, hogy Wilson, aki támogatta a lengyeleket, a szlávokat, az olaszokat az Ausztriától való elszakadásban, mellettük lesz, amikor Ausztria csatlakozni akar ahhoz a Németországhoz, amelytől fegyverrel választották el 52 évvel azelőtt.⁵⁷

Bauer régi Anschluss-elképzeléséhez 1918-ban még új szempontok is járultak: a nagy német birodalommal egyesülve, az osztrák szociáldemokraták pozícióik megerősödését remélhették keresztényszocialista koalíciós partnereikkel szemben.⁵⁸ A szociáldemokrata vezetőség ún. nemzeti szárnya, éppúgy, mint jobb- és „bal”-oldala, híve volt ekkor az egyesülésnek, ha nem is mindegyike azonos okokból. Bauer a forradalmi Németországgal akart egyesülni, Rennert viszont a megszűnt Habsburg-birodalom helyébe lépő gazdaságilag erős, új, nagy, egységes Németország gondolata vonzotta.⁵⁹

A német nacionalisták korábban is a csatlakozás hívei voltak, de éppen a szocialista irányzat felülkerekedése, a tömegek forradalmasodása ebben az időben tartózkodásra intette őket. A keresztényszocialisták ellenségei voltak az Anschlussnak, amelyet a nemzetgyűlésen elfogadtak, és az első időkben nyíltan nem is elleneztek, de mind erősebb propagandát folytattak ellene. Ehhez segítséget kaptak a bécsi francia missziótól, személy szerint Allizétól is. A burzsoázia egy része — nem is alaptalanul — attól félt, hogy a fejlettebb német gyáripárkonkurrenciájával nem tudnak megbirkózni. (A tőkésék jóval kisebb része látta a csatlakozásnak azt a pozitív oldalát, hogy az elvesztett nemzetiségi területek helyett Németországban jutna piachoz és fellendülne a hitelélet is.) Bizonyos, hogy az arisztokrácia, a klérus és a polgárság félt attól, hogy a szociáldemokratákat megszilárdítja a csatlakozás,⁶⁰ és kedvezőbben fogadott volna egy dunai konföderációt.

Az arisztokrácia a volt Monarchia Ausztrián kívüli területein fekvő birtokait remélte így megtarthatni, a burzsoázia pedig régi tőkeérdekeltségeit. Konzervatívizmusuk is a régi, megszokott formákhoz, kapcsolatokhoz húzta őket. Többen a Habsburgok visszatérését várták, amit az Anschluss kilátástalanná tett volna. Legfeljebb a katolikus Bajorországgal való egyesülést találták elfogadhatónak, a Wittelsbachok vagy a Habsburgok uralma alatt. De tartottak attól is, hogy csatlakozás esetén Németország várható súlyos békefeltételeinek anyagi terhe reájuk is hárulna,

⁵⁶ O. BAUER: *Die österreichische Revolution*. 145—146. o.; ROBERT LANSING: *Die Versailler Friedens Verhandlungen* . . . Hobbing, Berlin 1921, 146. o. A memorandum 11. pontja tartalmazta a fentieket.

⁵⁷ *Papers PPC* II. köt. 189—190. o. 1918. nov.

⁵⁸ Hugh Gibson, aki az Egyesült Államok párizsi követségén dolgozott és körutazást tett a Monarchia országaiban, jelentésében az osztrák szociáldemokraták Anschluss-törekvését szintén azzal indokolja, hogy így megerősíthetik pozícióikat a kormányban és az országban. Uo. XII. köt. 231. o. Bécsből hasonlóan tájékoztatta Hugo G. Campagnoli hadnagy is Coolidge-ot. Uo. XII. köt. 263. o.

⁵⁹ J. HANNAK: *Karl Renner* . . . 347. o.

⁶⁰ *Papers PPC* II. köt. 220. o. 1918. dec.

pedig ők abban bíztak, hogy a nagyhatalmak az önálló Ausztriának különös kedvezményeket nyújtanak. Maga Németország is attól félt, hogy Ausztria csatlakozását az antant hatalmak rossz szemmel néznék, s ez még súlyosbítaná a németek helyzetét a békekonferencián. Így az osztrák szociáldemokratákkal csak elvben tárgyaltak az egyesülés módozatairól. Más megbízottak kiküldése után 1919 februárjában Bauer személyesen utazott Berlinbe, de az ő tárgyalásai is csak a jövőt körvonalazták, a jelenre nem hoztak változást.⁶¹

Archibald Cary Coolidge⁶² 1919 január végén az Anschluss-kérdésben úgy tájékoztatta a béketárgyalások bizottságát, hogy a nagy befolyású egyház álláspontja még nem ismeretes. Feltehető, hogy a szociáldemokratákkal szemben a konzervatívok mellett van, vagyis nem akarja, hogy Ausztria a protestáns Németországgal egyesüljön. De olyan feltételezés is létezik, hogy az egyesülés révén akarja az egyház a katolicizmust elterjeszteni Németországban. Az egyház, Róma elhatározása döntő befolyással lehet.⁶³

A békeszerződés átnyújtásáig végeredményben egyik fél sem vállalta az egyesülés kockázatát, így Bauer csak diplomáciai manőverezéssel és belső propagandával próbált kedvező légkört teremteni terveihez. A dunai államok föderációja is reménytelen volt a nemzeti forradalmak által felbolygatott, az önálló állami lét mámorában élő, sovíniszta hullámmal elborított Közép-Európában. Német-Ausztriának így nem volt más útja, minthogy önálló állam legyen, amelyet azonban egyik politikai irányzat sem látott életképesnek, kivéve a kis taglétszámú kommunista pártot és a forradalmi munkásokat, akik a világforradalmat, a proletárállamok nemzetközi szövetségének megvalósulását várták, remélték.

⁶¹ ÖSA K 261. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. I. 960. Az 1919. febr. 27. és márc. 3. között tartott megbeszélés, az egyes ülések jegyzőkönyve és a megállapodás szövege itt megtalálható. Neue Freie Presse, 1919. márc. 7. Morgenblatt.; PI Archivum 704. f. 1919. márc. 16. Báró Szilassy svájci követ számjeltávirata Bauer németországi útjáról. Egy fasiszta szellemű könyvben arról olvashatunk, hogy 1919 áprilisában öt osztrák küldött részt vett a német alkotmány megvitatásában. Az alkotmány 61. pontjának 2 szakasza kimondta: Német-Auszria az Anschluss után népessége arányában részt vesz a birodalmi tanácsban (Reichsrat). Addig tanácskozási joggal képviselteti magát. A békeszerződés aláírása után ezt törölni kellett az alkotmányból. GERD RÜHLE: *Das Grossdeutsche Reich. (Früher: Das Dritte Reich.) Dokumentarische Darstellung des Aufbaus der Nation. Die Österreichischen Kampffahre 1918–1938.* Hummel, Berlin 1940, 56–57. o. Az öt osztrák küldött berlini útjáról Schobernek a belügyminiszterhez intézett ápr. 20-i jelentésében annyit olvashatunk, hogy Robert Danneberg, aki Berlinbe egy kongresszuson vett részt több munkás- és katonatanács taggal együtt, ápr. 13-án érkezett vissza Auszriába. ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 14404.

⁶² Coolidge az európai segélyakció előkészítésére alakult egyik „különleges”, vagyis politikai bizottságának volt a vezetője, amely bizottság hivatva volt az egyes országok társadalmi, politikai és nemzetiségi viszonyairól tájékozódni és tájékoztatni a párizsi békekonferenciát.

⁶³ *Papers PPC* XII. köt. 244. o. Gibson 1919. febr. 1-i jelentésében úgy ítéli meg a helyzetet, hogy szavazás esetén kisebbségben maradnának az Anschluss hívei. Uo. XII. köt. 231. o. Coolidge osztrák tájékoztatás alapján azt közölte, hogy nyílt szavazás esetén az Anschluss mellett, titkos szavazásánál ellene foglalnának állást. Uo. XII. köt. 243–244. o.

Az új osztrák köztársaság nagyon súlyos körülmények között indult útjára. A császárság örökül hagyta a szomszéd nemzetek gyűlöletét, a háborús pusztítás minden következményét. A Monarchia 676 000 m² területéből 79 538 m² lett Német-Ausztriáé, a több mint 51 millió lakosból 6 és 1/2 millió.⁶⁴ Területének nagyobb része hegyvidék volt, és csak kevés szántóföldje maradt. Fejlett iparához hiányzott a szén, a nyersanyag és a megfelelő hazai piac.⁶⁵

Az újonnan kialakult állam nem volt egységes. Egyes tartományai (Tirol, Karintia) függetlenségre, más tartományok (pl. Vorarlberg) elszakadásra, illetve más államokhoz való csatlakozásra törekedtek. A tartományok partikularizmusa más tekintetben is megnyilvánult. A mezőgazdasági területek elzárkóztak, nem akarták élelmezni a fővárost, az iparvidékeket, az alpesi területeket. Politikailag is megosztott volt az ország: általában vidéken a keresztényszocialisták befolyása érvényesült, míg az ipari területeken és Bécsben a szociáldemokratákat — kis mértékben a kommunistákat — követték.⁶⁶ A köztársaság kezdeti időszakában még nem lehetett tudni, hogy a parasztság — a jómódú gazdák kivételével — hová fog csatlakozni. A német nemzeti párt, amely rövidesen több töredék párttal egyesülve a Nagynémet Párt nevet vette fel, korábbi befolyását elvesztette. Híveinek többsége a cseh terület és a Szudéta-vidék német lakosságából került ki, amely ekkor már Csehszlovákiához tartozott.

A proletariátus a szocialista fejlődés mellett tett hitet, és forradalmi aktivitásával növelte a szociáldemokraták hatalmi súlyát a koalíción belül. A köztársaság fegyveres ereje, a Volkswehr, összetételében nem volt egységes. A katonák többségükben azonban a forradalom élharcosainak tekintették magukat. Egységeik a szociáldemokrata párt irányítása alatt álltak, de jelentékeny mértékben érvényesült a kommunisták befolyása is. E ketős befolyás következtében a Volkswehr szerepe 1918—1919-ben ellentmondásos volt. A munkásság forradalmi akcióit egyes zászlóaljok támogatták, mások ellene léptek fel. De a Volkswehr egészében — 30 000-es létszámával

⁶⁴ E. ZÖLLNER i. m. 541—542. o.; CHARLES A. GULICK szerint a Monarchia területének 27%-a, lakosságának 24%-a tartozott a német-osztrák köztársasághoz. Ez az adat téves, kb. kétszerese a Zöllner által közöltnek. *Österreich von Habsburg zu Hitler. Austria from Habsburg to Hitler*. Fordították: Josefine Ausch u. a. 1. köt. Danubia Verl., Wien 1950, 96. o.

⁶⁵ Piac-gondjai nem ebben az időben voltak Ausztriának, mert 1918-ra a nem haditermeléssel foglalkozó ipar az 1913-as termelés 60%-ára esett vissza, ősztől pedig a szén- és nyersanyaghiány következtében még sokkal rosszabbá vált a helyzet. FRIEDRICH THALMANN: *Die Wirtschaft in Österreich*. Tanulmány a *Geschichte der Republik Österreich* c. kötetben. 490. o.

⁶⁶ Julius Braunthal a berlini *Freiheit* c. lapban megjelent cikkében utal Ausztriának a parasztsággal kapcsolatos nehézségeire. JULIUS BRAUNTHAL: *Die Arbeiterräte in Deutschösterreich*. Wiener Volksbuchh., Wien 1919, 17—18. o. G. RÜHLE (i. m. 56. o.) megírja, hogy a szociáldemokratáknak 1918—1919-ben Ausztriában centralisztikus törekvéseik voltak, amivel a keresztényszocialisták keményen szembeszálltak és kitartottak a tartományok államszövetségi formája mellett. A keresztényszocialisták a tartományok paraszt- és polgári lakosságát befolyásuk alatt tartották, itt voltak erősek és szembe tudták állítani a vörös Béccsel, ezért ragaszkodtak a decentralizált formához.

— a szocialisták táborát erősítette, míg a burzsoázia fegyveres támasza, a Schober vezetése alatt álló rendőrség mindössze 6000 emberrel rendelkezett. A belpolitikai erőviszonyok a kormányon belül a szociáldemokratáknak kedveztek. A külpolitikai helyzet már nem volt ilyen egyértelmű. A vereséget szenvedett Ausztria a békekonzferenciától, a forradalomellenes imperialista hatalmaktól várta sorsának eldöntését. És ez a várakozás — rendkívül súlyos gazdasági körülmények között — egy évig tartott.

Ausztria, korábban, élelmet Magyarországról, Galíciából és Csehországból kapott, szénnel pedig Lengyelország, Cseh- és Németország látta el. A háború utolsó szakaszában a függetlenségi mozgalmak, a háború okozta gyűlölködés következtében ezek az országrészek mindinkább szabotálták az élelmiszerszállítást, 1918 novemberében pedig teljesen beszüntették. Így a köztársaság megszületésekor már súlyos volt az élelmiszerhiány, annál is inkább, mert az antant az 1915-ben életbe léptetett gazdasági blokádot a fegyverszünet megkötése után sem oldotta fel, csak 1919 március végén. Ausztria saját termése, minimális fejadagot véve alapul, lisztből csak 25%-ban, burgonyából 20%-ban, húsból 33%-ban, zsírból 5%-ban, cukorból 7%-ban fedezte a szükségletet.⁶⁷ 1918 őszén, a termés betakarítása után, egy ideig voltak készleteik, és az első hetek nehézségein az is enyhített valamit, hogy a közös hadsereg raktárait lefoglalták, illetve a Volkswehr segítségével részben sikerült ezeket megvédeni az éhező tömegek rohamától. Mindez azonban csak nagyon rövid időre fedezte a minimális szükségletet.

Az egységes birodalom fennállása idején, még a béke éveiben is gabona-behozatalra szorult, mert a Monarchia termelése nem fedezte a szükségletet. A háborús években a mezőgazdaságban az emberhiány, az állatállomány 30-40%-os csökkenése, a gépekhez szükséges benzin hiánya nagy mértékben hátráltatta a termelést, és importra sem volt lehetőség. Egyes gabona-termelő vidékek hadszíntérré váltak, ami újabb kiesést okozott. Gyakran előfordult, hogy a vetőmag nem állt időben rendelkezésre, vagy rossz minőségű volt. Mindezek következtében a búza- és a rozstermés 1918-ra Magyarországon a békeévek átlagtermésének 56,8%-ára, Ausztriában pedig 41%-ára csökkent. Ausztriában 1914-ig az egy főre jutó napi lisztátlag 378 gramm volt, 1918 augusztusában ez 165 grammra esett, de még ennyit sem kapott meg a lakosság. A fronton harcoló katonák 1914-es 500 grammos lisztadagja

⁶⁷ O. BAUER: *Die österreichische Revolution*. 118—119. o. Egy 1918 végi összeállítás szerint Ausztria évi 12 millió tonna kenyér- és takarmánygabona importra szorult, a burgonyaszükségletnek csak a felét tudják megtermelni, zsírjuk alig van, cukorból szinte az egész évi szükségletet külföldről fedezik, és szénből évi importszükségletük 20 millió tonna. Behozatalra szorulnak gyarmatáruban, számos nyersanyagban, gyapjúban, fémekben, ásványolajban és sok más cikkben. Ugyanakkor nincs export-cikkük, a népnek sem munkát, sem élelmet nem tudnak adni. ÖSA Neue Politische Abteilung (továbbiakban: NPA) 899. f. Liasse Ungarn (továbbiakban: LU) 9/I. 2445/1. Előterjesztés másolata. Egy 1920-as adat szerint Ausztria, a fejadagot véve alapul, az egyes élelmiszerekből a következő mennyiségben szorult importra: 620 000 tonna gabona élelmezésre, 200 000 tonna ipari és állati takarmány céljára; 461 500 tonna burgonya; 50 000 tonna hús; 72 000 tonna zsír; 38 000 tonna cukor; 540 000 láda kondenz tej. A szénszükségletnek legfeljebb 6%-át fedezte a hazai alacsony kalóriájú szén. ÖL PM Eln. 6490—1920. J. HANNAK szerint (*Karl Renner* . . . 366. o.) a havi szükséglet 1 150 000 tonna volt, a hazai termelés pedig 155 000 tonna, ami a szükséglet 13,48%-a.

(egyenlő 700 gramm kenyérrrel) 1918-ra 300 grammra csökkent, de előfordult, hogy csak 250 gramm kenyeret kaptak naponta. A háború idején, 1914-től 1918-ig, a békeévek átlagtermelését véve alapul, összesen 152,6 millió q gabonahiány mutatkozott. Az 1918-as gabonatermés — a 165 grammos lisztfejadagot alapul véve — a Monarchia fennmaradása esetén is csak 1919 márciusig lett volna elegendő. Ha ezt az önálló Ausztriára vonatkoztatjuk, még sokkal súlyosabb a helyzet.

Ausztria 1914 előtt, amikor Galícia és más gabonatermő vidékek is hozzátartoztak, mintegy 15 millió q gabona behozatalra szorult. A háború alatt a tartalékok kimerültek. Már 1918 áprilisában előfordult, hogy Bécs lakosságának nem tudtak lisztet és kenyeret adni, s az osztrák kormány arra kényszerült, hogy a Romániából a Dunán Németországba tartó uszályok gabonaszállítmányait önkényesen lefoglalja. Elképzelhető, hogy az erős szövetségessel szemben csak végszükség esetén szánták rá magukat ilyen lépésre. A kenyeret pótló élelmiszerekből sem volt elegendő. A kukorica- és burgonyatermés 1918-ra 50%-ra, az árpatermelés 36%-ra csökkent a békeévek átlagtermeléséhez képest. Különösen súlyos nehézségek voltak a húsellátással. A hátsországban levő katonák 1914-es 400 grammos adagját már 1915-ben 250 grammra kellett csökkenteni.⁶⁸

A négy és féléves háborús szenvedés és nélkülözés után még súlyos megpróbáltatások vártak Német-Ausztria lakosságára 1918—1919 telén, elsősorban a városokban és legfőképp Bécsben. A Habsburg-birodalom államigazgatásának, bank- és kereskedelmi életének Bécs volt a központja és egyben ipari góca is. Hatalmas gyomor volt a több mint kétmillió város, amelyet a Monarchia felbomlásával senki sem akart táplálni. A szén- és nyersanyaghiány miatt az üzemek részben vagy egészen leálltak, 1919 májusára Bécs lakosságának 7%-a (családtagokkal együtt mintegy 25%-a) munka nélkül volt. A létfenntartási költségek 1914-hez viszonyítva több mint huszonötszörösükre emelkedtek.⁶⁹

A háború alatt a kiadások növekedése, az állami bevételek megfelelő emelkedése nélkül, inflációt okozott. A forgalomban levő pénz mennyisége 1914-hez viszonyítva 1918-ban csaknem tízszeresére emelkedett.⁷⁰

A köztársaság kormánya nem tudott a lakosság élelmezéséről gondoskodni. Az áruhiány kísérő jelenségeként elburjánzó feketekereskedelem a dolgozók számára elérhetetlen magas árakat szabott.⁷¹ Az elégtelen táplálkozás súlyos hatással volt különösen a gyermekek egészségi állapotára. 186 ezer megvizsgált bécsi iskolásgyermek közül 96 ezer volt nagyon

⁶⁸ GUSTAV GRATZ—RICHARD SCHÜLLER: *Der wirtschaftliche Zusammenbruch Österreich-Ungarns. Die Tragödie der Erschöpfung.* Hölder—Pichler—Tempsky A. G. Yale University Press, Wien—New-Hawen 1930, 42—48., 51., 77—78., 80., 89. o.

⁶⁹ O. BAUER: *Die österreichische Revolution.* 252. o.

⁷⁰ G. GRATZ — R. SCHÜLLER i. m. 188. o. 1917 júniusig csak 3,88-szoros a pénzmenyiség növekedése, az utolsó 17 hónapban emelkedett ugrásszerűen. FRIEDRICH THALMANN szerint (i. m. 490. o.) 1919 első félévében 3,4 milliárd állami bevétellel szemben a kiadás 8,4 milliárd volt.

⁷¹ *Papers PPC* XII. köt. 230. o. Hugh Gibson jelentése Ausztria helyzetéről. 1919. febr. 1. Az egész jelentés sötét képet fest Ausztria lakosságának nélkülözéséről, a munkanélküliség méreteiről, a szénhiány okozta súlyos bajokról. Uo. XII. köt. 228—232. o.

rosszul táplált, és csak 6732 megfelelően táplált.⁷² A háború utolsó éveiben Ausztriában 35 ezren — ezek közül Bécsben 12 ezren — haltak meg tüdőbajban, és 1910-ben 350-400 ezer ember szorult tuberkulózis elleni gyógykezelésre.⁷³

A háború következményeit a vesztes központi hatalmak többi országa is hasonlóan megsínylette, és még a győztes antantországok is bizonyos mértékig amerikai élelmiszersegélyre szorultak.

A szövetséges hatalmak és a semleges országok kormányai, különösen az Egyesült Államok, aggodalommal figyelték a közép-európai helyzetet. Attól félték, hogy a nyomor megkönnyíti a bolsevizmus terjedését, mert a tömegek elégedetlensége jó talaja a forradalmi eszméknek. Fontosnak találták ezért a legyőzött országok segélyezését élelmiszerrel. Hoover már 1918 novemberében abban határozta meg a segélyezés politikai feladatát Wilson elnöknek, hogy ezzel kell feltartóztatni a bolsevizmus áradatát.⁷⁴ Wilson 1919 januárjában a kongresszusi vezetőknek küldött üzenetében is erről szól: „Az élelmiszersegély most az egész európai helyzet és a béke megoldásának kulcsa. A bolsevizmus állhatatosan nyomul előre Nyugat felé, elárasztotta Lengyelországot és mérgezi Németországot. Erőszakkal nem lehet megállítani, de élelmiszerrel igen...”⁷⁵ Az Egyesült Államok elnökének erről az állásfoglalásáról külföldi diplomaták is tudomást szereztek. Jelentést küldött Szilassy svájci magyar követ is Magyarországra,⁷⁶ és az osztrák gróf Deym is a likvidáló közös hadügyminisztérium biztosához Bécsbe. Az utóbbi arról számolt be, hogy a svéd követ bizalmas közlése szerint az antant és az Egyesült Államok között ellentét van a blokád feloldása ügyében, de Wilson úgy határozott, hogy mindenestre megszünteti az ellenséges országokkal szemben is a blokádot, mert Európában csak így hárrítható el a bolsevizmus veszélye. Az Egyesült Államok ezenkívül bőséges tartalékokkal is rendelkezik, amit el akar helyezni.⁷⁷

A bolsevizmus veszélyétől különösen Ausztriát féltették. Ezt a veszélyt nem tudja leküzdeni — vélték —, mivel kevés a katonasága, a szene és élelme. Mindezt sürgősen küldeni kell Ausztriába. Amint egy 1919 januári

⁷² O. BAUER: *Die österreichische Revolution*. 119. o. ELLIS ASHMEAD-BARTLETT angol újságíró 1919 febr. végén Bécsbe érkezett, hogy a közép-európai országokról a Daily Telegraphnak tudósításokat küldjön. Tevékenységéről, benyomásairól később könyvet írt, és ennek első fejezetében beszámol Ausztria, különösen Bécs nyomoráról. *The Tragedy of Central Europe*. Thornton Butterworth Ltd., London 1923, 21—25. o. Hasonlóan ír Bécs súlyos helyzetéről Cuninghame is, aki az angol katonai misszió vezetőjeként 1918 karácsonyán érkezett az osztrák fővárosba. SIR THOMAS MONTGOMERY-CUNINGHAME: *Dusty Measure*. A Record of Troubled Times. Murray, London 1941, 309. o.

⁷³ Neue Presse, 1919. máj. 31.; J. M. KEYNES: *A béke gazdasági következményei*. Révai, Bp. 1920, 151. o.

⁷⁴ *Organisation of American Relief in Europe 1918—1919. Documents Selected and Edited by S. L. B a n e—R. H. L u t z*. Stanford University Press, 1943, 52—53. o. Idézi L. NAGY ZSUZSA: *Az antant segélyprogramja és az 1918—1919. évi forradalmak*. Párttörténeti Közlemények, 1963, 3. sz. 46. o.

⁷⁵ Uo. 162. o. (L. NAGY ZSUZSA id. cikk. 47. o.)

⁷⁶ PI Archivum 704. f. I/2. 6e. (143. l.) 1919. márc. 17. Szilassy közölte, hogy rövidesen megszüntetik a blokádot, mert nem akarják, hogy az éhség fokozza a bolsevista veszélyt.

⁷⁷ ÓL Küm. Gazd. pol. oszt. 5. cs. A/16. tét. 21886/1919. márc. 12.

jelentésből — amelyet Coolidge Bécsből továbbított Párizsba a békekonferencia bizottságához — kitűnik, attól tartottak, hogy ha Német-Ausztria mint hídfő elesik, úgy Olaszország, Spanyolország és Franciaország azonnal ki lenne szolgáltatva a bolsevizmusnak.⁷⁸ A bolsevizmus veszélye miatt foglalkoztak tehát olyan sokat a nyugati diplomaták, különösen pedig az Egyesült Államok diplomatái az osztrák helyzettel. Így Német-Ausztria az antant által nyújtott élelmiszersegélyt közvetve az oroszországi proletariátus győzelmének köszönhette.

A német-osztrák köztársaság már 1918 novemberétől ostromolta Washingtont élelemért. A washingtoni svájci követ 1918. november 16-án két jegyzéket adott át Lansing külügyminiszternek. Az egyikben a tiroli katonai erők parancsnokának kérését közvetíti: az antanthatalmak tegyenek lépéseket a hadsereg és a lakosság élelmiszerellátása érdekében. A Tiroli Nemzeti Tanács hasonló sürgető felhívásban kér gyors segítséget, mert csak így menekülhetnek meg az éhhaláltól, a pusztulástól. Valfre di Bonzo, a bécsi pápai muncius összehívta a semleges államok képviselőit, kérte, hogy lássák el élelemmel Bécsset, mert készlete csak november 14-ig elegendő. Sváje képviselője kijelentette: szívesen tenne meg mindent, hogy megakadályozza ezt a szörnyű katasztrófát, de magának is kevés a tartaléka. A másik jegyzék az „osztrák—magyar külügyminisztérium” (sic!) javaslatát tartalmazta: rádióon utasítsák azokat a hajókat, amelyek Triesztbe különösen zsírt, lisztet visznek, hogy adjanak át élelmet az osztrák—magyar hajóknak, s azok szállíthassák tovább. Ezekre a hajókra ne vonatkozzon a blokád. Antantsapatok kíséretében Triesztből vonattal küldjenek Bécsbe élelmet s e célra az arlbergi vonalat is fel kell használni.⁷⁹ Az olaszországi amerikai követ, Nelson Page, Lansinghoz küldött táviratában kifejezte azt a félelmét, hogy Bécsben, ha azonnal nem segítenek, a súlyos élelem- és szénínség következtében a bolsevizmus megerősödik.⁸⁰

Otto Bauer novemberi, Wilsonhoz küldött jegyzékében, hivatkozva a szörnyű helyzetre, kérte a blokád feloldását és élelmiszerek szállítását, hangoztatva, hogy a volt Monarchia államai feleslegükből nem hajlandók adni.⁸¹ E vád visszhangra talált Svájcban, és 1918. november 18-án a svájci nemzeti tanács ülése Bécs közélémezési helyzetéről tárgyalva, vádolta Magyarországot, hogy nagymértékben oka a bécsi éhínségnek. Károlyi Mihály egy jegyzékben azonnal reagált e vádra. Ebben adatokkal alátámasztva bizonyította, hogy annyi élelmet küldenek Ausztriának, amennyit lehet, de a „megszállt” területeken levő készletekkel nem rendelkezhet-

⁷⁸ *Papers PPC* XII. köt. 247. o. Dellschaft kapitány jelentése Coolidge-hoz. 1919. jan. 31. KERÉKES LAJOS: *Anschluss 1938*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1963, e. könyvének bevezető részében (10. o.) szintén ír Ausztria kulcs helyzetéről. A szövetséges hatalmak e helyzet miatt is különösen sokat foglalkoztak Ausztriával.

⁷⁹ *Papers PPC* II. köt. 188—189. o. Lansing távirata House különleges megbízott-hoz, 1918. nov. 16.

⁸⁰ Uo. II. köt. 321. o. 1918. dec. 4. Az ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. és 5067. csomókban számos rendőri jelentés — 1918 novemberétől szinte folyamatosan — számol be az élelmiszerhiány miatt tüntetők „zavargásairól”, fizetésemelést követelő sztrájkokról, asszonyok, munkások, ifjúmunkások, leszerelt katonák megmozdulásairól.

⁸¹ *Papers PPC* II. köt. 190. o. 1918. nov. 16.

nek. Ha az antant utasítaná a „megszálló nemzeteket”, hogy az ott levő gabonát és állatállományt kiadják, Ausztria is kaphatna belőle.⁸² Az állami különválás után, az első időkben a területi kérdésben felmerült ellentétek miatt Ausztria és Magyarország valóban kölcsönösen leállították a szállításokat, de november végén, decemberben már újra megindult a két ország között az árucserre-forgalom, ha nem is a kívánt mértékben.

Decemberben az osztrák kormány az amerikai segélyszervezet vezetőjétől, Hoovertól, 4000 tonna gabonaelőleget kapott.⁸³ Hoover igyekezett Ausztriát támogatni, de ez különböző akadályokba ütközött. A segélyszervezet szabályai szerint egyetlen volt ellenséges állam sem kaphatott hitelre élelmet, Ausztriának pedig nem volt pénze. Az osztrák kormány Svájból kért kölcsönt, de kérését elutasították. Hoover ekkor lehetővé tette, hogy az osztrák delegáció Bernben, 1918. december 24-én, egy szövetséges delegációval tárgyalhasson. Itt az amerikaiakat Gregory kapitány — aki rövidesen Bécsbe került — és Taylor képviselte. 1919 elején az Egyesült Államok közvetve adott is kölcsönt. Anglia, Franciaország és Olaszország 45 millió dollárt kapott, amit átadtak Ausztriának, hogy ezzel fizessen az élelmiszerért az Egyesült Államoknak. Hoover Masaryknál is közbenjárt, kérte, hogy oldja fel Ausztriával szemben a szénembargót. Csehszlovákia ezt némi huzavona után meg is tette.⁸⁴

Német-Ausztria első kormánya

Ausztria koalíciós kormányaiban a szociáldemokrata vezetők — az eddig vázolt körülményeket figyelembe véve — a burzsoá demokratikus rend megőrzésére és megszilárdítására törekedtek. A nyugati hatalmak kegyeit és segítségét remélték elnyerni, ha azok országaihoz hasonló társadalmi és politikai rendszert építenek ki Ausztriában. Hiszen az antanttól függött, hogy a békeszerződés milyen területeket biztosít Német-Ausztriának, és hogyan látja el az országot élelmiszerral, szénrel és nyersanyaggal. A szociáldemokrata vezetők egyébként is a „tisztá demokrácia” hívei voltak.

A „baloldali” Otto Bauer, aki oroszországi hadifogsága idején szemtanúja volt az orosz proletariátus bolsevikok vezetésével folyó harcának, tapasztalataiból olyan következtetést vont le, hogy a forradalom egyenlő az anarchiával, és a proletariátus győzelme *csak* a diktatúra alkalmazóinak személyi cseréjét jelenti: a burzsoázia helyett a proletariátus gyakorolja, de nem hoz demokráciát minden osztály, minden réteg számára.

⁸² OL Küm. Gazd. pol. oszt. 3. cs. A/4. tét. 21596/1919. A jugoszláv területen felhalmozott termékekről Taylor 1919. márc. 25-i jelentésében számolt be Hoovernek. Azt írta, hogy legkevesebb 200 000 tonna gabona és nagy mennyiségű állati termék áll ott rendelkezésre, amelyből Budapest és Bécs is kaphatna, ha meg tudja fizetni vagy cserében árucikkeket ad. *Organisation of American Relief*... 365. o.

⁸³ G. GRATZ — R. SCHÜLLER i. m. 208. o.

⁸⁴ *The Memoirs of HERBERT HOOVER*. I. köt. *The Sanguine Years*. New York 1951, 392—393. o. Csehszlovákia nehezen szánta rá magát, hogy segítse Ausztriát, még a porosz szén tranzitját sem engedélyezte. A korábbi szénforrás, Lengyelország pedig koronáért nem adott szén. *Organisation of American Relief*... 133. o. Taylor 1918. dec. 30-i jelentése Hooverhez.

Lenin Bauert együtt említi Kautskyval és Hilferdinggel, mint a régi Internacionálé legnevesebb teoretikusait, akik az osztályharc szükségességét hirdették, és ezzel kivívták a munkások rokonszenvét. Megállapítja azonban, hogy amikor a szocializmusért folyó harc döntő pillanatához érnek, lemondanak az országharcról: „a burzsoázia táborába mennek át, amikor megkísérlik összeegyeztetni a burzsoázia diktatúráját a proletariátus diktatúrájával.”⁸⁵ Lenin, Bauert és Friedrich Adlert olyan 1848-as kispolgároknak nevezi, akik „esküsznek a burzsoá »demokráciára«, nem értve annak burzsoá jellegét”, és nem tudják elleplezni, hogy „*valójában* halvány sejtelmük sincs a proletárdiktatúráról és a szovjethatalomról, hogy ők *valójában* kispolgári demokraták . . . a jobbik esetben a burzsoázia játékszerei, a rosszabbik esetben pedig a burzsoázia közvetlen székértelői”.⁸⁶

Az osztrák kormány szocialistáinál saját meggyőződésükön és az antant előtti hajbókoláson kívül a demokráciához való ragaszkodásban még számos más ok is közrejátszott. Saját tömegeikre, a munkásosztályra nem mertek támaszkodni, nehogy az általuk szándékozottaknál radikálisabb lépésekre kényszerítsék őket. Koalíciós kormány tagjai voltak, partnereik állásfoglalását, egyes területeken megmaradt befolyását sem hagyhatták figyelmen kívül.

Az osztrák burzsoáziának — a fejlett ipar következtében — nagyobb befolyása és kormányzási tapasztalata volt, mint a magyarországinak. Az államapparátusban ugyan csökkentett létszámmal, de a régi hivatalnoki gárda maradt meg, amelynek többsége korábbi „gazdáihoz” húzott. A közhangulat kialakulására hatással volt a régi bürokráciának az a nagy létszámú rétege is, amelynek már nem jutott hely a kis Német-Ausztria összezsugorodott állami szerveiben. Mind ők, mind általában a közép-rétegek többségükben szemben álltak a munkásosztály törekvéseivel. A Bécsben székelő antantmissziók a burzsoáziában látták a forradalom gátját, s ezért jó kapcsolatot tartottak vele. A katolikus Ausztriában nagy befolyása volt a klérusnak, amelynél a forradalomellenes és monarchista erők biztos támaszra találtak.

Micara, a bécsi pápai nuncius első tanácsosa vállalta az osztrák felső-papság és a Vatikán közötti kapcsolat fenntartását. Hozzá futottak be az olyan tervezetek, amelyek a volt Habsburg-birodalom területén irányt szabtak a klérus monarchista tevékenységének. Ausztriában célul tűzték ki, hogy a centrális kormánnyal szemben erőteljes autonómiát biztosítsanak a tartományoknak; megszervezik a katolikus földműves lakosságot; sajtó-propagandát fejtenek ki, különösen a vidéken, foglalkoznak a gazdasági bajokkal, a sajtó irányítását a monarchisták kezébe adják; az elbocsátott császári tiszteket és hivatalnokokat bevonják a katolikus társadalmi szervezetek vezetésébe; a papságnak engedélyezik, hogy tevékenyen részt vegyen a gazdasági élet olyan területein, amely a lakosság hitelszükségleteit látja el.⁸⁷

⁸⁵ LENIN *Művei*. 29. köt. Szikra, Bp. 1953, 398. o.

⁸⁶ Uo. 30. köt. Szikra, Bp. 1953, 39. o.

⁸⁷ PI Archívum 704. f. I/3. 6e. Persián Ádám memoranduma. 203–204. l. A memorandum közli a Magyarországra, Horvátországra és Szlavóniára vonatkozó tervet is. Uo. 204–207. l.

A szociáldemokrata vezetők ezt a tervet nem ismerhették, de annál inkább ismerték a klérus, a keresztényszocialisták növekvő befolyását az ország egyes területein.

Figyelembe vették azt is, hogy Németországban, amelyhez csatlakozni akartak, még bizonytalan volt, milyen társadalmi rendszer alakul ki. A Spartacusok harca, a Párizsban tárgyalás alatt álló német békeszerződés előre ki nem számítható hatása még kétségessé tette, hogy a forradalmi mozgalmak kapnak-e olyan széles tömegbázist, amely megrendíti a Scheidemannoknak a tőkés rendet védelmező politikáját, és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom követőjévé válik-e Németország — vagy a reakció lesz ott úrrá. Erre még Noske gyilkos fegyverei sem adhattak egyértelmű választ. Az osztrák szociáldemokraták semmi esetre sem akartak előbbre szaladni, mint jövőendő anyaországuk. Azokat a munkásokat pedig, akik nem akartak közösséget vállalni a Liebknechtet és Luxemburgot megölető német szociáldemokratákkal, Otto Bauer a következő érvekkel csillapította: kezdetben a burzsoázia tiltakozott Liebknecht Németországa ellen, most a munkásság nem akar Noske Németországához csatlakozni. De az állami összetartozás évtizedekre, évszázadokra szól, és nem függhet a pillanatnyi politikai helyzettől.⁸⁸

Az osztrák szociáldemokraták módszereikben nem követték német elvtársaik példáját, bármennyire is elleneztek a forradalom továbbfejlődését. Míg Noskéék a régi hadsereg segítségével vérbe fojtották a kommunisták harcát, addig az osztrák párt kerülte a fegyveres összeütközést, bár egyes esetekben attól sem riadt vissza. Tény, hogy Otto Bauer, Julius Deutsch és a hozzájuk tartozók nem voltak az erőszak hívei.

A jobboldali szociáldemokraták forradalmi szavakkal leplezték reformista cselekedeteiket, ami a munkások egy részét megtévesztette. Figyelmén kívül hagynánk azonban az objektív tényeket, ha a munkásmozgalom helyzetét csak a jobboldali vezetők megtévesztő frázisaival magyaráznánk, és nem szólnánk a parasztság magatartásáról. Hibáztathatjuk ugyan a szociáldemokrata vezetőket, hogy 1918 őszén — amikor erre alkalmuk lett volna — nem igyekeztek megnyerni a parasztság szegényebb rétegeit (számuk több mint egymillió volt), de az bizonyos, hogy a falusi munka Ausztriában nem volt könnyű. Ausztria és Magyarország társadalmi arculata számos vonatkozásban különbözött: a földbirtok megoszlása Ausztriában sokkal kedvezőbb volt; a fejlett ipar, szükség esetén, munkaalkalmat biztosított a mezőgazdasági proletároknak; a dolgozók életszínvonala kedvezőbben alakult, mint az agrár országokban; a klérus hatalmas befolyása révén a keresztényszocialisták szinte egyeduralmodók voltak a falun. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy az osztályellentétek nem éleződtek ki annyira, és az osztrák parasztságban nem halmozódtak fel olyan forradalmi energiák, mint Magyarországon.

Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a birodalom központjában, az iparilag fejlett Ausztriában az elnyomott nemzetiségek rovására kialakult a munkásarisztokrácia. A proletariátus nagyobb része nem tar-

⁸⁸ O. BAUER: *Acht Monate* ... 6. o.

tozott ehhez a „kiváltságos” réteghez, de létezése felkelthette bennük a reményt, hogy ők is elérhetik a jobb életet. Az osztrák munkások a választójog birtokában már a háború előtt a parlamentben láthatták vezetőiket, és ez a hatalomban való részvétel hamis illúzióját táplálta, következményében pedig fékezte az uralkodó osztályok elleni éles harcot.

Végül a szociáldemokrata vezetők kitűnő, tapasztalt szervezők, nevelők voltak, értettek ahhoz is, hogyan lehet a pártfegyelem feltétlen tiszteletét beoltani a tagságba. Ezért is alakult ki későn a baloldali mozgalom Ausztriában, ezért sikerült a szociáldemokratáknak a kommunista párttal szemben a szervezett munkások többsége felett befolyásukat megtartani. Közrejátszott természetesen ebben a kommunista vezetők ideológiai gyengesége is, akik azt képzelték, hogy a tömegek között végzett kitartó, felvilágosító munka nélkül, a munkások többségének megnyerése nélkül, egy kis csoport forradalmi cselekedetének példájával, harcukban magukkal ragadhatják az egész proletariátust.

A szociáldemokrata vezetők, erejük tudatában úgy vélték, szelíd eszközökkel is elérhetik céljukat. A szelíd eszközök közé tartozott, hogy a szociáldemokrata irányítás alatt álló Volkswehrbe beolvasztották a kommunisták Vörös Gárdáját, s így az ugyancsak szociáldemokrata hadügyminiszter és a katonatanács rendelkezett felettük. A katonatanácsokban kezdetben nehezebb helyzetük volt a szociáldemokratáknak, mert a Volkswehr zászlóaljaira a kommunista eszmék hatottak. A katonatanácsok végrehajtó bizottságának élén álló Josef Frey is baloldaliabb volt a szociáldemokrata vezetőknél.⁸⁹ Julius Deutsch hadügyminiszternek és közvetlen segítőtársainak, akik között ott volt testvére, Leo Deutsch, valamint Julius Braunthal és még mások, nehéz küzdelmet kellett vívniuk, amíg befolyásuk alá tudták vonni a katonatanácsokat. Még nehezebb volt a helyzetük a Volkswehr tagjai körében. Ha a katonatanácsokkal el is tudták fogadtatni különböző utasításait, a katonák egy része szembeállt a forradalomellenes határozatokkal. Győzelmüket azzal tudták biztosítani, hogy határozatot hoztak a katonatanácsok végrehajtó bizottságával, amely kimondta: „... a Volkswehr a munkásosztály fegyveres erejének tekinti magát, és ezért alárendeli magát a munkástanácsok politikai vezetésének.”⁹⁰

1918 őszétől a munkástanácsok vezetése Friedrich Adler kezében volt. Ausztriában éppúgy, mint Magyarországon, az első munkástanácsok már a polgári demokratikus forradalom előtt, az 1918 januári sztrájkhullám idején megalakultak. Az osztrák szociáldemokrata vezetők ezeket az első munkástanácsokat a munkástömegek spontán politikai és gazdasági akcióinak meggátolására használták fel. (Magyar elvtársaik, feltehetően tőlük tanulva, a júniusi sztrájk idején hasonló módszerekkel éltek.) 1918 júniusában pedig, amikor újból radikális mozgalmak kezdődtek, közös értekez-

⁸⁹ 1920-ban Josef Frey a szociáldemokrata párt baloldali csoportjával együtt a kommunista párthoz csatlakozott. 1921-ben Freyt beválasztották a kommunista párt vezetőségébe. Opportunizmusa és frakciózása miatt csoportjával együtt a húszas évek közepén kizárták a KPÖ-ből. ALEXANDER SCHÖNAU: *Der Weg der Kommunistischen Partei Österreichs*. Die Kommunistische Internationale, 1934. 5. sz. 454–455. o.

⁹⁰ O. BAUER: *Die österreichische Revolution*. 139. o.

letre hívták össze a kerületi bizalmi férfiakat és a munkástanácsokat. Ezzel nemcsak a keletkező forradalmi fellendülést fojtották el, hanem a forradalmi csoportok által az év elején létrehozott illegális munkás- és katonatanácsokat is megsemmisítették, mert lelepleződtek azok, akik a tömegek érdekeinek védelmére részt vettek az értekezleten. Ekkor a még szabadon levő radikális baloldali vezetőket a kormány elfogatta, az illegális propaganda központ nem volt képes tevékenységét tovább folytatni, a megmaradt kis csoportok nem találtak egymással kapcsolatot.

Az októberi összeomlás napjaiban mindenfelé megalakultak a munkástanácsok, és egyes vidékeken hatalommal is rendelkeztek: idegen katonai csoportokat lefegyvereztek, és a munkások kezébe adták a fegyvert; Kapfenbergben proletár jóléti bizottság működött; a ternitzi munkás-, paraszt- és katonatanács — amelyet a környező parasztfalvak elismertek mint helyi hatalmat — a semmeringi villatulajdonosokat a Vörös Gárda költségeinek viselésére kötelezte stb.; Wiener-Neustadtban is elég erős befolyása volt a munkástanácsnak, a megriadt burzsoázia eleget tett minden rendelkezésének.⁹¹ Karintiában a jugoszlávokkal folyó harc akadályozta a tanácsok létrehozását, összesen húsz helységben működtek. Vorarlbergben korán megalakultak a tanácsok, de a munkástanácsok csak márciusban váltak külön a paraszt- és katonatanácsoktól. Itt a reakciós polgárságnak azt a törekvését, hogy Svájcba csatlakozzanak, a munkástanácsok vezetésével a proletariátus hiúsította meg.

A munkás- és katonatanácsokban a kommunisták vezetése alatt álló forradalmi elemek és a szociáldemokraták között nemegyszer kieleződött a harc. Felső-Ausztriában, Linzben, 1919. február 4-én olyan nagyobb megmozdulásra került sor, amelyet a csendőrség és a rendőrség nem tudott leverni, s csak a Volkswehr beavatkozásával lehetett „rendet” teremteni.⁹² Stájerben, Grácban február 22-én az összetűzés halálos áldozatokat követelt. Itt a kommunisták 600 korona leszerelési segílyt követeltek a hazatért katonáknak. A szociáldemokraták 300 korona követelésére adták ki a jelszót, s hogy ezt elérjék, tömeggyűlést szerveztek február 21-ére. Ezen a kommunisták is nagy számban vettek részt. A gyűlésről küldöttség ment a katonai megbízotthoz, hogy a 300 korona segíly jóváhagyását kérjék. Amíg a választ várták, a kommunista Brodnig és Maresch szólt az összegyűltekhez. Beszédeik hatására a gyűlés olyan határozatot hozott: 600 koronát követelnek a tartományi kormánytól, választ másnapra várnak, és az eredményt újabb gyűlésen ismertetik. A két gyűlés közötti 24 órát Anton Rintelen tartományi főnök arra használta fel, hogy Bécsből fegyveres segílyt kérjen, amit meg is kapott.⁹³ Február 22-én, hogy a tartományi kormány választát megismerjék, újból nagy tömeg gyűlt össze. A rendőrség gyűléstilalmat rendelt el, ez azonban csak Grác belterületére vonatkozott,

⁹¹ FRANZ KORITSCHONER: *Die Arbeiterräte in Deutsch-Österreich*. Die Kommunistische Internationale, 1921. 16. sz. 88—90. o.

⁹² J. DEUTSCH: *Aus Österreichs Revolution*. 60. o.

⁹³ Ch. A. GULICK bizonyára ezért írja könyvében (i. m. 105. o.), hogy Julius Deutsch fegyveres erővel avatkozott be a gráci eseményekbe. Annál jogosabb ez a megállapítás, mert J. Deutsch maga is elment Grácba, hogy „rendet teremtsen”. J. DEUTSCH i. m. 60. o.

ezért a kommunisták a megjelenteket Fischerauba vezették. A később jövők a városban gyülekeztek, s a rendőrség és a csendőrség sortűzet nyitott reájuk. A sortűznek hat halálos, 13 súlyos sebesült áldozata volt.

Másnap, a kommunista párt határozatára, Paul Friedländer és felesége, Elfriede Friedländer (Eisler) Bécsből Grácba érkezett, hogy tanúi lehessenek az események következményeinek. Mind őket, mind Brodnigot és még több kommunistát letartóztatták és hosszabb időn át fogságban tartották,⁹⁴ ami ellen a kormány szociáldemokrata tagjai nem tiltakoztak.

Minden alapja megvolt Otto Bauernak ahhoz, hogy megállapítsa: „A bolsevizmus elleni védelmi harc Német-Ausztriában nem a burzsoázia és a proletariátus közötti osztályharc volt, hanem harc a munkásosztályon belül. A burzsoázia minden befolyás nélkül, értetlenül szemlélte a proletariátus e belső harcát. Később az események lefolyását úgy próbálta magyarázni, hogy a bécsi rendőrség, Schober bécsi rendőrfőnök mentette meg Bécsset a bolsevizmustól.⁹⁵ Ez ostoba legenda . . . a munkás- és katonatanácsokon belüli harcban hátrítottuk el a bolsevizmus rohamát . . . A harcot a munkástanácsokban Friedrich Adler, a katonatanácsokban Julius Deutsch és baráti körének céltudatos vezetése döntötte el.”⁹⁶

Az első időkben meg lett volna a lehetőségük a munkástanácsoknak, hogy a hatalmat magukhoz ragadják, mert a burzsoázia gyenge volt, nem mert ellenük semmit sem tenni. A szociáldemokrata vezetők azonban nem akarták a proletariátus hatalmát, ezért maguk korlátozták a tanácsok hatáskörét, amit annál is inkább megtehettek, mert a munkástanácsok legnagyobb része az ő befolyásuk alatt állt.⁹⁷ A szociáldemokraták álláspontja az volt: a tanácsoknak nem az a céljuk, hogy a proletariátus hatalmát képviseljék, hanem az, hogy a régi polgári államba beilleszkedve, kiépítsék a szocialista közigazgatást. „A mi célunk nem a proletárhatalom (amely az osztályviszonyok megváltoztatásával az osztályállamot folytatná) — hanem a szocialista rend.” Ez a megállapítás az osztrák szociál-

⁹⁴ J. BRAUNTHAL: *Die Arbeiterräte* . . . 7—8. o.; HEINRICH BRODNIG: *Der 22. Februar 1919 in Graz*. Festschrift zum vierzigsten Jahrestag der Gründung der Kommunistischen Partei Österreichs. Globus, Wien 1958, 7—8. o.; A. RINTELEN i. m. 102—104. o.; Gleichheit, 1919. febr. 25. *Arbeiterblut fließt in Graz.*; Die soziale Revolution, 1919. márc. 1. *Die Wahrheit über Graz*. Brodnig feleségét mint jugoszláv állampolgárt három hónappal később kiutasították Ausztriából (Die Soziale Revolution, 1919. máj. 31.), hat hónap után Brodnigot is átadták a jugoszláv hatóságoknak. Itt is ült két hónapig, majd visszatoloncolták Ausztriába.

⁹⁵ Alexander Spitzmüller, volt osztrák pénzügyminiszter 1955-ben megjelent könyvében elismeréssel írt Otto Bauernek a kommunizmus elleni harcáról, amelyet Schober rendőrfőnökkel egyetértésben vívott. Megállapítja róluk, hogy „az elképzelhető legellentétebb irányzatot képviselő két férfi a döntő pillanatban összefogott a közrend fenntartása érdekében . . .” ALEXANDER SPITZMÜLLER: . . . *Und hat auch Ursach', es zu lieben*. Wilhelm Frick Verl., Wien—München—Stuttgart—Zürich 1955, 312—313. o. Idézi ANNA HORNİK: *A Magyar Tanácsköztársaság és Ausztria*. Megjelent a *Magyar Tanácsköztársaság történelmi jelentősége és nemzetközi hatása* c. kötetben Kossuth, Bp. 1960, 83. o. V. BIBL (i. m. 101—102. o.) Schober „kötelességtudásának, a rendőrség példamutató rendfenntartó munkájának” tulajdonította, hogy Ausztria ellenállt a bolsevizmusnak.

⁹⁶ O. BAUER: *Die österreichische Revolution*. 142. o.

⁹⁷ HILDE WERTHEIM: *Die Arbeiterräte in Deutsch-Oesterreich*. Die Kommunistische Internationale, 1920. 12. sz. 200—202. o.

demokraták elméleti folyóiratában jelent meg. A továbbiakban a cikk írója megállapítja, hogy míg a proletariátus többi osztályszerkezete a tőkés rend elleni harcot szolgálja, addig a tanácsok feladata a szocialista közigazgatás bevezetése. Tehát az osztrák szociáldemokrata vezetők megfosztották a tanácsokat minden forradalmi tartalmától.⁹⁸

A szociáldemokraták által 1918 novemberében alakított tanácsoknak csak az lehetett tagja, aki a párt tagja volt, és az Arbeiter-Zeitungra, a párt központi lapjára előfizetett. Az első időkben az egyes tanácsok között úgyszólván semmi kapcsolat sem volt. 1919. február 19-én Linzben, több munkástanács közös értekezletén, a kommunisták növekvő befolyásának hatására azt javasolták, hogy a tanácsokat egy központi szerv fogja össze, s e célból március 1-re hívják össze a munkástanácsok országos konferenciáját. Ezzel azt is meg akarták gátolni, hogy a munkástanács a szociáldemokrata párt eszköze legyen.⁹⁹

A konferencia összehívása előtt Friedrich Adler tárgyalt a kommunistákkal, és felajánlotta, hogy őket is felveszik a munkástanácsba. „Ez csapda volt. De a kommunisták nem láttak át a terven és örömmel elfogadták.”¹⁰⁰ A csapda abban rejlett, hogy a szociáldemokraták, többségben lévén a tanácsokban, szavazataik számával saját akaratukat keresztül tudták vinni a kommunistákkal szemben. És „... a párt a munkástanácsok útján a munkások előtt úgy tudta feltüntetni a saját politikáját, mintha az az egész munkásosztály által helyeselt politika lenne”.¹⁰¹ Hiszen a munkástanácsok a munkások akaratát fejezik ki, s ha a többség megszavaz valamilyen határozatot, a proletárdemokrácia elve alapján a határozat ellen szavazó kisebbségnek is végre kell azt hajtani. A kommunisták propagandafórumot nyertek ugyan, és felszólalásaikkal, javaslataikkal nehezítették a megalkuvók helyzetét, de akaratukat — mint kisebbség — nem tudták keresztülvinni. Bevonásuk a tanácsokba ügyes taktika volt, amellyel a jóhiszemű munkásokat félre tudták vezetni. Számos, forradalomellenes határozat meghozatalánál látszólag nem a szociáldemokrata vezetők döntöttek, hanem formailag, a tanácsok révén, maga a munkásosztály. Amennyiben a kommunisták a határozat ellenére a forradalmi útra léptek, rájuk süttették a bélyeget: „szembeszegülnek a munkásosztály egységes akaratával.”¹⁰²

A munkásosztály jelentős része a forradalom továbbfejlődését várta kormányon levő vezetőitől, és bízott bennük. Forradalmi beszédek táplálták a munkásosztály reményeit, akik a maguk bőrén érezték a nehézsé-

⁹⁸ OSKAR POLLAK: *Die Stellung der Arbeiterräte zur Parteiorganisation*. Der Kampf, 1919. 25. sz. 637—639. o.

⁹⁹ F. KORITSCHONER id. cikk.

¹⁰⁰ Ch. A. GULICK i. m. 107. o.

¹⁰¹ Uo. 108. o. A Kommunisták Ausztriai Pártja történetéről Benedikt Ottó összeállításában megjelent anyag megállapítja: a forradalom sorsát döntően befolyásolta az, hogy a munkástanácsok révén a szociáldemokrata pártnak sikerült a tömegek bizalmát megnyerni, s ezek a munkástanácsok a szociáldemokraták megbízható eszközei voltak. *Materialien zur Geschichte der KPÖ und der revolutionären Kämpfe in Österreich. Erste Periode von 1918—1925*. Zusammengestellt und mit erläuterndem Text versehen von Otto Benedikt. Heft VI. Vom 12. November bis zur ungarischen Räterepublik. (Gépelte kézirat.) 33. o.

¹⁰² *Ein Jahr Republik* ... 15. o.

geket, mert ők éheztek legtöbbit, ők sínylették meg legjobban a nyersanyag- és szénhiányt, a tömeges munkanélküliséget, rongyos ruhákban, hideg szobákban ők fagyoskodtak. Elfogadták tehát azt a magyarázatot, hogy amíg a békekonferencia nem rendezi az ország helyzetét, addig a szocializmus közvetlenül nem valósítható meg. Ha ez megtörténik, megszűnik a német területeket fenyegető fegyveres támadás veszélye, egyesülnek a német birodalommal, és a gazdasági élet is konszolidálódik. Addig a demokrácia kiépítésén kell dolgozniuk, és biztosítani az országban a rendet és a nyugalmat, mert csak így kaphatnak élelmet a szövetséges hatalmaktól, ami nélkül éhhalálra lennének ítélve.

Német-Ausztria új kormánya és a kommunista párt

A tömegek baloldali törekvéseit és a szociáldemokrata párt iránti bizalmát fejezte ki az 1919. február 16-i nemzetgyűlési választások eredménye. Már novemberben megindult a választási küzdelem, s az antantmegfigyelők bizonyosra vették a keresztényszocialisták győzelmét. Február 16-a azonban a szociáldemokratáknak hozta meg a többséget, Bécsben az összes pártokkal, egész Ausztriában pedig a keresztényszocialistákkal szemben. Országosan a szavazatok megoszlása a következő volt: szociáldemokrata párt: 40,76%; keresztényszocialisták: 35,94%; 17 polgári párt (ezek később együtt nagynémet párt néven szerepeltek): 20,77%; nemzetiségi pártok összesen: 2,53%. A választások eredményéről a különböző források eltérő számokat közölnek, de az arányok általában egyeznek.¹⁰³

Robert Danneberg 1927-ben részletesen ismertette a szociáldemokratáknak az 1919—1927 közötti választásokon elért eredményeit. Az ő 1919-es adatai a következők: országosan a szociáldemokraták 46,48%-t, a keresztényszocialisták 18,70%-t értek el; Bécsben az arány 55,40%, a keresztényszocialisták 22,31%-ával szemben. Az egyes bécsi kerületekben a szociáldemokraták a következő arányban jutottak szavazatokhoz: *Innen-Ost* (Innere Stadt): 40,47%; *Innen-West* (Neubau): 39,45%; *Nordwest* (Währing): 45,18%; *Nordost* (Leopoldstadt): 61,05%; *Südost* (Margareten): 64,35%; *Südwest* (Hietzing): 58,85%; *West* (Ottakring): 65,89%. Az ország más területein a szociáldemokraták már nem értek el ilyen jó eredményt. Az összes érvényes szavazatból Alsó-Ausztriában 37,96%, Felső-Ausztriában 27,98%, *Salzburg* körzetében 30,58%, *Tirolban* 21,79%, *Vorarlbergben* 21,80%, *Stájerben* 34,59%, *Karintiában* 49,59% jutott rájuk.¹⁰⁴ A részadatok többet mondanak el arról, hogy Bécsen kívül melyek voltak azok a területek az országban, ahol a munkásosztály befolyása jobban érvénye-

¹⁰³ Egyes történelmi munkák szerint az országos arány a következő volt: szociáldemokraták: 42,35%; keresztényszocialisták: 40,58%; nagynémetek: 15,29%; nemzetiségiek: 1,76%. E. ZÖLLNER i. m. 492. o.; W. GOLDINGER i. m. 46. o. Utóbbi megállapítja, hogy a szociáldemokraták a választásokat eszköznek használták fel arra, hogy a tömegeket a forradalomtól elvonják.

¹⁰⁴ ROBERT DANNEBERG: *Die politischen Parteien in Deutsch-Österreich. Die Wahlen im ersten Jahrzehnt der Republik*. Wiener Volksbuchh., Wien 1927, 10. o. A keresztényszocialisták szavazatarányát Bécsben lásd uo. 44. o.

sült. *Wiener-Neustadtban* a szavazatok 58,92%-át, *Linzben* és környékén 46,03%-át, *Grácban* és környékén 39,97%-át, *Stájer felső részén* (Leoben) 53,29%-át, *St. Pölten* környékén, a *Wienerwald felső részén* 34,43%-át, *Stájerben* a *Traun körzetében* 35,60%-át kapta a szociáldemokrata párt. A leggyengébb *Stájer keleti részén* (Feldbach) volt (11,53%), valamint az *Inn* és *Mühl* körzetében (Ried: 17,92%; Freistadt: 16,65%). A négy fel nem sorolt választókerületben a szociáldemokratákra leadott szavazatok aránya 21-24% volt.¹⁰⁵

Ezek az adatok világosan mutatják, hogy a proletariátus a legerősebb volt Bécsben (különösen a munkáskerületekben) és az iparvidékeken. A keresztényszocialisták befolyása vidéken (főként a mezőgazdasági területeken) a parasztság és a konzervatívok körében érvényesült,¹⁰⁶ meg az elszakadásra, önállóságra törekvő Vorarlbergben és Tirolban. A szociáldemokraták Stájerben elért jó átlageredményét csökkentette a tartomány északi és keleti része (Leibnitz, Feldbach), ahol a többi párt jutott a szavazatok túlnyomó többségéhez. Felső-Ausztria öt szavazókerületéből háromban, Alsó-Ausztria négy szavazókerületéből kettőben volt rossz az eredmény az SDPDÖ számára.

A szociáldemokraták joggal tekinthették nagy sikernek, amit a választásokon elértek.¹⁰⁷ A párt Wiener-Neustadt-i szervezetének a lapjában Oskar Helmer felelős szerkesztő a választókerület nevében megköszönte elvtársai lelkes munkáját és büszkén írta: „A Wienerwald alatt az egész negyedben vörös zászlók lobognak. A szocialista eszme behatolt a városba és a vidékre, a legutolsó faluba és a legkisebb kunyhóba.”¹⁰⁸

De ezek a zászlók nem voltak vörösek, a szociáldemokrácia opportunizmus kifakította színüket. Cuninghame memoárjában arról számol be, hogy a választások után Renner bejelentette: a kommunisták erősödő befolyása miatt a kormány most látszólag kissé balra fordul, de az antant ezt ne értse félre. Így radikalizálódott a választási sikerek után a kormány.

¹⁰⁵ Uo. 44. o. Az 1919 februári választásokon 24 választókerület volt. Az aláhúzott nevek a választókerületek, amelyek nincsenek kiemelve, azok több választókerületnek egy tartományra vonatkozó, összevont adatai. Az 1919-es választási eredményeket összehasonlítva az 1927. évvel, a következőket látjuk: általában azokon a területeken, ahol a szociáldemokraták befolyása 1919-ben erős volt, ott tovább növekedett a szavazatok aránya, kivéve néhány választókerületet, ahol csökkent: Wiener-Neustadt: 5,3%-kal; Stájer felső része (Leoben): 3,32%-kal; Karintia (Klagenfurt): 12,73%-kal, de újabb területekre nem tudták kiterjeszteni befolyásukat. 1920-tól Burgenlandban is volt választás, itt 1927-ben a szociáldemokrata párt a szavazatok 40,78%-át kapta.

¹⁰⁶ Coolidge a békekonferencia bizottságához küldött, 1919. jan. 30-i jelentésében írta, hogy a választásokon a keresztényszocialistákat a parasztok, az arisztokrácia és a papság támogatja. *Papers PPC XII.* köt. 244. o.

¹⁰⁷ J. HANNAK azt írja (*Karl Renner* . . . 340. o.), a szociáldemokrata párt történetében először nemcsak más politikai erővel koalícióban került kormányra, hanem a vezetést átvette. Schober februárban naponta jelentést küldött a különböző pártok, de elsősorban a szociáldemokraták és kommunisták választási gyűléséről. Utóbbiakról megírja, hogy kiadták a jelszót, ne vegyenek részt a választáson. Beszámol a rendőrfőnök arról az ünnepi nagygyűlésről is, amelyet a SDPDÖ győzelme alkalmával a Volkwehr tartott. Ezen 16-17 000-en vettek részt, vörös zászlóval vonultak fel és a hadügyminisztériumra is vörös zászlót tűztek ki. ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 5241, 5264., 5313., 5900., 6110., 6247., 6317.

¹⁰⁸ Gleichheit, 1919. febr. 21. *Dank.*

Cuninghame Otto Bauerral is találkozott, akitől megkérdezte, igaz-e az a hír, hogy a bolsevizmus létrehozásáról vitatkoznak. Bauer azt felelte: igaz, ők erről mindig vitáznak, de csak akadémikusan. Mint politikai kérdés nem aktuális, csak ha Németországban megvalósul a kommunizmus, mert Ausztria számára Németország mutatja a jövőt, nem Magyarország.¹⁰⁹

A szomszédos magyar köztársaság számára fontos volt, hogy a választások eredményeként majd milyen kormánnyal áll összeköttetésben. Ha a keresztényszocialisták egyedül jutnak hatalomra, a forradalmasodó Magyarországgal a kapcsolatok bizonyára nem alakulnak kedvezően. De az sem volt kívánatos, hogy Ausztriában tiszta szociáldemokrata kormány legyen. Ilyen kormány alakításának gondolata Magyarországon már 1919 januárjában felmerült, és a burzsoázia tudta, hogy ezt a proletariátus a munkáshatalom megvalósulásának tekinti. Ha a szociáldemokrata vezetők nem is akarják, a tömegek nyomása erre az útra, legalábbis mindinkább balra kényszeríti őket. Így számolt be annak idején a budapesti osztrák követ is az 1919 januári magyar kormányválságról.¹¹⁰

A két korábban egységes állam, Ausztria és Magyarország még mindig kölcsönösen hatott egymásra. Egy ausztriai baloldali fordulat lökést adott volna a Kommunisták Magyarországi Pártja által vezetett erős, forradalmi mozgalmaknak. Természetes volt tehát, hogy a bécsi magyar követség a választásról, erről a fontos eseményről már másnap, február 17-én jelentést küldött a külügyminisztériumnak. Az eredmények közlésén kívül azt a megjegyzést olvashatjuk ebben a jelentésben, hogy a szociáldemokraták nem örülnek, mert a nehéz élelmezési viszonyok és az ország súlyos helyzete miatt félnék a rájuk háruló felelősségtől. Így a keresztényszocialistákkal kell megegyezniük, közös kormányzási alapot találniuk.¹¹¹

Valóban ezt az utat keresték a szociáldemokrata vezetők, nem azért, mert országosan nem jutottak többségre, hanem, mert nem akartak egyedül kormányt alakítani. Tudták, hogy az antant ezt nem nézné jó szemmel, és mert az általuk óhajtott polgári demokráciát is csak úgy látták biztosítottak a munkások forradalmiságával szemben, ha ellenpólusként a

¹⁰⁹ Th. CUNINGHAME i. m. 321—322., 327. o. 1919 február végén, illetve március elején folyt le ez a két beszélgetés. Közben Cuninghame Magyarországon járt. OL Küm. Res pol. I. 167. l.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 2. cs. 572/1919. febr. 26.; Wiener Zeitung. 1919. márc. 2.; E. A. BARTLETT i. m. 46. o. Otto Bauer 1919. jún. 8-án számol be erről a beszélgetésről Rennernek, aki akkor St. Germainben tartózkodott. Levelében a következőket írja: Cuninghame megkérdezte, mit tenne, ha tanácsköztársaság lenne Ausztriában? Nem vennék részt benne — felelte Bauer —, mert meggyőződésem ellen nem cselekszem. ÓSA K 261. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. II/d. Vagy kétszer került szóba közöttük ez a kérdés, vagy Cuninghame védte az időpontban, és a választások után csak Renner beszélt róla.

¹¹⁰ Cnobloch, budapesti osztrák követ 1919. jan. 18-án a következő tájékoztatást küldte: Magyarországon egy tiszta szocialista kormány automatikusan bolsevizmus-hoz vezet, mert a proletariátus fegyelmezetlen, nem eléggé iskolázott, szervezetei fiatalabbak, mint Nyugaton. Az ilyen irányú fejlődést előmozdítja az ország siralmas gazdasági és politikai helyzete is. Ebben az esetben (ha bolsevizmus jönne) azonban az antant beavatkozik, vagy megengedi a beavatkozást az utódállamoknak, amelyek nem idegenkednének egy ilyen megbízás elvállalásától. ÓSA NPA Fasc. 887. LU 2/3. 860/4.; ALFRED D. LOW: *The Soviet Hungarian Republic and the Paris Peace Conference. The American Philosophical Society, Philadelphia 1963, 28. o.*

¹¹¹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 4. cs. 492/1919. korm.

keresztényszocialistákkal együtt dolgoznak. Julius Deutsch a választások után kialakult politikai helyzetről és erőviszonyokról a következőket írta: Bár a polgárság és a parasztság létszáma nagyobb volt, mint a munkásosztályé, a szociáldemokraták kezében volt a hatalom minden eszköze, különösen a fegyveres erő és a szervezett munkásság, így a burzsoázia egyedül nem alakíthatott kormányt. Másként állt volna a helyzet, ha a munkásosztály egyedül akarja kézbe venni a hatalmat. Ebben senki sem akadályozhatta volna meg. A munkásosztály bármely pillanatban kikiálthatta volna a tanácsköztársaságot. Más kérdés, mi lett volna nyolc nap múlva. Nem mintha a belső erők komoly ellenállást tanúsíthattak volna, de a kapitalista külföld azonnal torkon ragadja. Egyetlen ország sem volt úgy kiszolgáltatva a győztes hatalmagnak, mint Ausztria, amely élelmiszer-szállítás nélkül éhen pusztult volna. Ezért kellett a koalíció.¹¹²

A proletariátus ekkori, nyilvánvaló erőfölénye miatt kényszerültek a szociáldemokrata párt vezetői még az 1919 őszi pártkongresszuson is az 1918 októberi közös kormányalakítást magyarázgatni: „Teljesen helyes politikának bizonyult az, hogy a párt nem egyedül vette át a kormányt, hanem kényszerítette a súlyos politikai bűnökkel terhelt polgári pártokat, hogy vele együtt alakítsanak kormányt... A háború ekkor napvilágra kerülő szörnyű következményeiért azoknak kellett felelniük, akik háborúra uszítottak.”¹¹³ A koalíciónak ez az indokolása üres magyarázkodás volt, 1919-ben a régi bűnök miatt bekövetkezett súlyos helyzetért a keresztényszocialisták a felelősséget a szociáldemokratákra igyekeztek hárítani.

Az alkotmányozó nemzetgyűlés Német-Ausztria első kancellárjává Karl Rennert választotta, aki ideiglenesen ellátta a belügyminiszteri teendőket is, és szociáldemokrata lett a nemzetgyűlés elnöke, Karl Seitz személyében (helyettese a keresztényszocialista Jodok Fink). Miniszterek (vagy mint ekkor Német-Ausztriában nevezték: államtitkárok) lettek Otto Bauer (külügy), Julius Deutsch (hadügy), Ferdinand Hanusch (népjólét, azaz Soziale Fürsorge), és helyettes államtitkárok (miniszterhelyettesek) Wilhelm Ellenbogen (ipar- és kereskedelem), Otto Glöckel (közoktatás), Emmy Freundlich (népélelmezés).¹¹⁴ Később a belügyminiszteri tárcát a szociáldemokrata Eldersch töltötte be.¹¹⁵

Fontos posztokat foglaltak el a szociáldemokrata vezetők, de ha figyelembe vesszük az akkori erőviszonyokat, talán még ennél többet is elérhettek volna. Ha ragaszkodnak a földművelésügyi tárcához, úgy közelebb kerülhetnek a parasztsághoz, csökkenthetik a keresztényszocialista befolyást. Követelhetnék volna az egyházi birtokok felosztását, amely egyben erősíti őket a klerikalizmus elleni harcban. Magyarországhoz képest kevés volt a mezőgazdasági művelésre alkalmas terület, de a nincsteleneknek és a legszegényebb paraszti rétegeknek oszthattak volna földet. Mindezt elmulasztották.

¹¹² J. DEUTSCH: *Aus Österreichs Revolution*. 81. o.

¹¹³ *Protokoll der Verhandlungen*...

¹¹⁴ JULIUS DEUTSCH: *Geschichte der österreichischen Arbeiterbewegung*. Wiener Volksbuchh. 3. ergänzte Aufl. Wien 1919, 70. o.; J. HANNAK i. m. 265. o.

¹¹⁵ Stenografisches Protokoll. Sitzung der Konstituierenden Nationalversammlung Deutschösterreich. 1919. máj. 9.

Az osztrák szociáldemokraták 1918—1919-es állásfoglalásának és tevékenységének elemzése e könyv egyik centrális kérdése. Következik ez a munkásmozgalom szervezőivel és vezetőivel szemben támasztott ama jogos igényből, hogy forradalmi periódusban forradalmár módjára cselekedjenek. A burzsoázia és a munkásosztály közötti antagonisztikus ellentétből, a burzsoázia osztályhelyzetéből logikusan következik forradalomellenessége, az, hogy élesen szemben áll a proletariátus harcával. Ezért szorul háttérbe e munkában a burzsoázia bírálata, és ezért mérjük más mértékkel a munkásosztály sorsáért felelős vezetők minden tettét. Az ő viszonyuk a proletárforradalomhoz egységesen elutasító volt, ebből fakad, hogy a szociáldemokrata jobb- és baloldal, valamint a centrum közötti — egyes vonatkozásaiban nem is jelentéktelen — különbségek időnként elmosódnak, a róluk alkotott kép nem elég árnyalt.

A kormány polgári tagjaival általában meg voltak elégedve a szocialista vezetők, csak Schumpeter pénzügyminisztert nem szerették. Schumpeter gyakran változtatta álláspontját. Ha szükségesnek látta, radikális nézeteiket vallott, de ugyanakkor a szociáldemokrata vezetőket, különösen Otto Bauert azzal vádolta, hogy a kommunistákkal kacérkodik.¹¹⁶ A kormánynak ugyan nem volt tagja, de jelentős befolyással rendelkezett Johannes Schober rendőrfőnök, aki a Habsburgok hű embere volt és maradt. Szoros kapcsolatok fűzték az antantmissziókhoz, szívesebben fordult hozzájuk, ha az ország „rendjét” veszélyeztetve látta, mint a kormány szociáldemokrata tagjaihoz. Utóbbiaktól különösen rossz néven vette a Volkswehr felállítását, a párt befolyását erre a fegyveres alakulatra, amellyel szemben az ő „megbízható” rendőrsége — amely nem szokott hozzá, hogy fegyveres erővel is szembe kerülhet — gyenge volt. Schober hivatalosan ugyan támogatta a köztársaság kormányát, de saját felfogása szerint irányította a rendőri apparátust.¹¹⁷

Német-Ausztria Kommunista Pártja (KPDÖ) a választásokban nem vett részt. Egyes írások azzal akarták bizonyítani a kommunisták gyengeségét, hogy egyetlen képviselőjüket sem sikerült bejuttatniuk a parlamentbe.¹¹⁸ A kommunista párt valóban nem volt erős — bár agitációjának hatása messze túlszárnyalta tagságának körét, amint azt Julius Deutsch is elismerte¹¹⁹ —, de nem ezért esett el a mandátumoktól. Amint az 1919 tava-

¹¹⁶ J. DEUTSCH: *Aus Österreichs Revolution*. 82. o.

¹¹⁷ Thomas Cuninghame memoárjában írja, hogy Schober februárban a következőket mondta egy beszélgetésük alkalmával: tapasztalataival támogatja a kormányt, de érzéseiben a Habsburgok híve. Th. CUNINGHAME i. m. 319. o.

¹¹⁸ Ch. A. GULICK (i. m. 105. o.) kimutatja, hogy 1918 decembertől 1919 februárig a munkanélküliek száma Bécsben 24 503-ról 113 905-re, Ausztriában pedig 46,675-ről 161 803-ra emelkedett (vagyis amíg Bécsben majdnem ötszörös volt az emelkedés, addig országosan alig több mint háromszoros). „Ez alkalmas talaj lett volna a kommunistáknak — írja Gulick —, mégsem került be közülük egy sem a nemzetgyűlésbe az 1919. febr. 16-i választásokon.” A szociáldemokraták 1919 őszi kongresszusának jegyzőkönyvében is olyan megjegyzést találhatunk, hogy a kommunista párt „A választási mozgalom napjaiban alig néhány helyen tudta észrevétni magát”. *Protokoll der Verhandlungen* . . .

¹¹⁹ J. DEUTSCH: *Geschichte der* . . . 68. o. E. ZÖLLNER is megállapította (i. m. 492 o.), hogy a KPDÖ számbelileg jelentéktelen, de rendkívül aktív volt, s különösen erős volt a befolyása a Volkswehrre.

szára kitűzött magyarországi választások ellen a KMP agitációt folytatott és „Nem kell alkotmányozó nemzetgyűlés” jelszóval ellenezte a proletariátus részvételét a választásokon, ugyanúgy döntöttek az osztrák kommunisták is. A két párt helyzete azonban nem volt azonos. Magyarországon ebben az időben a munkások nagy tömegei a kommunista párt politikáját követték. A katonák körében is növekedett a párt befolyása, és a parasztság forradalmi mozgalmi szaporodtak, megindult harca a földért. A kommunisták feladata akkor a választásokkal kapcsolatban az volt, hogy megmutassák: nem burzsoá parlamentre, hanem a tanácsok hatalmára van szükség. Ausztriában a kommunisták befolyása lényegében még csak a munkanélküliekre, a leszerelt katonákra, a rokkantakra és a fiatalokra terjedt ki,¹²⁰ de az üzemekbe nem tudtak behatolni. Az 1918 őszen még elégedetlenkedő, lázongásra hajlamos parasztság 1919 elején már a keresztényszocialisták befolyása alatt állt. A forradalom előkészítéséhez előbb a tömegeket kellett megnyerni. Ennek jó eszköze lett volna, ha részt vesznek a választásokban, mert közel kerülnek olyan rétegekhez, amelyekhez szavuk eddig nem jutott el, és legális úton széles körű agitációt folytathatnak. A pártban uralkodó szektás felfogásnak volt a következménye, hogy elzárkóztak attól, hogy a választásokon induljanak.

1919. február 9-én Bécsben ült össze a KPDÖ első konferenciája, az Ottakring egyik vendéglőjének 60 személyt befogadó különszobájában. Ebben az időben mindössze 3000 tagja volt a pártnak (három hónappal később egyedül Bécsben 20 000-re emelkedett a taglétszám), akiket 42 küldött képviselt. Közöttük volt Leo Rothziegel is, aki később a magyar Vörös Hadseregben harcolt és hősi halált halt.

A párt megalakulása után néhány nappal, november elején Weckruf címmel jelent meg az első osztrák kommunista újság, amely ötezres példányszámot ért el. 1919 februárjától a KPDÖ lapja Die soziale Revolution nevet kapta (május 31-től Die Soziale Revolution), július végétől pedig Die Rote Fahne címmel jelent meg. 1919 augusztusában a példányszám már meghaladta a 20 ezret. A KPDÖ Központi lapján kívül megjelentette még a Volkwehr tagjai számára a Der rote Soldatot, az ifjúmunkásoknak a Die kommunistische Jugendet, a parasztok közötti propagandára a Bauernbüchereit és a tanácstagok felvilágosítására a Rätekorrespondenz der Kommunistischen Partei Deutschösterreichs című újságot.¹²¹

A konferenciára a kommunista küldötteken kívül néhány más szervezet is elküldte képviselőjét. Képviseltette magát a hazatért katonák országos szövetsége (Reichsverband der Heimkehrer), a forradalmi katonatanács, a Forradalmi Szocialisták „Internationale” Szövetsége (Föderation revo-

¹²⁰ A KPDÖ a munkások e csoportjai részvételével a kerületekben, tereken, egyes vidéki városokban számos gyűlést tartott, amelyeken a szónokok — leggyakrabban Elfriede Friedländer, Rothziegel, Toman, Forst — leszerelési segélyt, a burzsoázia lefegyverezését, a munkások felfegyverzését, tanácsköztársaságot követeltek, és bírálták a szociáldemokráciát. A gyűléseken a résztvevők száma 100-3000 között változott. ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 2380., 6076., 7213., 7417., 8526., 9004., 9009., 9142., 9681., 9685., 9749., 9978., 10047., 10180., 11377.

¹²¹ EIN ÖSTERREICHISCHER KOMMUNIST: Bericht über die kommunistische Bewegung und über die allgemeine politische Lage in Deutsch-Oesterreich. Die Kommunistische Internationale, 1919. 7—8. sz. 1214. o.

lutionärer Sozialisten „Internationale”). Ez utóbbiak különösen közel álltak a kommunistákhoz forradalmi gondolkozásukban, de szociáldemokrata és anarchista nézetek között ingadoztak, ezért a kommunista párt, amikor 1918. november 3-án megalakult, nem vette fel e csoport tagjait soraiba, s ők külön pártot alakítottak. Lapjuk is volt, a *Der Freie Arbeiter*, amely 1918. november 9-től 1919. június 13-ig jelent meg, hetenként egyszer. Rövid ideig Egon Erwin Kisch is munkatársa volt e lapnak. A Forradalmi Szocialisták 1919 első felében csatlakoztak a kommunista párthoz. A konferencián vendégek is voltak jelen, közöttük a Kommunisták Magyarországi Pártjának három tagja.¹²²

A konferencia negyedik napirendi pontja: „A politikai feladatok” között vitatták meg a párt állásfoglalását a közelgő választásokkal kapcsolatban. A stájer kommunisták nevében Brodnig azt javasolta, hogy vegyenek részt és szavazzanak a szociáldemokratákra. A többség (79%) elvetette e javaslatot, s úgy döntött, ne vegyenek részt a választásokon. A *Die soziale Revolution* február 12-i száma első oldalán a párt ilyen tartalmú felhívást intézett a tagsághoz.

A konferencia soronlevő politikai feladatul a munkások, katonák és parasztok tanácsainak újjászervezését tűzte ki, hogy alkalmasakká váljanak a burzsoá demokrácia elleni küzdelemre. Ezt, amint már szó volt róla, Linzben a munkástanácsok értekezletén sikerült is elérni. Ugyanis a linzi követelés alapján a munkástanácsok március 1-én és 2-án tartott országos értekezletén napirendre tűzték, majd fokozatosan végre is hajtották a munkástanácsok újjáválasztását. Igaz, olyan választási rendszer alapján, amely a kevésbé forradalmi kisüzemi munkásokat előnyben részesítette a nagyüzemi munkásokkal szemben. Amíg a 10-15 munkással dolgozó kisüzem egy küldöttet választhatott, addig a nagyüzemben 500 munkás után négyet, minden további 200 után egyet választhattak. Tehát 90 tíz munkással dolgozó munkahely (900 személy) 90 tanácstagot választhatott, míg egy 900 munkással dolgozó nagyüzem csak hatot. A forradalmi elemek arányát rontotta a párt és a szakszervezet bürokratáinak nagy száma is, akik hivatalból tagjai voltak a munkástanácsnak.¹²³ Ilyen körülmények között bevált Friedrich Adler előzőekben ismertetett taktikája — a kommunisták befogadása a munkástanácsba nem a KPDÖ számára hozott eredményt.

A felelősséget azonban nem lehet egyedül a szociáldemokrata vezetőkre hárítani. A KPDÖ, amely több csoportból alakult, hosszú ideig opportunistá, puccsista és szektás nézetekkel küzdött. A kommunisták úgy vélték, elegendő egy „elszánt” kis csoport, ezért a munkástanácsokat nem is arra akarták felhasználni, hogy a tömegeket szervezzék, előkészítsék a fegyveres

¹²² Utóbbi adatot a *Vörös Újság* 1919. febr. 15-i száma közli a „Hírek” rovatban, de a *Die soziale Revolution* (1919. febr. 12.) is említi egy magyar küldöttet, „Bór”-t. Ez valószínűleg elírás, Pór Ernő lehetett az említett küldött. Az országos konferenciáról szóló rész egyebekben a *Die soziale Revolution* 1919. febr. 12-i beszámolójára (*Reichskonferenz der kommunistischen Partei Deutschösterreichs*) és a Paul Friedländer bevezetőjével ellátott, a konferencia anyagát tartalmazó kiadványra támaszkodik: *Der erste Parteitag der Kommunistischen Partei Deutschösterreichs*. Verlag der KPDÖ, Wien 1919, Ez a kiadvány, amint a bevezetőből megállapítható, 1919. máj. 1. után, de aug. 1. előtt jelent meg.

¹²³ *Die soziale Revolution*, 1919. márc. 22. *Die Wahlordnung für Arbeiterräte*.

felkelésre, hanem arra, hogy a szociáldemokrata vezetőket közös harcra bírják.¹²⁴ De milyen módon bírhatták volna őket forradalmi cselekvésre, ha nem kényszerítik jobb belátásra azzal, hogy megnyerik a proletariátus többségét és a munkásosztály elfordul opportunistá vezetőitől? Európa fiatal kommunista pártjainak a harcok tapasztalataiból kellett tanulniuk, s ekkor még e harcoknak csak a kezdetén álltak.

3. A KÉT POLGÁRI KÖZTÁRSASÁG GAZDASÁGI KAPCSOLATA ÉS TERÜLETI ELLENTÉTE

A Monarchia felbomlása után új helyzetben, új körülmények között kellett kialakítani Ausztria és Magyarország kapcsolatait. Mindkét ország kormánya tisztában volt azzal, hogy az állami különválás ellenére a gazdasági egymásrautaltság fennmaradt, sőt, a megváltozott külpolitikai helyzet még fokozottabb együttműködést követel. A jó kapcsolatok kiépítéséhez azonban először le kellett küzdeni a korábbi ellentéteket, amelyek különösen a háború utolsó éveiben váltak élesekké. Magyarország nem felejtette el, hogy az élelmezés legsúlyosabb terheit Ausztria mindig reá hárította. Ha a birodalom többi részéből nem szolgáltattak be elegendő élelmiszert, a hiányt Magyarországnak kellett pótolnia. A rekvirálásokkal szemben megnyilvánuló fokozódó ellenállás, a gabonaneműek elrejtése mind nehezebbé tette, hogy a magyar kormány szállítási kötelezettségének eleget tegyen. 1917—1918-ban maga a kormány sem akarta túlfeszíteni a húrt, mert félt, ha a beszolgáltatásra túlságosan sokat követelnek, a lakosság ellenállása forradalmi mozgalmakat vált ki, amelyeken nem tudnak úrrá lenni.¹²⁵

Az egymásra utalt két ország háború végi áruforgalma — részben a termelés visszaesése miatt, részben a kölcsönös ellenérzés következtében — csökkent. 1918 júniusában a magyar gabonaszállítás megakadt, Bécs pedig nem szállított iparcikkeket. A magyar kormány úgy akart segíteni, hogy a polgármester révén felhívta Budapest lakosságát, mondjon le lisztfejadagja egy részéről, hogy azt Ausztriának adhassák kompenzáció fejében.¹²⁶ Októberben már sokkal súlyosabbá vált a helyzet. Ausztria beszüntette a szén- és petróleumszállítást, Magyarország nem küldött gabonát.¹²⁷ A háborúnak ebben a szakaszában Ausztriát szemrehányás érte azért is, mert a Magyarországról bevonultatottak arányszáma magasabb volt, mint Ausztriában. Az alapvető ellentét, amely mind élesebb vitákra adott alkalmat — önállóság, Ausztriától való függetlenség, legalábbis perszónalunió formájában —, 1918 novemberében megoldódott.

¹²⁴ A. SCHÖNAU id. cikk. 451. o.

¹²⁵ Bécs így is meg lehetett elégedve, mert a főudvarmesteri hivatal többeknek, közöttük Szmracsányi György Pozsony megyei és Baloghy Ernő Bács megyei főispánnak magas kitüntetésekkel küldött a rekvirálások körüli érdemeik elismeréséül. OL. Küm. Bécsi követség iratai. 1. cs. 84/1918. közig.

¹²⁶ Világ 1918. júl. 21. *Budapest közönsége a bécsiekért.*

¹²⁷ Az Újság, 1918. okt. 27. *Bécs csak néhány napra van ellátva gabonával.*

A forradalmi átalakulás után, a diplomáciai kapcsolat felvétele előtt, amikor a követek még nem foglalták el állomáshelyüket, az osztrák államtanács megbízásából Wilhelm Ellenbogen szociáldemokrata képviselő Budapestre érkezett, hogy az élelmiszerszállításról tárgyaljon. Ellenbogen nem első ízben volt Magyarországon. 1912. november 17-én, a II. Internacionálé felhívására, Európa-szerte háborúellenes megmozdulások voltak. A Budapesten akkor tartott gyűlésen részt vett és felszólalt Karl Liebknecht és Wilhelm Ellenbogen is.¹²⁸ Ellenbogen budapesti tárgyalásának lehetett az eredménye, hogy 1918. november 5-én megállapodás született a két ország között, amelyet e hónap 25-én még kiegészítettek. Ez volt a függetlenné vált Magyarország első államközi megállapodása Ausztriával.¹²⁹ 1919. március 21-ig a két állam még többször tárgyalt, de szerződést nem kötött, egyes szervei között azonban létre jött néhány megállapodás.

Az árucseré-forgalom központosítására a minisztertanács egy ún. tárcaközi felszámoló bizottság szervezését határozta el. A bizottság a külügyminisztériumban működött, a különböző szakminisztériumok ide küldték be megbízottaikat.¹³⁰ E szerv feladatkörébe tartozott az árucseré-üzletek jóváhagyása, az exportra javasolt áruk kiszállításának engedélyezése, illetve eltiltása. Rövid időn belül végrehajtó szervvel kellett kiegészíteni a tárcaközi bizottságot. A Kereskedelmi Múzeum áruforgalmi irodáját javasolták e feladatra. Ezt a szervet a háború alatt, 1916. január 27-én, a 45 851. sz. Ker. Min. rendelettel hívták életre, hogy a román, majd a bolgár, a török és később az ukrán áruforgalmat lebonyolítsa.¹³¹ A minisztertanács hozzájárult a javaslatához, és a Magyar Áruforgalmi Iroda (MÁI) 1919 februárjában megkezdhette működését. Kormánybiztosa a külügyminisztérium miniszteri tanácsosa, Podhorszky László lett.¹³² A MÁI és az osztrák áruforgalmi iroda februárban több szerződést kötött, előzőleg pedig a Ruházati Bevásárló Rt kapott engedélyt üzletkötésre.¹³³ A helyi hatóságok és a kereskedők kezdeményezésére a határmenti megyék a MÁI-nál szélesebb körű legális árucserét bonyolítottak le. Így szereztek például a lakosoknak babért cernát, burgonyáért cipőt, különböző élelmiszerekért kovácszenet, ruházati cikkeket, vágómarhákért a mezőgazdaság által igényelt iparcikket stb. A magyar kormány a cserére alkalmas árut össze akarta gyűjteni, hogy központilag valósítsa meg a cserét és az érte kapott iparcikket elosztását is, de az Ausztriával határos területeken nem tudta útját állni a közvetlen kapcsolatnak. Ezért a megyék üzletkötéseit azzal a fel-

¹²⁸ *A magyar forradalmi munkásmozgalom története*. I. köt. Kossuth, Bp. 1966. 89. o.

¹²⁹ A stájer jóléti bizottsággal már november 4-én kötöttek árucseré szerződést. Magyarország 300 tonna liszt és 700 tonna burgonya szállítását vállalta. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 15. cs. X/1. tét. 21448/1919. (20981); uo. 3. cs. A/4. tét. 21596/1919.

¹³⁰ Uo. 13. cs. P/1. tét. 21384/1919.

¹³¹ OL FM Eln. 812/1919. jan. 9.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 5. cs. A/24. tét. 20553/1919. jan. 30.; Uo. 6. cs. A/29. tét. 21625/1919. márc. 1.

¹³² OL MT jkv. 1919. febr. 4. 18. pont.; Budapesti Közlöny, 1919. febr. 15.

¹³³ 1919. jan. 17-én a Ruházati Bevásárló Rt., febr. 3-án, 4-én, 19-én és 27-én pedig már a Magyar Áruforgalmi Iroda és a Deutsch-österreichische Warenverkehrsbüro állapodtak meg. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 3. cs. A/5. tét. 25077/1919.

tétellel engedélyezte, hogy a kapott árukból bizonyos kontingenst közcélokra, Budapestnek is átengednek. A megyék ezt ígérték, és néha be is tartották.¹³⁴

A novemberi kompenzációs szerződés értelmében Magyarország 5000 tonna gabonát, 3000 tonna burgonyát, 40 000 darab birkát, 4000 élő, 1500 levágott marhát és 500—1000 vágásra való lovat szállít,¹³⁵ s ennek ellenében Ausztria papírt, gyógyszert, vegyészeti cikkeket, vasat, sőt és textilárut ad.¹³⁶

Időközben, november közepén Harrer Ferenc, Magyarország bécsi követe átnyújtotta megbízólevelét Seitznek, az osztrák államtanács elnökének.¹³⁷ Harrert rövid idő múlva visszahívta a magyar kormány a külügyminisztériumba, és decembertől március 21-ig Charmant Oszkár képviselte Magyarországot Bécsben. Ugyancsak november közepén megérkezett Budapestre az osztrák követ is: báró Hans Cnobloch és a vicekonzul: báró Arthur Hammer-Purgstall.¹³⁸ Cnobloch — időnkénti távollétében Hammer-Purgstall, majd januári Budapestre helyezése után Hornbostel vicekonzul is — rendszeresen részletes jelentést küldött a magyarországi politikai helyzetről. A követ általában gyorsan értesült a magyar vonatkozású bel- és külpolitikai eseményekről, a Károlyi-kormány különböző gondjairól. Kitűnő informátorai nemegyszer már előre jelezték a fontosabb változásokat. Így az osztrák külügyminisztériumnak küldött jelentései általában reálisak voltak. A jelentésből azonban az is kitűnik, hogy a követ jobban szimpatizált a régi politikussal és inkább bízott bennük, mint Károlyi Mihályban.¹³⁹

Cnobloch szorgalmazta a kenyérgabona szállítását, de a szerződés teljesítése mindkét részről állandan akadozott. A minisztertanács 1918. november 16-i ülésén Diner-Dénes József külügyi államtitkárnak azt az előterjesztését, hogy az osztrákoknak élelmiszert szállítsanak, a közéleti miniszter tartózkodóan fogadta. Kijelentette, 100 vagonnál többet nem adhat, csak ha a csehszlovákok és a szerbek az ott levő, korábban Magyarország tulajdonát képező készletek elszállítását engedélyezik, s ehhez az osztrákok is segítséget nyújtanak.¹⁴⁰ Elzárkózásának okát abban kell

¹³⁴ Uo. 1. cs. A/2. tét. 1410/1918.; Uo. 3. cs. A/5. tét. 20293/1919.; Uo. 20820/1919.; Uo. 11. cs. I. tét. 20577/1919.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 4. cs. 505/1919.; Szombathelyi Állami Levéltár (továbbiakban: SZÁL) Vas m. főisp. ált. 196/1919., 214/1919., 404/1919., 505/1919.; Zalaegerszegi Állami Levéltár (továbbiakban: ZÁL) Zalaegerszeg város polg. m. iratai. 1630/1919., 1940/1919.

¹³⁵ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 3. cs. A/4. tét. 21596/1919. November végén a sajtó is foglalkozott a szerződéssel mind Magyarországon, mind Ausztriában.

¹³⁶ Uo. 1. cs. A/5. tét. 611/1918. A szerződést magyar részről Podhorszky László írta alá, osztrák részről pedig Josef Kranz.

¹³⁷ Világ, 1918. dec. 15. *Az új bécsi követ a Monarchia likvidálásáról.*

¹³⁸ Uo. 1918. nov. 15. *Bécsi követünk szíves fogadtatása.*; OL Küm. Bécsi követség iratai. 1. cs. 5/1919. korm. 1918. nov. 21.

¹³⁹ ÖSA NPA Fasc. 880. LU I/1.; Uo. Fasc. 886. LU 2/1.; Uo. Fasc. 887. LU 2/3.; Uo. Fasc. 890. LU 2/5.; Uo. Fasc. 896. LU 5/4. különböző számokon.

¹⁴⁰ OL MT jkv. 11. pont. A külügyminisztérium egyik megbízottjának (Mannheim Lajosnak) alkalmá volt 1919 január közepén Wilsonnal, az amerikai kormány ügyvivőjével (Charge d'Affaires) tárgyalni. Ez alkalommal annak a kérésnek továbbítását kérte Wilson elnökhöz, hogy a „megszállt” területek és Magyarország között állítsák

keresnünk, hogy Magyarországon sem volt élelmiszerfelesleg.¹⁴¹ Az élelmezési miniszter még a bécsi magyar követség beszerzési csoportjától is megtagadta, hogy itthonról vásároljanak, és azt ajánlotta: „a követségi alkalmazottak illeszkedjenek be a bécsi élelmezési viszonyokba.”¹⁴²

A minisztertanács ezekben a napokban tárgyalta az ország ellátásánál várható nehézségeket. Az ott ismertetett adatok szerint lisztből aratásig 6200 vagon, kukorából október végéig 288 000 vagon és sertésből 100 000 darab (de a kukorica nem kielégítő mennyisége miatt még ennél nagyobb) hiánnyal kellett számolni. Burgonyából a szükségesnél 7-8000 vagonnal kevesebbre volt kilátás. A napi tejmennyiség az öregek és csecsemők szükségletének csak a felét fedezte, a tényleges fogyasztásnak pedig alig 10%-át.¹⁴³ Ennek ellenére, amikor Ausztria 1919 január elején hozzákezdett a szerződésben vállalt kötelezettségeinek teljesítéséhez, a kereskedelmi minisztérium szorgalmazta az élelmiszerszállítást. Ezt többek között azzal is indokolta, hogy „a legutóbbi napok hírei szerint Wienben a lakosság ellátása a legváltóságosabb helyzetbe került...” Javasolta, hogy ha Ausztria már minden kötelezettségének eleget tett, akkor kössenek újabb rekompenciációs szerződést.¹⁴⁴

A jól értesült Cnobloch ezekben a napokban, január 6-án kelt jelentésében közölte, hogy a magyarok a megszállt területekről képtelenek élelmet behozni. Erre vezethető vissza, hogy Ausztriának nem szállítanak, bár közrejátsszik ebben a magyar élelmezésügyi miniszter osztrákellenes érzülete, valamint az osztrák áruszállítás elmaradása is.¹⁴⁵

Az élelmiszerhiány arra kényszerítette az osztrák társadalom különböző csoportjait és szervezeteit, hogy egyenként is kérjenek gyors segítséget a magyar kormánytól, és ne várjanak állami szerződések megkötésére. Magyarországhoz fordultak élelmiszerért: a bécsi katonatanács; a négyesületek; az orvosegyesület; a Hofburg tisztjei; Weiskirchner, Bécs polgármestere burgonya és egyéb élelem mellett több tejet kért, és még a bécsi postagalamb tenyésztők egyesülete is gabonát kért galambjai részére.¹⁴⁶

helyre a közlekedést, mert így az ott levő szén és élelmiszer forgalma szabadabbá válik. OL Küm. Gazd. pol. oszt. Vegyes. 15. cs. X/1. tét. 20959/1919. jan. 18. Az antantnak azonban más álláspontja volt, amint erről az előző fejezetben már szó esett. Lásd e munka 32. oldalán a 82. jegyzetet.

¹⁴¹ Magyarország súlyos helyzetéről 1919 januárjában a Budapesten tartózkodó Philip L. Goodwin küldött jelentést Bécsbe Coolidge-nak, aki azután Párizst tájékoztatta erről. A jelentés elsősorban a pénzügyi helyzettel, a szén- és nyersanyaghiánnyal foglalkozik, de az élelmezési nehézségeket is említi, különösen zsiradék vonatkozásában. *Papers PPC XII.* köt. 383–386. o.

¹⁴² OL Küm. Bécsi követség iratai. 4. cs. 513/1919. febr. 18.

¹⁴³ OL MT jkv. 1919. febr. 20. 2. pont.

¹⁴⁴ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 3. cs. A/5. tét. 20168/1919. jan. 8. Rövidesen a sajtóban megjelent a hír, hogy Ausztria 250 000 m szövetet küld, amiért Magyarország élelmezést ad. *Népszava*, 1919. jan. 24. (Hírek rovat.) *Élelmiszerekért szövetet kapunk.*

¹⁴⁵ ÖSA NPA Fasc. 887. LÜ 2/3. 519/1.

¹⁴⁶ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 1. cs. A/4. tét. 8/1918. dec. 22.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 3. cs. 347/1919.; Uo. 362/1919.; Uo. 4. cs. 477/1919. korm.; *Világ*, 1918. dec. 11. *A bécsi katonatanács a magyar kormánytól vár élelmiszereket.*; *Az Újság*, 1918. dec. 29. *Bécs sürgős segítséget kér Budapestől.*

A magyar sajtóban, úgy, mint a háború alatt, felhívás jelent meg, hogy Budapest lakossága kenyér- és lisztjegyeiből egy-egy kockát ajánljon fel a bécsiek javára, akiket éhínség fenyeget. A budapesti újságírók bécsi kollégáik részére gyűjtöttek, s különvonaton vitték el az élelmiszert.¹⁴⁷

Nyugtalanok voltak a Bécsben élő magyarok is, akik elvárták, hogy a magyar állam ellássa őket élelemmel. December 15-én gyűlést tartottak, s itt a bécsiekhez hasonlóan vádolták Magyarországot, hogy kiéhezteti Ausztriát.¹⁴⁸

Kölcsönösen sok panasz merült fel a megállapodások be nem tartása miatt. Az 1918. november 25-i államközi kompenzációs szerződésben foglalt áruk szállítását hol az egyik, hol a másik fél szüntette be.¹⁴⁹ Azon vitatkoztak, mi legyen az 1918. október 31-e előtti megállapodások sorsa, mert mindkét fél húzódozott azok teljesítésétől.¹⁵⁰ Egyes cégek a külügyminisztériumnál panaszt emeltek, hogy a kifizetett árukat Ausztria visszatartja, a más országokból vásárolt szállítmányokat lefoglalja, a Lengyelországból küldött szénfelhasználásra, s a szénhiányra hivatkozva, azt természetben megtéríteni csak a távoli jövőben ígéri.¹⁵¹

A panaszok kölcsönösen voltak, de 1919 tavaszán Ausztria vádolt hevesebben. A nélkülözések következtében határtalan elkeseredés gyülemlett fel az osztrák tömegekben. Nem sok kellett ahhoz, hogy szembe tudják őket fordítani magyar szomszédaikkal, ha valamelyik beígért élelmiszerszállítmány késett. A német nacionalisták igyekeztek felhasználni az ilyen alkalmakat. Ez történt a Sopron és Wiener-Neustadt közötti árucsereszerződés lebonyolításánál is, amikor bányafáért élelmet kellett volna küldeni. A bányafa megérkezett, de rossz minőségű volt, és így a soproniak nem akarták elfogadni. A magyar kormány is nehezítette a soproniak dolgát, mert csak azzal a feltétellel engedélyezte az élelmiszerek kiszállítását, ha azonos mennyiséget küldenek Budapestre, mint Wiener-Neustadtba. A soproniak szállítása tehát késett. Az osztrák hadügyminiszter személyesen tárgyalt a bécsi magyar követséggel közölve: Wiener-Neustadtban a városi közgyűlésen olyan felszólalás hangzott el, fegyveresen kell megtámadni Sopront, így biztosítani az élelmiszerszállítást. Kijelentette, a kormánynak nincs fegyveres ereje, hogy ilyen esetleges támadást megakadályozzon, mert ebben az ügyben a Volkwehrrre nem támaszkodhat. Sopron tehát szállítson, és a magyar kormány tegye lehetővé, hogy a határmenti

¹⁴⁷ Világ, 1919. jan. 5. *Csak egy kockát, segítségünk az éhező bécsieknek.*; Uo. febr. 2. *A budapesti újságírók élelmet vivő küldöttsége Bécsben.*

¹⁴⁸ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 3. cs. A/4. X/1. tét. 1383/1919.

¹⁴⁹ Népszava, 1918. dec. 20. *Kapunk textilárut Ausztriából.*; Világ, 1919. jan. 2. *Kompenzációs tárgyalásaink Német-Ausztriával.*

¹⁵⁰ Világ, 1919. jan. 12. *Külügyminisztériumunk megállapodása Német-Ausztriával.*

¹⁵¹ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 6. cs. B/2. tét. 20159/1919. és 24650/1919.; Uo. 15. cs. X. tét. 21752/1919.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 2. cs. 38/1919. és 86/1919.; Uo. 3. cs. 151/1919. és 201/1919. A bécsi követség iratai között (főként 2., 3., 4. és 5. csomókban) sok cég kér különböző árukra behozatali, illetve kiviteli engedélyt. Hasonló anyagok vannak a gazdaságpolitikai osztály több csomójában (így a 3. és a 6. csomóban is).

osztrák lakosság élelmét Magyarországról szerezhesse be.¹⁵² A bécsi magyar követség jegyzéket is intézett ez ügyben Bauer külügyminiszterhez, akinek megkeresésére Ofenböck, Wiener-Neustadt polgármestere olyan tájékoztatást küldött, hogy félreértésen alapszik az egész ügy. Ő csak annyit mondott a soproniaknak, ha nem szállítanak élelmet, nincs erejük a munkanélkülieket megakadályozni abban, hogy azt erőszakosan elvegyék.¹⁵³

A tranzitó forgalom is sok vitára adott okot. Magyarország csak szén ellenében engedélyezte, mert a szénhiány a belső szállítást is akadályozta.¹⁵⁴ Ausztria is szénellátási nehézségekkel küzdött, s ezen a területen gyakori volt az érdekellentét. Így amikor a magyar kormány megbízottai Prágában folytattak széntárgyalásokat, az osztrák küldöttek kontrakarirozták üzletkötésüket. Garami Ernő kereskedelmi miniszter ekkor figyelmeztető üzenetet küldött Otto Bauernak: ha Magyarország nem kap szenet, nem tud Ausztriának élelmiszert küldeni.¹⁵⁵

Az élelmiszershállítás ugyan éppúgy akadozott, mint Ausztriából az iparcikkek szállítása, de csempészve, főként állatokat, mégis átjuttattak valamit a határon. Szentelek község táviratban fordult a főispánhoz, hogy hagyják meg a 40 tagú nemzetőrséget, mert az izgatás és a csempészes nagymérvű.¹⁵⁶ A közlelemzési miniszter a minisztertanács ülésén bejelentette, hogy Moson, Sopron, Vas és Zala megyéből olyan méretű a közszükségleti cikkek csempészése, hogy „ez nemcsak az ország élelmezésére, hanem a belső rend fenntartására vagy biztosítására is katasztrofális hatású lehet”.¹⁵⁷ A németújvári fősolgabíró 200 főből álló katonaságot kért 1919 januárjában Vas megye kormánybiztosától, Obál Bélától, mert a kis létszámú rendőrség és csendőrség tehetetlen „az érdekelt stájer lakosság” által támogatott csempészéssel szemben.¹⁵⁸ Városszalónak bírása és jegyzője a főispántól csendőrőrs sürgős felállítását kérte, részben az antimonbányában dolgozó munkások többszöri sztrájkja miatt, de a nagymérvű csempészes megakadályozására is. Városszalónak—Rohonc—Kőszeg—Léka között összefüggő erdő terül el, amely a fegyveres csempészek védett útja — írták segítséget kérő jelentésükben.¹⁵⁹ Kőszeg város állatorvosa is a főispánhoz fordult ezekben a napokban, és intézkedést kért, mert szarvasmarha és sertés nagy számban kerül át Ausztriába csempész úton.¹⁶⁰ E sok bejelentés után Obál főispán-kormánybiztos Nagy Vince belügyminisztert táviratban kérte, hogy ő rendelkezhessen a katonasággal, nemzetőrséggel és határőrséggel, mert csak egységes irányítás esetén képes a csempészt

¹⁵² Uo. 3. cs. A/5. tét. 21620/1919. márc. 7.; OL Küm. Res. pol. I. 159—160. 1. 1919. márc. 7.; SZÁL Vas m. főisp. ált. 827/1919. márc. 15.; Neue Freie Presse, 1919. márc. 4. Morgenblatt. *Aufhebung des Ausfuhrverbotes in Westungarn.*

¹⁵³ ÖSA NPA Fasc. 990. LU 9/1. 2423/4. 1919. márc. 6.

¹⁵⁴ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 1. cs. A/1. tét. 709/1918.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 1. cs. 152/1918. korm. dec. 11. O. Bauer kérelme: Galiciából Magyarországon át szállíthassanak 800 vagon burgonyát.

¹⁵⁵ Uo. 1. cs. 239/1918. korm. dec. 11. Garami levele Charmant követhoz.

¹⁵⁶ SZÁL Vas m. főisp. ált. 54/1919. jan. 10.

¹⁵⁷ OL MT jkv. 1919. jan. 13. 8. pont.

¹⁵⁸ SZÁL Vas m. főisp. ált. 216/1919. jan. 31.

¹⁵⁹ Uo. 408/1919. febr. 19.

¹⁶⁰ Uo. 408/1919. febr. 20.

megakadályozni. Nagy Vince azonban elutasította kérését.¹⁶¹ Obál ezután azzal próbálkozott, hogy gyűjtés útján teremtsen elő a határvédelem megszervezéséhez szükséges anyagi fedezetet. Rendeletben utasította a közigazgatási vezetőket a gyűjtés megindítására.¹⁶² Ez azonban nem hozta meg a várt eredményt.

A csempésztést különben sem tudták volna megakadályozni, amíg a két országban az áruellátás nehézsége nem enyhül. Ausztria élelmiszert, a magyar területen élő határmenti lakosság pedig a számára nélkülözhetetlen sót, gyufát, petróleumot, textilneműt próbálta beszerezni. A kockázatot vállaló közvetítőknek ez természetesen mindkét oldalon bőséges jövedelemforrás volt.

Ausztria igénye a nyugat-magyarországi németlakta területekre

A két ország áruforgalmát nemcsak a szállítandó árucikkek hiánya korlátozta és akadályozta, hanem a nyugat-magyarországi kérdés körül folyó vita is. November 12-e és 22-e között tárgyalta az osztrák ideiglenes nemzetgyűlés az államtanácsnak „az államterület kiterjedésére, határaitra és kapcsolataira vonatkozó törvény- és államnyilatkozat javaslatát”, amelynek „5. §-a bejelentette igényét az Ausztriával közvetlenül határos Nyugat-Magyarországra is”.¹⁶³ Moson, Sopron és Vas vármegyéről s Pozsony megye egy részéről volt szó. A magyar lapok nagy felháborodással írtak az osztrákok területi igényeiről és Heilinger keresztényszocialista képviselőnek a nemzetgyűlésen elhangzott, annexiót követelő felszólalásáról, amely a nagy-német párt képviselőinél is visszhangra talált. Az osztrák szociáldemokraták azonban — mint más vonatkozásban már szó volt róla — maguk is felléptek a követelés ilyen formája ellen. Renner kancellár kijelentette, hogy pártja a népek önrendelkezési jogának alapján áll.¹⁶⁴

Néhány nap múlva a magyar lapok közölték: az osztrák államtanács a béketárgyalásokon fogja követelni a négy megye németlakta területeit, amelyek „főképpen Bécs városának élelmezése szempontjából nélkülözhetetlenek”. Az osztrák államtanács üdvözölte a nyugat-magyarországi németek csatlakozási mozgalmait.¹⁶⁵ Természetesen ezek a „csatlakozási mozgalmak” nem egészen maguktól indultak meg, amint a sajtó is jelentette: „A szomszédos osztrák területről politikai agitátorok járnak be ezeket a járásokat, s a lakosságot röpivekkel, osztrák újságokkal és egyéb elszakadásra csábító nyomtatványokkal árasztják el.”¹⁶⁶ A magyar lapok ugyanakkor azt is közlik, hogy a szarvasmarhaszállítást az annexió követelés miatt beszüntették, és hogy az osztrák szociáldemokraták politikai

¹⁶¹ Uo. 486/1919. febr. 26. Nagy Vince válasza uo. 468/1919. márc. 13.

¹⁶² ZAL Zalaegerszegi város polg. m. iratai. 738/1919. márc.

¹⁶³ HEINRICH KUMMERT: *Vor zehn Jahren. Burgenland. Viertelsjahrhefte für Landeskunde, Heimatschutz und Denkmalpflege*, 1929. Jan. Idézi G. Soós K. i. m. 7. o.

¹⁶⁴ Az Újság, 1918. nov. 15. *Indítványok Nyugat-Magyarország annektálására.* Hasonló cikkek találhatók a többi lapban is ezen, s a következő napokban is.

¹⁶⁵ Világ, 1918. nov. 19. *A német-ausztriai államtanács négy magyar vármegyét követel.*

¹⁶⁶ Uo. nov. 20. *Rendteremtés érdekében.*

hibának tartják az államtanács határozatát, mert ennek következtében a magyarországi élelmiszerszállítások kétségessé válnak.¹⁶⁷

November 21-én a magyar minisztertanács is foglalkozott az ügygel. Diner-Dénes jelentést tett Otto Bauerral folytatott tárgyalásáról. Ennek eredményeként — közölte — az osztrák államtanács ki fogja jelenteni, hogy nem akar annexiót, de „fenntartják természetesen azt a jogot, hogy a wilsoni elvek alapján kérik a békekonferencián, hogy a lakosság önrendelkezési jogát szabadon gyakorolhassa”.¹⁶⁸ Ugyanezen az ülésen a népjóléti miniszter és a hadügyminiszter jelentette, hogy láttak egy levelet, amelyben az osztrák államtanács három tagja kéri a magyaróvári polgármestert, folytassa az agitációt a határszéli lakosság körében az Ausztriához való csatlakozás érdekében. A levél aláírói között szerepel Neunteufel nagynémet és Gruber keresztényszocialista államtitkár.¹⁶⁹ Ezen a napon kapta meg a külügyminisztérium a belügyminisztériumtól a soproni csendőrparancsnokság november 15-i jelentését, amely szerint sok röpirat és falragasz érkezett Ausztriából Savanyúkútra. Ezeket meghívták a zillingdorfi erdőben (Ausztria területén, közvetlenül a határmentén, Savanyúkút és Lajtaszentmiklós között) november 17-én tartandó népgyűlésre Sopron megye területéről az osztrák érzelmű lakosságot. A röpiratok magyarelleses kifakadásokat tartalmaztak. A külügyminisztérium elküldte ezt a jelentést a bécsi magyar követségnek, és utalt arra, hogy a november 25-i rekompenzációs megállapodás idején az osztrák kormány kijelentette: ha élelmiszert kapnak, a határszéli megyék hovatartozásának ügyét nem kezdeményezik és nem agítálnak.¹⁷⁰

A bécsi magyar követség kapcsolatba lépett Otto Bauerral, s közölte vele újabb értesüléseit is, amelyek szerint a „Zentralstelle für die Organisation der Deutschen in Westungarn” katonai autókön utazó kurírjai a nyugat-magyarországi vármegyékben egy önálló köztársaság megalakítását propagálják, és felhívásokban közlik: ha a magyarok részéről ellenkezésre találnak, úgy Fürstenfeld felől osztrák fegyveres csapatok vonulnak be. A felhívás arra szólít fel, hogy minden községben szervezzenek népőrséget,¹⁷¹ amelyeket Fürstenfeldből fegyverrel és lőszerrel látnak el. A követség értesülései szerint ezek a felhívások a bécsi államnyomdában készültek, a fenti egyeslet élén Neunteufel áll. Irodája a régi parlamentben, az osztrák államtanács épületében van, ahol az egyeslet számára négy titkár és két gépirónó dolgozik. December 22-ére nagygyűlést terveznek, amelyen az érintett magyar vármegyék több képviselőjének megjelenését is biztosítani akarják.

¹⁶⁷ Uo. nov. 20. *Marhaszállításunk Bécsnek.*; Uo. nov. 20. *Az osztrák szocialisták a magyar vármegyék annectálása ellen.*

¹⁶⁸ Az államtanács ilyen értelmű határozatát Renner nov. 25-én megküldte Bauernek. ŐSA NPA Fasc. 990. LU 9/1. 836/1.

¹⁶⁹ OL MT jkv. 1918. nov. 21. 1. és 2. pont.

¹⁷⁰ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 1. cs. X/1. tét. 84/1918.

¹⁷¹ Ez ügyben Harrer panaszt emelt Cnoblochnál, amiről az osztrák követ jelentést küldött a külügyminisztériumnak. ŐSA NPA Fasc. 990. LU 9/1. ad. 3577/1. (4979/1.) 1918. dec. 20. Bauer erről azzal a megjegyzéssel értesítette Rennert, hogy könnyelműségnek tartja ezt az irodát az államtanács épületében működtetni. Uo. 3577/1. 1918. dec. 21.

Otto Bauer tudomásul vette Charmant közlését, megjegyezve, hogy az elmondottakról csak részben volt tudomása. Megígérte, hogy az állami szervek beavatkozását megszünteti, de a mozgalmat, amely „társadalmi jellegű és magán eredetű, . . . nem képes megakadályozni”. A mozgalom — Bauer állítása szerint — magyar területről indult ki, nem az osztrákok kezdeményezték. A döntést ők a békekonferenciára bízzák, hogy megszálló csapatok jelenlétében — mert ez biztosítja a pártatlanságot — népszavazás döntson a terület hovatartozásáról.

Charmant jelentésében megállapítja, hogy Bauer válasza „világosan elárulja, mennyire ludas maga az osztrák kormány ebben a mozgalomban”. Bauernak adott válaszában a magyar követ közölte, hogy a mozgalom nem Magyarországról indult ki, azt az osztrákok szervezték és ők propagálták, hogy Német-Ausztria területi veszteségeit magyar vármegyékkel kompenzálják.¹⁷²

Bauer valóban tudott sok mindentről. Anton Ofenböck már november 22-én értesítette őt a Zillingsdorf területén tartott gyűlésről, ahol az osztrák szónokok azzal biztatták a magyar területről átjöttöket, hogy céljaik eléréséhez felfegyverzik őket. Ennek következménye, hogy a határmenti lakosság máris tömegesen kér fegyvert a csendőrök erőszakoskodása ellen.¹⁷³

A propaganda német-osztrák részről olyan méreteket öltött, hogy Magyarországon kénytelenek voltak osztrák tiszteket letartóztatni, akik agitációjuk nyomatókosabbá tételére fegyvereket is szállítottak a nyugati megyékbe.¹⁷⁴ Cnobloch is jelentette Bauernak, hogy a nyugat-magyarországi német lakosságnak teherautón 500 fegyvert és 75 000 töltényt szállítottak Wiener-Neustadtból, s a magyarok a kísérőket, köztük egy hadnagyot, letartóztatták, Sopronba vitték.¹⁷⁵ Bauer átírt Rennernek ez ügyben, és felhívta a figyelmét a következőkre: a jelenlegi súlyos élelmezési helyzetben nagy baj volna, ha az ilyen próbálkozásoknak az a színezete lenne, mintha állami támogatással történnének. Márpedig a tisztek uniformisban szállítják a fegyvert, s ez joggal hivatalos látszatot ad. Ha szükség van a fegyverszállításra, ez ügyesebben is megoldható: magyar területen dolgozó Wiener-Neustadt-i munkásokkal Ofenböck polgármester feltűnés nélkül át tud juttatni fegyvert.¹⁷⁶ Renner csak tíz nap múlva válaszolt, ekkor közölte intézkedését: Ofenböckkel beszélt, rövidesen felkeresi a soproni polgármestert és vele együtt Budapestre megy, hogy együtt kérjék az árucserre könnyítését a két város között.¹⁷⁷ Anton Ofenböck valóban felkereste Sopronban a kormánybiztost és kijelentette: ők a békekonferencia döntését várják, és ellenzik a nacionalista hódító törekvéseket, hajlandók fegyveresen is

¹⁷² OL Küm. Gazd. pol. oszt. 9. cs. H/9-a. tét. 1396/1918.

¹⁷³ ÖSA NPA Fasc. 990. LU 9/1. 367.

¹⁷⁴ OL Küm. Bécsi követség iratai. 2. cs. 2/1919.; Világ, 1918. dec. 7. *A lajtaiújfalui „betörés”*.; Uo. dec. 8. *Az osztrákok Nagymartonba is betörték.*; Uo. dec. 20. *A német-osztrákok a nyugati megyékbe be akarnak törni.*; Népszava, 1918. dec. 20. *Az osztrákok fegyvereket akarnak átcsempészni.*

¹⁷⁵ ÖSA NPA Fasc. 990. LU 9/1. 2267/1. 1918. dec. 7. *A Wiener-Neustadt-i rendőrség jelentése szerint 400 fegyvert vittek át, s a magyarok őt személyt letartóztattak.* Uo. 1319/4.

¹⁷⁶ Uo. 2536./1. 1918. dec. 11.

¹⁷⁷ Uo. 3577/1. 1918. dec. 21.

megakadályozni a Magyarország elleni betörést. Egyben iparcikkék ellenében élelmet kért.¹⁷⁸

A Magyarországról várható élelmiszerszállítmány korlátozta, de nem szüntette meg azoknak a köröknek a tevékenységét, amelyek sürgették a német többségű Burgenland Ausztriához csatolását. Fürstenfeld polgármestere felhívást intézett az osztrák kormányhoz, lépjen fel határozottan a nyugat-magyarországi „testvérek” érdekében, hogy minél előbb csatlakozhassanak Ausztriához. Ha erre nincs mód, legalább nyilatkozzon egyértelműen: támogatja a magyarországi németek mozgalmát, számít rájuk, megvédi őket a magyarok erőszakos fellépésével szemben.¹⁷⁹

Nyugat-Magyarországon is voltak hívei az Ausztriához való csatlakozásnak, főként az árutermelő parasztok körében, akiknek gazdasági érdekeikből fakadóan kedvezőbb volt az ipari Ausztriához tartozni, mint a mezőgazdasági Magyarországhoz. Határmenti földjeik termését eddig jó áron Bécsbe és Wiener-Neustadtba szállították, s most a szigorú határzár miatt jövedelmük jelentős részétől elestek. Erről a vidékről az ipari munkások nagy része Ausztriába járt dolgozni, feltehetően ezért ők sem elleneztek volna, hogy egészen Német-Ausztriához tartozzanak. Mindkét országban a szociáldemokraták is részt vettek a polgári demokratikus kormányban, így a politikai helyzet is hasonló volt. Az Ausztriához való csatlakozást főként a földbirtokosok, a hivatalnoki réteg és a városi kispolgárság ellenezte. Az arisztokraták „hazafias” érzését gazdasági érdekeik határozták meg, és a kereskedők is hasonló okokból ragaszkodtak Magyarországhoz.¹⁸⁰

A nyugati megyék mozgalmai arra készítették a magyar vezetőket, hogy többet foglalkozzanak az országban lakó németek problémáival. A „történelmi Magyarország” integritását valló burzsoá demokratikus kormány az elszakadási mozgalmat természetesen ellenezte és üldözte. De a Jászi-féle nemzetiségi politikát elfogadva, az autonómiára való törekvést támogatta. Ezért tarthattak olyan gyűlést Sopronban, amelyen autonómiát követeltek, amit az osztrákok biztató jelnek tartottak.¹⁸¹

A minisztertanács tárgyalta a német nép önrendelkezési jogáról szóló törvényjavaslatot, amely haladó volt ugyan, de nem adta meg a teljes önrendelkezést. Még ez a terv is sokaknál ellenállásra talált, elsősorban Nyugat-Magyarország sovínisztnál, de a kormány egyes tagjainál is. Így Juhász Nagy Sándor igazságügyminiszter „aggályos”-nak találta a törvényjavaslat tárgyalásakor, hogy „felülről jövő rendelkezéssel” atomizálják az országot. S bár nyugtalanság van az osztrák határ mentén, de ez csillapodott a német nyelvű iskola rendezésével — mondotta. Ez a nyilatkozata bizonyítja, hogy kulturális autonómiánál többet nem akart, bár kijelentette: Magyarországnak föderalistikus köztársaságnak kell lennie.¹⁸²

¹⁷⁸ Népszava, 1918. dec. 2. *Bécsújhely nem helyesli az imperialista törekvéseket.*

¹⁷⁹ ÖSA NPA Fasc. 990. LU 9/1. 1397/4. 1919. febr. 2. Fürstenfeld felhívásához még számos más város csatlakozott és hasonló tartalmú levelet intézett a kormányhoz. Uo. 1841., 1847., 2171., 2295.

¹⁸⁰ E. DE WEISS id. cikke.

¹⁸¹ ÖSA NPA Fasc. 990. LU 9/1. 855/1. 1918. dec. 28. és uo. 1537/4. 1919. jan. 31. Alsó-Ausztriából küldött jelentés a dec. 22-i és jan. 19-i soproni gyűlésről.

¹⁸² OL MT jkv. 1919. jan. 27. 67. pont.

A magyarországi német nép önrendelkezési jogáról szóló VI. néptörvény 1919 január végén megjelent.¹⁸³ A német lakosság ügyei Junker János tárcanélküli (német) miniszterhez tartoztak. Az ő javaslatára február 4-én a minisztertanács Zsombor Gézát a nyugat-magyarországi német kormányzóság kormányzójává, államtitkárrá pedig a szociáldemokrata Kalmár Henriket nevezte ki.¹⁸⁴ Röviddel ezután Junker a minisztertanácstól kétmillió korona kiutalását kérte „a még mindig fenyegető ausztriai agitáció” ellensúlyozására és az autonómiával összefüggő szervezési munkák azonnali megvalósítására.¹⁸⁵

Az osztrák agitáció valóban nem csillapodott. Fürstenfeld polgármesterének aláírásával készült felhívást osztogattak Nyugat-Magyarország német lakossága körében, amely Ausztriához való csatlakozásra szólít fel.¹⁸⁶ A polgármester cáfolta ugyan, hogy városa küldte a felhívást, de egyéb ilyen irányú tevékenysége ellentmond cáfolatának.¹⁸⁷ A gráciak is erős agitációt fejthettek ki, ami kiderül Bauer figyelmeztetéséből: az élelmiszerszállítás miatt vigyázzanak. Magánszemélyek végezhetnek propagandamunkát, de hivatalos személyek nem.¹⁸⁸ Charmant követ is jelezte február elején Bécsből, hogy ott „a nyugat-magyarországi propaganda vígan folyik”, és különösen a Fremdenblatt izgat.¹⁸⁹

A magyar kormány felkészült arra, hogy a békekonferencián megfelelő érvekkel és adatokkal védje meg a „történelmi Magyarország” területi integritását. Ezt a célt szolgálta Teleki Pál munkája, aki összeállítást készített Magyarország népességéről, a nemzetiségi kérdésről, és a kormány megbízásából januárban Bécsbe ment, hogy az antantmisszióknak megfelelő felvilágosítást adjon.¹⁹⁰ A földművelésügyi minisztérium is erre a célra állította össze azt a statisztikai anyagot, amely kimutatta, hogy Magyarország 49 millió kat. hold területéből a környező országok 33,1 millió holdat igényelnek (az egész terület 67,6%-át). Német-Ausztria Moson, Sopron és Vas megyéből 1 745 398 kat. hold termő és 120 077 kat. hold nem termő földet követel. A kimutatás részletes adatokat tartalmazott arról is, hogy az egyes termény- és állatfajtákból mennyi kerülne így Ausztriához.¹⁹¹ Nyugat-Magyarország hovátartozásában azonban nem játszott szerepet ez a statisztikai kimutatás, sem a VI. néptörvény. A külpolitikai, a nemzetközi helyzet alakulása volt a döntő tényező.

Berinkey Dénes 1920-ban, a népbiztos-perben tett tanúvallomásaiban elmondta, hogy a német autonómiatörvény meghozatala az osztrák annexiós propaganda következménye volt. E kijelentésénél figyelembe kell vennünk, hogy bár tanúként hallgatták ki, de mint a polgári demokratikus idő-

¹⁸³ Az 1919. évi Országos Törvénytár. VI. Néptörvény. Az egész kérdést részletesen ismerteti G. Soós K. (i. m.). A német autonómia a kormány nemzetiségi politikájának csak egy része, de témánkhoz ez tartozik.

¹⁸⁴ OL MT jkv. 1919. febr. 4. 30. pont.

¹⁸⁵ Uo. 1919. febr. 12. 68. pont.

¹⁸⁶ ŐSA NPA Fasc. 990. LU 9/1. 1194/a. 4. Cnobloch 1919. jan. 27-i jelentése.

¹⁸⁷ Uo 1239/4. febr. 3.

¹⁸⁸ Uo. Fasc. 899. LU 9/I. 1375/4. febr. 8.

¹⁸⁹ OL Küm. Res. pol. 1918–1920. Vegyes. 584/1919.

¹⁹⁰ ŐSA NPA Fasc. 887. LU 2/3. 845/1. 1919. jan. 12. Cnobloch jelentése.

¹⁹¹ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 17. cs. Za/IV-c. tét. 21077/1919. febr. 12.

szak miniszterelnöke, védekezésre is kényszerült a Horthy-bíróság előtt. Az azonban kétségtelen, hogy a Jászi által javasolt és törvénybe iktatott nemzetiségi politika ellenére, ha nincs csatlakozási mozgalom, kevesebb jogot adott volna a törvény.

A törvénytervezetet Jekell Péter fogalmazta meg, Berinkei Gündisch Guidóval és a szociáldemokrata Kalmár Henrikkel átdolgozta, s ezen még a minisztertanács módosított.¹⁹² A módosításra nemcsak a minisztertanács egyes tagjainak véleménye alapján került sor, hanem a betervezett javaslatok alapján is. Így fennmaradt Persián Ádámnak egy kézírata, amelyben szó van arról az előterjesztésről, hogy Nyugat-Magyarországra németajkú püspököt nevezzenek ki. Sérelmesnek tartja azt, hogy a Moson és Sopron megyében élő kb. 150 ezer német anyanyelvű katolikus hívő Fetser Antal győri megyéspüspökhöz tartozik, aki nem tud németül. Megállapítja, hogy kell az egyházmegye kebelén belül német vikariátus, amelynek joga kiterjedjen a szombathelyi egyházmegye német nyelvterületére is.¹⁹³

Ausztria és Magyarország a területi kérdés okozta ellentétet félretette, amikor harmadik igénylő lépett a színre. 1918 december végén a csehszlovák csapatok bevonultak Pozsonyba, a jugoszlávok pedig a Muraközbe. Az osztrák és a magyar kormány attól félt, hogy napirendre kerül az a terv, amelyet Masaryk Sir Eduard Grey angol külügyminiszterhez 1916-ban benyújtott memorandumában felvetett: a cseh—jugoszláv korridor megvalósítása Pozsony és Muraköz birtokbavételével. Ez egyben azt is jelentette volna, hogy a Magyarország és Ausztria közé ékelődő korridor megszünteti a közös határt.

A budapesti osztrák követ ekkor olyan hírt kapott, hogy az antant már el is fogadta a korridortervet. Az antantmisszió egyik Budapesten tartózkodó tagja azt tanácsolta neki, azonnal meg kell szállni Nyugat-Magyarországot. De Cnobloch ezt veszélyesnek találta, mert elrontaná a viszonyt a magyar kormánnyal, amelynek élelmiszerszállítására rá vannak utalva. Ezért olyan javaslatot küldött az osztrák külügyminisztériumhoz, hogy inkább Magyarországgal közösen tiltakozzanak a korridor ellen.¹⁹⁴ Bauer válaszában elutasította ezt a javaslatot: csak akkor lehetne szó közös fellépésről — írja —, ha a csehek és délszlávok már akcióba kezdtek volna.¹⁹⁵

A magyar kormány ekkor megbízta a volt közös hadügyminisztérium magyar likvidációs csoportjának vezetőjét, a Bécsbe kiküldött Takács-Tolvay Józsefet, tárgyaljon a légi összeköttetés biztosításáról. Otto Bauer elfogadta a javaslatot, s ezután Takács-Tolvay a légügyi osztállyal a következőkben állapodott meg: ha a földi összeköttetés megszakad, úgy az asperni repülőtéren elhelyezhető két magyar gép, amelyeket itt karbantartanak és szükség szerint ellátnak üzemanyaggal. Ha osztrák szolgálati (posta) gép repül Budapestre, akkor ott látják el üzemanyaggal. A megállapodás alapján, 1919. január 6-tól az albertfalvai repülőtéren két gépet készenlétebe helyeztek, hogy szükség esetén azonnal Bécsbe repülhessen. Természetesen

¹⁹² PI Archivum 614. f. 1/1920—6274. 2952—2953. 1. (júl. 30. 19. nap.)

¹⁹³ Uo. 704. f. I/3. 6e. 186—188. 1. Persián Ádám kézírata. 1919. jan. 11.

¹⁹⁴ ÖSA NPA Fasc. 899. LU 9/I. 2446/1. 1918. dec. 4.

¹⁹⁵ Uo. 1918. dec. 23.

csak szóban és titokban állapodtak meg, nehogy a csehszlovákok és a jugoszlávok ellenintézkedéseket tehessenek.¹⁹⁶

Január elején a magyar sajtó azt a hírt közölte, hogy „Ausztia minden olyan akciót, amellyel Magyarország a csehek további előnyomulását megakadályozni szándékozik, támogatni hajlandó...”¹⁹⁷ Január végén a lapok arról tudósítottak, hogy Charmant bécsi követ Renner kancellárral tanácskozott a két ország szorosabb együttműködéséről, aminek révén megíúsítják a „szándékolt délszláv korridort”.¹⁹⁸ A magyar sajtó híreről Cnobloch beszámolt a külügyminisztériumnak,¹⁹⁹ de ezt Renner Bauerhoz intézett levelében annyiban cáfolta, hogy bár tényleg tárgyalt Charmant követtel, de nem a korridorról, hanem a közös javak likvidálásáról.²⁰⁰ Februárban pedig a minisztertanács ülésén Szende Pál pénzügyminiszter bécsi tárgyalásairól szóló beszámolója kapcsán a következőket jelentette: „a német-osztrák állam a leghatározottabban felhívta a magyar kormányt, hogy az esetleges cseh—horvát korridor megteremtését fegyverrel is akadályozzák meg.”²⁰¹

A csehszlovákok a korridor tervét — amellyel az Adriai-tengerhez kijáráshoz jutottak volna — 1919. február 5-én a békekonzferencia elé terjesztették. A béketárgyaláson 1919. február 28-án, március 3-án és 5-én bizottság tárgyalta a cseh kérdést, de itt — feltehetően olasz befolyásra — elutasították a korridor tervét,²⁰² s csak később, az osztrák, majd a magyar békefeltételek tárgyalásánál döntöttek erről. Mindenesetre 1919 tavaszán, amikor a cseh kérdés volt napirenden, Ausztriában ennek ellensúlyozására erőteljesebbé vált a Nyugat-Magyarorszáért folyó mozgalom. Legalább ezt a területet akarták biztosítani a maguk számára. Március elején a bécsi magyar követség nyugat-magyarországi polároktól német nyelvű figyelmeztető leveleket kapott az erősödő annexiós propagandáról. Beszámoltak a bécsi Colosseumban március 2-án tartott, annexiót követelő nagygyűlésről és ellenpropagandát követeltek.²⁰³ A gyűlést a „Verein zur Erhaltung des Deutschtums in Ungarn” elnevezésű szervezet, annak vezetői, Neunteufel és Müller-Gutenbrunn hívták egybe, és azon határozatot fogadtak el. A határozat többek között a következőket tartalmazta: „Mostantól kezdve a német nép akarata: Közép-Európa zárt területén lakó német népe alkotja a német szabadállamot, amely a világ minden németjének — akik közül a német nép (Volkstum) többé egyetlen egyet sem veszíthet el — anyaországáa és menedéke.”²⁰⁴

¹⁹⁶ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 9. cs. F/1—6. tét. 21127/1919.

¹⁹⁷ Világ, 1919. jan. 3. *Német-Ausztria a magyarországi cseh előnyomulás ellen.* Hasonlóan ír ezen a napon az Az Újság is a Neue Freie Pressére hivatkozva. *Német-Ausztria Pozsony megszállása ellen.*

¹⁹⁸ Világ, 1919. jan. 28. *A délszláv korridor ellen.*

¹⁹⁹ ÖSA NPA Fasc. 899. LU 9/I. 1178/4. 1919. jan. 29.

²⁰⁰ Uo. 1430/4. 1919. febr. 8.

²⁰¹ OL MT jkv. 1919. febr. 22. 7. pont ; ÖSA NPA Fasc. 880. LU I/1. 1750/4. 1919. febr. 20. Cnobloch jelentése. Ebben arról a Magyarországon elterjedt hírről is szó van, hogy a két ország csapatai együttműködnének.

²⁰² E. DE WEISS id. cikke. W. GOLDINGER (i. m. 84. o.) a korridor tervének megíúsulását azzal indokolja, hogy a jugoszlávoknál e terv nem talált visszhangra.

²⁰³ OL Küm. Bécsi követség iratai. 25. cs. 490/1919. pol. 139—147. l.

²⁰⁴ ÖSA NPA Fasc. 990. LU 9/I. 2116/4. és 2319/4. 1919. márc.

A március 2-i bécsi gyűlés kellemetlen magyarországi visszhangjáról Csáky Imre tájékoztatta a budapesti osztrák követet, aki erről azonnal jelentést küldött Bécsbe.²⁰⁵ Ezután hangzott el a szociáldemokrata A. David nyilatkozata az osztrák alkotmányozó nemzetgyűlésen, amelyben kifejezte azt a reményét, hogy „a nyugat-magyarországi területnek képviselőivel rövidesen a nagynémet haza alkotmányozó nemzetgyűlésén fognak találkozni”.²⁰⁶

A bécsi magyar követségről Bálint ügyvivő jelentette a magyar külügyminisztériumnak, hogy Otto Bauernál és Karl Seitznél tett látogatása alkalmával kifogásolta A. David nyilatkozatát. Bauer sajnálkozását fejezte ki és elmondta: véleménye szerint a mozgalom élet azzal lehetne elvenni, ha a magyar kormány legalább szűk keretek között engedélyezné, hogy a nyugati megyék Ausztriába élelmiszert szállítsanak. Majd — talán az ellentétekről akarta elterelni a figyelmet, vagy mert éppen kiéleződött az osztrákok viszonya Csehszlovákiával²⁰⁷ — Bauer a beszélgetés alkalmával áttért a két ország közös gondjára. Kifejtette aggályát: az antant nem ismeri a Monarchia népeinek helyzetét, és félő, hogy a békekonferencia — amely január 18-tól ülésezett — kizárólag csehszlovák informátoraira támaszkodik majd. Seitz elnök a nyugat-magyarországi kérdésekben Bauerhoz hasonlóan nyilatkozott.²⁰⁸

1918 novembere és 1919 márciusa között a két ország politikája számos tekintetben megegyezett. Mindkét koalíciós kormány igyekezett jó kapcsolatokat teremteni az antanthatalmakkal. A burzsoázia a szociáldemokraták segítségével arra törekedett, hogy a tömegék forradalmi mozgalmait gátolja, magántulajdonon alapuló, a nyugati imperialista országok demokráciájához hasonló rendszert építsen ki. A bel- és külpolitikai célkitűzések hasonlóságán kívül más tényezők is elősegítették volna a jó együttműködést. Ilyennek tekinthető a Monarchia idején kialakult összeforrottság, a gazdasági egymásrautaltság, a szinte azonos külpolitikai helyzet, a két országban kormányra került szociáldemokrata vezetők szoros kapcsolata, reformizmusban találkozó eszmei egyetértése is. Mégsem volt zavartalan a két ország egymáshoz való viszonya. Az összetartozás idején kialakult ellentétek nyomai megmaradtak; a gazdasági egymásrautaltságból bizonyos fokú türelmetlenség származott, mert mindkét fél elégedetlen volt a másik által nyújtott támogatással; riválisokká váltak az antant kegyeiért folyó versenyfutás közben. A zavartalan, szélesebb körű együttműködés kibontakozásának a legfőbb akadálya azonban Burgenland hovátartozásának kérdése és a két ország forradalmi mozgalmainak eltérő irányú fejlődése volt.

²⁰⁵ Uo. Fasc. 899. LU 9/I. 2191/4. 1919. márc. 4.

²⁰⁶ Az Újság, 1919. márc. 5. *A megnyitó ülés.*; OL Küm. Bécsi követség iratai. 25. cs. 490/1919. pol.

²⁰⁷ Csehszlovákia március elején azzal vádolta Ausztriát, hogy országa németlakta területein sztrájkot, zendülést szított, azt anyagilag támogatta, és katonai segítséget is akart nyújtani. Ausztria ezek ellen a vádak ellen erélyesen tiltakozott, s a bécsi olasz, angol és amerikai missziók vizsgálatát kérte az ügy tisztázására. OL Küm. Bécsi követség iratai. 5. cs. 765/1919. korm. Francia nyelven.

²⁰⁸ Uo. 25. cs. 490/1919. pol. G. Soós K. idézett munkájában „az ügyvivőt” tévesen azonosítja Charmant követtel.

AZ OSZTRÁK MUNKÁSMOZGALOM ÉS A MAGYAR PROLETÁRHATALOM

1919. március 21—1919. augusztus

I. A MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG LÉTREJÖTTÉNEK VISSZHANGJA

A párizsi békekonferencia és az osztrák szociáldemokrata vezetők

1918—1919-ben a magyar proletariátus soraiban gyors forradalmi erjedés ment végbe. Az oroszországi proletariátus győzelme a magyar munkások és parasztok számára érthetővé és reálissá tette fiatal kommunista pártjuk célkitűzését: a harcot a hatalom megragadásáért, hogy megszűnjön minden kizsákmányolás, hogy a proletariátus legyen saját sorsának intézője. 1919 tavaszára megérték a proletárforradalom feltételei. A munkások többsége tanácsköztársaságot akart, a katonák — elsősorban a fővárosban — a KMP mögé sorakoztak, a parasztság jelentős része földfoglaló mozgalmával a polgári kormányt gyengítette és a forradalmi erőket támogatta, a szociáldemokrata párt tömegei, sőt a vezetők egy része is erősen balra tolódott. Megérték a proletárforradalom feltételei, mert a koalíciós kormány osztálybékére törekvő politikája csődöt mondott, nem felelt meg sem a tőle balra, sem a jobbra állóknak. Szembefordultak vele, cserbenhagyták mind a forradalmi tömegek, mind a reakció képviselői, támogatóik köre összezsugorodott. A meggyengült kormányt külpolitikai csődje — a nyugati demokráciák, az antant nem támogatta, hanem ekkor már támadta őket — a burzsoá uralom fenntartásának utolsó reményétől is megfosztotta.

A szocialista forradalomra érett helyzetben a telt pohárban az utolsó csepp az ún. Vix-jegyzék¹ volt. Az a tény, hogy közvetlenül a jegyzék átadása után következett be a fordulat, átmenetileg megtévesztette a nemzetközi burzsoáziát, és március 21-ében nem a proletariátus, hanem a nacionalizmus diadalát látta. Március 20-án ilyen értelemben tájékoztatta bécsi főnökét, Coolidge-ot Nicholas Roosevelttel amerikai kapitány is, aki Baker angol ezredessel, Pentimalli olasz őrnaggyal együtt ott volt Károlyi Mihálynál, amikor Vix Berinkei és Böhm jelenlétében átadta az antant jegyzékét. Roosevelttel ismertette Böhm Vilmos ekkor elhangzott kijelentését: az antant területi követelésének az lesz a hatása, hogy a kommunista párt taglétszáma „egy nap alatt felugrik néhány ezerről 200 000-re és még többre”.² Vagyis a hazafias és nacionalista érzésű tömegeket a jegyzék a kommunisták karjaiba kergeti.

Az antant-ultimátum és a Tanácsköztársaság kikiáltásának egyidejűségén kívül a nyugati hatalmak tájékozatlansága — helyesebben a nem egé-

¹ PI Archívum 704. f. I/4. 6e. 305—306. l.; *A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai* (továbbiakban: MMTVD) 5. köt. Szikra, Bp. 1956., 677—679. o.

² *Papers PPC XII.* köt. 415. o. A teljes jelentés 413—416. o. 1919. márc. 20.

szen pontos tájékozottsága — is hozzájárult a magyar proletárhatalom létrejöttének okairól alkotott helytelen elképzeléshez. 1919 januárjától a szövetségesek megbízottai közül néhányan ugyan Budapesten tartózkodtak, de az ország belpolitikai helyzetét, az osztályerőviszonyokat nem ismerték eléggé. Ezt mutatja a Coolidge-misszió egyik tagjának, Ch. M. Storey-nak a magyar politikai pártokról küldött februári jelentése. Storey ismertette a januári kormányválság után kialakult helyzetet, beszámolt a szociáldemokraták megerősödéséről, a Károlyi-párt kettészakadásáról, az újonnan alakult reakciós pártokról. E tájékoztatójában a kommunista pártot olyan kis csoportként jellemezte, amelynek taglétszáma nem növekszik, pénze nincs, és gyengeségét az is bizonyítja, hogy a februári szociáldemokrata kongresszus a kommunistákat kizárta az MSZDP soraiból.³

Egy másik jelentésében Storey megállapítja, hogy a magyarok rémképe a bolsevizmus, de meggyőződése szerint jelenleg csekély ennek a veszélye, vagy egyáltalán nem is áll fenn. A február 3-i Vörös Újság elleni rendőri akció „pillanatnyilag véget vetett a tényleges bolsevista tevékenységnek”. Mégis úgy véli, a közszükségleti cikkek magas ára, a szén és a ruházati cikkek hiánya s az előrelátható élelmiszerhiány a tavasz beállta előtt olyan helyzetet teremthet, amely lehetővé teszi a bolsevizmus gyors elterjedését, ha csak nem lesz valami enyhülés március felé.⁴ Nem meglepő, hogy Storey nem ismerte fel a magyar proletariátus soraiban végbemenő mélyreható forradalmi változást, s azt hitte, hogy a kommunisták elleni akcióval útját lehet állni. Még Károlyi Mihály is úgy gondolta néhány héttel később, amikor a KMP vezetői a börtönben voltak, hogy a bolsevizmus veszélye megszűnt. Legalábbis így tájékoztatta Andrassy Gyulát márciusi levelében.⁵

A cseh származású Robert Kerner, a Missouri állam egyetemének professzora 1917-től részt vett az Egyesült Államoknak abban a munkájában, amely a béke előkészítésére az európai országok gazdasági viszonyait, kül- és belpolitikai kérdéseit (köztük a nemzetiségi kérdést) tanulmányozta. Kerner az Osztrák—Magyar Monarchiával foglalkozó bizottságban a belpolitika kérdéseit vizsgálta.⁶ 1919. március 5-én jelentést küldött „Bolsevizmus és Közép-Európa államai” címmel. Javasolta, hassanak oda, hogy ezek az államok térjenek át haladó politikai rendszerre, és vezessenek be szociális reformokat, így küzdjenek a bolsevista hullám ellen. Azoknak az

³ Uo. XII. köt. 389—391. o.

⁴ Uo. XII. köt. 392—393. o.

⁵ OL Andrassy család levéltára. Andrassy Gyuláné naplója. 233. o. 1919. márc. 16.

⁶ *Papers PFC* I. köt. 85. o. Az Osztrák—Magyar Monarchia vizsgálatára alakult bizottságban a politikai kérdések vezetője Charles Seymour, a Yale-egyetem professzora, a gazdasági kérdéseké Clive Day professzor volt. Uo. I. köt. Az előkészítő munkák után 1918 novemberében Lansing külügyminiszternek Edward House azt javasolta, hogy építsenek ki amerikai ügynökségeket (politikai hírgyűjtés, kémelhárítás) a volt Monarchia országaiban, mert az angolok, a franciák és az olaszok információi nem megbízhatók. Az ügynökségek vezetői és tagjai nem az Egyesült Államok diplomatáiként, hanem mint a béketárgyalások bizottságának megbízottai kerültek államhelyükre. 1918 december végén indultak Bécsbe az ausztriai ügynökség tagjai Archibald Cary Coolidge vezetésével. Uo. I. köt. 194—196., 210. o.; Uo. II. köt. 219. o.

országoknak, amelyek mentesek a bolsevizmustól (Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország, Finnország, Ukrajna) adjanak élelmet, nyersanyagot pénzt, továbbá politikai segítséget tanácsadók és katonai különítmények útján. Németországgal, Ausztriával és Magyarországgal szemben azonban már más politikát kell folytatni — bár nem katonai terror és kiéheztetés útján —, hogy megértsék, csak akkor fogadják be őket a népek családjába, ha lemondanak a revanspolitikáról, a szomszédos országok bolsevista mozgalmát nem támogatják, és nyíltan összefognak a bolsevizmus ellen.⁷ Kerner jelentéséből kitűnik, hogy március elején még ő sem látott közvetlen, hanem csak perspektivikus „veszélyt”. A szövetséges hatalmak különösen azért aggódtak, hogy Ausztriában a súlyos gazdasági helyzet és az éhínség „meggondolatlan” lépésre készíti a forradalmi tömegeket, és az ország nem tud „ellenállni” a bolsevizmusnak.

Az amerikai Dellschaft kapitány már január 31-én azt jelentette Bécsből, hogy ott a következő két hónap a kritikus, és ha a bolsevizmus Csehszlovákián, Magyarországon át terjedne, úgy Ausztriát is magával ragadja. Német-Ausztria a nyugati civilizáció hídfője a Kelettel szemben — írja Dellschaft —, és ha e hídfő elesik, Olaszország, Spanyolország és Franciaország szinte azonnal kiszolgáltatottja lesz a bolsevizmus kényének-kedvének. A veszélyt leküzdeni lehetetlen, mivel kevés a katonaság, a szén, az élelem.⁸

Talán valamivel több optimizmussal, de hasonlóan számol be a helyzetről a párizsi békekonferencia bizottságának Coolidge: A bolsevizmus ereje olyan valami, amit különbözőképpen értékelnek Bécsben. Ez a szó: bolsevizmus, a „vörös anarchistáktól” egészen a szelíd elméleti szocialistákig mindent takar. A „szélsőségesek” száma nem olyan nagy, hogy komoly veszedelemet jelentenének. Az egész nép rendkívüli türelemmel viseli a nehézségeket. Az élelmiszerhelyzet gyors rosszabbodása kétségtelenül a forradalmi elemeket erősíti. A szénhiány, amely talán a legfőbb oka a munkanélküliségnek, politikailag ugyancsak veszélyes. Talán a legnagyobb baj az, hogy a kormánynak nincs megbízható fegyveres ereje. A rendőrségen kívül senki sem szállna szembe a rendzavarókkal, mert a Volkswehr a „csőcselék” oldalán lenne.⁹

Ez a néhány jelentés is azt bizonyítja, hogy a szövetséges hatalmak megbízottaik révén állandóan figyelemmel kísérték azt a számukra veszélyes tényezőt: hogyan terjed a „bolsevizmus bacilusa”. Számos jelentést kaptak Magyarországról is. Ezek elegendők voltak arra, hogy megállapítsák: ez a terület megbízhatatlanná vált — de a valódi helyzetet nem tisztázták. Így azután a magyar viszonyokat elég jól ismerő Cuninghame is a területi kérdéssel hozta összefüggésbe a proletárdiktatúra létrejöttét. 1919 június második felében feljegyzést készített februári budapesti útjáról, amely évekkal később megjelent. Cikkében elmondja, hogy 1919 februárjában folytatott beszélgetéseik során Károlyi Mihály többször szóvátette: csak akkor tudná megfékezni a forrongást, ha az antant valamilyen jelét adná rokonszenvének és támogatná kormányát. Cuninghame a továbbiak-

⁷ Uo. XII. köt. 354—355. o.

⁸ Uo. XII. köt. 246—247. o.

⁹ Uo. XII. köt. 280. o.

ban megállapítja: A párizsi Tanács túlságosan el volt foglalva, nem tudott törődni Károlyi gondoljaival, és nem tudta megfékezni az „új tulajdonosok” türelmetlenségét a nekik ígért területek igénybevételénél. Így előrelátható volt, hogy Károlyi jóslata beválik, a vele szemben álló erők előretörnek. „Más szavakkal, Magyarország bolsevista lesz, és a fordulatot az okozza, hogy a nemzet fellázad a kifosztás ellen.”¹⁰ Így azonosítja Cuninghame a bolsevizmust az integritásért folyó harccal. Pedig feljegyzéseit 1919 júniusában, tehát akkor készítette, amikor a magyar Vörös Hadsereg az antant felszólítására visszavonult a Szlovák Tanácsköztársaság területéről, és amikor már mindenki előtt világos lehetett a proletárhatalom internacionalizmusa.

Miközben a magyar ellenforradalmárok nemzeti nihilizmussal vádolták a kommunistákat, a nemzetközi reakció a környező fiatal államok burzsoáziájával együtt azt hangoztatta, hogy a kommunisták a magyar uralkodó osztályok sovíniszta politikájának folytatói. A munkásmozgalom külső ellenségei tehát a nacionalizmus felülkerekedésével azonosították a proletárforradalmat. A svájci Henry Ch. Schmitt is azt állapította meg könyvében, hogy a szovjetköztársaság Magyarországon nem a forradalmi erjedés következménye, hanem — a Vix-jegyzékkel szemben — a nemzeti érzés kifejezése.¹¹ A szociáldemokrata Otto Bauer sem hatol a magyarországi események mélyére, csak arról ír 1923-ban megjelent könyvében, ami a felszínen jelentkezett: Magyarországon „az integritásért folyó harc összefonódott a proletariátus diktatúrájáért folyó harccal”, és amikor az antant magyar földet ígért az új nemzeti államoknak, „Magyarország a kommunista diktatúra karjaiba vetette magát, hogy Szovjet-Oroszországgal szövetségben megvédje integritását az antanttal szemben”.¹²

Nem meglepő, hogy az első napokban a párizsi békekonferencia is a magyarok olyan politikai eszközének tekintette a Károlyi-kormány lemondását, amellyel kedvezőbb békefeltételeket akarnak kicsikarni tőle. A cseh és a román burzsoázia is igyekezett ezt a nézetet megerősíteni. A magyar nacionalisták manőveréről beszéltek, így akarták félrevezetni saját népüket, és így kívánták az őket fenyegető veszélyre a nyugati hatalmak figyelmét felhívni. El akarták hitetni, hogy területi engedmények elérésére hozták létre a magyar proletárhatalmat.¹³

Kétségtelen, hogy az ún. Vix-jegyzék meggyorsította a forradalom menetét, mert azonnali döntésre készítette nemcsak a hatalmon levő burzsoáziát és koalíciós partnereit, a szociáldemokrata vezetőket, hanem a hatalomra törő munkásosztályt és forradalmi pártját, a KMP-t is. De a kommunisták

¹⁰ SIR THOMAS CUNINGHAME: *Between the war and the peace treaties*. Hungarian Quarterly, 1939. 3. sz. 418., 424. o.

¹¹ HENRY CH. SCHMITT: *Die rote Hölle in Ungarn. Bolschewistische Momentbilder* . . . Wyss, Bern 1919, 9. o.

¹² OTTO BAUER: *Die österreichische Revolution*. 136—137. o.; J. BRAUNTHAL: *Geschichte der Internationale* e. könyvében (II. köt. 148—149., 150., 151. o.) nacionalista bolsevizmusnak nevezi a magyar proletárforradalmat. A. D. Low 1963-ban megjelent frásában (*The Soviet Hungarian Republic* . . . 87. o.) szintén azt állapítja meg, hogy nemzeti válság következtében jött létre a Tanácsköztársaság.

¹³ VÁCLAV KRÁL: *A csehszlovák burzsoázia intervenciósi háborúja a Magyar Tanácsköztársaság ellen 1919-ben*. Szikra, Bp. 1956. 89. o.

nem használhatták volna fel a pillanatnyilag kedvező kül- és belpolitikai helyzetet, ha a proletárforradalom feltételei nem érnek meg, ha a munkásosztály nem kész a cselekvésre.

Természetesen március 21-én akadtak olyanok — túlnyomórészt a középrétegek soraiban —, akik forradalmi törekvések nélkül, pusztán hazaszeretetből és olyanok is, akik nacionalizmusból a Tanácsköztársaság mellé álltak. Azt remélték, hogy a kommunisták szembeszállnak a környező államok területi igényeivel, és Szovjet-Oroszország, valamint a nemzetközi proletariátus segítségével megvédik, visszaszerzik azokat a területeket, amelyek 1918 előtt Magyarországhoz tartoztak. A proletárdiktatúrát azonban nem e rétegek csatlakozása, hanem a munkásosztály forradalmi elszántsága hozta létre. Kiszélesítette azonban a támogatók táborát, és megkönnyítette, meggyorsította a szocialista forradalom menetét az, hogy az utolsó percben „honvédelmi jelleget nyert e szó pozitív értelmében”.¹⁴

A magyar proletárforradalom győzelme idején Budapesten tartózkodó Nicholas Roosevelt kapitánynak jutott az a feladat, hogy a március 21-i eseményekről jelentést küldjön a béketárgyalások amerikai bizottságának. E jelentésben többek között a következőket írta: a magyar forradalom elsősorban nemzeti jellegű. A magyarok országuk integritásának megőrzésére felhasználták a bolsevizmust, és ezzel Németországnak precedenst állítottak. A forradalom aránylag nyugodtan ment végbe. A 22-én kiadott kormányrendeletek hatása jó volt. A különböző osztályok üdvözlik ezt a forradalmat, mert sikeres lépésnek tartják az ország területi védelmére. Magyarország azzal a lépéssel, hogy megtagadta a szövetségesek jegyzékének elfogadását, kihívta a békekonferenciát.¹⁵

A párizsi békekonferencia amerikai teljhatalmú megbízottai március 27-én összeültek, hogy a magyar helyzetről tárgyaljanak. Roosevelt kapitány március 22-én hagyta el Budapestet, s mint legjobban tájékozott, ő számolt be az eseményekről Lansing külügyminiszternek s a többi jelenlevőnek, bár ott volt felettese, Coolidge is. Roosevelt e beszámolójában, éppúgy, mint jelentésében a szövetséges és társult kormányok sorozatos területi követeléseit következményének tulajdonította a „coup d'état”-t, az államcsínyt, ahogy ő a szocialista forradalom győzelmét nevezte. Lansing kérdésére, hogy milyen akcióra volna szükség az adott körülmények között, Roosevelt két alternatívát javasolt. Vagy 10 000 főnyi szövetséges csapatot kellene küldeni, vagy megengedni a cseheknek és románoknak, hogy hadat üzenjenek. Utóbbi esetben azonban „nagyon kegyetlen és véres háború következne”. Lansing egyik javaslatlaltal sem értett egyet.¹⁶ A március 21-ét követő első napokban az Egyesült Államok s a béketárgyaláson részt vevő többi nagyhatalom is, várakozó álláspontra helyezkedett. Arra gondoltak, hogy a határkérdésben inkább meg kellene nyugtatni a magyarokat, mintsem fegyverrel fordulni ellenük. Úgy látták, a magyarországi „nacionál-

¹⁴ Известия, 1919. márc. 25. Vezéreikk. Közli: HAJDÚ TIBOR: *Adatok a Tanácsköztársaság és Szovjet-Oroszország kapcsolatainak történetéhez*. Párttörténeti Közlemények, 1961. 3. sz. 97. o.

¹⁵ *Papers PPC* XII. köt. 416—419. o.

¹⁶ Уо. XI. köt. 134. o. Közli: MMTVD 6/A.—6/B. köt. Kossuth, Bp. 1959—1960, 6/A. köt. 57—58. o.

bolsevizmus"-nak a nacionalista része a veszélyes, főleg azért, mert kövétre készítheti a többi legyőzött államot, különösen Németországot.

A magyarországi fordulat téves értelmezése csak egyik oka volt annak, hogy a nagyhatalmak haboztak azonnal cselekedni. A békekonferencia résztvevőinek érdekellentéte is közrejátszott ebben, és ezek az ellentétek nemcsak márciusban, hanem a következő hónapokban is gátolták a szövetségesek egységes fellépését a Tanácsköztársaság ellen.¹⁷ Abban egyetértettek, hogy a proletárhatalmat meg kell semmisíteni. De ennek módját mindegyik győztes ország úgy akarta megválasztani, hogy azzal saját politikai súlyát növelje. Anglia igyekezett megakadályozni Franciaország európai befolyásának növekedését. Minthogy Franciaország Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia mellé állt, Anglia Ausztria és Magyarország támogatásával próbálta ezt ellensúlyozni, és még Németországgal szemben is — amely veresége következtében megszűnt riválisa lenni — szelídebb politikát folytatott. A Tanácsköztársaság kikiáltásával Magyarország támogatása halasztást szenvedett, de a proletárhatalom megdöntésének módjában szerepet játszott az, hogy nem akarták ellenségükké tenni a magyarokat. Olaszország a volt Monarchia területén vezető szerepre vágyott, de Franciaországgal szemben gyenge volt. Az is szembeállította a franciákkal, hogy védenceiktől, a jugoszlávoktól meg akarta szerezni Isztriát és Dalmáciát az adriai kereskedelem egyeduralmának biztosítására, ami nem sikerült. Olaszország ebben Wilsonnal is ellentétbe került. Az Egyesült Államok ugyan nem volt közvetlenül érdekelt Európa újrendezésében, de nem akart francia túlsúlyt, és közelebb állt az angolok politikájához. Érdektelenségével sem állt összhangban, hogy egy európai intervencióba bekeveredjen. Amerika saját népe előtt is nehezen igazolhatta volna a fegyveres beavatkozást egy olyan munkáshatalom belügyeibe, amely békés úton jött létre. Ezért az angolszászok inkább kulisszák mögötti tevékenységgel, kiéheztetéssel, a belső ellenforradalmi erők támogatásával próbálták a magyar Tanácsköztársaságot aláásni, megdönteni.

Közvetlenül március 21-e után a francia politika elítélését is magában foglalta a szövetségeseknek az az álláspontja, hogy Magyarországgal szemben nem kell fegyveresen fellépni. Az angolok és az amerikaiak ugyanis ekkor óvakodtak Szovjet-Oroszország ellen újból közvetlen támadást intézni, mert félték a sikertelenségtől. A franciák azonban szorgalmazták az intervenciót, amelyhez Foch tábornok tervet dolgozott ki. Foch igyekezett Lengyelországot megerősíteni, hogy onnan indítson közvetlen támadást, és a románoknak is szerepet szánt ebben a harcban. A franciák azért sürgették a románoknak az 1916-os szerződésben ígért területek átadását és Magyarország keleti részének antantcsapatokkal való megszállását, hogy a román királyi csapatoknak szabad utat nyithassanak Szovjet-Oroszország ellen. A februárban tárgyalt antantjegyzék március 20-i átadását ez a terv tette aktuálissá.¹⁸ Hatása azonban nem olyan lett, amilyenre a franciák számítottak. A román hadsereg, ahelyett hogy szabad utat nyert volna

¹⁷ Dokumentumok Szovjet-Oroszország és a Magyar Tanácsköztársaság kapcsolatairól. Párttörténeti Közlemények, 1961. 3. sz. 211. o. (PI Archívum 501. f. 15/1. 6e. 16. l.)

¹⁸ A. D. Low: *The Soviet Hungarian Republic* . . . 59—60. o.; V. KRÁL i. m. 69. o.

Szovjet-Oroszország elleni felvonuláshoz, hogy részt vegyen a bolsevizmus megsemmisítésében, közvetlen szomszédságába került egy újonnan létrejött kommunista államnak. E balul sikerült sakkhúzásért a nagyhatalmak Franciaországot vádolták, s okaként a franciák védelme alatt álló csehszlovákok és románok területszerzési vágyát hozták fel. Szerintük ez idézte elő a bolsevizmust Magyarországon. Nem Magyarország miatt kifogásolták ezeknek az országoknak területi gyarapodását, hanem mert gátolni akarták a francia befolyás alatt álló államok erősödését.

Március 21-e előtt néhány nappal Storey-t felváltani Budapestre érkezett Philip Marshall Brown amerikai professzor, mint a Bécsben székelő Coolidge-misszió magyarországi megfigyelője. Jelentéseiből kiderül, milyen közvetlen tapasztalatokat szerzett az első napokban a Tanácsköztársaságról,¹⁹ és hogyan próbálta az angolszász elképzeléseket megvalósítani. Március 26-i, Coolidge-nak küldött beszámolójában a Tanácsköztársaság békés szándékait hangsúlyozza: „Az új rezsim nem üzent háborút egyetlen nemzetnek vagy nemzet-csoportnak sem.” Szerinte, ha az antant biztosítékot adna, hogy nem darabolja fel Magyarországot, illetve tekintettel lesz minden érintett nép kívánságára és az autonómia elvére is, s ha a magyarokat megkérdezik határaik újramegállapításánál, akkor megelőzhető Magyarország teljes bolsevizálódása. Mindenesetre azonnal cselekedni kell: „az akció lehet békülékeny vagy aktív katonai intervenció”, de utóbbi esetben csak a brit és az amerikai csapatok felhasználásával.²⁰ Coolidge, aki ebben az időben naponta kétszer beszélt telefonon Brownnal, tájékoztatta Robert Lansing külügyminisztert, aki azután Wilson elnökkel ismertette a helyzetet. Március 27-én Brownra hivatkozva közölte Wilsonnal: a magyar kormány nem szélsőségesen radikális, és ami történt, az nemzeti ellenállás az antant magatartásával szemben. Ha önrendelkezési jogot adnak Magyarországnak, akkor még „meg lehet menteni” az országot. Közölte egyben, hogy az angol, a francia, és az olasz misszió március 26-án távozott Budapestről.²¹

Brown március 30-i jelentése eltér a korábbitól. Kunfi Zsigmond meglátogatta, s a vele folytatott beszélgetés alapján Brown elveti a katonai intervenció gondolatát, mert szerinte a tanácskormánnyal meg lehetne egyezni: a kormány nem bolsevista, hanem szocialista, módszere eltér az orosz bolsevistákétól. Bár az intervenció katonai szempontból könnyű

¹⁹ 1937-ben a *The Hungarian Quarterly* 1. számában megjelent PH. M. BROWNNAK egy cikke, amelyben beszámolt az 1919-es magyarországi küldetésének nehézségeiről. Egyedüli feladata az volt, hogy a békekonferencia amerikai delegációját a magyar eseményekről tájékoztassa. Diplomáciai megbízatás hiányában hivatalosan nem tárgyalhatott senkivel. A helyzet azonban úgy alakult, hogy nem tudta távollartani magát az eseményektől. *Foreign relations of the Budapest Soviets in 1919.* 59–69. o.

²⁰ *Papers PPC* XII. köt. 419–421. o.

²¹ Uo. XII. köt. 424. o. Vix alezredes és a 17 tisztből, 495 főnyi legénységből álló francia különítmény biztonságáról a tanácskormány gondoskodott. A Vörös Őrség 12. százada kísérte a vonatot Aradra. Odaérkezve Vix megelégedését és köszönetét fejezte ki a kísérőknek. PI Archívum 603. f. 2/5074. Blattner Béla jelentése. Az olasz misszió rövidesen visszatért, és Freeman, a Dunai Bizottság képviselője Budapesten maradt. Utóbbi jún. 2-án távozott Budapestről. ÓSA NPA Fasc. 887. LU 2/3. 4384/4. jún. 3. Hornbostel jelentése.

lenne, Brown mégis kételkedik abban, hogy az antant a szocializmus ellen-
ségeként kíván fellépni.²²

Ilyen jelentések ismeretében vitatták meg a Négyes Tanács március 31-i ülésén Kun Bélának Párizsba eljuttatott aide memoire-ját.²³ E jegyzékben Kun külügyi népbiztos ismertette a Tanácsköztársaság kormánjának azt a szándékát, hogy jó kapcsolatot kíván fenntartani az antanttal, és szívesen venné, ha szövetséges missziót küldene Budapestre. Az ülésen Sonnino olasz külügyminiszter azt az aggályát fejezte ki, hogy ha területi engedményekről tárgyalnának Kun Bélával, akkor ez kedvezőbb eljárás lenne, mint amit Németországgal szemben alkalmaztak. Márpedig „a bolsevista zsarolási kísérlet nem jelenthet Magyarország számára előnyt, ez nagyon veszélyes precedens lenne”. Sonnino tehát a március 21-én végbement forradalmi változást egyszerű kormányváltásnak tekintette, amelynek a célja szerinte az, hogy Magyarország a bolsevizmus veszélyével fenyegetőzve, a párizsi békekonferenciától kedvezőbb feltételeket erőszakoljon ki. Ennek a felfogásnak tulajdonítható a tanácskozás mérsékelt hangja. A felszólalók közül többen hangoztatták, hogy a konferencia is felelős a magyar eseményekért. Wilson elnök felszólalása is utalt erre: „... el kell kerülni, hogy túl erőszakos magatartással egyik országot a másik után a bolsevizmus karjaiba döntsük.” Megállapította, hogy Ausztriánál hasonló veszéllyel kell számolniuk: „... ha ott húztunk volna meg egy demarkációs vonalat, Bécs másnap a bolsevizmus karjaiba vetette volna magát.”

Ezen a tanácskozáson úgy döntöttek, hogy a diplomáciai kapcsolatot ugyan nem veszik fel Magyarországgal, de a való helyzet megismerésére Smuts tábornok személyében egy „diplomáciai érzékkel” rendelkező katonát küldenek Budapestre. Ugyanekkor Pichon, a francia külügyminiszter azt javasolta: Romániát jobban kell támogatni, mint valaha.²⁴

A szomszédos Ausztria azonnal és nagyon érzékenyen reagált a Magyarországon végbement forradalmi változásra.²⁵ A konzervatívok és a polgári demokrácia hívei riadtan mérlegelték, milyen veszélyeket hoz számukra a bolsevizmus betörése Közép-Európába. A Neue Freie Presse március 23-i reggeli számának vezércikke már címében is kifejezi a burzsoázia aggodalmát: „A bolsevizmus Bécs városának kapui előtt.” Az osztrák reakció

²² *Papers PPC* XII. köt. 425—427. o.

²³ A jegyzék szövegét közli L. NAGY Zs. i. m. 103. o.

²⁴ PAUL MANTOUX: *Les Délibérations du Conseil des Quatre. (24. mars — 28 juin 1919.)* Éd. du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris 1955, 98—104. o. A Neue Freie Presse márc. 31-i délutáni száma közölte, hogy a szövetségesek a legközelebbi jövőben hadianyagot és felszerelést indítanak útba Romániába. Azért van erre szükség, hogy Románia katonai intézkedésekkel védekezhessen a bolsevista fordulat következtében Magyarországról fenyegető veszélyek ellen. Az Algemeen Handelsbladra hivatkozva pedig a szövetséges hatalmak katonai köreinek javaslatát ismertette: „Azonnal fel kell venni a harcot a magyarországi bolsevizmus ellen, mert különben a bolsevizmus elér a Rajnáig.” A szövetségesek még nem döntöttek, de az osztrák reakció már fegyveres harca hívott fel a szomszédos proletárhatalom ellen.

²⁵ A Daily Telegraph Bécsben tartózkodó tudósítója 1923-ban megjelent könyvében a márc. 21-i magyar eseményt az osztrák fővárosra mért „végső csapás”-nak nevezi, amely a Monarchia összeomlását követő sorozatos megrázkódtatások után következett be. E. A. BARTLETT i. m. 65. o.

saját tehetetlenségét érezve, az antanthatalmak figyelmét is felhívta az egész Európát fenyegető veszélyre: „A bolsevizmus eddig félig ázsiai ügy volt, a Kelet tömegbetegsége, amelynek kihurcolását a mostani közlekedés mellett látszólag könnyen meg lehetett volna akadályozni. Moszkvába nehéz eljutni. Budapest azonban közel van, a gyorsvonatok megindulása óta Párizstól sincs túlságosan messze...”²⁶ Végül a vezérek a magyar Tanácsköztársaság létrejöttét arra használja fel, hogy figyelmeztesse a békekonferenciát, hová vezet, ha túlságosan keményen bánnak a vesztes országokkal: „Az antant az összes népek nyugalmaival játszik... Engednie kell, s nem szabad a legyőzött országokat és népeket eltaposni.”²⁷

A kormány lapja, a Wiener Zeitung tartózkodott minden állásfoglalástól, március 23-i számában kommentár nélkül közölte a budapesti híreket, a Kormányzótanács „Mindenkikez!” címmel küldött üzenetét. E lap március 27-én a párizsi lapok cikkei alapján közli azt a véleményt, hogy a változást Károlyi készítette elő, és ő játszotta át a hatalmat a kommunistáknak, 28-án pedig azt írja: a magyar bolsevizmus nem valódi, inkább nacionalista jellegű. De a külügyminisztérium 24-én már olyan hírt kap budapesti követétől, hogy Moszkva utasítást küldött: a Kormányzótanácsból zárják ki a mérsékelt szocialistákat és Kun—Landler—Pogány alakítson direktóriumot.²⁸ Ilyen „utasítás” természetesen nem érkezett, a követ valószínűleg Lenin március 23-i táviratáról — amelyben Kun Bélától kérdezte, hogy milyen biztosítékai vannak az új magyar kormány kommunista voltára vonatkozóan — küldött pontatlan információt.

Az ausztriai szociáldemokrata párt vezetői jól tudták, hogy az osztrák proletariátusnak az a része, amely eddig is forradalmi politikát követelt tőlük, a magyarországi események hatására még határozottabban lép fel a polgári társadalmi rend megdöntéséért. Ennek ellensúlyozására a párt és a szakszervezetek a forradalmi mozgalmak „fékezőinek” szerepét vállalták, hogy „realis” útra tereljék a tömegeket.²⁹ A párt hivatalos lapja, az Arbeiter-Zeitung vezércikkben magyarázta meg, hogy a két országban, a hasonló helyzet ellenére (mindkét országot a háborús vereség következtében területveszteségek érték és még továbbiak fenyegetik) a körülmények

²⁶ Hasonlóan érzékelteti Bartlett könyvében azt a veszélyt, amely Európát fenyegeti a Magyarországi Tanácsköztársaság létrejöttével: „Moszkva gyűlöletes tanítását három órányira hozta Bécshez, egy napi útra Berlinhez és csupán 36 órányira Párizshoz.” Majd felteszi a kérdést: meg lehet fékezni a „sátánt”, vagy feltartóztathatatlanul előretör? Uo. 65. o. Ilyennek látta a helyzetet Henry Ch. Schmitt is (i. m. 58. o.): Német-Ausztriát súlyos veszély fenyegeti — írja —, s mivel Ausztria Közép-Európa közvetlen kijáratja, a bolsevizmus veszélyezteti Svájcot csakúgy, mint Csehszlovákiát, Bajorországot, Olaszországot.

²⁷ Neue Freie Presse, 1919. márc. 23. Morgenblatt. *Der Bolschewismus vor den Türen der Stadt Wien*. E lap márc. 24-i délutáni száma hasonló hangnemben figyelmezteti az antanthatalmakat, hogy tőlük, a békekonferenciától függ, folytatódik-e az másutt is, ami Oroszországban és Magyarországon történt. *Das Bündnis zwischen Ungarn und Russland*. A 26-i reggeli szám az antant Magyarország elleni rendszabályairól hoz hírt, és rámutat, hogy fegyverekkel döntést lehetne elérni e kérdésben. Idézik Wilson kijelentését: „Elérkezett az utolsó pillanat a világ demokráciájának megmentésére.”

²⁸ ÖSA NPA Fasc. 887. LU 2/3. 2558/4.

²⁹ O. BAUER (*Die österreichische Revolution*. 185. o.): „... wir mussten in der und nach der Revolution »Bremsen« sein.”

különbözőek. Amíg Magyarországnak van élelme, Ausztriának nincs, és ezért az antant kénye-kedvének kiszolgáltatva be kell várnia, amíg Nyugaton is győz a proletárforradalom. Hiába akarna Szovjet-Oroszország élelmet küldeni, mire a nagy távolságból megérkezne a szállítmány, éhenpusztulnának.³⁰ Azt állították, hogy a hosszú ideje éhező, nélkülöző osztrák tömegek nyomora fokozódik, ha a forradalmi útra lép.

Ausztria helyzete valóban súlyos volt. Az is bizonyos, hogy az antant ott is megtagadta volna a blokád feloldását, amint ezt a magyar Tanácsköztársasággal is tette, ha a proletariátus veszi kezébe a hatalmat. Az osztrák szociáldemokrata vezetők legfőbb gondja azonban nem ez volt, hanem elsősorban a „demokráciát” védték a proletárforradalommal szemben. Forradalomellenességük egyenes folytatása volt korábbi politikájuknak. A századforduló idején a pártkongresszusokon a gazdasági kérdések vitáiban a vezetők többsége reformista álláspontra helyezkedett. Az 1917 októberi kongresszusukon sem „az általános háborús összeomlásból adódó társadalmi perspektívák, hanem Ausztria ellátási kérdései” álltak előtérben.³¹ Az 1918 októberi polgári demokratikus forradalom napjaiban fékeztek a proletariátus harcát, és 1919-ben is végig a burzsoá rend, az „igazi demokrácia” védelmezői voltak.

A magyar proletárhatalom létrejötte — mint más vonatkozásban már említettük — nyugtalanságot keltett az osztrák szociáldemokrata pártban. A budapesti osztrák követ, Cnobloch értesítette Otto Bauer külügyi államtitkárt a nagy eseményről. Bauer telefonon azonnal utasította a követet, lépjen érintkezésbe Kun Bélával és közölje vele: „Német-Ausztria mindig a legjobb és legbarátabb szándékokat táplálta a magyar állammal szemben. Ezek az érzelmek semmi változást nem fognak szenvedni — tekintet nélkül az új kormány belpolitikájára. Német-Ausztria tartózkodni fog attól, hogy bármiféle befolyást gyakoroljon Magyarország belső helyzetére; ezzel szemben kénytelen ragaszkodni ahhoz, hogy kerüljenek el minden olyan kísérletet, amely bármiféle propagandára vagy belpolitikánk befolyásolására irányul.”³²

A magyar Tanácsköztársaság „Mindenkire!” című felhívására Német-Ausztria munkástanácsai birodalmi végrehajtó bizottságának nevében Friedrich Adler elnök és Josef Benisch jegyző aláírásával küldtek választ. Szívük minden melegével figyelik az eseményeket — írták —, és remélik, hogy a szocializmus ügye Magyarországon győzni fog. Egyben azonban

³⁰ Arbeiter-Zeitung, 1919. márc. 23. *Ungarn und wir*. A Kommunisták Ausztriai Pártjának lapja, a Die soziale Revolution támadja a szociáldemokrata vezetőket, akik éhínségről beszélnek, s azt állítják, ez abban az esetben fenyegeti az országot, ha a tömegek engednek, hogy becsapja őket az orosz és a magyar proletariátus (sic!). Die soziale Revolution, 1919. márc. 26. *Die Entente oder Ungarn*.

³¹ HERBERT STEINER: *Az ausztriai szociáldemokraták és a dualizmus rendszere*. (Az 1964. máj. 4-étől 9-éig Budapesten tartott nemzetközi történelmszemináriumon elhangzott korreferátum). Párttörténelmi Közlemények, 1964. 3. sz.

³² ÖSA NPA Fasc. 887. LU 2/3. 2611/4. 1919. márc. 22.; ALFRED D. LOW: *The first Austrian Republic and Soviet Hungary*. Journal of Central European Affairs, 1960. 2. sz. 178. o.

kijelentik, hogy a magyar példát nem követhetik, mert élelmezésük az antanttól függ.³³

Charles A. Gulick könyvében idéz az osztrák válaszból, és hozzáfűzi: „Ezek a túlzó szavak ne tévesszenek meg senkit: a további események bebizonyították, hogy a válasz tulajdonképpen lemondás volt, és Budapesten is így értették.”³⁴ Majd elismeréssel állapítja meg, hogy „az osztrák szociáldemokraták, céljaikat tekintve, őszinte demokraták voltak...” s tévedtek ellenfeleik, akik azt állították, hogy a szociáldemokraták proletárdiktatúrát akartak.³⁵

Gulick megállapítását igazolja a Tanácsköztársasággal szemben álló magyar szociáldemokrata vezető, Garami Ernő is, aki március 21-én kilépett pártjából, és elhagyta Magyarországot. Bécsbe utazott, és felkereste osztrák elvtársait. A Renner kancellárral Seitz köztársasági elnökkel, Bauer, Deutsch, Eldersch és Ellenbogen államtitkárokkal közösen folytatott beszélgetésről így számol be: „Leplezetlenül közölték velem, hogy a magyar dolgok fordulata a legnagyobb megdöbbenést és aggodalmat ébresztette bennük, és hogy semmiképpen nem tudják megérteni a magyarországi szociáldemokrata pártnak és a párt vezetőinek magatartását...” Majd Otto Bauer fejtette ki, hogy ő is kilépné pártjából, ha az úgy döntene, mint a magyarországi.³⁶ A magyar szociáldemokrata párt jobboldali vezetője és a „baloldali” osztrák Bauer összetalálkozott a proletárforradalom ellenzésében.

Otto Bauer a marxista ideológia nagy képzettségű tanítója az osztályharc napi feladatait osztályok feletti humanizmussal akarta megoldani. A szocializmus megvalósításáért küzdött, de megtorpant, amikor a történelem napirendre tűzte a feladatot, hogy a munkásosztály megkísérelje az érte való harcot. Eszményképe Kautsky volt, az a Kautsky, aki a marxizmus szilárd talajáról a bernsteinizmus ellen harcolt, de az a Kautsky is, aki később letért a forradalmi útról, és a leninizmus, a bolsevizmus ellenfeleként lépett fel.

Otto Bauer Kautskyra hivatkozva elméletileg is alátámasztotta a saját passzivitását, a forradalomtól való félelmét. Szembeállította a hatalom kérdését és a proletárforradalom gazdasági problémáit. „A bolsevizmus csak a hatalmi problémát látja — s nem látja a gazdasági problémát” — írja. Azt elismeri, hogy a háború megrendítette a kapitalizmus hatalmi apparátusát, tehát a proletariátus most valóban könnyen megragadhatja a hatalmat. De szerinte a szocialista forradalom, a szocializálás elsősorban gazdasági kérdés, és Kautskyra hivatkozva kifejti, miért nem időszerű a

³³ Arbeiter-Zeitung, 1919. márc. 23. *An das Proletariat Ungarns.*; J. BRAUNTHAL: *Die Arbeiterräte* . . . 44—45. o.

³⁴ C. A. GULICK i. m. 109. o. Hasonlóan értékeli az osztrák választ a magyar ellenforradalmár SZABÓ LÁSZLÓ: *A bolsevizmus Magyarországon. A proletárdiktatúra okirataiból.* Athenaeum, Bp. 1919. 35. o.

³⁵ CH. A. GULICK i. m. 110. o.

³⁶ GARAMI ERNŐ: *Forrongó Magyarország. Emlékezések és tanulmányok.* Pegasus, Leipzig—Wien 1922, 132. o. Cnobloch márc. 31-én jelentette Bauernak, hogy Garami és családja részére vízumot adott, ápr. 1-én este utaznak. Bauer küldjön értesítést arról, Garami hol találkozhatna vele és Rennerrel. ÖSA K 262. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer.

forradalom. A szocializmusban a munka termelékenységét fokozni kell. A háború azonban széles tömegeket elszoktatott a munkától, megrendítette fegyelmüket, szervezeteikbe vetett bizalmukat. Hosszú időre van szükség, amíg hozzászoknak az állandó intenzív munkához. És a termelékenység növeléséhez még ez sem elég, mert gyorsan bővíteni kell a gépi felszerelést, munkáslakásokat kell építeni. A nyersanyag- és szénhiány miatt ez ma lehetetlen, tehát a szocialista átalakuláshoz kedvezőtlenek a feltételek. Támadja a bolsevizmus módszerét, a kisajátítók kisajátítását, és Kautsky szavaival bizonyítja, hogy ez nem valósítható meg azonnal, csak évtizedek folyamán, különben megzavarja a termelést. Előbb a munkanélküli segínyt kell bevezetni, adó- és munkásvédelmi törvényekkel csökkenteni a profitot. Ha súlyosbodnak a tőkések terhei, maguk fogják sürgetni, hogy vásárolják meg vállalataikat. Ekkor a termelési eszközöket nem egyszerűen elkobozzák, hanem kártérítés ellenében megváltják. Ez a módszer demokratikus, míg a bolsevikoké diktatorikus. Márpedig Kautsky és vele Bauer is elveti a proletariátus diktatúráját, míg a burzsoá diktatúrával szemben nem helyezkednek ilyen merev álláspontra. Bauer megmagyarázza azt is, miért a "forradalmi szocialisták" — ezek közé sorolja 1919-ben Kautskyt és önmagát is — feladata a bolsevizmus elleni harc. Ha ezt a harcot „átengedik a jobboldali szociáldemokratáknak, akkor a bolsevizmus veresége a reformista szocializmus győzelme lesz a forradalmi szocializmus felett". A „forradalmi szocialistáknak” létkérdése tehát, hogy „élesen és félreérthetetlenül elhatárolják magukat a bolsevizmustól”. Kautsky felbecsülhetetlen szolgálatot tett azzal — írja —, hogy átvette a bolsevizmus elleni harc vezetését.³⁷

Adam Wandruszka Österreichs politische Struktur című munkájában³⁸ magyarázza az osztrák „baloldaliak” magatartását: amikor 1919-ben (főként májusban) lehetőség nyílt volna Ausztriában a forradalomra, cselekvés helyett „egy sor meggyőzően kifejtett érvvel próbálták híveik — és nem utolsósorban saját maguk — előtt a forradalmi tettekről való lemondásukat igazolni”. Szerinte ennek oka főleg a következőkben rejlik: intellektuális beállítottságuknál fogva sem Bauer, sem Adler nem a „tettek embere”; a „baloldaliak . . . csaknem valamennyien Ausztria ama zsidó polgári köréből származtak, amelyekben a legerősebben kifejlődött az ellentét egyrészt a szélsőségesen radikális eszmék, másrészt az erőszaktól való visszariadás és a hatalomért folytatott brutális harc között”.³⁹

Lenin nem származásuk szerint osztályozza az ilyen vezéreket. A II. Internacionálé vezetőit — köztük Friedrich Adlert is említve — így jellemzi: kispolgári demokraták, „irtóznak az osztályharcotól, arról álmodoznak, hogy meg lehet lenni anélkül is, arra törekszenek, hogy mindent elsimítsanak és kibékítsenek . . . a két harcoló fél kibékítésére irányuló tervek kigyalását tekintik feladatuknak, ahelyett, hogy e két erő egyikének har-

³⁷ OTTO BAUER: *Karl Kautsky und der Bolschewismus*. Der Kampf, 1919. 28. sz. 661–667. o. LENIN többek között *A berni Internacionálé hívei* c. írásában (*Művei*. 29. köt. Szikra, Bp. 1953, 398–407. o.) bírálta Kautskynak azt az álláspontját, hogy gazdasági okok miatt nem szabad a munkásosztálynak a hatalomra törni.

³⁸ Megjelent a *Geschichte der Republik Österreich* c. könyvben.

³⁹ Uo. 442–443. o.

cát vezetnék”⁴⁰ A burzsoá demokratikus illúziók lovagjainak nevezi őket, akik „az ellenforradalmi burzsoázia segítőtársainak bizonyultak”⁴¹

Érdekes Wandruszka további, Bauerra vonatkozó fejtegetése. Bauer nem volt mentes Mach empiriokriticizmusától, amelynek hatásáról Lenin azt mondta, hogy segíti a passzivitásra és az apátiára való hajlamot. Bauer visszariadt a cselekvéstől, amely visszavonhatatlan és ellentmond „annak a kívánságnak, hogy minden elméleti lehetőséget mérlegeljen és kihatásait, szerteágazásaikat elemezze”⁴² Wandruszka egy olyan tudós képét rajzolja meg, aki nem forradalmár. A teoretikus Bauerral szembeállítja a „gyakorlati” szociáldemokrata vezetőket. Ide sorolja Rennert, Hanuscht, Ellenbogent és a szakszervezeti vezetők közül Huebert, Domest, Adolf Schärfet, Oskar Helmert. Ezeknek a „gyakorlati” vezetőknek „a reális hatalmi és gazdasági viszonyokhoz való alkalmazkodása az opportunizmus, az »elpolgárosodás« veszélyét rejtette magában . . . , de mindezen gyengeségek és árnyoldalak ellenére — írja Wandruszka — a »gyakorlati emberek« többet használtak magának a szociáldemokráciának és az állam egészének, mint a baloldali »teoretikusok«”⁴³

Wandruszka elemzésével nem mindenben érthetünk egyet, de megállapításainak egyes részeivel igen. Egyetérthetünk azzal, hogy az osztrák szociáldemokrata vezetőket az elmélet és a gyakorlat, a „radikalizmus” és az „adottságokhoz” való idomulás „egyeztetése” jellemezte. Az „egyeztetés” során hozzászórtak a „radikális frázisokhoz”, és harcosabbnak tették magukat, mint a valóságban voltak. Mindenekelőtt „Otto Bauer volt a mestere” annak, hogy „egyrészt a párthívek és a munkásság tömegeit — a szocializmus végső győzelmével és az »osztály nélküli társadalom« belső paradicsomával kapcsolatos lángoló víziókkal — állandó harci készenlétben és áldozatkészségben tartsa, másrészt azonban a belső viszonyok »tudományos« vizsgálatával és ábrázolásával — az állam súlyos gazdasági helyzete, a belső és külső nehézségek és bajok kényszerítő ereje, valamint az ellenfél ereje — a munkásságot újra meg újra meggyőzze arról, hogy Ausztriában nem lehet az orosz példát utánozni.”⁴⁴ Az e jellemzésből levont következtetést már nem fogadhatjuk el: „Az első köztársaság demokráciájának pusztulását, amelynek első áldozata éppen a szociáldemokrácia lett — lényegében ez a propagandisztikus radikalizmus segítette elő” — írja Wandruszka.⁴⁵ Ellenkezőleg: ha az osztrák szociáldemokrácia tettei azonosak lettek volna szavaival, inkább megvédhette, sőt magasabb szintre emelhetette volna az első köztársaság demokráciáját. Így azonban megfékeztek a tömegekben rejlő forradalmi készséget, elszántságot, szavaikkal elhomályosították a munkások tisztánlátását, és ezzel megőrizték körükben befolyásukat.

A szociáldemokrata vezetők közül nem Otto Bauer tevékenysége és állásfoglalása érdemli meg a legszigorúbb bírálatot. Mégis többet foglalkozunk

⁴⁰ LENIN *Művei*. 30. köt. Szikra, Bp. 1953, 94. o.

⁴¹ Uo. 30. köt. 37. o.

⁴² A. WANDRUSZKA i. m. 446. o.

⁴³ Uo. 455—456. o.

⁴⁴ Uo. 430. o.

⁴⁵ Uo. 431. o.

vele és más mértékkel mérjük, mint a kifejezetten jobboldaliakat, mivel egyénileg becsületes, magas fokú moralitású ember volt, a szocialista eszméknek őszinte, meggyőződéses híve, de centrizmusa és ebből következő politikája kárt okozott a proletariátus osztályharcának. Bauernak mint a párt ideológusának nagy tekintélye és súlya volt a pártban. A háború előtt és alatt — amikor visszatért Szovjet-Oroszországból — Rennerrel szemben ő képviselte a baloldalt. Centrizmusát a forradalom tette nyilvánvalóvá. Hasonló a helyzet Friedrich Adlerrel, akiről a munkástömegek, a párt radikális tagjai azt hitték, hogy forradalmár, és ezért nagy népszerűségnek örvendett. Adler a proletariátus bizalmát az osztályharc éleződése idején az osztályharc tompítására használta fel.

Másként kell megítélnünk Julius Deutscht. Ő már a háború végén hozzálépett a munkásosztály fegyveres erejének szervezéséhez. E munka eredményéből született a Volkwehr, azzal a céllal, hogy a proletariátus ne legyen kiszolgáltatva a reakciónak. Igaz, Deutsch is igyekezett elhárítani azt a veszélyt, hogy Ausztriában proletárdiktatúra legyen, de amikor április közepén kedvezőnek ítélte az erőviszonyokat, hajlott a tanács hatalom létrehozására.⁴⁶ A magyar Tanácsköztársaság politikájával nem értett egyet, de szocialista meggyőződésével összeegyeztethetetlennek tartotta, hogy akár csak szavakban is támadja. Igaza volt Cuninghame-nek, aki úgy jellemezte, mint harcos idealistát, aki tele van vállalkozó kedvvel, bátorsággal.⁴⁷ Julius Deutsch egész életútja igazolta ezt a megállapítást, bár következetes forradalmi marxistának nem tekinthetjük.

Érdekes Cuninghame Rennerre vonatkozó megállapítása is. Leírja, hogy Renner egy alkalommal önmagáról azt mondta: „Az én szocializmusom sajátos fajta a maga nemében.” Cuninghame így reagál erre: „Angliában mi őt erősen konzervatív hajlandóságú, érzelgős liberálisnak számítanánk.”⁴⁸ Az osztrák burzsoázia megbecsülte Renner „konzervatívizmusát” és a számára veszélytelen „ézelgős liberalizmusát”. A keresztényszocialisták olyan koalíciós partnernek tekintették, aki jól tud alkalmazkodni, hajlékony politikus, s kétségtelenül államférfiúi képességekkel rendelkezik. Elvtársa és életrajzának írója, Jacques Hannak, őt dicsérve, Leopold Kunschak szavait idézi. Kunschak 1934 februárjában — néhány nappal a munkások ellen folytatott véres harc után — a keresztényszocialisták lapjában azt írta: Ausztria Renner kancellárnak és Eldersch belügyminiszternek köszönheti, hogy 1919-ben a kommunista felkelések nem sikerültek. Hannak még azt is megállapítja, hogy a második világháború után is a szociáldemokraták védték meg Ausztriát a bolsevizmustól.⁴⁹ Szocialistáról nehéz ennél a dicséretnél elítélőbb bírálatot mondani.

Az osztrák szociáldemokrata vezetők reformizmusa alig szorul igazolásra. Nekünk azonban azt kell megvizsgálnunk, hogy 1918—1919-ben Ausztriában milyen volt a történelmi helyzet; a szocialista forradalom objektív és szubjektív feltételei mennyire értek meg; a reformisták jogosan utasították-e el a tanácsköztársaság létrehozásának követelését vagy sem. E kér-

⁴⁶ TH. CUNINGHAME: *Dusty Measure*. 331. o.

⁴⁷ Uo. 324. o.

⁴⁸ Uo. 313. o.

⁴⁹ J. HANNAK: *Karl Renner* . . . 370—371. o.

désekre az események ismertetése során, az azokból levont következtetésekkel válaszolunk. Most csak a koalíciós kormányon belüli erőviszonyokra, illetve az itt végbement változásra kívánunk rámutatni.

A szociáldemokraták a februári választásokon elért vezető szerepet csak úgy tarthatták meg, ha állandóan küzdöttek érte. Amikor vállalták a koalíciót, ismerték partnereiket, akikről megírták: a polgári pártok képviselői mindig szemben álltak a munkássággal; ők voltak azok, akik a kivételes törvényt megszavazták, összefogtak a szociáldemokrata képviselők ellen, hogy minden demokratikus javaslatot megakadályozzanak; ők uszítottak a szerbek elleni háborúra, s diadalmaskodtak, amikor a pusztító háború kitört.⁵⁰ Mégis szövetségre léptek velük, hogy a polgári demokráciát megvédjék a proletariátus radikalizmusával szemben. Az ilyen koalíció azzal a következménnyel jár, hogy amelyik fél nem támad, azt támadják és visszaszorítják. És a burzsoázia élt is eszközeivel. Megerősítette befolyását a vidéken, s hozzákezdett a fegyverkezéshez. Tirolban a klerikális tartományi gyűlés anyagi támogatásával a tisztek polgárorséget szerveztek, Karintiában is fegyverkezett a polgárság. A tartomány parancsnoka, Hülgerth alezredes⁵¹ a stájerországi fegyverraktárakból puskákat és gépfegyvereket szerzett a fegyverező polgároknak, azzal az indokolással, hogy Klagenfurtot kommunista pucos fenyegeti. A kormány szociáldemokrata tagjait a helyi szocialista vezetők figyelmeztették e szervezkedésre,⁵² de azok az anti-kommunizmus jegyében eltúrték, hogy a reakció kezébe fegyver kerüljön. Az így erősödő reakció 1919-ben a szociáldemokrata többségű központi kormány ellen próbálta hangolni azokat a tartományokat, ahol befolyása megnövekedett. S a fegyvereket később a szociáldemokraták ellen is felhasználták.

A szövetséges hatalmak elégedetten szemlélték a két kormányzó párt rivalizálását, mert úgy vélték, hogy ez megakadályozza a balratolódást. A francia misszió arra használta fel a keresztényszocialistákat, hogy a szociáldemokraták Anschluss-terveit aláaknázza, az angol és az amerikai misszió pedig meghallgatta mindkét párt képviselőit, támogatta a demokratikus irányzatot, de az ellenforradalomnak is segített, miközben befolyása kiépítésén dolgozott.

1918 novemberétől 1919 március végéig az erőviszonyokban bizonyos, a felszínen csak kevéssé észlelhető változás állt be a kormányon belül. A burzsoázia az első riadalomból magához tért, kezdte kiépíteni állásait, de még gyengének érezte magát, mert a munkások mind radikálisabb fellépéseivel szemben egyedül tehetetlen volt. A szociáldemokrata vezetők azonban hűen elveikhez, a „tisztá demokráciához”, vállalták mindazt, ami a polgári renddel együtt járt. Alkalmazkodtak a burzsoáziához, és saját támaszukat,

⁵⁰ L. BRÜGEL i. m. 5. köt. 368—369. o.

⁵¹ Ludwig Hülgerth alezredes később a faszizmus kiszolgálója, táborno, 1934-ben alkancellár lett. JULIUS DEUTSCH: *Ein weiter Weg. Lebenserinnerungen. Amalthea-Verl., Zürich—Leipzig—Wien 1960.* 132. o.

⁵² *Weg und Ziel.* (Wien) 1960. 11. számában közölt cikk, amely magyar nyelven a Párttörténeti Közlemények, 1961. 1. sz. jelent meg. 200—201. o.; A. RINTELEN i. m. 65. o.

a proletariátust harcában fékezték. Ezzel azonban saját pozíciójukat gyengítették.

Az osztrák kormány gyorsan felismerte, hogy a magyar Tanácsköztársaság léte fegyver lehet kezükben a békekonferencia hatalmasaival szemben. Ausztria területének védelmére, gazdasági támogatás megszerzésére igyekeztek felhasználni azt a tényt, hogy ellenállnak „a bolsevizmus kísértésének”.⁵³ Az antant, diplomatái révén, figyelmeztette is Ausztriát, hogy támogatására csak így számíthat. Cnobloch, budapesti osztrák követ Otto Bauerhez küldött jelentésében beszámolt Cuninghame-mel folytatott ilyen irányú beszélgetéséről. Jelzi, hogy Cuninghame a fegyverszüneti bizottságnál a semleges diplomatákat elítélte.⁵⁴ A prágai követ, Marek pedig március 27-én beszámolt arról, hogy Cuninghame felkereste őt és kijelentette: „ő személy szerint igen nagy barátja Ausztriának, és mindent hajlandó megtenni, ami hatalmában áll, hogy Német-Ausztrián segítsen”, de sürgősen és teljesen szakítsanak Magyarországgal, amely élelmet úgysem tud adni. Kapcsolódjanak Angliához és Amerikához, e két állam megkísérelné, hogy élelmiszerral ellássa Ausztriát. Ne legyen lelkiismeretfurdalásuk azért, ha cserbenhagyják Magyarországot, mert az ugyanazt tette Ausztriával Piavenél. Kérte, hogy Marek közölje ezt Bauerrel, Rennerrel és Deutschsal.⁵⁵ A berni osztrák követ, de Vaux báró azt jelentette Bauernak, hogy „az antant aggályai a magyarországi eseményekkel kapcsolatban növekvőben vannak”.⁵⁶ Ausztria diplomáciai helyzetére ez kedvező. Az antant valószínűleg engedelményekre is hajlandó, ha a kommunista mozgalom nem terjed át Német-Ausztriára. És amikor az amerikaiak tudomást szereztek arról, hogy Ausztria diplomáciai kapcsolatba lépett Tanács-Magyarországgal, a kopenhágai amerikai követ közölte az ottani osztrák követtel, Deym gróffal, hogy „a diplomáciai kapcsolatok megteremtése az antant hivatalos köreire és különösen az amerikaiakra igen rossz benyomást tett”. Azt is kifogásolták, hogy az osztrák kormány a kommunista gyűlések megtartását engedélyezi.⁵⁷ Bauer Deym jelentésére küldött válaszában megbízta a követet, közölje az amerikai diplomatával, hogy Magyarország nem szólhat bele Ausztria belügyeibe, különben is azóta az Egyesült Államok követe is megváltoztathatta véleményét, hiszen Smuts révén a szövetségesek is tárgyaltak a Tanácsköztársasággal. Bauer a következőkkel indokolja, miért nem szakíthatják meg kapcsolatukat Magyarországgal: az utódállamokkal, külö-

⁵³ Valamennyi kis állam hasonlóan cselekedett ekkor, a nagyhatalmakat így próbálták támogatásra bírni. Utal erre R. S. BAKER is, *Woodrow Wilson Memoiren und Dokumente über den Vertrag zu Versailles*. I–II. köt. Leipzig 1923, c. könyvében: „Adjatok élelmet, felszerelést, pénzt, fegyvert, lőszert és adjatok meg minden támogatást, teljesítsétek minden területi követelésünket, mert különben bolsevikokká leszünk!” — hangoztatták a kis országok. Uo. II. köt. 237. o. Idézi: V. KRÁL i. m. 80. o. 8. jegyzet. Beneš is hasonló tartalmú levelet írt Clemenceau-nak 1919. márc. 25-én. Lásd V. KRÁL uo. 80. o. 8. jegyzet.

⁵⁴ ÖSA NPA Fasc. 887. LU 2/3. 2613/4.

⁵⁵ ÖSA K 262. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. IX/b. 1919. márc. 27.; A. D. Low: *The first Austrian* . . . 177–178. o.

⁵⁶ ÖSA K 262. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. IX/b. 1919. márc. 28.; A. D. Low i. m. 178. o.

⁵⁷ ÖSA K 262. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. IX. /b. 1918–19.; Uo. Präsidialakten. Fasc. 6. Ungarn. I/1. 2800/2. ápr. 3.; A. D. Low i. m. 176. o.

nösen Csehszlovákiával szemben érdekeik közösek; az osztrák munkások érthető módon szimpátiával viseltetnek a Tanácsköztársaság iránt, s ha Magyarország most szakítaná, ez Ausztriában konfliktusokhoz vezetne.⁵⁸

Az osztrák kormány e figyelmeztetések és saját politikai állásfoglalása ellenére is kapcsolatba lépett és kapcsolatban maradt a magyar proletárhatalommal. A Károlyi-kormány idején, 1918 novemberében Budapestre küldött követét, Hans Cnoblochot nem hívta vissza, és fogadta a Tanácsköztársaság követét, Bolgár Eleket, és gazdasági megbízottját, Fenyő Andort.⁵⁹ Jelentős szerepe volt ebben a Magyarországról várható élelmiszerszállítványoknak. Emellett a szociáldemokrata kancellár, Karl Renner és a külügyminiszter, Otto Bauer nehezen magyarázhatta volna meg a munkásoknak, hogy miért zárják be kapuikat a Tanácsköztársaság képviselői előtt. Az osztrák szociáldemokrata vezetők azt hirdették, hogy céljuk a szocializmus, s ha megvalósítását nem is látták időszerűnek, a nyílt barátságtalan lépés a magyar tanáshatalommal szemben indokolhatatlan lett volna, mert ha a diplomáciai összeköttetést 1918 novemberétől fenntartották a burzsoá–szociáldemokrata kormánnyal, nem tagadhatták meg azt a tiszta szocialista kormánytól sem. Nyugati orientációjukon ez nem változtatott, bár ez a kapcsolat kétségtelenül kényelmetlen volt számukra az antanthatalmak előtt. Kítették magukat a hazai konzervatívok és reakció-sok gyanúsításának is, akik veszélyes bolsevista szimpatizánsoknak tekintették őket.

Az osztrák szociáldemokraták felfogása egységes volt abban, hogy meg kell gátolni a proletárdiktatúra megvalósítását Ausztriában. E kérdésben nem volt nézeteltérés a jobboldali Renner és Austerlitz s a centrista Bauer és Friedrich Adler között.⁶⁰ Ez az állásfoglalásuk nem változott, amikor a Tanácsköztársaság helyzete szilárd volt, és akkor sem, amikor léte veszélyben forgott. A körülmények nem befolyásolták forradalomellenes elveiket, csak a Tanácsköztársasághoz fűződő kapcsolataikat.

Ausztria kormánya a Monarchia felbomlásától a békeszerződés aláírásáig, 1919 októberéig főként diplomáciai vonalon, de időnként fegyverrel is az országhatárok minél kedvezőbb megállapításáért küzdött. (Burgenlandért a harc csak 1921-ben ért véget.) Ellenezte Csehszlovákia, Jugoszlávia és Olaszország területi igényeit és az egyes osztrák tartományok elszakadási törekvéseit. A Tanácsköztársaság létrejöttékor a csehszlovák–osztrák határkérdés már lényegében eldőlt, a békeszerződés a fennálló helyzetet rögzítette. Jugoszláviával az 1919 januárjában kötött fegyverszünet után pár hónappal, április végén kiújultak a harcok, amelyek június elején osztrák vereséggel végződtek. Olaszország is megkapta az 1915. áprilisi londoni szerződésben megígért Dél-Tirolt. Ezt a szerződést Anglia és Franciaország írta alá, de 1919-ben a többi nagyhatalom is hozzájárult Dél-Tirol átén-

⁵⁸ ÖSA K 262. Präsidialakten. Fasc. 6. Ungarn. I/1. 2800/2. ápr. 7.

⁵⁹ PI Archívum 651. f. 1/1919. márc. 22. 8. pont.; MMTVD 6/A. köt. 10. o.; Wiener Zeitung, 1919. márc. 27.

⁶⁰ Cnobloch jelentése alapján — amely arról szólt, hogy Bolgár követ propaganda-célra pénz és német nyelvű röplapokat kért telefonon Kun Bélától — Bauer elrendelte: a rendőrfőnökség ellenőrizze a követség telefonbeszélgetéseit. ÖSA NPA Fasc. 881. LU I/3. 2688/1919. márc. 29.

gedéséhez. Amerika ezzel akarta kárpótolni Olaszországot más irányú csalódásaiért; elhatározásánál az Egyesült Államokban élő olaszok hangulatát is figyelembe vette. Franciaország az Olaszországgal fennálló feszült viszonyát — amelyet az Adria keleti partja miatt a jugoszlávokkal keletkezett surlódások még rontottak — kész volt Német-Ausztria rovására enyhíteni, és nem tette vitássá a londoni szerződés idevonatkozó részét. E döntést az sem befolyásolta, hogy a terület egységének fenntartására Tirol májusban függetlenségéért szállt síkra. Antantkörökben ezt inkább úgy magyarázták, hogy a tiroliak ugyanúgy szemben állnak Ausztriával, mint Olaszországgal.⁶¹

Az elszakadásra törekvő Vorarlbergben május 11-én tartottak népszavazást, és a lakosság 80%-a (47 208 : 11 248 szavazatarányban) a Svájchoz való csatlakozás mellett döntött.⁶² Ebben szerepet játszott a jövőtől, Ausztria életképtelenségétől való félelem, s egyben tiltakozás volt az Anschlusspolitiká ellen. Németországgal szemben fenntartással éltek nemcsak a konzervatívok és a nagyburzsoáziának azon tagjai, akik úgy látták, hogy ez a terv gazdasági érdekeiket veszélyezteti, hanem a kispolgárság és még a munkásosztály egy része is. A német katonák és tisztek háború alatti magatartása, fölényessége, parancsolgatása, a Monarchia harcosainak lebecsülése ellenszenvet, gyűlöletet váltott ki a militarista Németországgal szemben. Az öntudatos munkások pedig tiltakoztak az ellen, hogy Rosa Luxemburg és Karl Liebknecht gyilkosaival, a Scheidemannokkal és Noskékkel egyesüljenek. De a Németországhoz való csatlakozás ellenzői az ország számára nem láttak kivezető utat, mert a súlyos gazdasági helyzet következtében általánosan úrrá lett az az érzés, hogy az önálló Ausztria életképtelen. A föderáció híveinek reményei meghiúsultak. Az események azt bizonyították, hogy a területekért harcoló új nemzeti államok és a korábbi uralgó nemzet között az ellentét kibékíthetetlen.

Mindazok, akik Ausztria történelmének ezzel az időszakával foglalkoznak, sötét képet rajzolnak az ország helyzetéről. Ez kétségtelenül megfelel az igazságnak, bár 1919-ben még a győztes európai hatalmak is az Egyesült Államok támogatására szorultak. A legyőzött országok közül pedig az antant és az Egyesült Államok is Ausztriával törődött leginkább.⁶³ Több

⁶¹ E. ZÖLLNER i. m. 494. o. Coolidge a béketárgyalások bizottságához küldött beszámolójában Dél-Tirol Ausztriánál való meghagyását javasolta. *Papers PPC* II. köt. 225—226. o. 1919. jan. 9.

⁶² O. BAUER: *Die österreichische Revolution*. 149. o. Svájc nem kívánta Vorarlberg csatlakozását, bár 1918 novemberében sajtója foglalkozott azzal, hogy Vorarlberg és Lichtenstein inkább Svájccal egyesülne, mint Németországgal. *Papers PPC* II. köt. 185—186. o. Az Egyesült Államok olaszországi követe tárgyalt is erről Svájc római követével, aki rendkívül tartózkodó álláspontot foglalt el. Uo. II. köt. 191—192. o. Az antantkörök — főleg Franciaország — attól tartottak, hogy Vorarlberg Svájchoz csatlakozása maga után vonná más alpesi területek Németországhoz való csatlakozását. Ez lehet az oka, hogy St. Germainben nem tárgyalták a vorarlbergi kérdést. A független Lichtenstein nagyhercegség azonban, amelyet 67 évig vámunió kötött Ausztriához, 1923-ban Svájccal lépett vámunióra. E. ZÖLLNER i. m. 498. o.

⁶³ A segélyszervezettől Belgium után Ausztria kapta a legnagyobb mennyiségű árut (288 908 tonna). Valamivel több árut kapott Németország (408 280 tonna) és Lengyelország (300 239 tonna), de lakosságának számához viszonyítva csak töredékét annak a mennyiségnek, amelyet Ausztriának juttattak. *Papers PPC* X. köt. 428. o. Az 1918. dec. 1. és 1919. jún. 1. között küldött segélyről készült kimutatás.

oka volt ennek. Az ország földrajzilag Közép-Európa fontos ütközőpontja, Bécs pedig a szövetséges hatalmak misszióinak egyik székhelye volt, ezért az itteni körülményeket alaposan ismerték. Az amerikai misszió első vezetője, Archibald Cary Coolidge, aki hónapokig tartózkodott Bécsben, elfo- gult szimpátiával viseltetett az ország ügyei és vezetői iránt. A szociál- demokraták, a kormány legbefolyásosabb tagjai a nyugati demokráciát te- kintették megvalósítandó példaképüknek, így őszintén behódoltak az im- perialista hatalmaknak, s ezzel joggal kiérdemelték bizalmukat.

Nem kis szerepe volt a Tanácsköztársaságnak abban, hogy a győztesek kedvezményekben részesítették Ausztriát, hogy ezzel bizonyítsák: jól jár az az ország, amely nem tér a forradalom útjára, érdemes hűségesen kitartani mellettük. A területi kérdésekben ezt ugyan nem vették figyelembe, és Ausztriának a vereséért csakúgy fizetnie kellett, mint Magyarországnak, de más vonatkozásokban támogatták. Az Ausztriának nyújtott segély a bolsevizmus elleni harc eszköze volt. A párizsi békekonferencia tag- jai számos figyelmeztetést kaptak, de maguk is jól tudták mi az összefüg- gés Ausztria gazdasági nehézségei és a Tanácsköztársaság hatása között.⁶⁴

A párizsi békekonferencia Legfelsőbb Gazdasági Tanácsának 1919. már- cius 17-i ülése határozta el, hogy Ausztriával és Magyarországgal szemben megszüntetik a gazdasági blokádot.⁶⁵ A Tanácsköztársaság kikiáltása után természetesen Magyarországgal kapcsolatban megváltoztatták döntésüket, a blokádot továbbra is fenntartották.⁶⁶ Az Egyesült Államok által kezde- ményezett segélyszervezet jelentős támogatást nyújtott a háború követke- zésében tönkrement Európának, s ahová küldeménye eljutott, talán az éh- haláltól is mentett meg embereket. Nem állíthatjuk, hogy az Egyesült Ál- lamokat altruista szempontok vezették az akció megindításánál. Amerika mint szállító már hadba lépése előtt is érdekelt fél volt a háborúban, s egész Európa eladósodott vele szemben.⁶⁷ A hitelező számára fontos volt a gazdasági élet helyreállítása, mert csak így kaphatta meg áru ellenértékét. Az európai győztes, de adós országok szándéka pedig az volt, hogy a vesztes országok jóvátételéből fedezik tartozásukat. Ehhez viszont — hogy fizető- képesek legyenek — a legyőzötteknek is meg kellett indítaniuk a termelést. Az USA hatalmas árufelesleggel rendelkezett, a háborútól kimerült Európa

⁶⁴ Coolidge jelentése Ausztria helyzetéről. Uo. XII. köt. 287—289. o. 1919. ápr. 7.; Albert Halstead jelentése a békekonferencia bizottságához. Uo. XII. köt. 239—241. o. 1919. júl. 7.; Pellé tábornok a Hadügyi Tanács elnökéhez. Uo. VII. köt. 115. o. 1919. júl. 8.; Hoover jelentése Ausztria élelmézéséről. Uo. VII. köt. 174. o. 1919. júl. 17.; az ötös tanács tárgyalása a magyar ügyekről. Uo. VII. köt. 305. o. 1919. júl. 26. stb.

⁶⁵ Uo. X. köt. 68. o. A hadianyagok továbbra is a tiltott cikkek közé tartoztak. Elhatározták továbbá egy ellenőrző szerv felállítását, amely biztosítja, hogy Ausztria ne szállíthasson Németországnak alkoholt, textilt, selymet, gyapjút, vegyszereket, bőrt, gumit s még számos más cikket. F. THALMANN (i. m. 491. o.) a blokádot feloldásá- nak időpontjaként márc. 22-ét jelöli meg. A. D. Low pedig (*The Soviet Hungarian Republic* . . . 49. o.) márc. 12-ét. A dátumbeli eltérés valószínűleg abból ered, hogy e kér- dést különböző fórumok tárgyalták néhány napos eltéréssel, és a szerzők más-más bizott- ságok határozatának, illetve tárgyalásának időpontját közlik.

⁶⁶ *Papers PPC* X. köt. 114. o. 1919. ápr. 7.

⁶⁷ A háború végére Európa mintegy 10 milliárd dollárral tartozott az Egyesült Államoknak. I. J. MINC — V. P. PATOMKIN — N. P. KOLCSANOVSKIJ: *Az újkori diplomácia története (1919—1939)*. Szikra, Bp. 1950, 23. o.

piaca pedig minden mennyiséget felvett. Az Egyesült Államok bankárait, kereskedőit egyébként is nyugtalanította, hogy a felesleg áresését okoz.⁶⁸

Az oroszországi forradalom megmutatta a háború győzteseinek: a bolsevizmus nemcsak a tőkés társadalmi rendet dönti meg az adott országban, hanem a külföldi kapitalista követeléseket is érvényteleníti. Minden okuk megvolt tehát az imperialista országoknak, hogy a bolsevizmus terjedése ellen harcoljanak. Tudták, hogy a tömegek nyomora, az éhínség, a munkanélküliség táptalaja a forradalmi eszméknek. A segélyakciót jobb fegyvernek vélték a bolsevizmus ellen, mint csapatok küldését. Valóban több jó származott ebből az éhező tömegeknek, és az ő katonáik sem akartak már harcolni, elégük volt a háborúból. Különösen nehéz lett volna a jogaiért küzdő proletariátus ellen hadsereget szervezni.

Az osztrák kormány szociáldemokrata többségének kötélházi módjára kellett egyensúlyoznia. A nyugati imperializmushoz láncolták őket az ekkor folyó béketárgyalások, az ország gazdasági és élelmezési helyzete és saját ragaszkodásuk a burzsoá demokráciához. A forradalmi proletariátus és a nemzetközi munkásmozgalom erkölcsi nyomása miatt mégsem folytathattak egyértelmű politikát. Ennek a kettősségnek egyik megnyilvánulása volt a diplomáciai kapcsolat a magyar Tanácsköztársasággal. Ha elfogásukban szemben álltak is vele, és féltették is tömegeiket a szomszédjukba került bolsevizmus „fertőzésétől”, reálisan felmérték annak előnyeit is. Otto Bauer Cnoblochnak küldött utasításában erről így írt: „1. Esélyeink a nyugat-magyarországi kérdésben kedvezőbbek Tanács-Magyarországgal szemben, mint egy olyan Magyarországgal szemben, amelyet egy antant felé orientálódó kormány vezet . . . 2. A tanácskormány megdöntése megkönnyítené az antant számára, hogy bennünket belekényszerítsen egy dunai föderációba, ami nemcsak pillanatnyilag tenné lehetetlenné az Anschlusst, hanem még a jövőben is megnehezítené . . . 3. A magyar tanácskormány megdöntése csak ellenforradalmi mozgalmat juttatna hatalomra Német-Ausztriában, és felidézne a polgárháború veszélyét . . .”⁶⁹ Ezek az alapvető politikai szempontokon kívül hasznos volt Ausztriának az is, hogy a Tanácsköztársaságból, különösen a határmenti vidékekről élelmiszerhez jutott.

A magyar munkáshatalomnak fontosabb volt az Ausztriával való diplomáciai és gazdasági kapcsolat, mint fordítva. Magyarországot ellenséges érzelmű burzsoá országok vették körül, és egyedül Ausztria útján léphetett kapcsolatba a Nyugattal. Ezt a lehetőséget nemcsak saját maga, hanem Szovjet-Oroszország számára is felhasználhatta. Remélte, hogy a közvetlen kontaktus révén támogathatja az osztrák proletariátus forradalmi harcát,

⁶⁸ Az osztrák külügyminisztérium megküldte Magyarország számára amszterdami megbízottjának 1919 márciusi jelentését, amely az Egyesült Államok árufeleslegéről és az ezzel kapcsolatos aggodalmakról szólt. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 5. cs. A/16. tét. 22276/1919.

⁶⁹ ÖSA NPA Fasc. 887. LU 2/3. 2611/4.; Uo. K 262. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. 1919. máj. 27. Olyan időben adta Bauer ezt az utasítást, amikor budapesti követe a Tanácsköztársaság megdöntésének módozatairól küldött jelentéseket. Bauer figyelmeztette Cnoblochot, hogy a külföldi diplomatákkal folytatott beszélgetéseivel ne ártson a magyar proletárhatalomnak. A. D. Low: *The first Austrian* . . . 186–187. o.

és közös erővel előbbre vihetik a nemzetközi forradalom ügyét, ami egyben biztosítja a körülzárt, kis területű Tanács-Magyarország létét. Gazdasági téren egyes nyersanyagok és fogyasztási cikkek mellett csak Ausztriából várható a Tanácsköztársaság hadianyagot, a volt közös hadsereg hadfelserelésének a likvidációja során az őt jogosan megillető részt. Ezért a Kormányzótanács mindent elkövetett, hogy ápolja a jószomszédi viszonyt.

Bolgár Elek és Fenyő Andor Bécsben március 26-án átadta megbízólevelét a nemzetgyűlés elnökének, Seitznek, és látogatást tett Renner kancellárnál, Bauer külügy-, Deutsch hadügy- és Schumpeter pénzügyminiszternél.⁷⁰ E látogatásról Diner-Dénes József — aki a magyar követekkel együtt volt az osztrák vezetőknél — a következőket jelentette a Külügyi Népbiztosságnak: Renner elmondta, hogy az angolok meg akarták szállni Bécset, és Ausztriát felvonulási területnek akarták felhasználni Magyarországgal ellen. Csak erélyes tiltakozásukkal tudták ezt megakadályozni. Renner is beszélt, hogy hajlandók a Tanácsköztársasággal árucserét folytatni. Renner minden „szívélyessége” mellett kijelentette: a német-osztrák köztársaság „fenntartja magának a döntést, hogy milyen időpontban áll ki a tanácsrendszer mellett”, és kérte, „Bécsben tartózkodjunk mindenfajta kommunista propagandától”. Ennek egyetlen indokául azt hozta fel: félnek, hogy ez esetben az antant beszüntetné az élelmiszerszállításokat. A jelentés szerint Otto Bauer hűvösebben fogadta őket: „Magáninformáció szerint Bauer elvi okokból is a Tanácsköztársaság ellen van” — írták. Renner ugyan jobbra állt Bauertől, de szavakban barátságosabb volt. A magyar követek benyomása Julius Deutschról volt a legkedvezőbb. Minden támogatást megígért: „hivatalosan ugyan megtagadta a hadianyagszállítást, de mégis tűrni fogja”. Hasonlóan két elvtársához, az osztrák tanácsköztársaság létrehozásának egyedüli akadályaként az ebben az esetben elmaradó antant élelmiszerszállítmányokat jelölte meg.⁷¹

Amerika nem ingyen adta a segílyt. A Legfelsőbb Gazdasági Tanács március 24-én határozatot hozott: bizottságot küld Ausztriába, hogy az élelmiszersegély anyagi bázisáról gondoskodjék.⁷² Az osztrák burzsoázia kezdetben nem bízott abban, hogy a blokád feloldása egyben áruszállítást is jelenthet. A Neues Wiener Tageblatt szerkesztője, Ernst Neuborn, Walter E. Bundy amerikai alkonzulnak úgy nyilatkozott, csak abban reménykednek, hogy olyan osztrák cégek, amelyeknek háború előtt külföldön hitelük volt, talán most is vásárolhatnának hosszú lejáratú hitelre. Kérdés azonban, hajlandók-e importálni, amíg Bécsben a politikai helyzet bizonytalan, s attól kell tartaniuk, hogy a budapestihez hasonló fordulat következhet. Ezért Neuborn azt javasolta: antantcsapatok szállják meg Bécset.⁷³ Hasonló javaslatot tett Schober rendőrfőnök Coolidge-nak április 7-i beszélgetésük alkalmával, amikor kijelentette: mint sokan mások, ő is örülne valamilyen külföldi beavatkozásnak. Természetesen álcázott for-

⁷⁰ Wiener Zeitung, 1919. márc. 27. Mitteilungen des Telegraphen Korrespondenz-Bureaus rovat.

⁷¹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 268/1919. Pol. A jelentés teljes szövegét közli MMTVD 6/A. köt. 34—35. o.

⁷² Papers PPC X. köt. 97. o.

⁷³ Uo. XII. köt. 284—285. o. 1919. ápr. 4. W. E. Bundy levele Coolidge-hoz.

mában gondolja, például úgy, hogy az élelmiszervonatokat amerikai katonákból álló jelentős számú őrség kísérné.⁷⁴

A burzsoázia képviselői akkor kérték az antantmegszállást, amikor Bajorországról „riasztó” hírek érkeztek. Attól félték, hogy Ausztria külső segítség nélkül képtelen lesz ellenállni a két oldalról jövő forradalmi nyomásnak. A missziókkal folytatott tárgyalások híre azonban kiszivárgott, és a munkások megnyugtatóására az Arbeiter-Zeitung fellépett ellenük.⁷⁵ Pedig a szociáldemokrata vezetőket is aggasztották az események. Renner már április 5-én, a tartományok képviselőinek konferenciáján kijelentette: ha Németországban vagy a cseh köztársaságban is tanácsrendszer lesz, „úgy nehezen tudnánk helytállni”.⁷⁶

Otto Bauer elismerően nyilatkozott a szövetséges hatalmak jóindulatú támogatásáról, amellyel a szörnyű nyomorban levő osztrák népen segítettek. 1919-ben előbb 48 millió dollár élelmiszerhitelt kaptak, amit az év folyamán felemeltek 82 millióra.⁷⁷ Megírja azt is, hogy a hitel fedezetéül részvények és vállalatok eladására kényszerültek, hogy élelemhez jussanak.⁷⁸

Sokkal élesebben fogalmaz a hitel ellenében követelt anyagi ellenszolgáltatásról egy másik korabeli kiadvány: „A nélkülözhetetlen élelmiszereket minden áron meg kellett szerezni. Minden áron — ez a helyes kifejezés, mert az antanthatalmak csak a legnyomasztóbb feltételekkel adtak élelmiszerhitelket: állami tulajdonra vonatkozó jelzáloggal, a faexport jövedelmének elzálogosításával, valamint a magántulajdonban levő aranyérmék és értékpapírok zálogba adásával. Végül az állam kénytelen volt elhatározni magát arra, hogy műkincseket ad el, mert egymilliárd értékű, külföldi értékpapírokban fekvő vagyona felemészte.”⁷⁹

Az viszont természetes, hogy az osztrák sajtó elismeréssel jelentette az érkező vagonok számát. Nincs is ezen mit kifogásolni, hiszen az élelmiszer szállítmányok enyhítették az éhínséget, de belpolitikájuk elengedhetetlen feltétele is a nélkülözhető tömegek megnyugtatója volt. A lázongók lecsendesítésére hangsúlyozniuk kellett, csak akkor kapnak ételmezt, ha nyugalom van az országban. Hivatkoztak Cuninghame-nek a Neue Freie Presseben adott interjújára: ha a politikai nyugtalanság terjed, megszűnik minden

⁷⁴ Uo. XII. köt. 286. o. Talán az adta Schobernek ezt a gondolatot, hogy febr. 2-án 100 amerikai katona vonult fel zárt alakulatban a Parlament, a Ballhausplatz és a Burg előtt, és ez nem váltott ki zavargást. ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 4296/1919. Schober jelentése.

⁷⁵ Arbeiter-Zeitung, 1919. ápr. 9. *Bitten um Besetzung Deutschösterreich.*

⁷⁶ Arbeiter-Zeitung, 1919. ápr. 6. *Der Staatskanzler über äussere und innere Fragen.*

⁷⁷ O. BAUER: *Die österreichische Revolution.* 249. o. Ez az összeg csak augusztus végéig fedezte a szállításokat. Renner kancellár július 11-én a Legfelsőbb Gazdasági Tanács elnökének megküldte az osztrák nemzetgyűlés által júl. 8-án elfogadott törvényjavaslatot, amely az ellátásra vonatkozó hitelek biztosításáról szólt. Ecsitelte az ország súlyos helyzetét, s megállapította, újabb hitelek és újabb szállítások nélkül az ország rendje nem biztosítható. *Papers PPC* VII. köt. 185—187. o. és uo. X. köt. 458—460. o. júl. 9. Hoover 1919. júliusában javasolta, hogy szeptembertől 12 hónapra újabb, legalább 150 millió dollár hitelt nyújtsanak. Uo. VII. köt. 185. o.

⁷⁸ O. BAUER: *Die österreichische Revolution.* 180. o.

⁷⁹ *Ein Jahr Republik.* 23. o. A műkincsek felajánlásáról Hoover júl. 17-i jelentésében számol be. *Papers PPC* VII. köt. 174. o.

behozatal, az élelmiszert is beleértve.⁸⁰ Volt aztán mire hivatkozni a „rendet” fenntartani kívánó szociáldemokrata vezetőknek.⁸¹

A bécsi magyar követség is figyelemmel kísérte az antantszállítmányokat s értesítette erről a Külügyi Népbiztosságot.⁸² Ágoston Pétert is foglalkoztatta az Ausztriának küldött élelem, és józan következtetéseket vont le belőle. Naplójában ilyen bejegyzést találunk: Csehországban zavargások vannak, fosztogatják az üzleteket, tehát úgy látszik az antant még „kedvenceinek” sem juttat elég árut. „Wient ugyan ellátja élelmiszerral az antant úgy, hogy most nem koplalnak, de úgy látszik csak azért teszi, hogy a kormányt erősítse, amely ellen erős kommunista áramlat van.”⁸³ Ágoston jól látta a segélyakció politikai tartalmát.

Az ipari termelés szűk keretek közötti fenntartásához szükséges szén szállítását még nyíltabban politikai feltételhez kötötték a szövetséges hatalmak. Csak abban az esetben voltak hajlandók támogatni az osztrákoknak azt a kérését, hogy Csehszlovákia és Lengyelország szén szállítson részükre, ha Ausztria ennek fejében fegyver- és muníciókészletét a magyar és az orosz tanácsköztársaságot támadó cseh és lengyel burzsoá hadsereg rendelkezésére bocsátja. Május 28-án, majd június 1-én a szövetséges hatalmak ún. szénbizottsága Prágában értekezletet hívott össze, hogy a csehszlovák és az osztrák kormány szerződést kössön az Ausztriának szállítandó szénről. A szerződés egyik pontjában kikötötték, hogy Ausztriának

⁸⁰ Neue Freie Presse, 1919. ápr. 13. Th. CUNINGHAME memoárjában (*Dusty Measure*. 330. o.) azt írta: ő ekkor Balfournak azt az üzenetét közvetítette, hogy politikai zavargások esetén Ausztria nem kap élelmet, és ez hatott is.

⁸¹ A munkásmegmozdulások fékezésére Cuninghame szavait idéző plakátokat ragasztottak ki Bécsben a falakra és a hirdetőoszlopokra. Neue Freie Presse, 1919. ápr. 19. A. D. Low: *The first Austrian...* c. tanulmányában is hivatkozik erre. 184. o., 27. sz. jegyzet.

⁸² OL Küm. Res. pol. I. 108. 1. 1919. ápr. 12.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. Élelem. 24239/1919. ápr. 12.; PI Archívum 601. f. 3. cs. 1919. ápr. 29., 30., máj. 10., 11., 13., 21. stb. Június 15-ig Triesztből 125 100 tonna árut küldtek Ausztriának. *Papers PPC X*. köt. 397. o. A Legfelsőbb Gazdasági Tanács egyik kimutatása szerint jún. 1-ig Ausztriának összesen 186 253 tonna lisztet és gabonát, 5487 vagon babot és borsót, 11 587 vagon rizst, 31 276 vagon húst és zsírt, 4589 vagon kondenzált tejet és 49 716 vagon vegyes árut, összesen 288 908 vagonot küldtek. E kimutatásban a többi országba szállított áru, így 635 vagon Magyarországnak küldött hús és zsír is szerepel, de nem állapítható meg, hogy ezt 1918. dec. 1. és 1919. jún. 1. között mikor szállították. *Papers PPC X*. köt. 428. o. Ph. M. Brown egy ápr. 6-i jelentése utal arra, hogy a Károlyi-kormány által rendelt és kifizetett zsírszállítmányt a francia hatóságok kérésére Zágrábban feltartóztatták, Hoover közbelépése és Wilson elnök személyes érdeklődése következtében azonban a tilalmat feloldották. *Papers PPC XII*. köt. 428. o. Lehet, hogy ez a szállítmány meg is érkezett. A Wiener Zeitung júl. 31-i száma hivatalos adatokat közöl a fegyverszünet kezdetétől 1919. júl. 15-ig a szövetségesek által Ausztriának szállított élelmiszermennyiségről. Ez nem egyezik a Legfelsőbb Gazdasági Tanács kimutatásával. Egy hónappal hosszabb időről számol be, és a végösszeg mégis kevesebb, 285 034 tonna (ebből 126 566 tonna volt a korpa). Az egész mennyiség 55,5%-a Olaszország, 26%-a Franciaország, 18,5%-a Anglia és Amerika küldeményeként szerepel. A gabonafélék 82,7%-át Olaszország adta. Wiener Zeitung, 1919. júl. 31. Kleine Chronik rovat. *Die Lebensmittellieferungen der Entente an Deutschösterreich*.

⁸³ PI Archívum 689. f. I/3. 6e. 1919. máj. 24. Uo. júl. 26-án Ágoston azt jegyzi be naplójába, hogy az antant „tán nem is adott volna Ausztriának élelmiszert, ha nem maradt volna meg annyi a katonai raktárakban”.

bizonyos mennyiségű munióiót — beleértve gépfegyvert és tüzérségi lövedéket — kell adnia a szénért.⁸⁴ Kun Bélának ez tudomására jutott, és táviratot küldött Bécsbe, amelyben tiltakozott az ellen, hogy a wöllersdorfi lőszergyárból hetenként három 25 vagonos lőszervonatot küldenek a cseh — magyar frontra.⁸⁵ A Wiener-Neustadtban megjelenő Gleichheit cáfolta, hogy a cseheknek fegyvert és lőszert küldenének. A cáfolatot azzal támasztotta alá, hogy a wöllersdorfi muniógyár munkástanácsának nyilatkozata szerint a gyár nem termel. Ugyanakkor azt írja, hogy a csehek képviselőjében egy őrnagy követelt ott fegyvert, de a munkástanács elutasította. A lap más oldalról szerzett hír alapján hozzáfűzi: az összeomlások sok osztrák fegyver maradt Olaszországban, s mivel az olaszok Pozsonyba szállítanak fegyvert, lehet, hogy a náluk maradt osztrák felszerelésből küldenek, és ez lehet az alapja a téves hírnek.⁸⁶ A Gleichheit egy későbbi számából megtudhatjuk: az enzesfeldi muniógyár a háború után, 1919. június 2-án kezdte meg újra működését, és a lengyelek és a csehek részére gyártott.⁸⁷

A gyártás ugyan megindult, de a fegyverszállítás nem ment simán. Az osztrák vezetők attól féltek, ha a kommunisták, a munkások tudomást szereznek arról, hogy a magyar Tanácsköztársaság ellen háborút viselő Csehszlovákiának fegyvert adnak, felháborodásuk a kormány megdöntéséhez vezet. A szövetségesek maguk is jogosnak ítélték ezt az aggályt, ezért közölték a szénbizottság prágai vezetőjével, Goodyearrel, hogy a politikai helyzet miatt nem lehet erős nyomást gyakorolni a fegyverszállítás ügyében. Úgy látszik — írták — az osztrák kormány olyan gyenge, a csehekkel szemben az ellenszenv és Magyarország iránt a barátság olyan erős, hogy ha utasítanak is az osztrák kormányt, kétséges, tudná-e a parancsot teljesíteni.⁸⁸ Goodyear azonban közben Prágából Bécsbe ment és június 20-án és 21-én Gregoryval együtt tárgyalt Otto Bauerral, hogy sürgesse a fegyverszállítást. Bauer közölte aggályait, de amikor figyelmeztették, hogy további szentet e nélkül nem kaphatnak, mégis engedett. Amint Goodyear jelentésében megírta: „Gregory elérte, hogy bizonyos módon a csehek mégis mindjárt kapnak munióiót.” A „bizonyos mód”, amiben megállapodtak, az volt, hogy az osztrák kormány az olasz katonai misszióknak Innsbruckba szállítja a fegyvert és a munióiót, és az olaszok átadják azt a csehszlovák kormánynak.⁸⁹ Otto Bauer Rennerhez írt levelében — aki

⁸⁴ *Organisation of American Relief* . . . 699—700. o. Goodyear jelentése.

⁸⁵ *Die Soziale Revolution*, 1919. jún. 10. közli: MMTVD 6/A. 691. o. A Világ ápr. 15-i száma (Hírek rovat) LEOPOLD FORST nyilatkozatát közli: (*Az osztrák proletárdiktatúra lehetőségei.*) harcot kell folytatni az áruló osztrák szociáldemokrata vezetők ellen, akik 12 ezer fegyverrel és 600 ezer tölténnyel segítették a lengyel fehérgárdát.

⁸⁶ Gleichheit, 1919. jún. 13. *Munition aus Wöllersdorf für die Tschechen*. A Wiener Zeitung (Deutschösterreich rovat) is hírt adott ezen a napon Kun Béla táviratáról, s közölte a hivatalos cáfolatot: osztrák területről nem megy munióió a cseheknek.

⁸⁷ Gleichheit, 1919. aug. 29. *Eine Explosion in den Enzesfelder Munitionswerken*.

⁸⁸ *Organisation of American Relief* . . . 551. o. Atwood Goodyearhoz.

⁸⁹ Uo. 564—565. o. Gregory is küldött jelentést erről a tárgyalásról és közölte, hogy Bauer külügyminiszter és Deutsch hadügyminiszter helyzete nehéz, mert a bolsevikok figyelik a munióiót s ha megtudják, hogy egyenesen a csehekhez megy, képesek lefoglalni vagy felrobbantani. Uo. 566. o.

ekkor St. Germainben volt — beszámol arról, hogy a csehszlovák csapatok veresége miatt a franciák most nagyon sürgetik őket, szállítsanak 60 000 tüzérségi lövedéket. Bauer közölte, hogy nem tudnak adni, de burkolt formában értésükre adta, más volna a helyzet, ha nem közvetlenül a csehek, hanem a szövetségközi misszió kérné. Abban az esetben is tiltakoznának, de a kívánságnak mégis engedelmessé válnának.⁹⁰ E tárgyalásokat Bauer könyvében nem említi. Erről csak a következőket írja: ultimátumot kaptak, hogyha június 6-ig a munició berakását nem kezdik meg, Csehszlovákia beszünteti a szénszállítást. „Nem ijedtünk meg a fenyegetéstől; éppen akkor az antant annyira félt attól, hogy a bolsevizmus átterjed Német-Ausztriára [a Tanácsköztársaság győzelmes északi hadjáratának idején], hogy nem mert volna Bécsben gazdasági katasztrófát előidézni.” A továbbiakban megírja, hogy röviddel ezután mégis szállítaniuk kellett, s a hadieszközöket az olaszoknak adták át Innsbruckban.⁹¹ Bauer könyvében hivatkozik arra is, hogy 1919. június 21-én mindezt közölte Rennerrel, s azt is hozzáfűzi: nem törődnek azzal, hogy az olaszok mit csinálnak a szállítmánnyal.⁹² Azt azonban már nem említi Bauer, amit Cuninghame memoárja árul el, hogy júniusban Cuninghame maga kísért és adott át a cseheknek 15 000 puskából és 200 gépfegyverből álló szállítmányt, amit az osztrák hadügyminisztérium engedett át neki e célra.⁹³

A szállítás azonban nem volt folyamatos, és Csehszlovákia is visszatartotta a szenet. A szénbizottság sürgetésére a csehszlovák kormány június 20-án átiratot intézett Goodyearhez, amelyben azt állította, hogy a minisztertanács június 11-i döntése szerint hajlandók továbbra is szenet küldeni, és Csehszlovákia egyébként eddig is betartotta a szerződést, Ausztria azonban nem.⁹⁴ Július 1-én a prágai francia követ is arról értesítette a párizsi békekonferencia Legfelsőbb Gazdasági Tanácsát, hogy a csehszlovák kormány egy percre sem szüntette be a szénszállítást Ausztriának, csak fenyegetőzött vele, hogy kikényszerítse az érte cserébe járó hadianyag elküldését.⁹⁵

Kétségtelen, hogy az osztrák szociáldemokrata vezetők csak vonakodva tettek eleget fegyverszállítási kötelezettségüknek, s csak a békekonferencia nyomására és kényszerhelyzetben, a szénínség miatt teljesítették.⁹⁶ Bizonyítja ezt Otto Bauernak július 26-i Rennerhez intézett levele is. Bauer a külügyminisztérium elhagyásakor e levélben mintegy politikai végrendeletet írt, amelyben többek között arról is szó van, hogy a lehetőséghez képest

⁹⁰ ÖSA K 261. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. II/d. 1919. máj. 31.

⁹¹ O. BAUER: *Die österreichische Revolution*. 152–153. o. A bécsi magyar felszámoló hivatal is jelentette, hogy Allizé máj. 31-én nagy mennyiségű robbanólöveg és srapnel kiszolgáltatását követelte. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 10. cs. H/10. tét. 23073/1919. jún. 4.

⁹² ÖSA K 261. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. II/d.

⁹³ TH. CUNINGHAME: *Dusty Measure*. 343. o.

⁹⁴ *Organisation of American Relief*... 563. o.

⁹⁵ *Papers PPC X*. köt. 454. o. 1919. júl. 3.

⁹⁶ J. DEUTSCH 1920-ban megírta (*Aus Österreichs Revolution*. 90. o.): az antant Ausztria „semlegességét” csak Magyarországgal szemben akarta betartani, de arra kényszerítette őket, hogy Csehszlovákiába fegyvert szállítsanak.

meg kell akadályozni az utódállamokba történő fegyverszállítást.⁹⁷ Bauer külügyminisztersége idején így is tettek, bár számolniuk kellett keresztényszocialista koalíciós partnereikkel is. A szállítás szabotálásának bizonyítéka, hogy Csehszlovákia júliusban is sürgette a szén ellenében ígért fegyvert és munióit. Bizonyítja ezt a békekonferencia Ötös Tanácsának július 11-én tartott ülése. Itt a magyar Tanácsköztársaság ellen indítandó támadás lehetőségeit vitatták. A tanácskozásba bevonták a jugoszláv, a román és a csehszlovák megbízottat is. Ez alkalommal Kramář újra kérte a Tanácsot, tegyenek lépéseket Bécsben, hogy megkaphassák onnan a hadianyagot.⁹⁸ Clemenceau, Kramář felszólalása után, július 17-én a következőket közölte Rennerrel: a Legfelsőbb Gazdasági Tanács úgy döntött, továbbra is adnak segítyt Német-Ausztriának, de azzal a feltétellel, hogy a cseheknek fegyvert és munióit küldenek.⁹⁹ Renner július 21-i válaszában bizalmasan a következőket közölte: az eddig kért fegyvert és munióit mind átadták az olasz fegyverszüneti bizottságnak, amely vállalta azok eljuttatását a cseh kormányhoz. Erről a megállapodásról a szövetséges hatalmak bécsi képviselőinek tudomása van. A „szomorú belpolitikai okok” — a munkások forradalmisága, együttérzése a Tanácsköztársasággal — azonban lehetetlenné teszik, hogy Csehszlovákiának közvetlenül szállíthassák az említett anyagokat.¹⁰⁰

A Gleichheit júniusi közlése szerint az olaszok szállítottak Pozsonyba hadianyagot. Okunk van feltételezni, hogy az osztrák kormány szállítmányát továbbították. Tudjuk azt is, hogy Csehszlovákiával már 1918 decemberében létrejött a megállapodás a közös minisztériumok felszámolási anyaga 20%-ának kiszolgáltatásáról. Az antant bizonyára nem akadályozta ezt úgy, mint a blokád alá vett Magyarország esetében, hanem támogatta, hogy a likvidációs anyag szállításánál fegyver és munió is átkerüljön a cseh határon. A bécsi magyar követség már június elején jelentette a Külügyi Népbiztosságnak, hogy Allizé hadianyag kiszolgáltatását követeli Ausztriától.¹⁰¹ Júliusban a bécsi magyar felszámoló hivatal vezetője

⁹⁷ ÖSA K 261. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. II/b. 2170.

⁹⁸ *Papers PPC* VII. köt. 108. o. A Legfelsőbb Gazdasági Tanács jún. 23-i határozatában is szerepel, hogy felkéri a német-osztrák kormányt, biztosítsa a lengyel és a csehszlovák kormány által kért hadianyagok szállítását. Uo. X. köt. 373. o.

⁹⁹ Júl. 17-én a Magyarország elleni akció tárgyalása kapcsán határozatot hoztak: mivel a csehszlovák hadsereg tüzérségénél hiány van munióiban, a raktárak csaknem üresek, a termelés jelentéktelen és Ausztria készletekkel rendelkezik, ezért sürgősen interveniálni kell Bécsben, hogy azonnal szállítsanak fegyvert és munióit Csehszlovákiába. Uo. VII. köt. 187—188. o.

¹⁰⁰ Uo. VII. köt. 299—300. o. Júl. 25-én a Legfelsőbb Gazdasági Tanács ülésén Clemenceau ismertette Renner válaszát, és úgy döntöttek, hogy Bécsből az olasz fegyverszüneti bizottságtól részletes tájékoztatót kérnek. Uo. VII. köt. 263—264. o. Az olaszok tájékoztatása szerint júniusban Csehszlovákiának való továbbításra az osztrákoktól néhány millió töltényt, 500 géppuskát, 20 ezer kézfegyvert és 50 ezer tüzérségi lövedéket vettek át. Uo. VII. köt. 300. és 479. o. Vö. B. M. ТУРОК: *Очерки учтупуу Аемпуу 1918—1929*. Изд. Акад. Наук СССР, Москва 1955. 222. o.

¹⁰¹ A bécsi magyar követség jún. 4-én jelentette a Külügyi Népbiztosságnak, hogy Allizé 30 000 különböző méretű robbanólöveg és 25 000 srapel kiszolgáltatását követeli. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 10. cs. H/10. tét. 23073/1919. Egy későbbi jelentés pedig

közölte, hogy „a bécsi Waffenhauptdepot fegyver- és lőszerállományából nagyobb mennyiségű anyag részben a nemzeti államok, részben pedig az idegen katonai missziók által elszállított”, és az osztrák hadügyminisztérium, a külügyminisztériummal egyetértve, nagyobb mennyiségű ismétlőfegyvert adott át az olasz fegyverszüneti bizottságnak. Ezt a nemzetközi felszámoló bizottság július 7-i bécsi ülésén a magyar megbízott szóvá is tette, de „arra való tekintettel, hogy e kérdésben a csehszlovák képviselő is arra az alapra állott, hogy az antantmissziók kívánságai haladéktalanul teljesítendőek, egységes vélemény nem tudott kialakulni”.¹⁰²

Júliusban a Die Soziale Revolution is foglalkozott a kormány és a csehszlovákok között létrejött megállapodással. Felhívást intézett a hadianyaggyárak munkásaihoz: a traizeni hadianyaggyár megbízást kapott, hogy Csehszlovákia számára muníciót gyártson. A kormány ehhez a kiviteli engedélyt már megadta. Valószínűleg más gyárak is hasonló megrendeléseket kaptak. A hadianyagot a magyar Tanácsköztársaság ellen akarják felhasználni, ezért a munkások tagadják meg a munkát.¹⁰³

Az elmondottak ismeretében kétségtelen az, hogy 1919 júniusában és júliusában közvetve vagy közvetlenül Csehszlovákia kapott hadianyagot Ausztriától. Alapos okunk van feltételezni azt is, hogy 1918 decemberétől a likvidációs anyagból is folyamatosan szállítottak Csehszlovákiának fegyvert és muníciót.

Ausztria súlyos gazdasági helyzete és a békekonferencia nyomása egyik igen fontos, de nem egyetlen rugója volt annak, hogy a kormány szociáldemokrata tagjai olyan lépésekre határozták el magukat, amelyekkel ártottak a magyar proletárhatalomnak. A másik alapvető ok az volt, hogy a szociáldemokrata vezetők félték a proletárdiktatúrától, amint ezt a keresztényszocialista Jodok Fink is megállapította.¹⁰⁴ De Otto Bauer szavaiból újra és újra világosan kitűnik, hogy a polgári demokráciát akarták megóvni a bolsevista „veszélytől”. Az Ausztria területének védelméért folyó harcokról szólva azt írja Bauer: „A legnagyobb háborús veszély nem az északi és déli határainkért vívott harcunkból keletkezett, hanem a magyar forradalomnak saját belső viszonyainkra tett hatásából.” Igaz, hozzáfűzi, ez a béke mindenáron való megóvása szempontjából lett volna veszélyes, mert ma utat engednek a bolsevizmusnak, úgy belekeverednek Magyarországnak a szomszédaival folytatott háborújába.¹⁰⁵ De „belekeveredhetek” volna a háborúba a Csehszlovákiába szállított fegyverekkel is — a másik fél oldalán.

arról számol be, hogy az osztrák kormány nagyobb mennyiségű fegyvert és muníciót utal ki nemzeti államok kormányainak, illetve a katonai misszióknak. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 10. cs. H/10. tét. 23803/1919.

¹⁰² OL Küm. Bécsi követség iratai. 13. cs. 3323/1919. korm. júl. 15. Aug. 1-én ugyanerről újabb jelentés érkezett azzal a kiegészítéssel, hogy az osztrák kormány kijelentette: az olasz misszió követelésével szemben nem léphetnek fel. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 10. cs. H/10. tét. 23803/1919.

¹⁰³ Die Soziale Revolution, 1919. júl. 19. *Munitionsarbeiter, Achtung!*

¹⁰⁴ W. GOLDINGER i. m. 58. o.

¹⁰⁵ O. BAUER: *Die österreichische Revolution*. 136. o.

Az osztrák munkásosztály nyíltan kifejezte teljes együttérzését a magyar munkásosztállyal. Amikor a magyarországi március 21-i események híre Bécsbe megérkezett — mint Julius Deutsch is megírta —, a proletárok tízezrei harcoss forradalmi hangulatban vonultak fel a város utcáin. A munkástömegek színházakban, koncerttermekben, kávéházakban éltették a Tanácsköztársaságot, amelyben a győztes antant imperializmussal való szembefordulás egyik formáját látták.¹⁰⁶ Március 23-án nagy tömegek részvételével gyűlés zajlott le Bécsben, ahol lelkesen ünnepelték a Tanácsköztársaságot, és „testvéri üdvözlétüket és támogatásukat küldték a magyar proletariátusnak”, a német-osztrák nemzetgyűlés azonnali felosztatását és proletárdiktatúrát követeltek Német-Ausztriában is. Kommunista szóonokok, köztük Franz Koritschoner, Leopold Forst, Leo Rothziegel szóltak a több ezres tömeghez, és felolvasták a Kormányzótanács táviratát: „Kövessétek példánkat! A győzelem nem fog elmaradni! Az osztrák-német proletariátus szolidáris eljárása fiatal diktatúránk, érvényesülésünk előfeltétele. A magyar forradalmi tanácskormány nevében. Kun népbiztos.” A gyűlés után a résztvevők tüntető felvonulást rendeztek.¹⁰⁷ Március 25-én Egon Ervin Kisch ismertette a magyarországi eseményeket a bécsi város-házánál összegyűlt több ezres lelkes tömeg előtt.¹⁰⁸ A Kommunisták Német-Ausztriai Pártja nyíltan kiállt a Tanácsköztársaság mellett, mozgósította a tömegeket, szinte naponta gyűléseket tartott, és a magyar példa követésére szólította fel a munkásokat.¹⁰⁹

A KPDÖ lapja vitába szállt a szociáldemokrata vezetőkkel, akik az antant élelmiszerszállítmányainak fontosságára hivatkozva utasítják el a proletárdiktatúra megvalósításának gondolatát. Felveti a kérdést: vajon ebben az esetben Tanács-Magyarország nem fogja beszüntetni a szállítást? Ez még nagyobb baj lenne, hiszen köztudomású, hogy Magyarországról

¹⁰⁶ J. DEUTSCH: *Aus Österreichs Revolution*. 86. o. Deutsch elmondja azt is, hogy amint a vezetők a Tanácsköztársaság létrejöttéről tudomást szereztek, Rennernél tanácskozássra ültek össze. Abban mindannyian megegyeztek, hogy „esztelen kaland” volna erre az útra lépni, de különböző nézetek merültek fel, hogyan lehet elkerülni. Uo. 86. o.

¹⁰⁷ Népszava, 1919. márc. 25. *A magyar események hatása a külföldön*. Közli: MMTVD 6/A. köt. 25—26. o.; *Die soziale Revolution*, 1919. márc. 26. *Grosse Versammlung der Wiener Kommunisten*; Uo. *Massenversammlung im Prater*.

¹⁰⁸ Vörös Újság, 1919. márc. 27. *Az osztrák kommunista elvtársak a magyarországi proletárforradalom sikeréről, és a kommunista mozgalmak terjedéséről*; *Die soziale Revolution*, 1919. ápr. 2. *Das Deutschösterreichische Proletariat und die ungarische Räterepublik*; *Kommunistenversammlung in Floridsdorf*.

¹⁰⁹ Schober több jelentése foglalkozik a Tanácsköztársaság kikiáltását ünneplő kommunista gyűlésekkel, amelyen a résztvevők száma 1000—6000 volt. ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 10706., 11689., 11883., 12109., 12346., 12494. stb. A bécsi magyarok gyűléséről is beszámol Schober és arról is, hogy forradalmi tanácsot választottak. Ennek tagja lett a magyar követségen dolgozó Gosztonyi Mária. Ápr. 2-án Gosztonyi Máriát, mert kommunista gyűlésen részt vett, a rendőrség kiutasította Ausztriából. Uo. 12108/1919. Az egyik gyűlésen, a III. kerületben felszólt Benedikt Ottó, aki felhívta a jelenlévőket, segítsék a Tanácsköztársaságot az antant elleni harcban. Uo. 11184/1919. márc. 26. és 11734. márc. 30.

több élelmiszer áramlik be az országba, mint amennyit a nyugatiak küldenek.¹¹⁰ Ezzel a szociáldemokraták fő érvét cáfolta, hogy a tömegek előtt bizonyítsa az ausztriai proletárdiktatúra megvalósításának lehetőségét.

Az osztrák proletárok az első napok lelkes tüntetése után is számos jelét adták annak, hogy együttéreznek a Tanácsköztársasággal. Március 28-án Bécsből repülőgép érkezett Szombathelyre, s a pilóta az osztrák kommunista párttól hozott levelet. Azt írták a bécsi kommunisták: „Olyan a helyzet nálunk is, hogy 3-4 hét múlva a magyarországihoz hasonló jelentős események fognak történni . . .”¹¹¹ Március 30-án a matrózok tartottak gyűlést Bécsben. Itt a szociáldemokrata katonák egyesületének egyik tagja megpróbálta a lelkes hangulatú gyűlést befolyásolni, és az élelmiszerzállítmányokra hivatkozva figyelmeztette a matrózokat: „pillanatnyilag még nem szabad cselekednünk.” De a többi felszólalóra ez nem hatott. Valamennyi a forradalmi harc szükségességéről, a Magyarországhoz való csatlakozásról beszélt. A Volkswehr 41. zászlóaljának küldötte pedig azt hangoztatta, hogy meggyőződése szerint „Német-Ausztria lesz a harmadik szövetségese a Kommunista Internacionálénak, és így példát mutat, és forradalmi hatással lesz az antant államok proletariátusára.”¹¹²

Grácban is megmozdultak a munkások a Tanácsköztársaság kikiáltásának hírére. Követelték az egy hónappal azelőtt letartóztatott osztrák kommunisták szabadon bocsátását. A kommunisták által összehívott gyűlésre ekkor a szociáldemokrata párt is mozgósított, és a nagygyűlés egységesen fejezte ki szolidaritását a Tanácsköztársasággal.¹¹³ A kommunisták és azok az osztrák munkások, akik nem álltak a reformisták befolyása alatt, mint ezt e néhány példa is mutatja, azonnal szoros kapcsolatba léptek a magyar proletárhatalommal, készek voltak minden segítségre.

A magyarországi események hatására Ausztriában fellendült a kommunista mozgalom, növekedett a párthoz csatlakozók száma. Wiener-Neustadtban helyi csoport alakult, Ternitzben és a bécsi Arsenalban egy-egy szociáldemokrata szervezet teljes tagsága csatlakozott a kommunista párthoz.¹¹⁴ A tanácsok ekkori újjáavasztására is kihatott a szomszédos magyar proletariátus győzelme, és kifejezésre jutott a kommunisták eredményeiben. A floridsdorfi Clayton—Shuttleworth-gyár tanácsába négy kommunistát, két baloldali radikalist és három jobboldali szociáldemokratát választottak. Grillenbergben öt kommunista és egy szociáldemokrata, a donaufeldi petroleumgyárban és a leopoldauai bécsi városi gázműveknél csak kommunisták

¹¹⁰ Die soziale Revolution, 1919. márc. 26. *Die Entente oder Ungarn?* Áprilistól ez az arány megváltozott, amikor a blokád feloldása után rendszeresen érkeztek segélyszállítmányok Nyugatról Ausztriába.

¹¹¹ PI Archivum 601. f. 3. cs. 1919. márc. 29.

¹¹² Der Abend, 1919. márc. 31. *Die Frage der Räterediktatur.*: Die soziale Revolution, 1919. ápr. 2. *Matrosenversammlung.*

¹¹³ Die soziale Revolution, 1919. ápr. 2. *Entscheidender Sieg der Grazer Kommunisten.*; Uo. ápr. 5. *Die Auseinandersetzung in Graz.*

¹¹⁴ Uo. 1919. márc. 29. *Die kommunistische Bewegung in Wiener-Neustadt.*; Uo. ápr. 5. *Korporativer Übertritt zur Kommunistischen Partei.*; Uo. ápr. 12. *Erfolge im Neustädter Gebiet.*

kerültek a tanácsba.¹¹⁵ Országosan azonban túlnyomó többséghez jutottak a szociáldemokraták.

Az osztrák vasúti munkások bérmozgalmának is lendületet adott a magyar proletárhatalom. A vasutasok megbízottai Bécsben tárgyaltak a béremelésről, de a Nordwestbahn munkásai közül március 24-én már 600 sztrájkba lépett,¹¹⁶ és a Südbahn dolgozói ezen a napon bérkövetelő gyűlést tartottak.¹¹⁷ A Wiener-Neustadt-i fűtők nem vártak az elhúzódkó alkudozások eredményére, március 26-án beszüntették a munkát.¹¹⁸ Még aznap csatlakoztak hozzájuk a gráci és a Bruck an der Muhr-i fűtők és mozdonyvezetők és a következő napon a Grác—Fehring—Aspang-vonal vasutasai. Így a déli vasút egész vonalán megszűnt a forgalom.¹¹⁹ Végül az Ost-, Aspang- és Nordwestbahn dolgozóinak nagyobb része is sztrájkba lépett,¹²⁰ és Schober 28-i jelentése szerint valamennyi vasutas beszüntette a munkát ezen a napon.¹²¹ A bécsi, a Wiener-Neustadt-i és a St. Pölten-i vasmunkások határozatot hoztak: ők is csatlakoznak a sztrájkhoz, ha a kormány nem ad a vasutasoknak béremelést.¹²²

A szakszervezeti vezetők és a kormány szociáldemokrata tagjai igyekeztek „jobb belátásra” bírni a sztrájkolókat, Arra hivatkozva, hogy az antant e mozgalmak miatt az élelmiszerszállítás beszüntetésével fenyegetőzik, s a vasutasoktól függ most minden, kérték, vegyék fel a munkát. A szép szavak nem használtak, csak béremeléssel tudtak a sztrájknak véget vetni.¹²³

E bérkövetelésért folytatott sztrájk egyben rokonszenvtüntetés volt a Tanácsköztársaság mellett. A burzsoázia lapja is megírta: a mozgalom hevessége annak tulajdonítható, hogy különösen a Südbahn dolgozói közvetlen kapcsolatban állnak Magyarországgal, és az ott végbement események hatnak rájuk.¹²⁴ Ezt Renner is elismerte, Roosevelttel folytatott április 1-i beszélgetése során. Elmondta, hogy a sztrájk megszűnt, de csaknem újból kitört, amikor az a hír terjedt el Wiener-Neustadtban, hogy a szövetséges megszálló csapatok bejönnek az országba. A munkások arra gondoltak, hogy a megszállók Auszriát hadműveleti bázisként használhatják fel Magyarország ellen. „A katonai megszállás a dolgozó osztályok érzéseit

¹¹⁵ Uo. 1919. márc. 29. *Die Arbeiterratswahlen in Leopoldau.*; Uo. ápr. 2. *Die Arbeiterwahlen in Donaufeld.*; Uo. ápr. 5. *Arbeiterwahl in Grillenberg.*

¹¹⁶ ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 10973. Schober jelentése.

¹¹⁷ Uo. 10970.

¹¹⁸ Arbeiter-Zeitung, 1919. márc. 27. *Eisenbahnerstreik in Wiener-Neustadt.*

¹¹⁹ Uo. 1919. márc. 27. *Der Südbahnverkehr stockt.*

¹²⁰ Uo. 1919. márc. 28. *Der Ausstand der Eisenbahner.*

¹²¹ ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 11357. Schobernek a vasutassztrájkra vonatkozó jelentései még a következő számokon találhatók: 11104., 11183., 11191.

¹²² Arbeiter-Zeitung, 1919. márc. 28. *Lohnbewegung der Wiener Metallarbeiter.*

¹²³ Uo. 1919. márc. 28. *Die Vertrauensmännerversammlung im Favoritener Arbeiterheim.*; Uo. *Die Verhandlungen mit den Eisenbahnern.*; Uo. *Eine Versammlung der Streikenden.*; Uo. márc. 29. *Die Vertrauensmännerversammlung.*; Uo. *Die Verhandlungen mit der Regierung.*; Uo. *Die Annahme in den Streikversammlung.*; *Die soziale Revolution*, 1919. ápr. 2. *Zum Streik der Eisenbahner.*

¹²⁴ Neue Freie Presse, 1919. márc. 28. *Lohnbewegung unter den Eisenbahnern Deutsch-österreichs.* Jellegzetes apró jele e szimpátiának, hogy 27-én a Déli vasút dolgozói előbb reggel 9-kor elindították Magyarországra a személyvonatot, és csak azután léptek sztrájkba. ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 11104. Schober jelentése.

inkább Magyarország felé fordítaná, és ez súlyos válságot idézne elő.”¹²⁵ Ezen a napon jelent meg a KPDÖ lapjában az a cikk, amely nyíltan ki-mondta: ha az antant Német-Ausztriai területét használná fel Magyarország ellen, a proletariátus méltó választ tud majd adni.¹²⁶

A munkásoknak a Magyarországi Tanácsköztársaság iránt érzett mély-séges rokonszenve arra készítette a szociáldemokrata szervezeteket, hogy ők is együttérzésükről biztosítsák a magyar proletariátust. A kommunista párt linzi csoportja¹²⁷ mellett üdvözetét küldte soproni elvtársainak a Wiener-Neustadt-i szociáldemokrata szervezet, valamint a munkás- és katonatanács nevében a baloldalinak nem mondható Oskar Helmer. Utóbbi biztosította a soproniakat, hogy „adott órában” vállalva együtt harcol-nak velük.¹²⁸ Néhány nappal később a Wiener-Neustadt-i munkás- és kato-natanács egy népgyűlésén határozatot hozott, hogy rokonszenvtüntetését tart Magyarország mellett, és a legénység és a tisztek együttérzésük jeléül leveszik a monarchista rangjelést. Javasolták, hogy egész Ausztriában tegyenek így.¹²⁹ A Wiener-Neustadt-i munkások másnap, 29-én, a magyar proletárhatalom iránt érzett rokonszenvüket egynapos sztrájkjal fejezték ki. Gyűléseiken bécsi és helyi szociáldemokrata vezetők beszéltek, akik lelkesen szóltak a Magyarországi Tanácsköztársaságról, de ugyanakkor sajnálkozásukat fejezték ki, hogy az élelmezési helyzet miatt lehetetlen e példát követni. Az egyik szónok, Robert Danneberg, a nagyobb nyomaték kedvéért Leninnek Kun Bélához intézett március 23-i táviratára hivatko-zott, amelyben ti. Lenin hangsúlyozza: „Hibás lenne a mi orosz taktikánk minden részletében való pusztá utánzása.”¹³⁰ Leninnek ezeket a szavait Danneberg arra használta fel, hogy igazolja, helytelen volna Ausztriában a proletariátus hatalmának megvalósítására törekedni.¹³¹ Üdvözlő táv-iratot küldött a tanácskormánynak a német-ausztriai katonatanácsok birodalmi végrehajtó bizottsága is, Haiböck és Jungbauer aláírásával,¹³² és a

¹²⁵ *Papers PPC* XII. köt. 282. o. Az osztrák vasúttasztrájkjal a magyar sajtó is foglalkozott.

¹²⁶ *Die soziale Revolution*, 1919. ápr. 2. *Das Deutschösterreichische Proletariat und die ungarische Räterepublik*. A Szombathelyre márc. 28-án érkezett osztrák pilóta is hozott hírt arról, hogy a bécsi kommunisták úgy tudják, az antant felvonulási terepnek akarja felhasználni Ausztriát. Véleményük szerint ez a mozgalomnak lökést adna. *PI Archívum* 601. f. 3. cs. 1919. márc. 29.

¹²⁷ Népszava, 1919. márc. 29. A proletárdiktatúra rovat. *Üdvözet a kormányhoz és pártunkhoz*; *Arbeiter-Zeitung*, 1919. márc. 23. *Aktion der Volkswehr in Linz.*; *Die soziale Revolution*, 1919. ápr. 2. *Aus Oberösterreich*.

¹²⁸ *Gleichheit*, 1919. márc. 24. *Die Wiener-Neustädter Organisationen an die Oedenburger Genossen.*; Soproni Állami Levéltár (továbbiakban: SÁL) Soproni direktórium. 74. cs. Vegyes iratok. 31. I. dátum nélkül; *PI Archívum* 601. f. 3. cs. 1919. ápr. 5. Oskar Helmer könyveiben nem dicsekszik ezzel a távirattal.

¹²⁹ *Gleichheit*, 1919. márc. 28. *Beschlüsse der Vollversammlung des Arbeiter- und Soldatenrates von Wiener-Neustadt.*; *Világ*, 1919. ápr. 1. *A Magyar Tanácskormány üdvözlése.*

¹³⁰ *LENIN Művei*. 29. köt. Szikra, Bp. 1953. 255. o.

¹³¹ *Gleichheit*, 1919. márc. 31. *Ein Sympathiestreik für Ungarn.*

¹³² *Wiener Zeitung*, 1919. márc. 25.

szocialista hivatásos katonák szabadszervezete nevében Krump elnök és Hoffmann titkár.¹³³

Üdvözetekben tehát nem volt hiány, és minden távirat az együttlézésről biztosította a proletárhatalmat. Az őszinte meggyőződés és a szép szakba burkolt ellenérzés hangját nehéz volt megkülönböztetni, ezért érthető, hogy a magyar kommunisták nem tudták felmérni a valóságos helyzetet. A reálisnál nagyobb reményeket fűztek Ausztria gyors forradalmi átalakulásához. A. D. Low a már idézett cikkében elismeri, hogy „az osztrák munkásosztály széles rétegei rokonszenveztek a kommunizmussal . . .”¹³⁴ A magyar kommunisták reményeit tehát nem lehet alaptalannak mondani. Azonban — nem hangsúlyozhatjuk eléggé — az osztrák proletárok belpolitikailag a burzsoázia és a forradalomellenes pártvezetők nyomása alatt álltak, ezek külpolitikáját pedig a szövetséges hatalmak kívánságai, követelései határozták meg.

A kommunisták felvilágosító munkája nyomán az osztrák proletárok közül sokan mégis felismerték — mint 1917-ben Szovjet-Oroszországban az internacionalisták —, hogy saját forradalmuk ügyét szolgálják, ha a Magyarországi Tanácsköztársaság mellé állnak. A katonatanácsok értekezletén Benedikt Ottó, a Budapesti Katonatanács küldötte is arra hívta fel a jelenlevőket: ha veszély fenyegetné a magyar forradalmat, siessenek segítségére.¹³⁵ Az osztrák kommunisták és a Volkwehr tagjai kijelentették, készek fegyverrel is a Tanácsköztársaság mellé állni.¹³⁶ Valóban, az osztrák proletárok legforradalmibb része előbb kisebb csoportokban, majd szervezeten és nagy számban jöttek át Magyarországra, a Tanácsköztársaság támogatására. Március 25-én a magyar—stájer határon megjelent két küldött és bejelentette: „60 stájer katona hajlandó felajánlani szolgálatait a magyar szovjet kormányának. A katonáknak 18 gépfegyverük is van.”¹³⁷ Március 26-án Wiener-Neustadtból repülőgépen Sopronba érkezett két küldött, akik üdvözetlen kívül azt az üzenetet hozták, hogy készek lőszerrel, repülőgépekkel támogatni a magyar proletárdiktatúrát.¹³⁸ Amikor pedig megtudták, hogy Magyarországon megkezdődött a toborzás a Vörös Hadseregbe, „több mint nyolcvan ausztriai állampolgár jelentkezett felvételre, nagyobb-

¹³³ Vörös Újság, 1919. márc. 29. Hírek rovat. *A bécsi katona elvtársak üdvözléte.*; Világ, 1919. márc. 29. *A bécsi katonák üdvözléte.*

¹³⁴ A. D. Low: *The first Austrian* . . . 175. o.

¹³⁵ Benedikt Ottó Bécsben több kommunista gyűlésen felszólalt, hol saját nevét, hol más nevet használva, míg azután tevékenysége szemetszúrt a rendőrségnek és ápr. 15-én letartóztatták. ŐSA NPA Fasc. 881. LÜ I/9. 3714/4. és uo. Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 13899/1919. ápr. Schober jelentése. Több mint egy hónap után, bizonyítékok hiányában megszüntették ellene az eljárást. Uo. Abt. VA BI 5067. 22/NÖ 22115/1919. jún. 3. Szabadonbocsátásában szerepe volt Bauernak, aki Rennerhez írt levelében javasolta, hogy az áprilisban lefogott fiatalokat, köztük Benedikt Ottót — aki Therese Schlesinger unokaöccse — engedjék szabadon. Uo. K 262. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. Ungarn. Varia. 1919. máj. eleje. Júl.25-én azonban újra rendőrkézzre került. Uo. IX/a.

¹³⁶ Die soziale Revolution, 1919. ápr. 5. *Vollversammlung der Soldatenräte der Wiener Volkwehr.*

¹³⁷ PI Archívum 601. f. 3. cs. 1919. márc. 25.

¹³⁸ Uo. 1919. márc. 27. MMTVD 6/A. köt. 46. o.

részt a bécsújhelyi és környékbeli gyárakból”.¹³⁹ Néhány nap múlva pedig Leo Rothziegel vezetésével 1200 osztrák munkás Budapestre érkezett, hogy mint vöröskatonák, magyar testvéreikkel együtt védjék a proletárhatalmat. Az önkéntesek soraiba beléptek az ifjúsági szövetség (Kommunistischer Jugendverband) tagjai, a szövetség agitációjának hatására százával csatlakoztak a még nem szervezett osztrák fiatalok is.¹⁴⁰ A Volkswehrből is több százan jöttek ezzel a csoporttal.¹⁴¹ A 41. zászlóalj, amely főként vörösgárdistákból állt, a salzergassei kaszárnyában volt elhelyezve. Leo Rothziegel vezetésével innen mentek gyalog a magyar határig.¹⁴² Győrben reggelivel vendégelték meg őket, és értesítették Budapestet érkezésükről.¹⁴³ A kora délutáni órákban a Keleti pályaudvarnál ünnepélyesen fogadták a forradalom katonáit. A budapesti vöröskatonákon kívül kivonult az 1. nemzetközi ezred (oroszból és Oroszországot járt magyarokból álló) díszőrsége is. A Hadügyi Népbiztosság nevében Steinbrück Ottó német nyelven üdvözölte az érkezőket. Utána lelkesedéssel hallgatták az osztrákok nevében beszélő Leo Rothziegelt, aki befejezésül azt mondta: „Szívünk utolsó csepp véréig harcolunk a nemzetközi proletariátus ügyéért!”¹⁴⁴

Az osztrák katonákból megalakult a 2. nemzetközi ezred. A Jaurès (azelőtt: Nádasdy) laktanyában és a Soroksári úti volt hadikórházban helyezték el őket.¹⁴⁵ Pár nap múlva Szántó Béla és Böhm Vilmos hadügyi népbiztosok már szemlét tartottak a lelkes és fegyelmezett 1. és 2. nemzetközi vörösezednél.¹⁴⁶ Az osztrák vöröskatonák száma a határon kisebb csoport-

¹³⁹ PI Archívum 601. f. 3. cs. ápr. 1.; Világ, 1919. ápr. 3. Hírek rovat.; *Német-osztrákok jelentkeznek a soproni vörös gárdába.*; Az Újság, 1919. ápr. 3. Hírek rovat. *Osztrákok is jelentkeznek a Vörös Hadseregbe.* Entzbruder Dezső, soproni katonai megbízott szervezte az osztrák proletárokat.

¹⁴⁰ FRANZ KUNERT: *Die ersten Kämpfe des kommunistischen Jugendverbandes. Aus der Vergangenheit der KPÖ.* Hrsg. und Verl. von der Historischen Kommission beim ZK der KPÖ. Globus, Wien 1961, 88–90. o.

¹⁴¹ Coolidge Párizsból Bécsbe visszatérve, jelentést küldött az ott talált helyzetről, és közölte azt is, hogy a Volkswehrből 800-900-an csatlakoztak a magyarokhoz. *Papers PPC XII.* köt. 288. o. 1919. ápr. 7. A. D. Low: *The first Austrian ...* című cikkében is hivatkozik erre. 176–177. o. 5. jegyzet. Arbeiter-Zeitung, 1919. ápr. 4. *Kommunistische Auswanderer nach Ungarn.*

¹⁴² Julius Deutsch gondolt arra, hogy az osztrák katonák Magyarországra utazását talán meg kellene akadályozni. Tudta azonban, hogy ez nem menne könnyen, és a munkások hangulata miatt túlságosan kockázatos lenne. Különben is jobb megoldásnak találta, ha legalább ezzel a néhány száz forradalmárral kevesebb lesz Ausztriában. J. DEUTSCH: *Aus Österreichs Revolution.* 89. o. TH. CUNINGHAME (*Dusty Measure.* 330. o.) hasonlóan, csak durvább megfogalmazásban ír a Magyarországra távozott vörösgárdistákról.

¹⁴³ PI Archívum 601. f. 3. cs. 1919. ápr. 3.

¹⁴⁴ Vörös Újság, 1919. ápr. 5. *A bécsi kommunista katonák Budapestén.* Scherl, az osztrák lapok budapesti tudósítója ápr. 3-án távirati tudósítást küldött a Neue Freie Presse-nek a fogadtatásról. PI Archívum 606. f. Ápr. 4-én Budapestén minden lap közölt hírt az osztrák vörösgárdisták érkezéséről.

¹⁴⁵ HL Magyar Tanácsköztársaság (továbbiakban: MTK) iratai. 95. doboz. Budapesti magyar katonai városparancsnokság (Váp) 96/3. és 101/6. st. napiparancs. 1919. ápr. 6. és 11.

¹⁴⁶ Vörös Újság, 1919. ápr. 9. *Az 1. és 2. nemzetközi Vörösezed szemléje.*; Arbeiter-Zeitung, 1919. ápr. 9. *Anerkennung an die Wiener Volkswehr.*

tokban átszökő kommunista önkéntesekkel tovább növekedett.¹⁴⁷ Cnobloch velük kapcsolatban olyan tájékoztatást küldött Otto Bauernak, hogy a Bécsből Budapestre érkezett 1600 (!) katonát felfegyverezve visszacsempészik Német-Ausztriába.¹⁴⁸ Bár Cnobloch informátorai között olyan jól tájékozott személyek is voltak, mint a Kormányzótanács szociáldemokrata tagjai — köztük Ágoston is¹⁴⁹ —, ez a hír minden reális alapot nélkülözött.

Az osztrák nemzetközi ezred megalakulása kapcsán emlékezzünk meg annak szervezőjéről, vezetőjéről. Leo Rothziegel betűszedő volt. Egész fiatalon kapcsolódott a munkásmozgalomba. Először a szociáldemokrata ifjúsági szervezet munkájában vett részt, ahonnan azonban radikális eszméi miatt kizárták. Ekkor az anarcho-szindikalisták közé ment. A háború kitörése után a 49. gyalogezredhez vonult be, ahol rövidesen hazaárulás vádjával illették. Magyarországon letartóztatták, de a robogó vonatból kiugrott, megszökött. Ettől kezdve Bécsben illegálisan antimilitarista, anti-kapitalista agitációt folytatott. 1918-ban, a januári sztrájk idején éjszakaiként röpiratokat nyomott, nappal pedig sztrájkgyűléseken buzdította a munkásokat. Rövidesen újra letartóztatták, s kilenc hónapot töltött a bécsi helyőrség fogdájában. Itt a rabok között agitált, ellenállásra, éhséglázadásra szervezte őket. 1918 őszén a forradalom adta vissza szabadságát. Részt vett a Vörös Gárda megalakításában, s a baloldali radikálisokkal előkészítője volt az osztrák kommunista párt megalapításának. A Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltása után azonnal hozzálátott az önkéntes alakulat megszervezéséhez.¹⁵⁰ Támogatta az ausztriai Kommunista Ifjúsági Szövetség,¹⁵¹ amely 1918 november végén alakult meg (vezetői Maximilian Lazarovits¹⁵² és Friedrich Hexmann voltak). Rothziegel a magyar Vörös Hadsereg soraiban rövidesen élete feláldozásával bizonyította be hűségét a proletariátus ügyéhez, elesett az intervenciók ellen vívott harcban.

Schobert, Bécs rendőrfőnökét nyugtalanította a Volkswehrben uralkodó forradalmi szellem. Figyelte szervezkedésüket és már április 3-án jelentette, hogy Bécsben több helyen (Hofstallgasse 7., Salzergasse 41., Rauscherstrasse 5.) toboroznak a magyar Vörös Hadseregbe önként jelentkező osztrákokat és magyarokat. Arról is beszámolt, hogy amikor az osztrák önkéntesek Magyarországra mentek és átvonultak Bruckon, ott a lakosság fosztogatásuktól félt, ezért az üzleteket bezárták, de rendzavarás nem történt.¹⁵³

Schober Coolidge-zsal folytatott beszélgetése során arról panaszkodott, hogy Bécsben 17 ezer, az országban 30 ezer tagja van a Volkswehrnek,

¹⁴⁷ Ápr. 15-én Szombathelyről 11 gráci kommunista érkezését jelentették, akik Budapestre mennek, hogy belépjenek a magyar Vörös Hadseregbe. PI Archivum 601. f. 3. cs. 1919. ápr. 15. Április végén osztrák forradalmárok újabb csoportja jött át a határon és jelentkezett a Vörös Hadseregbe. A nemzetközi ezred 5. zászlóaljához osztották be őket. HL MTK iratai. 38. doboz. 102/41.

¹⁴⁸ ŐSA NPA Fasc. 881. LU I/3. 2868/1919. ápr. 6.

¹⁴⁹ Uo. Fasc. 887. LU 2617/4., 3213/4.

¹⁵⁰ Die soziale Revolution, 1919. ápr. 30. *Leo Rothziegel*.

¹⁵¹ Az ifjúsági szövetség Verband der kommunistischen Proletarierjugend néven alakult meg, s egy év után vette fel a Kommunistischer Jugendverband (KJV) nevet.

¹⁵² Később a fasiszták megölték.

¹⁵³ ŐSA NPA Fasc. 881. LU I/4. 2787., 2824., 2956.; Uo. Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 12152/1919.

amelyet a kormány nem tud kézben tartani. Javasolta, legjobb volna, ha a szövetségesek a Volkswehr feloszlátását tanácsolnák. Korábban még ő maga is vállalkozott volna arra, hogy ötezer rendőrrel¹⁵⁴ és csendőrrel a fővárosban lefegyverzi a több mint háromszoros létszámú Volkswehrt, de ma már saját emberei nem elég megbízhatóak. A rendőrök attól félnek, hogy a hatalom a Volkswehr oldalán állók kezébe kerül, és ezért nem lesz jó, ha ujjat húznak velük.¹⁵⁵ A magyarországi forradalmi változás hatása megmutatkozott a volt császárváros megbízható karhatalmánál, mert számoltak azzal: ami Magyarországon történt, az náluk is bekövetkezhet.

Az osztrák kommunisták valóban a magyar példa követésére törekedtek. Személyes kapcsolatba léptek a Tanácsköztársaság vezetőivel. A Külügyi Népbiztosságot április 4-én a szombathelyi direktórium értesítette, hogy odaérkezett Brodnig elvtárs, gráci kommunista vezető, aki 5-én Budapestre megy politikai megbízatással.¹⁵⁶ A szombathelyi sajtóelőadó külön értesítést küldött, kiegészítve Brodnig nyilatkozatával, akinek „véleménye szerint Ausztriában is közel van a kommunizmus diadala”.¹⁵⁷ A kommunista párt gráci párttitkárával Budapesten folytatott tárgyalások anyagát nem ismerjük, de tudjuk, hogy több osztrák kommunista vezetővel szoros kapcsolatot alakítottak ki a Forradalmi Kormányzótanács tagjai.

A Tanácsköztársaság támogatta az osztrák munkások forradalmi törekvéseit, s ezzel nemcsak Ausztria népének ügyét, hanem a nemzetközi munkásmozgalom érdekeit is szolgálta. Úgyszólván a munkáshatalom keletkezésének első napjától segítette az osztrák kommunisták agitációs és propagandamunkáját. Március 31-én a soproni propaganda bizottság Wiener-Neustadt és Bécs felett repülőgépről nagy mennyiségű röplapot szóratott le. A gép két pilótája, Dall'Aglio Gyula és Szalay István György, sikeresen teljesítette a megbízást, de amikor visszatértek Fischamendbe, feljelentették és letartóztatták, majd Bécsbe szállították őket.¹⁵⁸ Az osztrák kommunisták szabadították ki a két pilótát, akik azután szerencsésen visszajutottak Sopronba.¹⁵⁹ A leszórt röplapok felhívták az osztrák proletariátust, hozzák létre ők is a tanácsköztársaságot: „Német-ausztriai proletárok, ha a mi oldalunkra álltok, minden tekintetben támogatunk Benneteket. Ne habozzatok tovább testvérek, mert ütött a ti órátok. Minden elmulasztott perc lerombolhatja pótolhatatlan boldogságtok, életek! Ne hallgassatok hamis tanácsadóitokra, bízzatok bennünk, Magyarország proletárjaiban, akik boldog jövőt akarunk hozni nektek. Ne hallgassatok azokra, akik

¹⁵⁴ Más források szerint a rendőrök létszáma 6000 volt.

¹⁵⁵ *Papers PPC* XII. köt. 285–287. o.

¹⁵⁶ SZÁL Vas megyei direktórium. 23316/1919.; PI Archívum 601. f. 3. cs. 1919. ápr. 5.

¹⁵⁷ PI Archívum 601. f. 3. cs.

¹⁵⁸ A feljelentő a fischamendi repülőtér parancsnoka, Klepsch főhadnagy volt. Tőle kért a két magyar pilóta repülőgépet, mert feltehetően Dall'Aglio édesapja révén — aki a bécsi helyőrségi börtön főfelügyelője volt — személyesen vagy közvetve ismerte. A főhadnagy azonban azonnal értesítette a rendőrséget. ŐSA NPA Fasc. 881. LU I/3. 2790/1919. ápr. 3. Schober jelentése.

¹⁵⁹ PI Archívum. 601. f. 3. cs. 1919. ápr. 1.; HL MTK iratai. 95. doboz. Kisvárdai állomásparáság. 1919. ápr. 5.; Világ, 1919. ápr. 5. Hírek rovat. *Magyar repülőkatonaik röpiratokat szórtak le Bécsben.*; Der Neue Tag, 1919. júl. 4. Morgenausgabe. *Die Verbrecher in der Bankgasse.*

eddig mindig megcsaltak, becsaptak benneteket, hanem induljatok rohamra! Éljen a világforradalom! Éljen az osztrák proletariátus! Forradalmi üdvözlettel a magyar proletariátus!"¹⁶⁰

Az osztrák burzsoáziát nyugtalanította a röplapok terjesztése, az osztrák vöröskatonák tömeges jelentkezése a magyar Vörös Hadseregbe. A Deutsches Volksblatt tudósítója felkereste Bolgár Elek bécsi magyar követet, és megkérdezte, tud-e arról, hogy ideérkezése óta riasztó hírek terjedtek el „az itteni viszonyok felborítására irányuló agitációról?” Bolgár Elek nyilatkozatában kijelentette: a kapitalizmus agitáció nélkül is magában hordja a bomlás csíráit.¹⁶¹

Az osztrák proletárok bizalommal fordultak a magyar proletárhatalomhoz, tudták, amiben lehet, támogatja őket. A Volkswehr 41. zászlóalja katonatanácsának bizalmija, Fritz Gruber, a bécsi magyar követségtől élelmiszert kért. Hivatkozott a bécsi nehéz helyzetre, s arra, hogy zászlóaljuk a Német-Ausztriában megalakítandó Vörös Hadsereg alapja, s már eddig is bebizonyították, hogy szívvel-lélekkel a nemzetközi proletariátus ügye mellett állnak. A Hadügyi Népbiztosság bécsi kirendeltségén dolgozó Kozma repülőfőhadnagy a következőkkel javasolta a kiviteli engedély megadását: „Kérem ezeknek az elvtársaknak kiviteli engedélyt adni — igen sokat dolgoznak a mi érdekünkben.”¹⁶² Pór Ernő egy vagon élelmiszert javasolt küldeni a 41-es és egy vagon az 1-es zászlóaljnak, amihez Kun Béla és Szántó Béla is hozzájárult.¹⁶³

A Volkswehr, a matróztanács, a bécsi Arzenál, a Wiener-Neustadt-i katonatanács, a repülő-laktanya kommunista tagjai és a forradalmi munkások minden áldozatra készek voltak, hogy a magyar Tanácsköztársaságot erősítsék, támogassák. Már említettük, hogy március 21-e után azonnal felajánlották, fegyvereket küldenek Magyarországra. Az ígéret valóra váltását bizonyítja Julius Deutsch hadügyi államtitkárnak a tüzérségi Arzenál komisszárjához, Leo Fischerhez intézett március 25-i utasítása: „Amint hallom, a magyar kormány megbízottai azon fáradoznak, hogy kéz alatt osztrák fegyvert, muníciót, felszerelést vásároljanak. Felhívom a figyelmet arra, hogy a magyar kormány és az antant között a viszony annyira feszült, hogy bármely nap hadiállapotba kerülhetnek. A német-osztrák állam jelenlegi helyzete azt követeli tőlünk, hogy semlegesek maradjunk. Ennek folytán egyik hatalmi csoportnak sem szabad segítséget nyújtania.

¹⁶⁰ E fejezet 158. sz. jegyzetében közölt jelentéshez mellékeltek egy röplapot a leszórtak közül. Ez hasonló tartalmú, de szövege nem teljesen azonos. Valószínű többféle röplapot vittek magukkal. A Tanácsköztársaság nemcsak Ausztriában végzett agitációs munkát, hanem valamennyi környező országban. A világforradalom közeli megvalósításának reményében azon dolgoztak, hogy a forradalom lángját fellobbantassák Délkelet- és Közép-Európában. PI Archívum 601. f. 1/1919. ápr. 6.

¹⁶¹ Vörös Újság, 1919. ápr. 4. *A bécsi polgárság aggodalma a magyar forradalom hatása miatt.*

¹⁶² Röviddel ezután, április 22-én Kozmát „közrendháborítás” miatt Bécsben le tartóztatták. OL Küm. Bécsi követség iratai. 15. cs. 4107/1919. Der Neue Tag, 1919. júl. 4. *Die Verbrecher in der Bankgasse.* A máj. 2-ig a követségen dolgozó Hajós Jenő szerint Kozma „állítólag ember- és fegyvercsempészségben vezető szerepet játszott”, s a követségen dolgozó valamelyik ellenforradalmár besúgására tartóztatta le a bécsi rendőrség. PI Archívum 677. f. 3/31. II. rész. 11—12. 1.

¹⁶³ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. Élelem. 22331/1919. ápr. 4—16.

nunk ... A német-osztrák szervek ilyen cselekedetei tehát szigorúan kerülendők.”¹⁶⁴ Leo Fischer azonban proletár lelkiismerete szerint cselekedett. Wiener-Neustadtban március 21-e után mindjárt megszervezte a fegyver és muníció csempészését. Emberei — Julius Deutsch felszólítása után is — az ottani munkás- és katonatanács aláírásával ellátott határátlépési igazolvánnyal teherautókon¹⁶⁵ és repülőgéppel szállítottak fegyvert Magyarországra. Arnold Barwik repülőfőhadnagy irányításával három pilóta: Heinrich Mahner alhadnagy, Karl Barth alhadnagy és Hans Koch törzsőrmester járt legtöbbször Magyarországon. A Wiener-Neustadt-i polgármester, Anton Ofenböck fia is részt vett a fegyvercsempészésben.

A Tanácsköztársasággal rokonszenvező pilóták üzeneteket is közvetítettek az osztrák és a magyar kommunisták között, s ha személyes tárgyalásra volt szükség, repülőgépükön Budapestre és Sopronba vitték, vagy onnan Ausztriába hozták a kommunista vezetőket. Így ment többek között Toman Sopronba, Entzbruder Dezső Wiener-Neustadtba. De ha kellett, az osztrák pilóták magyar területen maradtak napokig, és ott teljesítettek szolgálatot. Az osztrák matróztanács elnöke, Theo Mühl és a matróztanács tagjai, Leo Krill, Karl Straka, Rudolf Richter, Franz Schwanthaler is szoros kapcsolatot tartottak a magyar kommunistákkal.¹⁶⁶

Április közepén, amikor a magyar Tanácsköztársaságot intervenció s támadás érte, meg kellett gyorsítani a fegyverbeszerzést.¹⁶⁷ Hegyi Imre

¹⁶⁴ Gleichheit, 1919. júl. 29. *Die Schurken auf Schleichwegen.*; Arbeiter-Zeitung, 1919. júl. 28. „Sensationen” des Deutschen Volksblattes. Áprilisban a Tanácsköztársaság valóban megpróbált fegyvert vásárolni Ausztriában, ezt egy 1922-es irat bizonyítja. Ebből megtudjuk, hogy 1919 áprilisában a hadügyi népbiztos a Vörös Hadsereg számára szükséges bécsi bevásárlásra kétféle millió koronát utalt ki. A bécsi rendőrigazgatóság, Schober, ebből az összegből 1 400 000 koronát lefoglalt, amit a Hadügyi Népbiztosság diplomáciai úton megpróbált visszaszerezni, de az osztrák pénzügyminisztérium jogosnak mondta ki az elkobzást, mivel engedély nélkül, repülőgépen vitték ki a pénzt. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 6. cs. B/5. tét. 23610/1919. Még más módon is próbáltak Ausztriából fegyvert átjuttatni. Taróczi Nándor tényleges tiszt, akit Pogány József még a Károlyi-kormány idején küldött ki Bécsbe, felkereste Campana olasz tüzérezredet, és kérte, legyen segítségükre, hogy a Vörös Hadsereg részére tüzérségi anyagot átszállíthassanak. Campana néhány nap múlva azt a választ adta: a vezérkari főnök szívesen segítene, mert „akár anarchista, akár kommunista kormányzat áll Magyarország élén”, számukra az a fontos, hogy „az Itáliát veszélyeztető Jugoszlávia hátában egy minél nagyobb, jól felszerelt, ütőképes magyar haderő létezzen” — de „az angol és a francia megbízottak a jugoszláv és a cseh szomszédokkal együtt figyelik” Campana minden lépését, és „máris tudják, hogy hozzá egy magyar tiszt jár”. Taróczi Nándor visszaemlékezése, 1964. (A szerző gyűjtése.)

¹⁶⁵ ŐSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 17598/1919. máj. 14. Schober jelentése, amelyben közli, az angol misszió tagja, Philpotts értesítette: áprilisban Wiener-Neustadtból két teherautóval gépfegyvereket szállítottak Magyarországra.

¹⁶⁶ Uo. 20192/1919. ápr. 30. Schober jelentése. A rendőrség a pilóták és a matrózok tevékenységéről ápr. 25-én bejelentést kapott, ennek alapján 27-én a gyanúsítottakat letartóztatták. A pilótákat azzal is vádolták, hogy többször vittek nagyobb összeget Bécsbe. A matróztanács tagjainak vallomása szerint ők Anknertől azért kaptak pénzt, hogy tervüket — gazdasági kapcsolat kiépítése a volt Monarchia országainak matrószervezetei között — támogassa.

¹⁶⁷ BÖHM VILMOS: *Két forradalom tüzeiben.* Népszava, Bp. [1946], c. könyvből tudjuk, hogy a bécsi katonatanács küldöttei, Josef Frey, Leo Deutsch és Leo Fischer áprilisban Budapesten jártak (269. o.). Feltételezhető, hogy ekkor Leo Fischerrel a fegyvercsempészésről is tárgyaltak.

pilótát, aki a Hadügyi Népbiztosság 37. osztályán politikai megbízott, majd osztályvezető volt, Sopronba küldték, és repülőgépen ő is hozott többször fegyvert és repülőgéphez szükséges alkatrészeket. Hegyiről Schober azt írja június 28-i jelentésében, hogy légi úton sok pénzt visz Ausztriába. Említi Tetzner mérnök nevét, aki foszfort és muníciót csempész Magyarországra.¹⁶⁸ Két mérnök-tiszt segítette munkájában Hegyit, ők vásárolták meg a fegyvereket, géppuskákat, repülőgépanyagot.¹⁶⁹ Ugyanakkor az osztály proletárok is fokozták a hadianyagszállítást. Ezért Julius Deutsch április 19-én újabb figyelmeztetést küldött a bécsi és a gráci parancsnokoknak: „Ide érkezett híresztelések szerint állítólag kísérletet tettek arra, hogy fegyvereket, és pedig nemcsak puskákat és gépfegyvereket, hanem ágyukat is csempésszenek Magyarországra. Az országos parancsnokokat személyükben teszem felelőssé a fegyverek biztonságos őrzéséért. Amennyiben fegyvereket csempésznek Magyarországra, a bűnösöket felelősségre vonjuk. Intézkedésről távirati jelentést.”¹⁷⁰

Julius Deutsch úgy vélte, hogy olyan gyenge állam, mint Ausztria, nemzetközi konfliktusba nem keveredhet, ezért hivatalosan nem szállíthat fegyvert Magyarországnak. Súlyosbította helyzetét az antantmissziók jelenléte, mert ezeknek minden tudomásukra jutott. Julius Deutsch kénytelen volt az Arzenál parancsnokától kimutatást kérni arról, hogy kinek és mennyi fegyvert szállítottak, így próbált választ adni Segré számonkérő levelére, s bizonyítani: semmi nem mehetett csempéscélokra.¹⁷¹ Az antantmissziók ellenőrző szerepére és Ausztria belügyeibe való beavatkozására jellemző, hogy a Tanácsköztársaság megdöntése után, augusztus 21-én a külügyminisztérium Allizétől a következő átiratot kapta: tudomása szerint Szamuely holtteste mellett egy általa, még a Tanácsköztársaság idején írt levelet találtak. Ebben Szamuely arra kérte a vöslai munkástanácsot, hogy az összeszedett fegyvereket juttassák el Magyarországra. Allizé ezzel kapcsolatban kérdezi, folyik-e eljárás a vöslai munkástanács ellen.¹⁷² Ilyen helyzetben menthető az osztrák szociáldemokrata hadügyminiszter intézkedése, aki később megjelent könyvében megírta: megtiltott minden fegyvercsempészt, bár a harcoló magyar proletárookra való tekintettel nehéz szívvel. A forradalmár proletárok azonban, amennyire csak a lezárt határ mellett tehették, mégis átjuttattak fegyvert, és mindent elkövettek, hogy a csehek viszont ne kaphassanak.¹⁷³

¹⁶⁸ ÖSA Präsidialakten. Fasc. 6. I/1. 1875/1919.

¹⁶⁹ PI Archívum 638. f. 1/1920—IV—13—1263. A Legfőbb Állami Számvevőszék vizsgáló bizottságának megállapítása szerint többen, összesen mintegy 10 millió korona kékpénzt vettek fel hadianyag bevásárlásra. A felsorolt nevek között Hegyi Imre neve is szerepel. Uo. 1/1919—IV—13—6154. aug. 8. Szamuely György az államügyészségen tett vallomásában elmondta, hogy az osztrákoktól különböző felszerelési tárgyakat, új ruhákat, fegyvereket kaptak. A géppuskákat Wiener-Neustadtból repülőgépen szállították Sopronba, és ezekért kékpénzzel fizettek. Szamuely szerint az olaszok is küldtek ágyukat Jugoszlávián át, de ennek minden anyag ellentmond, nem is szólva az olasz—jugoszláv ellentétről. Uo. 614. f. 1/1920—9389. 252—264. 1. 1920. márc. 31. máj. 26.

¹⁷⁰ ÖSA NPA Fasc. 881. LU I/7. 3279/2. 1919. ápr. 19.

¹⁷¹ Uo. 3279/2. ápr. 29.

¹⁷² Uo. Fasc. 882. 5927/F.

¹⁷³ J. DEUTSCH: *Aus Österreichs Revolution*. 89—90. o.

Bármilyenek is voltak Julius Deutsch érzelmei, április 19-i távirata felbátorította a Tanácsköztársaság ellenségeit, akik erélyes nyomozást indítottak minden vonalon. Renner utasítására belügyminiszteri rendelet jelent meg a Magyarországról érkező kommunisták határátlépésének megakadályozására. Schober rendőrfőnök már korábban követelte, hogy a budapesti osztrák követség ne láttamozzon magyar útleveleket, mert a Bécsbe érkező kommunistákat nem győzik ellenőrizni.¹⁷⁴ Valóban sok munkája volt Schobernek, hiszen megfigyeltette a bécsi magyar követséget,¹⁷⁵ sorozatos házkutatásokat tartatott „kommunistagyanus” egyéneknél. Tiszti őrzéssel megerősítette a határt, és átmenetileg határzárt rendelt el, hogy biztosítsa az ellenőrzést, megakadályozza a fegyvercsempészt. Ezeknek az intézkedéseknek az volt a következménye, hogy több teherautóból álló hadianyag-szállítmányt a határon az osztrákok feltartóztattak, és Mahner, Barwik, Barth és Koch pilótákat lefogták, eljárást indítottak ellenük. De letartóztatták Richtert és Mühl, az osztrák tengerésztanács tagjait is, akik Budapesten a magyar tengerészekkel megállapodtak az együttműködést illetően.¹⁷⁶

Április végén, amikor a fegyverekre különösen nagy szükség volt, de a szigorú határzár akadályozta a csempészt, négy magyar pilóta Wiener-Neustadtba ment, hogy fegyvereket vásároljon és repülőgépen elhozza. Az osztrák rendőrség azonban letartóztatta őket, és a náluk levő 40 000 koronát elkobozta.¹⁷⁷ Schober erről jelentést is tett az illetékes osztrák minisztériumoknak, köztük a külügyminisztériumnak, közölve, hogy az elfogottak nagyobb összeget hoztak Bécsbe, az Arzenálnak pedig egy vagon lisztet, aminek fejében onnan egy vagon ruhát kellett volna kapniuk.¹⁷⁸

A letartóztatások ellenére sem sikerült azonban a fegyvercsempészt teljesen megakadályozni. Bizonyítja ezt a budapesti osztrák követség egyik távirata, amely arról ad hírt, hogy Wiener-Neustadtból Sopronba élelemért fegyvert szállítanak.¹⁷⁹ De erről szól a rendőrfőnök több jelentése is. Így május 28-án közli: Allizé tudomására jutott, hogy Német-Ausztria kormánya a Tanácsköztársaságnak fegyvert és muníciót szállít.¹⁸⁰ Júniusban Schober jelenti, hogy a pottendorfiak segítségével a magyarok rendszeresen nagy mennyiségű fegyvert és lőszert csempészték Magyarországra.¹⁸¹ És még júliusban is arról számol be, hogy állítólag boroshordókban állandó

¹⁷⁴ ÖSA Präsidialakten. Fasc. 6. Ungarn I/1. 1191/1919. ápr. 13. Schober jelentésében azt is javasolta, hogy a budapesti osztrák követségen civilöltözetben a rendőrség embere intézze az útlevel ügyeket. Bauer válaszában figyelmeztette Schobert. politikai jelentéseit egyenesen a minisztérium vezetőjéhez küldje. Úgy látszik kellemetlen következményekkel járt, ha ilyen irat sok kézen ment keresztül.

¹⁷⁵ Csodálatos módon mégsem vették észre, amikor a magyar ellenforradalmárok támadást intéztek a magyar követség ellen.

¹⁷⁶ A Weg und Ziel id. cikke. Párttörténeti Közlemények, 1961. 1. sz. 201. o.

¹⁷⁷ Kun Béla Bolgár Elek követ útján kérte Bauert, bocsássák szabadon a pilótákat és hivatkozott a tanácskormánynak az osztrák élelmiszer csempészekkel szemben tanúsított elnéző magatartására. ÖL Küm. Bécsi követség iratai. 27. cs. Táviratok, számszámjelölt táviratok. 6/1919. máj. 12. v. 13.

¹⁷⁸ ÖSA NPA Fasc. 881. LÜ I/7. 3433/4. 1919. máj. 1.

¹⁷⁹ Uo. I/6. 3180/1919.

¹⁸⁰ Uo. Präsidialakten 6. Ungarn. 4. 1641/1919.

¹⁸¹ Uo. Abt. VA BI 22/NÖ 5067. 25208/1919.

municiószállítás folyik.¹⁸² De igazolja a további fegyvercsempészt Ágoston feljegyzése is: az osztrák kormány „amely velünk szemben nagyon barát-ságtalan magatartást tanúsít — írja —; mégsem ura a helyzetnek, mert a mi embereinknek sikerül nagy mennyiségű katonai cikket s gépalkatrészeket onnan kihozni a kormány ellenére. A vasutasok és a Volkswehr nem engedelmessé válnak a kormányuknak.”¹⁸³

A fegyvercsempésztől a Deutsches Volksblatt 1919. július 20-i száma részletes, leleplező cikket közölt Die Schleichwege des Kommunismus címmel. Utána valamennyi osztrák lap és a nemzetgyűlés is foglalkozott az ügygel. Keresztényszocialista képviselők interpellációjukban azon az alapon emeltek vádat Julius Deutsch és Otto Bauer ellen, hogy ők már korábban tudtak a dolgokról, mégsem akadályozták meg. Ezzel azt a látszatot keltik, hogy jóváhagyásukkal szállítottak fegyvert Magyarországra. Így a külföldnek Ausztria semlegessége iránti bizalma megrendül, ami súlyos következményekkel járhat.¹⁸⁴ A következő ülésen pedig a fegyvercsempészéssel kapcsolatban a Wiener-Neustadt-i munkás- és katonatanács „törvényellenes cselekedeteit” tették szóvá.¹⁸⁵

Otto Bauer 1923-ban megírta: „Hivatalosan nem szállíthattunk hadfelszerelést Magyarországnak, de a Wiener-Neustadt-i terület szociáldemokrata munkásai jelentős mennyiségű hadfelszerelést csempészték át akadálytalanul a magyar határon.”¹⁸⁶ Kétségtelen, hogy már az első alkalommal, amikor Julius Deutsch hadügyminiszter tudomására jutott a csempésztés, módjuk lett volna — mind Bauernak, mind Deutschnak — érélyes eszközökkel megakadályozni azt, de nem tették. Ez mutatja, hogy bár következtelenül, de őszintén szocialisták voltak, s erőszakosan nem léptek volna fel egy munkáshatalommal szemben. Nyíltan egyébként sem szegülhettek szembe a forradalmi munkások akaratóval.

Az Arbeiter-Zeitung július 26-án reagált a Deutsches Volksblatt leleplezésére, amely felelősségre vonta a fegyvercsempésztésért Julius Deutsch hadügyi államtitkárt és a Wiener-Neustadt-i vezetők közül különösen Anton Ofenböck polgármestert, Püchler tanácstagot és a jobboldali Oskar Helmert, a Gleichheit szerkesztőjét. A szociáldemokraták lapja visszautasította a vezetők ellen emelt vádakat.¹⁸⁷

¹⁸² Uo. Präsidialakten 6. Ungarn Varia.

¹⁸³ PI Archivum 689. f. I/3. 6e. 1919. máj. 24.

¹⁸⁴ Protokoll der Konstituierenden Nationalversammlung. 25. ülés. 1919. júl. 26. 225. o. 126/I.

¹⁸⁵ Uo. 27. ülés. 1919. júl. 29. 243. o. 139/I. A Wiener-Neustadt-i munkások Tanácsköztársaságot támogató tevékenységéről B. M. ТУРОК is ír: i. m. 205. o. Ezekben a napokban a bécsi magyar felszámoló hivatal, az osztrák részről jövő támadásokkal kapcsolatban értesítette a követséget, hogy ők csak a felszámolásból eredő, hivatalosan engedélyezett árut szállítják Magyarországra, fegyvert, lőszert nem csempésznek. OL Küm. Bécsi követség iratai. 13. cs. 3671/1919. korm. júl. 23.

¹⁸⁶ O. BAUER: *Die österreichische Revolution*. 138. o. W. GOLDINGER is megírja (i. m. 53. o.), hogy a munkásszervezetek és a vasutasszervezetek csempészték Magyarországra fegyvert.

¹⁸⁷ Arbeiter-Zeitung, 1919. júl. 26. *Eine Antwort auf die „Schleichwege des Kommunismus“*; Gleichheit, 1919. júl. 29. *Die Schurken auf Schleichwegen*. A Reichspost természetesen felhasználta az alkalmat a szociáldemokrata koalíciós partnerek támadására,

A fegyverszállításon kívül más módon is megnyilvánult az osztrák munkásoknak a Tanácsköztársaság iránt érzett szimpátiája. Gyűléseken tiltakoztak az ellen, hogy Német-Ausztria területén municiószállítmányokat engednek át, amelyeket a bolsevizmus elleni harcban akarnak felhasználni.¹⁸⁸ Maguk mellett érezve a szomszédos munkáshatalmat, határozottabban léptek fel saját követeléseikért is. Béremelésért sztrájkoltak a wöllersdorfi municiógyár munkásai, tisztviselői, és a posta, távirda és a telefonközpont dolgozói is munkabeszüntetést helyeztek kilátásba, ha fizetésüket a kormány nem rendezi.¹⁸⁹ Az egyik soproni lap hírt hozott a gráci kommunistáknak a Tanácsköztársaság melletti megnyilatkozásáról. A Bukarest—Párizs között közlekedő express utolsó vagonjára plakátot ragasztottak, amelyen francia, angol, olasz és német nyelven a következő szöveg állt: „A szövetségesek tudomására! Mi nem használhatjuk a szikratávírókat. Ezért ezen az úton akarjuk a szövetségesek tudomására hozni, hogy mi nem polgárháborút, hanem emberi jogokat akarunk. Ebben a törekvésünkben magyar elvtársaink tettel és tanáccsal segítenek és velük együtt, a mi jogos ügyünkért minden külső és belső ellenséggel szemben fellépünk. A gráci kommunista párt.” Az antantdiplomáták csak Mürzzuschlagban vették észre a plakátot, amelyet — miután elolvasták — eltávolítottak.¹⁹⁰

Április 13-ára Sopronban népgyűlést hirdettek, amelyre Karl Toman osztrák kommunista vezetőt várták, hogy a közös célért folyó küzdelemről beszámoljon.¹⁹¹ Tomannak váratlanul Linzbe kellett mennie, ezért Leopold Forst, a KPDÖ egy másik vezetője jött helyette.¹⁹² Bors László másodmagával kísérté át Lajtaújfalunál a határon. Másnap, április 13-án délelőtt óriási tömeg részvételével tartottak népgyűlést, amelyen a brennbergi bányászok és az ott állomásozó vöröskatonák is részt vettek. Az első szónok Entzbruder Dezső volt, majd Leopold Forst számolt be az osztrák dolgozók forradalmi hangulatáról, és túlzott optimizmussal ítélve meg a helyzetet, bejelentette, hogy a proletárdiktatúra kikiáltása Bécsben már csak órák vagy napok kérdése. Az osztrák szociáldemokrata vezetőkről, Rennerről, Seitzről és még Bauerről is, mint Scheidemannokról beszélt, akik cserben hagyták a proletariátust és burzsoá politikát folytatnak.

és több napon át közölt cikkeket a fegyvercsempészésről (júl. 22. *Der Waffenschmuggel nach Ungarn.*; júl. 29. *Schwere Gewaltakte in Wiener-Neustadt.*; júl. 30. *Ein neuer Uebergriff des Wiener-Neustädter Arbeiterrates*).

¹⁸⁸ Vörös Újság, 1919. április 10. *Az osztrák radikális szocialisták a proletárdiktatúráért.*

¹⁸⁹ Uo. 1919. ápr. 11. *Sztrájkmozgalmak Ausztriában.*

¹⁹⁰ Oedenburger Arbeiterrat, 1919. ápr. 17. *Eine Botschaft der Grazer Kommunisten an die Entente.*

¹⁹¹ SÁL Soproni direktórium. 1. cs. 1178. és 1375/1919.; PI Archívum 601. f. 3. cs. 1919. ápr. 12.; Der Proletarier (Sopron), 1919. ápr. 12. *Der Führer der Wiener Kommunisten in Oedenburg.*; Oedenburger Arbeiterrat, 1919. ápr. 12. *Der deutschösterreichische Kommunistenführer Toman kommt nach Oedenburg.*

¹⁹² Toman útjának elmaradásakor a Der Proletarier tudósítója nyilatkozatot kért tőle. Toman az osztrák proletárdiktatúra gyors megvalósításáról beszélt és arról, hogy az antant nem gondol fegyveres beavatkozásra, mert félti katonáit a kommunizmustól. Der Proletarier, 1919. ápr. 15. *Unterredung mit Karl Toman, dem Führer der deutschösterreichischen Kommunisten in Wien.*

Friedrich Adler leplezi ezt a politikát, amely pedig egyenesen a reakciót segíti. Így fordulhatott elő, hogy az osztrák kormány 12 000 fegyvert és 600 000 töltényt küldött a lengyeleknek a Szovjet-Oroszország elleni harcához. Az osztrák Scheidemannok azonban — mondta a továbbiakban — nem támaszkodhatnak fegyveres erőre, mint a németországiak, mert a Volkwehr szelleme forradalmi. A népgyűlésen felszólalt még többek között Kellner Sándor kormányzótanácsbi. Támadta azokat az osztrák vezetőket, akik az angol és a francia missziókhöz járnak könyörögni azért, hogy Nyugat-Magyarországot Ausztriának adják, és megígérte, ha az osztrák proletárok követik a magyar példát, minden ételt megosztanak velük. Délután hasonló tartalmú beszédek hangzottak el a kismartoni (Eisenstadt) népgyűlésen, ahol szintén lelkesen fogadták az osztrák kommunisták küldöttét.¹⁹³

Ezekben a napokban, április elején, a különböző antantmegbízottak jelentése alapján a Párizsban ülésező nagyhatalmak már világosabban látták, hogy Magyarországon a bolsevizmus és nem a nacionalizmus veszélye a nagyobb. Mégis a helyszínen akarták tisztázni, hogy milyen lépéseket tegyenek, ezért elhatározták Smuts budapesti útját. Bizonyos óvintézkedéseket már az első napokban tettek. A négy nagyhatalom úgy döntött, hogy a Gyenyikinnek szánt felszerelést Romániába irányítják, hogy a románokat a magyarországi fordulattal szemben megerősítsék.¹⁹⁴ A blokád feloldására vonatkozó március 21-e előtti döntést Magyarországgal szemben felfüggesztették, a blokádöt továbbra is fenntartották.¹⁹⁵ A nyílt beavatkozástól a nagyhatalmak húzódoztak, nem békés szándékaik, hanem a már ismerttetett okok miatt.

Smuts magyarországi útjának jelentőségével a történeti irodalom összefoglaló művekben, tanulmányokban foglalkozik. Erre részletesen nem térünk ki,¹⁹⁶ de beszélnünk kell az út ausztriai visszhangjáról. A. C. Coolidge-

¹⁹³ Soproni Vörös Újság, 1919. ápr. 13. *Forst Lipót elvtárs Sopronban.*; SÁL Soproni direktorium. Soproni pénzügyi biztos. 60. es. 2126—2129.; Az Újság, 1919. ápr. 15. *Német-Ausztria proletariátusa nagy hállíval tartozik a magyar proletártestvéreknek.*; Világ, 1919. ápr. 15. *Kommunista népgyűlés Sopronban.*; Oedenburger Arbeiterrat, 1919. ápr. 15. *Die Verbrüderungsfeier Wiener und Oedenburger Kommunisten.*; és *Genosse Leopold Forst über die Verbreitung des Kommunismus in Oesterreich.*; Der Proletarier, 1919. ápr. 15. *Grosse Volksversammlung am Széchenyiplatz, és Grossversammlung in Eisenstadt.*

¹⁹⁴ P. MANTOUX i. m. I. köt. 18—23. o. Idézi: L. NAGY ZSUZSA: *A párizsi békekonferencia és Magyarország 1918—1919.* Kossuth, Bp. 1965, 90. o.

¹⁹⁵ *Papers PPC* X. köt. 103. o. A Legfelsőbb Katonai Tanács (War Council) márc. 28-i jegyzékét, amely szerint a jelenlegi magyarországi helyzetre tekintettel a blokádöt ott ne szüntessék meg. A Legfelsőbb Gazdasági Tanács ápr. 7-i ülése tárgyalta. Uo. X. köt. 114. o.

¹⁹⁶ Az antant feltételeit és a Kormányzótanács válaszjegyzékét teljes terjedelmében közli MMTVD 6/A. köt. 132—133. o. Részletesen értékeli és elemzi L. NAGY ZSUZSA: *Smuts tábornok budapesti küldetése 1919 áprilisában* c. tanulmánya. Történelmi Szemle, 1963. 2. sz. 195—226. o. és uő. *A párizsi békekonferencia . . .*; Sok új anyagot ismertet LEO VALIANI a Rivista Storica Italiana c. folyóirat 78. évf. 4. számában megjelent tanulmánya: *La politica estera dei governi rivoluzionari ungheresi del 1918—1919.* (Különlenyomat, Napoli 1966, Edizioni Scientifiche Italiane.) A magyar forradalmi munkásmozgalom története I. kötete is foglalkozik röviden Smuts útjával. V. KRÁL (i. m. 125—127. o.) Smuts prágai útjáról, Masarykkal folytatott tárgyalásáról ír.

nak a béketárgyalások bizottságához küldött jelentése tájékoztat erről. Ausztriában általában a Magyarországi Tanácsköztársaság sikerének tekintették e tárgyalásokat. Az osztrák munkások örömmel fogadták, hogy az antant kisebb terület kiürítését követeli a tanácskormánytól, mint az ún. Vix-jegyzék a Berinkei-kormánytól, és lényeges engedménynek tekintették, hogy e területet nem román, hanem antantsapatok szállnák meg. Osztrák burzsoá körökben olyan következtetést vontak le a kedvezőbb feltételekből, hogy nem szabad engedékenységet mutatni az antanttal szemben, „zavarkeltéssel” több eredményt lehet elérni. Az osztrák konzervatívokat mélyen felháborította, hogy a szövetséges és társult hatalmak egyáltalán tárgyalnak egy munkáshatalommal, és engedményeket tesznek neki. Úgy vélték, hogy ezzel az antant kifejezetten bátorítja az osztrák „szélsőségeseket”. Különösen aggasztotta őket az a lehetőség, hogy a Tanácsköztársaság élelmet is kap a szövetségesektől. Hiszen Ausztriában eddig azzal fékeztek a tömegeket, hogy forradalmi mozgalmak esetén az antant megtagadja az élelmiszerszállítást. Ha a Tanácsköztársaság élelmiszert kap, az antant kiüti az osztrák kormány kezéből a forradalom megfékezésének leghatásosabb fegyverét.¹⁹⁷ A jelentésben nincs szó az osztrák szociáldemokrata vezetőkről, de mivel ők voltak az elsők, akik március 21-e után éhínséggel fenyegették a radikális követelésekkel fellépő munkásokat, kétségtelen, hogy nyugtalanította őket a Tanácsköztársaság külpolitikai sikere. Bizonyítja ezt Renner aggódó felszólalása a negyedik tartományi konferencián, ahol kijelentette: a Magyarországról fenyegető veszélyrel szemben bízik az osztrák nép józanságában, hogy mindenféle diktatúrát visszautasít, és megmarad a politikai demokrácia mellett.¹⁹⁸ Jellegében általánosabb, elvibb, de tartalmában hasonló volt Julius Deutsch felszólalása a katonatanácsok második birodalmi konferenciáján.¹⁹⁹ Ekkor már a bajor Tanácsköztársaság létrejötte is nagy nyugtalanságot okozott Ausztriában mindazoknál, akik a polgári demokráciához ragaszkodtak. J. Deutsch beszédében a következőket mondta: Az egész világon végigvonul a radikalizmus hulláma. A legyőzött országokat jobban magával ragadta, mint a győzteseket. A világforradalom ma csak félig — a legyőzöttek forra-

Az ekkor Budapesten tartózkodó Bartlett és a Smuts kíséretéhez tartozó Nicolson is beszámolnak a tárgyalásokról. A bécsi követség Smuts személyéről érkezése előtt tájékoztatta a Külügyi Népbiztosságot. OL Küm. Res. pol. I. 120. I. Cnobloch jelentése is foglalkozik vele. ÖSA NPA Fasc. 887. LU 2/3. 2921/4.

¹⁹⁷ *Papers PPC XII.* köt. 289. o. 1919. ápr. 8. Hoover sem helyeselte, hogy Magyarország éllelmet adjanak. Őt is nyugtalanította Smuts útja. Ápr. 5-én azt írta Wilson elnöknek, hogy az Ausztriában, Csehszlovákiában, Jugoszláviában és másutt is nyugtalanító elemek felhasználnák, ha az antant azonos módon látná el a kommunista forradalom után Magyarországot, mint a környező országokat. HERBERT HOOVER: *The ordeal of Woodrow Wilson.* New York 1958, 136. o. Közli A. D. Low: *The Soviet Hungarian Republic . . .* 49. o.

¹⁹⁸ Wiener Zeitung, 1919. ápr. 6. Inland rovat. A koppenhágai osztrák követ, gróf Deym áprilisi jelentésében közölte az amerikai követ véleményét: Rennernek ez az ápr. 5-i nyilatkozata igen jó hatást keltett. ÖSA Präsidialakten. Fasc. 6. Ungarn. I/1. 1291/1919. A magyar sajtó is foglalkozott Renner beszédével: Az Újság, 1919. ápr. 6. *Német-Ausztria a magyar példával szeretne nyomást gyakorolni az entente-ra;* Világ, 1919. ápr. 6. *Ausztria és a kommunizmus.*

¹⁹⁹ A katonatanácsok első birodalmi konferenciája januárban volt.

dalmaként — valósul meg. Amíg nem terjed át minden országra, a győztesekre is, addig gyengék leszünk. Erőnk akkor növekszik, ha a forradalom kiterjed az egész világra. Nekünk tekintettel kell lennünk a külpolitikai helyzetre. Belpolitikailag bármilyen kívánatos, el kell kerülni minden olyan lépést, ami külpolitikailag veszélyes. Legyőztük vagyunk, és akár akarjuk, akár nem, alkalmazkodnunk kell a győzőkhöz.²⁰⁰ Csak azért ismertettük ilyen hosszan e beszédet, mert ismételt bizonyíték arra, hogy ez a gondolkodás jellemző volt ebben az időben a szociáldemokratákra, még azokra is, akik ha nem is egyértelműen, de segítették a magyar tanács hatalmat.

Ezekben a napokban nyilatkozott az Arbeiter-Zeitung főszerkesztője, Friedrich Austerlitz is az amerikai alkonzulnak, Walter E. Bundynak. A munkások nevében kijelentette: bízunk az antantban és arra vágyunk, hogy megmutassák más nemzeteknek, kifizetődő ez a bizalom, messzebb jutnak így, mint „zavarkeltéssel”. A „más nemzetek” alatt elsősorban a szomszédos Magyarországot és a forrongó Bajorországot értette. A beszélgetés kezdetén nyíltan meg is mondta: Ausztriában a helyzet nagyon komoly, de nem reménytelen. Olyan változás, ami Budapesten beállott, elkerülhető a kenyér- és lisztadag azonnali megduplázásával. Német-Ausztria a Nyugat bolsevizmus elleni harcának előretolt bástyája — mondta Austerlitz —, az antant tehát segítse Ausztriát, tegyen meg minden lehetőt, hogy őrhelyén maradhasson és elhárítsa a forradalmat. A főszerkesztő nyilatkozatában elismerte, hogy a Volkswehr kicsúszott a kormány kezéből, de ezt nem tartotta veszélyesnek, mert tagjai bécsiek, akiknek érdekük a rend fenntartása.²⁰¹ Austerlitznek ez a nyilatkozata jelzi: az osztrák szociáldemokrácia attól tartott, hogy a Tanácsköztársaság sikere egyben saját politikájának csődjét idézi elő. Hangsúlyozza nézetazonosságát az imperialisták antibolsevizmusával, vállalja a kommunizmus elleni harcot, és ennek fejében élelmet, szemet, jó békefeltételeket kér.

Az osztrák szociáldemokrata vezetők 1918—1919-ben nem a forradalmi körülményeknek megfelelő, hanem a Kautsky által a századfordulón meghatározott úton haladtak.²⁰² Törvényt hoztak a munkanélküliek állami segélyezéséről, szocializálási bizottság alakult, amelynek elnöke Bauer, helyettese a keresztényszocialista Ignaz Seipel prelátus, a későbbi kancellár lett. A szocializálási bizottság munkája nem járt eredménnyel, amint ezt maga Bauer őszintén megírja.²⁰³ Renner sem támogatta őt, mert az volt a véleménye, hogy „adósságokat nem lehet szocializálni”. A koalíciós partnerek pedig gondoskodtak arról, hogy a szociáldemokraták szerény terveiket se valósíthassák meg. Így az Alpinen Montangesellschaft szocializálását tervezték, és ezt látszólag Schumpeter pénzügyi államtitkár is tá-

²⁰⁰ J. DEUTSCH: *Aus Österreichs Revolution*. 95. o.

²⁰¹ *Papers PPC* XII. köt. 290—291. o. 1919. ápr. 10. W. A. Bundy levele Coolidge-hoz.

²⁰² KARL KAUTSKY: *Die Soziale Revolution*. I—II. köt. Vorwärts, Berlin 1902—1904. E könyvében (II. köt. *Am Tage nach der sozialen Revolution*) fejti ki Kautsky, hogyan kell lépésről lépésre a szocializálás útjára térni.

²⁰³ O. BAUER: *Die österreichische Revolution*. 170—182. o. A. WANDRUSZKA (i. m. 441. o.) idézi Renner szavait: „Schulden kann man nicht sozialisieren”.

mogatta. Titokban azonban keresztülvitte, hogy Richard Kola bécsi bankár útján, Svájcban egy olasz pénzcsoportnak eladják a Montangesellschaft részvényeit, amivel természetesen lehetlenné vált a vállalat szocializálása. Schumpeter a tranzakcióról a kormányt előzetesen nem tájékoztatta, amiért felelősségre vonták ugyan, de a keresztényszocialisták megvédték.²⁰⁴

A szocializálási bizottság legfőbb vívmánya a Bauer által előterjesztett és a parlament által elfogadott üzemi tanácsokról szóló törvény. Ez biztosította, hogy a munkásokat érintő kérdésekben az üzem vezetősége csak az üzemi tanácsokkal egyetértésben intézkedhetett, amelyeknek beleszólási joguk volt az üzletvezetésbe, a számlákat, bérlistákat jóváhagyásra be kellett mutatni az üzemi tanácsoknak. Minden, legalább 20 munkással dolgozó (ipari, mezőgazdasági-ipari, kereskedelmi) üzem köteles volt a törvény szerint üzemi tanácsot választani. Részvénytársaságoknál az üzemi tanácsok két képviselőjét beküldték az igazgatótanácsba. A tőkések különböző megfontolásokkal, különösen március 21-e után, amikor attól féltek, hogy Ausztriában is hasonló események következnek be, mint Magyarországon, nem gátolták ezeknek a tanácsoknak megalakulását, sőt, már a törvény megalkotása előtt maguk szorgalmazták. Az üzemek tulajdonosai úgy vélték, ha az üzemi tanácsokat megalakítják, mentesítik vállalatukat a lefoglalás alól.²⁰⁵ A törvényjavaslat, a tanácsok jogkörének elfogadtatása azonban mégsem ment egészen simán. Ezért a javaslat parlamenti vitáját Friedrich Adler kezdeményezésére a munkástanácsok végrehajtó bizottságának egy erélyes hangú határozata sürgette. Ebben felhívták a polgári pártok figyelmét, ne magyarazzák félre a proletariátus önfegyelmét, mert szilárd az elhatározása, hogy a szocializmus útjára lép. A munkásosztályt célkitűzésében nem akadályozhatja meg a nemzetgyűlés összetétele, a polgári pártok ottani aránya („az aritmetika véletlenje”). A tényleges hatalmi helyzet más: „az államban a proletariátus döntő tényezőnek érzi magát...”²⁰⁶ A keresztényszocialisták és a nagynémetek a demokrácia nevében tiltakoztak a diktatórikus hang ellen, bár nekik sem a korábbi, sem a későbbi években eszükbe sem jutott a demokrácia erényeit gyakorolni. Adlert mindenesetre visszavonulásra, magyarázkodásra kényszerítette a parlamenti felzúdulás, és a Der Kampf májusi számában megjelent cikkével igyekezett enyhíteni a munkástanács határozatában megütött erélyes hangot.²⁰⁷

²⁰⁴ O. BAUER: *Die österreichische Revolution*. 178–179. o. Bauernak még más pénzügyi vonatkozású összeütközése is volt Schumpeterrel. A pénzügyminiszter júniusban Innsbruckba akarta szállíttatni az Osztrák–Magyar Bank aranykészletét — pedig ehhez a kormány hozzájárulása kellett —, amit Bauer a Westbahnhoftól parancsolt vissza. A Bank ezután Jodok Fink alkancellárhoz fordult: módosítsák a rendelkezést, ha biztonsági okokból szükségesnek látszik (a bolsevizmus veszélye miatt), Ausztria területén bárhol elhelyezhetik az aranykészletet kormányengedély nélkül is. ÖSA K 262. Präsidialakten des Staatssekretärs. dr. Otto Bauer. 2149/Präs. 1919. jún.

²⁰⁵ *Papers PPC XII*. köt. 285. o. W. A. Bundy levele Coolidge-hoz, 1919. ápr. 4.

²⁰⁶ J. BRAUNTHAL: *Arbeiterräte* ... 47–48. o.

²⁰⁷ CH. A. GULICK (i. m. I. köt. 115. o.) ezzel kapcsolatban megállapítja: azért hátráltak meg a szocialisták, mert „belátták, hogy ez alkalommal túlságosan messzire mentek a »blöffölésel«”.

Ágoston Péter bírálta osztrák szociáldemokrata elvtársai munkáját. A proletárhatalom intézkedései, amelyekkel nemcsak az okozatot, hanem az okot, a kizsákmányolást számolták fel, megvilágították számára, hogy az osztrák vezetők nem járnak helyes úton. „Ausztriában tovább folyik a félszocialista munka. Ott megváltás mellett szocializálnak és üzemi tanácsokat szerveznek”²⁰⁸ — írta naplójába május 24-én. De ez a „félszocialista munka” is megszűnt 1919 július végével, amikor a Magyarországi Tanácsköztársaságot megdöntötték. Az osztrák polgári pártok csak addig voltak engedékenyek, amíg a bolsevizmus Damoklesz kardja fejük fölött függött. Addig vállalták a kisebb rosszat, hogy a nagyobbat elkerüljék.²⁰⁹ Ez időszakot a szociáldemokrata vezetők nagyszerűen felhasználták arra, hogy sok, jelentős munkásvédelmi törvényt alkossanak. Ebben az időben egyetlen európai kapitalista országban sem hoztak olyan jelentős szociális intézkedéseket, mint a német-osztrák köztársaságban. Ez a kormányban levő szociáldemokraták, különösen Ferdinand Hanusch népjóléti államtitkár érdeme. A munkanélküliek állami segélyezésén kívül májusban, amikor a Tanácsköztársaság sikeresen verte vissza az imperialista támadást, keresztül tudták vinni: kötelezzenek minden, legalább 15 munkást foglalkoztató üzemet, hogy az ott dolgozók számára képest $\frac{1}{5}$ -del emeljék a létszámot. Elbocsátani pedig csak ellenőrzés mellett lehetett. Ilyen módon próbáltak enyhíteni a munkanélküliségen, amely 1919 májusában érte el csúcspontját. Törvénybe iktatták a 8 órás munkanapot, bevezették a társadalombiztosítást, fizetéses szabadságot kaptak a munkások, az egy év óta dolgozók egy hetet, öt évtől két hetet, míg az ifjúmunkások négy hetet. Megtiltották a nők és a fiatalok éjszakai munkáját, és munkaidejüket heti 44 órában állapították meg. Szabályozták a bányászok, a pékek, a kereskedelmi dolgozók, a gyermekek és a bedolgozók munkáját, vasárnapi munkaszünetet rendeltek el a különböző munkaterületeken. Úgynevezett „kastélytörvényt” hoztak, amelynek értelmében népjóléti célokra, kártérítés nélkül kisajátíthatók a háború alatt szerzett és az emigránsok tulajdonában levő kastélyok.²¹⁰

Nagy jelentőségű volt a szociáldemokrata közoktatásügyi államtitkár által javasolt és elfogadott oktatási reform is. Bevezették az egységes oktatást 14 éves korig, megszüntették a kötelező hitoktatást, s a tanítás módszerét is reformálták. Az iskolákban megalakították a szülők tanácsát, és fellendült a „Gyermekbarát” mozgalom.²¹¹

Rövid néhány hónap alatt olyan eredményeket értek el a munkásvédelem és a szociális intézkedések terén, amelyeket a tőkés rendszer korábbi időszakában évtizedes kemény harcokkal sem tudtak kivívni. De vajon

²⁰⁸ PI Archívum 689. f. I/1. 3. 6e.

²⁰⁹ CH. A. GULICK is megírja (i. m. 196. o.), hogy „a magyar tanácskormány összeomlása Ausztria számára gyakorlatilag az államosítási kísérletek végét jelentette . . .”

²¹⁰ O. BAUER: *Die österreichische Revolution*. 163—166. o.; *Ein Jahr Republik* . . . 14., 18. o.; J. HANNAK: *Im Sturm* . . . 266—267. o.; B. M. TYPOK i. m. 208—209. o.; Világ, 1919. ápr. 16. *Nyolcórás munkanap a bécsi városi üzemekben.*; Gleichheit, 1919. szept. 26. *Was für die Arbeiter bisher geleistet wurde*. Beilage zur Gleichheit. Ferdinand Hanusch beszámolója a Wiener-Neustadt-i bizalmi férfiak előtt. Stb.

²¹¹ O. BAUER: *Die österreichische Revolution*. 192—193. o.; *Ein Jahr Republik* . . . 20. o.

a munkások által támogatott, a kormányban túlsúlyban levő szociáldemokratáknak csak arra volt lehetőségük, hogy javítsák a proletariátus helyzetét, s arra nem, hogy meg is változtassák? Saját tömegeik forradalmi harc-készsége mellett a nemzetközi forradalmi mozgalmaknak, és elsősorban Szovjet-Oroszországnak és a szomszédos magyar Tanácsköztársaságnak köszönhették, hogy oly gyorsan valóra válthatták a szociáldemokrata párt szociális programját. De az adott belső és nemzetközi támogatás nagyobb célokért folyó harcra biztatta a pártot.

Az osztrák szociáldemokrata vezetők jelentős részének humánus gondolkozása, szociális kérdések iránti érzéke vitathatatlan. Őszinte volt az a törekvésük, hogy javítsanak a munkásosztály helyzetén. Ha ezt cáfolni akarnánk, tagadnánk a való tényeket. Ha mindezt megállapítjuk, mégis — ismerve határozott szembenállásukat a proletárforradalommal — felmerül bennünk az a gondolat: e hasznos és jó intézkedésekkel nem kívánták-e azt a célt is szolgálni, hogy bebizonyítsák, mindaz a változás, ami Tanács-Magyarországon a munkások, a dolgozók javát szolgálja, Ausztriában proletárdiktatúra nélkül is megvalósítható, és ezzel lecsillapítsák a forradalmi tömegeket. Ez a szándékuk nem járt mindig eredménnyel — bár végső fokon sikerült megmenteni a polgári demokráciát. A burzsoázia azonban ezt nemcsak a szociáldemokraták erejének, hanem a kommunisták gyengeségének is köszönhette, és annak, hogy a jobb békefeltételek reményében a szociáldemokrata kormánytagok igyekeztek az antant kedvében járni. Ezt pedig nem utolsósorban a kommunisták elleni fellépéssel, a burzsoáziával szemben tanúsított „türelmességgel” igyekeztek elérni.

A belügyminisztérium Renner aláírásával, április 8-án „Kommunista mozgalom” címmel bizalmas utasítást adott ki. Ebben szigorú intézkedéseket rendelt el a kommunisták ellen, és javasolta a hatóságoknak, hogy lépjenek érintkezésbe „a szervezett munkásság vezetőivel”. Egy listát csatolt az utasításhoz, amelyen 93 kommunista funkcionárius neve és lakcíme szerepelt, egyben kérte, hogy „e mozgalom minden vezetőjének és előmozdítójának nevét tudassák a bécsi rendőrfőkapitánysággal”. Renner akkor adta ki kommunistaellenes utasításait, amikor Bajorországban küszöbön állt a forradalom. Ha az osztrák szociáldemokrata vezetők ekkor arra használják fel a munkások egy részének forradalmiságát, többségének a Tanácsköztársaság iránti rokonszenvét, hogy harcba vigyék őket a hatalom megragadásáért, úgy Németországban is nehezen tudták volna a Scheidemannok megakadályozni a forradalom kibontakozását. Az osztrák vezetők többek között az ország katonai gyengeségével indokolták passzivitásukat, pedig kedvezőbb helyzetben voltak, mint a magyar kommunisták, hiszen sok hadfelszerelési anyaggal rendelkeztek.²¹² A parasztság szembenállására hivatkoztak és arra, hogy egyes területek a klérus befolyása alatt állnak. 1919-ben valóban ez volt a helyzet, de ezért a felelősség részben rájuk hárul, mert 1918 őszén elhanyagolták ezeket a területeket. Az iparilag fejlett Ausztriában sokkal szélesebb munkásbázisra támasz-

²¹² OTTO BENEDIKT: *Materialien zur Geschichte der KPÖ ... Heft VII. Wie die österreichische Sozialdemokratie ihren Verrat an Räteungarn theoretisch begründete.* 24—25. o.

kodhattak, mint a magyar kommunisták, mégis visszariadtak minden kockázattól. Pedig a forradalom jogosultságát nem feltétlenül a győzelem igazolja. Az osztályharc törvénye: fel kell használni a kedvező lehetőséget, ha a feltételek olyanok, hogy kilátás van a győzelemre. S hogy 1918 novemberében erre volt remény, azt ők maguk is elismerték. A külpolitikai tényezők nem hanyagolhatók el, de az imperialisták közötti ellentét még Magyarországgal szemben is akadályozta a nagyhatalmak közvetlen beavatkozását, és az imperialisták nehézségeit fokozta volna, ha kialakul egy szélesebb forradalmi front. Ha Ausztria—Magyarország—Bajorország összefog, támogatást kap a többi ország forradalmi mozgalmaitól, amelyeknek lendületet adnak a nemzetközi osztályharc eredményei.

2. BÉCS 1919. ÁPRILIS 17.

A polgári rend hívei azt az időszakot tartották legveszélyesebbnek Ausztriára nézve, amikor a magyar Tanácsköztársaság mellett a bajor Tanácsköztársaság is fennállt. Félték, ha Ausztria nem tud ellenállni a bolsevizmusnak, úgy az egész Közép-Európára kiterjed. Így emlékezik meg 1919 áprilisáról Andrássy Gyula is: a müncheni munkásdiktatúrát kikiáltották, „Ausztria ezáltal két tűz közé kerül. Talaja alá van ásva, kormánya már kezdettől fogva ingadozik a szocializmus és bolsevizmus között, a nép nyomora megkönnyíti a legtúlzóbb izgatást. Ha Bécsben nyíltan bolsevista kormány rendezkednék be, Magyarországtól a Rajnáig terjedhetne az új rezsim összefüggő területe, amely Berlint és Prágát veszélyeztetné és Romániát végleg két tűz közé szorítva, magával ragadná.”²¹³ Julius Deutsch is súlyosnak ítélte akkori helyzetüket. Megírta, hogy sokszor nehéz volt a rendet fenntartani, és határozott fellépésre volt szükség „a jobb- és baloldali szélsőségek ellen”. Amikor azonban a magyar és a bajor Tanácsköztársaság is fennállt, balról fenyegette őket a nagyobb veszély: „kritikus helyzetbe került a demokrácia.”²¹⁴

Az osztrák munkásosztály egy része, különösen a legsúlyosabb helyzetben levő munkanélküliek, leszerelt katonák, volt hadifoglyok és rokkantak tömege a forradalom útját kereste. Április közepén, a proletariátusnak ezek a legjobban kismizmizett rétegei — maguk mellett érezve két szomszédos ország munkásait — bátrabban emelték fel hangjukat, hogy jogos követeléseiknek érvényt szerezzenek. Április 12-én a hazatért és leszerelt katonák kétezres tömege vonult a hadügyminisztérium elé és egy deputáció ment Julius Deutchhoz, hogy követelésüket előadja. 10 000 korona leszerelési segílyt követeltek azok részére, akiknek iparát szüneteltetni kellett bevonulásuk miatt, és 5000 koronát minden leszerelt katonának.²¹⁵ A kommunisták ezen a napon a XVI. kerületben tartottak gyűlést, ahol többek között Benedikt Ottó is felszólalt.²¹⁶ Április 13-án Bécsben a rokkantak

²¹³ ANDRÁSSY GYULA: *A tanácskormány külpolitikája. A bolsevizmus Magyarországon.* Andrássy Gyula, Berzeviczy Albert stb. közreműködésével szerk. *Gratz Gusztáv*. Franklin, Bp. 1921, 112. o.

²¹⁴ J. DEUTSCH: *Ein weiter Weg.* 120. o.

²¹⁵ ÖSA Abt. VA BI 22/NÓ 5066. 13453/1919. Schober jelentése.

²¹⁶ Uo. 13524/1919.

hoztak határozatot, egyszeri segílyt, napi járulékot és a kórházban ápol-
tának is napi segílyt követeltek. A hadügyminisztériumhoz vonultak,
s Julius Deutsch távollétében Renner kancellárt keresték fel, neki nyúj-
tották át követelésüket. Igéretet kaptak, hogy ügyüket néhány napon
belül tárgyalják. Ugyanezen a napon kommunista gyűlés volt a Busch
cirkuszban, amelyen 1500 leszerelt katona vett részt. A gyűlésről vörös
zászlóval vonultak a hadügyminisztérium elé, elégették a piros-fehér-
piros zászlót, jelképeül annak, hogy ők a nemzetközi forradalom vörös
lobogója mögé sorakoznak fel. Deutsch távollétében helyettesével, Wayss-szal
beszéltek és közölték: 17-én nagygyűlésük lesz, s ha másként nem megy,
fegyverrel szereznek érvényt követelésüknek. A KPDÖ 13-án még három
helyen tartott gyűlést.²¹⁷

Március végétől egymást követték a kommunista gyűlések a vidéken is.
Az alsó-ausztriai kormányzóság jelentése szerint 400 és 1000 között volt a
résztvevők létszáma a Wiener-Neustadt-i, grillenbergi, inzersdorfi, ternitzi,
berndorfi, lichtenwörthi gyűléseken, és tömegesen jelentették be csatlako-
zásukat a KPDÖ-hez.²¹⁸ Ezekben a napokban Grácban is fokozódott a kom-
munisták tevékenysége. Salzburgban, a proletariátus mozgalmát látva, a
keresztényszocialisták paraszttanácsokat szerveztek, és a polgárok is taná-
csokat alakítottak.

Április 16-án plakátok hívták külön gyűlésre a leszerelt katonákat és
külön a munkanélkülieket.²¹⁹ Április 17-én Bécs több pontján gyűlést
tartottak a rokkantak, a volt hadifoglyok, és délután 3 órára a városháza
elé összehívták a munkanélkülieket is. Az itt tartott gyűlés szónokai előbb
csak a gazdasági követelésekről beszéltek, majd a mind izzóbbá váló
hangulatban már arról szóltak, hogy a jelenlegi tőkés rendszerben a viszo-
nyok nem javulhatnak, ezért ki kell kiáltani a tanácsköztársaságot. A tömeg
lelkesen fogadta a szónokok e szavait, s az utánuk felszólaló magyar kommu-
nista felhívását, hogy csatlakozzanak a magyar Tanácsköztársasághoz.
Időközben a rokkantak is ideérkeztek gyűlésükről, amelyen visszautasí-
tották a kormány által aznap délelőtt felajánlott segílyt, amely nem
felelt meg követeléseiknek. Elhatározták, hogy valamennyien a Parlament
elé terjesztik kívánságaikat. Csatlakoztak a munkanélküliekhez, s amikor
Renner kancellár megérkezett, küldöttség ment be az épületbe. A munka-
nélküliekkel és a volt hadifoglyokkal még folyt a megbeszélés, amikor az
épületen kívül várakozó és órák óta gyülekező tömeg türelmetlenné vált.
Köveket kezdtek dobálni a Parlamentre, és néhány fiatal az egyik kaput
feszítővassal próbálta kinyitni. Az épületben fegyveres őrsg volt, kívül
lovas- és gyalogos rendőrök és városi őrök. A korabeli osztrák sajtó szerint
mégis a tömegből adták le az első lövést, ami lehetséges, de nem bizonyos.²²⁰

²¹⁷ Uo. 13456/1919.

²¹⁸ Uo. 13785., 14221., 14369., 14712., 14729., 14452., 15497/1919. ápr.

²¹⁹ Uo. 14184/1919.

²²⁰ J. DEUTSCH így ír (*Aus Österreichs Revolution* 98. o.): több oldalról azt állítot-
ták, hogy az első lövéseket kommunista Volkswehr-tagok adták le. De erre nem volt
semmi bizonyíték. Erre a gyanúra az adott lehetőséget, hogy a volt katonák, más
ruha hiányában, egyenruhában jártak, és a Volkswehr tagjai is a régi egyenruhát
viselték.

Tény, hogy a tömeg és a rendőrség összecsapott. A lövöldözéstől felizgatott emberek a Parlament egyik oldalához nyomulva, betörték ablakokat, meggyújtották a függönyöket, amelyekről a lángok továbbterjedtek. A tüntetők a kardlapozó, lövöldöző rendőrök közül többet lefegyvereztek, és olyan hevesen támadtak, hogy ezek visszahúzódtak a Parlament épületébe, és nem voltak hajlandók tovább harcolni a munkások ellen. Az elkeseredett tömegek Julius Deutsch és Otto Bauer ellen is tüntettek.

A kommunista párt vezetőihez olyan hírek érkeztek, hogy a kormány teljesen tehetetlen a megmozdulással szemben. A proletariátus uralta a helyzetet a Parlament előtt és a környező utcákban. A kommunista vezetők arról tanácskoztak, hogyan szélesítsék tovább a harcot, amikor megjelent közöttük Friedrich Adler. Azt mondta, mint magánszemély jött — bár kétségtelen, hogy a szociáldemokrata vezetők megbízásából kereste fel őket —, és megkérdezte: mi a szándéka a kommunista pártnak a jelenlegi helyzetben? Tovább folytatják a harcot — volt a válasz. Adler kijelentette, a szociáldemokraták a tanácsköztársaság kikiáltása esetén ennek sem mellette, sem ellene nem lesznek, passzívak maradnak. A szociáldemokrata párt helyzete olyan volt, hogy a kommunisták ellen nem léphettek fel, de mellettük sem akartak kiállni. Adler több mint egyórás beszédben azt bizonygatta, hogy a tanácsköztársaság kikiáltása csak kárt okozna a proletariátusnak. Adlernak a kommunisták egy részénél még mindig igen nagy volt a tekintélye, és szavainak meg is lett a hatása. Amikor ezután a forradalom azonnali továbbviteléről szavaztak, már csak hárman voltak mellette. Az ingadozóknak az a javaslata kapott többséget, hogy megkérdezzék a gyári bizalmiakat, hajlandók-e általános sztrájkjal támogatni a tüntetőket, és röplapot adnak ki, amelyben további akciókra hívják fel a proletariátust.

A gyári bizalmiak többsége a mérsékelt elemekhez tartozott, nem akartak forradalmat. Csak a következő napon ültek össze tanácskozni és úgy döntöttek, most nincs lehetőség az általános sztrájkra. A röplap kiadására sem került sor, így a 17-i akció kezdeményezői magukra maradtak.²²¹

A rendőrök visszavonulása után Julius Deutsch „megbízható” Volkswehr alakulatokat rendelt ki. A rend helyreállítására kiküldött egységek közül a 41. zászlóalj és a Práterben állomásozó matrózcsoport a tömeget támogatta, míg a többi felsőbb parancs szerint cselekedett. A tömegek hallgattak a Volkswehr katonáira, míg a sortűzzel operáló rendőrök fellépése csak dühöt váltott ki belőlük és fokozta elszántságukat. A Volkswehr tagjai a tömeg közé mentek és azt mondták: „Nem ma, elvtársak!”²²² — mintha csak az akció elhalasztásáról lett volna szó. A tüntetők hittek nekik, mert bár vegyes összetételű volt a fegyveres alakulat, de egészére úgy tekintettek, mint a forradalom csapatára. Pedig csak egy részük volt meggyőződéses, áldozatkész forradalmár. Ezek közül sokan a tüntetésben is részt vettek. A tüntetők egy része a Stift kaszárnyából fegyvereket vett magához, felkészülve a döntő küzdelemre. Magukra hagyva azonban csatlódottan és nehezen hagyták el a harc színhelyét, ahová azzal a reménnyel

²²¹ EIN ÖSTERREICHISCHER KOMMUNIST: *Bereicht über die kommunistische Bewegung* . . . id. cikk. 1210—1211. o.

²²² TH. CUNINGHAME: *Dusty Measure*. 332. o.

indultak, hogy részesei lehetnek egy olyan forradalmi megmozdulásnak, amely Ausztriában is megvalósítja a proletariátus hatalmát. Este 10 órára csendes lett a Parlament környéke. Az összecsapásnak hat halottja és több mint 50 sebesültje volt.²²³

A munkástömegek elégedetlenségének április 17-i heves kirobbanása erős visszhangot keltett az országban és a határokon túl. A korabeli sajtó, és az azóta megjelent, e korszakot felölelő különböző történelmi munkák is foglalkoznak az eseménnyel. A nagyburzsoáziát és az arisztokráciát annyira megfélemlítette a kormány ellen intézett támadás, hogy a Dél-Tirol miatt „legrosszabb ellenségnek” tekintett olaszoktól kérték az ország megszállását.²²⁴ Koppenhágából az osztrák követ közölte az ottani amerikai ügyvivő elítélő véleményét: súlyos hibának tartja, hogy nem erélyesek a kommunistákkal, mert az olyan eseményeket, mint az április 17-i, a csehszlovákok és a jugoszlávok a párizsi békekonferencián Ausztriával szemben a saját javukra fordíthatják.²²⁵ Cnobloch pedig azt írja, hogy a magyar újságok a bécsi eseményeket a forradalmi átalakulás kezdő lépésének tekintik, és Rennert és Deutschof is az egyik budapesti lap „Scheidemannok”-nak nevezi. Majd arról ad hírt, hogy a következő napokra magyar irányítással újabb kommunista gyűléseket terveznek Bécsben, és ezért titokban agitátorokat küldenek oda.²²⁶

Az amerikai W. E. Bundy 1919. április 19-én Coolidge-hoz írt levelében, a tüntetés kapcsán, hosszan foglalkozik a Volkswehrrel. Véleménye szerint, bár Julius Deutsch szervezte, kommunista befolyás alatt áll, eszméiben, módszereiben radikális, veszélyes az osztrák köztársaságra. A Volkswehr április 17-i beavatkozása „egy »semleges« erő cselekedete volt — írja —. De ez a »semlegesség« veszedelmessé válhat . . .” Kiemeli, hogy a kommunisták biztosak abban, hogy a Volkswehr nem nyitna tüzet rájuk, és valójában velük van. Számolni kell tehát azzal, hogy mint egyetlen olyan katonai erő, amely jelentékeny számú gépfegyverrel rendelkezik, kommunista kívánságra megszállja a fontos középületeket, s elkergeti a jelenlegi kormányt.²²⁷ Coolidge a béketárgyalások bizottságához továbbította Bundy jelentését, hozzáfűzve: ő pillanatnyilag optimistábban ítéli meg a helyzetet. Ugyanakkor kritikusként látta a közeli napokat. Valószínűleg a bajorországi események és a május elsejére várható tüntetések aggasztották.²²⁸

Az osztrák és a magyar sajtó sokat foglalkozott az eseményekkel, és a két ország között heves polémiát váltott ki az osztrák munkások megmozdulása. Az Arbeiter-Zeitungtól a Reichspostig az egész osztrák sajtó azzal vádolta a magyar kommunistákat, hogy „lázításuk” az oka a heves össze-

²²³ Ápr. 18-tól a magyar és az osztrák sajtó hosszú ideig naponta foglalkozott az ápr. 17-én történetekkel. Az eseményeket e tudósítások és Schober jelentése alapján ismertettük. ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 14185/1919. ápr. 18.; Arbeiter-Zeitung, Wiener Zeitung, Reichspost, Die soziale Revolution, Vörös Újság, Népszava, Világ, Az Újság, Oedenburger Arbeiterrat stb. Schober öt halálesetet jelentett. ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 14359/1919. ápr. 18.

²²⁴ K. RENNER: *Österreich von der ersten . . .* 37. o.

²²⁵ ÖSA Präsidialakten Fasc. 6. Ungarn I/1. 1291/1919. ápr. 20.

²²⁶ Uo. NPA Fasc. 881. LU I/3. 3171/1919. ápr. 18.; 3199/1919. ápr. 21.

²²⁷ *Papers PPC XII.* köt. 305—307. o.

²²⁸ Uo. XII. köt. 305. o. 1919. ápr. 22.

csapásnak. Schober nyomozásának eredményeként letartóztatták Giovanni Bacci Budapestről érkezett olasz kommunistát, aki olasz nyelvű röplapokat hozott Bécsbe, s ezek közül többet a KPDÖ titkárságának helyiségében megtaláltak. S bár a rendőrfőnök szerint sincs erre bizonyíték, mégis a fentiek alapján megállapítja: a Tanácsköztársaságnak része volt a 17-i eseményekben.²²⁹ Bécsben több magyart letartóztattak, köztük Benedikt Ottót. Az egyik letartóztatottnál sok pénzt, ékszert és értékpapírt találtak, amit a lapok szerint kommunista propaganda céljaira akartak felhasználni.²³⁰ Később kiderült, hogy ez az ember a bécsi magyar emigránsoknak csempészett.

Ellentétben az amerikai megfigyelővel, az osztrák lapok nagy elismeréssel írtak a Volkwehrről, amely rendet teremtett.²³¹ Még a keresztényszocialista Reichspost sem fukarodott a dicsérettel, pedig korábban sokat támadta a Volkwehrt, mint szociáldemokrata „pártgárdát”. A 17-i események a lap szerint spontán robbantak ki, de hogy nagy méreteket öltöttek, arról az osztrák és a magyar kommunisták tehetnek.²³² A támadásokra Kun Béla reagált nyilatkozatában: a Tanácsköztársaság távol áll a bécsi eseményektől, és tiltakozik az ilyen rágalmak ellen, amelyek a szomszédokkal való barátságos viszonyt akarják megrontani.²³³

Magyarországon eddig semmiféle olyan levéltári vagy egyéb bizonyíték nem volt fellelhető, amely arra mutatna, hogy a magyar kommunistáknak részük lett volna az április 17-i megmozdulás előkészítésében. Kétségtelen, hogy március 21-től folytattak agitációt, hiszen mindjárt az első napon nyílt felhívásban szólították fel az osztrák proletárokat, kövessék a Tanácsköztársaság példáját. Támogatták az osztrák kommunista pártot, ami internacionalista kötelességük volt. Az antant-imperialisták politikai célú anyagi támogatása, misszióinak ausztriai tevékenysége, nyílt vagy burkolt együttműködése az ellenforradalmárokkal sohasem háborította fel az osztrák kormány tagjait. De szenvedélyes hangon támadták a magyar munkáshatalom minden tevékenységét. Otto Bauer könyvében az áprilisi eseményeket mégsem hozza kapcsolatba a Tanácsköztársasággal, s itt nem lehet szó tapintatról vagy elhallgatásról, mert más kérdésben vádolja a magyar kommunistákat.²³⁴ Egyes később megjelent könyvek bizonyítékok nélkül,

²²⁹ ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 14746/1919. ápr. 22.

²³⁰ Wiener Zeitung, 1919. ápr. 20. Lokales rovat. *Die Ausschreitungen vom Gründonnerstag.*

²³¹ W. GOLDINGER (i. m. 53. o.) azt írja, hogy a Volkwehr passzív volt, Julius Deutschnak sikerült megakadályoznia, hogy az államhatalom ellen lépjen fel, sőt egy része a rend helyreállításában is részt vett.

²³² Reichspost, 1919. ápr. 18. *Grosse Ausschreitungen in Wien.* Julius Deutsch 1960-ban megjelent könyvében (*Ein weiter Weg.* 127. o.) is megemlíti, hogy e viharos napokban, amikor a Volkwehr bátorsága a kommunisták „zavargását” megakadályozta, még a politikai ellenfelek, így a keresztényszocialisták központi lapja, a Reichspost is elismerte a Volkwehr érdemét a polgárháború veszélyének leküzdésében.

²³³ Wiener Zeitung, 1919. ápr. 19. *Zu den gestrigen Vorfällen beim Parlament.*

²³⁴ Vö. O. BAUER: *Die österreichische Revolution.* 139–140. o.

vagy számunkra hozzáférhetetlen anyagokra hivatkozva, április 17-ért a magyar kommunistákat teszik felelőssé.²³⁵

Április 18-án a kommunisták a bécsi központi munkástanácsban bizalmatlansági indítványt terjesztettek elő a kormány szociáldemokrata tagjai ellen. Úgy vélték, a vezetők már lelepleződtek a tömegek előtt, hiszen a kormány szociáldemokrata belügyminiszterének utasítására nyitottak tüzet a rendőrök a munkástömegekre! A szociáldemokrata többségű munkástanács elvetette a kommunisták javaslatát, és helyeselte a pártvezetőség felhívását, amely elítélte az „erőszakos lázadást”, és bejelentette, hogy a vezetők hajlandók a kormányból távozni, de nem a tüntetők, hanem a munkások többségének kívánságára. E felhívásban egyben arra figyelmeztetett, hogy a burzsoázia az antant fegyverek segítségével akarja visszanyerni uralmát, ezért már jó ideje Ausztria megszállását kéri.²³⁶ Csak azért lehetett ezt eddig elkerülni, mert az SDPDŐ bebizonyította, hogy a mérhetetlen nélkülözés ellenére is fenn tudja tartani a rendet és a nyugalmat.²³⁷

Április 28-án és 29-én birodalmi konferenciára ült össze az osztrák szociáldemokrata párt. Itt a felszólalók élesen elítélték a KPDŐ tevékenységét, és kijelentették: szellemi fegyverekkel küzdenek a kommunisták ellen, mert az erőszak eszközeivel a szociáldemokraták nem élnek. Scheidemann és Noske módszeréről természetesen nem beszéltek és arról sem, hogy április 17-én Bécsben a rendőrök fegyvert használtak a tüntető munkások ellen. Nyíltan hangoztatták forradalomellenes állásfoglalásukat: „... Mi, szociáldemokraták, nem akarunk az oroszországi és a magyarországi kommunisták uszályába kerülni... a birodalmi konferencia kötelességének érzi, hogy éppen a jelen pillanatban óva intsen minden, a tanácsdiktatúra

²³⁵ J. BRAUNTHAL: (*Geschichte der Internationale*. II. köt. 160. o.) így ír: „Kun Béla most azután a fegyveres felkelést készítette elő az osztrák köztársaságban. A bécsi magyar követség — amely közvetlenül Kun Béla, mint külügyi népbiztos alá volt rendelve — lett a tervezett felkelés főhadiszállása.” A budapesti osztrák követ több áprilisi jelentése arról számol be, hogy sok magyar utazik agitációs céllal Bécsbe. ŐSA NPA Fasc. 881. LU I/3. 2903., 2922., 2947., 2986/1919. Cnobloch ápr. 13-án pedig azt jelezte, hogy a Hadügyi Népbiztosság sok, köztük Kun, Pogány, Böhm, Weltner útlevelének láttamozását kérte, s mindezek 14-én este akarnak utazni. Kérdezi, hogy mit tegyen? Másnapi táviratában pedig közölte, úgy hírlik, 16-án puccs lesz Bécsben, hátha ezért kérnek ilyen tömegesen vízumot. Bauer utasította őt, hogy a népbiztosok útlevelét feltétlenül láttamozza. ŐSA Präsidialakten. Fasc. 6. I/1. 1186/1919.; Uo. K 262. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. IX/a. ápr. 13. Nincs tudomásunk arról, hogy a népbiztosok ezekben a napokban valóban elutaztak volna Bécsbe. Ápr. 18-án Bauer utasította Cnobloch követet, közölje a Kormányzótanácsal, csak az előre bejelentett személyek kaphatnak útlevelet, mert az eddig kiküldöttek közül sokan propagandát folytatnak Bécsben. Uo. 1200/1919. A. D. Low idézett cikkében szintén hivatkozik Cnobloch jelentéseire. Sem a Heinrich Benedikt kiadásában megjelent tanulmány (W. GOLDINGER: i. m. 53—54. o.), sem J. HANNAK (*Im Sturm*... 272. o.) nem vádolja a Tanácsköztársaságot. Ch. A. GULICK is (i. m. 112. o.) csak azt rója fel a budapesti kormánynak hibájául, hogy a Volkswehr egy részére befolyása volt.

²³⁶ J. HANNAK megírja (*Karl Renner*... 387. o.), hogy Czernin gróf is azok közé tartozott, akik Ausztria megszállását kérték, amikor bolsevista veszélytől tartottak. Czernin a Magyarországi Tanácsköztársaság fennállása idején két alkalommal is felkereste Tusart és kérte, Csehszlovákia csapataival szállja meg Bécsset. A Tanácsköztársaság megdöntése után azonban Horthy-Magyarország felé fordult.

²³⁷ J. BRAUNTHAL: *Die Arbeiterräte*... 45—46. o.

német-ausztriai megvalósítására irányuló kísérlettől . . .” Majd sajnálkozásukat fejezték ki, hogy nincs módjuk más országok — a tanácsköztársaságok — átalakulását támogatni, csak szimpátiával figyelhetik, azt, ami ott történik, bár nem mindennel értenek egyet.²³⁸

Az osztrák kommunisták nem vontak le megfelelő következtetéseket az április 17-i eseményekből, de a munkástanács ülésének és a pártkonferenciának a tapasztalataiból sem. Az egység hiánya a vezetőségben, ami a 17-i, Adlerrel folytatott tanácskozáson is megmutatkozott, kifejezésre jutott abban is, hogy nem vállalták utána az akciót. Az április 24-i Die soziale Revolution Wer ist Schuld című cikkében azt írja, nem a kommunisták szervezték a Parlament előtti megmozdulást. Néhány kommunista bizalmi véletlenül arra ment, csatlakoztak ugyan, de csillapították a tömegeket. Az ilyen visszavonulás csak felbátorította a polgárságot, hogy támadja a kommunistákat. Ha a KPDÖ következetes forradalmi szárnyának akarata érvényesül, akkor nyíltan kiállnak a mozgalom mellett, és ezzel magukhoz vonzzák a tömegeket. Útőképes csak így lehetett volna a párt. Még azt a tanulságot sem vonták le, hogy a pártnak be kell hatolnia a gyárakba, hogy megnyerjék az üzemek munkásait, és meg kell nyerniük az agrárproletárokat is, mert másként nem harcolhatnak az egész proletariátusra kiható döntő fordulatért. Egy elszánt, önfeláldozó kis csoport küzdelme nem vezethet célra, ha a munkásosztály többsége nem áll mögötte és nincsenek szövetségeseik.

Bírálnunk kell a KPDÖ-t, hogy elhanyagolta a munkát az üzemekben, de nem hibáztathatjuk azért, mert nem tudta a parasztságot megnyerni. Erre csak 1918 őszén nyílt volna mód, amikor a keresztényszocialisták még nem vonták újra befolyásuk alá a korábban is őket követő vidéket. De a kommunista párt még csak ekkor alakult, mégpedig főként fiatalokból (baloldali radikálisokból, az „új kommunisták”-ból, akiket Elfriede Friedländer vezetett, utóbbi később Ruth Fischer néven a német kommunista pártban dolgozott), akiknek nem volt elég tapasztalatuk. A párt alapításában részt vevő hazatért hadifoglyok, akik az orosz forradalom révén a legtöbb tapasztalattal rendelkeztek, hosszú távollétük miatt a tényleges hazai helyzetet nem ismerték eléggé. Kétségtelen azonban, hogy a KPDÖ nem is tűzte ki célul a párt kiszélesítését, szektás elzárkózás jellemezte a vezetőség tevékenységét. (A parasztsággal folytatandó politikához egyébként — mint ismert — a magyar Tanácsköztársaság sem mutatott jó példát.)

Április 17-e hatásával továbbra is foglalkozott az osztrák és a magyar sajtó. Ismertették Deutschnak a katonatanácsokhoz intézett beszédét, amelyben óva intette őket, hogy Oroszországot és Magyarországot utánozva, Ausztriában is tanácsköztársaság létrehozására törekedjenek.²³⁹ Hírt közöltek a gráci kommunisták fokozott tevékenységéről és gyűléseikről, amelyeken különösen az Arbeiterhilfskorp tagjai vesznek részt nagy szám-

²³⁸ Uo. 47—48. o.

²³⁹ Wiener Zeitung, 1919. ápr. 18. Kleine Chronik rovat. Soldatenräte der Volkswehr.

ban.²⁴⁰ Bécsben az április 17-én elesettek temetése után a munkanélküliek, hadból hazatértek és rokkantak gyűlést tartottak, majd utána a Ringen tüntettek az antantmissziók ellen.²⁴¹ A hadirokkantak április 28-ára a Schwarzenbergplatzra újabb gyűlést hívtak össze, de a kancellári hivatal a nemzetgyűlés ülésezése idejére megtiltotta, hogy szabad ég alatt gyűléseket tartsanak, és a rendőrök elzárták a teret.²⁴² Helyette 28-án a kommunis-
ták több helyen, munkásotthonokban tartottak gyűléseket, és tiltakoztak a gyülekezési szabadság csorbítása ellen.²⁴³

Schober, a bécsi rendőrfőnök, a statárium elrendelését követelte a kormánytól. Ehhez ugyan nem járultak hozzá, de április 22-én Renner rendeletet adott ki „a kommunista agitátorok” határátlépésének hathatós megakadályozásáról. E rendelet kimondta: „amennyiben nyomós okok nem állnak fenn, minden Ausztriában tartózkodó magyar állampolgárt, akár van útlevele, akár nincs, át kell tenni a határon.”²⁴⁴ Ezekben a napokban a bécsi rendőrség másokat is kiutasított a környező új államok polgárai közül. Renner kancellár kijelentette, ezzel védekezni akarnak a keletről jövő bolsevizmus ellen, nehogy úgy járjanak, mint a magyarok. A kiutasítás nem vonatkozott a háború eleje óta Bécsben élőkre és a háborús menekültekre, s a gyakorlatban nem alkalmazták az ellenforradalmi emigránsokkal szemben sem. A Reichspost egyenesen tiltakozott a magyar nagybirtokosok, gyárosok, bankárok kiutasítása ellen, mert ezzel kiszolgáltatnák őket a bolsevizmusnak.²⁴⁵ Az intézkedés tehát egyértelműen kommunistaellenes volt. A Reichspost által védelembe vett emigránsok, akik elkeseredett ellenségei, rágalmazói voltak a munkáshatalomnak, vendégjogot élveztek Ausztriában. Még a Frankfurter Zeitung is úgy nyilatkozott, hogy a Magyarország járt külföldi politikusok kedvezőbbnek látják az ottani helyzetet, mint a Bécsbe emigrált úgynevezett „menekült” magyarok,

²⁴⁰ Reichspost, 1919. ápr. 23. *Die Grazer Kommunisten*.

²⁴¹ ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 14842/1919. ápr. 23. Schober jelentése. Ápr. 25-i jelentése a hazatért katonák és rokkantak újabb gyűléséről és tüntetéséről számolt be, amelyen 11 civil és a biztonsági őrség három tagja megsebesült. Uo. 15112/1919.; Reichspost, 1919. ápr. 26. *Wiens Trauer um die Opfer des Gründonnerstags*; *Die Heimkehrerversammlung vor dem Rathaus*. Ez utóbbi cikk a leszerelt tiszteknek és katonáknak a „lázítás” ellen tiltakozó gyűléséről számol be.; Az Újság, 1919. ápr. 26. *Újabb kommunista tüntetés Bécsben*.; Vörös Újság, 1919. ápr. 27. *A bécsi tüntetés stb*.

²⁴² ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 15303/1919. ápr. 27.; *Arbeiter-Zeitung*, 1919. ápr. 28. *Ein Aufruf der Polizeidirektion*.; Uo. *Gegen die Entartung des Versammlungsrechts*. A KPDÓ lapja támadta a szociáldemokrata vezetőket, mert támogatták a gyülekezési jogot megsértő rendőrterror: *Die soziale Revolution*, 1919. ápr. 30. *Demokratische Republik oder Polizeistaat?*

²⁴³ Johannes Wertheim kommunista vezetőt a rendőrségre behívták és figyelmeztették, hogy a Schwarzenberg Platzon tilos a csoportosulás, ezért kényszerültek több helyen tartani a gyűlést. ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 15495/1919. ápr. 28. Schober jelentése.; Az Újság, 1919. ápr. 27. *Tilos a szabad ég alatt gyülekezni Német-Ausztriában*.; Uo. ápr. 29. *A bécsi rendőrbérencek megakadályozták a munkanélküliek gyűlését*.; Vörös Újság, 1919. ápr. 30. *Tiszti őrségek védik az osztrák határt*.

²⁴⁴ *A Weg und Ziel* idézett cikke. Párttörténeti Közlemények, 1961. 1. sz. 201. o.

²⁴⁵ Az Újság, 1919. ápr. 19. *A bécsi szállókból kiköltöztetik a magyarokat*.; *Wiener Zeitung*, 1919. ápr. 24. Lokales rovat. *Die unerwünschten Ausländer*. A Reichspost azonos című cikke ugyancsak 24-én.; Vörös Újság, 1919. ápr. 25. *Kiket utasítanak ki Bécsből?*

akik ékszerekkel megrakodva hagyták el az országot,²⁴⁶ de a magyar tanács-kormányzatot rablóuralomnak nevezik. Nyilvánvaló — írja a lap —, hogy ez az idő nem kedvez a milliomosoknak, de egy forradalmi újjáalakulást, amely a vagyonok viszonylagos nivellálását célozza, nem lehet a milliomosok mértékével mérni. S hogy a helyzet Magyarországon más, mint ahogy híresztelik, annak bizonyítéka, hogy külföldi újságírókat és közgazdászokat hívnak meg, s az elfoglalt népbiztosok szívesen megadnak minden felvilágosítást.²⁴⁷

3. A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG MÁJUSI VÁLSÁGA

Az áprilisi bécsi tüntetés idején már megindult az intervenciós támadás a Tanácsköztársaság ellen. Az osztrák kormány „barátságtalan” intézkedését — a kommunisták kiutasítását, többek letartóztatását — kénytelenek vagyunk bizonyos fokig ezzel is összefüggésbe hozni. A saját politikájuk érdekében hozott óvintézkedésekkel egyben az antant előtt bizonyították, hogy szemben állnak a bolsevizmussal. Ezekben a napokban értesült arról a magyar tanácskormány, hogy Bécsből fegyvereket és lőszert szállítanak Ukrajnának.²⁴⁸ Ugyanakkor a határ ellenőrzését megszigorították, és erélyes nyomozást indítottak a Magyarországra irányuló fegyvercsempészség megakadályozására. A határzárt azzal indokolták, hogy a Magyarországról „visszamenekülő” osztrák vöröskatonákat akarják feltartóztatni és lefegyverezni. Ausztria budapesti követe olyan jelentéseket küldött, hogy a Vörös Hadsereg önkéntesei közül többen készülnek hazautazni. A Cnobloch-tól kapott hírek alapján félték attól, hogy a hazatérőkkel erősödik a kommunista mozgalom.²⁴⁹ Az osztrák kormány még a tanácskormányt is felkérte, hogy akadályozza meg a visszaözlést.²⁵⁰

Ezekben a napokban az osztrák vöröskatonák Debrecen és Hajdúszoboszló környékén hősiiesen harcoltak az intervenciós csapatok és az ellenforradalmárok ellen, és nem az osztrák határ mentén jártak.²⁵¹ Az osztrák önkéntesekből három zászlóalj alakult, és ezek közül kettő, Rothziegel és Vogelfänger osztrák kommunisták parancsnoksága alatt itt harcolt. Ebben az időben a magyar Vörös Hadsereg még a Károlyi-kormánytól örökölt demoralizált egységekből állt. A magyar csapatok a túlerővel támadó

²⁴⁶ Segítettek ebben az antant megbízottai is, amint azt BARTLETT (i. m. 67. o.) megírja. Ő maga is támogatta a vagyonmentőket, de különösen C. A. Macartney, aki a Times levelezőjeként tartózkodott Tanács-Magyarországon.

²⁴⁷ Frankfurter Zeitung, 1919. ápr. 14. Reggeli kiadás. *Ungarn*.

²⁴⁸ PI Archívum 603. f. 4/1. 6e. 31—32. l.; Uo. 606. f.

²⁴⁹ ŐSA NPA Fasc. 881. LU I/3. 2975., 3323/1919. ápr.

²⁵⁰ Reichspost, 1919. ápr. 22. *Verschärfter Grenzschutz gegen Ungarn.*; PI Archívum 603. f. 4/1. 6e. 33—38. l.; Uo. 603. f. 1/1919—284.

²⁵¹ Népakarat (Debrecen), 1919. ápr. 19. *Levert ellenforradalmi mozgolódás.*; PI Archívum 615. f. 1920—5636. FARKAS DEZSŐ: *A két forradalom Bihar megyei történetéhez (1917—1919)*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1965. c. tanulmányában (102. o.) ír arról, hogy az osztrák vöröskatonák Derecskén lefegyverezték az ellenforradalmi csendőröket.

intervenciókkal szemben semmi ellenállást nem fejtettek ki, rendezetlenül visszaözlönltek, és nehéz helyzetbe hozták az osztrák zászlóaljkat, annak fegyelmét is bomlasztva. A Rothziegel-zászlóalj fedezte a másik osztrák egység visszavonulását, és közben súlyos veszteségeket szenvedett. E harcok során halt hősi halált Leo Rothziegel,²⁵² aki Fiedler Rezső hadügyi népbiztoshoz írt utolsó levelében is tanúságot tett forradalmiságáról, proletár internacionalizmusáról és arról a mély megvetésről, amit az opportunisták iránt érzett. „A bojár imperialisták csapatai közelednek. Holnap tűzbe kerülünk — írta Leo Rothziegel. — Boldogan megyek, akár a halálba is a proletárok felszabadulásáért, boldogan és büszkén. Örömmel hullatom vére-
met Szovjet-Magyarorszáért, amelyet a nemzetközi proletariátus hazájá-
nak tekintek. Úgy érzem, hogy a vérem hullásával levezelhetném a bécsi proletariátus ama részének bűneit, mely a burzsoá ügynök Bauernak és Rennernek, a politikai sztrájk törő Seitznek és Domesnek, a hadügyek hátramoszdítójának (Staatssekretär für Hin-und Heerwesen),²⁵³ Deutsch Gyulának és a betegesen álmodozó, általam egykor tisztelt Adler Frigyes-
nek vezetése alatt árulja el a proletariátus nemzetközi forradalmát . . .”²⁵⁴

Az áprilisi harcok után, a Vörös Hadsereg megszilárdítása érdekében a fegyelmezetlen katonák közül többet, köztük osztrákokat is laktanyafogságra ítéltek. Az osztrák sajtó ezt arra használta fel, hogy felháborodott hangú cikkeket közöljön az osztrák vöröskatonák magyarországi „szörnyű” helyzetéről, nehogy eszébe jusson az osztrák munkásoknak a Tanácsköz-
társaság segítségére sietni.

A harmadik osztrák zászlóalj Adolf Büchl parancsnoksága alatt az északi fronton harcolt. A 80. dandár parancsoka számos jelentésében kiemelte e zászlóalj hősiess, szilárd magatartását, érdemét az elért sikerekben.²⁵⁵

Azok az osztrák kommunisták, akik nem harcoltak a Vörös Hadsereg soraiban, más módon fejezték ki, hogy azonosítják magukat az interven-
cióval küzdő proletárhatalommal. Minden kockázatot vállalva növelték az illegális fegyverszállítást; a KPDÖ elküldte egyik vezetőjét, hogy magyar erületen tartott gyűlésen az osztrák munkások testvéri együttérzéséről titet tegyen. Április 20-án Sopronban 16 ezren gyűltek össze, hogy meghall-
gassák az osztrák küldöttet, Karl Tomant,²⁵⁶ s Toman és a magyar vezetők beszéde után a résztvevők közül számosan jelentkeztek a Vörös Hadsereg-
be.²⁵⁷ A KPDÖ lapja, a Die soziale Revolution sokat vitázott a SDPDÖ

²⁵² Vörös Újság, 1919. ápr. 26. *Hajdúszoboszló visszafoglalása.*; Fáklya 1919. ápr. 26. Vezércikk. *Debrecen hőse.*

²⁵³ Lefordíthatatlan szójáték, Julius Deutsch ingadozó magatartására utal.

²⁵⁴ Vörös Újság, 1919. ápr. 29. *Rothziegel elvtárs utolsó levele.* Közli: MMTVD 6/A. köt. 287—288. o.

²⁵⁵ SZÁNTÓ REZSŐ: *A magyar Vörös Hadsereg nemzetközi alakulatairól.* Párttörténeti Közlemények, 1959. 2. sz. 225. o.

²⁵⁶ Karl Toman a Tanácsköztársaság idején kiállt azért, hogy Ausztriában is valósít-
sák meg a proletariátus hatalmát. De ő is azok közé tartozott, akik a tömegek meg-
nyerése nélkül akarták e célt elérni. Toman a húszas években frakcióharcot folytatott
a pártban, a harmincas években pedig a fasisztákhoz csatlakozott, elárulta a munkás-
osztályt.

²⁵⁷ PI Archivum 601. f. 3. cs. 1919. ápr. 20.; Oedenburger Arbeiterrat, 1919. ápr. 22.
Monstreversammlung des Oedenburger Proletariates.

lapjával, az Arbeiter-Zeitunggal és a polgári lapokkal. Nyíltan a magyar munkáshatalom mellé állt, és elítélte a Tanácsköztársaságot bíráló és támadó cikkeket.²⁵⁸

A Tanácsköztársaság az ország keleti részén súlyos védelmi harcot vívott az ellene törő román bojár csapatokkal. Északról pedig már újabb ellenség támadásával kellett számolnia.²⁵⁹ Az ország súlyos helyzetét az Ausztriába emigrált ellenforradalmárok igyekeztek kihasználni, és az osztrák szociáldemokrata kormánytagok ezt nem akadályozták. Ezekben a napokban szenvedélyes hangú jegyzékváltás folyt a két ország külügyi képviselői, Kun Béla és Otto Bauer között. Bauer tiltakozott a budapesti osztrák követséget ért vádak ellen, amelyek szerint értéktárgyaknak Magyarországból való kicsempészését segíti, és cáfolta, hogy az ellenforradalmárok tőlük támogatást kapnak. Bauer azt javasolta, vigyék az ügyet a semleges országok döntőbírósa elé. Kun Béla válaszában kijelentette, csak a III. Internacionálé döntőbírósa ítéletét fogadhatja el, kapitalista országot nem. Tényekkel támasztotta alá az osztrák kormány „barátságtalan” magatartásával kapcsolatos vádját: a kiutasítások „csaknem kizárólag olyan munkások ellen irányultak, aki a szocializmus híveinek vallják magukat, és oly tisztviselők ellen, akik különböző likvidáló hatóságoknál működtek”. Az ellenforradalmi Bécsi Magyar Futár viszont szabadon megjelenhet — írta —, és az osztrák kormány közegeinek közreműködésével csempészik Magyarországra.²⁶⁰ Bauer Kun Bélának a III. Internacionáléra

²⁵⁸ Die soziale Revolution, 1919. ápr. 16. Az Arbeiter-Zeitung ápr. 13-i cikkével vitatkozik, amely azt állította, hogy a magyarországi diktatúra tulajdonképpen felelőtlen vezetők diktatúrája. A szociáldemokrata vezetők állandóan azzal érveltek a proletárdiktatúra ellen, hogy ez egy kis csoport diktatúrája, szemben az általuk dicsőített „tisztá demokráciával”. Ausztria 1927., 1934. és 1938–1944-es éveinek történelmi tapasztalataiból sem okulva, Renner 1945 után továbbra is a parlamentáris-demokratikus rendszert dicsőítette, és szembeállította a „diktatúrákkal” — együtt említve a proletáriátus diktatúráját a reakció fasiszta diktatúrájával. K. RENNER: *Österreich von der ersten . . .* 75. o. 19. jegyzet. Az osztrák kommunisták lapja 1919. máj. 7-i számában Bauert támadja azért, hogy Bécsben szabadon engedi garázdálkodni a magyar ellenforradalmárokat. Ugyanekkor visszautasítja a Reichspostnak azt a rágalmát, hogy az osztrák vöröskatonákat Magyarországon nem élelmezik megfelelően. A máj. 10-i számban felháborodással ír arról, mennyire rettegnek a „magyar bacillustól”: 18 bécsi vöröskatona betegre visszajött, és az osztrák csendőrök a határnál elfogták és bebörtönözték őket. Így néz ki a Magyarországgal szemben érzett, sokat hangoztatott szimpátia. A kommunista lapnak minden számában találhatunk ilyen cikkeket.

²⁵⁹ Csicserin, a szovjet-orosz külügyi népbiztos ápr. 23-án táviratban figyelmeztette Kun Bélát, hogy a francia és az amerikai rádiók a csehszlovák burzsoá csapatok Magyarország ellen készülő támadásáról adnak hírt. PI Archívum 501. f. 15/1. 6e. 101. l. Cnobloch ápr. 7-i jelentésében közölte, hogy olasz hadifogságban lévő 50 000 csehszlovák katonát felszerelték s ezekkel indítanak támadást a Tanácsköztársaság ellen. ÓSA NPA Fasc. 887. LU 2/3. 2965/4. További jelentések a Tanácsköztársaság súlyos katonai helyzetéről számolnak be. Uo. 3173/4., 3196/4.

²⁶⁰ Uo. Fasc. 880. LU I/1. 3214., 3298., 3325., 3338., 3361/1919. ápr. 23–28. Cnoblochnak a jegyzékváltás során az volt a véleménye, hogy szakítsák meg a kapcsolatot, illetve ő visszatér, és utódja diplomáciai jelleg nélküli képviselője legyen Ausztriának. Otto Bauer azonban azt az utasítást küldte, maradjon a helyén, csak ne érintkezzen a kormánnyal. Uo. Wiener-Zeitung, 1919. ápr. 24. és 26. *Deutschösterreich.*; Vörös Újság, 1919. ápr. 25. *Ausztria nem támogatja a magyar ellenforradalmat.*; Uo. ápr.

vonatkozó javaslatát a döntőbíróóság elutasításának tekintette, s az osztrák lapok ilyen tartalmú kommunikét hoztak. A magyar lapok cáfolták ezt az állítást, s egyben közölték, hogy az osztrák kormány az ellenforradalmároknak nemcsak vendégjogot, hanem állampolgári jogokat is biztosít. Szmrecsányi megkapta az osztrák állampolgárságot, így vagyont is védik.²⁶¹ Ez utóbbi állítást Otto Bauer budapesti követe útján megcáfolta, közölve, hogy Szmrecsányi nem kérte és nem is kapta meg az osztrák állampolgárságot.²⁶²

Az osztrák polgári sajtó örömmel számolt be a munkáshatalom súlyos helyzetéről. A Reichspost április 22-én megállapítja, hogy a Tanácsköztársaság nem védheti meg hatalmát, mert nincs meg az ehhez szükséges munkásegység. Szociáldemokrata befolyás érvényesül a legerősebb szakszervezetekben, ezért ellenzik a jelenlegi uralmat. Bármint nyilatkozik a Tanácsköztársaság, a halál a házában van („hat den Tod im Hause”).²⁶³ A következő napon a szövetségesek egyik képviselőjére hivatkozva közli: Az antant elérkezettnek látja a pillanatot, hogy beavatkozzon Magyarország ügyeibe, mert Európában el akarja oltani a tüzet, és széttapossa a maradék parazsokat is.²⁶⁴ Április 24-i cikkében, a hadihelyzet változása után a keresztényszocialisták lapja megállapítja: „A magyar főváros jelenlegi kényurainak mindezek után aligha marad más hátra, mint a leggyorsabban eltűnni négyhetes tevékenységük színteréről.” Gúnyosan ír a tanácskormányról arról a híradásáról, hogy Budapesten teljes a rend, és közli: Cuninghame mindenestre odautazik, mert személyesen akar meggyőződni a helyzetről.²⁶⁵

A Reichsposttal szemben az amerikai misszió Budapesten tartózkodó tagja, Ph. M. Brown arról számol be Coolidge-nak, hogy a közrendet és a

26. Kun Béla elvtárs vádjai a német-osztrák kormány ellen.; Uo. ápr. 29. Jegyzékváltás a tanácskormány és Német-Ausztria között.; Valamennyi magyar napilap foglalkozott az ügygel ezekben a napokban.; Reichspost, 1919. ápr. 28. *Béla Kun gegen Dr. Bauer.*; ALBERT KAAS — FEDOR VON LAZAROVICS: *Der Bolschewismus in Ungarn.* Dresler, München 1930, 139—141. o. E könyv megírását Teleki Pál felkérésére Bethlen István támogatta. 1927-ben az egyes miniszterekhez levelet intézett, amelyben közölte, Kaas az ő megbízásából írja német nyelvű könyvét a bolsevizmusról, hogy „a külföldi kultúr-nemzetek előtt a magyar kommunisták viselt dolgait a kellő megvilágításban” bemutassa — ezért minden anyagot bocsássonak a rendelkezésére. OL K 468. Bethlen István iratai. B/1. 2. cs. 379—380/927. márc. 10.; OL Küm. Res. pol. I./96—97. és 99. l. Ez utóbbi anyag arról is hírt adott, hogy a magyar kurírpostát az osztrákok lefoglalták, s a magánleveleket kivéve, a követség csak három nap múlva kapta meg a postát.

²⁶¹ Vörös Újság, 1919. máj. 1. *A tanácskormány megbélyegzi a német-osztrák kormány ellenforradalmi eljárását.* Azonos tartalmú cikkek jelentek meg máj. 1-én a többi lapban is (Népszava, Fáklya, Az Újság stb.).

²⁶² ŐSA NPA Fasc. 880. LU I/1. 3413/1919. máj. 2.

²⁶³ Reichspost, 1919. ápr. 22. *Das Schicksal der Bolschewikenherrschaft.* A budapesti osztrák követség jelentései is ilyen híreket tartalmaztak. ŐSA NPA Fasc. 887. LU 2/3. 2799/4., 2921/4., 3213/4.

²⁶⁴ Reichspost, ápr. 23. *Das Eingreifen der Entente in Ungarn.*

²⁶⁵ Uo. ápr. 24. *Die ungarische Räterepublik in Bedrängnis.* Valószínűleg Cuninghame-nek erre az útjára vonatkozik a bécsi magyar követségnek az a távirata, amely az angol misszió két tagjának Budapestre utazását jelzi. OL Küm. Bécsi követség iratai. 7. cs. 1195/1919. ápr. 22. Ph. M. Brown Coolidge-nak küldött jelentésében megemlítette, hogy Kun Béla máj. 2-i beszélgetésük közben kérte, hogy Cuninghame jöjjön Budapestre, de Cuninghame nem jöhetett. *Papers PPC* XII. köt. 463. o. 1919. máj. 12.

biztonságot kitűnően fenntartják, és ez Kun Béla határozottságának köszönhető. Bár előfordulnak visszaélések, kilengések, de Kun uralja a helyzetet. Freemannel együtt egyedül őt látják alkalmasnak a rend fenntartására, ezért még átmeneti kormány is csak vele alakulhat. Javasolja, hogy hívják meg Svájcba, s ott tárgyaljanak Kunnal a kormány átalakításáról.²⁶⁶ Ph. M. Brown azért is szorgalmazta Kun Svájcba hívását, mert úgy vélte, távollétében a kormány egyes baloldali tagjainak kicserélése, a jobbrtolódás könnyebben keresztülvihető. Erről a Budapesten járt amerikai hadnagy, William H. Osborn írt jelentésében, amikor társával, A. Scullyvel visszatért Bécsbe.²⁶⁷ Brown tájékoztatása alapján, a két tisztnak a budapesti helyzetről készített memorandumában merül fel először a svájci tárgyalások terve.²⁶⁸ A jelentésben szó van a kormánnyal szembe forduló vas munkásokról (ez valószínűsíti, hogy a Reichspost „jól értesültsége” részben a külügyminisztériumhoz érkezett jelentéseken, részben az antantmissziók tájékoztatásán alapult), ami Coolidge-ban reményt keltett, hogy a közvélemény jobbfelé fordul. Coolidge tárgyalt erről Otto Bauerral is, akinek az volt a véleménye: a magyar kommunista kormány hat hónapon belül megbukik, mert gazdaságilag életképtelen, de jelenleg csak külső támadás döntheti meg. Bauer hivatkozott Böhm Vilmos információjára, aki mint jó barátja, úgy tájékoztatta, hogy a tömegek radikálisabbak, mint vezetőik, így változás most inkább bal, mint jobb felé történe.²⁶⁹

Coolidge továbbította Ph. M. Brown jelentését a béketárgyalás bizottságához, de kifejtette saját, eltérő véleményét is. Érvelésében az osztrák kérdés központi szerepet játszott. Nézete szerint nem az a döntő, hogy Kun Béla képes a rend fenntartására, hanem az, hogy kormányának fennmaradása miként hat a környező országokra és közvetve az egész világra. „Súlyos dolog — írja — nyilvános elismerést és bátorítást adni annak az embernek, akinek — mint a nemzetközi bolsevizmus és az osztályharc apostolának — neve Lenin és Trockij mellett áll.” Smuts tábornok küldetése is erősítette Kun Bélát és gyengítette az osztrák kormány helyzetét — írja a továbbiakban —, s ha most Svájcba meghívnák, ez még súlyosabb hatást válthatna ki. A magyar bolsevisták számára semmi sem kívánatosabb, minthogy Bécsben is a budapestihez hasonló rendszer legyen. Ez további jelentős lépés lenne a nemzetközi forradalom fejlődésében, amely veszélyes volna Bajor-, Lengyel- és Németország „biztonságára”, de még más országokra is. Ezért Coolidge elvetette Brown javaslatát.²⁷⁰

Április végén, május első napjaiban az intervenciós csapatok keleten elérték a Tisza vonalát, északon elfoglalták Miskolcot és Salgótarján térségét veszélyeztették. Délről francia és szerb egységek készülő támadásáról érkeztek hírek. A nyugati határról azt jelentették, hogy az osztrákok angol,

²⁶⁶ *Papers PPC* XII. köt. 450—451. o. 1919. ápr. 29.

²⁶⁷ *Uo.* XII. köt. 444. o.

²⁶⁸ *Uo.* XII. köt. 444—447. o.

²⁶⁹ *Uo.* XII. köt. 443. o. Coolidge jelentése a béketárgyalás bizottságához. 1919. ápr. 25. A két jelentésből részletet közöl: MMTVD 6/A. köt. 318—320. o. Az osztrák vas munkások áprilisi konferenciáján Böhm Vilmos is részt vett. Valószínűleg ekkor informálta az osztrák szociáldemokrata vezetőket a magyarországi helyzetről. *Wiener Zeitung*, 1919. ápr. 17. Handel, Industrie, Verkehr und Landwirtschaft rovat.

²⁷⁰ *Papers PPC* XII. köt. 447—449. o. 1919. máj. 1.

olasz és francia segítséggel május 1-én betörnek, és megszállják a nyugati megyéket.²⁷¹ Ennek a hírek az volt az alapja, hogy az osztrák határt tiszti őrségekkel megerősítették, nehogy a Tanácsköztársaság összeomlása esetén a kommunisták átjuthassanak. Az osztrák sajtó ezzel indokolta a fegyveres erők összevonását, és a Vörös Újság is hasonlóan írt.²⁷² Sopron város és megye katonai biztosa, Entzbruder Dezső mindenestre karhatalmi zászlóalj létesítését rendelte el a demarkációs vonal védelmére.²⁷³ A lajtaújfalui vörösőr kerületi parancsnokság pedig utasítást adott „intenzív portyázó szolgálatra”, hogy megfigyelés alatt tarthassák az osztrák határt.²⁷⁴

Az osztrák kormánynak azonban nem volt célja Magyarország fegyveres megtámadása. Legfeljebb az osztrák és a magyar reakciós tisztek terveztek, hogy kihasználva a Tanácsköztársaság súlyos katonai helyzetét, Nyugat-Magyarországot megszállják. Ebben az időben az osztrák kormányt egyébként is más gondok kötötték le, Karintiában harcban állt a jugoszlávokkal. A nemzetgyűlésen is csak a „menekülő” Vörös Hadsereggel szembeni határvédelem biztosításával kapcsolatban tettek fel kérdést a hadügyminiszterhez, a beavatkozás még kívánság formájában sem került szóba. Azt azonban a keresztényszocialista politikusok felvetették, hogy segítséget kellene nyújtani nyugat-magyarországi testvéreiknek.²⁷⁵

4. AUSZTRIA HARCA BURGENLANDÉRT ÉS A PÁRIZSI BÉKEKONFERENCIA

Nyugat-Magyarország egy részéért, németlakta területeiért tovább folyt a harc Ausztria és a Tanácsköztársaság között.²⁷⁶ Az osztrák keresztényszocialisták és nagynémetek agitáltak, lapjaikban uszítottak és akciókat szerveztek a Tanácsköztársaság ellen. A szociáldemokrata vezetők tartózkodtak ugyan az ilyen fellépésektől, de nem akadályozták meg azokat. A maguk részéről azt hangsúlyozták, hogy tiszteletben tartják a népek önrendelkezési jogát, ezért a békekonzferenciától népszavazás elrendelését kérik. A Kormányzótanács ezzel szembeszögezte azt az álláspontját, hogy a nyugat-magyarországi proletariátusnak nem mindegy, hogy szocialista

²⁷¹ PI Archívum 603. f. 4/1. 6e. 76. 1.

²⁷² Reichspost. 1919. máj. 3. *Der steirische Grenschutz gegen Ungarn.*; Vörös Újság, 1919. ápr. 30. *Tiszti őrségek védik az osztrák határt.* A Reichspost 4000 tisztről és tüzérségről ír, míg a Vörös Újság csak 2000 tisztet említ. Ugyanitt még arról is hírt közöl, valószínűleg a Reichspost 29-i cikke alapján (*Schreckenszeit in Ungarn*), hogy az antantmissziók Rennernél interveniálnak a Wiener-Neustadtból Magyarországra csempészett fegyverek ügyében.

²⁷³ PI Archívum 603. f. 4/1. 6e. 60. 1.

²⁷⁴ PI Archívum 606. f.

²⁷⁵ Protokoll der Konstituierenden Nationalversammlung. 1919. máj. 9. 14. ülés.; PI Archívum 24/43. 1919. máj. 10. Nyugat-Magyarországra vonatkozó ilyen tartalmú interpelláció már ápr. 2-án is elhangzott a nemzetgyűlésen. Uo. 7. ülés. A májusban interpellálókat azzal nyugtatták meg, hogy már elrendelték a határ megerősítését.

²⁷⁶ G. Soós K.: *A nyugat-magyarországi kérdés (1918–1919)* c. munkája széles körű forrás alapján részletesen foglalkozik e témával. Ezért e munka csak fő vonalakban válaszolja a kérdést, s csak ott tér ki részletekre, ahol kiegészítő anyagot dolgoz fel.

vagy kapitalista államban él. Nem a területhez ragaszkodik tehát, hanem a proletárok szabadságához.²⁷⁷ Ezért már az első időktől szigorú intézkedéseket tett az elszakadásra agitálók ellen, kimondva, hogy le kell tartóztatni és forradalmi törvényszék elé kell állítani őket.²⁷⁸ Ilyen letartóztatásokra sor is került,²⁷⁹ de ez nem gátolta az osztrák propagandamunkát, amelyet átküldött embereik és magyarországi agitátoraik végeztek.²⁸⁰

A Forradalmi Kormányzótanács teljes egyenjogúságot biztosított a Magyarországon élő különböző népeknek, és ez kifejezésre jutott abban is, hogy tagjai sorában helyet foglalt a ruszin (kárpátukrán) és a német népbiztos is. A Tanácsköztársaság helyes, internacionalista nemzetiségi politikájának hibája volt az a Buharin és más szovjet-orsz. vezetőktől átvett elv, hogy a nemzetek önrendelkezési joga helyett a proletariátus önrendelkezési jogát hirdette, bár a proletárhatalom fennállása idején ennek nem volt hátrányos következménye. A Kormányzótanács április 18-i ülése foglalkozott a német többségű megyék ügyével, és úgy határozott, ezeknek a megyéknek a kooperálását biztosítja.²⁸¹ A Forradalmi Kormányzótanács április 3-án megjelent XXVI. számú rendelete, az ideiglenes alkotmány, majd a Tanácsok Országos Gyűlésén elfogadott Alkotmány biztosította a Magyarországon élő nemzetek, közöttük a német nép jogait.²⁸² A XLI. számú rendelet előírta, hogy minden hatóság köteles a Magyarországon használatos nyelvek bármelyikén írt beadványt elfogadni, és azon a nyelven választ adni.²⁸³ A tanácskormány körözüvényt adott ki, hogy a németlakta vidékekre a táviratokat, rendeleteket, felhívásokat stb. német nyelven írják.²⁸⁴ Április 26-án a Kormányzótanács elfogadta azt a rendelettervezetet, amely a német vidékeket egy kerületnek nyilvánítja, s ennek megyei jogokat ad.²⁸⁵ Májusban a belügyi, a közoktatásügyi és a német népbiztos megbízottai több ülést tartottak, és itt hoztak döntést arról, hogy mely községek tartoznak a német autonóm területhez.²⁸⁶ Ez a döntés sok vitát váltott ki. Vas megye tanácsa különösen hevesen tiltakozott az ellen, hogy a kőszegi járást a soproni német direktórium hatáskörébe utalják, s hozzá még a lakosság megkérdezése nélkül. A tanács ülésén úgy határoztak, hogy tiltakoznak ez ellen a Kormányzótanácsnál.²⁸⁷ Júniusban a Vas megyei tanács

²⁷⁷ Ezt az érvet fordították meg a Horthy-uralom idején, amikor az Ausztriához csatlakozni akaró parasztságot az osztrák szociáldemokraták földkiszajátító tervével fenyegették.

²⁷⁸ Győri Állami Levéltár (továbbiakban: GYÁL) Mosonmagyaróvári direktórium. 659/1919. márc. 27.

²⁷⁹ PI Archívum 601. f. 3. cs. 1919. márc. 19.; Uo. 604. f. 1. cs.

²⁸⁰ HL MTK iratai. 11. d. 8. oszt. 4535/1919. ápr. 4. A királyhidai állomásparság jelentése.; PI Archívum 635. f. 1/1919—1799. 21. l. Detektívjelentés.

²⁸¹ PI Archívum 601. f. 1/1919. ápr. 18.

²⁸² Lásd MMTVD 6/A. köt. 100—103. o. és 6/B. köt. 214—222. o.

²⁸³ Tanácsköztársaság, 1919. ápr. 7. A Forradalmi Kormányzótanács XLI. számú rendelete.

²⁸⁴ SÁL Soproni direktórium, 1. cs. 1052/1919. ápr. 10.

²⁸⁵ PI Archívum 601. f. 1/1019. ápr. 26.

²⁸⁶ Uo. 603. f. 2/6951.

²⁸⁷ Uo. 601. f. 1919. ápr. 22.; Uo. 603. f. 2/2153. 1919. máj. 8.; SÁL Soproni direktórium. 3. cs. 7882/1919. máj. 8.; Vas megyei Hírlap, 1919. máj. 9. *Nem engedjük kettészakítani a vármegyét.*; Testvériség (Szombathely), 1919. ápr. 23. *A vármegyei tanács ülése.*; Uo. máj. 9. *A vármegye feldarabolása ellen.*

ismét tiltakozó határozatot küldött, amelyben megírták véleményüket: az ilyen mesterségesen alkotott területi csoportosítás ártalmas; Vas megyében csak a vagyoni féltő burzsoázia kívánja a német nemzeti csoportosulást, mert a kapitalista Ausztriához akar csatlakozni. A dolgozó proletárok a Tanácsköztársaságtól várják helyzetük javulását.²⁸⁸

Vas megye állásfoglalásában helyi sovinizmus nyilvánult meg. A tanács vezetői a megye érdekeit főlébe helyezték a német lakosság autonómiára való törekvésének és az országos szempontoknak. Ez szinte természetes, hiszen olyan emberek, akik a soknemzetiségű Magyarországon nőttek fel és magukba szívták „a magyar szupremácia” gondolatát, nehezen értették meg a Tanácsköztársaság nemzetiségi politikáját. Igaz, volt olyan község is, mint Lébény, ahol kevés német lakott (nem egészen 10%), amely tiltakozott az autonóm területhez csatolás ellen, mert az ott lakó németek nem kértek mást, mint gyermekeiknek anyanyelvükön történő oktatását az iskolában.²⁸⁹ Elszakadásra a német proletárok általában nem törekedtek. Csak azokban az osztályokban és rétegekben élt ez a törekvés, amelyeket gazdasági érdekeik Ausztriához fűztek, és osztályérdekeik a tanács hatalommal szembeállítottak. Ez különösen a Bécsbe menekült földbirtokokra, és tőkésekre vonatkozott. Az árutermelő parasztság is vonzódott Ausztriához. A Monarchia idején odaszállíthatta termékeit, s jobban értékesítette, mint Magyarországon. A határzár akadályozta most ebben, és még attól is félt, hogy a Tanácsköztársaság kisajátítja majd 100 holdas vagy még annál is kisebb birtokát.²⁹⁰ A magyar proletárok szimpatizáltak Ausztriával éppúgy, mint a forradalmi német-osztrák proletárok a magyar tanács hatalommal, de ennek indítéka más volt, internacionalizmusukból fakadt.

A német népbiztosságról küldött jelentések arról szólnak, hogy a lakosság csak a kilátásba helyezett jogok megadását kívánja, de elszakadni nem akar.²⁹¹ Kalmár Henrik népbiztos 1920-ban törvénytörvényeségi vallomásában megerősítette a német lakosságnak a Tanácsköztársaság alatti jelentésekből elének táruló hangulatát: csak a proletárhatalommal szemben állók követelték a csatlakozást Ausztriához. A diktatúra idején Bécsbe menekült magyarok támogatták a német nemzeti köröket,²⁹² és ebben az időben nemcsak

²⁸⁸ PI Archívum 601. f. 2/XXII. 3170. 1919. jún. 19.

²⁸⁹ GYÁL Moson m. kormányzótanácsi biztos. 703/1919. máj. 6.; PI Archívum 603. f. 2/6951. A községi tanács jún. 21-én és júl. 2-án újból foglalkozott az ügygel és júl. 21-én értesítést kapott kívánsága teljesítéséről. GYÁL Moson m. kormányzótanácsi biztos. 915/1919. 386. és 391. l. Ilyen jellegű tiltakozás másutt is volt. Lásd GERGELY ERNŐ: *A nemzetiségi egyenjogúság a Magyar Tanácsköztársaság jogszabályaiban és állami gyakorlatában* c. disszertációját, kézirat, 269–273. o. E munka részletesen feldolgozza és elemzi a Tanácsköztársaság Nyugat-Magyarországra vonatkozó intézkedéseit, amelyekkel itt nem foglalkozunk.

²⁹⁰ Lásd az első fejezetet, amely részletesen ismerteti az egyes osztályok, rétegek állásfoglalását, s azokat a gazdasági szempontokat, amelyek befolyásolták őket annak eldöntésében, hogy Ausztriához vagy Magyarországhoz kívánnak-e tartozni.

²⁹¹ PI Archívum 603. f. 2/6951. 1919. máj. 18. Májusban Sopronban német színház kezdte meg működését, osztrák színészekkel. Uo. 2/6952.

²⁹² Gróf Erdődy Tamás emigrációja idején együttműködött Neunteufel nagynémet képviselővel Burgenland Ausztriához csatlakozásért. A Tanácsköztársaság megdöntése után, amikor Erdődy visszakapta birtokát, szabadsapataival az osztrákok ellen harcolt, hogy megakadályozza a békeszerződésben Ausztriának ítélt terület meg-

német, hanem magyar deputációk is fordultak az osztrák államférfiakhöz, „kérve a bemaszírozást és az erőszakos beavatkozást”.²⁹³ Hangsúlyoznunk kell azonban, a tényeknek megfelelően, hogy nemcsak a proletariátus osztályellenségei kívánták az Ausztriához való csatlakozást, hanem ennél szélesebb réteg, gazdasági érdekből.

A bécsi antantmissziók tisztjei is azt tanácsolták, hogy Ausztria katonailag szállja meg a Lajtán túli határmentét. A szociáldemokrata vezetők azonban csak akkor hajlottak erre, amikor a Tanácsköztársaság megdöntése bekövetkezett.²⁹⁴ Julius Deutsch megírja, hogy a nacionalisták akkor akarták megszállni Nyugat-Magyarországot — április végén, május elején —, amikor az intervenció legjobban szorongatta a Tanácsköztársaságot. Ő azonban erre nem volt hajlandó, proletáröntudata nem engedte, hogy a munkáshatalom nehézségeit még növelje, bár nem helyezte a magyar munkásosztály útját. Pedig még Cuninghame is arra biztatta Deuschot április közepén, hogy megkapják Nyugat-Magyarországot és más, Csehszlovákia és Olaszország által igényelt területet, ha lemondanak az Anschluss-ról. Májusban pedig olyan üzenetet küldött, hogy az antant nem kifogásolná, ha az osztrákok bevonulnának Nyugat-Magyarországra.²⁹⁵ Az üzenet közvetítője Victor Sailer összekötő tiszt volt, aki beosztásán túlmenően szoros kapcsolatot tartott Cuninghame-mel, pontosan tájékoztatva őt az osztrák munkásmozgalomról. A szociáldemokrata hadügyminiszter azonban hű maradt elhatározásához, és amíg a Tanácsköztársaság fennállt, nem indította el katonáit Burgenland megszállására. Pedig a szociáldemokrata vezetőkre a belső nacionalista erők is nagy nyomást gyakoroltak. Április 2-án a külügyminisztériumhoz elküldték a Gumpoldskirchenben hozott határozatot, amelyben követelik hogy Nyugat-Magyarországot haladéktalanul csatolják Ausztriához.²⁹⁶ Április 12-én Fehringben tartottak gyűlést, amelyben szentgotthárdiak is részt vettek, s közülük 177 aláírt egy kérelmet: ha azonnal nem csatlakozhatnak Ausztriához, szállják meg az amerikai katonák Nyugat-Magyarországot, és így tartsanak népszavazást. Neunteufel közölte Otto Bauerral, hogy ezt a kérelmet el akarják juttatni az amerikai misszióhoz. Bauer azt tanácsolta, hogy a magyarországi küldöttek személyesen vigyék el kérelmüket és szóban is adják elő, mert így nagyobb hatást érnek el.²⁹⁷

A Tanácsköztársaság májusi válsága idején Cnobloch is az azonnali megszállást javasolta, attól félve, hogy különben Csehszlovákia és Románia

szállítását. W. GOLDINGER i. m. 83. o. A Tanácsköztársaság idején az ellenforradalmi emigráció és az osztrák reakció kölcsönösen támogatta egymást. Lásd az utolsó fejezetet és G. Soós K. i. m. 50—51. o.

²⁹³ PI Archívum 614. f. 1/1920—6274. 2349. 1. júl. 19.

²⁹⁴ W. GOLDINGER i. m. 83. o. Ezt már 1919 augusztusában tervezték, de megvalósítására csak 1921 augusztusában került sor, amikor Lehár, Héjjas és Ostenburg terrorcsapatai a békeszerződés értelmében jogos megszállást végrehajtó osztrák csendőröket és pénzügyőröket kiűzték.

²⁹⁵ J. DEUTSCH: *Aus Österreichs Revolution*. 78—79. o. Az antant szándékairól lásd BOLGÁR ELEK: *A magyarországi Tanácsköztársaság és a világpolitikai helyzet*. Új Március, 1928. 3. sz.

²⁹⁶ ÖSA NPA Fasc. 900. LU 9/1. 3145/4.

²⁹⁷ Uo. 3136/4.

felosztja egymás közt Magyarországot.²⁹⁸ Ilyen tartalmú táviratot küldött Grácból Alfred Grödel is, aki Neunteuffellel együttműködött.²⁹⁹ Május folyamán Fehringből, Hartbergből, Lafnitzthalból s még több helyről sürgették, hogy a nyugat-magyarországi lakosság védelme érdekében szükséges az azonnali beavatkozás.³⁰⁰

Mindez a sürgetés csak annyi hatást ért el, hogy a párizsi békekonferenciára készülő osztrák delegációnak Otto Bauer olyan írásos instrukciót adott, amely szerint Nyugat-Magyarország kérdésében határozottan kell fellépni, mert csak így kaphatnak kárpótlást területi veszteségeikért, és Bécs gazdasági helyzete, élelmiszerral való ellátottsága is függ ettől. Azt kell kérni, hogy úgy tárgyaljanak erről velük is, mint az 1918 előtti Magyarországon élt románokkal és szlovákokkal tárgyaltak, hiszen azonos kérdésről van szó: a német lakosság csatlakozni kíván néptestvééréhez. Elfogadják a népszavazást is, de csak a semleges országok felügyelete és védelme mellett.³⁰¹ A fegyveres beavatkozás azonban szóba sem került. Közrejátszott ebben az is, hogy a magyar Vörös Hadsereg erősnek, ütőképesnek bizonyult, és kockázatosnak tartották a harc kiprovokálását. Cuninghame üzenetét pedig úgy fogta fel Deutsch, hogy Burgenland megszállását csak azért engedné az antant, hogy ezzel a szorongatott csehszlovák csapatokon segítsen, ehhez pedig nem engedte eszközül felhasználni az osztrák munkásokat.³⁰²

A tanácskormány intézkedései alapján a nyugat-magyarországi négy megye képviselőiből április végén megalakult a 7 tagú német direktórium,³⁰³ és a német tanács május 20-án Sopronban már megtartotta első ülését. Ezen részt vett Kun Béla és Kalmár Henrik német népbiztos is. A nyugat-magyarországi német népbiztos Kellner Sándor lett, és a tanács elnökének Beck Józsefet választották meg. Az elnök beszédében kijelentette: „megmaradunk a kommunista Magyarország keretében.”³⁰⁴ A kerületi tanács (Gaurat) azonnal megkezdte az előkészületet, hogy június 1-től a közigazgatást a német kerületben átvegye.³⁰⁵ A *Die soziale Revolution* hosszú cikkben foglalkozott a német kerületi tanács megalakulásával, és a magyarországi német proletároknak azzal az elhatározásával, hogy a Tanácsköztársasághoz akarnak tartozni.³⁰⁶

A Gaurat megalakulása és működésének megkezdése után még viszonylag hosszabb idő telt el, amíg a Kormányzótanács elé került a végleges rendlettervezet a német nemzeti kerület területének pontos kijelöléséről.

²⁹⁸ Uo. 3675/4. máj. 2.

²⁹⁹ Uo. 3533/4. máj. 4.

³⁰⁰ Uo. 4134/4., 4185/4., 4208/4., 4215/4., 4240/4., 4308/4.; Uo. Fasc. 990. 9/1. 3586/4.

³⁰¹ Uo. K 261. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. II/a.

³⁰² J DEUTSCH: *Aus Österreichs Revolution*.

³⁰³ Erről Kellner értesítette az osztrák külügyminisztériumot (ÖSA NPA Fasc. 900. LU 9/1. 3761/4. máj. 6.), honnan felvilágosításért Cnoblochhoz fordultak (uo. máj. 14.), aki közölte: valóban létezik a Gaurat, vezetője Kellner, az Anschluss-ellenes mozgalom lelke (uo. 4042/4. máj. 22.).

³⁰⁴ Vörös Újság, 1919. máj. 21. *A nyugat-magyarországi német tanács első ülése*.

³⁰⁵ GYÁL Mosonmagyaróvári direktórium. 801/1919. máj. 25.

³⁰⁶ *Die soziale Revolution*, 1919. máj. 28. *Das deutsche Proletariat West-Ungarns gegen den Anschluss an Deutsch-Österreich*.

Július 11-én tárgyalta a Kormányzótanács ülése, s itt döntöttek a Belügyi Népbiztosság és a Német Népbiztosság között még fennálló vitás kérdésekről, egyes helyek hovátartozásáról. A határozat értelmében Moson, Magyaróvár, Kőszeg és Szentgotthárd a német nemzeti kerülethez került, és azok a horvát községek, amelyek benyúltak a német területbe, oda, amelyek pedig a magyar kerületbe nyúltak, a magyar területhez.³⁰⁷

Az osztrák köztársaság pártjai természetesen minden lehetőt elkövettek, hogy a Nyugat-Magyarországon élő német lakosságot megnyerjék a maguk számára. Más eszközökkel dolgoztak a polgári pártok és mással a szociáldemokraták. A nagynémetek és a keresztényszocialisták sajtójukban rémhíreket közöltek a Tanácsköztársaság „terrorja alatt szenvedő” testvéreik sorsáról, üldöztetéséről, és fegyverrel, katonákkal támogatták a magyar ellenforradalmi emigrációnak a proletárhatalom ellen intézett támadási kísérleteit. A kormány szociáldemokrata tagjai ilyen ügyekben soha nem vettek részt, legfeljebb elnézték koalíciós partnereik tevékenységét, vagy nem léptek fel kellő eréllyel ellene. Állami vonalon viszont nyíltan támogattak minden törekvést, amely elősegítette Nyugat-Magyarország csatlakozását Ausztriához. Ausztria érdekeinek védelmében ez érthető is volt. A Monarchia méreteiben gondolkozó, s egyszerre csak egy kis ország élére került politikusok reménytelennek látták a helyzetet. Azok az új, önálló államok, amelyekkel Ausztria korábban gazdasági közösségben élt, elzárkóztak, beszüntették az élelmiszerek s egyéb létfontosságú áruk szállítását, márpedig Ausztria messze volt attól, hogy önálló legyen. Burgenland megszerzésével Bécs ellátását remélték biztosíthatni. Reális volt az az érvük is, hogy az ország fővárosa, Bécs már csak biztonsági okokból sem lehet közvetlenül a határ mentén, mert így katonailag védhetetlen. 1918 novemberéig azért nem merült fel ez a kérdés ennyire élesen, és azért nem követelték a német többségű nyugat-magyarországi terület Ausztriához csatlakozását, mert a két ország közigazgatásilag egységet alkotott. Mindezeket elismerve, a szocialistáknak mégis a forradalom érdekeit kell szem előtt tartaniuk. Igaz, arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy nem voltak egyedüli urai a hatalomnak.

Kieleződött a helyzet, amikor május 2-án Bécs megkapta a békekonferencia meghívását. Eljutott a híre Budapestre, hogy Nyugat-Magyarország képviselőt kap az osztrák békedelegációban. Renner kancellárnál és Seitz elnöknel nyugat-magyarországi küldöttség járt. Renner biztosította a küldöttség tagjait arról, hogy síkra fog szállni a terület lakosságának örendelkezési jogáért, és „annak a reményének adott kifejezést, hogy a faji összetartozást a békekötés állami összetartozássá fogja szilárdítani”.³⁰⁸

³⁰⁷ A rendelettervezet egy példányát lásd PI Archívum 603. f. 2/6499. és 6951.; A vitáról: uo. 601. f. 1/1919. júl. 11.; Uo. 601. f. 2/XXII. 3402. Az erre vonatkozó CXXIX. sz. rendelet a Tanácsköztársaság 1919. júl. 17-i számában jelent meg. Lásd MMTVD 6/B köt. 472–473. o.

³⁰⁸ PI Archívum 601. f. 3. cs. 1919. máj. 3–11.; Vörös Újság, 1919. máj. 8. Hírek rovat. *Az osztrákok Nyugat-Magyarországot is képviselni akarják.*; Uo. máj. 9. *Renner kancellár mesterkedései.* Valamennyi lap foglalkozott e kérdéssel. (Népszava, Az Újság, Világ, Fáklya, Soproni Vörös Újság, Neues Politisches Volksblatt stb. máj. 8-i és következő számai.) A Reichspost is megírta máj. 8-án, hogy Renner örömmel fogadta a küldöttséget: *Deutschungarische Vertreter bei der Wiener Regierung.*

Lehet, hogy a szociáldemokrata vezetők ilyen lépésre, mint a nyugat-magyarországi küldöttség fogadása, azért határozták el magukat, mert ezekben a napokban a Tanácsköztársaság összeomlásával számoltak. A nyugati megyékben is bátrabban mozgáltak az ellenforradalmárok, hiszen már Budapest elestéről kaptak hírt.³⁰⁹

Renner, mielőtt a béketárgyalásokra St. Germainbe utazott, még Coolidge-zsal tárgyalt Nyugat-Magyarország kérdéséről és kifejezte aggodalmát, hogy Magyarországon a bolsevik kormány hosszabb ideig képes fennmaradni — ekkor már Renner tudta, hogy a Tanácsköztársaság a válságot leküzdötte —, mert belső erők nem tudják megdönteni. Ha azonban külföldi csapatok vonulnának be, akkor az egész „ügyet” két hét alatt el lehetne intézni.³¹⁰ A szociáldemokrata kancellár, hogy Ausztria a szomszédos proletárhatalom nyugtalanító hatásától megszabaduljon, és minél simábban megkaphassa Burgenlandot, a Tanácsköztársaság megdöntését, Magyarországnak antantcsapatokkal való megszállását sürgette. Coolidge röviddel ezután egyik beszámolójában saját javaslataként írta: Nyugat-Magyarországot nem volna jogos másnak adni, mint Ausztriának, mert annak részét képezi, és a lakosság többsége német. Dicsérte különösen Bauert, de Rennert is, azért, mert Ausztriában a „nyugalmat” fenntartják. Javasolta, hogy a franciák katonai erővel döntsék meg a Tanácsköztársaságot, tisztítsák meg Budapestet, mert Dél- és Kelet-Európában csak így normalizálódhat a gazdasági és a politikai élet.³¹¹

Kun Béla május 10-én jegyzéket intézett Otto Bauerhoz, amelyben tiltakozott az osztrák kormány eljárása ellen, többek között az ellen is, hogy az osztrák békedelegációban Nyugat-Magyarország is képviselést kapott. A Bolgár Elek által 11-én átadott jegyzékben többek között a következő állt: „Államtitkár úr! Ön keservesen panaszkodik amiatt, hogy a magyar proletárok az osztrák proletariátust a kizsákmányolók elleni harcában támogatták.³¹² Ön azonban nem riadt vissza attól, hogy a magyar kapitalistáknak és agráriusoknak, tehát egy idegen állam alattvalóinak Nyugat-

³⁰⁹ Kalmár Henrik máj. 9-én Landler belügyi népbiztoshoz küldött jelentésében azt írta: „A bécsi lapok elferdített jelentései és hazug hírei, melyek átcsépeztett lap-példányokból a köztudatba eltorzítva beszivárogtak, az ellenforradalmár elemeket újból a felszínre vetette . . . bátorságot öntött a reakcióba és pillanatnyilag bénította a proletárságot . . .” Ennek tulajdonította a ligetűjfalui puccskísérletet, amelyhez a csehszlovákoktól segítséget is kértek. A németajkú munkások és parasztok körében azonban ekkor sem volt ellenforradalmi a hangulat. PI Archivum 603. f. 2/8753.

³¹⁰ *Papers PPC* XII. köt. 309. o. Coolidge jelentése a békekonferencia bizottságához. 1919. máj. 11.; G. Soós K. i. m. 42—44. o.

³¹¹ *Papers PPC* XI. köt. 187. o. 1919. máj. 26.

³¹² Az osztrák proletárok támogatása a nemzetközi forradalom érdeke volt. Közép-Európában ekkor a magyar Tanácsköztársaságon kívül a bajor Tanácsköztársaság is fennállt. Utóbbi gyenge szigete volt a proletárhatalomnak a németországi reakció tengerében, Magyarország pedig túlerőben levő intervencióval szemben folytatta élethalálharcát. A magyar kommunisták világosan látták, hogy Közép-Európában csak úgy maradhat fenn, csak akkor erősödhet a munkások hatalma, ha a proletárforradalom tovább terjed. A legközelebbi reális lehetőség erre Ausztria volt. Ezért merült fel ápr. 18-án, közvetlenül az intervenció után a Kormányzótanács ülésén Pogány József és Landler Jenő felszólalásában is, hogy Ausztriát a Tanácsköztársaság mellé kell állítani. PI Archivum 601. f. 1/1919. ápr. 18. Közli: MMTVD 6/A. köt. 251—252. o.

Magyarország német proletariátusa ellen indított harcában nyílt támogatást nyújtson.”³¹³

Otto Bauer azonnal, szóban válaszolt: Stájerből valóban folyik agitáció, de ennek megakadályozására rendelték el a határzárt;³¹⁴ Burgenlandra vonatkozó álláspontjukat, azt, hogy népszavazást kérnek, már a Károlyi-kormányval közölték; a nyugat-magyarországi Beer (a Neue Freie Presse tudósítója) nem mint megbízott, hanem mint szakértő megy ki a békekonferenciára, s ez ellen a tanácskormány nem emelhet kifogást.³¹⁵

Ausztriában hosszabb vita előzte meg a békekonferenciára küldendő megbízottak kiválasztását. Sokan Franz Klein volt igazságügyminisztert tartották a legalkalmasabbnak, már csak azért is, mert hónapok óta dolgozott az anyagok előkészítésén. Kiküldését azért vetették el, mert az Anschluss híve volt és a franciák nem látták volna szívesen. A keresztényszocialisták Lammascht, a Monarchia utolsó miniszterelnökét javasolták, amihez a baloldal nem járult hozzá. A nagynémetek Otto Bauert akarták. Seitz ez ellen azzal érvelt, hogy nem volna helyes, ha Bauer az államügyektől hosszú ideig távol lenne. A valódi ok Bauer Nyugaton is ismert Anschluss-törekvése volt. Végül a delegáció vezetője Renner kancellár lett,³¹⁶ politikai tanácsadója pedig a keresztényszocialista Alfred Görtler és a nagynémet Ernst Schönbauer. A delegációval ment még számos diplomata, pénzügyi szakember, a „veszélyeztetett” területek képviselői,

³¹³ OL Küm. Bécsi követség iratai. 25. cs. 490/1919. pol. 120—121. l.; Vörös Újság, 1919. máj. 13. *Nem lesz kapitalista uralom a nyugat-magyarországi vármegyékben.*; Népszava. 1919. máj. 13. *Jegyzékünk az osztrák-német kormányhoz.*

³¹⁴ Ne felejtjük el, hogy két nappal előbb a nemzetgyűlésen még az hangzott el, hogy ezzel a kommunisták átözönlését akarják megakadályozni.

³¹⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 25. cs. 490/1919. pol. 118—119. l. A Vörös Újság és a többi lap cikkei közül említésre méltó a Népszavának ez alkalomból közölt statisztikája. Kimutatja, hogy Moson, Vas, Sopron megyékben és Sopron városban a lakosságnak 34,2%-a német, 51,8%-a magyar. De itt van a nagybirtokok hazája, ezeket tulajdonosaik így akarják megmenteni a kisajátítástól. Az osztrákoknak pedig az itt termelt élelmiszerekre van szükségük. (1919. máj. 16. *Magyar hazaffyak Ausztriába vándorlása.*) A Sopronban megjelenő Der Proletarier egy szójátékkal intézi el Beer ügyét: „Dieser Mann heisst Beer. Offenbar will man mit seiner Person der Entente einen bären aufbinden, denn in Westungarn ist dieser Sachwalter ohne Auftrag eine vollständig unbekannt Person.” (1919. máj. 16. *Die Propaganda für den Anschluss Westungarns an Deutschösterreich.*) A Magyarországon megjelenő Červené Noviny máj. 22-i száma is foglalkozik e kérdéssel, és ismerteti a soproni német tanács határozatát, hogy nem csatlakoznak Ausztriához. (*Robotnicka rada Západného Uhorska sa ohradzuje proti pripojeniu ku Nemeckému Rakousku.*) A Die soziale Revolution a Tanácsköztársaság mellett, Nyugat-Magyarország annektálása ellen foglalt állást. (máj. 14. *München und Ungarn.*; Uo. máj. 17. *Deutschösterreichische Annexionsge-lüste?*) A Reichspost pedig sorozatosan közöl cikkeket, amelyekben bírálja az osztrák kormányt tehetetlenségéért, hogy nem segít azonnal a kommunisták által üldözött nyugat-magyarországi lakosságon. (máj. 10. *Westungarns Schicksal.*; máj. 17. *Rührt sich denn Österreich gar nicht? és Christenverfolgung in Westungarn.*; máj. 20. *Bilder aus Ödenburger Komitat.*; máj. 22. *Kulturbilder aus Westungarn.*; máj. 27. *Die kommunistische Weltbeglückung im Eisenburger Komitat.*)

³¹⁶ RENNER emlékiratában (*Österreich von der ersten ...* 25. o.) azzal indokolta megbízását, hogy a régi birodalom fennállása idején a nemzetek autonómiájának előharcosa volt (!) és így a többi nemzet vezetőit ismerte, részben baráti kapcsolatban állt velük. Úgy látszik Renner megfeledezett arról, hogy a Monarchia fenntartása érdekében 1914—1918-ban a háborús kormányt támogatta.

tisztviselők stb. Ha nem is vezetőként, de kiutazott Lammasch is, valamint széles körű nyugati kapcsolatainak felhasználására Slatin pasa, tábornok, aki régebben angol szolgálatban Szudán kormányzója volt.

Az osztrák delegációval három hétig szóba sem álltak, s csak június 2-án nyújtották át neki a békefeltételek első részét. Ausztriának, mint legyőzött országnak, nem volt joga a békekonferencia előtt megjelennie, csak írásban érintkezhetett a nagyhatalmakkal. A „demokratikus” nyugati hatalmak ilyen módon is kifejezték, hogy most ők Európa mindenható urai. Az osztrák állam képviselői különösen sérelmesnek találták, hogy velük ellentétben, a Monarchiában korábban alárendelt nemzetek képviselői, amelyek a központi hatalmak hadüzenetével az antant ellen léptek háborúba, majd „renegátokká” váltak, a tárgyaló asztalhoz ülhetnek.

A június 2-i békefeltételek Ausztria és Magyarország között az 1867-es kiegyezéskor megállapított határt változatlanul hagyták, tehát Nyugat-Magyarországot nem ítélték Ausztriának. Ausztria június 10-én és 16-án jegyzékben fordult a békekonferenciához, és ebben sajnálkozását fejezte ki, hogy a békekonferencia „elcsüggesztő hallgatással” tért napirendre a nyugat-magyarországi lakosság többször megnyilatkozó kérélmé felett: népszavazás engedélyezésével tegyék lehetővé Ausztriához való csatlakozásukat.³¹⁷

Ágoston Péter — amint feljegyzései tanúsítják — gyorsan értesült az Ausztriát érintő eseményekről. Június 3-án már tudott a békekonferencia feltételeiről, és azt írta: „Ausztria határait a párizsi békekonferencia megállapította. Magyarország felé a régi határ. De ezzel nem szüntette meg, sőt bizonyára kiélezte azokat az ellentéteket, amelyek éppen a nyugati határok miatt a német sovíniszták s mi köztünk vannak. Bécsben s Ausztriában toboroznak katonákat ellenünk, úgy hogy tiltakoznunk kellett ez ellen a toborzás ellen, mert hiszen ezzel segítik a bécsi magyar ellenforradalmárokat.” Hírt kaphatott az osztrák jegyzékről is, mert 10-én feljegyzi: „Az osztrákoknak állítólag odaígérték Versailles-ban a nyugati részek németek lakta részét.”³¹⁸

Bécsben a nemzetgyűlés június 7-i ülésén felszólalt Otto Bauer. A súlyos békefeltételek okozta csalódott hangulatot Anschluss-politikájának igazolására igyekezett felhasználni: „A béketervezet megeáfolja azoknak a szomorú illúzióit, akik a német birodalomtól való elkülönülésben keresték az üdvöt” — mondotta a keresztényszocialistákra utalva, akiket Allizé támogatott Anschluss-ellenes agitációjukban. „A béketervezet területi és gazdasági feltételei még sokkal keményebbek, mint azé a tervezeté, amelyet a német birodalomnak előterjesztettek. Ez bizonyítja, hogy nem a gyűlölet mértéke, hanem a legyőzöttek megmaradt erejének felmérése határozza meg a békeszerződés tartalmát.” Bauer ebből azt a következtetést vonta le, hogy az elviselhető jövőt Ausztria „csak a nagynémet köztársaság kereteiben találhatja meg”.³¹⁹ Otto Bauernek ezt a felszólalását a

³¹⁷ W. GOLDINGER i. m. 60., 84. o.

³¹⁸ PI Archívum 689. f. I/1. 3. óe.

³¹⁹ O. BAUER: *Die österreichische Revolution*. 151. o.; Wiener Zeitung, 1919. jún. 8. Inland rovat. *Konstituierende Nationalversammlung*.

francia diplomácia az osztrák külügyi államtitkár „bűnlajstromához” csatolta.

Június elején ellenforradalmárok által szervezett vasutassztrájk tört ki Magyarországon, amelyet a dunántúli megyékben proletárhatalomellenes lázadások követtek. Az ellenforradalmárok segítséget kaptak Ausztria reakciós köreitől és az ottani magyar emigránsoktól. Kun Béla jegyzéket intézett az osztrák külügyminiszterhez, amelyben közölte, tudomására jutott, hogy az ellenforradalmárok Bruckban gyülekeznek a Tanácsköztársaság megtámadására.³²⁰ Bauer, Julius Deutsch információja alapján, cáfolta a hírt, és válaszában azt is megjegyezte, hogyha ez igaz lenne, akkor is megakadályoznák, éppen úgy, mint május 7-én, a brucki pucos alkalmával.³²¹ Ezekben a napokban Kun Béla egy másik jegyzékében amiatt tiltakozott, hogy a Muraszombatot támadó ellenforradalmárokat osztrák tisztek támogatják.³²² Otto Bauert Deutsch hadügyminiszter úgy tájékoztatta, hogy bizonyára a jugoszlávok támogatták a betörést.³²³ Ugyanakkor az osztrák belügyminisztérium is beküldött jelentéseket és ezekben a következőkről olvashatunk: Hartbergből érkezett távirat közli, hogy a HM I/N. osztálya bizalmi emberekként tiszteket küldött át a magyar határon, ismeretlen céllal. Wiener-Neustadtból pedig jelentik, hogy a Kirchschlagból küldött értesítés szerint 30 magyar község harcban áll a vöröskatonákkal, s a lakosság körében az a hír terjedt el, hogy Kirchschlagban 6000 fegyvert tartalékolnak részükre, pedig csak 300 fegyver és muníció van ott.³²⁴ A belügyminisztérium egy másik jelentése a Fehringből érkezett véleményt közli: a mostani hangulatot sürgősen fel kellene használni arra, hogy Nyugat-Magyarországot Ausztriához csatolják.³²⁵ Budapestről Cnobloch ugyanezt javasolta.³²⁶ Mindezek a jelentések bizonyítják, hogy Kun Bélának alapos oka volt a jegyzékek elküldésére. Az osztrák reakció tevékenysége pedig arra enged következtetni, hogy Nyugat-Magyarország fellázításával a békekonzferenciának be akarták bizonyítani a lakosság elszakadási törekvését Tanács-Magyarországtól. A Reichspost napokig foglalkozott az ellenforradalmi mozgalmakkal, és azzal magyarázta gyors leverésüket, hogy a tanácskormány Ausztria nyugat-magyarországi támadását várva, Szombathelyen és Sopronban több zászlóaljot helyezett el, és ezeket a katonai egységeket felhasználhatta a lázadók ellen.³²⁷ A lap közli azt is, hogy a nyugat-magyarországi német gazdák memorandumban fordultak a stájer tartományi gyűléshez, segítsenek rajtuk, mivel a bécsi kormányhoz hiába fordulnak támogatásért. Erre most kedvező lehetőség nyílik, mert „a magyarok korábban oly jelentős és rettegett hatalma tűnőben van...”³²⁸

³²⁰ ÖSA NPA Fasc. 899. LU 9/I. 434/4. és 880. I/1. 4371/4.

³²¹ Uo. 4410/4.

³²² Uo. Fasc. 880. LU I/1. 4342.

³²³ Uo. 4342.

³²⁴ Uo. Fasc. 900. LU 9/1. 4268/4.

³²⁵ Uo. Präsidialakten 6. Ungarn. 9. 1617.

³²⁶ Uo. Fasc. 887. LU 2/3. 4776/4.

³²⁷ Reichspost, 1919. jún. 10. *Wiener-Neustadt, 9. Juni.* (Eigenbericht.)

³²⁸ Uo. jún. 12. *Heftige Kämpfe in Westungarn. Eine Denkschrift der Heinzen an den steirischen Landtag.*

Május végén az Ausztria-barát Coolidge-ot, az amerikai misszió bécsi vezetőjét Párizsba rendelték, bizonyára azért, hogy az osztrák békefeltételek tárgyalásánál mint szakértő jelen legyen. A bécsi misszió vezetője Halstead lett. Coolidge jelenléte feltehetően Ausztria javára befolyásolta a békekonferenciát. Valószínű az is, hogy Coolidge révén a béketárgyalások amerikai bizottsága megismerte annak a 60 nyugat-magyarországi községnek iratait, amelyeknek lakossága állást foglalt a hovátartozás kérdésében. Ezek a községek bizonyára osztrák felszólításra nyilatkoztak 1918 végén, illetve 1919 elején. Ezeket a dokumentumokat Eisenstadtban, Burgenland fővárosában őrzik.³²⁹ A községek egy része autonómiát akart, más része csatlakozni kívánt Ausztriához. A Tanácsköztársaság idején több közigazgatás vezetője közösen kérte a terület amerikaiak által való megszállását, mert népszavazást csak ilyen módon tarthatnának, különben a Kormányzótanács ellenforradalmi cselekedetnek ítélné, ha Ausztriára szavaznak.³³⁰ Érdekes volna tudni, hogy a 60 község lakosságának kívánóságát kik fogalmazták meg, és a Tanácsköztársaság idején keletkezett iratok aláírói névszerint kik voltak. Valóban a lakosság véleményét fejtették-e ki vagy csak a sajátjukat? A proletárhatalom idején is vezetők voltak-e, vagy éppen félreállításuk, pozíciójuk és vagyonuk elvesztése miatt váltak a Tanácsköztársaság ellenségeivé? Csak a dokumentumok megismerése után kaphatunk választ minderre, addig csupán mint érdekes adalékot regisztrálhatjuk. Annyi bizonyos, hogy elég szép számmal voltak olyanok, akik gazdasági érdekeik miatt szívesen csatlakoztak volna Ausztriához, és akadt olyan réteg is, amely a két ország közötti ellentétet a saját javára igyekezett felhasználni. Ez a réteg, ha a Tanácsköztársaság valamilyen rendelkezése sértette érdekét, elszakadással fenyegetőzött, vagy a pillanatnyi erőviszonyok szerint nyilatkozott egyik vagy a másik ország mellett. Ennek tulajdonítható, hogy július elején, amikor a békekonferencián napirendre került Nyugat-Magyarország hovátartozásának kérdése, Sopronból az elszakadási mozgalom erősödéséről érkeztek jelentések.³³¹

Az osztrák munkástanácsok június 30-tól július 3-ig tartó kongresszusán Franz Koritschner szólalt fel a kommunisták nevében. Hibáztatta a felelős vezetőket, amiért nem akadályozzák meg a nyugat-magyarországi propagandát, holott az ott élő proletárok tanácsülésükön kijelentették, hogy a Tanácsköztársasághoz akarnak tartozni. Az osztrák kormány mégis eltűri, hogy a Komitee zur Befreiung der Deutschen, amelyben hercegek és grófok foglalnak helyet, a magyar Westgau területén az ellenforradalmi törekvéseket támogatja.

Otto Bauer visszautasította azt a vádat, mintha Ausztria annexióspolitikát folytatna. Kijelentette, hogy a vitás területekre vonatkozóan népszavazást kérnek, ami az önrendelkezési joghoz tartozik, és ez proletár-

³²⁹ E. DE WEISS i. m. 155—156. o.

³³⁰ Lásd erről a fejezet 297. sz. jegyzetét.

³³¹ PI Archívum 603. f. 4/3. 6c. 100. l.; SÁL Soproni direktórium. 12. cs. Városi Munkás-, Katona-, Földművestanács ülése. 1919. júl. 1.

hatalom esetén is érvényes kell hogy legyen. Hasonlóan beszélt Friedrich Adler is. Kifejtette, hogy minden nemzet, nyelv- és kultúrközösségre törekszik, amint ezt szomorúan tapasztalták a soknyelvű Ausztriában. A nyugat-magyarországi proletariátusnak nehéz döntenie, hogy az örökre szóló kultúrközösséget vagy a magyar alkotmányt választja-e, hiszen az utóbbi sokkal jobb a jelenlegi osztrák alkotmánynál (így határozta meg a két társadalmi rend közötti alapvető különbséget). Azonban az annexiók politika elvetése mellett hangsúlyozni kell Nyugat-Magyarország lakosságának önrendelkezési jogát.³³²

Az antanthatalmak között a Burgenlanddal kapcsolatban fennálló ellentét Ausztriának kedvezett. Ausztria jegyzékével nyilvánosság elé került Nyugat-Magyarország vitatott területének kérdése, amelyet eddig az olaszok ellenzése folytán³³³ nem tárgyalt a békekonferencia. Július 2-án a békekonferencia végül is egy bizottság elé utalta a problémát, és ez arra készítette Csehszlovákiát, hogy ismét felvesse igényét a tengerhez vezető szabad utat illetően. Felhozott érvei között hivatkozott a Tanácsköztársaság északi hadjáratára is, amely megmutatta, veszélybe kerülhet az antantországokkal való közvetlen kapcsolata, szabad közlekedése, ha a kívánt korridorral nem biztosítják. Lehetetlen az is, hogy Csehszlovákia teljesen Ausztriától függjön. Ha a konferencia a korridort nem adná meg, úgy keressen más megoldást, ami az európai érdekeknek megfelel, de ne adja Ausztriának e területet. Beneš és Kramář Clemenceau-hoz juttatták el jegyzéküket, s ezzel a franciákat nagy dilemma elé állították. Franciaország Csehszlovákiát kívánta megerősíteni, de a nyugati hatalmak, köztük Franciaország is, Ausztriától várták a kommunizmus terjedésének meggátlását, ezért hasznosnak mutatkozott kérését a magyar Tanácsköztársaság rovására teljesíteni. Ugyanakkor Otto Bauer politikája azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy megvalósul az Anschluss, és germán sorompó zárja el Csehszlovákiát Jugoszláviától. Az olaszok határozott ellenzése miatt a korridor-igényt sem teljesíthették. Végül kompromisszumos döntést hoztak, amit a második tervezetben, július 20-án adtak át az osztrákoknak: Burgenlandot, népszavazás szükségességének felvetése nélkül, Ausztria kapta, Csehszlovákiának pedig közvetlen vasúti vonalat biztosítottak Pozsony és Zágráb között.³³⁴

³³² J. BRAUNTHAL: *Die Arbeiterräte* . . . 27—28. o.

³³³ Az első fejezetben erről már szó volt.

³³⁴ *Papers PPC VII.* köt. 100. o. Az ötös tanács 1919. júl. 11-i ülése. Uo. VII. köt. 866—867. o. Az osztrák békeszerződés, amelyet Renner 1919. szept. 10-én, Seitz okt. 25-én írt alá, meghatározta Ausztria területét és a pénzügyi feltételek mellett az Anschluss tilalmát is tartalmazta. A német békeszerződés 80., az osztrák békeszerződés 88. szakaszába vették be e tilalmat. V. BIBL i. m. 102. o.; EIN JAHR REPUBLIK . . . 22. o.; W. GOLDINGER i. m. 97. o. stb. E. ZÖLLNER könyvében (*Geschichte Österreichs*. 501. o.) szelíden bírálja a békekonferencia munkáját: A háború utáni nehéz körülmények között a szövetségesek államférfiai győzelmi mámorban úszó népeik nacionalizmusának nyomása alatt álltak, nem lehetett mesterművet várni; egyes esetekben a győztes hatalmak felelős politikusaival is hiányzott a higgadt ítélet, a jószándék. Szomorú volt sokszor a tudományos és féltudományos szakértők szerepe, akiket működésükben inkább a kedvező nemzetek iránti szimpátia, mint a tárgyilagosság szándéka vezetett. R. LANSING (i. m. 177., 179. o.) sokkal élesebben bírálja könyvében a békekonferenciát,

Az osztrák delegáció örömmel fogadta a döntést, de kérte, hogy a szövetséges és társult hatalmak felügyelete alatt népszavazást tarthassanak. Ez elől a békekonferencia elzárkózott. A versailles-i koncepcióval, a diktált békével ezt nem lehetett összeegyeztetni. De azzal indokolták, hogy feleslegesnek tartják a népszavazást, mert a lakosság jellege és nemzeti érzése nyilvánvaló. Ha Ausztria mégis kívánná a népszavazást, annak ellenőrzésében nem vesznek részt.³³⁵

Ausztria ilyen mértékű ragaszkodását a népszavazáshoz semmi esetre sem magyarázhatjuk az önrendelkezési jog messzemenő tiszteletbentartásával. Tiszta szociáldemokrata kormány esetén még felmerülhetne ez a gondolat, de koalíciós partnereik nyíltan törekedtek a szóban forgó terület annektálására, tehát az okot másutt kell keresnünk. Burgenlandot megkapták, nem kételkedtek a népszavazás számukra kedvező eredményében. Fontos volt azonban példát mutatni arra, hogy egyetlen területet sem lehet más országhoz csatolni a lakosság megkérdezése nélkül. Csak így remélheték, hogy a jugoszlávoktól, olaszoktól és talán még a csehszlovákoktól is visszakaphatnak területeket. Taktikájuk nem bizonyult eredményesnek. Csak Karintiában került sor a népszavazásra, 1920 októberében, amely számukra kedvező eredménnyel zárult. A nyugat-magyarországi népszavazással azonban nem kapták meg a békekonferencia által nekik ítélt egész területet.

A békefeltételek második változatának átadása után, július 21-én a Kormányzótanács ülésén Kun Béla ismertette a párizsi döntést, és azt javasolta, „ne engedjenek át egy talpalatnyi földet sem”. Varga Jenőnek az volt a véleménye, hogy ha az északi hadjárat során az antant parancsára átadtak területeket, most sem tehetnek mást, legfeljebb halasztgathatják. Kun Béla az időhúzással egyetértett és kiegészítette azzal: „a proletariátus megszavaztatásának” álláspontjára helyezkednek. Felhatalmazást kért arra, hogy a hadseregfőparancsnoksággal egyetértésben megfelelő, de fel nem tűnő katonai intézkedéseket tehessen — számítva esetleges erőszakos osztrák lépésre.³³⁶

Nyugat-Magyarország területén Ausztria és a Tanácsköztársaság egyaránt heves agitációs kampányt indított. Királyhidán már július 21-én, az osztrák területre átvetető híd mellett nagygyűlést tartott Wischnowszky, Moson megye kormányzótanácsi biztosa és Peck, a német ajkú lakosság körében nagy tekintélynek örvendő nezsideri járási megbízott. A brucki oldalon az osztrák munkások is végighallgatták a gyűlést, amit az osztrák csendőr-

mint Zöllner. Elmondja, hogy az ülések formálisak, előre megrendezettek voltak, mindenről csak négy szemközt tárgyaltak. A kisebb szövetségeket háttérbe szorították, ezek mindenről csak utólag értesültek. Az ellenségeiknek, de még saját háborús szövetségeseiknek is diktálták a békét és nem tárgyaltak velük.

³³⁵ Vö. E. DE WEISS i. m. és W. GOLDINGER i. m.; *Papers PPC* VII. köt. 866—867. o.

³³⁶ PI Archívum 601. f. 1/1919. júl. 21. Ágoston ezekben a napokban Bécsben tartózkodott. Naplójában júl. 21-én feljegyezte: Bauer kijelentette Böhmnek, hogy ők csak népszavazás alapján fogadják el a nekik ítélt területet. „Bauernek azt a kijelentését, hogy népszavazást akarnak, nem kell túl komolyan venni. Gondolhatja azt is, hogy úgy is fordulhatnak a dolgok, hogy nem kell megtartaniuk”. PI Archívum 689. f. 1/1. 3. 6e.

ség nem tudott megakadályozni. A Gaurat és számos község tiltakozott a békekonzferencia határozata ellen.³³⁷ Sopronban előbb a városi tanács, majd Entzbruder kezdeményezésére a katonák határozatot hoztak, hogy Nyugat-Magyarországon megvédik a proletariátust és uralmát.³³⁸ A Sopronban megjelenő német nyelvű Oedenburger Proletarier naponta közölt agitáló cikkeket a proletárhatalom mellett. Ismertette Kun nyilatkozatát: nem nemzeti, hanem szociális problémáról van szó, mert nem az a kérdés, hogy Nyugat-Magyarország német lesz-e, hanem az, hogy lakossága kapitalista jármot vegyen magára vagy szocialista államban éljen.³³⁹ E cikket valószínűleg Kun Bélának a soproni direktóriumhoz küldött távirata alapján írták. A táviratban a következő állt: Ellenforradalmárok terjesztik, hogy az antant parancsára Nyugat-Magyarországról csapatainkat kivonjuk. Ez hazugság, az antant nem követelte (amíg a magyar békeszerződést alá nem írták, addig nem is követelhetette) ezt, de ha tenné, akkor sem teljesítenénk. A Tanácsköztársaság „nem hajlandó egyetlen proletárt sem áldozatul odadobni a kapitalista kizsákmányolóknak”. A rémhírterjesztőket meg kell büntetni. Ezt a parancsot — szól a távirat — magyar és német nyelvű falragaszok útján hozzák a lakosság tudomására.³⁴⁰

A soproni újság „Brotfriede”-nek nevezte az osztrákoknak kínált békefeltételeket, mert ezeknek alapján a szétdarabolt Ausztriának, amelyet 40 milliárd korona megfizetésére is köteleztek, ellenszolgáltatásul egy évig élelmet adnak a nagyhatalmak. Ez a fizetség azért — írja a lap —, hogy Ausztria elnyomta a munkásmozgalmat, megakadályozta a csatlakozást Tanács-Magyarországhoz. Dél-Tirol, Karintia és Stájerország elvett területeiért akarják Nyugat-Magyarországgal kárpótolni Ausztriát.³⁴¹ Még az augusztus elsejei számban is — a Tanácsköztársaság utolsó óráiban — hasonló cikk jelent meg, amely a német országos tanács Budapesten tartott üléséről számolt be.³⁴² A soproni munkás- és katonatanács népgyűlésen tiltakozott nemcsak az Ausztriához csatolás ellen, hanem a Csehszlovákiát Jugoszláviával összekötő korridor, illetve a korridor helyett az összekötő vasútvonal létesítéséhez odaítélt magyar terület miatt is.³⁴³

Az elszakadás elleni tiltakozással párhuzamosan a soproni direktórium a tanács hatalommal szemben is felhasználta különleges helyzetét. Az élethalálharcot folytató Tanácsköztársaságnak az egész ország támogatására volt szüksége ahhoz, hogy az intervencióval megküzdhessen. A soproni

³³⁷ PI Archívum 603. f. 2/5078. 1919. júl. 26. Wischnowszky jelentése a Belügyi Népbiztossághoz.

³³⁸ Oedenburger Proletarier, 1919. júl. 27. *Soldatenversammlung im Volkshause.*

³³⁹ Uo. 1919. júl. 25. *Aeusserungen Béla Kuns über den Anschluss Westungarns an Deutschösterreich.*

³⁴⁰ SÁL Soproni direktórium. 5. cs. 11003/1919. júl. 7.

³⁴¹ Oedenburger Proletarier, 1919. júl. 25. *Der Brotfriede Deutschösterreichs und Westungarn.* J. DEUTSCH is (*Ein weiter Weg.* 134. o.) „kártalanításnak” nevezte Burgenland odaítélését.

³⁴² Oedenburger Proletarier, 1919. aug. 1. *Westungarn kann nur im Rahmen Sowjet-Ungarns existieren.*

³⁴³ Červené Noviny, 1919. júl. 26. *Protest proti československému „korridoru”.*; Die Rote Fahne, 1919. júl. 29. Die Internationale rovat. *Die Arbeiter Westungarns verteidigen ihre Freiheit.*

intéző bizottság pedig még a lósorozás ellen is tiltakozott, és arra hivatkozott, ha végrehajtanák, „könnyen kedvét szeghetnék a proletariátusnak a városban és a vármegyében egyaránt”. A Tanácsköztársaság politikai érdekeit is sértené ez az elkeseredés, „ha arra kerül a sor, hogy az Ausztriához való csatlakozás kérdésében kell szavaznia a proletariátusnak és a kisbirtokos gazdáknak”.³⁴⁴

Vas megyében az Ausztriához való csatlakozás hírére a fehérpénz iránti bizalmatlanság még fokozódott, csak kékpénz ellenében voltak hajlandók árut adni, ami szinte megállította az életet.³⁴⁵ Németújváron egyik-másik direktóriumi tag — a rövidesen bekövetkező csatlakozásra számítva — már megtagadta a Tanácsköztársaság utasításainak teljesítését, a beszolgáltatásra összegyűjtött gabonát pedig kicsempészték Ausztriába.³⁴⁶ Közben a proletárhatalom hívei teljes odaadással dolgoztak, hogy a német lakosságot meggyőzzék: saját érdekében tartson ki a Tanácsköztársaság mellett. Wischnowszky kormányzótanácsi biztos még július 30-án is sorozatos népgyűlések szervezéséről küldött jelentést.³⁴⁷

Az agitáció természetesen nemcsak magyar részről folyt.³⁴⁸ Az osztrákok tevékenységéről kevesebb anyag áll rendelkezésünkre, de ezek alapján is képet alkothatunk e munka méreteiről, amelyről már korábban is volt szó. A német lakosság körében nemcsak a határ mentén, hanem a Budapest közelében fekvő kisebb német szigeteken is dolgoztak agitátorok, így Pilisvörösváron is.³⁴⁹ Ausztriából röpiratokat csempészték át s a lakosság körében terjesztették. Az osztrák kommunista párt lapja leleplezte, hogy a röplapok kinyomtatását a Reichspost vállalta.³⁵⁰ A nyugati megyék ellenforradalmárai Fehringbe jártak át, onnan kapták az utasításokat. Ausztriából szervezték meg azt is, hogy Nyugat-Magyarországról újból küldöttség menjen az osztrák kormányhoz segítséget kérni.³⁵¹

Seitz elnök, Hauser és Dinghofer alelnökök, Fink alkancellár, Eldersch belügyi államtitkár és helyettese, Pflügel fogadta a küldöttséget. Igazán meg lehettek elégedve a küldöttek, kellő megbecsülésben részesültek, magas funkciókban levőkkel tárgyalhattak. A küldöttség fogadásakor Seitz hosszan beszélt az önrendelkezési jogról, majd kijelentette: a Magyarországon elkövetett erőszakosságokról (rekvirálás, toborzás) tudnak, de jelenleg nem segíthetik „néptársaikat”, mert katonai erejük csekély.³⁵²

³⁴⁴ SÁL Soproni direktórium. 9. cs. Városi IB üléseinek jkve. 1919. júl. 26.

³⁴⁵ PI Archivum 635. f. 1/1919—1643. 1919. júl. 29. Politikai nyomozó jelentése.

³⁴⁶ Uo. Szombathelyi Büntetőtszk. 1919—8. 1643. 913. 1. 1919. júl. 30. Politikai nyomozó jelentése.

³⁴⁷ GYÁL Moson m. kormányzótanácsi biztos. 145/1919. Ktb. 468. l.

³⁴⁸ A budapesti osztrák követség májusban közölte, hogy a tanácskormány agitátorokat küld Nyugat-Magyarországba, így akarja ellensúlyozni az osztrák propagandát. ÓSA NPA Fasc. 881. LU I/3. 3823.

³⁴⁹ PI Archivum 603. f. 1/908. júl. 5. Detektív jelentés.

³⁵⁰ Schober júl. 24-én jelentette: valóban a Reichspost nyomdájában nyomtatták a tanácskormány ellen lázító és antiszemita röplapokat. Felszólították a Reichspostot, ne vállalja többé az ilyen röplapok kinyomását. ÓSA NPA Fasc. 881. LU I/9. 5566/4.

³⁵¹ Die Rote Fahne, 1919. júl. 31. *Eine Abordnung aus Westungarn.*; SZÁL Vas m. dir. 1919—6022. 1919. júl. 21. Politikai megbízott jelentése.

³⁵² Arbeiter-Zeitung, 1919. júl. 29. *Westungarn entscheide selbst!*; Wiener Zeitung, 1919. júl. 29. Deutschösterreich rovat.

A Tanácsköztársaság megdöntése után bizonyos tekintetben fordulat állt be Nyugat-Magyarország ügyében. Ausztria elvesztette a magyar ellenforradalmárok támogatását. A munkáshatalom megszűnésével elhárult vagyonuk, birtokaik elvesztésének veszélye, és most a terület Ausztriához csatolása lett volna hátrányos számukra. Augusztus elsejéig a magyar proletariátus tiltakozott az elszakadás ellen, de utána, látva a fehérterror garázdálkodását az Ausztriához való csatlakozást választotta. A KPDÖ lapja már augusztus elején felvetette: most kell Nyugat-Magyarországot megszállni. A magyar burzsoázia, az arisztokrácia, az ellenforradalmárok, akik eddig az antanttól kérték az odacsatolást, most már nem akarják, mert nekik ahol a profit, ott a haza. Most a proletariátus áll a demokratikus Ausztria mellé.³⁵³ Később a lap meg is indokolja miért: a magyar munkások tudják, hogy Ausztriában is kizsákmányolják őket, de Magyarországon most az ultra-reakciók uralkodnak, s ennél kevésbé rossz a demokratikus Ausztria.³⁵⁴ De megváltozott a francia politikusok magatartása is, mivel megszűnt Közép-Európában a bolsevizmus veszélye. Ausztria veszített fontosságából, amelyet a Tanácsköztársaság léte, és a vele szemben tanúsított ellenállása szerzett meg számára.

Renner augusztus 2-án St. Germainből táviratot küldött a külügyminisztériumhoz, kérve, sürgősen továbbítsák azt Neunteufelnak. E táviratban közölte: a nyugat-magyarországi magyarok a csehszlovákokkal és jugoszlávokkal együtt deputációt küldenek Párizsba, és ott automómiát követelnek. Neunteufel is szervezzen sürgősen egy tisztán magyarokból álló nyugat-magyarországi küldöttséget, és az angol és az olasz misszió segítségével szereze meg számukra azonnal a francia beutazási engedélyt.³⁵⁵

Julius Deutsch hadügyi államtitkár a magyar Vörös Hadsereg megszűnése után úgy látta, itt a kedvező pillanat az Ausztriának ítélt terület megszállására.³⁵⁶ A Friedrich-kormányának nem volt számottevő fegyveres ereje, és a megszállást az osztrák proletárok most már nem kifogásolták volna. Az antant hozzájárulása nélkül azonban nem szánta rá magát erre a lépésre, bár minden előkészületet megtett. A bécsi magyar követség jelentése szerint agitátorokat küldtek Nyugat-Magyarországra. Két önkéntes zászlóalj indult Lehár tiszti formációi ellen, és Julius Deutsch még négy zászlóalj felállítására adott engedélyt. Wiener-Neustadtban három munkászászlóaljat szerveztek.³⁵⁷ Deutsch összekötő tisztje útján azzal a kérdéssel fordult az olasz fegyverszüneti bizottsághoz, hogy a békeszerződés

³⁵³ Die Rote Fahne, 1919. aug. 12. *Was ist's mit Deutschwestungarn.*

³⁵⁴ Uo. 1919. aug. 20. *Deutschwestungarn.*

³⁵⁵ ÖSA NPA Fasc. 900. LU 9/1. 5682/4. Aug. 8-án Rennernek elküldték a választ: a deputáció ügye már Allizénél van. Uo. 5783/4.

³⁵⁶ RINTELEN (i. m. 71. old.) megírja, hogy 1919 augusztusában ő maga is beavatkozott az ügybe; 20-án Szombathelyre utazott. „A tanácsuralom idején a magyar emigránsoknak nagy segítséget nyújtottam, úgyhogy feltételezhettem, szavam nem lesz pusztába kiáltott szó.” A magyar ellenforradalmárok azzal hálálták meg „segítségét”, hogy 1921-ben az osztrákok ellen fordították a Rintelen által nekik juttatott osztrák fegyvereket, valamint azokat is, amelyeket 1920. július 30-án a Prónay-különítmény az osztrák reakció segítségével a fürstenfeldi fegyverraktár kirablásából szerzett.

³⁵⁷ HL HM Eln. 4/5/a. oszt. 821/20. 221. l. 1919. aug. 20.

által Ausztriának ítélt nyugat-magyarországi területet csendőrökkel megszállhatják-e? Sürgős a döntés, mert a jugoszlávok augusztus 12-e óta előrehaladnak, 14-én a csehszlovákok elfoglalták a pozsonyi hídfőt, úgy hírlik, a románok is meg akarják szállni Nyugat-Magyarországot. Segré ekkor nem volt Bécsben, helyette nem értett egyet a kéréssel, de ígérte, Párizst tájékoztatja az előadottakról.³⁵⁸ Deutsch a St. Germainben tartózkodó Rennerrel táviratban közölte a megszállás tervét, és kérte, hogy szándékukat tudassa az antanttal. Renner vagy félreértette e táviratot, vagy tovább akart menni egy lépéssel, mert Deutschnak azt válaszolta, hogy a békekonferenciának tudomására hozta az osztrák csapatok bevonulását Nyugat-Magyarországba. A belügyminiszternek pedig Renner olyan utasításokat küldött, amelyek már az új tartományra vonatkoztak: készítsék elő az alkotmányozó tartományi gyűlést; a korábbi élelmezési biztos legyen Nyugat-Magyarország biztosa, helyette pedig olyan valaki, aki tökéletesen tud magyarul; küldjenek bizottságot a Hanság lecsapolására; textilneműt, kaszát és más mezőgazdasági eszközöket tarsanak készletbe, hogy az Ausztriához csatolt területre küldhessék.³⁵⁹ Eldersch mindjárt munkához látott és felszólította az egyes minisztériumokat, küldjék el augusztus 25-re megbízottaikat, hogy Nyugat-Magyarország rövidesen sorra kerülő csatlakozására tekintettel létrehozzák a „Verwaltungsstelle für den Anschluss Deutschwestungarns”-t, amely meg is kezdte működését.³⁶⁰

A magyar politikusok az osztrákok aktivitását annak tulajdonították, hogy Garami Ernő intrikál ellenük, ő kéri a megszállást.³⁶¹ Úgy látszik a magyarok is akcióba kezdtek, mert Ippen Rennert úgy tájékoztatta, hogy Sigray amerikai felesége Halsteadet az osztrák érdekekkel ellentétesen informálja, pedig Sigray eddig (augusztusig) őket támogatta Párizsban.³⁶²

A megszállásból azonban nem lett semmi. Otto Bauernek aggályai voltak, hogy súlyos áldozatokkal járhat az akció, és nézetéhez Seitz is csatlakozott. A keresztényszocialisták pedig nem akartak az új magyar hatalommal ellentétbe kerülni, ezért elutasították Julius Deutsch javaslatát és az akciót leállították.³⁶³

Augusztus 18-án az öt nagyhatalom tanácskozásán napirendre került az osztrákok javaslata: tekintettel a nyugat-magyarországi durva megtorló intézkedésekre, a lakosság kifosztására és erőszakos elnyomására, valamint a román megszállás veszélyére, sürgősen meg kell tartani a népszavazást.

³⁵⁸ ÖSA NPA Fasc. 900. LU 9/1. 5850/4. aug. 14.

³⁵⁹ Uo. 5861/4. aug. 16.

³⁶⁰ Uo. LU 9/3. 6574/3. aug. 20.

³⁶¹ W. GOLDINGER i. m. 86. o.; *Papers PPO* VII. köt. 704–705. o. E. de Weiss kutatása során 1936-ban levélben fordult az osztrák kancelláriához azzal a kérdéssel: mi igaz St. Quentin állításából, 1919-ben volt-e osztrák kísérlet Burgenland megszállására? A kancellária 1936. júl. 20-án válaszolt: 1919 augusztusában nem szállták meg Burgenlandot. E. DE WEISS i. m. 165. o.

³⁶² ÖSA NPA Fasc. 900 LU 9/1. 5913/4. aug. 19. Hornbostel jelentése.; J. DEUTSCH: *Aus Österreichs Revolution*. 79–80. o. Az osztrák és a magyar reakció Tanácsköztársaság utáni kapcsolatairól, a közöttük és a bajor titkos szervezetekkel folytatott tárgyalásokról részletesen ír Soós KATALIN a nyugat-magyarországi kérdéstről szóló disszertációjában (kézirat).

³⁶³ J. DEUTSCH: *Aus Österreichs Revolution*. 79–80. o.

A tanácskozáson felszólalt St. Quentin, aki Renner Clemenceau-hoz intézett jegyzékére hivatkozott, és úgy tájékoztatta a nagyhatalmakat, hogy az osztrákok már megszállták a számukra kijelölt teljes területet. Ezért úgy döntöttek, hogy Ausztria különböző jegyzékeire már felesleges válaszolniuk.³⁶⁴

A magyar kormány jegyzéket küldött az osztrák kormányhoz, amelyben cáfolta a különítmények tisztjeinek terrorjáról az osztrák lapokban közölt híreket. Hogy mennyire igazak voltak az osztrák lapok hírei, azt a már másutt publikált számos anyag mellett az akkori bécsi magyar követség következő jelentése is bizonyítja: Wiener-Neustadtban magyar parasztok — akik bevásárolni mentek oda — „keserűen panaszkodnak, hogy a lakosság közül igen sokat ártatlanul letartóztattak. Azt mondják, hogy a vörösök nem voltak ilyen kegyetlenek, mert ok nélkül nem üldöztek és vertek meg asszonyokat és öreg embereket”. Javasolta a követség: „Talán szelídebb bánásmódot kellene alkalmazni és a zaklatásokat megszüntetni”, akkor az elszakadásra irányuló agitáció sikertelen lenne.³⁶⁵

De a magyar kormánynak „tisztá volt a lelkiismerete” és tiltakozott az ellen, hogy azzal a Magyarországgal szemben, amely a bolsevizmus „rémségeitől” megszabadította az ott lakó németiséget, erőszakos területi igényekkel lépnek fel.³⁶⁶ Párizsba küldte a nyugat-magyarországi németiség „képviselőit”, hogy Magyarország érdekében közbenjárjanak.³⁶⁷ A békekonferencia nem léphetett fel ugyan saját döntésével szemben, de Burgenland átadását már nem tartotta olyan sürgősnek, mint a Tanácsköztársaság idején. A franciák örömmel vették, hogy olyan magyar kormány került hatalomra, amely tüzzel-vassal írtja a bolsevizmust. Az olaszok pedig, függetlenül az államformától és a politikai irányzattól, Jugoszláviával szemben magyar orientációra törekedtek. Amerika visszavonult az európai politikától, addig is csak mérsékelten avatkozott be, és Angliát is kevésbé érdekelték a Közép-Európában folyó torzszalkodások, nem is szólva Japánról.

Az ellenforradalmi kormány, amely revíziós politikájával uralmát a felszabadult, önállóvá vált nemzetekre is ki akarta terjeszteni, ekkor kiadta a nemzeti kisebbségek egyenjogúságáról szóló 4044. ME sz. rendeletet, amelyben utasította a hatóságokat, állapítsák meg a helyi kívánalmak alapján, melyik lesz a nyugati országrészben az egyes községek hivatalos nyelve.³⁶⁸

Gratz Gusztáv bécsi magyar követ ugyanakkor Rennerrel tárgyalt. Amint a bécsi követségnek Somssich külügyminiszterhez küldött bizalmas jelentéséből kitűnik, arról lehetett szó, hogy az Ausztriában levő magyar kommunista vezetők kiadását összekapcsolják Nyugat-Magyarország odaítélt területének átengedésével. Állítólag Renner ehhez hozzájárult volna, de hivatala egyik osztályvezetőjének tudomására jutott a dolog és közbe-

³⁶⁴ Uo. Präsidialakten 6. I/6. 2419/1919. aug. 29.

³⁶⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 25. cs. 490/1919. pol. 111. 1.

³⁶⁶ Uo. 25. cs. 490/1919. pol. aug. 15.

³⁶⁷ Uo. 27. cs. 2/1919. aug. 27. E jelentés szerint 352 német község közül csak 12 nyilatkozott Ausztria mellett.

³⁶⁸ SZÁL Vas m. alisp. ált. 19803/1919. aug. 21.

lépésével megakadályozta.³⁶⁹ Nem adhatunk hitelt ennek a jelentésnek, amíg több bizonyítékunk nincs. Feltételezhető, hogy a követség a Rennerrel folyó eredményes tárgyalásról szóló hírről érdekemet akart szerezni. Annyi bizonyos, hogy kérték a kommunisták kiadását, Renner azonban kijelentette Gratznak, hogy az osztrák munkásság nem járulna hozzá a magyar kommunisták kiadásához, akik a menedékjogot a Peidl-kormányval kötött megállapodás alapján, a szövetségesek és konzervatív magyar politikusok tanácsára kapták meg. E megállapodás oka az volt, hogy ezeket a „veszélyes embereket” távol akarták tartani az országtól.³⁷⁰

A szövetséges hatalmak lelkiismeretük megnyugtatóására egy megbízottjukat Nyugat-Magyarországra küldték, hogy a lakosság hangulatát tanulmányozza. 1919 november végén három napot töltött e területen DuBois, és tapasztalatairól hosszú memorandumban számolt be. Ennek lényege a következő: a lakosság 71,2%-a német, 12,8%-a magyar, a többi horvát és más nyelvű. Egy részük Magyarországhoz, egy részük Ausztriához akar tartozni, de nincs végleges kialakult véleményük, hiányzik belőlük „a hazafias érzés”, kizárólag gazdasági és politikai körülmények befolyásolják őket. „A nép vallásos és konzervatív”, Ausztria jelenlegi politikai rendszerétől idegenkedik, ugyanakkor fél, hogy Magyarország az ígért autonómiát nem adja meg. Minden agitáció hatásos. Helyes volna a döntéssel várni, amíg mindkét országban megszilárdul a politikai helyzet — javasolja —, és propaganda nélkül maguk is megítélhetik, mi volna számukra jobb. Egyoldalú befolyásra hozott döntés esetleg örök elégedetlenséget, nyugtalanságot okozna.³⁷¹ Az osztrák békeszerződés parafálás után a győztes hatalmak saját elhatározásuk végrehajtásakor is ingadoztak, nem lehet tehát csodálni, ha a legyőzött népek jogait sem tartották tiszteletben.

Ausztria politikusai tapasztalhatták, hogy a Tanácsköztársaság megszűntével kevésbé számolhatnak az antant támogatására. A kancellár tehát más utat keresett a békekonferencia döntésének érvényesítésére. 1920 januárjában Csehszlovákiába utazott, Benešsel tárgyalt. A találkozó létrejöttét elősegítették az antanthatalmak, különösen az angolok, akik szorgalmazták, hogy Csehszlovákia Ausztriának gazdasági segítséget adjon. A megállapodás — amelyet nem hoztak nyilvánosságra — gazdasági része elsősorban szénzállításra vonatkozott, az Ausztriában levő likvidációs hadianyag ellenében. A szövetségesek szénbizottsága által kezdeményezett és júniusban megkötött hasonló megállapodást a csehszlovák kormány nem ratifikálta,³⁷² ezért volt szükség ezt újra szerződésbe foglalni. A két

³⁶⁹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 25. cs. 490/1919. szept. 28. 88—89. 1.1919 decemberében az államügyészség en kihallgatták Hofmeister Nándor őrnagyot, aki többek között a következőket mondta: Az osztrák kormány azért nem adja ki Kunékat, mert a bolsevik kormány az osztrák hadifoglyokkal szemben represszáliát helyezett kilátásba. Javasolja, hogy a magyar kormány lépjen érintkezésbe Kolesakkal. Gyenyikinnel, akik ellenkezőleg gyakoroljanak nyomást az osztrákokra: ha kiadják Kunékat, hazaengedik az osztrák hadifoglyokat. PI Archívum 614. f. 1/1919—5736.

³⁷⁰ W. GOLDINGER i. m. 86. old. A magyar napilapok 1919 októberi számai utalnak ezekre a tárgyalásokra és összekapcsolják Kun Béláék és Nyugat-Magyarország ügyét. Vö. Világ és Az Újság cikkeit.

³⁷¹ Papers PPC XII. köt. 594—598. o.

³⁷² Organisation . . . 699. old. Goodyear jelentése a szénbizottságról. 1919. szept. 10.

állam megállapodott abban, hogy diplomáciai és politikai téren támogatják egymást, és kölcsönös katonai segítséget is kilátásba helyeztek arra az esetre, ha Magyarország valamelyiküket támadással fenyegetné. Csehszlovákia vállalta, hogy Nyugat-Magyarországon segítséget nyújt Ausztriának. Kötelezettséget vállaltak arra is, hogy mindenfajta hadianyag Magyarországra szállítását megakadályozzák.³⁷³

A bécsi antantmissziók helytelenítették, hogy a szerződés éle Magyarország ellen irányul. Megígérték a magyaroknak, hogy semmi esetre sem engedik ilyen módon Nyugat-Magyarországot megszállni, s ennek biztosítására még tisztjeikből missziót is küldenek oda. A magyar kormányt mégis nyugtalanította annak lehetősége, hogy Ausztria, az ún. utódállamokhoz közeledve, körülzárhatja az országot. Januárban egymást követték a táviratok, amelyekben a nyugati megyéket utasították: az Ausztriához csatolandó részekről a nemzeti és közvagyon feltűnés nélkül szállítsák el, de a lakosság ne lásson semmit, nehogy bizalma megrendüljön. Előbb a vasúti és katonai mozgó anyagok elszállítására adtak parancsot, majd — úgy látszik az antant megnyugtató közlése után — csak a pénzkészletek és „a történelmi fontosságú iratok, okmányok” biztonságba helyezését rendelték el. Ekkor, január 29-én, hangsúlyozták, hogy ez nem jelenti a Nyugat-Magyarországról való lemondást, csak arra az esetre szól, ha hadművelleti területté válna a határvidék.³⁷⁴ Az állami hivatalnokokat nyugtalanították a kormány táviratai. A soproni pénzügyi tisztviselők közül például azok, akik csak magyarul tudtak, hivatkozva arra, hogy ragaszkodnak „hazájukhoz”, biztosítékot kértek: akkor is a magyar állam szolgálatában maradhassanak, ha Sopron Ausztriához kerül. A kérelmüket tartalmazó iratra a pénzügyminisztériumban ráírták: előre nem intézkednek.³⁷⁵

1919 augusztusa után durva, parancsoló hang honosodott meg a közhivatalokban. A hatósági közegek, mint kiskirályok terrorizálták az embereket, különösen a nincsteleneket. De 1920-ban a nyugati megyék kormánybiztosának egyszerre az lett a gondja, hogyan oktassa jó modorra közigazgatási apparátusát. Köriratban felszólította hivatalnokait, hogy „káros passzivitásukkal hagyjanak fel”. Az „egyöntetű hazafias befolyás és a néphez való szeretetteljes magatartás, úgy a hivatalos hatáskörben, mint azon kívül a néphangulat egy erős bástyáját képezi”. Ilyen „hazafiúi” támogatást kér.³⁷⁶

Nyugtalanította a kormánybiztost Vas megye proletárjainak kormányellenessége is, ezért az alispántól hangulatjelentést kért. Nem sok öröme telt a válaszbán. A szentgotthárdi járás német lakossága még az átcsato-

³⁷³ AMZV-Archiv státních smlův L. 108. Lásd: V. OLIVOVÁ: *K historii československo-
rakoušské smlouvy z r. 1921*. ČCH 1961/2. 203. old. Továbbá AL GAJANOVÁ: *Politika
Velké Británie v podunajské oblasti po první světové válce*. ČCH 1964/826. Közli:
BOROS FERENC: *Magyar—csehszlovák kapcsolatok az ellenforradalmi rendszer első
éveiben (1919—1920)*. (Disszertáció kézirat.)

³⁷⁴ SZÁL Alisp. Eln. 1920/11. 20., 22., 23., 27., 29.; 1921-ben, a békeszerződés alá-
írása után újból sok tárgyalás folyt a kiűrtésről. OL MT jkv. (pol.) 1921. jún. 3., 17.,
29. Ekkor a soproni lakosság megnyerésére adó és vámengedményt adtak.

³⁷⁵ OL PM Eln. 1920—442. márc. 1.

³⁷⁶ SZÁL Alisp. Eln. 1920/53. márc. 2.

lásra ki nem jelölt területen sem volt hajlandó katonai szolgálatot teljesíteni, pedig a „nemzeti hadseregnek” nagy szüksége volt katonákra. Rada-falván nem volt német tanerő, a gyerekek inkább átjártak Fürstenfeldbe, semhogy magyar iskolába menjenek. A felsőőri járás munkásai és nincstelen parasztjai Ausztriához akartak tartozni. Több faluban, községben sok a kommunista, közli a jelentés, s a volt direktórium tagjai időnként éjjel megbeszéléseket tartanak.³⁷⁷ Egy szűk rétegen kívül a lakosság többsége menekülni akart Horthyék uralma elől. Jó talajra talált itt az osztrák agitáció.³⁷⁸

Ausztriának Csehszlovákiával kötött szerződése és a nyugati megyék hangulata 1919 végén, 1920 elején arra készítette a magyar kormányt, hogy tárgyalásokat kezdjen az osztrák kormánnyal. Felajánlotta, hogy Nyugat-Magyarországnak autonómiát biztosít, és korlátozott létszámú magyar csapatok jelenlétében hozzájárul a népszavazáshoz. Ennek fejében különböző gazdasági kedvezményeket ígért. Az osztrák nemzetgyűlés a javaslatot visszautasította.³⁷⁹ Újabb közeledési kísérletre 1920 júniusában került sor, a Magyarország ellen irányuló nemzetközi bojkott idején.³⁸⁰

A tárgyalás előzménye, hogy Renner felajánlotta Gratz Gusztáv bécsi magyar követnek: az Ausztriának ítélt nyugat-magyarországi terület békés átadása ellenében hajlandó a közvetítő szerepét vállalni a bojkottot irányító nemzetközi szervezet és a magyar kormány között, hogy Magyarország mentesüljön a bojkott súlyos gazdasági következményétől. Ezek után Renner táviratban utasította a hágai osztrák követet, Calice-t, keresse fel az Amszterdami Szakszervezeti Szövetség titkárságánál Fimment vagy Oudegeestet és közölje: a magyar követtel folytatott előzetes megbeszélés alapján kötetlen, titkos tárgyalásra volna lehetőség a bojkottról Bécsben a magyar kormány és a szakszervezet megbízottja között, Renner elnöklete mellett. Kéri, jöjjön valaki. Hágából négy nap alatt megjött a válasz, hogy Fimmen érkezik. Erről Renner értesítette Gratzot, s egyben szemrehányást tett, hogy a magyar kormány a bojkott miatt retorziót alkalmaz Ausztriával szemben, holott tudhatnák, az osztrák kormánynak ehhez semmi köze nincs. Ez nemzetközi szocialista megmozdulás, amelynek meggátolására az osztrák kormány hivatalos rendelkezéseket adott ki, sajnos ered-

³⁷⁷ SZÁL Vas m. Alisp. ált. I/6467/1919. — 1920. d. n.

³⁷⁸ Januárban Schranz ezredes csoportja jelentette a főispánnak, hogy Nyugat-Magyarország valamennyi községi előljáráshoz kérdőívet küldött a „Landesverband der burgenländischen (westungarischen) Heimkehrer, Kriegsinvaliden, -Witwen und -Weisen” elnevezésű egyesület hadifoglyok és elesettek osztálya, amelyben a hadifoglyok és elesettek személyi adatait kéri. Az ív szétküldése agitációs jellegű, ezért össze kell szedetni az előljárásoktól. SZÁL Vas m. főisp. ált. 1919/19. 1920. jan. 6. és 7. Márciusban és áprilisban a kormánybiztos közli az alispánnal a miniszterelnök bizalmas rendeletét, hogy egyes községekben osztrák kiküldöttek agitálnak, s erről jelentést kér. SZÁL Alisp. Eln. 1920/34. és 1920/54.

³⁷⁹ Gratz Gusztáv követ és Renner kancellár között a jegyzékváltást erről lásd ÖSA NPA Fasc. 903. LU 9/3. 598/3. 1920. febr. 14. és 19. Cnobloch jelentése a jegyzékváltás magyarországi visszhangjáról uo. 704/3. febr. 23.

³⁸⁰ W. GOLDINGER i. m. 88. old.; HL HM Eln. A. 1920—71090. 300—301. I. Részletesen ismerteti NEMES DEZSŐ: *Az ellenforradalom története Magyarországon 1919—1921.* Akadémiai Kiadó, Bp. 1962, 260—262. old.; lásd még G. SOÓS KATALIN: *Menedékjog vagy kiszolgáltatás?* Századok, 1963, 2. sz. 378—379. o.

ménytelenül. Fimmen megérkezett Bécsbe, Renner jelenlétében tárgyalt Gratzcal, de a magyar kormány a terror megszüntetésére, a munkások helyzetének megjavítására vonatkozó minden javaslatot, mint a belügyekbe való beavatkozást, visszautasított.³⁸¹

A bojkott enyhülése lehetett az oka a magyar kormány elutasító magatartásának. Rennert pedig az késztehetette a magyarokat támogató, a nemzetközi munkásság harcát eláruló lépésére, hogy a bojkott a nyugat-magyarországi parasztság Anschluss-hangulatát kedvezőtlenül befolyásolta, amint erről az osztrák csendőrség jelentései tanúskodnak.³⁸² Hiábavaló volt Renner próbálkozása, előbb távozott ő a kancellári székéből, mint Ausztria Burgenlandba bevonulhatott.

1920. június 4-én a magyar kormány képviselői aláírták a trianoni békeszerződést, amely az Ausztriának átadandó területről is rendelkezett. Párizs Renner sürgetésére közölte, hogy Ausztria csak akkor érvényesítheti jogait Nyugat-Magyarországon, ha a békeszerződést minden fórum aláírja. Ehhez egy év kellett. Közben Ausztriában a keresztényszocialisták kerültek hatalomra, akik szimpatizáltak a „keresztény nemzeti” Magyarországgal. Amint Renner írta: Seipel és a magyar fehér-rendszer iránt táplált rokonszenve befolyásolta Mayr kancellárt abban, hogy nem lépett fel erélyesen, amikor arra lehetőség kínálkozott.³⁸³

A párizsi békekonferencia Legfelső Tanácsának 1919. október 2-i határozata alapján 1920 januárjában antantmisszió ment Nyugat-Magyarországra, az olasz Vigna vezetésével.³⁸⁴ Céljuk a rend fenntartása és a lakosság panaszainak orvoslása volt. A missziót két magyar összekötő tiszt kísérte, s hogy az információ és befolyásolás ne legyen egyoldalú,³⁸⁵ Ausztria kérte és márciusra meg is kapta az engedélyt, hogy ő is delegálhat két küldöttet Sopronba. A két osztrák megbízott, Neugebauer és Hauenschild, valamint Cnobloch követ jelentéseikben sokat panaszokdtak arról, hogy az olaszok (Vigna, Cerutti), az amerikai Smith és az angol Hohler a magyarok befolyása alatt állnak, igazságtalanságnak tartják Burgenland átadását, s még a fe-

³⁸¹ ÖSA Präsidialakten 6. LU I/7. 230., 236., 237., 277. 1920. jún. 19.—júl. 6.

³⁸² Uo. Fasc. 901. LU 9/3.

³⁸³ K. RENNER: *Österreich von der ersten ...* 44. o. Gratz külügyminisztersége idején úgy tájékoztatta a nemzetgyűlést, hogy Mayr kancellár ragaszkodik a békeszerződésben meghatározott területek átadásához. *Az 1920. évi febr. 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés naplója*. VIII. köt. Athenaeum, Bp. 1921. (a továbbiakban: *Nemzetgyűlési Napló*) 430. o. 1921. márc. 5. Schober és Seipel hajlandók voltak a megegyezésre, de az osztrák külügyi bizottság elutasította a magyar javaslatot. OL MT jkv. (pol.) 1921. aug. 5. és 18. 1. pont. Klebelsberg Kunót felháborította, hogy az osztrákok ragaszkodnak a békeszerződéshez és azt mondta: Magyarország a háború alatt védte Ausztriát, s amikor „együtt harcolva leroskadtak, akkor Ausztria, a legyőzött odasompolyog az osztozkodók közé és kéri a maga részét a magyar nép testéből”. *Nemzetgyűlési Napló* XII. köt. 1921. aug. 23.

³⁸⁴ Vignát — akit az osztrákok a magyarok elfogult pártfogójának tartottak — március végén leváltották, áprilisban Ivaldi került helyére, közben Pignatelli töltötte be helyettesként e tiszteket. ÖSA NPA Fasc. 901. LU 9/3. 1314. és 1636/3. márc. 30. és ápr. 18.

³⁸⁵ Renner febr. 13-án értesítette a külügyminisztériumot, hogy a magyarok a missziót fejedelmi ellátásban részesítik, szórakoztatásukról az arisztokrata és burzsoá dámák gondoskodnak, ezért is sürgős az osztrák megbízottak kiküldése. Uo. 547/3.

hérterror létezését is tagadják. Az angolok tulajdonképpen azt szeretnék elérni, hogy Ausztria és Magyarország között a kapcsolat megjavuljon, Franciaországtól leválasztható a két országot, és saját érdekszférájukhoz kapcsolják.

A szövetségi katonai missziót — amikor a magyar békeszerződés ratifikálása után az átadás aktusa következett volna — 1921. augusztus 6-án az ún. tábornoki bizottság váltotta fel. E bizottság mellett magyar részről csak az átadással megbízott Guillaume és osztrák részről az átvételre kijelölt Robert Davy, majd az őt leváltó Egon Hein lehetett.³⁸⁶

Mielőtt Ausztria érvényesíteni próbálta volna a békeszerződésben rögzített jogait, a magyar kormány memorandumban kérte, hogy Nyugat-Magyarország odaitélt területének egy részét megtarthassa. 62 helységeit kért, amelynek területe 199 244 katasztrális hold, lakóinak száma 100 905 volt.³⁸⁷ Davy a memorandummal kapcsolatban közölte véleményét a külügyminisztériummal: a jobb kapcsolatok kiépítése érdekében helyes volna valami engedményt tenni, de a magyarok igénye túlságosan nagy.³⁸⁸ Masirevich augusztus 20-án azt kérte, legalább Sopront és környékét hagyják meg Magyarországnak.³⁸⁹ E kérés teljesítésére Schober kancellár csak akkor mutatott hajlandóságot, amikor a két ország fegyveres erői között már harc folyt és a magyarok erőfölénye nyilvánvaló lett.³⁹⁰

Az osztrák parlamentben közben vita volt arról, hogyan lehetne érvényesíteni a békeszerződésnek. A polgári pártok a burgenlandi rész megszállására nem akarták a Wehrmachtot felhasználni, azzal az indoklással, hogy az „vörös” alakulat, és a nyugat-magyarországi konzervatív paraszt lakosság ellenérzéssel fogadná. Danneberg az SDPÖ nevében beszélt Schober kancellárral, és tiltakozott az ellen, hogy nem tartják be a három párt megegyezését, amelynek értelmében a Wehrmacht kétezres létszámmal vonul be Sopronba. Ehelyett most a biztonsági őrseget akarják küldeni, mindössze 200 embert. Kijelentette, hogy itt nem presztizskérdésről van szó, de nagy könnyelműség, ha nem biztosítanak kellő erőt.³⁹¹ A Burgenland átvételével megbízott osztrák Davy, olyan tájékoztatást küldött augusztus 26-án, hogy a Wehrmacht bevonulását a magyarok agitációs céljakra jól felhasználhatnák, és ennek következményeit jobb elkerülni.³⁹² Ezért 1921. augusztus 28-án osztrák csendőrség és pénzügyőrség lépte át a magyar határt, hogy az állítólag kiürített területet megszállják. Itt Horthy különítményeseivel találták magukat szemben,³⁹³ s ezek visszaverték őket.

Cnobloch augusztus 30-i táviratában közölte: a magyar kormány azzal hárítja el magáról a felelősséget, hogy ők megtisztították a területet, de a

³⁸⁶ Uo. 252/3., 381/3., 767/3., 651/3., 1546/3., 1780., 3264/3., 3876/3., 4630/1 B., 4638/1 B.; uo. 902. 9/3. 1921. nov. 18.

³⁸⁷ Uo. Fasc. 906. LU 9/5. 3843/1 B.

³⁸⁸ Uo. 3843/1 B.

³⁸⁹ Uo. 3990/1 B.

³⁹⁰ OL MT jkv. 1921. szept. 2. 1. pont.

³⁹¹ ŐS A NPA Fasc. 907. LU 9/6. 3723/1 B. 1921. aug. 6.

³⁹² Uo. 4115/1 B.

³⁹³ Lásd erről Schober táviratát Eichhoff párizsi osztrák követhoz. Uo. 4138/1 B.

lakosság ellenállásával szemben tehetetlenek. Ezzel az állítással ellentétben az az igazság, hogy hetek óta nagy tömegek utaznak Nyugat-Magyarországba, e bandákat tiszték vezetik, irányítójuk Héjjas, de Sopronban van Ostenburg, Szmrecsányi és Friedrich is.³⁹⁴ Gorton tábornok véleménye az volt, hogy nem nehéz a bandáktól megtisztítani a területet.³⁹⁵ Szeptember 8-án mégis azt jelentették Wiener-Neustadtból, hogy az agendorfi állásaikat bandák és reguláris katonák támadták meg, kénytelenek voltak visszahúzódní. Másutt is hasonló volt a helyzet.³⁹⁶ Végül szeptember 10-én mindennütt kénytelenek voltak osztrák területre visszavonulni, de a támadók követték őket. Osztrák területről a Wehrmacht verte vissza a magyarakat.³⁹⁷

A magyar hivatalos iratok erről így írnak: az osztrák csendőrség „az elkeseredett lakosság és felelőtlen elemekből álló bandák (sic!) ellenállásával találkozott, kiknek összes száma, mint később kiderült, 2600 főnél többet nem tett ki, de elegendő volt ahhoz, hogy megállítsa az osztrák megszállást”.³⁹⁸ Ugyanakkor Bethlen István miniszterelnök a következő rendelkezést adta ki az osztrákoknak átadandó területekre vonatkozóan: 1. a. a polgári ügyek Sigray gróf főkormánybiztoshoz tartoznak; b. az összes közbiztonsági szerveket Hegedüs Pál altábornagynak rendeli alá. 2. a Sopronban székelő antant tábornoki bizottsággal csak Hegedüs lehet kapcsolatban. 3. Sigray és Hegedüs kölcsönösen támogatják és tájékoztatják egymást. 4. Mindkettő közvetlenül a kormánynak van alárendelve. 5. Kapják: Szombathelyi katonai körlet és csendőr körlet parság., HM VI. Csop. fnk., kormányzó katonai irodája, BM, PM, HM, Sigray, Hegedüs.³⁹⁹ Bethlen intézkedése nem azt bizonyítja, hogy csak „bandák” álltak szemben az osztrák csendőrökkel. Ellenkezőjét bizonyítja a Belitska hadügyminiszter által 1921. szeptember 1-i minisztertanács ülésén elmondott is. Itt Belitska arról számolt be, hogy Sigray 30 tisztet kért, akik az antant tiszteket kísérnék Nyugat-Magyarországon. De a megfelelő tiszték mind ott vannak, így azokat kell igénybe venni, nem küldhet másokat.⁴⁰⁰ Az október 7-i ülésen pedig a hadügyminiszter megbízásából jelen levő Kary Béla tábornok közölte, hogy a Nyugat-Magyarországra küldött csendőrségen és vámőrségen kívül a katonaság létszáma ott a behívott 1900-as évfolyam⁴⁰¹ fele — ami hozzávetőlegesen 20 000 fő lehetett. Egy 1926-os iratból pedig megtudjuk, hogy a nyugat-magyarországi szabadsapatok egyszer hétmillió koronát (1926-os értéke 720 millió korona) kaptak, s kiadásait ezenkívül

³⁹⁴ Uo. 4206/1 B. aug. 30. Masirevich magyar követ biztosította az osztrák külügyminisztert, hogy a bandák kormánya akarata ellenére támadtak. Uo. Fasc. 906. 9/5. 4368/1 B.

³⁹⁵ Uo. 4220/Präs. aug. 31.

³⁹⁶ Uo. 4540/1 B. Csehszlovákia utóbb mégsem nyújtott katonai támogatást. Amint a prágai osztrák követ jelentette, Beneš neki úgy nyilatkozott, közvetlenül nem avatkoznak be, nehogy „féltekenyek” legyenek a szomszédos államok. ÖSA NPA Fasc. 908. LU 9/6. 4626/1 B. 1921. szept. 13.

³⁹⁷ J. DEUTSCH: *Ein weiter Weg*. 147—148. o.

³⁹⁸ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 22. cs. R. tét. 19877/1920. — 1922 elején.

³⁹⁹ OL PM Eln. 4472/1921.

⁴⁰⁰ OL MT jkv. 1921. szept. 2. 1. pont.

⁴⁰¹ Uo. 1921. szept. 2. 1. pont.

rekvirálásokból, adókból, vámokból, illetékekből, kölcsönökből, adományokból (az Esterházy uradalom különösen támogatta őket) stb. fedezték.⁴⁰² Szervezetlen bandák nem kaphattak volna ilyen nagymérvű támogatást. Cuninghame informálására Wiener-Neustadtból küldött részletes jelentés is nagy létszámú fegyveres erőről számol be.⁴⁰³

A nyugat-magyarországi kérdésre 1921-ben Európa figyelmét IV. Károly két puccskísérlete is felhívta. A király kiindulási helye első alkalommal Szombathely, második alkalommal Sopron volt. Az ún. utódállamok, amelyek önállóságukat a Habsburg-birodalom megdöntésével érték el, gyanakvással tekintettek Magyarország nyugati megyéire, ott látva a legitimizmus fő fészket. Megnyugtatóbbnak vélték, ha ez a terület a köztársasági Ausztriához tartozik, nem pedig a revíziót követelő, bizonytalan államformájú Magyarországhoz.⁴⁰⁴

Ausztria, katonai gyengesége miatt ezek után csak jegyzékekkel és tárgyalásokkal harcolhatott Burgenlandért. Ekkor már Schober, az egykori rendőrfőnök volt a kancellár. Beneš felajánlotta a közvetítést, de ezt az olaszok nem jó szemmel nézték. Inkább ők vették kézbe az ügyet. Velencében Marquis della Torretta külügyminiszter — aki régebben Bécsben követ volt — tárgyalásra ült össze a két féllel. Ebben az időben Ausztriának pénzügyi és hiteltárgyalásai folytak, s ezzel kapcsolatban Torretta nyomást gyakorolhatott Schoberre, hogy mondjon le Sopronról és a környező helységekről. Igaz, hogy itt később népszavazást tartottak, de olyan körülmények között, amelyek eleve biztosították a magyar befolyást.⁴⁰⁵

Október 13-án Schober, Bethlen és Bánffy Miklós akkori külügyminiszter aláírta a velencei megállapodást. November 13-a és 30-a között Ausztria megszállta Burgenlandot. December 14-én Sopronban, 15-én Brennbergben és 16-án még 8 községben (ezekre a helyekre az osztrákok nem vonultak be) népszavazást tartottak. A népszavazás eredményeként a szövetségi bizottság 1922. január 1-én átadta e helységeket Magyarországnak.

Ausztria Burgenland késedelmes átadásáért, az okozott katonai és gazdasági károkért 1 595 000 aranykorona kártérítést követelt Magyarországtól. A magyar pénzügyminisztérium 1922. február 9-e és 11-e között tartott tárcaközi megbeszélésen megállapította, hogy „Ausztria maga tehet a késedelemről”.⁴⁰⁶

⁴⁰² OL Bethlen István iratai. K 468. 18. cs. 1926. máj. 6/21.

⁴⁰³ ŐSA NPA Fasc. 908. LU 9/6. 4880/1 B. 1921. szept. 21.

⁴⁰⁴ Kánya Kálmán r. követ a minisztertanács aug. 1. ülésén arról számolt be, hogy kedvezően folytak a tárgyalások az osztrák kormánnyal Nyugat-Magyarország kérdésében, de a márciusi királypuccs után az osztrákok kijelentették, minden közeledés reakciós kormány bélyegét sütné rájuk. OL MT jkv. (pol.) 1921. aug. 1. 1. pont.

⁴⁰⁵ A magyar miniszterelnök és külügyminiszter a velencei tárgyaláson azzal a feltétellel egyezett bele a népszavazásba, „ha Ostenburg őrnagy zászlóalja továbbra is ott marad”. OL MT jkv. 1921. okt. 26. A különítményesek módszerei pedig ismertek. Valószínűleg az osztrákok is mindent megtettek a maguk részéről, erre enged következtetni egy olyan feljegyzés, hogy a Nyugat-Magyarországra vonatkozó politikai természetű aktákat elégették. ŐSA NPA Fasc. 902. LU 9/3. Protokoll und Index der österr. Delegation bei der Generalmission in Oedenburg.

⁴⁰⁶ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 22. cs. R. tét. 19877/1920.; OL. Küm. Bécsi követség iratai. 25. cs. pol. sz. n.

1921. december 14-én, a soproni népszavazás napján, Hainisch elnök és Schober kancellár a Prága melletti Lanyban Masarykkal találkozott. Öt évre szóló szerződést kötöttek. A határkérdésben semlegességre kötelezték magukat, azonkívül kölcsönös támogatást ígértek egymásnak arra az esetre, ha bármelyiküket támadás érné. Kétségtelen, hogy a nyugat-magyarországi ügynek szerepe volt ebben a szerződésben is.⁴⁰⁷

1922. augusztus 18-án nemzetgyűlési választásokat tartottak Burgenlandban. A szociáldemokrata párt 50 000, a keresztényszocialisták 40 000, a nagynémetek 16 000 szavazatot kaptak. Amint Renner megállapította, ezzel Burgenland kérdése — amelynek birtoklásáért a harc 1918 novemberében kezdődött — végleg elintéződött. Semmi sem állt már útjában annak, hogy Ausztria és Magyarország reakciós elemei barátian együttműködjenek.⁴⁰⁸

5. AUSZTRIÁT ÉS MAGYARORSZÁGOT MEGHÍVJÁK A PÁRIZSI BÉKETÁRGYALÁSOKRA

1919 áprilisa közepén Szovjet-Oroszország és Tanács-Magyarország kommunistái a világforradalom közeli megvalósulására számítottak. A bajorországi események azt a reményt keltették, hogy a forradalom egész Németországra kiterjed. Az osztrák munkások április 17-i megmozdulása azt bizonyította, hogy Ausztriát is magával ragadja a magyar és a német proletárok harca. Olaszország, Franciaország és Anglia munkásainak sztrájkja, a tüntetések, amelyek az orosz és a magyar tanács hatalom iránti szimpátiát fejezték ki, a győztes országokban végbemenő erjedésről tanúskodtak. Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia burzsoáziájának a nacionalizmus diadalát hirdető szavai mellett felcsendült ezekben az országokban a proletariátus internacionalista hangja is.

1919. május elsejét ezért az egész világon különös örömmel ünnepelték a munkások. A négy és féléves háború után a béke, a remények májusa volt ez. A remények májusa, mert a három proletárhatalom és a nemzetközi forradalmi mozgalmak a szocializmus perspektíváját tárták minden ország proletariátusa elé. Ezen a napon a tömegek előtt még homályban volt mindaz, ami Münchenben történt, és a vörös díszbe öltözött Budapest sem tudta — kivéve a vezetőket és a fronton harcolókat —, hogy válságos napokra virradnak.

Bécsben mindegyik párt (a kommunista, a szociáldemokrata és a keresztényszocialista) külön szervezett ünnepi felvonulást és gyűlést. A szociáldemokrata szónokok a kommunistákat szidták, és felhasználták az alkalmat, hogy a közelgő községi választásokra agitáljanak. A kommunista gyűlésekre a tömegek vörös zászlókkal vonultak fel, feliratos táblák a szocialista forradalmat, a magyar és a bajor Tanácsköztársaságot éltették. A szónokok támadták a szociáldemokrata—kapitalista koalíciót. Kiadták a jelszót — ugyanazt a hibát követve el, mint februárban —, hogy senki se vegyen részt a május 4-i községi választásokon. Teljes munkaszünet volt

⁴⁰⁷ V. BIBL i. m. 104—105. o.; K. RENNER: *Österreich von der ersten...* 51. o.

⁴⁰⁸ K. RENNER: *Österreich von der ersten...* 51. o.

ezen a napon, a kávéházak is bezártak és a villamosok sem közlekedtek. Este a színházak és mozik a munkásoknak játszottak.

A keresztényszocialisták Mária ünnepre hívták e napon híveiket. Újságjuknak, a Reichspostnak nem tetszett a tömegek hatalmas megmozdulása és azt a következőképpen bírálta: a munkások önkéntes ünnepéből május 1-e a szociáldemokraták hatalma révén hivatalos rendezvénné vált. Merev és kötelező ünnepség — belső tartalom nélkül.⁴⁰⁹

Az osztrák közvéleményt és sajtót a májusi ünnepségnél sokkal jobban foglalkoztatta a magyar Tanácsköztársaság válságos helyzete. A budapesti osztrák követségről Cnobloch és Hornbostel szorgalmasan küldték a beszámolókat a proletárhatalom várható vereségéről. Az egyik, április 20-i távirat utalt a Külügyi Népbiztosságról szerzett bizalmas értesülésre, amely szerint: ha a helyzet rosszabbodik, akkor a Kormányzótanács tagjai repülőgépen és autón osztrák területre menekülnek és ott folytatják tevékenységüket.⁴¹⁰ Április 28-án azt a hírt közlik, hogy a bécsi magyar követség, személy szerint Bálint Imre tárgyalt Segrével és kérte: Budapestet olaszok, franciák, angolok, rajtuk kívül legfeljebb még a szerbek szállják meg, de semmi esetre sem a csehszlovákok és a románok. Addig Magyarország törekedni fog a rend fenntartására. A jelenleg hatalmon levők részére az antant a megszállás fejében biztosítson szabad elvonulást.⁴¹¹ A keresztényszocialisták lapja már a május 2-i számban közölte Kun Béla táviratát, békeajánlatát, amelyet Romániához, Csehszlovákiához és Jugoszláviához intézett, és amelyet Wilsonnak s a világ minden munkáspártjának elküldött.⁴¹² Az osztrák lap a Tanácsköztársaság utolsó, kétségbeesett kísérletének nevezi a békeajánlatot, amelynek már aligha lehet eredménye.⁴¹³ Az Egyesült Államok magyarországi megfigyelői is sűrűn küldtek ezekben a napokban jelentéseket Coolidge-nak, más tartalommal, mint az osztrák követség. Közölték: Kun Béla úgy nyilatkozott, hogy a végsőig kitartanak, de a szociáldemokrata hadseregőparancsnok, Böhm Vilmos nem szimpatizál ezzel a gondolattal.⁴¹⁴

A bécsi ellenforradalmi emigráció az osztrák reakciós körök támogatásával a Tanácsköztársaság e nehéz napjait használta fel a magyar követség kirablására és a brucki puccsra.⁴¹⁵

Az osztrák reakciós körök ujjongtak, hogy elvonul fejük felől a veszély, s így az ausztriai munkásosztályt is könnyebben megfélemezhetik. Hiszen a

⁴⁰⁹ Reichspost, 1919. máj. 2. *Der 1. Mai.*; Die soziale Revolution, 1919. máj. 3. *Unsere Maifeier.*; Arbeiter-Zeitung, 1919. máj. 3.

⁴¹⁰ ÖSA NPA Fasc. 887. LU 2/3. 3197/4.

⁴¹¹ UO. Fasc. 990. LU 9/1. 3388/4.

⁴¹² Közli: MMTVD 6/A. köt. 355. o.; *A Magyar Tanácsköztársaság történelmi jelentősége és nemzetközi hatása.* 308—390. o.

⁴¹³ Reichspost, 1919. máj. 2. *Ein letzter Rettungsversuch der ungarischen Bolschewikenregierung.*

⁴¹⁴ *Papers PPC* XII. köt. 456—468. o.; W. H. Osborn hadnagy és Ph. M. Brown jelentései Coolidge-hoz máj. 4. és 12-én. Részletesen ismerteti L. NAGY Zs. i. m. 131—135. o.

⁴¹⁵ Az ellenforradalmi emigráció tevékenységéről lásd a IV. fejezetet.

bajor Tanácsköztársaságot már vérbe fojtották,⁴¹⁶ és talán csak napok kérdése, hogy a magyar proletárhatalom is hasonló sorsra jut. Ausztria felkészült erre a már ismertetett határozattal, amely kényszerítette a Tanácsköztársaságot, hogy katonailag biztosítsa az ország nyugati részét az osztrák betörés ellen,⁴¹⁷ pedig minden erőre a keleti és az északi fronton lett volna szükség. Az osztrák kormány tagjainak különböző helyeken, így a nemzetgyűlésen is elhangzott nyilatkozatai után, amelyeket a sajtó is közölt, a nyilvánosság elé került a határozat célja. Otto Bauer a bécsi magyar követhez intézett jegyzékében ezt mégis leplezni próbálta. Azt írta, hogy illetékes helyeken alaposan utána nézett a csapatok határmenti összevonásáról szóló híreknek, s örömmel közölheti, hogy ez alaptalan. Csupán a rend fenntartásához szükséges csapatok állnak a határon.⁴¹⁸ A Vörös Őrség főparancsnoka azonban még május 20-án is azt jelentette, hogy Pinkafő környékén ezek a „rendfenntartó” alakulatok betörni készülnek. A munkáshatalom megszilárdulása után sem oldották fel a határozatot, május 21-én még bizonytalan időre meghosszabbították.⁴¹⁹

A Forradalmi Kormányzótanács szociáldemokrata tagjai május első napjaiban arra számítottak, hogy átveszik a hatalmat, és az antant tervei-nek megfelelő „mérésékelt” kormányt alakíthatnak, kommunisták nélkül. Erről tárgyaltak Ph. M. Brown amerikai megbízottal, s az osztrák szociáldemokratákkal is megbeszélték, hogy a proletárhatalom távozó vezetői Ausztriában menedékjogot kapnak. Schober rendőrfőnök ez ügyben május 1-én Bauerhoz fordult, és felhívta a figyelmét azokra a problémákra, amelyek a Tanácsköztársaság összeomlása esetén Ausztriát érintenék: a magyarországi katonai és politikai helyzet alapján joggal feltételezhető — írja Schober —, hogy nemcsak a proletárdiktatúra miatt menekülők, hanem a Tanácsköztársaság vezetői és a Vörös Hadsereg katonái is átáramlanak Ausztriába. Ezért Bruck és Wiener-Neustadt környékén a határt katonai ala-

⁴¹⁶ A Tanácsköztársaság Seidler Ernőt nevezte ki müncheni követnek, aki útnak is indult, de a bajor munkásosztály veresége visszafordulásra kényszerítette, mielőtt állomáshelyére megérkezett volna. PI Archívum 689. f. I/3. 6e. 1919. máj. 9.

⁴¹⁷ Számos irat tanúsítja az osztrák részről kezdeményezett határozatot. A Szombat-helyen székelő 18. dandárcsoport parancsnokság és a soproni IV. sz. vörösőr ker. parancsnokság ezért hozott intézkedést a határvédelemre: SÁL Soproni direktórium. 13. cs. Rendeleték. 52. 1. 1919. máj. 3.; SZÁL Vas m. dir. Vegyes. máj. 6.; uo. Vas m. dir. 2474/1919. máj. 6.; uo. Vas m. dir. 1919—2365. máj. 7.; PI Archívum 603. f. 2/4986., 4987. máj. 7.; uo. 603. f. 4/2. 6e. 32. és 54. 1. máj. 7. és 10.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 8. cs. 1355/1919. korm. máj. 8.; PI Archívum 601. f. 3. cs. máj. 10. és a napilapok.

⁴¹⁸ OL Küm. Bécsi követség iratai. 25. cs. 490/1919. máj. 16. 113. 1.; ÖSA Präsidialakten 6. Ungarn. 9. 1463/1919. máj. 15. Joggal írta évekkel később Ernst Streeruwitz — aki rövid ideig Ausztria kancellárja volt — egyik könyvében: „Bárhogy ítéljük is meg e munkásképviseleket [a szociáldemokratákról van szó] magatartását, ha nem lettek volna hajlandók együttműködni a vállalkozókkal, nehéz lett volna a szovjet hullámokat Ausztria határaitól távol tartani, amikor a müncheni és a budapesti tanácsköztársaság két oldalról fenyegetett bennünket...” ERNST STREERUWITZ: *Springflut über Oesterreich*. Bernina-Verl., Wien 1937, 213. o. Idézi A. HORNIK: *A Magyar Tanácsköztársaság történelmi jelentősége*... c. kötetben. 78. o.

⁴¹⁹ PI Archívum 603. f. 4/2. 6e. 86. 1. 1919. máj. 20.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 9. cs. 1568/1919. máj. 21.

kulatokkal meg kell erősíteni.⁴²⁰ A budapesti osztrák követség április 20-i és 28-i jelentései⁴²¹ alapot adtak Schober feltételezésének, és Cnobloch további táviratai ezt még csak megerősítették. Az osztrák követ május 2-án közölte, hogy a kommunista vezetők arannyal és valutával Ausztria területére szándékoznak menekülni.⁴²² Következő napon arról ad hírt, hogy Kun Béla családját autóval Ausztriába küldi, s Kun is követni fogja őket Pórral együtt. Beszámol Kun Bélának Haubrichhal folytatott vitájáról a Munkástanács ülésén, de ugyanekkor egy másik táviratában már a Kormányzótanács lemondásáról küld hírt. Május 4-én Szende Pál információjára hivatkozva közli: 48 órán belül a szakszervezet veszi át a hatalmat.⁴²³

Otto Bauer Cnobloch távirati ostromára május 2-án titkos utasítást küldött: közölje Kun Bélával, hogy a népbiztosok feleségét, gyerekeit az osztrák kormány beengedi, s vidéken elhelyezi. A népbiztosoknak nyújtandó menedékjog ellen Allizé eleve tiltakozott,⁴²⁴ így biztonságukat nem tudnák garantálni. Ha mégis jönnének, saját érdekükben vidéken, rendőri felügyelet alá helyeznék őket.⁴²⁵

Renner kancellár ezek után május 3-án rendeletet adott ki a Magyarországról menekülők elhelyezéséről. Ennek értelmében, ha a tanácskormány tagjai át lépik a határt, akkor figyelmeztetni kell őket, hogy saját biztonságuk érdekében, közbiztonsági szervek kíséretében menjenek a drosendorfi internálótáborba, ahol gondoskodnak róluk. Azokat a népbiztosokat, akik nem a szigorúan vett kommunista irányzathoz tartoznak, közöttük mindazokat, akik a kormány (a Károlyi-, illetve a Berinkey-kormány) tagjai voltak vagy ahhoz közel álltak, Drosendorf helyett más helységben, szállodában lehet elhelyezni. Különösen ügyelni kell arra, hogyha Kun, Szamuelyt és Vágó lépi át a határt, e három személyt a többiektől különválasztva, harmadik helységben helyezték el. Az átjövőkötől minden értéket el kell venni, és tulajdonjoguk fenntartása mellett állami letétbe helyezni.⁴²⁶

Schobernek az volt a kérése, hogy a magyar vezetőket ne engedjék Bécsbe. Az alsó-ausztriai tartományi kormány, amely még május 12-én is a Tanácsköztársaság összeomlásával számolt, azt javasolta, hogy a népbiztosokat Kirchbergbe, a nem kommunistákat a drosendorfi kórházba, Kunt, Szamuelyt, Vágót egy harmadik helyre, Rottmühle bei Kollmitzgrabenbe vigyék.⁴²⁷ A Wiener-Neustadt-i rendőrkapitányság az átmenekülő vöröskatonákra vonatkozóan tett javaslatot: ne küldjék vissza őket Magyarországra, hanem állítsanak fel számukra internálótáborot Aspangban, Wiener-Neustadtban és Pottendorfban, ahol alapos átvizsgálás után a volt cs. és kir. tisztek és a Volkswehr-legénység őrizetére bízzák őket.

⁴²⁰ ÖSA NPA Fasc. 881. LU I/3. 3465/1919.

⁴²¹ Lásd e kötetet 147. oldalán.

⁴²² ÖSA NPA Fasc. 887. LU 2/3. 3447/4.

⁴²³ Uo. 3483., 3484., 3485., 3530/4.

⁴²⁴ Uo. Fasc. 881. LU I/3. 3481. Bauer Allizének a következő választ adta: a népbiztosok nem kértek menedékjogot. Ha egyesek mégis átjönnének, gondoskodnak arról, hogy ne okozhassanak zavart.

⁴²⁵ Uo. Präsidialakten. Fasc. 6. I/3. 1858/1919.

⁴²⁶ Uo. Fasc. 881. LU I/3. 5583/1919.

⁴²⁷ Uo. 4020/1919.

Az osztrák gyárosok szövetsége 100 000 koronát áldozott ekkor „hazafias”, antikommunista célra. A Volkswehr tagjai körében aláírásokat gyűjtöttek egy nyilatkozatra, amely elítélte a kommunista-bolsevista „üzelmeket”. Ennek a nyilatkozatnak publikálásával akarták „az osztrák gazdaságot külföldön hitelképesebbé tenni”,⁴²⁸ ezzel is bizonyítva, hogy Ausztriában a kommunizmusnak nincs talaja.

Ebben az időben a bécsi sajtó arról írt, hogy antikommunista körök Rómában és Fiumében az olaszokkal tárgyalnak a Tanácsköztársaság „békés” megdöntéséről, és Bolgár Elek követtel is kapcsolatba léptek, aki a német békeszerződés eldőlteig elutasított minden kompromisszumos tárgyalást.⁴²⁹ Az osztrák kormány május 20-án budapesti követétől azt az értesítést kapta, hogy Kunfi kérte őt 28 személy részére adjon vízumot (14 népbiztos családtagjai), akik 22-étől négy transzportban mennének Ausztriába. Cnobloch még 22-én is olyan értelmű táviratot küldött, hogy a családtagok utazását néhány nappal elhalasztják, holott a Tanácsköztársaság már május elején túljutott a válságon.⁴³⁰ Így érthető, hogy a kormány hivatalos lapja, a Wiener Zeitung csak május 27-én közölte a Magyar Távirati Iroda cáfolatát: nem igaz az, hogy a magyar népbiztosok beutazási engedélyt kértek Ausztriába maguk és családjuk részére, a Kormányzótanács szilárdan a helyén marad.

A nagy előkészületek után az osztrák jobboldali körök csalódva fogadták, hogy a Tanácsköztársaság fennmaradt. Az osztrák sajtó kizárólag az antant parancsának tulajdonította, hogy a román előnyomulás megállt. Egyes lapok szerint azért állították meg, mert az olaszok tiltakoztak az ellen, hogy a románok egyedül szállják meg Budapestet, de rövidesen a franciák és a jugoszlávok is előnyomulnak és együtt vonulnak be Budapestre. Ezt írta a Wiener Mittagspost és a Neue Freie Presse is, amire Ágoston Péter joggal tette fel a kérdést: „Miért éppen most” álltak meg?⁴³¹ A támadás megállításában kétségtelen, hogy a magyar munkásosztály, a kommunisták és baloldaliak helytállása mellett Szovjet-Oroszország közbelépése jelentősen közrejátszott. Besszarábiai támadása következményeképpen a román csapatok egy részét a tiszai frontról Besszarábiába kellett irányítani.⁴³² Fontos szerepe volt még a románok megállításában, hogy elérték az 1916-os szerződésben nekik ígért területet, és az is, hogy a Tisza természetes védelmi vonalat nyújtott számukra.

Május elején a Tanácsköztársaság súlyos katonai helyzete mellett még számos más kérdés is izgalomban tartotta az osztrák kormányt és közvéleményt. Ausztria meghívást kapott a békekonferenciára, meg kellett vitatni a kiküldendő delegáció állásfoglalását. Május 7-én a szövetséges hatalmak átnyújtották a békefeltételeket a németeknek, amelyben megtiltották Ausztria csatlakozását Németországhoz. Cuninghame tárgyalta Otto Bauerral, és

⁴²⁸ Weg und Ziel id. cikke. Párttörténeti Közlemények, 1961. 1. sz. 202. o.

⁴²⁹ PI Archivum 601. f. 3. cs. 1919. máj. 13.

⁴³⁰ ÖSA Präsidialakten. Fasc. 6. I/3. 1541/1919.

⁴³¹ PI Archivum 689. f. I/3. 6e. 1919. máj. 9.; uo. 601. f. 3. cs. máj. 10.

⁴³² Részletesen ismerteti HAJDU TIBOR: *Adatok a Tanácsköztársaság és Szovjet-Oroszország kapcsolatainak történetéhez*, továbbá L. NAGY Zs. i. m. 128. old.; lásd még: MMTVD 6/A. köt. 370–372., 454. o.

kijelentette: ha Ausztria lemond az Anchlussról, az antant hajlandó megszemenő területi, gazdasági, pénzügyi és élelmezéspolitikai engedményekre.⁴³³ Ezekben a napokban zajlottak le a tartományi és a bécsi községi választások, a bécsi munkástanács-választás, a kommunista munkástanácsok küldötteinek bécsi konferenciája — az utóbbi határozatában kimondta: minden hatalmat a tanácsoknak követelnek.⁴³⁴ Végül május elején terjedt el az a hír, hogy a magyar Forradalmi Kormányzótanács megbízottait meghívták Versailles-ba.

A községi választások eredményeként a bécsi városi tanács 30 tagja közül 19 szociáldemokrata lett, és először került szociáldemokrata a főváros polgármesteri székébe.⁴³⁵ A tartományi gyűlésbe (Landtag) 64 szociáldemokrata, 45 keresztényszocialista, 7 német nemzeti, 3 cseh és egy nemzeti demokrata került be.⁴³⁶ Wiener-Neustadtban 70%-os, Linzben több mint 58%-os többséghez jutottak a szociáldemokraták a községi tanácsban. Felső-Ausztriában azonban a tartományi gyűlésbe 38 keresztényszocialista taggal szemben csak 22 szociáldemokratát választottak meg.⁴³⁷ A százalékos arány Bécsben 53,46:26,61; országosan 32,78:16,37 volt a szociáldemokraták javára a keresztényszocialistákkal szemben.⁴³⁸ A választások általában a februárhoz hasonló eredményt hoztak. Valamelyest fokozódott a szociáldemokraták befolyása Bécsben, az ipari városokban és Alsó-Ausztriában, míg más vidékeken a keresztényszocialisták tábora erősödött.

A bécsi munkástanács választások apparátusa a szociáldemokraták kezében volt, s közülük 275-en kerültek be, de jelentős eredményt értek el a kommunisták, akik közül 167-et választottak meg, a forradalmi szocialisták közül pedig 19-et.⁴³⁹ E szép eredmény ellenére a szociáldemokrata többség és vezetés továbbra is keresztül tudta vinni akarátát. A kommunisták forradalmi javaslataikat ezután sem tudták elfogadtatni a munkástanáccsal.

Május 3-án és 4-én a szövetséges hatalmak bécsi missziói számukra megdöbbentő hírt kaptak. Allizét Párizsból utasították, közölje a budapesti

⁴³³ Reichspost, 1919. máj. 8.; PI Archívum 24/40. Az angol katonai misszió összekötő tisztje, Victor Sailler útján Cuninghame hasonló értelemben tájékoztatta Julius Deutsch hadügyi államtitkárt és Allizé is ilyen irányú beszélgetéseket folytatott vele. J. DEUTSCH: *Ein weiter Weg*. 129. o. és uő. *Aus Österreichs Revolution*. 78. o.

⁴³⁴ Die soziale Revolution, 1919. máj. 10. *Delegierten-Konferenz der kommunistischen Arbeiterräte Deutschösterreichs*. Az ápr. 27—28-án tartott konferenciára szóló felhívás szövegét lásd ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 15340/1919. Ez tartalmazza a napi-rendet, amely a következő volt: 1. Ausztria és a nemzetközi helyzet. 2. A tanácsrendszer. A munkástanácsok választási módja. 3. A munkástanácsok jelentősége. 4/a. Munkástanácsok a tanácsköztársaságban. 4/b. A munkástanácsok legközelebbi feladatai a jelenlegi körülmények között. 5. A munkástanácsok szervezete és taktikája. Együttműködés a katonai- és paraszttanácsokkal.

⁴³⁵ Wiener Zeitung, 1919. máj. 17. Kleine Chronik rovat. *Die Zusammensetzung des neuen Wiener Stadtrates.*; Vörös Újság, 1919. máj. 24. Hírek rovat. *Bécs szociáldemokrata polgármestert választott.*

⁴³⁶ Reichspost, 1919. máj. 5. és 6.

⁴³⁷ Gleichheit, 1919. máj. 6.; Wiener Zeitung, 1919. máj. 20.

⁴³⁸ R. DANNEBERG i. m. 44. o.

⁴³⁹ PI Archívum 601. f. 3. cs. 1919. máj. 3.; Vörös Újság, Népszava, 1919. máj. 3.

kormányval, hogy május 15-re megbízottait a békekonferenciára meghívták. Bécsben ekkor még a Tanácsköztársaság közeli megdöntésével, antantcsapatok beavatkozásával számoltak, és így érthető nyugtalanságot váltott ki a hír a missziók tagjainál. Allizé Cuninghame-nek úgy nyilatkozott, hogy ez csak tévedés lehet, bizonyára az Ausztriának szóló meghívót címezték Magyarországnak. Allizé közölte azt is, hogy nem tudja átadni a jegyzéket a bécsi magyar követnek, mert az ismeretlen helyen tartózkodik.⁴⁴⁰ Magyarországra pedig a francia misszió tagjai nem mehetnek a Vixet ért sérelem miatt. Felkérte ezért Cuninghame-et, ő juttassa el a jegyzéket a magyar kormányval. Az angol misszió Borrow őrnagyot küldte Budapestre azzal a parancsal, hogy május 6-án reggel 9 óra előtt csak abban az esetben adhatja át a jegyzéket, ha Cuninghame erre telefonon, személyesen ad utasítást. Közvetlenül a megadott terminus lejárta előtt érkezett meg Párizsból a sifírozott távirat, amely visszavonta a meghívást. Az angol őrnagy tehát a jegyzékkel a zsebében tért vissza Bécsbe.⁴⁴¹

Május 8-án Coolidge is megírta, a béketárgyalás bizottságához küldött jelentésében, hogy a meghívást visszatartották és új instrukciókat kértek Párizsból. Valószínűleg nagyon biztató hangú levél mehetett Bécsből Párizsba a Tanácsköztársaság küszöbönálló bukásáról, hogy a békekonferencia visszavonta a meghívásra vonatkozó utasítását. Közben a kiszivárgó hírek alapján és Reuter-jelentésre hivatkozva a sajtó Bécsben és Budapesten kolportálta a meghívást. Ausztriában elég nyugodtan fogadták a hírt, mert nem hittek benne.⁴⁴² Képtelenségnek tartották, hogy a meghívással szilárdabbá tegyék a bukás szélén álló bolsevik uralmat, amit még a szociáldemokraták is veszélyesnek tekintettek.

Az osztrák kormányssocialisták fellelegeztek, amikor a bajor Tanácsköztársaságot a reakció megdöntötte. Ha ez nem következik be, s a forradalom továbbterjed Németországban, akkor a társadalmi rendszerben ott is változás áll be, s így — Anschluss-törekvésükből következően — mindez Ausztriában is elkerülhetetlen, pedig ebben az időben a szocialista forradalomhoz a belső feltételek valóban hiányoztak. De Németország ellenállt, és így ők is megmenthették féltve őrzött polgári demokráciájukat. Most már biztosra vették, hogy megóvhatják országukat a „bolsevizmus kísérletétől”.⁴⁴³ A bajor ellenforradalom véres bosszúállását őszintén elítélték ugyan, de a munkáshatalom megszűnése megnyugtatta őket. Hivatalosan

⁴⁴⁰ Az „ismeretlen hely” a ferencesek kolostora volt. A magyar ellenforradalmárok, amikor kirabolták a követséget, ide zárták a követség vezetőit. Lásd erről e munka IV. fejezetét.

⁴⁴¹ TH. CUNINGHAME: *Dusty Measure*. 335—336. o.

⁴⁴² *Papers PPC XII.* köt. 455. o. Hasonlóan írja le a jegyzék történetét A. D. Low: *The Soviet Hungarian Republic...* (64. o.). Közlése szerint a meghívásról szóló táviratot Clemenceau küldte Bécsbe a francia katonai misszió vezetőjéhez. Allizé Pichontól kérte az utasítás megváltoztatását, mert úgy látta, hogy a meghívás megerősíti a Tanácsköztársaságot.

⁴⁴³ A. D. Low egyik tanulmányában (*The first Austrian...* 186. o.) azt írja, hogy bár a Tanácsköztársaság katonai helyzetében májusban javulás állt be, az osztrák kormányval mégis megszűntek az olyan aggályai, hogy náluk bolsevista államesínyre kerülhetne sor. Otto Bauer is így vélekedett. Erre az „optimizmusra” kétségtelenül az is okot adott, hogy Németországban tisztázódott: rövid időn belül nem lesz forradalom.

nem vállaltak közösséget a forradalom harcosaival,⁴⁴⁴ amikor azonban a Bajorországból menekülő Axelrod május 13-án osztrák területre ért és Tirolban elfogták, táviratban kért segítséget Otto Bauertól, és ő amit tudott megtett érdekében.⁴⁴⁵ Axelrod a bécsi magyar követséghez is fordult, hogy szikratávíron kérjenek számára Moszkvától igazolást arról, hogy ő Münchenben mint orosz diplomata működött. A követség és a Külügyi Népbiztonság azonnal intézkedett, de közben Axelrodot Bajorországba vitték, ahol bíróság elé állították. Ügyének tárgyalása idején az Arbeiter-Zeitung nyíltan megírta, hogy a bajor Tanácsköztársaság pénzügyi népbiztosságának politikai vezetője volt, és utasítást adott a bankokban levő értékek lefoglalására — pedig erről Axelrod nem vallott. Az osztrák szociáldemokraták hivatalos lapja ezáltal a munkásmozgalom harcosa ellen bizonyítékot adott a reakció kezébe.⁴⁴⁶

A KPDÖ elméleti folyóirata, a Sowjet, joggal támadta a szociáldemokrata vezetőket, akik nem segítik elő a forradalom fejlődését, és nyilatkozataikkal a forradalom időszertütlenségét bizonygatják. A folyóirat hangsúlyozza, hogy a szociáldemokraták legfőbb érve: fenyegetőzés az antant háborújával és az az állítás, hogy a kommunistáknak nincs elegendő olyan személyiségük, akik a legfontosabb posztokat betölthetnék. Julius Deutsch hadügyi államtitkár pedig — olvashatjuk a folyóiratban — kijelentette: Német-Ausztriában csak akkor kerülhet sor a szocialista forradalomra, amikor már az egész világ bolsevizálódott. Az ilyen állítások bizonyítják, mennyire nem akarnak tanácsköztársaságot.⁴⁴⁷ A kommunisták kiadták a tanácsköztársaság jelszavát, és rölapjukban felszólították a munkásokat: „Ha az antant igáját le akarjátok rázni, előbb saját elnyomóitokat kell megsemmisíteni.” A magyar proletárhatalom példáján kívül az olasz és a francia munkások sztrájkjára hivatkozva, feltették a kérdést: „Ti meddig akartok összetett kézzel várni?” E rölapokban éltették a proletárdiktatúrát, a világforradalmat.⁴⁴⁸

Az osztrák kommunisták tapasztalatlanságuk következtében ugyan nem

⁴⁴⁴ Eldersch, a szociáldemokrata belügyminiszter máj. 17-én elrendelte az ismert külföldi kommunisták kiutasítását azzal, hogy ne adják át őket azoknak a külföldi hatóságoknak, amelyek politikailag üldözik. Erre az intézkedésre az impulzust Axelrod elfogadása adta, de elég lassan továbbították a rendeletet, mert például az alsó-ausztriai tartományi kormány csak júl. 24-én kapta kézhez.

⁴⁴⁵ Kun Béla Czóbel követ útján köszönetet mondott Bauernek azért a támogatásért, amit Axelrodnak és Radeknek is nyújtott s erről a segítségről Lenint is értesítette. ÖSA Präsidialakten. 6. Ungarn Varia. 1745/1919. jún. 12.

⁴⁴⁶ OL Küm. Bécsi követség iratai. 8. cs. 1471/1919. máj. 13.; Wiener Zeitung, 1919. máj. 16.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 11. cs. 2478/1919. jún. 21.; Arbeiter-Zeitung, 1919. júl. 25. *Der Prozess gegen Axelrod*. A Der Abend máj. 17-i számában súlyosan eltélté Axelrod ausztriai letartóztatását. PI Archívum 601. f. 3. cs. 1919. máj. 7. Az osztrák kommunisták támogatták a bajor ellenforradalomnak kiszolgáltatót Axelrodot. A bécsi magyar követségre becsempésztek egy vászonra gépelt német nyelvű levelet: A müncheni bíróság hamarosan tárgyalja Axelrod ügyét, aki az orosz kormány diplomáciai megbízottjának mondta magát, s mint ilyen, területenkívüliséget kellene hogy élvezzen. Az ügy sürgősségére való tekintettel a szovjet kormány, vagy a budapesti orosz követ táviratban igazolja az állami megbízatást a bíróságnak és Axelrod ügyvédjének. PI Archívum 697. f. valószínűleg jún. közepén.

⁴⁴⁷ Sowjet, 1919 máj.-jún. 1. sz. 60—66. o.

⁴⁴⁸ PI Archívum 508. f. 2/3. 6e.

jártak mindig a helyes úton, de forradalmi áldozatkészség, a proletár internacionalizmus eszméje hatotta át cselekedeteiket. Ezt fejezte ki a Budapesti Munkástanács május 31-i ülésén résztvevő küldöttük, Schmidt felszólalása, a sajtójukban megjelent számos cikk, ezt bizonyították a munkásokhoz intézett röplapjaik, gyűléseken elhangzott beszédeik, tömegeket mozgósító akcióik. Május 31-én az osztrák kommunisták képviselője Budapesten az 500-as Munkástanács ülésén elmondta, hogy náluk a reakció mind bátrabban hallatja hangját, és már nemcsak a kommunistákat, hanem a velük szemben elnéző, békülékeny Otto Bauert is támadja. A gráci és a bécsi börtönökben kommunisták szenvednek, a proletariátus éhezik, holott a szociáldemokraták élelemreményében kiszolgáltatták az országot az antant-imperialistáknak. A munkások vállalják a nélkülözést, de nem a burzsoázia jólétéért, hanem a szocialista forradalomért, amiért semmi áldozatot nem sajnálnak.⁴⁴⁹ Őszinte meggyőződéstől fűtve, az egész osztrák proletariátus nevében beszélt a kommunista küldött — de figyelmen kívül hagyta a szociáldemokrácia nagy befolyását a munkástömegekre.

6. BÉCS 1919. JÚNIUS 15.

A magyar Tanácsköztársaság a májusi válság leküzdése után, annak tapasztalatait leszűrve, még világosabban látta, hogy a környező burzsoá államokkal szemben csak akkor biztosíthatja létét, ha nemcsak az intervenció frontvonalával elválasztott Szovjet-Oroszországra, hanem egy szomszédos munkáshatalom segítségére is támaszkodhatna. Az újonnan alakult, ún. utódállamok munkásosztálya és parasztsága saját burzsoáziája nacionalizmusának hatása alá került. A proletariátusnak csak a legöntudatosabb része tudta kivonni magát a frissen szerzett önálló állami lét bővületéből és megérteni, hogy helyzete nem sokat változott. A proletároknak ez az osztálytudatos rétege a magyar Tanácsköztársaság mellett állt, de kis létszáma miatt keveset tehetett. A Kormányzótanácsnak az agrárkérdésben elkövetett hibája következtében elmaradt az a kedvező hatás, amit a földosztás kiválthatott volna a szomszédos országok parasztságánál. Egyedül Ausztriában remélhetett a magyar munkáshatalom olyan fordulatot, amely teljes érdekközösséget teremt a két ország között.

A magyar Tanácsköztársaság erkölcsileg és anyagilag mindig támogatta az osztrák forradalmi tömegeket s ezek vezető erejét, Német-Ausztria kommunista pártját. A proletárdiktatúra vezetői tudták, hogy a magyar Tanácsköztársaság létezése nem csupán a magyar, hanem a nemzetközi forradalom ügye is. A tanács hatalom segítséget nyújtott Szovjet-Oroszországnak azzal, hogy az imperialista támadók erejét megosztotta, Közép-Európában pedig bázisa volt a többi ország forradalmi munkásmozgalmának. A magyar és az osztrák kommunisták között szoros volt a kapcsolat. Gyakran folytattak személyes megbeszéléseket. Lehet, hogy az osztrák

⁴⁴⁹ PI Archívum 600. f. A Budapesti Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanács 500-as bizottságának jkve. 1919. máj. 31. 1—3. 1. Közli: MMTVD 6/A. köt. 598—599. o.

kommunisták kérésére, de az is feltehető, hogy a magyar tanácskormány kezdeményezésére Bettelheim Ernő májusban mint a Kommunista Internacionálé megbízottja Bécsbe utazott a KPDÖ munkájának támogatására.⁴⁵⁰ A forradalmi munkásmozgalom adott időszakában az elvtársi segítségnek ez a módja nem volt szokatlan. Bettelheim Ernőtől, aki a KMP egyik alapító tagja, odaadó forradalmár harcosa volt, azt várták az osztrák és a magyar kommunisták, hogy a hazai tapasztalatokat értékesíti a KPDÖ munkájában, s az osztrák tömegek mozgósításával talán rövid időn belül ott is sor kerül a tanács hatalom megvalósítására. Közép-Európa nemzeti-társadalmi problémáira a szocialista forradalom továbbterjedése kínálta a legátfogóbb megoldást, így indokolt volt az ilyen irányú kísérlet, ha egészen reálisnak nem is mondható.

Bettelheim nehéz körülmények között vette fel a kapcsolatot a KPDÖ-vel. Olyan országban kellett feladatát teljesítenie, ahol a szociáldemokraták befolyása a munkásosztály többségében erős volt, még a szocialista forradalmat követelők egy részében is. A kommunista eszméknek sok híve volt, de az osztrák kommunista párt tagjainak, követőinek és aktív harcosainak száma ennél sokkal kevesebb. A szociáldemokratáknak nemcsak a kormányban, hanem a proletárszervekben, a munkástanácsokban, a katonatanácsban is vezető szerepük volt. Ilyen körülmények között hosszú, szívós nevelő, felvilágosító és szervező munkával kellett megérlelni a proletárforradalom feltételeit. Igaz, 1919 januárjában Magyarországon is hasonló volt a helyzet, mégis győztek a szocialista forradalom erői. Meg kellett tehát tudni, mennyi forradalmi energia rejtőzik az osztrák munkásosztályban. Ezeknek az energiáknak a felszabadítását megkövetelte nemcsak az osztrák, hanem az egész nemzetközi munkásmozgalom érdeke. És az osztályerőviszonyok reális mérlegelése mellett az osztályharc gyakorlata lehetett csak az erők próbája.

Az első erőpróbára a Volkswehr létszámcsökkentésének napirendre tűzése alkalmával került sor.

A szociáldemokrata vezetők őszinte védelmezői voltak a polgári demokraciának, a magántulajdonnak, de a burzsoázia mégsem bízott bennük. Különösen nyugtalanította a koalíciós partnereket, hogy Ausztria fegyveres ereje, a Volkswehr szociáldemokrata kézben van, és a kommunisták befolyása is érvényesül soraiban.⁴⁵¹ A szocialista forradalom magyarországi győzelme után nem hangoztatták ezt az aggodalmukat, de amikor a Tanácsköztársaság nehézségei növekedtek, és közvetlen veszélytől nem kellett tartaniuk, a nemzetgyűlésen is megmondták véleményüket. Elismerték a Volkswehr bizonyos érdemeit — valószínűleg április 17-ére utaltak czzel —, de ellenezték, hogy az állam fegyveres ereje egy párt politikai

⁴⁵⁰ Bettelheim — Bólyai Ernő — 1905-től vett részt a munkásmozgalomban, a KMP alapító tagja. 1927-től Moszkvában, a Kommunista Internacionáléban és a Szakszervezeti Internacionáléban töltött be különböző funkciókat. 1948-ban tért haza, és a Szikra Könyvkiadónál nagy elméleti felkészültséggel dolgozott a marxizmus—leninizmus klasszikusai filozófiai műveinek fordításán, szerkesztésén.

⁴⁵¹ A Die Kommunistische Internationale 1919. 7—8. számában (id. cikk 1213. o.), az Ausztriáról megjelent cikk közlése szerint a 150 katonatanácsból 30 kommunista volt.

céljainak legyen alárendelve. Az egész népet átfogó milícia felállítását javasolták.⁴⁵² Olyan hadsereget, amelyet monarchista tisztok irányítanak.

Röviddel ezután az antant elrendelte, állítólag az olasz katonai misszió kívánságára, hogy május 31-ig 25%-kal csökkenteni kell a Volkswehr létszámát. Bár a fegyverszüneti szerződés előírta, hogy az osztrák fegyveres erőt 12 000 főre kell redukálni, egészen májusig Julius Deutsch beadványaival el tudta húzni ennek végrehajtását.⁴⁵³ Visszaemlékezve Schobernek és másoknak Coolidge-zsal folytatott Volkswehr-ellenes beszélgetésére és az ismertetett interpellációra, kénytelenek vagyunk összefüggést felfedezni az antant utasítása és a burzsoázia követelése között.

A Volkswehr az osztrák kommunisták vezetésével tiltakozott a lefegyverzés ellen. A kommunisták tudták, hogy ha a lefegyverzést nem sikerül megakadályozni, az a burzsoázia megerősödését vonja maga után. Támadták a szociáldemokratákat, mert együttműködnek a keresztényszocialistákkal, ahelyett, hogy a magyar Tanácsköztársaságot segítenék.⁴⁵⁴ Ismét magyar kommunistákat tartóztattak le. Megvonták a Vörös Újság kolportázsjogát Bécsben, és el is kobozták. A sajtószabadság jogán a Reichspost minősíthetetlen hangon rágalmazta a Tanácsköztársaságot.⁴⁵⁵ Ezért írta Kun Béla Csicserin szovjet külügyi népbiztoshoz küldött táviratában: „Bauer és Renner a legjobb úton vannak, hogy Scheidemanná és Ebertté váljanak. Már nem elégednek meg orosz és magyar forradalmárok letartóztatásával, hanem azonnal ki is szolgáltatják őket a francia imperialistáknak.”⁴⁵⁶ Kétségtelenül túlzás volt az osztrák vezetőket a németekhez hasonlítani, különösen ami a módszereiket illette. Forradalomellenességük mégis alapot szolgáltat erre a megállapításra, és Kun Béla nem is azonosságról beszél, hanem megmutatja azt az utat, amelyen elindultak és haladnak.

Bettelheim Ernő májusban, Bécsbe érkezése után, kapcsolatba lépett a KPDÖ vezetőivel. A megbeszélések eredményeként a párt vezetőit, akiket a forradalmi harc végigvitelére nem találtak elég szilárdnak, lemondatták, és egy négytagú direktórium vette kezébe az irányítást. A direktórium tagjai: Franz Koritschoner, Johannes Wertheim, a Forradalmi Szocialisták „Internacionálé” Föderációja néven ismert, főként üzemi munkásokból álló csoportjának vezetője, Gilbert Melcher, aki Oroszországból tért haza és Bettelheim. A bizalmi férfiak konferenciája jóváhagyta a párt vezetésében végrehajtott változást.

⁴⁵² Protokoll der Konstituierenden Nationalversammlung, 1919. máj. 21.

⁴⁵³ J. DEUTSCH: *Aus Österreichs Revolution*. 100. o.

⁴⁵⁴ Vörös Újság, 1919. máj. 28. *A bécsi népörség a burzsoázia ellen; uo. máj. 29. A bécsi népörség nem engedi lefegyverezni magát; Népszava, 1919. máj. 28. Bécsi proletárök a magyarországi Tanácsköztársaságról.*

⁴⁵⁵ Vörös Újság, 1919. máj. 21. *A Vörös Újságot Bécsben elkobozták; Reichspost, 1919. máj. 23. és 30. Der Bankrott des Bolschewismus in Ungarn.*

⁴⁵⁶ PI Archivum 635. f. 1919 máj. Nincs anyagunk arról, hogy kiket és milyen körülmények között szolgáltattak ki a franciáknak. Lehet, hogy a francia misszióval közölték vádjait, és erre vonatkozik a „kiszolgáltatás”. Az sem kizárt, hogy Kun Béla Bauernak Allizéhoz küldött jegyzékére utal, amelyben az olaszok által Bécsbe szállított magyar pénzt bejelentette, és eljárást kért ez ügyben. Lásd erről e munka III. fejezetét.

A direktórium azonnal munkához látott. A Volkswehr kommunista szerve, a Forradalmi Katonai Bizottság (a szociáldemokraták szerve itt a Katonatanács Végrehajtó Bizottsága volt), amely eddig autonóm testületként működött, elfogadta a párt vezetését és ellenőrzését, hogy ezzel biztosítható legyen az akciógység. Az üzemekbe és a vidékre szervezőket, agitátorokat küldtek, megkezdték a munkanélküliek csoporttá szervezését. Összejövetelék, gyűlések, akciók sorozata következett, és nemcsak Bécsben, hanem vidéken is sikerült több új kommunista csoportot alakítani. Floridsdorfban és Stadlauban a munkások sztrájkba léptek béremelésért, árleszállításért és a munkáltatók visszakövetelték a korábban kifizetett, rég elköltött drágasági pótlékot. Ezeket a sztrájkokat már a kommunisták vezették. A gyárosok az üzemek bezárásával fenyegetőztek, mire a párt kiadta a termelés ellenőrzésének jelszavát, ami a munkások körében kedvező visszhangra talált. A munkanélküliek részére magasabb segélyt, a leszerelt katonák és rokkantak számára 5000 korona segélyt, lakbér- és élelmiszerár csökkentést követeltek. E jelszavak és követelések arra engednek következtetni, hogy indítványozójuk Bettelheim lehetett, aki azt remélte, hogy ha a KMP 1919. januári, márciusi sikeres tömegakcióihoz hasonló mozgalmak bontakoznak ki Ausztriában, az eredmény is hasonló lesz. Nem számolt azzal, hogy az osztályerőviszonyok a hazaitól eltérőek voltak.

A Volkswehr 25%-ának leszereléséről kiadott rendelet új lendületet adott a tömegakcióknak. A Volkwehrt a proletariátus saját fegyveres alakulatának tekintette, amelynek segítségével eredményesen küzdhet az ellenforradalmi tendenciák ellen. Meg kellett akadályozni az antantnak és a burzsoáziának azt a kísérletét, hogy a Volkswehr leszerelésével csapást mérjen a forradalmi erőkre. A szociáldemokrata vezetőknél ez a rendelkezés nem talált olyan erős ellenállásra, bár az ő kezdeményezésekre — Julius Deutsch javaslatára — alakult a Volkswehr. A kommunisták és a baloldali növekvő ereje azonban azzal a veszéllyel fenyegette a szociáldemokratákat, hogy elvesztik befolyásukat a fegyveres alakulatra, s az megszűnik engedelmes eszközük lenni. A létszámcsoökkentés így jó alkalom volt arra, hogy a „megbízhatatlanokat” eltávolítsák.

Bécsben és vidéken, különösen Wiener-Neustadtban, de Pottendorfban, St. Veit a. d. Trauban, Lilienfeldben, Veitsauban is, április végétől kezdve egymást követték a kommunisták által szervezett gyűlések.⁴⁵⁷ De ezeken még csak 100-500-an vettek részt. Fokozatosan sikerült azonban a kommunistáknak nagyobb tömegeket megnyerni. A baloldali képviselő Forradalmi Katonai Bizottság (FKB) a Volkwehren belül önálló akciót tervezett a leszerelés ellen, míg a KPDÓ direktóriuma az egész proletariátus közös harci feladataként tűzte ezt napirendre. Álláspontját a FKB elfogadta, és ekkor kezdődtek a nagy létszámú tiltakozó gyűlések, tüntetések.⁴⁵⁸

Május 30-án már 1200-an jelentek meg a XII. kerületi Dreher-parkban tartott gyűlésen. Itt elhatározták: a Volkswehr minden zászlóalja küldöttet

⁴⁵⁷ ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 15 398., 15545., 16010., 17747., 17961., 18106., 18846., 19721., 20336/1919. Rendőrségi jelentések.

⁴⁵⁸ Arbeiter-Zeitung, 1919. máj. 30. *Staatssekretär Dr. Deutsch über den Abbau der Volkswehr*; Die Soziale Revolution, 1919. máj. 31. *Die Volkswehr gegen den Abbau*.

választ, s azok 31-én Julius Deutschnál tiltakoznak a leszerelés ellen.⁴⁵⁹ Julius Deutsch a tömegtüntetések nyomására felkereste Segrét, az olasz misszió vezetőjét, és tájékoztatta a leszereléssel járó nehézségekről. Segré a létszámcsökkentésre június 15-ig haladékot adott.⁴⁶⁰ A haladék nem nyugtatta meg a tömegeket. Június 1-én a Konzerthausaalban a munkások tömeggyűlést tartottak. Toman és Koritschoner beszéde után határozatot hoztak, amelyben tiltakoztak a kommunisták üldözése, a magyar Tanácsköztársasággal szembeni ellenséges magatartás és a Volkswehr leépítése ellen.⁴⁶¹ Június 4-én a FKB és KPDÖ is gyűlést tartott.⁴⁶² A kommunista párt június 5-re újabb népgyűlést hívott össze a Votiv-templom elé. A munkások és a Volkswehr tagjai nagy tömegben jelentek meg, 25 000 volt a gyűlésen résztvevők száma. Megismételték követeléseiket, többek között azt is, hogy a kormány vonja vissza a fehérgárdaként működő tiszti ezredek a magyar határról. Elhatározták, hogy június 15-én, a leszerelésre kitűzött napon, ha kell, fegyverrel szereznek érvényt követeléseiknek.⁴⁶³ Schober június 11-én jelentette, hogy 14-ére vagy 15-ére puccs készül, amelyhez — a magyar ellenforradalmi tisztekhez közel álló személy információja szerint — a magyar követség segítséget nyújt.⁴⁶⁴

A kormány arra hivatkozott, hogy az antant követelésével szemben tehetetlen. A szociáldemokrata Katonatanács Végrehajtó Bizottsága felhívást intézett a Volkswehr tagjaihoz: járuljanak hozzá a lefegyverzéshez, és majd a katonatanács ellenőrizi, hogy az „erkölcsileg megbízhatatlanokat, a nőtleket, s rá nem szorulókat fegyverezzék le előbb”.⁴⁶⁵

⁴⁵⁹ ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 19929/1919. máj. 31. Schober jelentése.

⁴⁶⁰ Wiener Zeitung, 1919. máj. 31. *Der Abbau der Volkswehr*; Arbeiter-Zeitung, 1919. máj. 31. *Abbau der Volkswehr*.

⁴⁶¹ ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 20244/1919. jún. 1.; Die Soziale Revolution, 1919. jún. 4. *Die Arbeiterschaft gegen die Reaktion*; uo. jún. 14. *Das Bürgertum zittert — die Regierung wankt vor der Macht des Proletariats!*; Reichspost, 1919. jún. 2. *Kriegspropaganda der Wiener Kommunisten*.

⁴⁶² ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 20271., 20295., 20273/1919.

⁴⁶³ ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 20622/1919. jún. 5. Schober jelentése szerint a gyűlésen résztvevők száma kb. 4000 volt. A rendőrfőnök jún. 6-án újabb tömegtüntetésről számol be. Uo. 20623. 7-én pedig az Északi pályaudvar 400 munkásának sztrájkjáról. Uo. 20665. Die Soziale Revolution, 1919. jún. 7.; Reichspost, 1919. jún. 5.; Wiener Zeitung, 1919. jún. 6.; PI Archívum 501. f. 1/6. 6e. Böhm Vilmoshoz küldött MTI híradás a bécsi tüntetésről 1919. jún. 5-én; Vörös Újság, 1919. jún. 7.; Népszava, 1919. jún. 7. A Népszava-tudósítás megemlíti: Bécsben arról beszélnek, hogy Kun Béla 4-én éjjel Budapestről odaérkezett, és megbeszélést folytatott Friedrich Adlerrel, aki az ausztriai tanácsköztársaság kikiáltása esetén a forradalmi kormányzótanács elnöke lenne, diktatori hatalommal. Az Adlerrel kapcsolatos hírt annyira komolyan vették, hogy Pistor, a Kereskedelmi és Iparkamara titkára, Halsteadnak is beszámolt erről, kiegészítve azzal, hogy a tanácsköztársaság vezetője lesz még Toman és Seitz. *Papers PPC XII.* köt. 529. old. Halstead jelentése a békekonferenciához. 1919. jún. 13.

⁴⁶⁴ ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 21100/1919.

⁴⁶⁵ PI Archívum 689. f. I/3. 6e. 1919. jún. 4. Egy hét múlva, az osztrák békeszerződés első tervezetének átnyújtása után Agoston a következőket jegyzi fel: „... az osztrák-német kormány, kénytelen volt visszautasítani a mai nap folyamán a versailles-i békét... Ezzel Ausztria szakított az antanttal, amely eddig élelmiszerral látta el s a Renner-kormány most kiteszi az országot annak a veszélynek, hogy az élelmiszerez szállítmányok azonnal elmaradnak. A kommunizmushoz Adler ezért nem merte az országot terelni...” Uo. jún. 11.

Az osztrák munkások május végétől erősödő akciói, a KPDÖ szélesedő tömegbefolyása és nem utolsósorban a magyar Vörös Hadsereg győzelmes harca az osztrák kommunista vezetőkben irreális reményeket keltett, túlbecsülték az őket követők számát és erejét. Úgy vélték, elérkezett a döntő harc ideje, követhetik a magyar példát, és szövetségben a Tanácsköztársasággal szembeszállhatnak a reakcióval, az imperialistákkal is. Tudták, hogy győzelmük segítené a magyar proletárhatalmat, hozzájárulna Közép- és Délkelet-Európában a forradalom megszilárdításához. A döntő ütközethez azonban józan, reális elemzés és forradalmi lendület szükséges. Az osztrák kommunistáknál az utóbbi dominált. Ezt tükrözte a direktórium június 12-i ülésén az egyes területek felelőseinek jelentése is: az üzemek munkásai, a katonák, a munkanélküliek és számos vidéki város proletárjai készen állnak a proletárdiktatúra kivívására; a vasúti csendőrség, a városi rendőrség is részben a kommunisták mellett áll; a parasztság szervezetlen, a vidéki Volkswehr zászlóaljok elég erősek ahhoz, hogy megakadályozzák, ha a parasztság fel akarna lépni a munkásosztállyal szemben.

E jelentések túlzott optimizmusuk mellett is számos kérdést nyitva hagytak. A februári és a májusi választások nyilvánvalóvá tették, hogy egyes területeken a keresztényszocialisták erőfölényben vannak, és arról nem tudunk meg semmit, hogyan készültek fel ezeken a helyeken. A jelentések egy szóval sem említik a parasztság, a falusi proletariátus megnyerését, csak szükség esetén az ellenük való harcot. Mindenütt az egész Volkswehrre számítottak, holott tudniuk kellett, tagjainak jelentős része a szociáldemokraták befolyása alatt áll. De minden józan megfontolásnál erősebb volt a kommunistákban az elszánt akarat, és a győzelem reményét még növelte bennük a magyar Vörös Hadsereg északi hadjáratának sikere. Igaz, ezt Bauer is hasonlóan értékelte. Rennerhez intézett június 8-i levelében azt írta: Magyarország győzelme belső helyzetünket nehezíti. Mérlegelve a külső körülményeket, s azt, hogy a kommunisták a munkásmozgalom fellendítésére használták fel a Volkswehr leszerelésére vonatkozó antant követelést, a vezetést direktórium alakításával megerősítették, Otto Bauer olyan következtetést von le mindebből, hogy puccsra készülnek.⁴⁶⁶

A KPDÖ a direktórium ülése után, a jelentések hatására határozta el a június 15-i fegyveres felkelést, amelynek során elkergetik a kormányt, és a kommunista párt a proletariátus nevében kikiáltja a diktatúrát. Elhatározásukat közölték a Kormányzótanáccsal, és kérték, hogy a diktatúra proklamálása esetén lássa el élelemmel az osztrák proletariátust, június 14-én intézzen támadást Pozsony ellen, és a dunántúli hadtest rendezzen demonstratív felvonulást az osztrák határ mentén. Czóbel követ is jelentést küldött a 15-ére tervbe vett megmozdulásról. Június 9-i táviratában azt írja, hogy ez a fegyveres tüntetés „az eddigieknél nagyobb szabású lesz, a végleges eredményt mégsem fogja meghozni”.⁴⁶⁷ Majd 12-én közli: 15-én akarják Bécsben kikiáltani a proletárdiktatúrát.⁴⁶⁸

⁴⁶⁶ ÖSA K 261. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. II/d.

⁴⁶⁷ HL TK 44. cs. (VHP 609/257.) Közli: MMTVD 6/A. köt. 696. o.

⁴⁶⁸ OL Küm. Bécsi követség iratai. sz. n. 344. 1. 1919. jún. 12.

Június 12-én Bécs egyik III. kerületi vendéglőjében a postai alkalmazottak is gyűlést tartottak. Magasabb béreket követeltek, arra hivatkoztak, hogy Magyarországon jobban fizetik az állami alkalmazottakat. Tiltakoztak a Németországhoz való csatlakozás ellen, ahol Rosa Luxemburgot és Karl Liebknechtet megölték. Követelték a tanácsköztársaság kikiáltását Ausztriában, és a csatlakozást a Magyarországi Tanácsköztársasághoz, megállapítva, hogy az Egyesült Államok addig úgy is küld élelmet, amíg az országban akad elzálagosítható érték.⁴⁶⁹

A szociáldemokrata vezetők tudtak az előkészületekről. Fegyveres beavatkozás nélkül, a forradalmi erők megosztásával próbálták feltartóztatni az eseményeket. A Volkwehr szociáldemokrata szerve, a katonatanács végrehajtó bizottsága kiáltványában azzal támadta a kommunistákat, hogy agitációjukkal a proletariátus fegyveres erejét bomlasztják, és tevékenységükkel „meg akarják ingatni a katonáknak a proletariátus hivatott vezetőjébe, a szociáldemokrata pártba vetett bizalmát”. Így — mondja a kiáltvány — a kommunisták a forradalom ügyét veszélyeztetik.⁴⁷⁰ Az antant hozzájárulását kérték, hogy egyelőre levehessék a napirendről a Volkwehr létszámának csökkentését. Tekintettel a feszült helyzetre, a szövetséges hatalmak a kérést teljesítették.⁴⁷¹ A Reichspost ezt a következő kommentárral közölte: a kormány arra hivatkozva kérte a leszerelés elhalasztását, hogy a cseh—magyar front közel van, és ha az egyik vagy másik fél osztrák területen próbálna átvonulni, ennek megakadályozására megfelelő létszámú fegyveres erőre lesz szükség.⁴⁷² Ezzel a lépéssel akarták semlegesíteni és a kommunistáktól elszakítani a Volkwehrt, hiszen legfőbb követelését teljesítették. Sőt, a francia misszió még tovább ment ennél, „emberiességből” elhatározta, hogy a Volkwehr-tagok gyermekeit tejjel, családjukat pedig élelmiszerrel látja el.⁴⁷³

Halsteadnek a békekonferenciához intézett június 13-i jelentése híven tükrözi a Bécsben urrá lett nyugtalanságot. Beszámol a készülő államcsínyről és a burzsoázia elkeseredett hangulatáról. Úgy tájékoztatták — írja —, hogy a Volkwehr 26 000 tagjának (korábban 30 000-ról volt szó, valószínű-

⁴⁶⁹ ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 21429/1919. jún. 12. Schober jelentése.

⁴⁷⁰ *Protokoll der Verhandlungen* ... 23—28. o. A kiáltvány teljes szövegét közli a jegyzőkönyv.

⁴⁷¹ Cuninghame jún. 2-án felkereste Bauert és kifejtette, hogy veszélyesnek tartja a Volkwehr leszerelését addig, amíg Magyarország nem szerel le. ÖSA K 262. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. O. BAUER (*Die österreichische Revolution*. 140. o.) erről a következőket írja: „Az antant félt attól, hogy a bolsevizmus átterjed Bécsre, ezért belement követelésének visszautasításába, ezzel a Volkwehr tagjai megszabadultak az elbocsátás veszélyétől, amely a kommunistákhoz kergette őket.” TH. CUNINGHAME (*Dusty Measure*. 342. o.) elmondja, hogy a Volkwehrbe beépített ügynököktől tudták meg a kommunisták tervét: a létszámcsökkenés elleni harc ürügyén a kormányt akarják megdönteni. Ezért írtak Párizsba, és halasztást kértek és kaptak a Volkwehr létszámának csökkentésére, amit Segró bejelentett. Ezzel elérték, hogy a katonák érdekteleenné váltak a harc folytatásában, és nélkülük a kommunisták terve nem sikerült.

⁴⁷² Reichspost, 1919. jún. 13. *Der Abbau der Volkwehr aufgeschoben.*; Wiener Zeitung, 1919. jún. 14. *Deutschösterreich.*; Arbeiter-Zeitung, 1919. jún. 13. *Die Volkwehr bleibt unverehrt.*

⁴⁷³ Arbeiter-Zeitung, 1919. jún. 13.

leg mindkét szám csak hozzávetőleges, de elbocsátás is volt, így lehet, hogy ekkor már valóban ez volt a létszám) egyharmada kommunista, egyharmada megbízhatatlan. A „megbízható” fegyveres erő 6000 rendőr, 2000 csendőr és a régi birodalmi gárda 400 tagja. A békeszerződés feltételei lesújtották a burzsoáziát, és egyes képviselőit olyan kijelentésre ragadtatták, hogy inkább jöjjön egy kommunista kormányzat, amely úgy sem tart tovább egy-két évnél, semmint elfogadják a békeszerződést, mert ez Ausztria halálos ítélete lenne.⁴⁷⁴

A kommunista párt 13-ára, Rosa Luxemburg berlini temetése alkalmából gyásztüntetést, illetve gyűlést hívott össze a Városháza Népcsarnokába. A kommunista szónokok, Elfriede Friedländer és Karl Toman, Luxemburg forradalmi eszméinek megvalósítására hívták fel a gyűlésen résztvevőket, és fészóltították őket, hogy valamennyien menjenek el a vasárnapi, június 15-i nagy tüntetésre.⁴⁷⁵

Ugyancsak 13-án ült össze először az újonnan választott bécsi kerületi munkástanács. Friedrich Adler tartotta a referátumot. Elítélte a kommunisták tevékenységét, mint lázadást a munkástanács „forradalmi hatásköre ellen”, mert egyedül az jogosult a munkásság akcióinak eldöntésére és végrehajtására. „Kijelentjük — mondotta Adler —, nem kegyelmezünk azoknak, akik a munkásság és a munkástanács ellen politizálnak.”⁴⁷⁶

Ugyanezen a napon Franz Koritschoner két elvtársával a neunkirchenei iparvidékre utazott, hogy kapcsolatba lépjen a ternitzi, neunkirchenei és Wiener-Neustadt-i munkásokkal, s az ottani munkástanácsok vezetésével 14-én kikiáltás a proletárdiktatúrát. Ezen a területen a kommunista pártnak nagy tömegei voltak, Koritschonert ismerték, szerették, ezért úgy vélték, tervük nem ütközik akadályba. Arra számítottak, hogy ha a Béctől nem messze fekvő iparvidéken a munkásság 14-én magához ragadja a hatalmat, s ennek híre — aminek elterjesztését a kommunisták megszervezték — a fővárosi proletariátus tudomására jut, még aznap feltartóztathatatlan erejű felkelést vált ki, és Bécsben is a munkásság kezébe kerül a hatalom. A szociáldemokraták azonban felkészültek az ellenállásra, és a gyűlésen Oskar Helmer javaslatára azzal utasították el a kommunisták

⁴⁷⁴ *Papers PPC XII.* köt. 528—531. old. J. HANNAK is megemlíti (*Karl Renner* . . . 371. o.), hogy a burzsoázia játszott ezzel a gondolattal. Úgy képzelték, hogy rövid időre — mint Magyarországon — hatalomra engedik a kommunistákat, azután külföldi segítséggel elűzik őket, és egyben a szociáldemokráciát is megsemmisítik. Hivatkozik IGNAZ SEIPEL: *Der Kampf um die österreichische Verfassung* (Wien 1930, 81. o.) c. könyvére, amely e tervet olyan formában említi, hogy a bolsevizmus néhány napja észretéríti a népet, s akkor megváltozik a helyzet. Hannak hozzáfűzi: a burzsoázia közben rájött, hogy az ilyen machiavellista fortély sokba kerülhet a résztvevőknek.

⁴⁷⁵ A Reichspost is részletesen beszámolt a gyűlésről. (Jún. 14. *Eine kommunistische Kundgebung in Wien.*)

⁴⁷⁶ Koritschoner 1921-ben Adlernek erről a kijelentéséről a következőket írta: amikor jún. 15-én a kommunista párt utolsó kétségbeesett kísérletként csatlakozásával akarta megmenteni a magyar Tanácsköztársaságot, a munkástanács közbelépése akadályozta meg a forradalmi tömegek cselekvését, és Friedrich Adler felhívása az ellenforradalmárokat a kommunistákra szabadította. „Keine Gnade den Kommunisten!” — Adler e jelszavát a fahérgárdisták végrehajtották. FRANZ KORITSCHONER: *Die Arbeiterräte in Deutsch-Oesterreich.* Die Kommunistische Internationale, 1921. 16. sz. 91. o.

felhívását, hogy a munkásság megkérdése nélkül nem határozhatnak.⁴⁷⁷ Franz Koritschoner 14-én, amikor Wiener-Neustadtban jelenlétére nagy szükség lett volna, a direktórium nevében, de annak tudta nélkül elküldött táviratot kapott, amelyben visszahívták Bécsbe.

Június 14-én Julius Deutsch hadügyi államtitkár parancsban elrendelte, hogy e naptól 16-ig a Volkswehr tagjai nem hagyhatják el a kaszárnyát. A 41. kommunista zászlóalj kaszárnyáját, nehogy parancsát megszegjék, egy számára megbízható Volkswehr-szakasz őrizetére bízta. Utasítást adott: szükség esetén fegyverrel szálljanak szembe azokkal, akik a kaszárnyát el akarják hagyni. A nyomdában lefoglalták a kommunista párt röpiratát, amelyben a Volkswehr tagjait felszólította: fegyverrel a kézben vegyenek részt a 15-i tüntetésen.⁴⁷⁸ A felhívás kéziratát a 41. zászlóalj egyik tagjánál találták meg.

A KPDÖ 14-én délutánra Floridsdorfban gyűlést hirdetett. Itt akarták bejelenteni, hogy az iparvidéken kikiáltották a proletárdiktatúrát. A szociáldemokrata párt hatásos közbelépése azonban minden területen összekuszálta a jól előkészítettnek hitt akciót. Már a direktórium sem volt egységes, volt olyan tagja, aki a 15-i tüntetés lemondását követelte. 14-én az egyik esti lapban hír jelent meg: a kommunista párt lemondja a tüntetést. Ugyanakkor Budapestről megérkezett Kun Béla távirata, amely 15-e sikerét a Tanácsköztársaság számára létfontosságúnak mondja. A Die Soziale Revolution még cikkekkel bátorított, de a szép szavak nem javítottak a helyzeten.⁴⁷⁹

Este a Pulverturm-gasse 7. számú házban a kommunista vezetők a bizalmi férfiakkal tanácskozást tartottak, hogy a másnapi akció minden részletét még egyszer megbeszéljék. A rendőrség azonban bizalmas értesítést kapott, körülfogta a házat, a kommunista őrseget és a megbeszélésen résztvevő 130 személyt letartóztatta.⁴⁸⁰ A kommunisták soraiban voltak árulók? Vagy egyik-másik megriadt az akcióval járó kockázattól s inkább börtönbe akart kerülni? A rendőrség vagy a szociáldemokraták beépített emberei köztölték az előkészületek minden részletét? Nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy a kommunisták ekkor még nem értettek a konspirációhoz. A kommunista és a szociáldemokrata munkások, de még a vezetők sem szigetelődtek el egymástól teljesen, volt közöttük kapcsolat, így is terjedhettek a hírek. Ebben az időben már élesebb volt az ellentét, mint akár csak egy hónappal korábban, de az osztrák szociáldemokrácia ügyesen dolgozott. Más volt a taktikájuk, mint akár a német, akár a magyar szociáldemokratáké március 21-e előtt vagy augusztus 2-a után. Nem voltak olyan nyilvánvalóan forradalomellenesek, és kapcsolatot tartottak a kommunistákkal. Az öntuda-

⁴⁷⁷ A Gleichheit csak jún. 20-i számában írt a ternitzi és neunkirchenei gyűlésekről. (*Unruhige Tage. Der verkrachte Kommunistenputsch in Ternitz und Neunkirchen.*) Az Arbeiter-Zeitung jún. 18-án ismertette az itt történeteket. (*Wie sie den Putsch vorbereiten haben.*)

⁴⁷⁸ ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5067. 21602/1919. jún. 14. Schober jelentése.

⁴⁷⁹ Die Soziale Revolution, 1919. jún. 14. Vezéreik. *Das Bürgertum zittert — die Regierung wankt vor der Macht des Proletariats!*

⁴⁸⁰ Schober 113 férfi és 9 nő letartóztatását jelentette. ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5067. 23062/1919. jún. 17.

tos osztrák forradalmárok elítélték a vezetőség fékező politikáját, együttműködését a burzsoáziával, de a megalkuvás kényszerűségét hirdető beszédek mégis gyakran megtévesztették őket.

Június 14-én, amikor az osztrák szociáldemokrácia a munkások harca ellen Schober rendőrségével szövetségelt, amikor Eldersch, a szociáldemokrata belügyminiszter börtönbe vetett 130 kommunistát (amint ők mondták, azért, hogy a munkásokat megmentse a puccs katasztrofális következményeitől), Leopold Forst osztrák kommunista vezető Budapesten a Tanácsok Országos Gyűlésén felszólalt. Beszélt az osztrák reakció erősödéséről, együttműködéséről a magyar emigráns reakcióval, és vádolta a szociáldemokrata vezetőket, akik a kormányban ülnek és mindezt elnézik. Elmondta, hogy Friedrich Adler — akiben egykor a forradalom vezérért látták — semmiben sem különbözik elvtársaitól, akik óvják a proletariátust a forradalomtól, arra hivatkozva, hogy Ausztria az antanttól függ, s ha ellene cselekednek, nem lesz mit enniük. „Attól azonban ennek dacára sem riadnak vissza, hogy a szociáldemokrata proletariátust az antantellenes a Noske — Scheidemannokhoz való csatlakozásra izgassák. Nem riadnak vissza ettől, jóllehet tudniuk kell, hogy abban a pillanatban, amikor a csatlakozás létrejön, az antant-kapitalizmus ökle lesújt. Láthatjuk tehát, elvtársak — mondotta Leopold Forst —, hogy a szociáldemokrata miniszterek érvelése — még ha külügyminiszter is az illető — nem más, mint a jobbszárny pártpolitikája az államban.” A külföldi forradalmi proletariátusnak táviratokat küldöznek, de hátuk mögött, forradalmuk leverésére fegyvert és municiót szállítanak az ellenségnek.⁴⁸¹

Az osztrák szociáldemokrácia június 15-én reggel megjelent lapja azt írta: külföldi érdek a mára tervezett puccs, Budapestnek van erre szüksége.⁴⁸² Úgy látszik, az osztrák szociáldemokraták elfelejtették, hogy a munkások legforradalmibb része már 1918 novemberétől szocialista köztársaságot követelt, pedig akkor Magyarországon még kommunista párt sem volt, nemhogy proletárdiktatúra. A magyar Tanácsköztársaság létrejötté csak megerősítette ezeket a munkásokat — akiknek száma 1919 júniusáig megnőtt — abban a reményükben, hogy követelésük realizálható, hiszen egy hasonló helyzetben levő ország megvalósította a proletariátus hatalmát.

A proletárdiktatúra kivívása helyett, 1919. június 15-e az osztrák kommunista mozgalom időleges vereségének, a reakció diadalának napja lett. A vezetőket lefogták, a forradalom fegyveres erejét a kaszárnyákba zárták. A munkástömegeket megzavarták azzal, hogy a tüntetés lemondását a párt nevében közölték. Mégis több ezren gyűltek össze az előre kijelölt helyen, s amikor megtudták, hogy vezetőiket letartóztatták, a rendőrség fogháza elé vonultak a bebörtönzöttek kiszabadítására. A Hörlgasseban városi őrséggel, rendőrkordonnal találták magukat szemben. Megpróbálták áttörni a kordont, de a kormány erőszakszervei fegyvert használ-

⁴⁸¹ *A Tanácsok Országos Gyűlésének (1919. jún. 14—1919. jún. 23.) naplója.* Athenaeum ny., Bp. 1919. 6—7. o. Közli: MMTVD 6/B. köt. 86—87. ol.; Vörös Újság, 1919. jún. 15. *A külföldi proletárok üdvözlétei.*

⁴⁸² Arbeiter-Zeitung, 1919. jún. 15. *Mahnruf!*

tak. Húsz halott⁴⁸³ és nyolcvan sebesült maradt az összecsapás színhelyén. A Volkswehr 41. zászlóalja hírt kapott az eseményekről, és ki akart törni a kaszárnyából. A katonatanács tagjai revolverrel a kézben akadályozták meg a kommunista katonák eltávozását.⁴⁸⁴ A Ringen, az utcákon „megbízható” Volkswehr-zászlóaljok gondoskodtak a rend fenntartásáról. Közben a tömeghangulat lecsillapítására — és mivel már biztos volt a tervezett felkelés kudarca — Eldersch szabadon engedte a fogvatartott kommunistákat. A kiszabadult kommunisták nem vállalkoztak a már dezorganizált tömegek vezetésére, inkább rendre, nyugalomra intették őket. Sokan a tömegből hajnalig az utcán maradtak, még mindig reménykedve, hogy részesei lehetnek a döntő ütközetnek.⁴⁸⁵

Június 15-e után a szociáldemokrata vezetők vizsgálatot indítottak „a puccs szervezői” ellen, a „bűnösök” megállapítására.⁴⁸⁶ Az osztrák sajtó, az Arbeiter-Zeitunggal együtt, támadta a magyar Tanácsköztársaságot és bécsi követségét. Letartóztattak több Bécsben tartózkodó magyart. Azzal is vádolták a proletárhatalmat, hogy rosszul bánik az ott harcoló osztrák vöröskatonákkal.⁴⁸⁷ A Tanácsok Országos Gyűlésének vitáiról, Kunfi és a kommunisták közötti ellentétről tendenciózus cikkek jelentek meg.⁴⁸⁸ Budapestről Cnobloch és Hornbostel május végétől jelentéseikben sötét képet festettek a Tanácsköztársaság belső helyzetéről, az ellentétekről,

⁴⁸³ Más forrás szerint hivatalosan 28, de valójában 60 halott volt és több mint 200 sebesült. Die Kommunistische Internationale, 1919. 7–8. sz. 1212. o. Schober jún. 17-i jelentésében 18 halotról ír. ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5067. 23062/1919.

⁴⁸⁴ A Tanácsköztársaság megdöntése után, aug. 26-án a Volkswehr Végrehajtó Bizottsága határozatot hozott, hogy a 41. zászlóaljat — amely a KPDÖ-t támogatta — feloszlatja. Ez Julius Deutsch hadügyminisztériusé idején történt, mindenestre külső nyomásra. Erre vall Schober jún. 18-i jelentése is, amelyben különböző vádakkal illeti a 41. zászlóaljat, s kéri, szereljék le. ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5067. 23376/1919. Arbeiter-Zeitung, 1919. aug. 27. *An das Proletariat Wiens!* és JULIUS BRAUNTHAL: *Das Ende der „Roten Garde”*.

⁴⁸⁵ Jún. 15. előkészítésének s e nap eseményének forrása: Schober jelentése a belügyminisztériumhoz és a külügyminisztériumhoz; O. BAUER: *Die österreichische Revolution*; J. BRAUNTHAL: *Geschichte der Internationale*, és *uo. Die Arbeiterräte . . .*; B. M. ТУРОК i. m.; A. D. LOW: *The first Austrian . . .*; E. BETTELHEIM: *Die Bettelheimerei*. Kommunismus, 1921. aug. 15.; *Protokoll der Verhandlungen . . .* Julius Deutsch néhány év múlva igyekezett bizonyítani, hogy a munkások megmozdulásai nem veszélyeztették a polgári társadalom létét, és a kormányban levő szociáldemokraták és a Volkswehr szilárdan örködték a rend fenntartását. Ennek kedvéért bagatellizálja az 1919. évi forradalmi mozgalmak jelentőségét. 1923-ban a következőket írja: A legnagyobb izgalmak és a legkésőbb gazdasági szükség idején sem történt más, minthogy néhány ezer kétségbeesett ember néhány ablakot betört, ami köztudomású, hogy olyan külföldi városokban is előfordult, ahol nem volt olyan nagy a nyomor, mint Bécsben, Grácban és Linzben. Ahol azonban Német-Ausztriában ilyen kilengésre sor került, ott az állami szervek néhány óra alatt helyreállították a rendet. J. DEUTSCH: *Die Fascistengefahr*. Wiener Volksbuchh., Wien 1923. 21–22. o.

⁴⁸⁶ Arbeiter-Zeitung, 1919. jún. 18. és 22. *Sitzung des Kreisarbeiterrates*; Die Soziale Revolution, 1919. jún. 25. *Sitzung des Kreisarbeiterrates*.

⁴⁸⁷ Arbeiter-Zeitung, 1919. jún. 18. *Erlebnisse und Leiden der Wiener Rotgardisten in Ungarn.*; *uo.* jún. 20. azonos címmel; *uo.* jún. 22. *Nochmals die ungarischen Schicksale der Wiener Rotgardisten.*; Reichspost, 1919. jún. 20. *Der Dank der Budapester Bolschewiken an die Wiener Rotgardisten.*

⁴⁸⁸ Reichspost, 1919. jún. 20. *Budapester Bolschewiken unter sich.* Az Arbeiter-Zeitung már jún. 14-én közölt ilyen tartalmú cikket.

amelyek a katonai sikerek ellenére éleződnek. Beszámoltak Weltner, Kunfi, Böhm felszólalásairól, a Népszavában megjelent, a kommunistákat támadó cikkekről, a szociáldemokraták fellépéséről a pártkongresszuson, a szakszervezeti vezetők és Freeman tárgyalásairól,⁴⁸⁹ a vasutassztrájk-ról.⁴⁹⁰

Az osztrák kommunistákat is szidalmazta a Reichspost, de elégedetlen volt a szociáldemokrata vezetőkkel is, amiért szabadon engedték a 130 letartóztatott kommunistát.⁴⁹¹ Tiltakozott az ellen, hogy szociáldemokraták vizsgálják meg, kik voltak a bűnösök a 15-i eseményekben. „Magán-egyesületek” nem pótolhatják a bírósági eljárást — írja a lap.⁴⁹² A szociáldemokrata párt, illetve a munkástanács ugyanis egy ún. „paritásos bizottság”-ra bízta az ügy kivizsgálását, amelynek az elnökön és a két ügyvéden kívül két szociáldemokrata és két kommunista tagja volt.⁴⁹³ Ezt a nemzetgyűlésen is kifogásolták. Dinghofer és több képviselőtársa interpellációjában bírálta a belügyminisztert, aki átengedte a vizsgálatot a munkástanácsnak, amely így a kormány szerepét tölti be. A belügyminiszter úgy viselkedik — állapították meg ezek a képviselők —, mint aki csak pártjának tartozik felelősséggel. Ezzel rombolja az állam tekintélyét, ami különösen a béketárgyalások idején káros.⁴⁹⁴ A szociáldemokraták azonban elég erőseknek érezték magukat, s nem félemlítették meg őket a támadások. Nem engedték, hogy a bíróság elé kerüljenek a kommunisták. A proletariátus vezetőit, mégha szembefordultak is velük, meg akarták védeni az osztályellenség könyörtelen ítéletétől. E mellett jól emlékeztek a magyarországi februári eseményekre, és nem akarták, hogy a tömegek szemében a kommunisták mártírok legyenek. Forradalmi mozgalmat nem tűrtek, de lehetőleg olyan eszközöket használtak, amelyek nyitva hagyják az utat a hozzájuk visszatérni szándékozók előtt, és igyekeztek is visszahódítani a baloldali tömegeket. Céltudatosan küzdöttek azért, hogy a szociáldemokrácia irányításával egységes legyen a munkásosztály, s így monopóliumhelyzetüket a munkásmozgalomban visszaállítsák.

A sikertelen, elhamarkodott puccskísérelt a kommunista pártban és vezetésében súlyos zavarokat idézett elő. Újból a direktórium által leváltott

⁴⁸⁹ A szakszervezeti vezetőknek Freemannel folytatott tárgyalásairól lásd Typographia, 1919. okt. 17. és 24. sz. *Az Abonyi utcai értekezletek*. Cuninghame erről a tárgyalásról jún. 2-án személyesen tájékoztatta Otto Bauert. ÖSA K 262. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer.

⁴⁹⁰ ÖSA NPA Fasc. 887. LU 2/3. 4317/4., 4344/4., 4367/4., 4384/4., 4393/4., 4431/4., 4432/4., 4649/4., 4776/4., 4914/4., 4937/4.; uo. Fasc. 886. 2/3. 1706.

⁴⁹¹ Schober jelentése szerint a letartóztatottak között volt öt magyar, őket nem engedték szabadon. ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5067. 23062/1919.

⁴⁹² Reichspost, 1919. jún. 16. *Ein Blutiger Sonntag*; uo. jún. 17. *Nach dem Sonntagsputsch*. Ebben a cikkben sok szó esik a Tanácsköztársaság anyagi támogatásáról is. A népbiztos-per idején Ágoston Péter előtt a főügyész felolvasta azt a levelet, amelyben 1919. jún. 13-án tőle 600 000 korona kiutalását kérték a bécsi kommunisták részére. Ágoston azt vallotta, hogy „nem ment el ez a pénz”. PI Archívum 614. f. 1/1920—6274. 4771—4772. 1.

⁴⁹³ PI Archívum 501. f. 1/6. 6e. 1919. jún. 22.

⁴⁹⁴ *Protokoll der Konstituierenden Nationalversammlung*. 23. ülés. 1919. júl. 3. 197. old. 110/l.; Wiener Zeitung, 1919. júl. 5. Inland rovat. *Konstituierende Nationalversammlung*.

vezetőség, a felkelés ellenzői kerültek előtérbe. Tiltakoztak a „puccsizmus” vádjá ellen, nem vállalták a felelősséget június 15-ért, azzal érveltek, hogy nem a tanácsköztársaság kikiáltásáért vitték harcba a munkásokat.⁴⁹⁵ Az bizonyos, hogy 15-én már nem a proletárdiktatúra kikiáltása volt a tüntetők jelszava, hanem vezetőiket akarták kiszabadítani a tömegek, amikor a reakció fegyveres erői közéjük lóttak. Otto Bauer is így számolt be Rennernek, június 21-i levelében: az antant engedménye a Volkswehr lázongását lecsillapította, s ezt a kommunista vezetők látták, valószínű a 15-i tüntetést ők maguk akarták lefűjni. A rendőrség erről nem tudott és letartóztatta a vezetőket, így kapott célt a tüntetés: ki kell szabadítani az elfogottakat. A Stadtschutzwache még nem felejtette el április 17-ét, rettegett emléktől, ezért a szükségesnél többet használta fegyverét, s így lett sok áldozata 15-ének. A lövöldözés a kaszárnyába zárt 41. zászlóaljnál nagy izgalmat váltott ki, ezért kellett a kommunista vezetőket szabadonbocsátani. Bauer levelében azt is közli, hogy reméli rövidesen megtalálják a módját a 41. zászlóalj lefegyverzésének.⁴⁹⁶

Az osztrák szociáldemokraták még hosszú ideig ismételtén visszatértek június 15-e eseményeire, támadták Bettelheimet, arra törekedtek, hogy szembeállítsák vele az osztrák kommunistákat.⁴⁹⁷ A nemzetközi kommunista mozgalom is joggal és szigorúan bírálta a meggondolatlan forradalmi akciót, amelynek feltételei még nem értek meg, s amelyért sokan fizettek életükkel. De a bírálóat gúnyoros hangja gátolta a hiba elkövetőit tévedéseik felismerésében, így nem annyira őket, mint inkább a szociáldemokratákat segítette.⁴⁹⁸

A szocialista forradalom eszméjéhez hű osztrák kommunisták, a szükséges lépés nem megfelelő előkészítést bírálva, büszkén emlékeztek meg június 15-e évfordulóján az osztrák proletariátus e hősi harcáról.⁴⁹⁹

Évek távlatából, mi is bírálattal illethetjük az osztrák kommunistákat és velük együtt Bettelheim Ernőt is. Hiszen a szocialista forradalom feltételei hiányoztak, így tettük puccsizmus volt, mégha forradalmi áldozatkészség vezette is őket. De ne feledjük, ekkor a világ valamennyi forradal-

⁴⁹⁵ Die Soziale Revolution, 1919. jún. 18. *Die Schuldigen am Blutbade.*; *Die Verhaftung von 130 Kommunisten.*; uo. jún. 20. *17 Tote, 83 Verwundete.*; uo. *Der Arbeiterrat. Der blutige Sonntag in der Sitzung des Kreisarbeiterrates.* A munkástanács üléséről szóló beszámoló ismerteti a szociáldemokraták felszólalását, akik a magyarokat azzal vádolták, hogy parancsukra történt a puccs. A kommunisták Matthias Eldersch és Schober lemondását követelték.

⁴⁹⁶ ÖSA K 261. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer.

⁴⁹⁷ Der Kampf, 1919. okt. 4. *Dokumente zur Geschichte des 15. Juni.*; Gleichheit, 1919. okt. 7. *Aus dem kommunistischen Sumpf.* A rendőrség 1919. aug. 13-án tartotta le Bettelheim Ernőt. ÖSA NPA Fasc. 881. LU I/3. 110/1a.

⁴⁹⁸ KARL RADEK: *Die Lehren eines Putschversuchs.* Die Kommunistische Internationale, 1920. 9. sz. 29–37. old. Erre válaszolt Bettelheim, a Kommunismus 1921. aug. 15-i 29/30. és szept. 1-i 31/32. számában, *Die Bettelheimerei* címmel.

⁴⁹⁹ ÖSA Abt. VA BÍ 22/NÖ 5068. 25382/1920. jún. 16. Schober jelentése; Kommunismus, 1920. jún. 19. 23. sz. *15. Juni*; uo. 1921. jún. 15. 21/22. sz. JOHANNES WERTHEIM: *Die österreichische Bettelheimerei.* J. Wertheim e cikkében Elfriede Friedländerrel vitatkozik, aki (akkor már a német kommunista pártban dolgozott Ruth Fischer néven) „ellenforradalmár pamfletek módjára bemoesolja a forradalmárokat”. A Kommunismus 1921. júl. 15-i, 25/26. számában Ruth Fischer válaszolt J. Wertheim cikkére. (*Noch einmal die österreichische Bettelheimerei.*)

márát az a meggyőződés hatotta át, hogy a világforradalom hamarosan megvalósul, és úgy gondolták, az ausztriai fordulat meggyorsíthatja ezt a folyamatot. A forradalmi lelkesedés azonban még nem párosult kellő tudással és tapasztalattal. Nem értették még, hogy csak az egységes munkáosztály más dolgozó, elnyomott rétegekkel szövetségben szabadíthatja fel az országot a kizsákmányolás, az elnyomás alól. Amíg ennek feltételei nem értek meg, nem kerülhet sor döntő ütközetre. Bírálhatjuk a magyar proletárhatalom vezetőit is, hogy nem mindig helyes módszerekkel nyújtottak segítséget. De segítséget adni kötelességük volt. A munkásoknak, a forradalmi pártoknak nemzetközi méretekben össze kell fogniuk, szervezetten támogatniuk kell egymást az imperializmus elleni harcban. 1919-ben a fiatal, ezért gyenge kommunista pártoknál erre még fokozottabb mértékben volt szükség. Az osztályharc frontján, annak minden szakaszán, a burzsoázia is nemzetközi méretekben fog össze. A proletariátus lefegyverezné magát, ha lemondana a közös küzdelemről. Ezt a századforduló után opportunistává lett szociáldemokrata pártok is világosan látták, és a II. Internacionálé keretében éltek is ezzel az eszközzel. Mozgalmaik, irányvonaluk egyeztetésével, egymás anyagi támogatásával törekedtek céljaik megvalósítására. Igaz, tiltakoztak, rágalmaztak, ha a kommunisták saját, forradalmi céljaikért tették ugyanezt, s ilyenkor a burzsoáziával közös platformról támadták a kommunistákat. A felszabadításért folyó elszánt küzdelemnek azonban nem állhatták útját.

Az osztrák kommunisták azonban nem mérték fel reálisan a munkáosztály megosztottságából származó erőviszonyokat. Abból az objektív helyzetből indultak ki — ezt a szociáldemokraták is hangoztatták —, hogy a munkáosztállyal szemben álló burzsoázia gyenge ahhoz, hogy megakadályozza a proletariátust a hatalom kivívásában. De nem vették figyelembe, hogy csak szívós munkával nyerhetik meg a harcra kész tömegeket. Azt hitték, ha megindítják a küzdelmet, magukkal ragadják az egész proletariátust. És ha a fiatal osztrák kommunista párt saját tömegeinek megítélésénél tévedett, mennyivel könnyebben tévedhetett a tájékoztatásukat figyelembe vevő magyar testvérpárt! Igaz, szívesen is hittek minden biztatásnak. Őszinte proletár internacionalizmusuk, a nemzetközi munkáosztály ügyéért érzett felelősségük mellett ez is arra készítette a magyar kommunistákat, hogy maximális támogatást adjanak az osztrák munkáosztálynak. Ha ennek módja nem is volt mindig mentes a hibáktól, ne feledjük, a Tanácsköztársaság léteért harcolt, amelyet az imperialista hatalmak és támogatóik fojtogató gyűrűjében kellett megvívnia. Cselekedeteiknek rugója mindig a munkáosztály, a dolgozók érdekeinek védelme volt, meg akarták őket óvni a vereségtől.

Az osztrák kommunistákat és Bettelheimet is az vezette a forradalmi akció előkészítésében, hogy Ausztriában is megteremtsék a proletárdiktatúrát, s hogy egyben a magyar proletárhatalmat, a nemzetközi munkásmozgalom ügyét támogassák. Elhamarkodott és a munkásmozgalomnak kárt okozó tettüket bírálunk kell, megállapítva, hogy az ő hibájuk a tapasztalatlan, de áldozatkész forradalmárok hibája.

Az osztrák reakció jó alkalomnak tekintette június 15-e eseményeit arra, hogy kísérletet tegyen a Magyarországi Tanácsköztársaság és Ausztria

diplomáciai kapcsolatának megszakítására. Ebben természetesen benne volt az antantmissziók keze. Éppen ezért a kormány szociáldemokrata tagjai részt vettek a bécsi magyar követség ellen folytatott rágalom-hadjáratban. Otto Bauernek ez nem lehetett kellemes, hiszen jól tudta, hogy a munkások nagy tömegei együtt éreznek a magyar proletárhatalommal, és érzékenyen reagálhatnak a Tanácsköztársaság-ellenes intézkedésekre. A béketárgyalások miatt mégis kénytelen volt bekapcsolódni a magyar követség elleni fellépésbe, bár nem volt híve az ilyen nyílt támadásnak. Jegyzéket intézett a követséghez, amelyben a következő állt: Megbízható forrásból tudomására jutott, hogy bizonyos Bettelheim Ernő, aki a követség beosztottja, az osztrák belügyekbe beavatkozott. Mint nemkívánatos elemnek távozását kéri. A magyar követ válaszában közölte, hogy ilyen nevű férfi nincs a követségen, és vele nem tartanak kapcsolatot.⁵⁰⁰

Schobernek azt a figyelmeztetését, hogyha nem lépnek fel a magyar követség ellen, úgy újabb zavargások lesznek, Bauer elhárította. Azt javasolta, várják meg, amíg Berlin dönt, hogy elfogadja vagy visszautasítja a békeszerződést.⁵⁰¹

Bauer saját helyzete tisztázására Danneberget és Kautskyt Kun Bélához küldte, s hosszú levélben magyarázta, miért nem lehet szó Ausztriában a tanácsköztársaság kikiáltásáról. Igyekezett rávenni Kun Bélát, hogy mondjon le minden erre vonatkozó kísérletről. Indokolta személyes találkozásuk akadályát: nem maradna titokban, jelentőségét a hazai és a külföldi sajtó eltúlozná, az antant pedig bebizonyítottan látná azt a feltevését, hogy Berlin és Bécs, Budapest és Moszkva egymással kapcsolatban álló összeesküvők. A következő okokat hozta fel, hogy miért lehetetlen a proletárdiktatúra Ausztriában: Ausztria nem állam, hanem tartományok laza szövetsége. A tartományok gyűlölik Bécsset, az elszakadás gondolatával foglalkoznak, kevés ott az ipari munkás, nem tudják megakadályozni a centrifugális törekvéseket. Egy esetleges proletárkormány köre csak a fővárosra, a Wiener-Neustadt-i ipari területre és Stájerország felső részére korlátozódhatna, és e területet lehetetlen élelemmel ellátni. Most Bécsset és az iparvidéket az antant látja el, de a bolsevik Ausztriától megvonná a segítséget, hasonlóan megszakadna a cseh és a lengyel szén importja is. A nélkülözés a tömegeket a proletárdiktatúra ellen fordítaná. Ausztriának katonailag is más a helyzete, mint Magyarországnak. Az antant Ausztrián át bonyolítja le a közlekedést Csehszlovákiával és Lengyelországgal, nem tűrné tehát, hogy ettől az átjáró területtől megfosszák. A Tirolban és Karintiában tartózkodó olasz csapatok és a vonaton egy órányira levő cseh csapatok könnyen bevonulhatnának Bécsbe. A továbbiakban Bauer kifejti, hogy véleménye szerint Csehszlovákia most nem térne a bolsevizmus útjára akkor sem, ha Ausztriában tanácsköztársaság lenne. Részletesen ír arról, hogy milyen események várhatók Németországban a békeszerződés aláírása vagy az aláírás megtagadása esetén, és következtetéseket von le, mit tenne az antant az egyik vagy a másik esetben.

⁵⁰⁰ OL Küm. Bécsi követség iratai. 11. cs. 2695/1919. jún. 27. és 28.

⁵⁰¹ W. GOLDINGER i. m. 57. old.

Végül megállapítja, hogy a kis államok most nem tehetnek mást, mint hogy kitartanak, harci erőiket megőrzik. Kifejezi együttérzését Magyarországgal, és megállapítja, hogy a nézetekben és taktikában fennálló különbség ellenére a két ország sorsa és érdekei szorosan összefonódnak, mert magyar ellenforradalom veszélyes lenne az ő számukra, osztrák ellenforradalom pedig egy Magyarország elleni támadás kiinduló pontjává tenné Ausztriát.⁵⁰²

Ez a barátságos hangú levél — amelyben Bauer Ausztria belső és nemzetközi helyzetének reális elemzését adta, és ugyanakkor nem mulasztotta el, hogy hangsúlyozza a nézetekben és „taktikában” fennálló különbségeket — nem a közeledés jele volt. Az osztrák szociáldemokrata vezetők forradalmi tömegeiket szerették volna elszigetelni a Tanácsköztársaság befolyásától. A centrista Bauer ehhez békés utat keresett. A levél után, és azzal párhuzamosan, az Arbeiter-Zeitung cikkei támadták a magyar követséget, kijelentve, hogy az a bolsevik propaganda központja, irányítója. Azzal is megvádolták Czöbel követet, hogy megvesztegette a bécsi rendőrség embereit,⁵⁰³ megszerezte a bécsi csatornahálózat tervét, amelyet az Osztrák—Magyar Bank kirablásához akartak felhasználni, Reichenauban pedig két magyar ellenforradalmár tiszt ellen az ő megbízásából kloroformos mérényletet akart elkövetni a követség egyik embere.⁵⁰⁴

Azért volt szükség ezekre a vádakra, mert az antant el akarta távolítani Czöbelt Bécsből. A magyar katonai titkos szolgálat jelentette, hogy Clemenceau a bécsi francia missziónak 1919. június 18-án ilyen értelmű utasítást küldött. Ennek indokai a következők voltak: Németországtól ki kell erőszakolni a békeszerződés aláírását, s ennek érdekében a magyarországi francia csapatokat a Rajnához küldik. A franciaországi csapatok nem megbízhatók, és a már szabadságolt katonák bevonulására nem számíthatnak, ezért szükséges így intézkedni. Szlovákiában és Erdélyben ezáltal a hadsereg meggyengül, nem remélhetik tehát, hogy a bolseviz-

⁵⁰² ÖSA K 262. Ungarn Varia. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. 1919. jún. 16.; PI Archívum 689. f. I/3. 6e. 1919. jún. 17. Ágoston a levél ismertetése után hozzáfűzi: „Ez a közeledési kísérlet érdekes most, amikor a bécsi lapok tüzet okádnak ellenünk, hogy mi csináltuk a tüntetést, s mi akarunk Ausztriának dik-tálni”; A. D. Low: *The first Austrian* . . . 189—192. o.

⁵⁰³ Otto Bauer és Czöbel követ között a rendőrség megvesztegetése ügyében levél-váltás volt. E levelek tartalmából arra lehet következtetni, hogy a magyar követ-ségre a rendőrség provokációs céllal küldte be egyik emberét. A követség alkalmazásában levő vörösőr. Battik pedig az osztrák rendőrtanácsossal, Brandl-lal kapcsolatban állt, kétszínű játékot folytatott, mindkét fél számára hamis híreket közvetített. PI Archívum 697. f. 1919. jún. 28. és júl. 1. Battik megbízhatatlanságáról számos későbbi irat is tanúskodik. Uo. 614. f. 1/1920—9389. 1919. dec. 2., 4., 5. és 1920. ápr. 17.; FL Budapesti kir. ügyészség. IV/13/2977/1919. 1920. márc. 18. Minderről lásd még: ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5067. 23062/1919. jún. 26.; uo. Präsidialakten. 6. I/1. Ungarn. 1806/1919. jún. 26. Schober jelentései; uo. 1892/1919. júl. 1. Czöbel levele Bauerhoz; uo. 1951/1919. júl. 5. Schober cáfolja Czöbel követ levelében közöl-teket; uo. 1965/1919. júl. 7. Pollak rendőrtanácsos nyilatkozata az ő és Brandl tárgya-lásairól a rendőrügnyökkel és Battikkal.

⁵⁰⁴ ÖSA NPA Fasc. 881. LU I/3. 5290/1919.; uo. Abt. VA BI 22/NÖ 5067. 24237/1919. jún. 17.; uo. 5068. 33806/1920. PI Archívum 697. f. 1919. jún. 21. Viktor Lefford ügyvéd levele Czöbel Ernőhöz Brandl rendőrtanácsossal folytatott tárgyalásáról; uo. 614. f. 1/1920—6302. 1919. aug. 26. Czöbel Ernő vallomása; Reichspost, 1919. jún. 18. *Ein Attentatsversuch ungarischer Emissäre.*

mus ellen eredményesen harcolhatnak. Más eszközökkel kell a magyar bolsevista kormánnyal szemben fellépni. A franciák korábban úgy látták, hogy a magyar követség engedélyezése Bécsben előnyös, de az utóbbi időben kifejtett propaganda Ausztriát a bomlás veszélyével fenyegeti. Ezért a francia megbízott követelje az osztrák kormánytól a bécsi magyar követség, de legalább a „veszélyes” személyek, Czöbel és Linder kiutasítását. Ha a kormány erre nem hajlandó, újra életbeléptetik Ausztria ellen a blokádot.⁵⁰⁵

Gondoskodtak arról, hogy az osztrák kormány ne habozzon utasításukat teljesíteni. Czöbel jelentése alapján Kun Béla közölte Böhm Vilmossal is: Cuninghame úgy nyilatkozott, hogy kommunista mozgalmak esetén Béctől az élelemszállítmányokat megvonja.⁵⁰⁶ Cuninghame az osztrákok tudomására hozta még azt is, hogy Budapest parancsára a bécsi magyar követség június 24-e és 26-a között akciót tervez. Újabb kommunista puccsot robbantanak ki, és ezzel egyidejűleg a magyar Vörös Hadsereg megtámadja Ausztriát. Felhívta az osztrák kormányt, vegye komolyan ezt az információt, s ha nem érzi magát elég erősnek, kérje az antantcsapatok segítségét.

Ausztria nem kért segítséget, nem akarta megszállással súlyosbítani helyzetét. Úgy nyilatkoztak, hogy képesek megvédeni magukat.⁵⁰⁷ Az Arbeiter-Zeitung cáfolta a magyarok tervéről szóló hírt. Megírta, hogy a magyaroknak tulajdonított támadási tervet a régi vezérkar dolgozta ki arra az esetre, ha Bécsben munkásfelkelés törne ki. De még ha igaz volna a hír, akkor sem járna sikerrel, mert a munkások és katonák ellenállnának.⁵⁰⁸ Azért mindenestre szigorított határozást rendeltek el az osztrákok.

A belügyminisztérium pedig még azt a kívánságát is közölte a magyar határőrséggel, hogy a királyhidai vörösőröknek, akik rendszeresen átjártak Bruckba, tiltsák meg a határátlépést. Azzal indokolták óhajukat, hogy a magyar vörösőrök jobb anyagi helyzete dezorganizálólólag hat az osztrák határőrökre.⁵⁰⁹

A Cuninghame által Bauerral közölt magyar támadási tervet az antant vagy az osztrák reakció hitelesnek akarta feltüntetni, ezért továbbadták a hírt, és a német lapok is ismertették e koholmányt.⁵¹⁰

⁵⁰⁵ HL Vörös Hadsereg Főparság. 1919—629/166. A hadsereg főparancsnokságra jún. 29-én ért az irat.

⁵⁰⁶ PI Archívum 501. f. 1/6. 6e. 1919. jún. 22.

⁵⁰⁷ ÖSA NPA Fasc. 881. LU I/10. 4920/4. jún. 20. Sailler összekötő tiszt jelentése. A. D. Low: *The first Austrian* . . . 192—193. o. Julius Deutsch intézkedett a határ megerősítéséről, de Bauerhoz intézett levelében azt írja, nincs valószínűsége a magyarok támadásának. ÖSA NPA Fasc. 881. LU I/10. 4921/4. jún. 21. Schober viszont azt jelenti, olyan hírek jönnek, hogy a vöröskatonák átszivárognak Ausztriába, hogy a tanácsköztársaságot kikiáltásuk, s még gépfegyvereket is átcsempésznek. Uo. 4924/4. jún. 20. Másik jelentésében arról számol be, hogy osztrák vöröskatonák hazafirt leveleiből kitűnik: Bécs ellen akar támadni a Vörös Hadsereg. Uo. 5047/4. jún. 26. A belügyminisztériumtól is ilyen tájékoztatás érkezik a külügyminisztériumhoz, bizonyára Schober hírei alapján. Uo. 5394/4. júl. 14.

⁵⁰⁸ Arbeiter-Zeitung, 1919. júl. 7. *Die Eroberung Wiens*.

⁵⁰⁹ PI Archívum 603. f. 4/3. 6e. 76. és 80. 1. 1919. jún. 23. és 24.

⁵¹⁰ Münchener Neueste Nachrichten, 1919. jún. 25. *Die Entente und Deutsch-Österreich*.

Cuninghame még más úton is próbálkozott, hogy a Tanácsköztársaságot gyengítse, ha már az antantnak nem állt módjában csapatokat küldeni a proletárhatalom ellen. Ebben az időben fokozottan támogatta az ausztriai magyar ellenforradalmi emigrációt, amint erről Otto Bauer Czóbel tájékoztatta.⁵¹¹ Bauernak ez a beszélgetése a magyar követvel arra enged kezettenni, hogy a nyilvánosság előtt folyó támadással párhuzamosan Bauer Czóbel útján tudtára adhatta a Forradalmi Kormányzótanácsnak, hogy csak az antant és a reakció nyomására kényszerült erre a magatartásra. Így válik érthetővé az is, hogy Kun Béla a rágalmakat, az osztrák rendőrség tevékenységét és a sajtó uszító hangját visszautasító erélyes jegyzéke⁵¹² után engedett és visszahívta Czóbel Ernőt Bécsből.⁵¹³

A visszahívást még megelőzte Schober rendőrfőnöknek a belügyminiszterhez küldött jelentése a Tanácsköztársaság megbízottainak ausztriai tevékenységéről, az osztrák kommunistáknak küldött magyar pénzről, Bettelheim szerepéről a június 15-i eseményekben, a Tanácsköztársaságot támogató kommunistákról, Volkswehr-tagokról, matrózokról stb.⁵¹⁴ E jelentés nyilvánosságra kerülésének története a következő: Cuninghame június végén olyan anyagot kért Schobertől, amellyel nyomást gyakorolhat az osztrák kormányra, hogy távolítsák el Czóbel Ernő követet és körét. A megkapott „szenzációs” anyagot Cuninghame egy újságíró előtt szabadon hagyta, hogy az elolvashassa. A Der Neue Tag című lap július 4-én az anyagot teljes terjedelmében közölte.⁵¹⁵ Schober ezt előbb rossz néven vette Cuninghame-től, mert félt a következményektől. Ugyanis a szociáldemokrata minisztereknek nagyon kellemetlen volt a cikk megjelenése, és még

⁵¹¹ PI Archívum 500. f. 12/16. 6e. 5. 1. Az antantmissziók támogatásával, az ő vonatukon közlekedtek az ellenforradalmárok Bécs és Szeged között. TH. CUNINGHAME (*Dusty Measure*. 344. old.) erről a következőket írja: Mindazok a tiszték és altiszték, akik Horthyhoz akartak csatlakozni, általa aláírt igazolvánnyal utazhattak. Bauer ezt nem kifogásolta. Azt mondta: „Egyszerre, vagy egy vonaton ne küldjön sokat.”

⁵¹² ÖSA Präsidialakten 6. Ungarn 5/3. 1933/1919. júl. 6. Kun jegyzéke és Bauer válasza; Népszava, 1919. júl. 8.; Arbeiter-Zeitung és Wiener Zeitung júl. 8.; Die Soziale Revolution és a Reichspost júl. 9-i számai foglalkoznak a jegyzékváltással.

⁵¹³ Schober júl. 12-én jelentette, hogy Czóbel és Kunfi júl. 11-én du. 3/4 4 óraker autóval Budapestre utaztak. Kunfi néhány napon belül visszatér. Otto Bauer 13-án az osztrák távirati irodának a következő hírt adta le: Czóbel követet jelentéstételre hazahívták. Ideiglenes vezető Ágoston Péter, akivel a két ország közötti konfliktusról tárgyaltak, s már rendeződött is. ÖSA Präsidialakten 6. Ungarn 5/3. 2004. és 2042. Czóbel Ernő 1920 januárjában, fogvatartása idején, bizonyítás kiegészítésére kérvényt adott be, s ebben többek között a következőket írta: „... egyrészt az osztrák közvélemény támadásai következtében Otto Bauer osztrák külügyminiszter és a köztem levő hivatalos viszony elromlott, másrészt az akkor a Magyarországi Tanácsköztársasággal háborús állapotban levő antanthatalmak, kiknek már súlyos befolyásuk volt akkor az osztrák ügyekre, meg akarták alázni a magyar Tanácsköztársaságot, s két jegyzékben is kérték a bécsi kormánytól az én elismerésem visszavonását. — Nem akarván mérgecsinálni az amúgy is komplikált szituációt, visszaléptem.” PI Archívum 614. f. 1/1920—6302.

⁵¹⁴ A jelentés egy példányát a külügyminisztérium is megkapta. ÖSA NPA Fasc. 916. LU 22/1. 5140/4. 1919. júl. 1.

⁵¹⁵ Der Neue Tag, 1919. júl. 4. *Die Verbrecher in der Bankgasse* és uo. *Fort mit der ungarischen Gesandtschaft!*

az is szóba került, hogy Schobernek emiatt távoznia kell.⁵¹⁶ De amikor az ügy úgy zárult, hogy ő maradt és a magyar követnek, Czóbel Ernőnek kellett elhagynia Bécsset, Schober könyvet küldött ajándékba Cuninghame-nek a következő sorokkal: „Őn volt az, aki megtanított, hogy reménytelen helyzet elszánt győgymódot követel.”⁵¹⁷

Schober az adatok egy részét a követségre került szélhámos Battik detektívtól kapta, többek között azt a képtelen hírt is, hogy a követség Bécs csatornahálózatának rajzát beszerezte és megállapította, hogy a Bankgassei épületből a csatornán át megközelíthetik az Osztrák—Magyar Bankot, amelynek kirablását tervezi. Számos adat birtokába pedig úgy jutott Schober, hogy az első időktől kezdve „a magyar követség épületét feltűnés nélkül megfigyelés” alatt tartotta, s mindenki után nyomoztatott, aki csak a követségen megfordult. Az adatok között akadt olyan, aminek valódiságához nem fért kétség. Így a rendőrség pontosan tudta, hogy az osztrák kommunisták közül kik jártak be a követségre; csillagászati számokat közölt arról, hogy mennyi pénzt kaptak Magyarországról az osztrák forradalmárok (kétségtelen, hogy támogatták őket), megfelelt a tényeknek az is, hogy osztrák kommunista matrózok őrizték az épületet. Csak azt nem említette a rendőrfőnök, hogy a követség ellen intézett májusi ellenforradalmi rablótámadás után vált az őrség szükségessé, mert az osztrák rendőrség csak megfigyelte az épületet, de védelmet nem nyújtott a magyar diplomatáknak.

Schober jegyzéke a követségnek március végétől elkövetett „bűneit” sorolja fel. Vajon miért hallgatott erről eddig, s miért csak akkor vált szükségessé a leleplezés, amikor az antant követelte a magyar követ távozását?

A Der Neue Tagban megjelent adatokat, valamennyi újság, köztük az Arbeiter-Zeitung is átvette, bár hozzáfűzte, hogy amíg a vádak nincsenek bebizonyítva, nem tekinthetők hiteleseknek. Egyik cikkében védelmezte a magyar szociáldemokratákat, azt írva, hogy a Kormányzótanács több tagja helyteleníti az osztrák kommunista párt anyagi támogatását, mert tudják, hogy ezzel ártanak az osztrák munkásoknak. Bírálta a burzsoá sajtót is, amiért a magyar követség távozását követeli, holott gazdasági tárgyalásokra szükség van, és ezeket jobb a követség útján folytatni. „Kémek” pedig követség nélkül is bejöhethetnek az országba.⁵¹⁸

A különböző pártok támadása a proletárhatalom ellen részben meggyőződésükből fakadt,⁵¹⁹ részben a győztes hatalmáknál is érdemeket

⁵¹⁶ PI Archívum 697. f. A követség sajtóosztályáról Seres jelentése 1919 július elején. Schober júl. 4-i jelentésében közölte a kancellári hivatalal s az illetékes miniszterekkel, hogy a Der Neue Tag főszerkesztőjét, Karpelest kérdőre vonta, kitől szerezte meg a lapjában leközölt anyagot, amelyre azt a választ kapta: az illető nevét nem adhatja ki, de biztosítja Schobert, nem a rendőrség emberei közül való. ÖSA Präsidialakten 6. I. Ungarn. I/1. 1928. Így próbált mentegőzni Schober.

⁵¹⁷ TH. CUNINGHAME: *Dusty Measure*. 343—344. o.

⁵¹⁸ Arbeiter-Zeitung, 1919. júl. 5. *Geld aus Ungarn* és uo. „*Enthüllung*” über die ungarische Gesandtschaft.; uo. júl. 6. *Ungarische Agenten und Wiener Bourgeois*.

⁵¹⁹ Reichspost, 1919. júl. 8. *Die Umtriebe der ungarischen Gesandtschaft in Wien.*; uo. júl. 9. *Verlangen der Regierung nach Abberufung des ungarischen Gesandten.*; uo. júl. 10. *Die Vertrauensleute des ungarischen Gesandten Czobel*.

akartak szerezni ezzel. Bauer kinos és kényszerű helyzetét ez ügyben a kommunisták lapja is jelzi, amikor megírja, hogy nem saját elhatározásából, hanem jobboldali nyomásra lépett fel a követség ellen.⁵²⁰ Valóban nehéz helyzete volt Bauernak, mert minisztertársai, a burzsoázia képviselői — bár alaptalanul — kommunistának tartották. De Czóbellel szemben nem volt elutasító a magatartása, hiszen még június 15-e után is másfélórás barátságos beszélgetést folytatott vele.⁵²¹

Halstead azonnal jelentette feletteseinek a Der Neue Tag leleplezését, s a cikk megjelenése napján türelmetlenül állapította meg, hogy a felfedett tények ellenére a magyar követ még marad. Egyben felhívta a békekonferencia figyelmét, hogy olyan magyar személyek, akik „a békét szeretik”, azt a meggyőződésüket közölték vele: „csakis külföldi intervenció döntheti meg a kommunistákat.”⁵²²

Ágoston Péter július 1-én Pozsonyban volt a Csehszlovákiával kötendő fegyverszüneti szerződés aláírására, innen egyenesen Bécsbe ment. Az új követ — Böhm Vilmos — kinevezéséig, illetve az ügyek átvételéig, ideiglenes megbízással ő látta el a követi teendőket. Ezzel alkalmuk nyílt a proletárhatalmat ellenző magyar szociáldemokrata vezetőknek arra, hogy az imperialista hatalmak megbízottaival közvetlenül és szabadon tárgyaljanak.

Halstead, az amerikai misszió vezetője július 6-án meglepedéssel jelentette a béketárgyalás bizottságának, hogy Ausztria kormánya a bolsevista uralom megdöntésére irányuló első lépésként eltávolította „a magyarországi ügynevezett »követet« és ügynökeit, valamint egyéb összeesküvő társait Bécsből”. Halstead javasolta, kérjék fel az osztrák kormányt, hogy ne fogadja a „Kun Béla-kormány” más megbízottját sem. Felhívta a figyelmet arra, hogy amíg a Tanácsköztársaság fennáll, Ausztria mindig veszélyben forog, tehát meg kell dönteni a magyar proletárhatalmat.⁵²³

Feltehető, hogy a szociáldemokrata vezetők nem akarták a magyar követ eltávolítását, nem akarták a diplomáciai kapcsolatok megszűnését, ugyanazon okokból, amelyek a kapcsolatok felvételére indították őket. Ekkor különösen — aratás idején — még több reményük lehetett arra, hogy Magyarországról gabonát kapnak. Hogy július elején mégis kérték a követ visszahívását,⁵²⁴ ennek okát az eddig ismertetteken, és a keresztényszocialisták és a szövetségesek nyomásán kívül⁵²⁵ másutt is kell keresnünk.

⁵²⁰ Die Soziale Revolution, 1919. júl. 12. *Und jetzt?*

⁵²¹ PI Archívum 500. f. 12/16. 6e. 7. 1. Czóbel jelentése Kun Bélához a Bauerrel folytatott jún. 24-i megbeszélésekről.

⁵²² *Papers PPC* XII. köt. 537. o. 1919. júl. 4.

⁵²³ Uo. XII. köt. 538–539. o. 1919. júl. 6.

⁵²⁴ Az Arbeiter-Zeitung júl. 9-i száma közölte Bauer Kunhoz intézett jegyzékét, amelyben Czóbel visszahívását kérte. Bauer ezt azzal indokolja, hogy a követség egyes szervei beavatkoztak az osztrák belügyekbe és területenkívülségüket felhasználták „büntetendő események előkészítésére”. Ha Czóbel maga nem is vett részt mindebben, de túrta a követség ilyen irányú munkáját. (*Antwort an Béla Kun. Herr Czobel ist nicht mehr genehm!*)

⁵²⁵ Ágoston Péter Bauer magatartását ez ügyben a következőkkel indokolta: a francia misszió gyengíteni akarta Bauer pozícióját, mert Franciaország rossz szemmel nézte Anschlussra törekvő politikáját. „Bauer szerint a Czóbel elleni támadásokat a francia misszió inszenálta”, s Bauer kénytelen volt engedni, mivel most Párizsban

Befolyásolta őket a német békeszerződés aláírása, de különösen az, hogy híreket kaptak a Tanácsköztársaság növekvő nehézségeiről, és számoltak a magyar munkáshatalom összeomlásával. Cnobloch jelentésében beszámolt Böhmnék a Tanácsok Országos Gyűlésén elhangzott ama kijelentéséről, hogy a győzelem ellenére a hadsereg soraiban bomlás tapasztalható. Az osztrák követ a június 24-i ellenforradalmi lázadásról pedig azt írta: még nem tisztázódott, hogy a puccsistákat milyen kapcsolat fűzte a tanácskormány egyes tagjaihoz, az antanthoz, a szegedi kormányhoz.⁵²⁶ Tudomása volt Cnoblochnak a Tanácsköztársaság más nehézségeiről is.⁵²⁷

Az amerikai megbízott ebben az időben igen elégedett volt az osztrák szociáldemokratákkal, akik június 15-én is bebizonyították, hogy erélyesen lépnek fel minden kommunista kísérlet ellen. Amikor e nap eseményeiről részletes jelentést küldött, megvédte a hadügyi (Julius Deutschot) és a külügyi államtitkárt (Otto Bauert) az osztrák burzsoázia ama vádjával szemben, hogy kommunisták. Bauert védve azt írta: „Amennyire én meg tudom ítélni dr. Bauert, nézetei minden vonatkozásban szemben állnak a kommunizmussal, és a vele folytatott beszélgetéseknél még annak sem adta jelét, hogy elméletileg szimpatizálna a kommunizmussal.” De a többiekkel is elégedett: „Egészében a munkások pártjának magatartása minden tekintetben korrektt volt — írja június 15-e eseményeivel kapcsolatban. — Szilárdságuk forrása a kommunizmus elítélése és ez rendkívül értékes.”⁵²⁸

Június 15-e kudarca a biztonság érzésével töltötte el az osztrák szociáldemokratákat a tekintetben, hogy elég erősek a forradalmi kísérletek elfojtására. De a magyar ellenforradalmárokat is bátorította az, hogy a Tanácsköztársaság nem számíthat külső segítségre. A Bécsben élő magyar polgári politikusok közül néhányan június 15-e előtt Bíró Lajos íróval tárgyaltak olyan polgári—szociáldemokrata kabinet alakításáról, amelyben egy-két kommunista is részt venne. Békés megegyezéssel kívánták a kormányátalakítást, és Bírótól azt várták, hogy közvetítő lesz Kun Béla és közöttük. Június 15-e után már újabb javaslattal álltak elő: a szegedi ellenforradalmi kormány képviselőit is be akarták vonni a kabinetbe.⁵²⁹ A Magyarországon

hiteltárgyalásokat folytatnak. „Ezért ezek a Czóbel elleni támadások pénzügyi manőver is lehetnek.” PI Archívum 689. f. 1/3. 6e. 1919. jún. 10.

⁵²⁶ ÖSA NPA Fasc. 887. LU 2/3. 4914/4. és 5116/4. 1919. jún. 22. és 26.; A. D. Low: *The Soviet Hungarian Republic* . . . 72—73. o.

⁵²⁷ A budapesti osztrák követ és az osztrák hadügyminisztérium jelentése ÖSA NPA Fasc. 887. LU 2/3. 5459/4., 5591/4., 5602/4. 1919. júl. 21—27.

⁵²⁸ *Papers PPC XII.* köt. 533. old. 1919. jún. 17. Az egész jelentést lásd: 532—534. o. Otto Bauer 1933 után, 1938-ban bekövetkezett haláláig kritikusan felülvizsgálta korábbi nézeteit és a kommunistákkal való együttműködés gondolatához közeledett. Az osztrák szociáldemokraták bírálták és még ma is bírálják ezért, így Julius Braunthal is O. Bauer válogatott műveihez írt bevezető tanulmányában. OTTO BAUER: *Eine Auswahl aus seinem Lebenswerk.* Mit einem Lebensbild Otto Bauer von Julius Braunthal. Verl. der Wiener Volksbuchh., Wien 1961.

⁵²⁹ PI Archívum 500. f. 12/16. 6e. 2. 1. Czóbel Ernő követ 1919. jún. 24-i jelentése Kun Bélához, amelyben Bíró Lajos számára instrukciókat kér a referált ügyben. A további fejleményekről csak annyit tudunk, hogy Czóbel Ernő júl. 3-án értesítette Kun Bélát: „Bíró Lajos mihelyt jobban van, lejön. Talán már néhány nap múlva. Egyelőre igen rossz bérben.” OL Küm. Bécsi követség iratai. 12. cs. 2892/1919. Úgy látszik Kun személyesen akart információkat kapni Bírótól.

hosszabb ideje előkészített ellenforradalmi lázadás számára is kedvező volt a külpolitikai helyzet. Bár a belső tényezők döntötték el az időpontot, kétségtelen, hogy a június 24-i ellenforradalmi puccs sikeréhez nagyobb reményt fűztek a nemzetközi helyzet ilyen alakulása folytán.

Az osztrák sajtó bőven foglalkozott a június 24-i budapesti eseményekkel, mint annak bizonyítékával, hogy sokan ellenzik a proletárhatalmat, amely csak „véres terrorral” tudja fenntartani uralmát.⁵³⁰ Az Arbeiter-Zeitung megismétli a polgári sajtó rémhíreit, ír a terroristák „garázdálkodásáról”, hogy antibolsevista munkásokra tüzelnek, s végül közli az MTI jelentését, hogy nincsenek terrorcsapatok, teljes a nyugalom Budapesten. Ugyanekkor sötét képet fest Budapest élelmezési helyzetéről, a drágaságról, kétségtelenül azért, hogy az osztrák munkásoknak bebizonyítsa, ha szembefordulnak az antanthatalmakkal, a Tanácsköztársaságtól nem várhatnak segítséget. A szociáldemokraták lapja közli Romanellinek Kun Bélához intézett egyik jegyzékét, amely többek között a következőket tartalmazza: az önök kormányának sincs több joga magát törvényesebbnek tekinteni, mint az ország más vidékén alakult kormánynak, mert egyik sem képviseli az összes társadalmi osztályokat. Az Arbeiter-Zeitung ezzel a közleménnyel a Kormányzótanács tekintélyét és súlyát igyekezett csökkenteni a proletárok előtt.⁵³¹

Június végén — július elején az osztrák szociáldemokraták és a kommunisták a munkástanácsok parlamentben üléselő második kongresszusán csaptak össze. A kommunisták az érvek fegyverével folytatták azt a küzdelmet, amelyet június 15-én a rendőrök sortüze vérbe fojtott. Június 30-án kezdődött a kongresszus. Előző napon, 29-én, a keresztényszocialisták parasztok tömegeit vonultatták fel Bécs utcáin, hogy bizonyítsák, a parasztság hatalmi tényező. A kongresszus napján a kommunista párt tömeggyűlést tartott a Rathaus előtt, s itt Koritschoner beszédében arra hívta fel a munkásokat, ne csatlakozzanak Noske Németországához, hanem a felszabadult orosz és magyar proletariátushoz. Melcher is beszélt a gyűlésen, az osztrák tanácsköztársaság azonnali kikiáltását követelte. Bírálta a koalíciós kormányt, amely sem az éhínséget nem tudja megszüntetni, sem elviselhető békeszerződést nem tud kiharcolni, mert Anschluss-politikája miatt úgy bírálják el Ausztriát, mint Németországot. Csak az segít, ha a munkásosztály veszi át a hatalmat.⁵³² Ez a gyűlés azt bizonyította, hogy a kommunistákat ért vereség zavart okozott ugyan a pártban, de

⁵³⁰ Reichspost, 1919. jún. 25. *Aus dem bolschewikischen Ungarn.*; uo. jún. 26. *Ein Putschversuch in Budapest*, és *Eine rein kommunistische Regierung in Ungarn.*; uo. jún. 27. *Die Hölle in Budapest.*

⁵³¹ Arbeiter-Zeitung, 1919. jún. 29. *Die Ruhe in Budapest*, és uo. *Die Ernährungsverhältnisse in Budapest.*; uo. júl. 1. *Ereignisse in Budapest.* Ezt a jegyzékét a magyar lapok nem ismertették. Romanelli erre számított is, ezért juttatta el az osztrák sajtóhoz. GUIDO ROMANELLI: *Nell'Ungheria di Bela Kun e durante l'occupazione militare romana. La mia missione maggio-novembre 1919.* Doretti, Udine 1964, 175–177. o.

⁵³² Wiener Zeitung, 1919. júl. 1. Kleine Chronik rovat. *Kommunistenversammlung.*; Die Soziale Revolution, 1919. júl. 2. *Die Massendemonstration vor dem Rathaus.* A lap jún. 25-i számában egy rajzot közölt, amelyen Noske véres bárdal a kezében proletárok tetemein ül, Bauer és Renner cilinderrel a kezükben előtte állnak s azt mondják: „Wir bitten um die gütige Erlaubnis, uns an Deutschland anschliessen zu dürfen.”

tömegei nem hagyták cserben. A kommunisták ellen folyó uszítást még a kerületi munkástanács szociáldemokrata tagjainak egy része is elítélte, s volt közöttük olyan, aki Eldersch lemondását követelte és azt, hogy a rendőrség irányítását a Volkswehr vezetői vegyék kezükbe.

A munkástanács kongresszusán Friedrich Adler a vita bevezetőjében elemezte a kommunisták és a szociáldemokraták közötti ellentét alapját, ami véleménye szerint a történelmi helyzet különböző értékeléséből ered. Utalt a II. Internacionálé stuttgarti kongresszusának határozatára, amely a háború kitörése esetén két feladatot jelölt meg: 1. siettetni a háború befejezését; 2. a háború gazdasági következményeit fel kell használni a kapitalizmus megsemmisítésére. Az első feladatért a szociáldemokraták, a másodikért a kommunisták küzdöttek — mondotta Adler. Ezzel az állításával kisajátította a békeharcot a szociáldemokratáknak, és ugyanakkor elhatárolta őket a proletárforradalom célkitűzésétől. A kommunisták meg vannak győződve, hogy a világháborút világforradalom követi. Mi állandóan vizsgáljuk a nemzetközi helyzetet — folytatta fejtegetését —, azt, hogy milyen lehetőségei vannak a proletariátusnak. Tény az, hogy a hatalom átvétele óta Ausztria teljesen a külföld gazdasági függvénye. És a tényektől vágyaink ellenére sem tekinthetünk el. Ilyen szép variációkban tudták megfogalmazni a szociáldemokrata vezetők 1918 novembere óta hangoztatott, a forradalom követelését elhárító állásfoglalásukat. Beszédeik lényege mindig az volt: ők akarják a forradalmat, de sajnos, a helyzet nem engedi.

Max Adler felszólalásában támadta a kommunistákat, akiknek propagandája oda vezetett, hogy a kommunizmus szó rossz hangzásúvá vált, mert az erőszak eszközét hirdették. Sem Marx, sem a szociáldemokraták — mondotta — az erőszak alatt nem a fegyveres erőszakot gondolják, hanem a proletariátus osztályerőszakát a burzsoázia ellen. A proletariátus egy kis csoportja próbálta rákényszeríteni akarátát a többségre, s még örülni lehet, hogy Ausztria nem jutott München sorsára. Kijelentette, hogy szilárd elhatározásuk a szocializmus útjára lépni, de nem Lenin és nem a német többségi szocialisták útján, hanem harmadik úton.

A kommunista munkástanácstagok bíralták Otto Bauer politikáját és beszédekben — mint Toman is — az osztrák tanácsköztársaság kikiáltását követelték. Toman kifejezte a kommunistáknak azt a kívánságát is, hogy Nyugat-Magyarország a Tanácsköztársaság része maradjon, és ne csatolják kapitalista országhoz, valamint követelte, hogy Ausztria ne szállítson fegyvert kapitalista országnak. Bauer azzal háritotta el az öt bírálók támadását, hogy a kommunisták nem veszik tekintetbe a hatalmi viszonyokat. Újra arra hivatkozott, hogy Ausztria szegény és kis ország, az antant segítsége nélkül nem létezhet, tehát a győztesek akarátát kénytelen figyelembe venni.

Széles körű vita folyt a parasztság magatartásáról. A szociáldemokrata küldöttek megállapították, hogy az a munkásosztállyal szemben ellenséges, ezért nem lehet szó proletárdiktatúráról. Stájerország küldöttének az volt a véleménye, hogy a tartomány felső részében kedvező a helyzet, de másutt nem. Kilencszer annyi a parasztok száma, mint a munkásoké, akarátukat így nem tudják rájuk kényszeríteni. Alsó-Ausztria képviselője elmondta, hogy a parasztok kezében fegyver van és a burzsoázia is támogatná őket.

Ha a kommunisták tovább is az eddigi politikájukat folytatják, „annak azok a vezetők esnének áldozatául, akik évtizedek óta a mozgalom élén állnak”, ezt pedig nem engedik. A Salzburg városa nevében felszólaló küldött elismerte, hogy novemberben még magához ragadhatta volna a hatalmat a munkásosztály, de a jelenlegi helyzetet pesszimistán ítélte meg. A kommunistákon kívül egyedül a szociáldemokrata Josef Frey, a katonatanács elnöke tartotta lehetségesnek a munkásosztály győzelmét, ha a párt a falusi proletariátusra is támaszkodik. Javasolta, vidéken adják a hatalmat a napszámosok, az erdei munkások, a mezőgazdasági cselédek, kisparaszatok és kisiparosok kezébe. Arra nem adhatunk választ, hogy ez az elkésett javaslat milyen eredménnyel járt volna. Vajon ilyen intézkedés után az addig mellőzött rétegei a proletariátusnak a kommunisták mellé állnak-e?

A munkástanács július 2-ig tartó kongresszusán a kisebbségben levő forradalmárok szöszéket kaptak eszméik terjesztésére, de a szociáldemokrata többség akarata érvényesült. Elfogadtatták a már korábban is érvényben levő álláspontot, hogy egyedül a munkástanács hivatott a munkásosztály sorskérdéseiben dönteni. Minden erőszakos kísérlettel, akár a proletariátus kisebbsége, akár a reakció részéről indulna ki, fegyveresen szembeszáll a munkástanács.

A tanácskozás befejezése után a munkástanács vezetői felkeresték Schumpeter pénzügyi államtitkárt, és kölcsönös támogatásukról biztosították egymást.⁵³³

A munkástanácsnak azt a határozatát, hogy tömegakciót egyedül csak ő indíthat, nem tudták a szociáldemokraták maradéktalanul keresztülvinni. A kommunisták befolyása nem szűnt meg, amint ez a július 21-i általános sztrájk szervezésénél később bebizonyosodott.

7. A JÚLIUS 21-I NEMZETKÖZI SZTRÁJK. A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG MEGDÖNTÉSE

A Tanácsköztársaság győzelmes északi hadjárata súlyos helyzetet teremtett Csehszlovákiában. Az „objektív” Reichspost, miközben felháborodottan írt arról, hogy a békeszerződés értelmében a csehek német területeket rabolnak el, mélységes együttérzéssel sajnálkozott azon, hogy Szlovákiában mily nehéz helyzetbe kerültek.⁵³⁴

Az osztrák reakciós körök jól tudták, hogy csak akkor mérhetnek megsemmisítő csapást a forradalmi munkásságra, ha az a szomszédos Tanácsköztársaság létéből már nem meríthet erőt. Ezért támogatták május végén az ellenforradalmárok muravidéki puccsát, június elején pedig a vasutas-sztrájkot és az ehhez kapcsolódó dunántúli lázadásokat.⁵³⁵

⁵³³ A munkástanácsok II. kongresszusáról szóló rész a következő anyagokra támaszkodik: J. BRAUNTHAL: *Die Arbeiterräte* . . . ; Arbeiter-Zeitung, Reichspost, Wiener Zeitung, 1919. júl. 1–4. számai és Wiener Zeitung, 1919. júl. 5. *Empfang von Arbeiterräten bei Staatssekretär Dr. Schumpeter*.

⁵³⁴ Reichspost, 1919. jún. 5. *Schwierige Lage der Tschechen in der Slowakei*.

⁵³⁵ ÖSA NPA Fasc. 880. LU I/1. 4342/1919. máj. 31. Kun jegyzéke Bauerhoz.; uo. J. Deutsch tájékoztatója O. Bauerhoz.; uo. 4371/1919. jún. 2. Kun újabb jegyzéke;.

A békekonferencia már korábban megtiltotta Ausztriának, hogy Magyarországgal kereskedjen, nehogy ezzel megtörjön a blokád.⁵³⁶ Az osztrák béketárgyalások idején megújították ezt a tilalmat, s felhasználva erőfölényüket, helyzeti előnyüket, nagyobb nyomatókat adtak utasításuknak. Külön jegyzék aláírására kötelezték az osztrák delegációt, amelynek tartalma szerint mindenfajta áru importja, exportja, tranzitja tilos Ausztria és Magyarország, illetve Ausztria és Németország között mindaddig, amíg ezek az országok alá nem írják a békeszerződést.⁵³⁷ A békekonferenciának e tilalma folytán Ausztria teljesen az antanthatalmak függvénye lett, árut csak tőlük kaphatott. Igaz, hogy erről korábban is gondoskodtak, egyszerre soha sem küldtek több élelmiszert, mint 2-3 napra valót, s ha valami nem kedvükre történt, a szállítás beszüntetésével fenyegetőztek. Tartalék híján az ország vezetői már csak ezért is engedelmes eszközeik voltak, bár a szövetséges és társult hatalmak egyébként sem panaszkodhattak az osztrák kormányra. A júniusban felújított tilalom a Tanácsköztársaság letörését szolgálta, Németországot pedig a békeszerződés aláírására akarták vele kényszeríteni.

A nagyhatalmak nemcsak a blokádot szigorították meg, hanem a rendelkezésre álló fegyverektől is meg akarták fosztani a Tanácsköztársaságot. Budapesten az angol misszió azt követelte, hogy a Mackensen-hadsereg Magyarországon maradjon hadianyagait adják ki. Freeman tárgyalt ez ügyben Ágoston Péterrel,⁵³⁸ de eredménytelenül.

A békekonferencia a nemzetközi viszonyokat úgy ítélte meg, hogy az időpont alkalmas a bolsevizmus megfékezésére. Bajorországban vérbefojtották a proletárhatalmat; egész Németországban felülkerekedtek a jobboldali erők; Kolcsak sikereket ért el Szovjet-Oroszországban. Mindebből a forradalmi mozgalmak hanyatlására következtek. Csehszlovákia pillanatnyilag veszélyben volt ugyan, de az imperialista hatalmak szerepek voltak megvédeni és meg is kellett védeniük. A franciák fontos szerepet szántak ennek az országnak: Németországgal szemben az erők egyensúlyát úgy akarták megteremteni, hogy Csehszlovákia legyen a központja a közép- és délkelet-európai országok összefogásának (később inkább Lengyelországnak szánták ezt a szerepet). E perspektívikus célon kívül közelebbi feladatra is fel akarták használni a csehszlovák népet. Ha a németek nem fogadják el a békeszerződést, akkor Csehszlovákia felvonulási terület lesz, és hadserege is részt vesz a „renitens” Németország fegyveres körülzárásában.

uo. O. Bauer válasza jún. 4-én.; uo. Präsidialakten 6. Ungarn 9. 1617/1919. máj. 31. Az osztrák belügyminisztérium tájékoztatja O. Bauert a muraszombati eseményekről. Erről lásd még e munkának a bécsi ellenforradalmi emigrációról szóló IV. fejezetét.

⁵³⁶ Lásd erről e munkának a III. fejezetét.

⁵³⁷ *Papers PPC* VII. köt. 353–354. old. A Legfelsőbb Blokád-Tanács átirata az Államfők Tanácsához 1919. jún. 7-én. Az Államfők Tanácsa jún. 17-i válaszában további magyarázatot kért, mielőtt határozatot hozna. uo. VII. köt. 145. o.

⁵³⁸ PI Archívum 689. f. I/3. 6e. 1919. jún. 2. A naplóban még a következő megjegyzést találjuk: „Nehéz angol az itteni dunai parancsnok, Freeman, aki nem érti meg, hogy ő nem megszálló sereg parancsnoka, s így a hágai egyezmény 42. § szerint nincs joga követelni, s hogy mi ezt az anyagot csak a németek beleegyezésével adhatjuk ki.”

Ehhez azonban Csehszlovákiát sürgősen fel kellett szabadítani a magyar Vörös Hadsereg nyomása alól. A szövetséges és társult hatalmak megkísérelték, hogy ezt fegyveres beavatkozás nélkül ériék el, mert a magyar proletárhatalom elleni harc országaikban súlyos nehézségekkel járt volna, és az áldozatvállalást a békekonferencián részt vevő hatalmak mindegyike a másiktól várta. Végül is egy diplomáciai lépéssel — a június 7-i és 13-i Clemenceau-jegyzékkel — próbálták elérni céljukat. Okuk volt kerülni a fegyveres beavatkozást, erről tanuskodik Harold Nicolson könyve is, aki ezekről a napokról a következőket jegyezte fel: „Fogalmam sincs róla, hogy mit javasolnak a Négyek Kun Bélával kapcsolatban. Tartok attól, hogy engedékenyek lesznek vele, bár egyetértek azzal, hogy fegyveres erővel nem lehet elnyomni a bolsevizmust. A fekete-tengeri francia lázadás elég bizonyíték erre.”⁵³⁹

A Tanácsköztársasággal szembenállókat nyugtalanította a magyar Vörös Hadsereg előnyomulása, de a Clemenceau-jegyzék is, amely kilátásba helyezte a Kormányzótanács képviselőinek meghívását a békekonferenciára.⁵⁴⁰ A szegedi ellenforradalmi kormány tiltakozott ez ellen Párizsban, és megbízottai útján a bécsi magyar követséget a jegyzék visszautasítására igyekezett rávenni.

A Kormányzótanács szociáldemokrata tagjai közül azok, akik szívük mélyén — hasonlóan osztrák elvtársaikhoz — a polgári demokrácia hívei voltak, keresték az utat, hogy a március 21-e előtti hatalmi viszonyokhoz visszatérhessenek. Amint Szántó Béla megállapította róluk: „Sírtak az októberi forradalom vívmányai után, melyek a »rend« jegyében tökéletesítették volna a burzsoá államgépezetet, és gyűlölték a diktatúra dekrétumait, melyek a burzsoá államgépezet lerombolását célozták.”⁵⁴¹

Böhm Vilmos, a Vörös Hadsereg főparancsnoka június elején tanácskozássra hívta meg a szociáldemokrata párt régi vezetőit, Kunfit, Weltner, Horovitz Gábort és Haubrich Józsefet. Kun Béla okkal nem bízott már ekkor ingadozó „társaiban”, és telefonjuk ellenőrzése útján tudomást szerzett az összejövetelről. Szántó Bélát elküldte Böhmhöz, és ezzel megakadályozta a titkos tárgyalást E helyzetben a hadsereg parancsnoka pillanatnyilag lemondott tervéről, nélküle a többiek kilátástalannak ítélték minden próbálkozást. Amint Weltner memoárjában megírta: „Csak abban a biztos tudat-

⁵³⁹ HAROLD NICOLSON: *Peacemaking 1919*. Constable, London 1933, 360. o. 1919. jún. 12.

⁵⁴⁰ Az osztrák sajtó is foglalkozott a meghívással, és a Reichspost jún. 12-i száma az Oeuvre híre alapján közölte: „A francia külügyminisztériumban némi habozás után kijelentették, hogy valóban elment a meghívó, de az tévedésből történt.” Hivatkozott a Petit Parisienre is, amely szerint a Quai D'Orsay határozottan cáfolja a meghívásról szóló magyar és orosz híreket. Egyben a Négyek Tanácsának üléséről, a Tanácsköztársaság elleni tervekről is tudósított a Reichspost. (*Wird mit der ungarischen Räteregierung verhandelt?*) Otto Bauer budapesti követétől sürgős felvilágosítást kért jún. 18-án, hogy az aznap lejáró antant ultimátumra a tanácskormány milyen választ adott, visszavonul-e az antant által megállapított vonalra? ÖSA Präsidialakten. 6. Ungarn Varia. 1729/1919.

⁵⁴¹ SZÁNTÓ BÉLA: *A magyarországi proletariátus osztályharca és diktatúrája*. Kom-munisták Német-Ausztriai Pártja, Wien 1920, 68. o.

ban lehetett a bolsevisták ellen föllépni, hogy Böhm teljesen a mi oldalunkon van és megvédelmez bennünket.⁵⁴²

Svájcban Garami Ernő tevékenykedett, régi magyar politikuskokkal tárgyalt, polgári radikálisokkal, Károlyi-pártiakkal, szociáldemokratákkal levelezett, és kereste az utat-módot a Tanácsköztársaság létének aláásására. Amint maga írta, kapcsolatban állt Vázsonyival, Windischgraetzcel, báró Bornemisszával. Jászi Oszkár, Szende Pál és Buza Barna leveleikben koalíciós kormány alakítását javasolták neki, tőle várták a „kibontakozást”. A május elején hivatalos tárgyalásra Bécsbe küldött Kondor Bernát, aki hűtlen lett a proletárhatalomhoz, lemondott és kint maradt,⁵⁴³ szintén Garamihoz fordult. Kondor azt írta Bécsből Garaminak: szerinte csak azért áll még a Tanácsköztársaság, mert a vezetők attól félnek, hogy az összeomlás után a reakció bosszúállása következik, s a Tanácsköztársaság létezése a kisebbik rossz. Ezt a „dogmává fajult hitet megingatni” fontos volna, mert ezzel a Tanácsköztársaságot is megingatnák.⁵⁴⁴

A Tanácsköztársaság létjogosultságának tagadásával a jobboldali szociáldemokraták az imperialisták és a magyar ellenforradalmárok közvetett támogatóivá lettek. Közülük többen azt hitték, hogy a proletárhatalom megszüntetésével a történelem kerekét visszafordíthatják, és megismételhetik 1918 novemberét.

Június elején így indult koncentrált támadás a Magyarországi Tanácsköztársaság ellen, amelyből Ausztria is kivette a részét. Kun Béla jegyzéket intézett Otto Bauerhez, amelyben tiltakozott a fegyérgárdisták ausztriai toborzása ellen. Hivatkozott az osztrák külügyminiszter korábbi kijelentésére, hogy nem tűrik az ellenforradalmárok tevékenységét, és figyelmeztette, ami most történik, az nemcsak a magyar, hanem az osztrák munkásokra is veszélyes.⁵⁴⁵

Mindezeknek a külső és belső nehézségeknek volt a következménye, hogy a Tanácsköztársaság teljesítette a Clemenceau-jegyzéknek a csehszlovákiai területek kiűritésére vonatkozó követelését. A győzelmes magyar Vörös Hadsereg visszavonult a kívánt vonalig — anélkül, hogy Clemenceau jegyzékében tett ígéretén kívül bármilyen garanciát kapott volna —, várva, hogy ennek fejében a román királyság visszaadja általa megszállt területeket, és a fegyvern nyugvást felhasználja a proletárdiktatúra megszilárdítására.

A proletárhatalom létezése azonban továbbra is nyugtalanította a párizsi békekonferenciát, s változatlanul folyt a tanácskozás, hogyan szüntethetnék meg a forradalomnak ezt az imperializmust veszélyeztető tűzfészket.

⁵⁴² BÖHM V. i. m. 333. o.; WELTNER JAKAB: *Forradalom, bolsevizmus, emigráció*. Szerző, Bp. 1929, 244., 315. o. — Weltner a továbbiakban azt írja, hogy ő ellenezte a Tanácsköztársaság megdöntésére irányuló összeesküvést, de azt is elmondja, hogy az Az Újság főszerkesztőjének, Ágai Bélának lakásán több ízben tárgyalt külföldi megbízottakkal. WELTNER J. i. m. 316. o.

⁵⁴³ PI Archívum 601. f. 3. cs. 1919. máj. 1. és 20.

⁵⁴⁴ GARAMI E. i. m. 138. és köv. o.; *Pressburger Zeitung*, 1919. jún. 2. *Garamis Fahrt nach Schweiz*.

⁵⁴⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 27. cs. Táviratok, számjeltáviratok. 6/1919. jún. 8. A Die Soziale Revolution felháborodással ítélte el az Arbeiter-Zeitung Kun jegyzékével kapcsolatos cikkét és Bauer magatartását. (1919. jún. 14. *Besondere Gemeinheiten der Arbeiter-Zeitung*.)

Hoover a Legfelsőbb Gazdasági Tanács nevében Lansinghoz fordult, hogy a magyar probléma megoldását sürgesse. A szövetséges hatalmak körében feszültséget okozó német békeszerződés gondja megszűnt, június 28-án Németország aláírta a súlyos békefeltételeket. Egy percig sem volt kétséges, hogy Ausztria nem tanúsít ellenállást. A központi hatalmak országai közül most már főként Magyarországgal volt bajuk a győztes hatalmaknak. A Legfelsőbb Gazdasági Tanács a magyar probléma megoldása nélkül nem tudott hozzákezdeni Délkelet-Európában a gazdasági élet helyreállításához. A nemzetközi forgalmat e területre csak Magyarországon át tudták volna megindítani. Ezért javaslatot készítettek, amely különböző megoldásokat tartalmazott: Budapest megszállását és a Kormányzótanács megdöntését éppúgy magában foglalta ez a terv, mint Kun Béla teljes elismerését. Hoover azzal zárta Lansinghoz küldött jelentését: „Valamilyen határozott politika okvetlenül szükséges ahhoz, hogy Német-Ausztria bomlását és a környező államok gazdasági összeomlását megakadályozzuk.”⁵⁴⁶

Az öt nagyhatalom július 5-i tárgyalása megmutatta, hogy a győztes államok haboznak nyíltan fellépni a Tanácsköztársaság ellen. Az egymás közötti ellentétén kívül oka volt ennek az is, hogy kénytelenek voltak figyelembe venni népeik háborúellenességét és a proletárhatalom iránt érzett rokonszenvét. Clemenceau volt az, aki ezt a legnyíltabban meg is mondta. Valamennyien szerették volna a bolsevizmust megsemmisíteni, de anyagi és emberáldozat nélkül. A katonai megbízottaktól javaslatot kértek ugyan, de csak újabb diplomáciai lépésre határozták el magukat: intervencióval fenyegetik meg Kun Bélát, ha a Vörös Hadsereg létszámát nem csökkentik le a fegyverszüneti szerződésben előírtra.⁵⁴⁷

Halstead jelentéseivel ostromolta a béketárgyalások bizottságát, amelyekben kiemelte Ausztria katonai gyengeségét, kiszolgáltatottságát, ha a magyar Vörös Hadsereg megtámadná, és jelezte, hogy a Tanácsköztársaság Románia ellen támadásra készül.⁵⁴⁸ Pellé tábornok is hasonló módon ítélte meg a helyzetet, ezért ő is sürgette a magyar proletárhatalom katonai megsemmisítését.⁵⁴⁹

A Legfőbb Haditanács (Supreme War Council) francia (Belin), angol (Sackville-West), olasz (Cavallero), amerikai (Bliss) megbízottai július 8-án tanácskoztak, és saját erőiket, illetve a támadó utódállamokét gyengének találták a Tanácsköztársaság jól felszerelt hadseregéhez képest. Az angol és a francia katonai megbízott információja szerint a Vörös Had-

⁵⁴⁶ *Papers PPC* VII. köt. 29–30. o. 1919. júl. 1.; uo. X. köt. 460–461. o.

⁵⁴⁷ Uo. VII. köt. 20–28. o.

⁵⁴⁸ Schober egyik jelentéséhez mellékelte Stájer tartományi parancsnokának júl. 19-i értesítését: Molnár nevű főhadnagy Magyarországról Fehringbe menekült és közölte, a Vörös Hadsereg 20-án megtámadja Romániát. ÖSA NPA Fasc. 881. LU I/10. 5394/4.

⁵⁴⁹ *Papers PPC* XII. köt. 539–541., 609–611. o. Halstead jelentései 1919. júl. 7. és 11-én; uo. VII. köt. 114–115. o. Pellé levele 1919. júl. 8-án, Pellé megírja, hogy a régi magyar hadsereg több tisztjével beszéltek, s valamennyi úgy nyilatkozott: elszántan harcolnak a Vörös Hadseregben a régi határok visszaállításáért. Nemzeti érzésből támogatják a Tanácsköztársaságot.

sereg felszerelése a régi honvédségtől, a Magyarországon leszerelt Mackensen-hadseregtől és az Ausztriából ismeretlen mennyiségben szállított hadianyagból ered. Kockázatosnak látják tehát a támadást, de ha mégis úgy határoznak, hogy támadnak, a románok ne vonuljanak vissza a Tisza vonalától.⁵⁵⁰

Másnap a nagyhatalmak tanácskozásán Balfour aggályosnak ítélte egy vereséggel járó támadás megindítását, de a tehetetlenség bevallását is. Lansing a szövetségesek tekintélye megőrzésének fontosságára hívta fel a figyelmet és arra, hogy Ausztriát a bolsevizmus veszélye fenyegeti. Clemenceau angol és amerikai csapatok segítségét vetette fel, mert egyelőre a nagyhatalmak közül csak Franciaország adott e célra katonákat. Végül megállapodtak abban, hogy a legközelebbi ülésre meghívják a csehszlovák, a jugoszláv és a román delegációt.⁵⁵¹

Az ötös tanács július 11-i ülésén a román megbízott kijelentette, hogy kormánya a legnagyobb készséggel áll rendelkezésre. Eddig is nagy terheket viseltek, hét divíziót tartottak Magyarországon, két hadtest Erdélyben van, négy divízió orosz területen, s még kettőt mozgósítottak, a szövetségesektől kapott felszereléssel. A jugoszláv küldött csak egy divíziót ígért és kérte, biztosítsa őket a békekonferencia a kívülről jövő veszéllyel szemben. Csehszlovákia képviselője nem felejtette el, hogy egy hónappal azelőtt milyen sérelem érte ezen a fórumon. Amikor szorongatott helyzetben voltak, amikor a magyar Vörös Hadsereg vereséget mért Csehszlovákiára és ők segítséget kértek a békekonferenciától, Wilsontól dorgálásban részesültek, amiért a konferencia utasításait nem követik. (Ugyanis Csehszlovákia áprilisban a franciák biztatására, de az angolok és az amerikaiak tudta és hozzájárulása nélkül támadta meg a magyar Tanácsköztársaságot. Lloyd George és Wilson ezért tett szemrehányást nekik. Nem az volt a bűnük, hogy a proletárhatalomra törtek, hanem az, hogy semmibe vették az angolszászokat, és ráadásul tehetetleneknek bizonyultak a magyar Vörös Hadsereggel szemben.) Ezért — s nem mintha ellenezte volna a bolsevizmus megdöntéséért a harcot — azt mondta, aggályosnak találja, hogy támadást indítsanak a magyarok ellen, amikor a Tanácsköztársaság visszavonta csapatait, teljesítette az általuk szabott feltételeket. Kormányával kell előbb konzultálnia, csak akkor adhat választ. Ha kormánya hozzájárul a hadműveletekhez, akkor kéri, szólítsák fel az osztrákokat, szállítsanak fegyvert és muniációt Csehszlovákiába. Csehszlovák részről még az a megjegyzés is elhangzott, hogy a magyarokkal jelentékeny számú osztrák szimpatizáns együtt harcolt, s vigyázni kell, nehogy Ausztria gátolja a szövetségesek által végrehajtandó akciót.⁵⁵²

A július 12-i ülésen ismertették Kun Béla Clemenceau-hoz intézett rádióüzenetét, amelyben felszólította a békekonferenciát, kényszerítse Romániát hogy vonja vissza csapatait a júniusi jegyzékben ígért vonalig. Mind ekkor, mind az ötös tanács 15-én tartott ülésén Balfour és Clemenceau is elismerte, hogy a Kormányzótanácsnak alapjában véve igaza van. Románia azonban

⁵⁵⁰ Uo. VII. köt. 67—71. o.

⁵⁵¹ Uo. VII. köt. 59—61. o. 1919. júl. 9.

⁵⁵² Uo. VII. köt. 103—108. o.

július 2-i jegyzékében határozottan megtagadta a visszavonulást a Tisza vonalától, azzal indokolva, hogy védelmi szempontból hátrányos helyzetbe kerülne. Most, hogy a Tanácsköztársaság Csehszlovákiából kivonta csapatait nagyobb erővel támadhatja Romániát, jogos tehát, ha a románok nem akarják teljesíteni a feltételeket. Ezért a nagyhatalmak Kun Bélának küldött válaszukban azt követelték, hogy az 1918 novemberi fegyverszüneti szerződésben előírt létszámra csökkentse hadseregét, addig szóba sem állnak vele.⁵⁵³

A 17-i ülésen Foch marsall felolvasta azt a memorandumot, amelyet a Magyarország elleni támadásról készítettek a Legfelsőbb Tanács megbízásából. Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia és Franciaország francia vezetéssel olyan létszámú hadsereget volt hajlandó felállítani, amely együttesen jelentős túlerőt biztosít a Vörös Hadsereggel szemben.⁵⁵⁴ Tittoni olasz külügyminiszter javasolta, hogy a katonai akció megkezdése előtt lépjenek összeköttetésbe a szegedi kormánnyal. Tittoni attól tartott, hogy erősítené a proletárhatalmat, ha a területi igényeket támasztó környező országok támadják meg a Tanácsköztársaságot, mert nemzeti érzésből a bolsevizmus magyarországi ellenzői is védelmére kelnének. Jobbnak vélte, ha a szegedi ellenforradalmárok döntenek meg a kommunista kormányt. A csehszlovák és a román megbízottak azonban ezt elleneztek. Kramár nyíltan megmondta: helytelen volna bármelyik magyar párttal tárgyalni, mert az csak felkelhetné a nacionalista törekvéseket.⁵⁵⁵ A fiatal nemzeti államok — bár a Tanácsköztársaság ellen bizonyos mértékig együttműködtek — joggal voltak bizalmatlanok a szegedi kormánnyal szemben, amelynek tagjai sorában a nemzetiségeket korábban elnyomó monarchisták s arisztokraták is ott voltak. De a békekonferencia imperialista hatalmai sem bíztak a szegedi kormányban, tagjait gyengéknek, tehetetleneknek tartották, akiket csak egy szűk réteg támogat.⁵⁵⁶ Ezért hagyták válasz nélkül a szegedi kormány többször, és így júliusban is megismételt ama kérését, hogy a Szegeden, Baján és másutt, a franciák által őrzött magyar hadianyagokat megkapják, és hadseregüknek szabad mozgást biztosítsanak. Hiába ígérték a demokratikus elvek tiszteletben tartását, a szövetségesek alkalmatlanoknak ítélték őket a proletárhatalom megdöntésére.⁵⁵⁷

Az osztrák sajtó figyelemmel kísérte a békekonferencia magyar vonatkozású tárgyalásait. A burzsoázia nagyon várta, mikor hoznak végre olyan határozatot, amely a Magyarországi Tanácsköztársaság katonai meg-

⁵⁵³ Uo. VII. köt. 120—121. o. júl. 12.; uo. VII. köt. 130—131. o. júl. 15.; Kun jegyzéke uo. VII. köt. 125—127. o. és Népszava, 1919. júl. 12. *Clemenceau szava*... Közli: MMTVD 6/B. köt. 432—433. o. A békekonferencia válasza Kunhoz.; Népszava, 1919. júl. 15. *Az antant-imperializmus újabb családja*. Közli: MMTVD 6/B. köt. 444. o. és *Papers PPC VII. köt. 121. o.*

⁵⁵⁴ A Vörös Hadsereg 150 000 katonájával szemben 220 000 fős. Ebből Csehszlovákia 100 000, Jugoszlávia 20 000, Románia 75 000, Franciaország 25 000 főt ígért. *Papers PPC VII. köt. 189. o.*

⁵⁵⁵ Uo. VII. köt. 173—175. o.

⁵⁵⁶ Uo. VII. köt. 21. o. 1919. júl. 5. L. NAGY Zs. (i. m. 198—200. o.) a békekonferencia tanácskozásaival részletesebben foglalkozik, így az olaszok állásfoglalásával is.

⁵⁵⁷ A. KAAS—F. LAZAROVICS i. m. 27. sz. függelék. Teleki Pál és Ábrahám Dezső által aláírt, a békekonferenciához intézett francia nyelvű jegyzék.

semmisítését eredményezi. A Wiener Zeitung „Meldungen” rovata szinte naponta közölt Párizsból vagy Magyarországról érkező híreket. Ismertette Böhmnek azt a táviratát, amelyben felszólítja a román főparancsnokságot, hogy teljesítse az antant által garantált kötelezettségét, mivel a Vörös Hadsereg már kivonult Szlovákiából. Közölte ugyanakkor az újság a román minisztertanács határozatát is: a román csapatok addig maradnak Magyarországon, amíg olyan kormány nem alakul, amelyet az antant is elismer.⁵⁵⁸ Ismertette az ötös tanács azon aggodalmát, hogy a szlovák frontról visszavont csapatokat a Kormányzótanács a románok elleni offenzívára akarja felhasználni,⁵⁵⁹ és Franchet d’Esperey aradi bejelentését: készenléte helyezik a csapatokat, hogy halálos csapást mérjenek a bolsevizmusra.⁵⁶⁰ Átvette a Chicago Tribune cikkét az ötös tanács július 11-i üléséről, amely szerint az egyesült nemzetek szükségesnek tartják a Magyarország elleni intervenciót, de nehezen tudják összeállítani a csapatokat. Részletesen közölte az egyes országok állásfoglalását.⁵⁶¹ Ezen a napon az újság a „Deutsch-österreich” rovatban közölte a hírt, hogy Czóbel Ernőt visszahívták, ideiglenes megbízatással Ágoston Péter vezeti a követséget, aki megbeszélést folytatott Otto Bauerral. A találkozás eredménye: a konfliktust teljes egyetértéssel megszüntnek tekintik. A lap megenyhült hangja bizonyára azzal a békekonferenciával kapcsolatos hírrel függ össze, hogy a közeljövőben nem remélhető a munkáshatalom megdöntése. Bauer pedig azért tekintette megszüntnek a konfliktust, mert már tudta, hogy Böhm Vilmos lesz a követ, aki közben, titokban, rövid időre volt is Bécsben. Ágoston bizonyára azt is elmondta Bauernak, hogy ő már tárgyalat Borghesével⁵⁶² és Cuninghame-mel egy szakszervezeti emberekből álló, ún. átmeneti kormány alakításáról. Abban állapodtak meg, hogy Weltner, Peyer, Vanczák és még két szakszervezeti vezető Bécsbe megy Cuninghame-mel tárgyalni. Kun Béla azonban megakadályozta az öt személy útlevelének kiadását, s csak később engedélyezte Weltner és Peyer útját, amikor már Böhm vezette a tárgyalásokat Bécsben.⁵⁶³ Megnyugtatta az osztrák szociáldemokratákat Kunfi június végi bécsi útja is, aki szintén Borghesével tárgyal.⁵⁶⁴

Böhm Vilmos július elején, még mint a Vörös Hadsereg főparancsnoka, újból összeesküvést próbált szervezni. Arra hivatkozott, hogy a hadsereg a kezében van, s ha fegyveres erővel lépnek fel, a győzelem nem lehet kétséges.

⁵⁵⁸ Wiener Zeitung, 1919. júl. 2. és 3.

⁵⁵⁹ Uo. júl. 7.

⁵⁶⁰ Uo. júl. 11.

⁵⁶¹ Uo. júl. 13.

⁵⁶² Livio Borghese herceget eredetileg Belgrádba nevezték ki, de az SHS-kormány nem fogadta. Ekkor Budapestre jött — mivel Magyarországon éltek rokonai —, hogy itt várja be, míg Jugoszláviával ügye elintéződik. Közben kinevezték a budapesti olasz misszió politikai megbízottjává, júniusban pedig Bécsbe került. Helyére Vittorio Cerutti lovagot nevezték ki, aki június végén érkezett meg Budapestre.

⁵⁶³ PI Archívum 614. f. 1/1920—6274. 2182—2185. 1. A népbiztos-per tárgyalásának 9. napja. 1920. júl. 16. Ágoston Péter vallomása.

⁵⁶⁴ OL ME A szegedi ellenforradalmi kormány. K 32. 107—1919. A propaganda bizottság jelentése. Szilassy írta alá a jelentést, amelyben Kunfira vonatkozóan szó szerint a következő állt: „Kunfi Zsigmond Bécsben járt és hosszan tárgyalat Borghese herceg olasz követtel. — Míról, — nem tudni!”

Weltner nem bízott a sikerben, de Haubrich hajlandó volt a parancsnoksága alatt álló zászlóaljakkal „az akció mellé szegődni”. Haubrich készsége nem meglepő. Már június 24-i szerepe is gyanús volt, és Cuninghame nyilatkozata szerint júliusban, a korábban mellé beosztott Lajtos százados révén Bethlen Istvánnal és Pallavicini Györggyel sok fontos adatot közölt.⁵⁶⁵ Július elején Haubrich Bécsben járt, ahol a szövetségesek katonai megbízottaival tárgyalt. Politikai és katonai természetű információival segítette egy esetleges antantmegszállás tervének előkészítését.⁵⁶⁶ Azonban Böhm tervét nem valósították meg, és ezt Weltner állásfoglalása döntötte el, mert nélküle nem mertek cselekedni. Böhm ezután lemondott a hadseregparancsnokságról. A Kormányzótanács, ismerve az osztrák szociáldemokrata vezetőkhöz fűződő jó kapcsolatait, úgy találta, hasznos, ha a feszült viszony enyhítésére őt nevezi ki bécsi követnek. Böhm a kinevezés elfogadásának feltételül szabta a következőket: Bauer előzőleg jelentse ki, hogy kinevezését szívesen fogadja; Ausztriában be kell szüntetni a magyar kommunista propagandát; joga legyen az antantmegbízottakkal érintkezésbe lépni. A tárgyalásokról ő informálja a Külügyi Népbiztosságot.⁵⁶⁷ Bauer örömmel fogadta Böhm Vilmost,⁵⁶⁸ és a Kormányzótanács is elfogadta a feltételeket. A belső és a nemzetközi helyzet kedvezőtlen alakulása miatt fontosnak tartották, hogy a győztes hatalmakkal való tárgyalások révén, ha nem is sikerül megegyezni, de legalább időt nyerjenek.

A Svájcban tartózkodó Garami Ernő, amint tudomást szerzett arról, hogy Böhm lemondott hadseregparancsnoki tisztjéről, azonnal írt Bécsbe „elvtársainak”, és megkérdezte: „Nem tartanak-e szükségesnek, hogy akcióba fogjunk?” Közölte, ha elérkezettnek látják az időt, ő rendelkezésükre áll. Levelét keresztelte Böhm távirata, amelyben Garamit Bécsbe hívta.⁵⁶⁹ Ezekben a napokban Buchinger is elhagyta Magyarországot. Bécsbe ment, ahol azonnal felkereste az osztrák szociáldemokrata vezetőket, és Böhmmel is kapcsolatba lépett.⁵⁷⁰

Az osztrák és a magyar szociáldemokrata vezetők mindig szoros kapcsolatban álltak egymással. A monarchia fennállása idején a magyar vezetők elvi állásfoglalásaikban, gyakorlati munkájukban bizonyos mértékig igazodtak osztrák elvtársaikhoz. A háború előtt és alatt a magyar szociáldemokraták

⁵⁶⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 72. pol. 1920. jan. 13. Somssich József külügyminiszterhez intézett jelentés.

⁵⁶⁶ Részletesen ismerteti L. NAGY Zs. i. m. 188—189. o.

⁵⁶⁷ BÖHM V. i. m. 338—341. o.

⁵⁶⁸ O. BAUER: *Acht Monate* . . . 10. o. Július végén, amikor Bauer lemondott a külügyi tárcáról, beszédében így nyilatkozott Böhmről: „Gondjaim közül nem a legkisebb volt a Magyarországhoz való viszony. Kun Béla tett egyet-mást, amivel megnehezítette, hogy kitartsak irányvonalam mellett. Helyzetem csak az utóbbi időben vált könnyebbé, amióta itt Böhm elvtárs a követ.” Schober júl. 21-én jelentette, hogy Böhm családjával együtt reggel 6 óra 30 perckor megérkezett. ŐSA Abt. VA BI 22/NÖ 5067. 26281.

⁵⁶⁹ Garami E. i. m. 152. o. Otto Bauer titkára, Kautsky is küldött két táviratot Svájcba: egyet Garami címére, egyet az osztrák követségre, hogy keressék meg Garamit. Azonnali választ kért: Garami hol akar találkozni Böhmmel, Ausztriában vagy Svájcban. ŐSA Präsídialakten 6. 1/2. 2183/1919. júl. 31.

⁵⁷⁰ BUCHINGER MANÓ: *Küzdelem a szocializmusért*. 2. köt. *Októberi forradalom-emigráció*. Népszava, Bp. 1946, 89—91. o.

gyakran jártak Bécsben, hogy megbeszéljék a pártban felmerült vitás kérdéseket. Nem volt véletlen, hogy Magyarországon 1918 novemberében a köztársaságot néhány nappal később kiáltották ki, mint Ausztriában. Március 21-én a történelmi helyzet nem hagyott időt a tanácskozássra, így a magyar szociáldemokratáknak egyedül kellett dönteniük. Elhatározásuk, hogy a Tanácsköztársaság munkájában részt vesznek, a bécsi vezetők rosszallását váltotta ki. De kapcsolatuk rövidesen helyreállt, és júliusban már a magyar jobboldali és centrista szociáldemokrata vezetők osztrák elvtársaikkal együtt dolgoztak azon, hogy a proletárhatalmat — amint ők remélték — polgári demokrácia váltsa fel.

A párizsi békekonferenciának csúfolt, új világháború magvait elhíntő szervezet, a bécsi antantmissziók, az ellenforradalmárok szegedi kormánya, az ausztriai emigránsok, az otthon maradt tőkésék, földbirtokosok, katonatisztek és a klérus egyaránt ezen dolgoztak. A különböző csoportok szándékai, jövőt illető tervei eltérőek voltak. A szociáldemokraták a Kormányzótanács eltávolításával a fehérterrortól, a polgárháborútól akarták megmenteni az országot.⁵⁷¹ Azt hitték, ha az ő kezükben lesz a hatalom, a győztes államok kívánsága szerint megszüntetik ugyan a proletariátus diktatúráját, de a socialista vívmányok egy részét megőrizhetik. Ez az elképzelés hasonlított az ellenforradalmárok annyiszor felhasznált, megtevesztésre szánt jelszavára: szocializmus, kommunisták nélkül! A magyar szociáldemokraták így kerültek egy táborba a nyílt osztályellenséggel. Az ilyen munkásvezérekről mondta Lenin, hogy „saját burzsoáziájuk és néha a »szövetséges« burzsoázia banditáival is *kompromisszumokat* kötöttek saját országuk forradalmi proletariátusa ellen”, s ezzel „mindezek az urak úgy jártak el, mint a *banditizmus cinkosai*”.⁵⁷²

Az osztrák szociáldemokraták forradalomellenes fellépése bátorította a reakciót. Igazat mondtak azok a plakátok, amelyek júliusban megjelentek Bécs falain: az osztrák gyárosok, az alsó-ausztriai földbirtokosok, a háziurak és a tőzsdések megköszönték a szociáldemokrata pártnak, Friedrich Adlernek, hogy megvédte őket. S e védelem következményeként nőtt a reakciós Paraszttanács befolyása, és a Polgárok Tanácsa is erőre kapott.⁵⁷³

A KPDÖ ekkor újra akcióba lépett. Július 6-ára kétnapos konferenciára hívta a főváros és a vidék kommunista bizalmijait a következő napirenddel: 1. beszámoló a direktórium munkájáról; 2. taktikai irányvonal kidolgozása; 3. az ideiglenes pártvezetőség megválasztása; 4. egyebek. Többen, de különösen Elfriede Friedländer és Gilbert Melcher élesen bírálták a

⁵⁷¹ Ágoston Péter a népbiztos-perben, amikor a bíró megkérdezte, hogy keresett-e érintkezést az ellenforradalmárokkal, azt válaszolta: „...ellenforradalmárokkal nem állottam összeköttetésben, mert minden ellenforradalom ellenkezett abbéli meggyőződésemmel, hogy az átmenetet vértelenül kell megeseinálni.” PI Archívum 614. f. 1/1920—6274. 2255. 1. 1920. júl. 17.

⁵⁷² LENIN *Művei*. 31. köt. Szikra, Bp. 1951, 22. o.

⁵⁷³ *Papers PFC XII*. köt. 548. o. Halstead jelentése a békekonferenciához. A fentiekhez még azt is hozzáfűzte, hogy a bolsevik veszély nem olyan nagy. Nem is olyan régen minden jelentésében az ellenkezőjét írta.

direktórium tevékenységét. A bizalmiak egy része szembeszállt a bírálattal, s Melchert ellenforradalmárnak nevezte. Az új vezetőségbe többségében munkásokat választottak, a vidék is képviselőt kapott. A szellemi dolgozók közül csak Koritschonert választották be a vezetőségbe. A rendőrfőnök ezt az összetételt a radikalizálódás jelének tekintette.⁵⁷⁴

Az új vezetőség július 11-ére gyűlésekre hívta a munkásokat: „Véget kell vetnünk a reakció aljas üzelmeinek. Legszentebb kötelességünk, hogy támogassuk magyar proletártestvéreinket, a szociális forradalom élharcosait!” A rendőrség betiltotta a gyűléseket, de mégis megtartották őket. Ezek a gyűlések már előkészítői voltak a július 21-i nemzetközi sztrájknak, amelyet a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának felhívására szerveztek a forradalmi harcra kész munkások.⁵⁷⁵

A szociáldemokrata vezetők meg akarták akadályozni, hogy Ausztria munkássága egységesen vegyen részt a nemzetközi sztrájkban. Július 12-én a munkástanács ülésének napirendjén szerepelt a III. Internacionálé felhívása: „Die internationale Solidaritäts-Kundgebung.” A napirendi pont előadója Friedrich Adler volt. Azt javasolta, hogy a munkások ne 21-én, hanem vasárnap, 20-án délelőtt felvonulással tüntessenek az orosz és a Magyarországi Tanácsköztársaság mellett. Kerületenként menjenek az utcára, úgy mint május 1-én, és ne központilag szervezzék a tüntetést. Javaslatát azzal indokolta, hogy a termelésben egynapi kiesés is nagy kárt okozna. Hiába szólalt fel Franz Koritschoner, hiába tiltakoztak a kommunisták, a szociáldemokraták 105 szavazattal 76 ellenében a vasárnapi tüntetés mellett döntöttek.⁵⁷⁶ Ilyen értelmű felhívásukat a másnapi Arbeiter-Zeitungban közzé is tették.

A kommunisták nem nyugodtak bele a határozatba. Lapjukban felszólították a munkásokat és a katonákat a 21-i sztrájkra, és röplapokon is terjesztették a felhívást. Vádolták a szociáldemokrata vezetőket, akik megakadályozták a munkásság egységes cselekvését, mert „a kicsinyes megfontolásokat többre tartják, mint az Internacionálé nagy ügyét. Az antant-kapitalizmustól és német-ausztriai ügynökeiktől, a kormányban levő polgári szövetségeiseiktől félve, feláldozták a nemzetközi szolidaritást.”⁵⁷⁷

A KPDÖ szavára megmozdultak az üzemek. Az ipari munkásság nagy tömegei az általános sztrájk mellett foglaltak állást. Ennek hatására az egyes kerületekben a munkástanácsok ugyanígy határoztak, és felhívták a központi munkástanácsot, vegye revízió alá döntését. Július 17-én a favoriteni munkásotthonban újra összeült a munkástanács. Adler még azzal érvelt, hogy Németországban is 20-án tüntetnek, és 21-én csak munka után vonulnak fel. De ilyen érvekkel már nem tudta befolyásolni a munká-

⁵⁷⁴ ÖSA K 262. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. IX/a. 1919. júl. 5., 9. és 12. Schober jelentései.

⁵⁷⁵ A felhívást lásd Коммунистический Интернационал. Moszkva—Pétervári 1919. júl. 3. sz. 277—280. hasáb. Közli: MMTVD 6/B. köt. 508—510. o.

⁵⁷⁶ Arbeiter-Zeitung, 1919. júl. 13. Kreisarbeiterrat Wien. A 76 szavazatból 25 szociáldemokrata volt. Die Soziale Revolution, 1919. júl. 16. Die Sitzung des Kreisarbeiterrates.

⁵⁷⁷ Die Soziale Revolution, 1919. júl. 16. Arbeiter! Soldaten!

sokat. Toman beszéde után szavazásra bocsátották a kommunisták javaslatát, és 142-en mellette, 104-en ellene szavaztak.⁵⁷⁸ A kormány lapja is közölte a határozatot, és azzal próbálta befolyásolni a tömegeket, megbontani egységüket, hogy hírül adta, egyetlen országban sem lesz általános sztrájk, Franciaországban a katonák is ellenzik a munkabeszüntetést.⁵⁷⁹

A burzsoázia még az utolsó percben is megkísérelte, hogy a reakció figyelmét felhívja a kommunista veszélyre, akadályozza a sztrájk sikerét. Nem lehet véletlen, hogy éppen július 20-án közölt a Deutsches Volksblatt nagy leleplező cikket a Magyarországra irányuló fegyvercsempészségről, ami márciustól kezdve folyik. Az újság befeketítette a kommunistákat, de a szociáldemokratákat is, kezdve az államtitkároktól az egyszerű katonáig, hazaárulásnak minősítve cselekedetüket. Ennek a leleplezésének azonban nem volt olyan közvetlen hatása, mint a július 4-i, a Der Neue Tagban megjelent cikknek.⁵⁸⁰

A kommunisták röplapon és újságjukban újabb felhívással fordultak a forradalmi proletariátushoz: 20-án délelőtt a Városháza előtt tömegtüntetés lesz, 21-én pedig 24 órás általános sztrájk. „Német-Ausztriában is renjen meg a föld a harcra kész munkáshadseregek tömegeinek lépése alatt... Mentsetek meg a világforradalmat!” — hangzott a felhívás.⁵⁸¹ Július 17-én a kommunista párt minden kerületben gyűlést szervezett, hogy előkészítse a szolidaritási sztrájkot, és a fiatalok is tömeggyűlést tartottak.⁵⁸²

Ausztriában a KPDÖ szavára az általános politikai sztrájk július 21-én megállította a munkát, és a proletariátus egységesen felemelte a szavát az orosz és a magyar munkáshatalom védelmében. Egy hónappal a júniusi súlyos vereség után a kommunisták újra érvényt tudtak szerezni a forradalmi tömegek akaratának. Európa többi országában a burzsoázia és a szociáldemokrácia megakadályozta, hogy a sztrájk minden üzemre, minden munkahelyre kiterjedjen, csak Ausztriában nem járt sikerrel ez a szándékuk.⁵⁸³ Az osztrák proletariátus ezen a napon egységes akciójával bizonyí-

⁵⁷⁸ Die Soziale Revolution, 1919. júl. 19. *Der Arbeiterrat. Der Beschluss des Generalstreiks.*; Arbeiter-Zeitung, 1919. júl. 18. *Die internationale Solidaritätskundgebung.* Az 1919 őszén tartott szociáldemokrata kongresszus jegyzőkönyve a munkástanácsnak csak ezt a második határozatát említi, mintha nem is próbálták volna megakadályozni az általános sztrájkot. *Protokoll der Verhandlungen...*

⁵⁷⁹ Wiener Zeitung, 1919. júl. 19. *Die Kundgebung am 21. Juli.* Ugyanezzel a címmel 20-án is hasonló tartalmú cikk jelent meg. Ez közölte, hogy Clemenceau nem engedélyezte a CGT-nek az általános sztrájkot, és Berlinben mind a szociáldemokrata, mind a polgári munkástanácsok a sztrájk ellen foglaltak állást.

⁵⁸⁰ Deutsches Volksblatt, 1919. júl. 20. *Die Schleichwege des Kommunismus.* A lap fejlécén a következő szöveg állt: „Tageszeitung für christliche deutsche Politik.” A cikk tartalmával érdemben e munka más fejezete foglalkozik.

⁵⁸¹ Die Soziale Revolution, 1919. júl. 19. *Proletarier!*; PI Archívum 271/10—2. 8. 1.

⁵⁸² Die Soziale Revolution, 1919. júl. 23. *Versammlungen am Donnerstag.*

⁵⁸³ A júl. 21-i sztrájk eseményeiről Ausztria és más országok vonatkozásában részletes ismertetéseket találunk a magyar és az osztrák lapokban is. Lásd még FRANCO FERRI: *Az olasz szocialista munkásmozgalom és az 1919-es magyar szocialista forradalom. A Magyar Tanácsköztársaság történelmi jelentősége...* c. kötetben. 279—285. o.; *A Jugoszláv Kommunista Szövetség rövid története.* Forum, Novi Sad 1963, 48. o.

totta internacionalizmusát, a szocialista országok iránti szolidaritását. Amíg a gyűléseken a kommunista szónokok arról beszéltek, hogy ez a sztrájk az osztrák proletariátus hitvallása a tanácsköztársaság mellett,⁵⁸⁴ addig a szociáldemokrata vezetők elsősorban a St. Germain-i béke elleni harcról szóltak,⁵⁸⁵ s alig említették a sztrájk tulajdonképpeni célját.⁵⁸⁶

Az osztrák nemzetgyűlésen több képviselő interpellált a sztrájk miatt. Kifogásolták, hogy sehol sem dolgoztak a munkások, s ezzel az országnak súlyos kárt okoztak. Szerintük a sztrájk nem a nemzetközi szolidaritást, hanem a munkások és a tőkések ellentétét fejezte ki. A képviselők feltették a kérdést: igaz-e az, hogy július 21-e az országnak 50 milliójába került, és mit tesz a kormány, hogy a jövőben ilyen munkabeszüntetést elkerüljön?⁵⁸⁷

Halsteadet, az amerikai misszió vezetőjét erősen foglalkoztatta, hogy a munkások megmozdulását sikerül-e a kormánynak békés mederben tartania, vagy ismét a júniusihoz hasonló eseményekre kerül sor. Július 18-án különböző kérdésekről három jelentést küldött a békekonferenciához, és mindháromban beszámolt a sztrájk várható kimeneteléről. Az elsőtől arról írt, hogy Bauer és Adler megegyezett a 20-i demonstráció békés jellegében, nehogy a katonaság beavatkozzon. Katonaságot említ, de bizonyára a rendőrségről van szó, amint a másik levélben már azt olvashatjuk: inkább hozzájárultak a 24 órás általános sztrájkhoz, mintsem a kommunisták és a rendőrség összeütközésére kerüljön sor. Halstead információi szerint a szociáldemokraták azért járultak hozzá a sztrájkhoz, mert a kommunisták megígérték, hogy „jók” lesznek. Bölcsnek ítéli ezt az engedékenységet, mert így elkerülhető egy újabb felkelés, aminek kilátásai a „lázadóknak” kedveznének. Megállapítja, hogy a július 21-i általános sztrájk ellenére a rend megszilárdulására van kilátás.⁵⁸⁸

Ausztria munkásainak szolidaritása már nem menthette meg a magyar munkáshatalmat. A nemzetközi reakció és minden támogatója összefogott, hogy megdöntsék a Tanácsköztársaságot. Szovjet-Oroszország ebben az időben nem nyújthatott katonai segítséget az imperialista erők fojtogató gyűrűjében vergődő magyar proletároknak.

A vezérkari tisztek tanácsára a Kormányzótanács hozzájárult a románok ellen indítandó offenzívához, hogy kényszerítsék őket a békekonferencia által ígért területek átadására. Kun Béla ezt a békekonferenciának be is jelentette.⁵⁸⁹ Azok a körülmények, amelyek júniusban a Tanácsköztársaság vezetőit a Clemenceau-jegyzék elfogadására készítették, júliusban még

⁵⁸⁴ Die Soziale Revolution, 1919. júl. 23. *Die Lehren des 21. Juli.*

⁵⁸⁵ Arbeiter-Zeitung, 1919. júl. 22. *Die Kundgebung der Wiener Arbeiter.*

⁵⁸⁶ Schober jelentése szerint júl. 21. rendezvény nélkül zajlott le, kerületenként több ezres tömeg gyűlt össze, s a menet élén mindenütt a Volkswehr haladt. Schober azt írja, hogy a kommunisták feltűnően kevesen voltak. ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5067. 26159/1919. júl. 21. A szociáldemokrata tömegekhez képest kétségtelenül kicsi volt a kommunisták létszáma, de a 21-i tüntetést mégis ők szervezték.

⁵⁸⁷ *Protokoll der Konstituierenden Nationalversammlung.* 25. ülés. 1919. júl. 26. 233. o. 124/I.

⁵⁸⁸ *Papers PPC XII.* köt. 544., 548–549. o. Halstead 1919. júl. 18-i jelentései.

⁵⁸⁹ Uo. VII. köt. 248–249. o.

fokozottabb mértékben fennálltak. A visszavonulás kedvezőtlenül hatott a hadsereg fegyelmére, a hátország hangulatára, szűkítette a Tanácsköztársaságot támogatók körét. Mégis elfogadták a támadás tervét, mert bíztak a győzelemben és abban, hogy a győzelem megszilárdítja a munkások hatalmát. Oka volt még az is, hogy nem mérték fel reálisan az erőviszonyokat, a békekonferencia habozását gyengeségnek tekintették.

Mialatt a Tanácsköztársaság élethalálharcát folytatta, Böhm Vilmos Otto Bauer közvetítésével, az antantmissziókkal tárgyalt a munkáshatalom megszüntetéséről.

Ismert, hogy a szakszervezetek szociáldemokrata vezetői már április végétől — amikor először került súlyos helyzetbe a proletárhatalom — Budapesten kapcsolatba léptek az antantmissziók képviselőivel, különösen Freemannel. Felajánlották, hogy megdöntik a Kormányzótanácsot, és szociáldemokrata kormányt alakítanak, ehhez kérték az antant támogatását. A győzelmes északi hadjárat idején ezt a korábbi ajánlatot Cuninghame jónak látta felhasználni arra, hogy Csehszlovákián segítsen. Hiszen, ha a szövetségesek támogatásával új kormány alakul Magyarországon, annak megtilthatnák a további harcot. Június 2-án ezért tárgyalt Cuninghame Otto Bauerral egy szakszervezeti vezetők által alakított magyar kormány lehetőségéről.⁵⁹⁰ A bécsi antantmissziók javaslatára a budapesti olasz misszió arra kérte Kun Bélát, hogy küldjön ki szociáldemokrata vezetőket Bécsbe, akikkel a szövetségesek megbízottai hajlandók tárgyalni. Kun Béla a kiutazáshoz ekkor nem járult hozzá. Ilyen előzmények után lett Böhm Vilmos bécsi követ, amikor a Tanácsköztársaság súlyos helyzetében a munkáshatalom szilárd hívei tárgyalások útján akarták megmenteni a Tanácsköztársaságot. Böhm viszont, saját elvtársai jóváhagyásával, más elképzelések alapján vállalta a követi megbízást.

Böhm hivatalosan július 21-én érkezett Bécsbe, mint követ. Könyvében elhallgatja, hogy néhány nappal korábban is járt ott, amit Ágostonon kívül Halstead is megemlít július 18-i jelentésében. Halstead azt közölte, hogy Böhm 20-a és 22-e között visszatér Bécsbe, közben Budapesten megbeszéli, hogy Kun Béla kormányát felválthatnák-e egy szociáldemokrata kormánnyal.⁵⁹¹ E látogatásról Bauer is megemlékezik Rennerhez küldött levelében. Július 16-án írta meg St. Germainbe a kancellárnak, hogy „a magyarországi változás küszöbön áll”, kísérletet tesznek az antanttal való megegyezésre, amelyben neki, Bauernak valószínűleg közvetítenie kell.⁵⁹² Böhm távollétében, a vele való megbeszélés alapján, Otto Bauer

⁵⁹⁰ ÖSA K 262. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. E beszélgetés alapja a szakszervezeti vezetőknek Freemannel folytatott tárgyalása volt. A. D. Low: *The first Austrian...* 196. o.

⁵⁹¹ *Papers PPC* XII. köt. 549. o. Halstead jelentéséből kiderül, hogy Böhm júl. 21. előtt Bécsben járt.

⁵⁹² ÖSA K 262. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer; A. D. Low: *The first Austrian...* 198–199. o. Böhm bécsi útját bizonyítja Bauer júl. 16-i Budapestre, a követsége útján Böhmhez juttatott levele, amelyben közli: látogatása nyilvánosságra jutott, ez lehetett az oka, hogy 15-én Allizé, 16-án Cuninghame felkereste s arról beszéltek, szívesen vennék, ha Magyarországon tiszta szocialista kor-

Cuninghame engedélyét kérte, hogy Böhm-mel tárgyalhasson. Cuninghame útján meg akarta ismerni az antant állásfoglalását arra az esetre, ha Magyarországon tiszta szociáldemokrata kormány alakulna. Cuninghame kijelentette, hogy az antant nevében nem nyilatkozhat, de Magyarországgal szemben az első feltétel: a terror megszüntetése, szakítás Leninnel és az orosz bolsevikokkal, és szűnjön meg az Ausztria ügyébe való beavatkozás. Tanácsolta Bauernak, hogy informatív megbeszéléseket folytasson Böhm-mel.

Cuninghame és Halstead úgy határozott, hogy Borghese olasz megbízottat értesítik a Böhm-mel folytatott beszélgetésről, de amíg Böhm-től elfogadható javaslatot nem kapnak, addig a francia megbízottal nem tárgyalnak, tekintettel a magyaroknak a franciákkal szembeni ellenérzésére.⁵⁹³ A franciákkal szemben nemcsak a magyarok, hanem a szövetséges hatalmak is fenntartásokkal éltek, és ezért nem vonták őket egyelőre a tárgyalásokba.⁵⁹⁴ Böhm Vilmos könyvében így ír erről a megbeszélésről: „Az antant bécsi megbízottai még Bécsbe érkezésem előtt kapcsolatot kerestek osztrák szociáldemokratákkal, s igyekeztek őket rávenni arra, hogy közvetítsék a velem való érintkezést.”⁵⁹⁵

Halstead július 18-án küldött másik jelentése részletesebben ismerteti a Bauer és Cuninghame közötti megbeszélést. Az osztrák külügyminiszter hangsúlyozta, hogy Böhm nem bolsevik, ők a magyar szociáldemokraták érdekében fogadták el követi kinevezését. Egyben nyilatkozott arról is, hogy Német-Ausztria lemondott Anschluss-törekvéséről.⁵⁹⁶ Halstead közölte még a magyar Vörös Hadsereg fegyelmének lazulásáról szóló híreit. Ha az amerikai bizottság kívánságának megfelelően — írja —, ő irányítója lehet a magyarországi változást előkészítő akciónak, amelynek eredményétől sokat vár.⁵⁹⁷ Az amerikaiak azonban nem kívántak nyíltan szerepet vállalni a tanácskormány megdöntésében, és tartózkodó, elővigyázatos magatartásra intették bécsi megbízottjukat,⁵⁹⁸ majd arra, hogy se közvetlenül, se közvetve ne avatkozzon bele a tárgyalásokba.⁵⁹⁹

mány alakulna. Bauer levelében megnyugtatja Böhmöt, hogy kettőjük személyes beszélgetéséről nem mondott el semmit az antantmegbízottaknak. ÖSA K 262. Präsidialakten . . . 2061/Präs.

⁵⁹³ *Papers PPC* XII. köt. 549. o.

⁵⁹⁴ A szövetséges hatalmak közötti ellentétekről és általában a párizsi békekonferenciáról sokoldalú, részletes elemzést ad L. NAGY Zs. i. m. E munka ezért csak röviden utal ezekre a kérdésekre, és részletesebben az ausztriai vonatkozású anyagokkal foglalkozik. Halstead azt jelentette: egyelőre nem, de ha megfelelő javaslat lesz, akkor informálják a francia megbízottat. („For the present the French representative will not be consulted . . . When however, any tangible proposal is made, the French representative will be informed . . .”)

⁵⁹⁵ BÖHM V. i. m. 342. o. L. NAGY Zs. (i. m. 209. o.) elfogadja Böhm állítását, hogy csak júl. 21-től volt Bécsben.

⁵⁹⁶ Bauer ezzel a nyilatkozatával az osztrák békeszerződés tárgyalásait akarta megkönnyíteni, mert Párizsban Anschluss-politikáját, különösen a franciák, rossz szemmel nézték.

⁵⁹⁷ *Papers PPC* XII. köt. 544—545. o. 1919. júl. 18.

⁵⁹⁸ Uo. XII. köt. 613. o.

⁵⁹⁹ Uo. XII. köt. 621. o.

Bécsben már szociáldemokrata kormányról tárgyaltak, amikor Párizsban július 18-án még azt mérlegelték, hogy a Foch által javasolt katonai támadás előtt magas szintű katonai bizottságot kellene Magyarországra küldeni a helyzet közvetlen tanulmányozására. Július 21-én is ez a kérdés volt napirenden, de két bejelentés más irányba terelte a megbeszélést. Clemenceau ismertette Kun táviratát a románok ellen indított támadásról, Tittoni pedig a bécsi missziók Böhmmel kapcsolatos tárgyalásait.⁶⁰⁰

Böhm és Cuninghame július 23-át, Halstead jelentése július 22-ét jelölte meg az első alkalomnak, amikor a magyar követtel tárgyaltak.⁶⁰¹ A bécsi amerikai megbízott július 24-én négy jelentést küldött. Egyet reggel 7-kor, majd egy másikat $\frac{1}{2}$ 11-kor, a harmadikat du. hat órakor, s végül még egy részletes összefoglalót. Az első három 25-én, az utolsó csak 28-án érkezett Párizsba. Az első jelentésében közölte a szövetséges hatalmak összes bécsi megbízottai által megállapított feltételeket, amelyeket Böhmék el is fogadtak. Ez az a nyolc pont, amely a további jelentésekben is még sokszor szerepel.⁶⁰² Lényegük a következő: Haubrich, Ágoston, Garami diktatórikus uralma; a Kun-kormány megdöntése, a bolsevizmus megtagadása és az ilyen propaganda megszüntetése; a diktatúra csupán átmenet egy olyan kormányhoz, amelyben valamennyi osztály képviselőt kap; azonnal fel kell függeszteni minden terrorcselekményt, elkobzást, zár alá vételt; azonnal antant tanácsadó testületet kell kérniük; az antant a blokádot megszünteti és lépéseket tesz szén- és élelmiszerellátásra, a dunai hajózás megindítására; politikai üldözést nem folytatnak; a szocializálás kérdésében a végleges kormány dönt.⁶⁰³

A következő táviratban Halstead megnyugtatta a párizsi megbízottakat, hogy közvetlenül nem, csak Cuninghame útján cselekszik. A harmadik jelentés arról számol be, hogy Böhm Cuninghame előtt kijelentette: barátai-val megbeszéli a feltételeket, egy hónapon belül cselekedni fog, 48 óra alatt meg tudja dönteni a Kun-kormányt, de a szövetséges hatalmak hagyják jóvá a nyolc pontot, mert addig semmit sem tehet.⁶⁰⁴

A negyedik jelentés megismétli az első jelentés tartalmát, azzal az el-
téréssel, hogy a diktatórikus hatalom vezetőjének Böhmöt jelöli meg, s Haubrichot, Ágostont és Garamit Böhm társaiként említi, akik részesei

⁶⁰⁰ Uo. VII. köt. 198—200., 236. o.

⁶⁰¹ A népbiztos-per idején a bécsi angol követség írásos nyilatkozatot adott az 1919 júliusában folytatott tárgyalásokról és ebben 22-ét írta. (Ágoston Péter védelme. Bev. és összeáll., ÚJLAKI GÉZA. Esztergom. Buzárovits ny., Bp. 1921, 48. o.) TH. CUNINGHAME (*Dusty Measure*. 345. o.) így jellemzi Böhmöt: szívélyes és szeretetreméltó ember, nem kommunista. „Azért kísérletezett a kommunizmussal, hogy országát megmentse a szétdarabolástól.” Ezekben a napokban gyakran találkoztak egymással. Ez a „szeretetreméltó” ember „készen mutatkozott arra, hogy Kun Bélát letartóztassa és hadseregével leverje”. *Documents on British Foreign Policy 1910—1939*. First Series. I—X. köt. London 1947—1960. VI. köt. 196. o. Balfour 1919. júl. 26-i beszámolója. Közli: *Faith without Illusions. Memoirs of Michael Karolyi*. Cape, London 1956, 171. o.

⁶⁰² Halstead ebben a jelentésében két pontot összevont, így számszerint csak hét, de tartalmilag azonos.

⁶⁰³ *Papers PPC* XII. köt. 613—614. o.

⁶⁰⁴ Uo. XII. köt. 614—617. o.

a hatalomnak.⁶⁰⁵ Ebben a jelentésben Halstead nyugtázza annak a párizsi utasításnak a megérkezését is, amelyben tartózkodásra intették. Közli, hogy eddig ő, ugyanúgy, mint a többi bécsi megbízott, mindig katonai beavatkozást sürgetett a Tanácsköztársaság megdöntésére. Párizs ezt nem hagyta jóvá. Most arra van kilátás, hogy a magyarok maguk változtathatnának a „katasztrófális helyzeten”, ezért úgy gondolja, foglalkozni kell ezzel a lehetőséggel.⁶⁰⁶ Újra részletesen ismerteti az eddig történeteket, majd rátér Böhme aggályaira: Böhme nem mondhatja meg azonnal a magyar népnek, hogy a magántulajdont visszaállítják; szükségesnek találja a munkástanács fenntartását, amelyet később a parasztok és polgárok tanácsa kiegészítene, s a három együtt, mint Tanácskozó Testület működne a katonai parancsuralom mellett.

Böhme és Cuninghame tárgyalásai után, 24-én késő este került sor a szövetséges hatalmak bécsi megbízottainak tanácskozására. Ezen már a francia megbízott, Allizé is részt vett, s szintén elfogadta a Halstead táviratában jelzett javaslatot, habár kissé kételkedett abban, hogy Böhme képes lesz végrehajtani a vállalt feladatot. Valamennyien aggállyal fogadták a békekonferencia tervét a négy szövetséges tábornok Magyarországra küldéséről. Az volt a véleményük, hogy az ilyen lépés erősítené a bolsevik kormányt, mert a tábornokok jelenlétét a Tanácsköztársaság részleges elismerésének tekintnék.⁶⁰⁷

Böhme könyvében megírja, hogy amikor első alkalommal volt Cuninghame-nél, íróasztalán a Vörös Hadsereg hadrendjét látta, amiből arra következtetett, hogy az antant kémrendszere a vezérkarig terjed.⁶⁰⁸ Az angol megbízott nem véletlenül felejtette íróasztalán a hadrendet. Ezzel nyomást akart gyakorolni a magyar követre: oktalan minden habozás, a proletárhatalom sorsa már a kezükben van.

Július 24-én Weltner és Peyer hivatalos kiküldetésben, Buchinger pedig „magánügyben” Bécsbe érkezett. A még ott tartózkodó Ágostonnal

⁶⁰⁵ Uo. XII. köt. 617. o.

⁶⁰⁶ A. D. Low tanulmányában bizonyítani próbálja a szövetségesek, különösen az Egyesült Államok békés szándékait. Abban igaza van, hogy Amerika kevésbé volt érdekelt az európai politikában, mint a többi nagyhatalom. Halstead jelentései azonban azt igazolják, hogy megbízottuk a Tanácsköztársaság fegyveres megdöntését találta a legcélravezetőbbnek. A párizsi békekonferenciát nem erkölcsi gátlások akadályozták abban, hogy a vezető államok hadseregét küldjék a proletárhatalom ellen, hanem józan megfontolások. A. D. Low tanulmányát objektívizmus jellemzi. A rendelkezésre álló anyagok csoportosításánál az a cél vezet, hogy bebizonyítsa, az osztrák szociáldemokrácia szembefordult a bolsevizmussal, megakadályozta a Tanácsköztársaság létrejöttét Ausztriában, és ezt nagy elismeréssel méltatja. Ebből logikusan következik, hogy szemben áll a kommunista mozgalommal, a Szovjetunióval, a Tanácsköztársasággal. Felfogása ellenére írásának hangja mérsékelt, távol áll a reakciós történetírások hangvételétől.

⁶⁰⁷ *Papers PFC* XII. köt. 615–618. o.

⁶⁰⁸ BÖHME V. i. m. 342–343. o. TH. CUNINGHAME (*Dusty Measure*. 346. o.) erről a következőket mondja: Amikor Julier kiadta a parancsot a tiszai átkelésre, a parancs kibocsátása után egy órával már az ő kezében volt. A támadás megindítása előtt 24 órával a román parancsnok kezében volt. G. ROMANELLI is azt írja (i. m. 249. o.), hogy mindenről tudomást szerzett és értesüléseit azonnal tovább adta Bécsnek „azzal a kéréssel, juttassák el a román főhadiszállásra”.

együtt öt szociáldemokrata vezető cserélhette ki egymás között véleményét arról, hogyan lehetne a kommunistákat véráldozat nélkül eltávolítani. A magyar szociáldemokraták az angol megbízott javaslatait elfogadhatónak tartották, de az ő ígérete nem volt elegendő. Hogy cselekedni merjenek, ahhoz a békekonferencia jóváhagyása kellett volna, biztosítéknak csak azt tekinthették. Megbeszéléseik során merülhetett fel, hogy Garami jelenlétére szükség lenne, amit egyébként Allizé is szorgalmazott. A francia megbízott szívesebben tárgyalt volna a Tanácsköztársaságot megtagadó Garamival, mint a Vörös Hadsereg volt főparancsnokával, Böhm-mel. Ezért kapta Garami a már említett Bécsbe hívó táviratot. Nem tudott azonnal Bécsbe utazni, engedélyre kellett várnia. A véletlen sietett segítségére, Renner személyében, aki a békekonferenciáról hazafelé tartott, s vonatán magával vitte Garamit. De ez már augusztus elején történt.⁶⁰⁹

Július 25-én Böhm társaival együtt felkereste Cuninghame-et, és Borghesével is tárgyalt. A missziók vezetői azt javasolták, hogy Böhm találkozzon Bethlennel, mert szívesen látták volna, ha a szociáldemokraták az ellenforradalmárokkal valamilyen megállapodásra jutnak. A szociáldemokraták azonban nem voltak hajlandók Bethlenéssel tárgyalni.⁶¹⁰ Még a magántulajdon visszaállításáról sem mertek a munkások előtt beszélni, mennyivel nehezebb lett volna megmagyarázni nekik, hogy gyűlölt elnyomóikkal egyezkednek a Tanácsköztársaság megdöntésére. Természetesen szándékaik is eltértek, habár Garami azt vallotta: „bolsevizmus és szociáldemokrácia olyan szöges ellentétben állnak egymással, mint akár a szociáldemokrácia és a legvéresebb császári önkény.”⁶¹¹ Mindkét részről a kommunisták eltávolítását akarták, ez azonban nem jelentette azt, hogy azonos platformon állnak. Céljukat eltérő úton akarták elérni. A szociáldemokraták tervei irreálisá válnak, ha azokat a bécsi és a szegedi emigránsokkal próbálják egyeztetni. Viszont a szövetséges hatalmak megbízottait megnyugtatta volna, ha a szociáldemokratáknak a munkásság körében meglévő befolyását és az ellenforradalmárok kétségtelen kommunistellenességét összeegyeztethetik, s így biztosítják az ország „rendjét és nyugalomát”. Azt is remélték, hogy az ilyen előzetes megegyezéssel közelebb kerülhetnek a tervbe vett koalíciós kormány megalakításához.

Párizsban július 25-én és 26-án tárgyalta a békekonferencia a bécsi missziók javaslatát. Ekkor már Halsteaden kívül a többi megbízott is elküldte jelentését, és az amerikai Gregory kapitány is eljuttatta Hooverhez a korábban ismertetett nyolc pontot.⁶¹² A két napig tartó tanácskozás

⁶⁰⁹ Az osztrák külügyminisztériumból Ippen aug. 2-án közölte a St. Germainben tartózkodó Rennerrel, hogy Garami 8-ára jelezte Bécsbe érkezését, de kérte, tartsák ezt titokban. ŐSA Präsidentialakten 6. I/3. 2222/1919. Renner és Garami találkozása így valószínűleg nem véletlen.

⁶¹⁰ Ellenforradalmi könyvek tévesen a Bethlen—Böhm-tárgyalást, amelyre csak a Tanácsköztársaság megdöntése után, aug. 4-én került sor, erre az időre, július végére teszik. *A bolsevizmus Magyarországon*. 810. o.; A. KAAS—F. LAZAROVICS i. m. 219. o.

⁶¹¹ GARAMI E. i. m. 106. o.

⁶¹² *Papers PPC* VII. köt. 310—311. o.; uo. XI. köt. 348—349. o. Közli: MMTVD 6/B. köt. 519—520. o.

lényege a következő volt: a proletárhatalom békés, magyarok által való megdöntését kedvezőbbnek találták, mint a katonai beavatkozást, mert félték ennek saját népeikre gyakorolt hatásától. Clemenceau igyekezett halogatni a bécsi misszióknak küldendő választ, kétségtelenül abban reménykedve, hogy közben a francia irányítás alatt álló román királyi csapatok győzelme eldönti a Tanácsköztársaság sorsát. Ez pedig a francia befolyás erősödését hozná Délkelet-Európában. Az időhúzást úgy tüntette fel, mintha ez a béke megőrzését szolgálná. Többek között ilyeneket mondott: „engedjék meg Magyarországnak, intézze saját sorsát katonai intervenció nélkül; . . . A világ éppen most esett át egy szörnyű háborún, s még csak a béke töredékeit kapta meg. A népek keresik azokat az eszközöket, amelyekkel újra kezdenek gazdasági életüket. A maga részéről nem kíván semmi olyant tenni, ami veszélyeztetné ezt a nagyon ésszerű törekvést.”⁶¹³ Felmerült a tanácskozáson az is, hogy megbízhatnak-e Böhmszavában és személyében. Coolidge biztosította a tanácskozáson résztvevőket, hogy Böhmszavában a jobboldal felé hajlik, a katonai körökben és a dolgozó osztályoknál egyaránt népszerű, és erőteljes politikai frakció áll mögötte. Közölte, hogy a táviratban említett másik három szociáldemokrata vezetőt is személyesen ismeri, irántuk is a legnagyobb bizalommal van.⁶¹⁴

Végül a békekonferencia egy nyilatkozat nyilvánosságra hozatalára határozta el magát, amely azonban csupán általánosságokat tartalmazott: csak akkor szüntethetik meg a blokádot Magyarországgal szemben, és békét is csak akkor köthetnek, ha olyan kormány lesz, amely az egész népet képviseli, és hatalma nem terrorra épül.⁶¹⁵ A bécsi missziók ilyen körülmények között nem állapodhattak meg Böhmmel, és a magyar szociáldemokraták sem kaptak biztosítékot, hogy a szövetséges hatalmak támogatják őket a hatalom átvétele után.

Otto Bauer a tárgyalások megkezdése után — amint az eddig megismerhető iratok bizonyítják — nem vett részt a magyar szociáldemokraták és a missziók között folyó megbeszéléseken. Bauer Cuninghame-hez fűződő barátságos kapcsolatát arra használta fel, hogy Böhmszavában mint megbízható személyt beajánlja, és másra már nem is volt szükség, mert mindkét részről fontosnak tartották a megegyezést. Otto Bauer szavának elég súlya, személyének elég tekintélye volt a szövetségesek (kivéve a franciák) megbízottai előtt ahhoz, hogy véleményét figyelembe vegyék. A tárgyaló szociáldemokrata vezetők „megbízhatóságát” illetően

⁶¹³ *Papers PPC* VII. köt. 318. és 320. o. Az ilyen felszólalásokból keletkezett tévhitet akarta eloszlatni J. M. Keynes (aki a párizsi békekonferencián a brit államkincstárt képviselte, és a Legfelsőbb Gazdasági Tanácsban ő volt a pénzügyminiszter kiküldötte), amikor azt írta: Clemenceau-t mérsékeltnak mondták, mert néha, „az elfogulatlanság fensőbbeség álarcába öltözve” elutasított túlzó javaslatokat, de nagyon jól tudta, melyek a lényeges pontok és ezekből nem igen engedett. J. M. KEYNES i. m. 21. o.

⁶¹⁴ *Papers PPC* VII. köt. 256. o.

⁶¹⁵ A két nap tárgyalásáról lásd uo. VII. köt. 254–257. o. 1919. júl. 25. Közli: MMTVD 6/B. köt. 529–530. o.; uo. VII. köt. 304–308. o. 1919. júl. 26. délelőtt.; uo. VII. köt. 317–322. o. 1919. júl. 26. délután. Közli: MMTVD 6/B. köt. 533–537. o.

saját benyomásaik is megegyeztek Bauer véleményével, hiszen a diplomata-
ták legtöbbször már a polgári demokratikus időszakban is figyelemmel kísérte
a magyar politikai életben résztvevők tevékenységét.

A magyar és az osztrák szociáldemokraták közötti szoros kapcsolatok
arra engednek következtetni, hogy Otto Bauer és bizonyára a többi vezető
is tanácsaival, megbeszélésekkel támogatta Böhm Vilmost és társait —
bár erre vonatkozólag adataink nincsenek. A magyar szociáldemokraták
memoárjában említik, hogy osztrák elvtársaikat felkeresték és beszámol-
tak nekik a Tanácsköztársaság helyzetéről. Elképzelhetetlen, hogy a talál-
kozások alkalmával az antanthatalmakkal folyó, sorsdöntő tárgyalásokról
hallgattak volna.

Július hónap, a magyar Tanácsköztársaság válságos időszaka Ausztria
helyzetére is kihatott. De az osztrák köztársaság sorsában ennél nagyobb
szerepet játszott mindaz, ami Németországban történt. A forradalmi
mozgalmakban a müncheni vereség után átmenetileg apály állt be; a béke-
szerződést aláírták, ezzel elmúlt az esetleges fegyveres összeütközés veszélye,
és elfogadták az Anschluss-tilalmat is. Ilyen körülmények között a szövete-
séges hatalmak, ha nem is néhány héten belül, de várhatták a magyar
Tanácsköztársaság összeomlását, s nyilvánvalóvá vált előttük, hogy rövid
időn belül fel fogják számolni a bolsevizmust Közép-Európában. Ezzel
Ausztria, mint a Nyugat „védőbástyája” sokat veszített értékéből. Nem
kellett már olyan elnézőeknek lenniük velük szemben, annál kevésbé,
mert a békeszerződés tárgyalása folyt, és markukban tarthatták a gazda-
sági csődben vergődő Ausztriát. Az osztrák reakciós erők is érezték a meg-
változott légkört, és a szomszédos proletárhatalom belső bajai is növelték
bátorságukat.

A júniusi események után Schober jelentést küldött Rennernek St.
Germainbe, amelyben közölte a magyar követséggel kapcsolatos vádjait
is. Renner ezért szemrehányó levelet írt Bauernek, kijelentve, hogy az
ilyen események károsan befolyásolják ott az Ausztria érdekében kifejtett
munkáját. Bauer azonnal felajánlotta lemondását. Renner július 13-án
kelt válaszában még nem reagált a lemondásra, hanem indítványozta,
hogy a svájci határ mentén, Feldkirchben találkozzanak, s ott vitassák
meg az ügyeket. Rennernek Párizsban értésére adták, hogy a franciáknak,
különösen Clemenceau-nak nincs bizalma Bauerhoz és politikájához, ezért
Ausztriának kedvezőbb kilátásai lennének, ha Bauer lemondana. A kancellár
ezt különösen befolyásolta elhatározásában. Talán azt a szubjektív
momentumot sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a centristák élén
álló Bauer és a jobboldalt irányító Renner nézetei számos kérdésben el-
tértek, ami már a múltban, a párton belül is éles összeütközésekre adott
okot közöttük. Az Anschluss kérdésében nem volt ugyan vita, de Renner
— akihez a föderáció gondolata közelebb állt — ezt csak azért fogadta
el, mert az adott időszakban nem látott más lehetőséget. A föderációt
úgy képzelte, hogy Bécs legyen a központ, és Ausztria visszanyerje régi
jelentőségét. Tehát e nézeteltérés is egyik oka lehetett annak, hogy nem
ragaszkodott Bauer személyéhez. Joggal gondolhatta, hogy ilyen irányú
politikáját — belpolitikai vonatkozásban — nyugodtabban kidolgozhatja
a békeszerződés aláírása után, ha Bauer távozik.

A feldkirchi találkozás után, 1919. július 25-én Otto Bauer bejelentette lemondását, amelyet a reakció nagy örömmel fogadott. A kormányban a keresztényszocialisták pozícióit erősítette Bauer kiválása. Elterjedt az a hír, hogy a következő távozó Julius Deutsch, a hadügyminiszter lesz.⁶¹⁶ Nem tévedtek azok, akik felismerték, hogy a szociáldemokrata külügyminiszter kiválása a kabinetből csak egyik jele az egész párt, a munkásosztály befolyása gyengülésének, és ez szorosan összefüggött a Tanácsköztársaság sorsával, a nemzetközi munkásmozgalom helyzetével.

Bauer július 26-án hosszú levelet intézett Rennerhez St. Germainbe, amelyben a külügyminisztérium ügyeinek további intézésével kapcsolatos javaslatait közölte. Ez a levél is egyik bizonyítéka Bauer becsületes szocialista gondolkodásának. Aggasztotta őt, hogy a Magyarországi Tanácsköztársasággal összefüggő ügyek intézése esetleg meg nem felelő kezekbe kerül, ezért javasolta, hogy titkára, Kaustky a helyén maradjon, s minden politikai ügy és minden Magyarországra vonatkozó akta — ami a szociáldemokratákkal, bolsevikokkal, politikai menekültekkel, fegyverszállítással, beutazási engedéllyel foglalkozik — „ante expeditionem” Kautskyhoz kerüljön. Tanácsolta még: kerüljék az összeütközést Magyarországgal, semmi kapcsolatuk ne legyen a szegedi kormánnyal, szükség esetén vállaltan közvetítő szerepet az antant és Magyarország között, lehetőleg gátolják meg az un. utódállamokba történő fegyverszállítást, a velük baráti kapcsolatban lévő magyar szociáldemokraták akadálytalanul jöhessenek Ausztriába, a tanács hatalom megszűnése esetén minden politikai menekült kapjon menedékjogot.⁶¹⁷

Az osztrák sajtó július 26-án közölte Bauer lemondását. A kormány lapja ismertette a külügyi államtitkár lemondó levelét, indokait: Anschluss-tervét az olaszokra elutasította, remélve, hogy támogatják. Dél-Tirol miatt azonban mereven elutasították az olaszok, így eddigi politikája megbukott. Most új irányvonalat kell követni, a franciákhoz kell közeledni. De erre ő nem alkalmas, mert Anschluss-törekvése, a háború alatti internacionalista magatartása és olasz orientációja miatt nem bíznak benne. Bauer —írták— már július 13-án bejelentette a kancellárnak lemondását, akinek kérésére tovább folytatta munkáját személyes találkozásukig. Erre július 23-án került sor. Egyelőre Renner veszi át a külügyek vezetését.⁶¹⁸

Otto Bauer könyvében részletesen taglalja az olasz orientációval kapcsolatos elképzeléseit, e politikájának sikertelenségét, amelyet lemondása egyetlen okának említ. A Franciaországhoz való közeledés szükségességét a következőkkel indokolja: az eddigi ellentét oka az Anschluss-hoz való ragaszkodás volt, és az, hogy nem kapcsolódtak be a magyar Tanácsköztársaság ellen kötött szövetségbe. A német békeszerződés aláírása után az Anschlussról már szó sem lehetett, hiszen a békeszerződés megtiltotta. Tudták, hogy a tanácskormány összeomlása közvetlenül küszöbön áll. „Ilyen körülmények között — írja — sem a német, sem a magyar kérdés

⁶¹⁶ *Papers PPC* XII. köt. 552. o. Halstead jelentése a békekonferenciához. 1919. júl. 27.

⁶¹⁷ ÖSA K 261. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. II/b. 2170.

⁶¹⁸ Wiener Zeitung, 1919. júl. 26. Inland rovat.

nem indokolhatta azt, hogy Franciaországgal továbbra is konfliktusban maradjunk . . . És Franciaország ellenségeskedése velünk szemben sokkal veszélyesebbé válhatott, ha Magyarországon megbukik a bolsevizmus, mint addig volt, amíg az a félelem, hogy a bolsevizmus átterjedhet Német-Ausztriára, gátolta a franciák ellenségeskedését.”⁶¹⁹

Ágoston Péter feljegyzésében belpolitikai és magyar vonatkozásában foglalkozik a lemondás következményével. A párt most meggyengül, írja, és az osztrák munkások csak bal felé orientálódhatnak, vagy elvesztik befolyásukat. Aggódva latolgatja: hogyha a lemondás Bauer külpolitikájának veresége, úgy Magyarországgal szemben is megváltozik minden, és „akkor Bóhm kijövele [ti. Bécsbe] politikailag semmit sem jelentett”.⁶²⁰

A követség sajtóosztálya összeállította az osztrák lapok véleményét a külügyi államtitkár lemondásáról. Az összeállítás egy példányát Ágoston megőrizte. Ez is bizonyítja, milyen fontosságot tulajdonított az ügynek. Érdekes az osztrák sajtó néhány megállapításával megismerkednünk. A Neue Freie Presse szerint Bauert Clemenceau buktatta meg, mert Párizsban „nem szerették alattomos módszereit”. A béketárgyalásokon most majd csökken a feszültség, „a lemondás — enyhülés”. A Der Neue Tag még élesebben támadja. Három bűnben marasztalja el: Anschluss-politika, paktálás az olaszokkal, és hogy „leplezetlenül kacérkodott Kun Bélával”. A lap az ellen is tiltakozik, hogy Bauer a szocializálás munkáját tovább folytassa. A Reichspost is a Tanácsköztársasághoz fűződő kapcsolataiért tesz szemrehányást. A Deutsches Volksblatt bűnül rója fel „Magyarországgal szemben tanúsított jóakarátú magatartását”, különösen Bóhm követé váló kinevezése óta. Bauer a szociáldemokrácia kommunista színezetű szárnyához tartozott, írja, amely Ausztria nemzeti politikájával is ellentétbe került. Az Arbeiter-Zeitung sajnálkozik Bauer távozásán, s kifejezi azt a reményét, hogy a hozott áldozat nem lesz hiábavaló, Rennernek sikerül jobb békefeltételeket elérni. Ennek érdekében, amint Bauer lemondása is bizonyítja, a szociáldemokraták minden áldozatot válallalnak.⁶²¹

Otto Bauer július 28-án távozott a külügyminisztériumból. Ezen a napon érkezett meg St. Germainből Renner távirata Seitz elnökhöz, amelyben a nemzetgyűlés határozata alapján neki felajánlott külügyministerséget, a kényszerítő körülmények hatására, elfogadja. Egyben mély sajnálkozását fejezte ki, hogy tekintettel a diplomáciai célszerűsége nélkülözni kénytelen Bauer értékes szolgálatait, de tanácsait majd igénybe veszi.⁶²²

Az osztrák politikai élet központjában július közepén és második felében a 20-án átnyújtott, az elsőnél lényegesen kedvezőbb békefeltételek és Otto Bauer lemondása álltak. A sajtó azonban sokat foglalkozott a magyarországi eseményekkel is. Bó kommentárral közölték Kun Béla július 15-i, a Szövetséges Központi Intéző Bizottság ülésén elhangzott beszédét, a tiszai fronton megindított támadást, a fronthelyzet alakulását, a proletárhatalmon belüli valóságos és koholt ellentéteket, a békekonzferenciáról kiszivárgott

⁶¹⁹ O. BAUER: *Die österreichische Revolution*. 156. o.

⁶²⁰ PI Archivum 689. f. I/3. 6e. 1919. júl. 26.

⁶²¹ Uo. 1919. júl. 26.

⁶²² Wiener Zeitung, 1919. júl. 29. *Deutschösterreich*.

magyar vonatkozású híreket stb.⁶²³ A sajtó Böhm tárgyalásairól is tudomást szerzett, és több lap hozta a hírt. Külföldi tudósításokra hivatkoztak, pedig bizonyosan hazai értesülés alapján közölték. Vagy a magyar szociáldemokraták vagy a bécsi misszió tagjai akartak ezzel nyomást gyakorolni a habozó békekonferenciára. Erre lehet következtetni Halstead július 29-i, nem egészen világosan megfogalmazott jelentéséből.⁶²⁴ Halstead a Der Neue Tag 28-i esti számára hivatkozik, mint első közlésre, amelyben olyan formában említik Böhm és a többiek nevét, hogy azért biztonságos legyen számukra a visszatérés Magyarországra. A Reichspost viszont zürichi távirat alapján írja: Böhm, a bécsi magyar követ és a francia kormány között táviratváltás folyik, hogy a szovjet rendszer megszüntetésével tiszta szocialista kormány vegye át a hatalmat Magyarországon. Weltner is részt vesz a tárgyalásokon — jelentik —, s ő viszi az antant válaszát Kunnak.⁶²⁵ Az Arbeiter-Zeitung a következő napon reagál a polgári sajtó híreire, és teljesen legális, hivatalos ügynek tünteti fel: Böhm, Weltner és Peyer tárgyalt Cuninghame-mel és erről referáltak Kun Bélának.⁶²⁶ A Reichspost ezen a napon már a kommunizmus összeomlásáról ír,⁶²⁷ a Wiener Zeitung pedig a következő napon külföldi híradás alapján közli: Böhm a jövő emberének tekinthető, ha kellő biztosítékot tud adni, az antant támogatja egy mérsékelt kormány megalakításában.⁶²⁸ Ugyanebben a számban már nyomát találjuk annak, hogyan készült fel az osztrák burzsoázia a Tanácsköztársaság megszűnésére. Alsó-Ausztria tartományi főnöke, Sever, hivatkozva a belügyminiszter rendeletére — amelyet Axelrod elfogatása idején adott ki — kiutasítja mindazokat a magyarokat, akiknek állandó lakhelye 1919. március 1. előtt nem Ausztriában volt. Súlyos büntetés vár azokra, akik a kiutasítás után visszatérni próbálnak.⁶²⁹ Az osztrák reakció óvintézkedéseket tett a magyar kommunisták ellen, ugyanakkor támogatta a magyar ellenforradalmárokat, akik háborítatlanul éltek Feldbachban, és osztrák fegyverekkel készültek bosszúálló hadjáratukra a magyar nép ellen.

8. A MENEDÉKJOG

A magyar proletariátus és forradalmi vezetői 133 napig küzdöttek azért, hogy a szocialista társadalom alapjait lerakják, és a dolgozó nép hatalmát a külső és belső támadókkal szemben megvédjék. A belső ellenforradalmi erők szándékai, kísérletei eleve kudarcra voltak ítélve, mert az ország

⁶²³ Arbeiter-Zeitung, 1919. júl. 7., 17., 26., 29.; Wiener Zeitung, 1919. júl. 11., 13., 15., 19., 24., 27., 30.; Reichspost, 1919. júl. 10., 19., 23., 26., 27.

⁶²⁴ „The Hungarians mentioned in that article called on Colonel Cuninghame and the Italian Minister, so I have been informed, of their own volition.” *Papers PPC* XII. köt. 622. o.

⁶²⁵ Reichspost, 1919. júl. 30. *Verhandlungen mit der Entente für Neubildung der ungarischen Regierung*

⁶²⁶ Arbeiter-Zeitung, 1919. júl. 31. *Verhandlungen über Ungarn.*

⁶²⁷ Reichspost, 1919. júl. 31. *Vor dem Zusammenbruch der Kommunistenherrschaft in Ungarn.*

⁶²⁸ Wiener Zeitung, 1919. aug. 1. *Meldungen rovat. Ungarn.*

⁶²⁹ Uo. *Kleine Chronik rovat. Ausweisung von Fremden.*

lakosságának csak töredéke állt mellettük, túlnyomó többsége a Tanácsköztársaság védelmére sorakozott fel. Hajótörést szenvedett a jobboldali szociáldemokratáknak az a próbálkozása is, hogy az antant segítségével és osztrák elvtársaik támogatásával visszaforgassák az idő kerekét és március 21-ét meg nem történtté tegyék. A proletárhatalmat csak az imperialista túlerő tudta megdönteni, felhasználva a nemzetközi helyzet számára kedvező alakulását. A magyar munkáshatalmat burzsoá országok vették körül, elvágta szövetségesétől, az intervencióval és polgárháborúval küzdő Szovjet-Oroszországtól. Magyarországot földrajzi és gazdasági helyzete, a manőverezéshez szűk területe alkalmatlanná tette hosszabb védekező harcra. Clemenceau számítása bevált: a román királyi csapatok a nagyhatalmak „közvetlen beavatkozása nélkül”, francia vezetéssel, a szövetségesek fegyverével visszaverték a Vörös Hadsereget és megszállták Budapestet.

Böhm Vilmos az utolsó percig tárgyalt Bécsben. Július 30-án reggel Weltnerrel, Peyerral, Göndörrel együtt Királyhidára ment, ott találkozott Kun Bélával és Korvin Ottóval. Ismertette az antant feltételeit, amelyeket Kun elutasított. Valamennyien visszatértek Budapestre, csak Böhm és Göndör ment Bécsbe. Másnap Böhm Vilmos és Kun Béla még egyszer találkozott, de Böhm ekkor sem tudta rávenni Kun Bélát, hogy hozzájáruljon a Tanácsköztársaság felszámolásához.⁶³⁰

Július 31-én este összeült a szakszervezeti tanács bizalmas ülése, ahol Weltner és Peyer beszámolt az antantmissziókkal folytatott tárgyalásokról. Indítványukra a bizalmas ülés „olyan határozatot hozott, hogy követelik Kun Bélának lemondását és szociáldemokrata kormány megalakulását”.⁶³¹ Ezek után hiába javasolták a kommunisták, hogy május 1-hez hasonlóan mozgósítsák a proletariátust — a szociáldemokrata vezetők ehhez nem járultak hozzá, nyíltan a munkások fellázításával fenyegetőztek. A további harchoz pedig más lehetőség nem volt, mint a hátország egységes felkelése az imperialisták ellen. A fronton harcolók, a tisztjeik nagy részétől elárult vöröskatonák már nem tudtak ellenállni.

Augusztus elsején, a Budapesti Munkástanács ülésén jelentette be lemondását a Forradalmi Kormányzótanács. A magyarországi szocialista forradalom első, hősi szakasza lezárult.

A királyhidai határőrség parancsnoka, Petersen János augusztus 1-én délután telefonértesítést kapott: Weltner érkezik, várjon rá. Weltner már július 24-i bécsi utazása alkalmával megmondta Petersennek, hogy tárgyalásra utazik, amelynek célja a hatalom átvétele a kommunistáktól. Augusztus 1-én pedig közölte vele: sikerült nagy nehezen a „kommunistákat legyűrni”, s most azért megy Bécsbe, hogy ott a kommunisták Ausztriában való elhelyezéséről gondoskodjon. Jelezte, rendelet jön majd, hogy az átutazó kommunistákkal előzékenyen bánjanak, hiszen Ausztriában úgyszólván internálják és viselt dolgaikért mindenképpen felelősségre vonják őket. Weltner megjegyzése az internálásról azt bizonyítja, hogy az antanttal

⁶³⁰ Arbeiter-Zeitung, 1919. aug. 1. *Verhandlungen über Ungarn.*; Böhm V. i. m.

⁶³¹ PI Archivum 614. f. 1920—9389. 262—263. 1. Szamuely György vallomása az államügyészségen.

folytatott több napos tárgyalás közben már előre eldöntötték a kommunisták sorsát, és nem augusztus 1-én határozták el, hogy beengedik őket Ausztriába.

Petersen még azon az éjjelen értesítette az osztrák rendőrség parancsnokát, Sziszkowitz Rudolf őrnagyot, hogy akadályozzák meg azoknak a kommunistáknak a beutazását, akiknek nincs engedélyük. Arra is gondolt, ő gátolja meg távozásukat, de Királyhidán több volt a vasas vörösőr, mint a rendőr, így erre nem mert vállalkozni. Augusztus 2-án, kora reggel, Peyertől, az új kormány belügyminiszterétől távirati utasítást kapott, hogy a népbiztosokat a határon át kell engedni, de ha több pénzt találnak náluk a megengedettnél, azt kobozzák el.⁶³² Haubrich hadügyminiszter telefonon adott utasítást, a népbiztosok családtagjait a határon engedjék át. Az osztrák határőrség főnöke hasonló rendelkezést kapott az osztrák kormánytól: minden magyar kommunista, akinek testi épsége Magyarországon veszélyben forog, bebocsátható Ausztriába, ahol internálni fogják őket.

Augusztus másodikán reggel két különvonat érkezett Királyhidára. Az egyikben Kun Béla, Landler Jenő és Pór Ernő utazott, a budapesti osztrák követség titkárának kíséretében, a másikon 12 népbiztos felesége gyermekeikkel és még néhány kommunista vezető családtagja. Ezt a vonatot olasz csendőrök őrizték, hogy útközben minden atrocitástól megvédhessék a nőket és gyermekeket.⁶³³ Későbbi vonattal érkezett Vágó Béla, Pogány József, Rákos Ferenc, Varga Jenő, Lengyel Gyula, Madarász Emil. Hamburger Jenő és a Varjas testvérek is elmentek Királyhidáig, de csak hozzátartozóikat kísérték el, ekkor még nem lépték át a határt.⁶³⁴

A kommunisták kiutazását az osztrák kormánnyal kötött megállapodás tette lehetővé. Augusztus elsején este, Weltner Bécsbe érkezése után, Böhm tárgyalt az osztrák kormánnyal. Amint írja, az antant képviselői sem emeltek kifogást a menedékjog megadása ellen. Cuninghame különösen támogatta ezt a kérést, mert Bethlen István, aki nála közbenjárt, azt mondta, hogyha a népbiztosok eltávoznak Magyarországról, biztosítható a békés átmenet. Nem kétséges, hogy ez volt a döntő szempont a kommunisták beutazásának engedélyezésénél. A magyar és az osztrák szociáldemokraták éppen úgy, mint az antantmissziók és az emigráns ellenforradalmárok attól féltek, hogyha a kommunista vezetők Magyarországon maradnak, a munkástömegek az ő irányításukkal az első adandó alkalommal megpróbálnak ismét hatalomra kerülni.⁶³⁵ Bizonyos, hogy Böhm és Weltner már a

⁶³² Téves az a korábbi állítás, mintha Peyer olyan utasítást adott volna, hogy a menekülőket fel kell tartóztatni.

⁶³³ G. ROMANELLI (i. m. 261—262. o.) leírja: aug. 1-én délután Ágoston Pétertől jegyzéket kapott, amelyben értesítette őt a „kormányváltásról” és kérte, hogy a misszió védje meg a lemondott népbiztosok családtagjait, adjon olasz menlevelet Bécsbe utazásukhoz. Romanelli bekérte az elutazni kívánók fényképeit, személyi adatait, hogy a kívánságnak eleget tehesen. A vonathoz, amelyet óvatosságból Kelenföldről indítottak, katonai kíséretet is adott.

⁶³⁴ PI Archivum 638. f. 1/1919—IV—13—3550. 11—14. és 44. l.

⁶³⁵ Az osztrák szociáldemokraták lapja is azzal indokolta a menedékjog megadását, hogy csak így lehetett biztosítani a békés átmenetet. Arbeiter-Zeitung, 1920. júl. 23. *Der Vertrag mit der ungarischen Regierung über Kuns Asyl*; Neues Wiener Tagblatt, 1920. júl. 23. *Eine Erklärung der österreichischen Regierung*. Szászország bécsi követe,

korábbi bécsi tárgyalásokon felvetették a menedékjog kérdését, és amint tudjuk, elvben a május 1. körüli napokban is szó volt erről. Elképzelhetetlen, hogy mindent egyetlen este el tudtak volna intézni, hiszen előzőleg meg kellett szerezniük az osztrák kormány és az angol misszió hozzájárulását is. Bizonyára Bethlennel is tárgyaltak már előbb — közvetlenül vagy közvetve —, mert augusztus 1-én nem juthatott arra is idejük, hogy tudomására hozzák a történeteket és ő hirtelenében véleményt is nyilvánítson.

Hogy mennyire általános volt a kommunistáktól való félelem, s mekkora szerepe volt ennek a menedékjog megadásában, arra jellemző az ellenforradalom bíróságának későbbi állásfoglalása. Vádat emeltek Peidl Gyula és kormányának tagjai ellen amiatt, hogy Kun Bélát és társait szökésükben segítették, és ezzel megmentették őket a törvényes következményektől. A vádat azonban a következő indokolással elejtették: nem cáfolható a kommunisták távozása segítésének az az indítéka, hogy „kizárttá tegyék azt, hogy a tömegek felett bírt befolyásuk révén még egy végső kísérletet tehessenek a tanácsrendszer uralmának ideig-óráig való meghosszabbítására, esetleg a polgári osztály elleni kegyetlenkedésre”.⁶³⁶

Kétségtelen, hogy félték a megdöntött munkáshatalomtól, a kommunista vezetők tömegbefolyásától, de volt ennek az intézkedésnek pozitív vonása is. Bizonyos, hogy a győztes ellenforradalom és az intervenció hadsereg elsősorban a vezetőkön töltötte volna ki bosszúját. Mielőtt a munkásosztály felocsúdik, vezetőik már a fehérterror áldozatai. Ausztria szociáldemokratái voltak azok, akik a magyar munkásmozgalom számára megvédték a kommunisták egy részének életét.

Valószínű, hogy a szövetséges hatalmak misszióinak döntésében a nyugati demokráciák „humanista” felfogása is közrejátszott. Hiszen így országok dolgozó tömegei előtt igazolhatták: íme, a győztes hatalmak nem avatkoznak be más ország, egy munkáshatalom belügyeibe, nem küldik hadseregüket ellene, és hajlandók a kommunisták megmentésére.

Az éjszakai tárgyalások után, augusztus 2-i dátummal írták alá azt az okmányt, amely néhány vezetőnek és családjának menedékjogot biztosított:

„Német-Ausztria kormánya, avégből, hogy Magyarország új kormányát a nyugalom és rend fönntartására irányuló törekvésben támogassa, hajlandónak nyilatkozik arra, hogy a Magyar Tanácsköztársaság eddigi kormányához tartozó Kun Béla, Landler Jenő, Pór Ernő, Vágó Béla, Pogány József, Rákos Ferenc, Madarász Emil, Hirossik János, Varga Jenő, Lengyel Gyula kommunista népbiztosok, illetve azoknak hívei számára a német-ausztriai állam területén menedékjogot engedélyez, azzal a feltétellel, hogy a nevezettek itt semmiféle politikai tevékenységet nem fejtenek ki. A tartózkodási engedélyt csak arra az időre engedélyezi, amíg a Német-Osztrák Köztársaságra ebből belső vagy külső nehézségek nem támadnak. Erre

Benndorf jelentésében 1919. aug. 7-én viszont azt írta: a kormány egyik vezető tagjának tájékoztatása szerint az osztrák kommunisták nyomásának engedve adtak menedékjogot. Sächsisches Landeshauptarchiv. Gesandtschaft Wien, Nr. 390. 117. o. Közli: S. HÖPPNER i. m. 310. o. Ezt azonban nem tekinthetjük olyan oknak, amely az angol missziót vagy Bethlent befolyásolhatta volna.

⁶³⁶ PI Archívum 638. f. 1/1919—IV—13—835. 1922. jan. 22.

az esetre a kormány szabad kezet tart fönn a maga számára. A nevezettek tartoznak Magyarországra visszatérni, mihelyt a belső helyzet a Magyarországon való tartózkodást számukra lehetővé teszi. A német-osztrák kormány úgy a saját, mint a nevezettek személyes biztonsága érdekében kényszerítve érzi magát arra, hogy mozgási szabadságukat korlátozza, és őket a kormány által kijelölt helyen hatósági felügyelet alá helyezze.” A megállapodást a külügyi államhivatal nevében, Renner távollétében Ippen írta alá, magyar részről pedig Böhm.⁶³⁷

Az osztrák kormányssocialisták már április végén, amikor a Tanácsköztársaság összeomlásával számoltak, azt tervezték, hogy az Ausztriába érkező magyar kommunistákat internálják. Az ellenforradalmi emigránsoknak nemcsak a szabad mozgást, hanem a szervezkedést is megengedték, szemet hűnytak a magyar követség kirablása, a brucki fegyveres akció felett, túrték, hogy idegen állampolgárok országukban toborozzanak, Feldbachban katonai táborot állítsanak fel, és az osztrák reakcióval szövetkezve a Tanácsköztársaság ellen törjenek. A magyar kommunistákat veszélyesebbnek tartották, ezért határoztak úgy, hogy internálják őket. Ezt azzal indokolták, hogy biztonságukról csak így tudnak gondoskodni.

Böhm Vilmos könyvében Kun Bélát azzal vádolja, azért nem menthettek meg több kommunistát, mert Kun csak magára gondolt, saját személyén kívül csupán Landler és Pór részére kért beutazási engedélyt.⁶³⁸ Ez rágalom, amit a megállapodás szövege minden kétséget kizáróan cáfol: az említetteknel több nevet sorol fel az irat, s hozzáfűzi, hogy a megnevezett népbiztosok „híveinek” is menedékjogot biztosít. Ebbe a megfogalmazásba mindenki belefért — kivéve azokat, akiket a magyar vagy az osztrák hatóságok meggátoltak a határátlépésben. A határon jelentkezőket gróf Hartig, a határőrség parancsnoka még napokig átengedte. Szamuelyt azonban elfogták, és osztrák területen ő volt a proletárhatalom első mártírja.⁶³⁹

Augusztus 2-án az osztrák lapok a Magyarországon bekövetkezett változással, a Kormányzótanács lemondásával, Kun Béla „bukásával” foglal-

⁶³⁷ BÖHM V. i. m. 358—359. o.; OL Küm. Bécsi követség iratai. sz. n. 346. l.; OL Küm. pol. 1920—36—4034/1919. ÖSA Präsidialakten 6. Ungarn I/3. 2222. 1919. aug. 2. Ippen távirata Rennerhez St. Germainbe. Ippen közölte azt is, hogy a fentieket Seitz elnök és Fink h. kancellár jóváhagyta.

⁶³⁸ BÖHM V. i. m. 358. o.

⁶³⁹ Az Arbeiter-Zeitung, a Wiener Zeitung és minden lap egyformán írja le: Szamuely Tibor öngyilkos lett. Egyedül a Die Rote Fahne kételkedik ebben. A kommunisták lapja nem veszi át a kormány vagy a rendőrség által kiadott hírt. Aug. 5-én azt írja: a határrendőrség dühének esett áldozatul; 9-én felteszi a kérdést: vajon a lichtenwörthi esendőrök ellenére, akik a „fogást” vasmarokkal tartják, elvéhetette-e revolvérét és magára löhetett-e Szamuely Tibor? Esés közben zúzta szét a fejét a padlón, vagy a poroszlók kövekkel és puskatussal agyonverték? Ezt nem tudhatjuk. Csak az bizonyos, hogy Szamuely Tibor halott. A lap 13-i számában is foglalkozik a halál tisztázatlan körülményeivel, s megállapítja: a fehér gyilkosokat azért állították a határra, hogy a forradalmárookra vadásszanak. E. A. BARTLETT (i. m. 239. o.) egyértelműen gyilkosságról írt: magyar esendőrök akkor ölték meg Szamuelyt — közli —, amikor már átlépte az osztrák határt, ahol „szerencsére” szintén esendőrök és nem a Volkswehr tagjai voltak. A esendőrök megegyeztek, azt mondják majd: Szamuely elfogatása után öngyilkos lett. Bartlett ezt a bécsi rendőrségen levő titkos jelentésekből tudta meg.

koztak. A keresztényszocialisták lapja heves hangon kifogásolja, hogy Ausztria menedékjogot adott a magyar kommunistáknak. Az Arbeiter-Zeitung mellett a kormány lapjai is azt magyarázzák, hogy ez Ausztria érdeke, mert csak így biztosítható a szomszédos Magyarországon a nyugalom, hiszen a kommunistáknak még vannak híveik, akik esetleg vérengzést robbanthatnak ki. Egyben a lapok kifejezik azt az óhajt, hogy a magyarok most szilárdabb embert válasszanak vezetőnek, mint Károlyi Mihály volt, aki ok és kényszer nélkül kiszolgáltatta az országot a kommunistáknak és ezzel „bűnrészessé” vált.⁶⁴⁰

A Neue Züricher Zeitung tudósítója felkereste Garami Ernőt, aki ekkor még Svájcban tartózkodott. A vele folytatott beszélgetés alapján közli: a rendszerváltozásban a leglényegesebb az a körülmény, hogy vérontás és katonai megszállás nélkül valósult meg. Az újságíró hozzáfűzi: jól értesült körök nézete szerint a reakció nem marad el, és még véres zavargások várhatók.⁶⁴¹

Augusztus 4-én Bécsben a munkástanács ülést tartott. Napirenden a politikai helyzet megvitatása szerepelt. Friedrich Adler volt az előadó. Beszédét így kezdte, számolni kell azzal, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság veresége minden országban felbátorítja majd a reakciót, s ennek következményeként csökkennek a szocializmusért folytatható harc lehetőségei, kilátásai. Most bebizonyosodott: helyes volt a párt taktikája, amikor visszautasította a Tanácsköztársaság felhívását, hogy kövessék példáját. Ha nem ezt a taktikát alkalmazzák, akkor Ausztria még előbb összeomlik, mint a Magyarországi Tanácsköztársaság, és magával rántja a magyar munkáshatalmat is. Adler egyetlen szóval sem említette, hogy a szocialista forradalom átterjedése Ausztriára és ennek révén más európai országokra, megakadályozhatta volna az elszigetelten maradt Tanácsköztársaság leverését.

A kommunista Elfriede Friedländer felszólalása nagy felzúdulást váltott ki a szociáldemokrata hallgatóság körében, mert hangsúlyozta: „Önök még nem tudják, hogy a magyar vereség a proletariátus számára nem lesz-e értékesebb, mint minden kompromisszumos politika... Csak a proletariátus diktatúrájával érünk el a szocializmushoz. A nemzetgyűlés nem egyéb, mint a magántulajdon biztonságának leple... A St. Germain-i békével nálunk a reakció megerősödött... Ha most elfogadjuk a St. Germain-i békét, harc nélkül feladjuk eszményeinket. Önök realpolitikájukkal a kapitalizmust segítik győzelemre. Ma, amikor a burzsoázia a St. Germain-i békének örvendezik, csak egy válasz lehetséges: a tanácsköztársaság kiáltása, a proletariátus felfegyverzése.” Helytálló az, amit Elfriede Fried-

⁶⁴⁰ Reichspost, 1919. aug. 3. *Die Diktatoren auf der Flucht*; Wiener Zeitung, 1919. aug. 3. Meldungen rovat. *Ungarn*. A Reichspost aug. 2-i száma helyt ad BIZONY LÁSZLÓ cikkének is (*Die Entwirrung in Ungarn*), amely a bolsevizmus káros hatásával foglalkozik. Nemcsak Magyarországra, hanem a környező nemzeti államokra is hátrányos volt — írja —, mert a nyugodt, építő munka helyett a bolsevizmus ellen kellett harcolniuk. A Der Neue Tag ezen a napon ismertette részletesen az Otto Bauer közvetítésével Bóhm és a missziók között folyt tárgyalásokat. (*Die Umbildung der Budapester Regierung.*)

⁶⁴¹ Neue Züricher Zeitung, 1919. aug. 4. *Das Ende der Bolschewiken in Ungarn.*

länder beszéde első részében mondott, de az adott időben a proletárdiktatúra követelése nélkülözött minden reális alapot.

Seitz azzal intette le Elfriede Friedländert, hogy csak sajnálkozni lehet azon, ha egy különben okos asszony, ilyen döntő pillanatban ennyire nem képes megérteni, milyen a helyzetük. És azt mondta, nincs más lehetőség: folytatni kell az eddigi politikát. Max Adler is elutasította a kommunisták követelését. Marxra és Engelsre hivatkozott, akik az 1848-as vereség után a hibák elemzését tartották szükségesnek, s nem vitték ártalmas kalandba a munkásokat.

Hat szavazat ellenében a munkástanács elfogadta Danneberg határozati javaslatát. Ebben kifejezték együttérzésüket a magyar munkásosztállyal, és figyelmeztették a reakciót, ne gondolja, hogy a Tanácsköztársaság vereségét felhasználhatja a munkásosztály erejének megtörésére.⁶⁴²

Magyarországon a szociáldemokrata kormányt alig néhány nap múlva a fehérterror kormánya váltotta fel, amely követelte az Ausztriában menedékjogot kapott kommunisták kiadását.⁶⁴³ A Reichspost segíteni akart a magyar reakciónak és úgy írt, mintha a tömegek kívánsága lenne a kommunisták kiutasítása.⁶⁴⁴ Szeptember elején éles hangú interpellációk hangzottak el a nemzetgyűlésen is, Rennertől a kommunisták kiadását követelték. A következő kérdéseket intézték hozzá: 1. Hajlandó-e Renner a magyar kommunisták eltávolítására? 2. Vállalja-e a felelősséget azért, ha a kiadatás megtagadása miatt a magyar állam nem szállít élelmiszert, amint Csehszlovákia nem adott szenet azért, mert fegyvert szállítottak a Tanácsköztársaságnak? 3. Nem gondolja-e Renner, hogy a lakosság azt a következtetést vonja le a népbiztosok védelméből, hogy a kormány a magyar kommunisták céljaival azonosítja magát, ami az antanthatalmagnál is káros következménnyel járhat? 4. A menedékjog megadását a koalíciós pártok határozták el vagy csak a szociáldemokraták? 5. Ha az utóbbi eset áll fenn, nem gondolja-e Renner, hogy az állam nem egy párt kedvéért létezik, hanem az egész lakosság javára kell kormányozni?⁶⁴⁵

A Tanácsköztársaság megdöntésével az osztrák burzsoázia is megszabadult a szocialista forradalomtól való rettegetől, és azonnal éles hangon támadta koalíciós partnereit, majd rövidesen szakított velük, és áttért a munkásosztály elleni nyílt támadásra. A reakciós magyar kormánnyal viszont — a nyugat-magyarországi kérdés rendezése után, de már a tárgyalások közben is — igyekezett jó viszonyt kialakítani.

Ausztria szociáldemokrata pártja büszkén hangoztatta, hogy egyedül ő volt képes „elhárítani a magyar bolsevizmus rohamát”.⁶⁴⁶ 1919. augusztus elseje után azonban kénytelen volt belátni, hogy „a magyar tanácsdiktatúra összeomlása után” a szövetséges hatalmagnál is „kevesebbet lehetett

⁶⁴² Arbeiter-Zeitung, 1919. aug. 5. *Der Kreisarbeiterrat über die politische Lage.*; Die Rote Fahne, 1919. aug. 6.; Wiener Zeitung, 1919. aug. 5.

⁶⁴³ Arbeiter-Zeitung, 1919. aug. 17.

⁶⁴⁴ Reichspost, 1919. aug. 7. *Volksprotest gegen das Kun-Asyl.*

⁶⁴⁵ *Protokoll der Konstituierenden Nationalversammlung.* 29. ülés. 1919. szept. 6. 262—263. o. 150/I.

⁶⁴⁶ O. BAUER: *Die österreichische Revolution.* 160. o.

elérni, mint előtte”,⁶⁴⁷ és saját burzsoáziájuk is bátorságra kapott, gyorsan megerősödött.

Az osztrák szociáldemokrata vezetők büszkék voltak „bölcességükre”, hogy ellenálltak a Tanácsköztársaság példájának, és elkerülték azt a vereséget, amely a magyar munkásmozgalmat érte. Ők, akik mindig Marxra és Engelsre hivatkoztak, nem gondoltak Engelsnek azokra a szavaira, amelyeket az 1846. február 22-i krakkói felkelés második évfordulóján mondott. Engels más történelmi körülmények között lezajlott, más jellegű forradalomról beszélt, szavait mégis idéznünk kell, mert lényegüket tekintve vonatkozhatnának a Magyarországi Tanácsköztársaságra. Okulhatott volna belőlük Ausztria és más országok szociáldemokráciája is.

„A krakkói évforduló nem csupán gyásznapi, az nekünk, demokratáknak örömnapi is, mert magában a vereségben győzelem rejlik, olyan győzelem, amelynek gyümölcsei biztosak számunkra, míg a vereség következményei ideiglenesek.”⁶⁴⁸

⁶⁴⁷ Uo. 157. o.

⁶⁴⁸ KARL MARX — FRIEDRICH ENGELS *Művei*. 4. köt. Kossuth, Bp. 1959, 499. o.

A NÉMET-OSZTRÁK KÖZTÁRSASÁG ÉS A MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG ÁLLAMKÖZI ÉS GAZDASÁGI KAPCSOLATAI

I. A BÉCSI MAGYAR KÖVETSÉG

A két ország között létrejött diplomáciai kapcsolat alapján a magyar követség néhány nappal a Tanácsköztársaság kikiáltása után megkezdhette munkáját Bécsben. A proletárhatalom érdekeit Ausztriában a politikai követ mellett egy gazdasági követ is képviselte. A két ország között felmerült ellentétek következtében a 133 nap alatt a politikai követ személye többször változott: márciustól májusig Bolgár Elek, májustól júliusig Czóbel Ernő, utána ideiglenes megbízással Ágoston Péter, majd július 21-től augusztus 6-ig, — a Peidl-kormány megdöntéséig — Böhm Vilmos látta el. Fenyő Andor gazdasági követ viszont végig a helyén maradt. A gazdasági kapcsolatokra mindkét országnak nagy szüksége volt, kölcsönösen óhajtották az árucserét, az osztrák kormány már csak azért sem támadta Fenyő Andort.

A követség, amelyen tizenegy osztály működött,¹ sokirányú tevékenységet fejtett ki. Közreműködött a két országnak még a Monarchia idejéből fennmaradt közös ügyeinek lebonyolításában is. Így voltak még közös konzulátusok, amelyeket a Tanácsköztársaság igyekezett fenntartani, hogy ezek révén üzleteket köthessen. Az Ausztriával közös külképviseletek áprilisban megszűntek,² de a közös konzulátusok magyar hivatalnokai még tovább is dolgoztak Németország több városában.³

A közös vagyon (főként hadijavak) felszámolására alakult ún. likvidációs bizottságot kezdetben a követség irányította. Később e szerv önálló lett, de a likvidálás munkájában a követségnek végig fontos szerepe volt.

A bécsi magyar követség feladatai közé tartozott természetesen az Ausztriában élő magyar polgárok érdekvédelme is. Ebben az időszakban, a későbbi évekhez viszonyítva, ez különösen sok munkával járt. A Monarchia idején sok magyar munkás került ki Ausztriába,⁴ ezenkívül a volt hadifoglyok és polgári internáltak nagy tömegei Ausztrián át tértek haza.

¹ Az egyes osztályok: 1. Elnöki; 2. Kormányzati; 3. Közigazgatási; 4. Útlevel; 5. Sajtó; 6. Pénztár; 7. Segédhivatal; 8. Felszámoló hivatal; 9. Hadügyi Népbiztosság meghatalmazottja; 10. Autóreferens; 11. Beszerzési csoport. OL Küm. Bécsi követség iratai. 12. cs. 2915/1919.

² Baselban márc. 31-én, Davosban és Németország több városában áprilisban (Uo. 5. cs. 703/1919.), Drezdában és Hamburgban máj. 1-én szűnt meg a közös konzulátus. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 12. cs. K/2. tét. 22345/1919.; OL Küm. Res. pol. I. 1079/1919. korm.

³ OL Küm. Bécsi követség iratai. Táviratok, számjeltáviratok. 27. cs. 6/1919. jún. 5. Budapesten is működött számos külképviselet és konzulátus. OL PM Eln. 5077/1919. Összeállítva: 1919. máj. 10-én.

⁴ A szakszervezetek 1918 májusi kongresszusán Böhm Vilmos beszédében 26 000-re

A két ország közötti személyi forgalom intézése is a szokásosnál több nehézséggel járt. Az osztrák kormány félt a kommunista agitációtól, még a Tanácsköztársaság hivatalos küldötteinek is csak többszöri sürgetésre adta meg a beutazási engedélyt. A magyar követségnek is körültekintően kellett eljárnia, együttműködve a Külügyi Népbiztossággal, nehogy olyanoknak adjanak lehetőséget az utazásra, akik azt ellenforradalmi célra, vagy a volt uralkodó osztályok tagjai vagyónának kimentésére használják fel.

A Forradalmi Kormányzótanács március 25-i ülése foglalkozott az útlevelek és a személyi forgalom ügyével. Fontosnak tartotta, hogy a külföldi állampolgárok, elsősorban a németek és az osztrákok — akik a legnagyobb számban tartózkodtak az országban — s általában valamennyi külföldi eltávozhasson. Szükség volt erre azért, hogy kevesebb személy élelmezéséről kelljen gondoskodni és lakások is felszabaduljanak.

A külföldi államok budapesti képviselője — elsősorban Német-Ausztria — a március 27-én kiadott XIX. sz. rendeletre⁵ hivatkozva már április 2-án kérte, hogy az oktatásügy és az egészségügy területén állásnélkülivé vált egyházi személyeket (főként apácákról volt szó) szállítsák hazájukba. Lakásukról és ellátásukról addig a Tanácsköztársaság gondoskodjon. A Külügyi Népbiztosságról Ágoston Péter ismertette a Belügyi Népbiztossággal a kérés elintézésének módját: „Politikai okokból rendkívül nagy súlyt helyezek arra, hogy a Tanácsköztársaság az idegen államok képviselőinek minden olyan kívánságát, amely nem áll éles ellentétben az általunk képviselt elvi alappal, a lehetőséghez képest teljesítse, ezért . . . a XIX. törvény értelmében gondoskodni kell ezekről az egyházi személyekről.”⁶ Május folyamán ezek az apácák visszatérhettek ausztriai rendházukba.⁷

Május 10-én a tanács hatalom különvonatot bocsátott a Magyarországon élő és távozni kívánó osztrák állampolgárok rendelkezésére. Ekkor 1850 személy tért vissza Ausztriába. Magukkal vihették ingóságait és fejésként 5000 koronát.⁸ Július 14-én még nagyobb osztrák csoport utazott haza.⁹ Ezenkívül sok osztrák állampolgár kapott egyéni engedélyt a hazaköltözésre, különösen Sopronból, de máshonnan is.¹⁰ Volt, aki hazájába ugyan nem akart visszatérni, de személyi és vagyoni védelmet kért.¹¹

Amíg a két ország nem rendezte az útlevél megadásának feltételeit, sok zavart okozott a személyforgalom tilalma, különösen a határ mentén.

becsülte azoknak a magyar szakmunkásoknak a számát, akik ausztriai gyárakban dolgoztak. Népszava, 1918. május 26. *A szakszervezetek kongresszusa.*

⁵ Tanácsköztársaság, 1919. márc. 30. A Forradalmi Kormányzótanács (továbbiakban: FKT) XIX. sz. rendelete. *Az idegen állampolgárok védelméről.*

⁶ PI Archívum 603. f. 2/4519.

⁷ OL Küm. Bécsi követség iratai. 23. cs. 1582/1919. közig. máj. 21.

⁸ Népszava, 1919. máj. 10. Hírek rovat. *Különvonat viszi Bécsbe a német-osztrák állampolgárokat.*; Az Újság, 1919. máj. 11. *1850 osztrák-német utazott haza Budapestről.*

⁹ PI Archívum 603. f. 4/4. 1919. júl. 25.

¹⁰ SÁL Soproni direktorium. 3. cs. 6005/1919. máj. 14.; uo. 6. cs. 11908/1919. aug. 1. E két szám és időpont között csaknem 50 ilyen engedély található. GYÁL Mosonmagyaróvári direktorium. 1395/1919.

¹¹ GYÁL Városi ideiglenes direktorium. 164/1919. ápr. 6. A győri ágyúgyár vezérigazgatójának kérelme.

A munkásokat ebben az időben is átengedték ausztriai munkahelyükre, de a munkaadók és a gazdák, akiknek közvetlenül a határnál volt üzemük, földjük, nem tudtak közlekedni. A szigorú határzár okozta gazdasági nehézségeket a nyugati megyékben a Tanácsköztársaság elleni propagandára használták fel.¹² Sopron megye azonban ausztriai kapcsolatai révén mindig tudott megoldást találni. Wiener-Neustadt rendőrségével megállapodást kötött, hogy a határmenti helységekből kölcsönösen engedélyezik az utazást, s ehhez, ha nincs útlevél, igazolvány is elegendő.¹³

A Kormányzótanács március 25-i ülése megbízta a Belügyi Népbiztosságot, hogy adjon ki rendeletet az útlevélügyek intézéséről.¹⁴ Landler Jenő a határmenti lakosság megnyugtatóására erről azonnal távirati értesítést küldött a nyugati megyékbe, s közölte, rövidesen megindulhat a személyforgalom Ausztriába.¹⁵ Az április 14-i belügyi rendelet csak hivatalos ügyben vagy betegség esetén (hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolva) engedélyezte az útlevél kiadását. A rendelet meghatározta azt is, hogy hivatalos kiküldetésnél kik igazolhatják az út szükségességét.¹⁶

Áprilisban Ausztria korlátozó rendelkezéseket hozott, amelyek szerint még az osztrák kormánnyal tárgyalni kívánó hivatalos magyar kiküldötteknek is csak abban az esetben ad beutazási vízumot, ha a tárgyalásról már előzetesen megállapodtak és a tárgyalók nevét előre bejelentették az osztrák külügyi államhivatalnál. A felszámoló bizottságokhoz kinevezett tisztviselők nevét is előre be kellett jelenteni, csak ezután foglalhatták el helyüket Bécsben.¹⁷ Csak a bécsi magyar követség állandó futárai közlekedhettek zavartalanul, kivéve április végén — május elején, amikor teljes határzárt rendelkeztek el, és még a futárok útját is akadályozták. A Külügyi Népbiztosság ekkor azt javasolta, hogy egy autó vigye és hozza a két ország futárait meghatározott napon és útvonalon.¹⁸

Májusban az intervenció elleni kemény harc a Tanácsköztársaságot újabb korlátozások életbe léptetésére készítette. Budapesten a Vörös Őrség budapesti parancsnokságának útlevélosztálya adta ki az utazási engedélyeket, vidéken a direktóriumok, de májustól kezdve az utazási engedély csak az illetékes katonai parancsnokság láttamozásával volt érvényes, nehogy a katonakötelesek elhagyják az országot.¹⁹ Az olasz misszió segítségével mégis többeknek sikerült kiszökniük. Romanelli azoknak, akik nem akartak harcolni a Vörös Hadseregben s az ő segítségét kérték, ún. személyazonosságát

¹² PI Archívum 601. f. 3/1919. ápr. 3. A szombathelyi sajtóelőadó jelentése.

¹³ SÁL Soproni direktórium. 1. cs. 1252/1919. ápr. 10.

¹⁴ PI Archívum 601. f. 1/1919. márc. 25. 10. pont.

¹⁵ SZÁL Vas m. direktórium. 335/1919.; GYÁL Győr város direktóriuma. 91/1919.; GYÁL Mosonmagyaróvári direktórium. 719/1919.

¹⁶ PI Archívum 603. f. 1/204. A Wiener Zeitung ápr. 17-i száma ismertette a rendeletet s azt is, hogy a belügyi népbiztos magán- vagy családi ügyekben nem engedélyezi az útlevél kiadását.

¹⁷ OL Küm. Bécsi követség iratai. 7. cs. 1251/1919. ápr. 25.

¹⁸ Uo. Táviratok, számjeltáviratok. 27. cs. 6/1919. máj. 12.

¹⁹ A fővárosiak útlevélét a hadtestparancsnokság II. 2. csoportja, a dunántúliakét Székesfehérváron a II. hadtestparság, a Budapest—Tiszafüredtől északra fekvő megyéket Cegléden az I. hdt. parság, az e vonaltól délre fekvő megyéket Hatvanban a III. hdt. parság láttamozta. PI Archívum 604. fond. 1. cs. 1919. máj.

lapot adott, amelyen az állt: a misszió az illetőt ismeri és javasolja a szomszédos államnak, bocsássa át területére. Az olasz misszió az első időkben csak férfiakkal adott ilyen írást, de később már nőknek is.²⁰ Így támogatta a proletárhatalommal szembeállókát.

Júniusban a határozat meggátolta, hogy a nyugati megyék mezőgazdasági proletárjai aratás idején az osztrák területen évek óta vállalt, jó keresettel járó munkát elvégezhessék. A Vas megyei községek ekkor azt kérték, legalább az asszonyoknak engedélyezzék, hogy mehessenek mezőgazdasági munkára.²¹

A direktóriumok elvben csak állami érdekből utazóknak adhattak engedélyt. De ha megnézzük a direktóriumok anyagát, kiderül, hogy nem tartották be mindig ezt az utasítást. Ha állami érdekek tekintjék a helyi áruszükséglet beszerzésére engedélyezett kiutazást — ami ugyan ellenkezett a központi árubeszerzés elvével —, még akkor is lényegesen nagyobb volt a magánutakra adott engedélyek száma, mint a közérdekű utakra adottaké. Legtöbbször látogatásra és gyógykezelésre kértek és kaptak engedélyt. Különösen a gyógykezelés szerepelt gyakran az utazás indokaként, mert azt központilag is jóváhagyták, és a feltételül szabott orvosi bizonyítványt könnyen meg lehetett szerezni. Mintha Magyarországon nem is léteztek volna orvosok, a városi polgárság tömegesen Ausztriában keresett „gyógyulást”. Ez könnyen járható, legális útja volt a burzsoázia menekülésének, amihez egyes direktóriumok segítséget nyújtottak. Ilyen esetben nagyobb összegű kékpénzt is vihettek magukkal, és betegkísérőként családtagjaik is velük mehettek.²² Az utazási kérelmeket egyébként más, különböző indokokkal is alátámasztották. Volt, aki Ausztriában maradt ingóságait akarta hazahozni, más vagyoni ügyeit kívánta rendezni, beteg hozzátartozóját látogatni, vagy éppen házasságot akart kötni.

Egyes személyek a hivatalos út megkerülésével is hozzájutottak útlevelhez. Korvin Ottó ezért figyelmeztette az útlevélosztályt, hogy az előírásokat tartsák be.²³ Így bevezették, hogy csak azokat az útleveleket fogadták el, amelyeket Landler Jenő és Polczer Péter (az útlevélosztály vezetője) is aláírt.²⁴ A visszaélések miatt elrendelt szigorításokat személyi kapcsolatok révén próbálták kijátszani nemcsak Budapesten, hanem Bécsben, a magyar követségen is. Czöbel Ernő követ ezért július 4-én szigorú rendelkezést adott ki: a követség dolgozói az útlevélosztály helyiségébe be sem léphetnek, elbocsátás terhe mellett tilos útlevel ügyekben közbenjárniuk.²⁵

²⁰ G. ROMANELLI i. m. 188—189. o. A misszió egyébként is segítette az ellenforradalmárokat, ugyanakkor kémkedésre használta fel őket.

²¹ SZÁL IV. sz. Vörösrő ker. 30. cs. 825/1919.

²² A soproni direktórium anyagában különösen sok utazási engedély található, amelyeknél betegség az indokolás. Ezeknek száma júniusban, júliusban szaporodott. A júniusi 23 engedéllyel szemben júliusban 67 található, ezek közül júl. 20-a és aug. 1-e között 36-ot adtak ki. SÁL Soproni direktórium. 3. cs. — 6. cs. és 75. cs. Vegyes iratok. Amikor szigorú volt a határozat, Savanyúkútnál küldték át az Ausztriába utazókat. Uo. 4. cs. 8010., 9612.; 5. cs. 10961/1919.

²³ PI Archívum. 603. f. 2/1242. 1919. máj. 16.

²⁴ SZÁL IV. sz. Vörösrő ker. 1919—175. jún. 8.

²⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 23. cs. 2163/1919. közig.; uo. 12. cs. 2916/1919.

A Külügyi Népbiztosság elküldte a követséghez azoknak a névsorát, akik az egyes népbiztosságokról hivatalos ügyben osztrák beutazási engedélyt igényeltek. Egyéni kérelmeknél is közbenjárt a Külügyi Népbiztosság.²⁶

Sokan kaptak beutazási engedélyt Magyarországra. Elsősorban az osztrák kormány megbízottai, üzletemberek és számos újságíró. Az utóbbiak között nemcsak osztrák lapok munkatársai voltak, hanem német, angol, francia, olasz, svájci, bolgár, svéd és dán újságok tudósítói is. Májusban érkezett Budapestre Oddino Morgari olasz szocialista képviselő, újságíró, pártjának küldötte, a proletárhatalom barátja. De eljött az olasz Arnaldo Fraccaroli is, aki az ellenforradalmárokkal érzett együtt, és a Tanácsköztársaságról rágalmakkal teli könyvet írt.²⁷ Hosszabb időt töltött Budapesten E. Ashmead-Bartlett, a Daily Telegraph és Macartney, a Times tudósítójaként, és még sokan mások.

2. KERESKEDELMİ KAPCSOLATOK

A Tanácsköztársaság idején a követségre hárult a gazdasági ügyek lebonyolítása, különösen addig, amíg nem állították fel a Külkereskedelmi Hivatalt,²⁸ amely azután a Magyar Áruforgalmi Iroda (MÁI) bécsi kirendeltségét is megszervezte.²⁹

A Tanácsköztársaság az iparcikkek számos fajtájából behozatalra szorult, s Ausztrián kívül alig számíthatott más országra. Fontos volt tehát, hogy iparcikkek szállítására árucereszerződést kössön élelmiszer ellenében, ez viszont Ausztria számára volt létkérdés. A proletárhatalom nem csupán az életfontosságú hiánycikkek beszerzése miatt szorgalmazta a gazdasági közeledést, a kereskedelmi kapcsolatot. Az osztrák szociáldemokraták állandóan hangoztatott érvével szemben — ők az élelmiszerhiány miatt nem valósíthatják meg a munkások hatalmát — bizonyítani akarták, hogy összefogással elháríthatják ezt az akadályt. Ennek érdekében áldozatok vállalására is hajlandó volt a Kormányzótanács. A március 27-i ülésen már arról tárgyaltak, hogy a négy nyugati vármegyéből engedélyezik a szabad kiszállítást, és azonnal küldenek 25 vagon lisztet.³⁰ A Külügyi

²⁶ Elintézték, hogy Márkus Emilia és férje Svájcban meglátogathassák beteg vejüket, Nizsinszkij Vaclav kiváló orosz balettművészt. OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 1040/1919 ápr. Dohnányi Ernő feleségével és két gyermekével Kristianába (Oslóba) utazhatott. Uo. 10. cs. 2375/1919 jún. Több művészt hozzásegítettek, hogy külföldi fellépési kötelezettségének eleget tehesen.

²⁷ ARNOLDO FRACCAROLI: *Magyarország a bolsevizmus alatt*. Athenaeum, Bp. 1920.

²⁸ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 5. cs. A/19. tét. 22269/1919.; uo. 16. cs. X/1. tét. 22 648/1919.

²⁹ A MÁI bécsi kirendeltségének pénzügyi, fa-, textil-, vegyszeti, gép- és installáció-, bőr és szállítási osztályán a dolgozók száma 50 körül volt. Az Áruforgalmi Iroda élére a Népgazdasági Tanács júniusban teljhatalmú megbízottjaként Polányi Adolfot küldte ki. OL Küm. Bécsi követség iratai. 14. cs. 3961/1919. A Külkereskedelmi Hivatal úgy szervezte meg a csereforgalmat, hogy kapcsolatban állt az egyes népbiztosságokkal, amelyek hozzá jelentették be importszükségletüket és exportálható árufeleslegüket. PI Archívum 601. f. 2/XXXIV. 2743/1919.; OL FM ált. I/1. Rendeleték. 14. 9. 1.

³⁰ PI Archívum 601. f. 1/1919. márc. 27.; MMTVD 6/A. köt. 47—48. o.

Népbiztosság nevében Ágoston Péter még aznap közölte a követséggel, hogy a tanácskormány készségesen folytatja a Berinkej-kormány idején a tranzitforgalom költsönös biztosítása és árucsereregymény létesítése érdekében megkezdett tárgyalásokat. A Külügyi Népbiztosság megbízottjainak vezetésével hajlandók volnának Bécsbe utazni a Pénzügyi, a Földművelésügyi és az Élelmiszerügyi Népbiztosság kiküldöttei, és Fenyő Andor meg Bolgár Elek követek bevonásával már március hó 31-én megkezdhetnék a tárgyalásokat.³¹

Kun Béla két osztrák lapnak adott nyilatkozata is azt bizonyította, hogy a Tanácsköztársaság barátságos viszonyt akart fenntartani Ausztriával, és élelmiszerekkel kívánta segíteni az osztrák proletariátust.³² Március 31-én valóban megindultak a tárgyalások Bécsben, s a negyedik napon, április 3-án a Tanácsköztársaság megkötötte az első gazdasági megállapodást Ausztriával.³³

A kereskedelmi, kézműipari, ipari és építési államhivatal (minisztérium) keretében működő német-osztrák Áruforgalmi Iroda a hadi- és átmeneti gazdaságkodás minisztériumának a szerződésről, mint számukra kedvező ügyletről számolt be és kérte jóváhagyását. Kiemelte a tranzitforgalomra vonatkozó egyezmény jelentőségét, amely lehetővé teszi, hogy realizálják a Nyugat-Ukrán Köztársasággal kötött megállapodást. A Magyarországnak szállítandó áruk pedig nem jelentenek megterhelést, inkább könnyítést, mert a lekötött cikkek feleslegesek, visszatartásuk az iparnak kárt okozna.³⁴ E jelentés és a Tanácsköztársaság állásfoglalásának ismeretében megállapítható: mindkét fél számára előnyös volt a szerződés.

A két állam és a gazdasági szerveik (árakereskedelmi irodáik) által kötött megállapodások közül csak néhányat sikerült a levéltárakban felkutatni. Az 1920-ban kelt iratok azonban bizonyítják, hogy számos megállapodás jött létre. Egy minisztertanácsi előterjesztés, amely az 1920. január 28-i Ausztriával kötött kompenzációs szerződés ratifikálásával foglalkozik, megállapítja: „Az egyezmény rendezi mindazon államközi szerződések kérdését, amelyet 1918 november hó óta a magyar kormány, majd az úgynevezett »Tanácskormány« és az osztrák kormány között kompenzációs alapon létrejöttek, legnagyobb részüket érvénytelennek jelentve ki.” Ezután felsorolja azokat a korábbi megállapodásokat, amelyeket már 1919. december 20-án töröltek. Ebben a felsorolásban nem szerepel valamennyi szerződés, de a sorszámokat közli (folyamatosan számozza 1918. november-től az 1919. március utániakat is), s így megtudjuk, hogy március 21-ig 15 megállapodást kötöttek, s az utolsóként említett — de nem tudhatjuk, hogy az utolsó volt-e, mert júliusban is folytak tárgyalások — június 21-i

³¹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 5. cs. 877/1919. márc. 27.

³² A Neues Fraue Presse munkatársával folytatott beszélgetésről hírt ad a Vörös Újság, 1919. márc. 30-i száma, *Kun Béla elvtárs nyilatkozata* címmel. A Neues Wiener Journal tudósítójának adott nyilatkozatáról a Világ 1919. ápr. 3-i száma is ír. *Kun Béla a Tanácsköztársaság külpolitikájáról*.

³³ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/1. tét. 22295/1919.

³⁴ ÖSA Abt. VA DÖ Staatsamt für Handel u. Gewerbe, Industrie u. Bauten. 13953/IV. 1919. ápr. 4.

szerződéshez a 34. sorszámot írja. Így annyi kétségtelen, hogy a polgári demokratikus időszak négy és fél hónapja alatt 15, a Tanácsköztársaság kikiáltásától június 21-ig pedig legalább 19 szerződést kötöttek.³⁵

Az április 3-i áruforgalmi szerződés kölcsönösen biztosította az átmenő forgalmat, kivéve a már békében is külön engedélyhez kötött cikkeket (robbanóanyag, fegyver, lőszer stb.), és azokat, amelyek a múltban is állami monopolcikkéek voltak. A tranzitengedély hiányában 1919. január 1-től visszatartott árukat is felszabadították. A továbbiakban a német-osztrák kormány kötelezte magát, hogy kiviteli engedélyt ad Magyarországra számára, összesen 15 millió korona körüli érték erejéig, a következő árukra: vegyipari cikkek, épületfa, kaszák, sarlók és más mezőgazdasági eszközök, gépek, gépalkatrészek, járművek, autóalkatrészek, kész férfi- és gyermekruhák stb. A tanácskormány pedig kötelezte magát 300 vágómarha (100 darabot ebből már leszállítottak), 2000 juh, 500 bárány, 250 vágóoló szállítására, ezenkívül 100 000 kg birkagyapjú, 200 vagon morzsolt kukorica átadására. Magyarországon hiánycikk volt a só, ezért úgy állapodtak meg, hogy a német-osztrák sómonopólium havonta 300 vagon szállít, s ha ez nem állna módjában, átszállítási engedélyt ad német só behozatalára, a 300 vagonon felül legfeljebb további 200 vagonra.

Ugyanekkor megállapodtak abban is, hogy a dunai forgalmat kölcsönösen szabaddá teszik: Magyarország (kivéve Horvátországot és Szlavóniát) csak az 1918. október 15-én fennállott határain kívül eső területekről szállított áruk átmenő forgalmát engedélyezi; kölcsönösen kiszolgáltatják a korábbi szerződésekből származó hátralékos szállítmányokat.

A kölcsönös vasúti forgalom fenntartására külön megállapodást kötött a két ország. A megállapodásokat magyar részről Fenyő Andor gazdasági megbízott, német-osztrák részről a kereskedelmi, kézműipari, ipari és építési államhivatal osztályfőnöke, Riedl írta alá.³⁶

A szerződésben megállapított áruk leszállítása számos akadályba ütközött. A szövetséges hatalmak a Magyarországi Tanácsköztársaság egész fennállása alatt fenntartották a blokádot. Feloldásáról csak olyan időpontokban tárgyaltak, amikor „Kun Béla kormányának” megdöntését remélték. Így május első napjaiban a Legfelsőbb Gazdasági Tanács úgy határozott, hogy a Bánáthból élelmiszert fog szállítani Magyarországnak.³⁷ Ugyanez a szerv május 19-én, amikor a proletárhatalom leküzdötte válságát, már úgy fogalmazta meg határozatát: felfüggesztik a Magyarország elleni blokádot, amint ott olyan kormány alakul, amely valamennyire garantálja a nyugodt viszonyokat!³⁸

³⁵ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/5. tét. 25077/1919. és 19. cs. A/5. tét. 15014/1920. (4362.)

³⁶ Uo. 2. cs. A/1. tét. 22295/1919.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 27. cs. sz. n. Közli: MMTVD 6/A. köt. 119–122. o.

³⁷ *Papers PPC* X. köt. 228–229. o. 1919. máj. 5-i ülés. Hasonló előterjesztést tett Hoover azzal a kiegészítéssel, hogy szükségesnek látszik a tengeren túlról is szállítani. Uo. 233–234. o.

³⁸ Uo. X. köt. 265. o. „... the blockade of Hungary will be suspended as soon as a Government is installed there which gives some assurance of settled conditions”. Erdélyi Mór szociáldemokrata népbiztosnak igen jó nyugati kapcsolatai voltak, mert a Külügyi Népbiztosság máj. 19-én tőle tudta meg, hogy a Legfelsőbb Gazdasági Tanács

A blokád, a fegyverek nélküli intervenció eszköze, az antant számára veszélytelenebb volt, mint a fegyveres beavatkozás.³⁹ Ha viszont feloldják a blokádot, azonkívül, hogy a proletárhatalommal szemben elveszítenek egy hatásos eszközt, felháborodást keltenek a Magyarországot körülvevő szövetségeik körében.⁴⁰

Ausztria számára tehát fontos volt, hogy Magyarországgal szemben fenntartsák a blokádot. Ugyanakkor érdekében állt az is, hogy az árucereszerződés alapján a Tanácsköztársaság az élelmiszert leszállítsa. A Bécsben székelő antant ellenőrző bizottság és a békekonferencia ezt a következőképpen oldotta meg: vigyázott arra, az osztrákok áruszállítása ne sokat könnyítsen a Tanácsköztársaságot sújtó gazdasági blokádon, de a csereforgalmat nem tiltotta meg teljesen, hogy Ausztria megkaphassa a számára legszükségesebb árukat. Elvben kikötötte, hogy Ausztria az antant-államokból származó árukat nem szállíthatja Magyarországra, de kimondta azt is, hogy a semleges államokból érkezett és a Német-Ausztriából kivinni szándékolt áruk nem esnek az antantbizottság ellenőrzése alá.⁴¹ A gyakorlatban azonban nem tartották be ezt az elvet, és a saját előírásaiknak megfelelő szállítmányokat sem mindig engedték át. Az osztrák pénzügyminisztériumban működő szövetségközi bizottság, amelynek hozzájárulása nélkül nem adhattak kiviteli engedélyt, olykor még kisebb építkezésekhez szükséges anyagokra és fémekre sem adta azt meg.⁴² Egyes esetekben leállította a Magyarországról útnak indított borvonatokat és az Ausztriából a határra küldött papírszállítmányt.⁴³

Az antant által támasztott nehézségeken kívül gondot okozott a megkötött üzletek pénzügyi lebonyolítása is. A bécsi bankok az akkreditívákat nem fogadták el, sőt közös értekezleten határozatot hoztak, hogy „a magyarországi pénzintézetek átutalásait mindaddig nem fogják honorálni, amíg a magyar tanácskormány részéről világos és határozott nyilatkozatot nem

addig tartja fenn a korlátozást, amíg nem lesz politikai változás. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 5. cs. A/16. tét. 22766/1919. Ez a határozat végig érvényben volt, bár közben azon is vitakoztak, hogy talán hasznosabb lenne a kapcsolatok felvétele. Lásd L. Nagy Zs. i. m. 99–100. o.

³⁹ A New Yorkban megjelenő *Előre* c. lap. elítélte a blokádot: „A szövetségeseknek épp úgy, mint Ausztriába, Magyarországra is élelmiszert kellene küldeni, amíg nem késő”. Az éhség a lakosságot kétségbeesésbe fogja kergetni — írják a lap ápr. 16-i számában. (*A magyar szovjet-kormány teljes rendet tart fenn.*)

⁴⁰ Coolidge is figyelmeztette erre a béketárgyalások bizottságát az ápr. 8-i jelentésében, amikor Smuts budapesti látogatása alkalmával szóbakerült, hogy a Tanácsköztársaság is kaphat élelmiszert. *Papers PPC XII.* köt. 289. o.

⁴¹ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 5. cs. A/16. tét. 22526/1919. ápr. 25.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 7. cs. 1249/1919. ápr. 24. és 25. A Legfelsőbb Gazdasági Tanács amerikai delegátusai később is ilyen jellegű javaslattal támogatták a korlátozott forgalom fenntartását. *Papers PPC XI.* köt. 377–378. o.

⁴² OL Küm. Bécsi követség iratai. 27. cs. sz. n. 1919. máj. 14. Meroros osztrák pénzügyminisztériumi tanácsos nyilatkozata. A Bruckban vagonokban szállításra készen álló vasúti anyagokat is letiltották. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 7. cs. B/1-b. tét. 22662/1919. ápr. 30.

⁴³ Fenyő Andor értesítette Kun Bélát, a Belügyi Népbiztosságot és a Külkereskedelmi Hivatalt, hogy az amerikai misszió nem engedi a borvonatokat Bruckba és a papírt szállító vonatokat Királyhidára. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 5. cs. A/21. tét. 24262/1919. április végén. Közli: MMTVD 6/A. köt. 369. o.

kapnak, amely őket Magyarországon levő depóik és egyéb követeléseik felett való szabad rendelkezésük tekintetében minden kétséget kizárólag megnyugtatója”.⁴⁴ Készpénzt kellett tehát eljuttatni Bécsbe, mert a bankok államosításával nem volt összeegyeztethető az osztrák bankok kívánsága. Erről később tárgyalt még a két kormány, és a proletárhatalom hajlandó volt kártérítést adni a szocializált német-osztrák vállalatok tőkés tulajdonosainak, de csak a következő feltétellel: Német-Ausztria lefoglalja a magyar tőkések ottani letétjeit, és nem gördít akadályt a magyarországi vállalatok Ausztria területén levő fiókjainak szocializálása elé. Az osztrák burzsoá sajtó élesen támadta Otto Bauert, hogy ilyen alapon egyáltalán tárgyalásba bocsátkozott, és így ennek nem is lett eredménye.⁴⁵

A készpénzfizetésnél Ausztria csak kékpénzt fogadott el. Hogy a beszerzéshez annyira fontos kékpénz rendelkezésre álljon, valamennyi bankfióknak, a vidékieknek is, be kellett szolgáltatniuk kékpénzkészletüket az Osztrák—Magyar Bank budapesti főintézetéhez,⁴⁶ amely azt a Külkereskedelmi Hivatal rendelkezésére bocsátotta. Egy ideig első kibocsátású (1918 októberi) fehérpénzt is elfogadott Ausztria. Az Osztrák—Magyar Bank főtanácsa azonban már április 11-én úgy határozott, hogy az 1918 októberi kibocsátású 25 és 200 koronás bankjegyeket április 30-án bevonja.⁴⁷ Egyes esetekben előfordult, hogy osztrák kereskedők fehérpénzért is adtak árut, ha azon Magyarországon élelmiszert tudtak beszerezni.⁴⁸

Bénította az üzletkötéseket az is, hogy az osztrák postatakarék nem fizette ki a magyar postatakarékpénztár által átutalt összegeket,⁴⁹ személyesen pedig csak külön engedéllyel lehetett pénzt kivinni. Engedély hiányában a határőrök még a hivatalos kiküldöttektől is elkobozták az 500

⁴⁴ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. Papír. 22284/1919. ápr. 6.; OL Küm. Res. pol. I. 999/1919. korm.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 991. és 1045/1919.

⁴⁵ Népszava, 1919. máj. 27. *Valóságos hadjárat; Az osztrák kapitalisták fogcsikorgatása; Pénzügyi egyezmény Német-Ausziával* c. cikkek.; Wiener Zeitung, 1919. máj. 23. Deutsch-Österreich rovat.

⁴⁶ Az Osztrák—Magyar Bank 1920 decemberi, Auer Károly táblabíróhoz küldött jelentése szerint a Tanácsköztársaság idején a márc. 21-i 760 millió korona kékpénz állományhoz beszállítottak még több mint egy milliárd koronát. Vö. HUSZTI ERNŐ: *Bankrendszer és pénzforgalom a Magyar Tanácsköztársaságban* c. tanulmány 216. o. Megjelent: *A Magyar Tanácsköztársaság pénzügyi rendszere*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1959. c. kötetben. A Béccsel legélénkebb forgalmat lebonyolító soproni direktórium azonban maga is kékpénzzel dolgozott, amint ezt több irat is bizonyítja (SÁL Soproni direktórium. Pénzügyi biztos. 61. cs. 614. l.; Uo. Vegyes iratok. 75. cs. 629., 816., 839. l.), s ezért nem tett eleget ennek a rendelkezésnek. A Pénzügyi Népbiztoság még júliusban is felszólítást küldött a bank soproni fiókjához, hogy a körzetéhez tartozó pénzügyintézetektől szedje össze és küldje be a kékpénzt. Uo. 796. l.

⁴⁷ OL Küm. Bécsi követség iratai. 10. cs. 2328/1919. ápr. 12.

⁴⁸ SÁL Soproni direktórium. Vegyes iratok. 75. cs. 876. l. jún. 11.; Uo. 3. cs. 7772/1919. jún. 3.

⁴⁹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 893., 1030/1919. márc. 28. és ápr. 10.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 12. cs. P/1. tét. 22817/1919. máj. 17. Ápr. 29-én a soproni direktórium beszerezte arról küldött értesítést, hogy pénzáttalás hiánya miatt nem megy áru. SÁL Soproni direktórium. 2. cs. 3429/1919. Térképvásárlásnál is hasonló nehézségek voltak. OL Küm. Bécsi követség iratai. 5. cs. 688/1919. korm. máj. 3.

koronán felüli összeget.⁵⁰ Május elején, amikor Seidler Ernő bajorországi követként Münchenbe akart utazni, az osztrák határőrség a nála levő 50 000 koronát lefoglalta. Kun Béla utasítására a követség interveniált az osztrák pénzügyminisztériumnál ez ügyben. A visszatérésnek nem lévén nyoma, augusztus 27-én az ellenforradalmi kormány követsége is érdeklődött az osztrák külügyminisztériumnál. Válasz azonban 1919. november 1-ig nem érkezett.⁵¹ Még az is megtörtént, hogy a Vöröskereszt kórházvontának orvosparancsnokától elvették azt a pénzt, amelyet a volt hadifoglyok hazaszállításához, ellátásához kellett volna felhasználnia.⁵² Fontos volt tehát, hogy egyszerre nagyobb összeget juttassanak el a követségre, amellyel hosszabb időre lehetővé teszik az esetleges üzletkötésekből folyó kötelezettségek teljesítését. Székely pénzügyi népbiztos ezért „a Bécsben eszközrendő vásárlások kifizetésére és más kiadásokra” április 10-én kelt 1429. sz. rendeletével 220 millió koronát folyósított. Ebből 198 millió korona körüli összeget Fenyő Andor gazdasági megbízott személyesen vitt ki Bécsbe. A Külkereskedelmi Hivatal Magyar Áruforgalmi Irodájának bécsi kirendeltsége ezzel az összeggel kezdte meg működését.

Májusban, amikor a követség pénz nélkül állt,⁵³ Fenyő Andornak újra személyesen kellett volna Bécsbe vinnie 47 millió koronát, mivel a Magyar Bank bécsi fiókja szabotált, s innen a követség nem tudott pénzhez jutni. Budapesten a Magyar Bank parancsot kapott 42 millió korona kékpénz kiadására. A parancsot megtagadni nem lehetett, Krausz Simon, a bank igazgatója azonban mégis megakadályozta, hogy az összeg a követség birtokába jusson. Krausz felkereste Bernath Weiss amerikai kapitányt, aki kérésére személyesen járt közben Coolidge-nál, hogy foglaltassa le ezt az összeget. Cnobloch is jelentette, hogy a Belügyi Népbizottság egyik tisztviselője közölte vele, hogy 45 millió koronát visznek Budapestről Bécsbe.⁵⁴ A határnál Fenyőt az osztrák pénzügyi kirendeltségen több magas állású rendőrtiszten kívül Coolidge megbízásából Rooseveltt kapitány is várta. De jelen volt a Magyar Bank bécsi fiókjának cégvezetője, Elfer is. A Fenyőnél talált 47 millió koronát elkobozták, ebből 42 milliót Elfernek adtak át ötmilliót pedig, amire nem volt devizaengedély, lefoglaltak.⁵⁵ Így sikerült

⁵⁰ PI Archívum 601. f. 2/XXXVII. 2446. 1919. ápr. 16.

⁵¹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 8. cs. 1397/1919.

⁵² Uo. 10. cs. 2287/1919. jún. 16.

⁵³ A magyar ellenforradalmárok a követséget május 2-án kirabolták. Ezzel részlete-sen foglalkozik e munka IV. fejezete.

⁵⁴ ÖSA Präsidialakten. Fasc. 6. LU I/1. 1314. 1919. ápr. 28. A budapesti osztrák követség több jelentése szól még pénzküldeményről. Értesüléseik csak részben helyt-állók. Uo. 1299/1919., 2037/1919. júl. 12.; Uo. NPA Fasc. 881. LU I/6. 3180. és 3317. ápr. 19. és 26.; Uo. I/3. 3446/1919. máj. 2.

⁵⁵ KRAUSZ SIMON: *Életem*. Cserépfalvi, Bp. 1937, 327–335. o.; KORÁNYI FRIGYES: *A kommun pénzügyi mérlege. A proletárdiktatúra Magyarországon. A bolsevista rém-uralom hiteles története*. Szerk. H u s z á r K á r o l y. Újságüzem Könyvkiadó, Bp. 1920. 65. o. A Kormányzótanács valószínűleg nem tudott Krausz szerepéről a 47 millió ügyében. Az azonban bizonyos volt, hogy nem támogatja a proletárhatalmat. Ezért tiltakozott Fenyő Andor, amikor szó volt Krausz Simon bécsi útjáról, hogy addig kiengedjék, amíg a bank bécsi fiókjának megbízhatatlan vezetőit ki nem cserélik. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 12. cs. P/1. tét. 2455/1919.; KRAUSZ S. i. m. 337–338., 355. o.

az ellenforradalmároknak antant-támogatással elvenniük a vásárlásra szánt összeget.

Nem tudjuk, hogy a tanács hatalom összesen mennyi pénzt küldött Ausztriába árucserére és egyéb célokra, csak egyes adatokat ismerünk. Például a Pénzügyi Népbiztosság május 19-e és július 29-e között 150 és félmillió koronát utalt át a Külkereskedelmi Hivatalnak vásárlásra, és e szervnek kilenc millió volt a saját bevétele.⁵⁶ A Pénzügyi Népbiztosság más szervezeteknek is adott engedélyt pénz kivitelére,⁵⁷ de elutasított minden olyan kérelmet, amely a Tanácsköztársaság előtt keletkezett követelések kiegyenlítését szolgálta, kivéve az olyan eseteket, amikor fontos áruk szállítását ehhez a feltételhez kötötték.⁵⁸

Vidéken a helyi pénzügyi osztályok engedélyezték a direktóriumoknak a pénz kivitelét.⁵⁹

A kényszerhelyzet kerülő utak felkutatására is készítette a proletárhatalmat. Volt olyan cég, amely azzal küldte Budapestre megbízottját, hogy a szállítandó árujáért járó pénzt hajlandó saját felelősségére elhozni.⁶⁰ A budapesti és a bécsi német követség is vállalkozhatott egy ideig ilyen feladatra, mert július 1-én, amikor arról volt szó, hogy személyi csere lesz a német követségen, a bécsi Magyar Áruforgalmi Iroda, arra hivatkozva, hogy „a wieni és a budapesti [német] követségek személyzetében olyan változások várhatók, amelyek a jól bevált rendszert esetleg megbolygathatják”, 25 millió korona sürgős kiküldését kérte a „szokott” úton. Ez meg is történt.⁶¹

A hiányosan fennmaradt anyagok alapján érzékeltetni lehet, hogy milyen erőfeszítéseket tett a tanácskormány a beszerzést gátló pénzügyi nehézségek leküzdésére, de voltak más irányú gondjai is. Az árucsereforgalom és a szállítás egyik, szinte leküzdhetetlen akadálya a politikai események következtében gyakran életbeléptetett határzár volt. Március végén, április elején szünetelt a forgalom,⁶² s csak április 10-e körül indult meg.⁶³ Május 7-én Bruckban ismét határzárt rendeltek el, amelyet 9-étől szigorú ellenőrzéssel életbeléptettek,⁶⁴ majd bizonytalan időre meghosszabbítottak.⁶⁵ Júniusban szabadabb volt a forgalom, de 29-én a Vörös Őrség királyhidai parancsnoksága már azt közölte az Országos Főparancsnoksággal, hogy „az amerikai

⁵⁶ PI Archívum 614. f. 1/1920—9389. 1919. szept. és 1920. ápr. Az első irat jegyzőkönyv, amelyet az ellenforradalmi kormány által Bécsbe kiküldött bizottság vett fel, az 1919. áprilisában kiutalt 220 millió K ügyének kivizsgálásakor. (A jegyzőkönyv aláírói: Podhorszky, Szögyény, Gobetzky, Nemeshegyi, Picker, Simkó, Géber és Magurányi.) A második iratot a kereskedelmi miniszter küldte az államügyészségnek.

⁵⁷ OL PM Eln. 5328/1919. 1108—1109. 1. május—június.

⁵⁸ Uo. 1919. Különböző számokon.

⁵⁹ SÁL Sproni direktórium. Vegyes iratok. 74. cs.

⁶⁰ OL PM Eln. 6257—1919. jún. 25.

⁶¹ Uo. 6257—1919. jún. 25.

⁶² PI Archívum 601. f. 3/1919. ápr. 1.; Gleichheit, 1919. ápr. 4. Hír a határzárról.

⁶³ SÁL Sproni direktórium. 1. cs. 2005/1919. ápr. 19.

⁶⁴ PI Archívum 603. f. 2/4986. és 4987.; Uo. 603. f. 4/2. 6e. 32. és 54. 1. 1919. máj. 7. és 10.; *Protokoll der Konstituierenden Nationalversammlung*. 14. ülés. 1919. máj. 9. Anhang, 123. old. 70. sz.

⁶⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 9. cs. 1568/1919. A határzárra vonatkozó intézkedések politikai okáról e munka a II. fejezetében van szó.

misszió utasítására az osztrák hatóságok teljes áruhatározást rendeltek el, úgy, hogy az átkelők semmi néven nevezendő ipari cikket nem hozhatnak át. Kérek drótfelhatalmazást — írta — hasonló intézkedések megtételére, különösen élelmiszer szállítmányok visszatartására.” Vajda főparancsnok és Hantos politikai biztos a Belügyi Népbiztostól kért utasítást ez ügyben.⁶⁶ A júniusi határozatról a hadseregparancsnokság II. csoportja már előbb küldött távirati jelentést a budapesti hadtestparancsnoksághoz, amelyben jelezte, hogy a kapott hírek szerint a bécsi pályaudvarok 25-étől zárva lesznek.⁶⁷

A követség július 1-én tiltakozó jegyzéket intézett Otto Bauerhez a határozat miatt, mert akadályozta az április 3-i szerződés betartását, az áruk szállítását.⁶⁸ Ez a jegyzék arra is fényt vet, hogy bár elég élénk volt az áruforgalom, a szerződésben foglalt kötelezettségeknek még három hónap alatt sem tettek eleget a szerződő felek. Egyes iratok szerint a Tanácsköztársaság maradt el inkább,⁶⁹ de Ausztria is hátralékban volt. Olyan esetekben, amikor Ausztria a szabad tranzitforgalomra vonatkozó egyezményt nem tartotta be,⁷⁰ magyar részről retorzióként beszüntettek minden áruszállítást.⁷¹ Pedig mindkét országnak nagy szüksége volt a szerződésekben leköötött árukra a gazdasági élet és a lakosság létfontosságú fogyasztási cikkeivel való ellátásának biztosítására.

Magyarországon a világháború utolsó szakaszában már a fronton harcolókat sem tudták ruházattal ellátni, és a hátszország is teljesen lerongyolódott. A Tanácsköztársaság az áruk lefoglalásával és igazságos elosztásával sem oldhatta meg a problémát, amit az évek során egyre növekvő áruhiány okozott. Égető szükség volt tehát az importra, s ezt csak Ausztriából várhatták.⁷²

Az osztrák keresztényszocialista sajtó áprilisban még az osztrák—magyar kereskedelmi forgalom teljes stagnálásáról ír, amelyet részben a Tanácsköztársaság iránti bizalmatlansággal, részben „a képtelen politika” áttejedésétől való félelemmel magyaráz. Bejelenti, hogy az osztrák kereskedők csak akkor tesznek eleget a megrendeléseknek, ha osztrák valutában előre

⁶⁶ PI Archívum 603. f. 1/746. A Belügyi Népbiztosság intézkedésének nincs nyoma Augusztus 15-én az iratra rávezették: „Régi, tárgytalanná vált ügydarab, intézkedést nem igényel.”

⁶⁷ PI Archívum 606. f. 1919. jún. 24.

⁶⁸ OL Küm. Bécsi követség iratai. 12. cs. 2789/1919. A követség egyben érdeklődött az iránt is, hogy a határozat kiterjed-e a leszerelési javakra, vagyis a likvidáció során Magyarországot megillető rész leszállítására.

⁶⁹ Fenyő Andor jún. 25-én sürgeti, hogy az ápr. 3-i szerződés értelmében járó és még hátralékos 100 000 kg gyapjút, 100 db marhát és 1000 db birkát soronkívül szállítsák ki, mert osztrák részről a forgalmat csak így tudják biztosítani. Felhívja a figyelmet, hogy az 1918 novemberében és 1919 februárjában kötött kompenzációs szerződésből „magyar részről semmi nem teljesített”. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 3. cs. A/5. tét. 23223/1919. Ezekre a kérdésekre még később is kitér. Uo. 24235/1919.

⁷⁰ OL Küm. Bécsi követség iratai. 7. cs. 1301/1919. ápr. 28. Ausztria nem engedte át a Németországból Magyarországnak küldött árukat.

⁷¹ GYÁL Mosonmagyaróvári direktóriumi iratok. 829/1919. ápr. 29. Az Áruforgalmi Iroda távirata a népbiztosság rendelkezéséről.

⁷² Július végén abban reménykedtek, hogy Csehszlovákia 2,7 millió m szövetet ad, de erre már nem került sor. PI Archívum. 689. f. I/3. 6e. 1919. júl. 25.

fizetnek nekik. Hitelről, mint korábban, szó sem lehet.⁷³ A Vörös Újság is hírül adta, hogy az osztrák ruházati szövetség április 28-i ülésén kimondta: tagjai nem szállítanak magyar cégeknek.⁷⁴

Budapest és a határmenti megyék hatóságai mégis az első perctől kezdve mindent megkíséreltek, hogy ruhát, cipőt szerezzenek Ausztriából. A követtség már március 28-án a Volksbekleidungsamthoz fordult férfi-, női- és gyermekruha rendelése ügyében. A Tanácsköztársaság központi szervei szerződésekkkel igyekeztek biztosítani a ruházati cikkek behozatalát. Ezért májusban felajánlották az osztrák népélelmezési minisztériumnak, hogy ruhaneműekért élelmiszert szállítanak.⁷⁵ Június 12-én az osztrák és a magyar Áruforgalmi Iroda kötött szerződést, amelyben Ausztria kötelezettségét vállalt 900 000 korona értékű készruha szállítására.⁷⁶ Július elején újra gazdasági tárgyalások folytak,⁷⁷ és úgy látszik eredménnyel, mert a IV. sz. (szombathelyi) vörösőr kerületi parancsnokság jelzése szerint július közepére várható volt, hogy textiláru érkezik Ausztriából.⁷⁸ Július 27-én pedig a Népruházati Népbiztosság közölte a Vörös Őrség Főparancsnokságával, hogy egy vagon osztrák textiláru érkezik Budapestre, gondoskodják őrzéséről a pályaudvaron.⁷⁹

Különböző budapesti és vidéki szervek is igyekeztek a lakosságot ellátni, külön utakon árut szerezni. Bécsbe küldte bevásárolni saját megbízottját az V. kerületi munkás- és katonatanács intéző bizottsága,⁸⁰ és hasonlóan járt el az Országház gondnoki hivatala is.⁸¹

A határmenti megyék különösen sokoldalú és élénk csereforgalmat bonyolítottak le. Az egyes direktóriumok ilyen irányú kezdeményezésének volt sok előnye, de megvolt az árnyoldala is. Nem fordultak a MÁI bécsi kirendeltségéhez, sem a követtséghez, hanem gyakran „fekete” utakon, a keresletet kihasználó alkalmi ügynökök révén igyekeztek árut szerezni. Ezzel felhajtották az árakat, s az áruellátás sem lehetett igazságos. Az ország azon területein, ahol nem volt cserére alkalmas áru, vagy messze esett a határtól, a lakosság hátrányos helyzetbe került. Ha sikerült volna teljesen központilag kézben tartani az árucserét, akkor az importált árut is központilag, igazságosabban oszthatták volna el, elsősorban a munkások és más arra rászorultak érdekeinek szem előtt tartásával. Ezért a Külügyi Népbiztosság átírt a Pénzügyi Népbiztosságnak, adjon ki utasítást, hogy az Ausztriába kiküldött beszerzők a követésen Fenyő gazdasági megbízottnál tartoznak jelentkezni, mert az egyénenkénti beszerzés gazdasági

⁷³ Reichspost, 1919. ápr. 12. *Der Umsturz in Ungarn und seine Wirkung auf den Geschäftsverkehr.*

⁷⁴ Vörös Újság, 1919. ápr. 30. *Tiszti Őrségek védik az osztrák határt.*

⁷⁵ OL Küm. Bécsi követtség iratai. 8. cs. 1455/1919. máj. 12—19.

⁷⁶ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 21. cs. 17514/1919.; Uo. 3. cs. A/5. tét. 23223/1919.

⁷⁷ OL Küm. Bécsi követtség iratai. 27. cs. 6/1919. Táviratok, számjeltáviratok, július 7.; Uo. 12. cs. 2921/1919. júl. 8.

⁷⁸ SZÁL IV. Vörösőr ker. Vegyes. 64. l.

⁷⁹ HL 94. doboz. VÖ Orsz. Főparság karhatalmi osztálya. Eseményjelentés. 110. sz.

⁸⁰ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 16. cs. U/2. tét. 23414/1919.

⁸¹ PI Archívum 600. f. 1/5. 6e. 42. l.

károkat okoz.⁸² Varga Jenő, a szociális termelés népbiztosa hasonló értelmű körlevelet küldött az egyes népbiztosságoknak. Felhívta őket, hogy ne küldjenek ki megbízottakat vásárlási céllal, mert ennek következményeként az iparcikkek ára Bécsben 60%-kal emelkedett. Ott csakis a Külkereskedelmi Hivatal útján lehet vásárolni, s ennek biztosítására a bécsi követ csak a Varga Jenő által aláírt „meghitelezésre ad ki pénzt”.⁸³

A nyomasztó iparcikkhiány miatt türelmetlen népbiztosságok és vidéki direktóriumok nem tartották be ezt az utasítást. Ha nehézségeik voltak a határátlépéssel, azt is lehetőleg saját hatáskörükben intézték el, felhasználva osztrák kapcsolataikat.⁸⁴ Sikerült is, főleg Sopronnak, sok ezer méter textilárut, készruhát, cipőt, bakancsot, talpbőrt és felsőbőrt megszereznie, részben készpénzért, részben csereáruért.⁸⁵ Hasonló módon próbálkoztak más megyék is ruházati cikkek beszerzésével.⁸⁶

A határ menti megyék közül különösen Sopronnak voltak jó kapcsolatai egyes osztrák hivatalos szervekkel. A soproni direktórium gazdasági osztálya, ha szükség volt rá, Ebenfurtba vagy Wiener-Neustadtba telefonált, ahol intézkedtek, hogy ne akadályozzák a kereskedők átjutását.⁸⁷ A direktórium szívesen adott határátlépési engedélyt bárkinek, különösen olyan kereskedőknek, akik korábban is üzleti összeköttetésben álltak Ausztriával, és így könnyebben tudtak árut beszerezni.⁸⁸ Remélték, hogy a keres-

⁸² OL PM Eln. 3030/1919. ápr. 25. A Pénzügyi Népbiztosság máj. 9-én adta ki a körlevelet, amely szerint a kiküldöttnek indulása előtt Budapesten Ágoston Péternél, Bécsbe érkezéskor Fenyő Andornál tartoznak jelentkezni.

⁸³ PI Archívum 601. f. 2/XXXIV. 2564. 1919. ápr. 30. Hasonló körlevelekre később is szükség volt, ilyeneket a Népgazdasági Tanács és a Kültügyi Népbiztosság júniusban és júliusban többször volt kénytelen kiadni. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 4. cs. A/6. tét. 23454/1919.; OL PM Eln. 7299. és 7363/1919.; PI Archívum 601. f. 2/XXXVII. 3675.; HL MTK iratai. 99. doboz. 8. Kültügyi iratok.; ZÁL Zalaegerszeg város polg. m. iratok. 6927/1919.; Kecskeméti AL (továbbiakban: KÁL) Dunapataj. 2008–1919.; SÁL Soproni direktórium. 5. cs. 10935/1919. A körlevél felhívta a figyelmet, hogy „A bécsi rendőrség ugyanis ki fogja utasítani az igazolatlanul ott tartózkodó magyarokat”, a követség viszont ha ott jelentkeznek, megszerzi részükre a tartózkodási engedélyt. (Lásd a két utolsó iratot). Fenyő Andor jelentette, hogy a vidéki direktóriumok megbízottjai sok pénzzel érkeznek, de nem hozzá, hanem bécsi ügynökökhöz fordulnak, ezért kérte, legalább utasítsák őket, hogy a beszerzett árut a Külkereskedelmi Hivatal címére továbbítsák a határállomáson. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 12. cs. P/1. tét. 24259/1919. jún. 20.

⁸⁴ A határszéli rendőrkapitányság március végén értesítette a Sopron megyei direktóriumot, hogy bizonytalan ideig tilos külföldre vagy megszállt területre utazni, pénzt vagy értéket kivinni. A direktórium úgy döntött, hogy a határszéli községekben ezt lehetetlen szigorúan végrehajtani, mert a kereskedelmi és a gazdasági élet megbénulna, ami elkeseredést okozna s „a német lakosságot Ausztria karjaiba kergetné”. SÁL Soproni direktórium. 1. cs. 307/1919. márc. 31.

⁸⁵ SÁL Soproni direktórium. 3. cs. különböző számokon; 9. cs. IB ülések jegyzőkönyvei.; 71. cs. Közélelmezési biztos.; 75. cs. Vegyes iratok.; 12. cs. Városi Munkás-, Katona-, Földművestanács ülése. 1919. júl. 1.; Oedenburger Arbeiterrat, 1919. jún. 22. *Leinwand für die Proletarier*.

⁸⁶ GYÁL Városi ideiglenes direktórium. 148/1919. április 14.; SZÁL Vas m. direktórium. 4047., 4934., 5771/1919.; PI Archívum 603. f. 1/1036. Zala megye kormányzótanácsai biztosának jelentése a Belügyi Népbiztossághoz. 1919. júl. 12.

⁸⁷ SÁL Soproni direktórium. 2. cs. 3711/1919.

⁸⁸ SÁL Soproni direktórium 2., 3., 4., 5., 6. cs. különböző számokon. Utazási

kedelmi forgalom normalizálásával talaját vesztí a nyugat-magyarországi elszakadási mozgalom, és békés, jószomszédi viszony alakul ki Ausztriával.⁸⁹ Hiszen az osztrák agitáció egyik fontos érve az volt, hogy a négy nyugati megye Bécs nélkülözhetetlen élelmezési bázisa. A Tanácsköztársaság igyekezett eleget tenni az élelemért hozzá forduló osztrák szervek kéréseinek, s ezzel is bizonyítani, hogy a nyugati megyéket nem zárják el tőlük.

A bécsi Artilleriearsenal munkás- és katonatanácsa Sopronba küldte megbízottját, hogy konyhája számára 50 000 korona értékű élelmiszert vásároljon.⁹⁰ Wiener-Neustadt polgármestere, Anton Ofenböck Kellner Sándorhoz fordult, azzal a kéréssel, tegye lehetővé, hogy mint korábban, Sopron megyéből tejet kapjanak a városban lakó gyermekek részére.⁹¹ A mödlingi kerületi munkás- és katonatanács azt javasolta a soproni direktóriumnak, hogy árucserével támogassák egymást.⁹² Wiener-Neustadttal megállapodtak, hogy „különféle fontos anyagok és hadfelszerelési cikkek” ellenében Sopronból burgonyát szállítanak. Ennek az előnyös szerződésnek a lebonyolítását azonban magyar részről akadályozták. A burgonyaközpont a burgonya kiszállítását megtiltotta. Kun Béla annyira fontosnak tartotta ezt a csereakciót, hogy átvirt ez ügyben a Közellátási Népbiztossághoz.⁹³ Az interвениálás eredményeként a Wiener-Neustadt-i lap, a Gleichheit májusban arról számolhatott be, hogy Sopronban megegyeztek, s remélik, most már nemcsak ígélet marad az élelmiszerszállítás.⁹⁴ Valóban, ezután nemcsak burgonyát, hanem vágómarhát, lisztet, cukrot, gyümölcsöt és más élelmet is küldtek Sopron megyéből, só és különböző iparcikkek ellenében.⁹⁵

Moson megye is erősítette csereakcióival a kereskedelmi kapcsolatokat,⁹⁶ de Vas megye nagyobb forgalmat bonyolított le, főként Stájerországgal, és különösen Gráccal, ahonnan ruhát, bőrt, autóalkatrészeket kapott cukorrépa és különböző élelmiszerek ellenében.⁹⁷ Erre azért is nagy szükség volt, mert Grác azzal fenyegette meg Vas megyét, hogy ha nem szállítanak, nem

engedélyt nemcsak textiláru beszerzésére adtak, hanem minden szükségleti cikk vásárlására (gyógyszer, eséplőgéppalkatrész, építőanyag, orvosi műszerek stb.).

⁸⁹ Fáklya, 1919. ápr. 23. *Csereforgalom indul Bécs és Nyugat-Magyarország között.*; Az Újság 1919., ápr. 23. *Megindul a csereforgalom Bécs és Nyugat-Magyarország között.*

⁹⁰ SÁL Soproni direktórium. 1. cs. 2435/1919. április 10.

⁹¹ Uo. 1815/1919. ápr. 13.

⁹² Uo. 1815/1919. ápr. 13.

⁹³ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. Élelem. 24193/1919. ápr. 29. Erdélyi Mór közellátási népbiztos az Ausztriába szállítandó burgonyáról május végén nyilatkozott. PI Archívum 600. f. 3. cs. Budapesti Központi Munkás- és Katonatanács 80-as IB jegyzőkönyve. 1919. máj. 29. 131. l.

⁹⁴ Gleichheit, 1919. máj. 27. Hírek rovat.

⁹⁵ SÁL Soproni direktórium. 4. cs. 8369.; Uo. 71. cs. Közélelmezési biztos. Különböző oldalakon.

⁹⁶ GYÁL Mosonmagyaróvári direktórium iratok. 847/1919. máj. 8.; OL PM Eln. 2940/1919. ápr. 25., 28., máj. 3.

⁹⁷ SZÁL Vas megyei direktórium. 1919—233/6.; Uo. Vas m. direktórium. 162/1919.; Uo. 618/1919.; 1377/1919.; 2814/1919., 5760/1919.; PI Archívum 601. f. 3. cs.; Uo. 601. f. 1. cs. 1919. ápr. 6.

esz képes megakadályozni az éhség miatt elkeseredett tömegek fegyveres támadását a magyar határ ellen.⁹⁸ Erre azonban nem került sor.

A Monarchia felbomlásával Magyarország sóellátását behozatallal kellett megoldani, így az ausztriai sószállítmányokra nagy szükség volt. Az április 3-i szerződésben is szerepelt mint csereáru, de a MÁI és a vidéki direktóriumok igyekeztek ezen kívül is szerezni.⁹⁹ Bár az élelmezési helyzetről szóló július végi jelentésben az áll, hogy az úton levő osztrák és németországi só megérkezéssel további hat hétre biztosítva van a szükséglet,¹⁰⁰ március és július között a sóellátás mégsem volt kielégítő.

A közszükségleti cikkeken kívül nagy mennyiségben hoztak be Ausztriából rézgálicot,¹⁰¹ érkezett jelentékeny mennyiségű karbid, marókáli, klórcinklug, eke, kasza, kapa, szőlőkaró, különböző szerszámok, gépek, építőanyagok, kötszer, gyógyszer és kisebb mennyiségben gázkocsz, valamint vegyes használati cikk (öngyújtó, zseblámpa, tűzkő, írógépszalag stb.).¹⁰²

A bányákban dinamitra volt szükség és a blumai lószergyár hajlandó volt szállítani. A kompenzációs üzletet le is bonyolították, a rendelt 43,2 vagonból 12 vagon robbantó anyag szállításra készen állt a blumai gyártelepen. Az ilyen jellegű anyagok kiszállítását azonban a blokád következ-

⁹⁸ SZÁL. Vas m. direktórium. 162/1919. márc. 28. Obál távirata a közélelmezési népbiztoshoz. Kun Béla áprilisban Bolgár követ útján értesítette Otto Bauert, hogy megindul a csereforgalom, s kérte, hogy most már ő is „tegyen meg minden lehető a nyugat-magyarországi német lakosságú vármegyék elszakítására irányuló propaganda meggátlása érdekében”. OL Küm. Bécsi követség iratai. 25. cs. 490/1919. pol. ápr. 19. Bauer személyesen ezt a propagandát nem is támogatta, de nem sokat tudott tenni ellene. Stájer ekkori tartományi főnöke, ANTON RINTELEN emlékirataiban (i. m. 71. o.) megírja: „Dr. Renner kancellár egyénileg a csatlakozási követelések híve és a kommunisták ellensége” volt, csak Bauer nyomására volt tekintettel a magyar tanácskormány érzékenységére. Rintelen még hozzáfűzi: „Én mégis magabiztosan segítettem az egyesülést.” Ezért is írta Otto Bauer Kun Bélához küldött válaszában, hogy a stájerországi mozgalom „meglehetősen ellenőrizhetetlen”. OL Küm. Bécsi követség iratai. 25. cs. 490/1919. pol. ápr. 24.; OL Küm. Res. pol. I. 102/1919. ápr. 24.

⁹⁹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 1036/1919.; Uo. 8. cs. 1400/1919.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. 22334., 22337., 22422/1919.; SÁL Soproni direktórium. 71. cs. Közélelmezési biztos. 25. o.; Uo. 74. cs. 300. o.

¹⁰⁰ PI Archívum 689. f. I/3. 6e. 17–18. l.

¹⁰¹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 7. cs. 1286/1919. Az ebben az iratban szereplő 60 vagon rézgálicot a Tanácsköztársaság kifizette, de 11 vagon leszállítása elmaradt. Erről 1919 októberben küldött értesítést a bécsi követség. Uo.; SÁL Soproni direktórium. 1. cs. 946/1919.; Uo. Soproni pénzügyi biztos iratai. 60. cs. 63. és 702. o.; PI Archívum 600. f. 3. cs. Budapesti Központi Munkás- és Katonatanács 80-as IB 1919. máj. 27.; OL PM Eln. 6518/1919.

¹⁰² OL Küm. Bécsi követség iratai. 4. cs. 449/1919.; Uo. 5. cs. 884/1919.; Uo. 6. cs. 929. és 1098/1919.; Uo. 7. cs. 1183/1919.; Uo. 13. cs. 3429. és 3624/1919. korm.; OL Küm. H/4. 24141/1919.; Uo. 27. cs. 6. Táviratok, számjeltáviratok. 1919. jún. 7.; OL PM Eln. 1149/1919.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. gépek.; PI Archívum 603. f. 4. cs. 2. 6e. 1919. máj. 20.; Uo. 614. f. 1920–9389/2.; KÁL Kerületi Termelési Biztos iratai. 14/1919.; GyÁL Mosonmagyaróvári direktórium. 632/1919.; Uo. Moson m. Kormányzótanács Biztos iratai. 118/1919.; SZÁL Vas m. direktórium. 620., 4934., 5794/1919.; Uo. Szentgotthárdi Kaszagyár Szoc. üzemi iratok. 1. cs. 1919. jún. 21.; SÁL Soproni direktórium. 1. cs. 335/1919.; Uo. 2. cs. 2532/1919.; 3. cs. 7781/1919.; Uo. Vegyes iratok. 286. és 1714–1716. l.; Uo. Közélelmezési biztos. 167. o. 1012. szs. és 221. o. 96. szs.; Uo. Sopron város IB ülés jkv. 26. l. 73. és 75. pont. Oedenburger Arbeiterrat, 1919. jún. 22. id. cikk. Gyógyszer és kötszer beszerzésére Madzsar József

tében nagyon szigorúan ellenőrizték, s így a proletárhatalom nem kaphatta meg.¹⁰³

Magyarország már a polgári demokratikus kormányzat idején is papírhiánnyal küzdött,¹⁰⁴ s a Tanácsköztársaság idején még csak fokozódtak a papírgondok. A lapok jelentős részét be kellett szüntetni, hogy legalább a szocialista sajtót úgy-ahogy el tudják látni papírral. A sajtóbizottság jegyzőkönyveiben március 26-tól nyomon követhetjük, hogy állandóan visszatérő probléma volt a papírbeszerzés.¹⁰⁵ A Tanácsköztársaság a hiányt osztrák, svéd és finn papír importjával igyekezett pótolni.

Kékpénzfizetés ellenében többször érkezett rotációs papír Ausztriából és Svédországból, de a tranzit mindig sok gonddal járt. Áprilisban a szociáldemokrata Ebert-kormány akadékoskodott. Kun Béla Weltnerrel együtt szikratávíron fordult Németországhoz, kérve, hogy engedélyezzék a svéd papír átszállítását. A birodalmi elnök kabinetfőnökével beszéltek, aki ugyan azt ígérte, „illetékes helyre” továbbítja a kérést, de a távirat hátára ráírta: „A kérésnek eleget tenni nem lenne ajánlatos.”¹⁰⁶ Júniusban az nehezítette a szállítást, hogy Ausztria a magyar kötelezettségek teljesítésétől tette függővé a svéd vagonok átengedését. Összefüggött ez a június 12-én kötött és 14-én ratifikált áruforgalmi szerződéssel, amelynek készruhákat szállítására vonatkozó pontjáról már volt szó. E szerződés szerint Ausztria még a következő áruk szállítására vállalt kötelezettséget: 48 vagon rotációs papír, 2 800 000 korona értékű vegyianyag (ebből 100 000 korona értékben gyűjtőzsinór a bányák részére), 200 000 korona értékű gyógyszeráru. A Tanácsköztársaságnak ennek fejében 30 000 kg birkagyapjút, 5 vagon malátasört, 1000 vagon felsógallai cementet kellett adnia. Ezenkívül elismernie az osztrák versenystálló tulajdonosok tulajdonjogát a Magyarországon levő lovakra, és vállalnia, hogy júniusban ki is szállítja ezeket.

A versenylovak ügyében már április elejétől folyt a vita.¹⁰⁷ A Földművelésügyi Népbizottság április–májusban járványra hivatkozva nem engedélyezte a szállítást.¹⁰⁸ Júniusban a lovaknak csak egy részét küldte ki,¹⁰⁹

és Dóczy Imre nagyobb összeget vitt ki a proletárdiktatúra idején. A fel nem használt 2 350 000 koronát és a 2 és 1/2 millió korona értékű márkát 1919. augusztusában a népegészségügyi minisztérium (Csilléry) lefoglalta. OL Küm. Bécsi követség iratai. 14. cs. 4004/1919. A szombathelyi direktórium saját használatra egy autót is hozatott Grácból. SZÁL IV. sz. Vörösőr ker. 30. cs. 637/1919.

¹⁰³ OL Küm. Res. pol. I. 470/1919. ápr. 7.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 8. cs. E/1. tét. 23776/1919. aug. 23. Nemcsak a szövetségi bizottság, hanem az osztrák pénzügyminisztérium és más osztrák hatóságok is akadályozták egyes anyagok kivitelét. OL Küm. Bécsi követség iratai. 29. cs. 49/1920.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. 23141/1919. máj. 13.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 5. cs. 899/1919. jún. 3. stb.

¹⁰⁴ 1919 januárjában bizottságot akartak Stockholmba küldeni újságpapír beszerzése céljából. OL Küm. Bécsi követség iratai. 14. cs. 3748/1919. korm.

¹⁰⁵ PI Archivum 601. f. 3. cs. 1919. márc. 26., 30., 31., ápr. 2., 4., jún. 16.; Uo. 601. f. 1. cs. 1919. ápr. 8.

¹⁰⁶ Potsdami Központi Archivum. Birodalmi elnöki iroda. 731. sz. Magyarország. 3. 1. Közli: HELMUTH KOLBE-JOHANNES ZELT: *A német kommunisták és a Magyar Tanácsköztársaság. A Magyar Tanácsköztársaság történelmi jelentősége* . . . c. kötetben, 252–253. o.

¹⁰⁷ OL PM Eln. 3611/1919. ápr. 9.

¹⁰⁸ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. 22428., 22989/1919. ápr. és máj.

¹⁰⁹ OL FM Eln. Igazoló Bizottság iratai. 5448/1919. jún. 25.; SÁL Soproni direktórium. 71. cs. Közélelmészeti biztos. 19. o. 207. ssz. d. n.

Ausztria ezért visszatartotta a svéd papírt,¹¹⁰ ez pedig ellentétben állt az április 3-i szerződésnek a szabad tranzitforgalomra vonatkozó részével. Ausztria arra hivatkozott, hogy a blokádbizottság csak Párizs hozzájárulása esetén hajlandó engedélyezni a papír szállítását.¹¹¹ Ugyanekkor felajánlották, ha a versenylovakat megkapják, a papír helyett hajlandók egyéb árut (20 vagon textilt, orvosi műszereket és eszközöket, gyógyszereket, gyermektápszereket, csecsemőkelengyét, mezőgazdasági gépeket, műtrágyát, a németországi só korlátlan tranzitját) küldeni.¹¹²

Júliusban 100 versenylovó bevagonírozva várta az érte járó csereárut.¹¹³ A szállítmány kísérőjének augusztus 15-i kérelme: intézkedjenek, hogy Bécsből való visszatérésekor bántódása ne essen,¹¹⁴ bizonyítja, hogy Ausztria végül is megkapta a versenylovakat. A már kifizetett papír azonban augusztus 1-ig nem jutott el teljes egészében Magyarországra.¹¹⁵

Magyarországnak nemcsak az újságokhoz volt szüksége papírra, hanem a könyvnyomtatáshoz, a haditérképekhez és nem utolsósorban a bankjegyek nyomásához is.¹¹⁶ A legszükségesebb mennyiséget, ha nagy nehézségek árán is, de általában sikerült valamilyen módon előteremteni.

A júniusi árucereszerződés, az eddig említetteknek kívül, még más kikötéseket is tartalmazott. Magyarországnak 15 millió koronát kellett fizetnie lebélyegezetlen pénzben a korábbi szerződésekben rendelt iparcikkekre, egymilliót pedig kártérítésként a szentgotthárdi kaszagyár osztrák tulajdonosainak.¹¹⁷ A szerződés mindkét felet kötelezte az április 23-i és május 30-i megállapodások betartására,¹¹⁸ az osztrák államot pedig az április 3-i szerződésben vállalt sómennyiség leszállítására. Előírta, hogy júniusban és júliusban legalább 100-100 vagon sót küldjön.¹¹⁹ Ez a záradék bizonyítja, hogy Német-Ausztria sem sietett eleget tenni kötelezettségeinek.

¹¹⁰ OL Küm. Bécsi követség iratai. 12. cs. 2740/1919. jún. 26.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 5. cs. A/21. tét. 24262/1919.

¹¹¹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 991/1919. júl. 16. Otto Bauer Ágostonhoz küldött értesítése.

¹¹² OL Küm. Gazd. pol. oszt. 15. cs. X. tét. 24969/1919. júl. 17.

¹¹³ PI Archívum 614. f. 1/1919—7636. 251—252. 1.; Uo. 601. f. cs. 1919. júl. 25.

¹¹⁴ Uo. 696. f. 1919. aug. 15.

¹¹⁵ A MAI bécsi kirendeltségének likvidálására kiküldött tárcaközi bizottság 1919. nov. 29-én jelentette, hogy az osztrák papírgyárosok szövetségének igazgatója ápr. 25-én felvett a Tanácsköztársaságtól másfél millió korona körüli összeget rotációs papír gyártására és szállítására. Az igazgató elismerte az összeg átvételét, és hajlandó érte papírt szállítani. OL Küm. Bécsi követség iratai. 21. cs. 6652/1919. korm.

¹¹⁶ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. 22673/1919. máj. 7. A papír beszerzésére vonatkozó iratokat lásd még: OL Küm. Res. pol. I. 999/1919. korm. 117. és 118. 1.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 1257., 1267/1919. ápr.; OL PM Eln. 4580/1919. (924) május.; SÁL Soproni direktórium. 1. cs. 828/1919. ápr. 8.; Uo. 74. Vegyes iratok. 272. 1.; Uo. Polgármesteri iratok. XV. 11963/1919. júl.

¹¹⁷ A 16 millió korona kifizetését, amit Fenyő Andor június 20-ától sürgetett, (OL Küm. Bécsi követség iratai. 11. cs. 2410/1919.; Uo. 2563/1919.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 3. cs. A/5. tét. 23223. és 24235/1919.) csak június 28-án intézték el. OL PM Eln. 6218—1919.

¹¹⁸ Így szerezhetünk tudomást olyan szerződésekről, amelyeknek iratanyagát még nem sikerült fellelni.

¹¹⁹ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 3. cs. A/5. tét. 23223/1919. A szerződést Fenyő Andor és Eugen Koppstein, az osztrák Áruforgalmi Iroda igazgatója írta alá.

Erről tanúskodik Böhm Vilmos jelentése is, aki, mint a Tanácsköztársaság követe, július 26-án közölte Kun Bélával: 80-100 millió korona értékű árut nem tudnak Bécsből hazaszállítani.¹²⁰

Hasonló adatok birtokába jutunk, ha megnézzük a külügyminisztérium közgazdasági főosztályán augusztus 11-én tartott tárcaközi ülés jegyzőkönyvét. A Magyar Áruforgalmi Iroda Tanácsköztársaság alatti tevékenységét vizsgálva megállapították, hogy a vásárolt áruból 156 vagon megérkezett, a le nem szállított áru mennyisége 386 vagon. Hozzáfüzik megjegyzésként, hogy ezt a mennyiséget is csak azért tudták leszállítani, mert „a tanácskormány osztrák szállítási közegei bizonyos, könnyebben megközelíthető antantközegek segítségével kijátszották a szigorított blokádot, és ilyenformán juttatták át az árukat a magyar határon”. Ez az állítás nem ellenőrizhető, valószínű azonban, hogy az osztrák munkások és vasutasok nyújtottak segítséget. Ebből az iratból megtudjuk, hogy a következő áruk érkeztek: 128 vagon rézgalic, 19 karbid, 1 kén, 2 marónátron, 1 hidrogénhiperoxid és 4 vagon különböző gyógyszer. A szállításra váró, kifizetett áru mennyisége pedig: 167 vagon különböző vegyszeti cikk, 25 gyufa, 16 csomagoló papír, 16 lágyólom, 84 érc és fém, 23 textiláru és 3 vagon üvegáru.¹²¹

Mint hogy a kereskedelmi minisztérium 1918—1919-es anyaga az osztrák levéltárban majdnem egészében hiányzik, és Magyarországon is csak részben maradt meg, nem alkothatunk teljes képet az áruforgalom méreteiről. Tudunk még arról, hogy a lajtaújfalu lignitbányát korábban Ausztria bérelte. Az innen szállított szén Bécs villamos erőműveinek ellátását szolgálta. Ennek fejében Ausztria napi 6 vagon kokszot adott a budapesti áramszolgáltatáshoz. Április 14-én a budapesti osztrák követ jegyzéket intézett a Külügyi Népbiztossághoz, amelyben súlyos retorziót helyezett kilátásba, ha a szénszállítást megakadályozzák.¹²² Weiskirchner, Bécs polgármestere is elküldte Budapestre megbízottját, hogy a szén folyamatos szállítását közvetlen tárgyalás segítségével biztosítsa.¹²³ Május 3-án, amikor az osztrákok sem behozatalt, sem átszállítást nem engedélyeztek, volt olyan javaslat, hogy Lajtaújfaluról ne engedélyezzék a Bécsbe irányuló szénszállítást. A Szociális Termelés Népbiztossága mégis úgy döntött, hogy a Budapest számára szükséges koksz miatt engedélyezi, és ezzel a Külügyi Népbiztosság is egyetértett.¹²⁴ A szén vételárát a soproni direktorium vette fel Bécsben.¹²⁵

¹²⁰ Uo. 15. cs. X. tét. 24140/1919.

¹²¹ Uo. Vegyes iratok. 15. cs. A. tét. 23652/1919. A részletes felsorolásnál az érkezett áru 155 vagon, a szállításra váró 334 vagon. Az áruforgalmi Iroda 100 millió korona értékben kötött áruüzleteinek kivizsgálására és likvidálására augusztusban 14 személyt küldtek ki Bécsbe. Uo. 23655/1919. aug. 14.

¹²² Uo. 2. cs. A/2. tét. szén. 31250/1919.

¹²³ ŐSA Präsidialakten 6. Ungarn. Varia 1169/1919. ápr. 13.

¹²⁴ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. 31521/1919. 1919 decemberében a Fővezérség eltiltotta a szénszállítást, de Gratz Gusztáv követ véleménye alapján (ez veszélyes lenne, mert Bécs lakosságának Magyarország mai rendszerével szimpatizáló részét ellene fordítaná) Horthy mégis hozzájárult. Azonban feltételhez kötötte: „A jövőben az osztrák kormány ennek ellenében a hadsereg Wienben vásárolt felszerelési cikkeit a határon átengedje.” Uo. 25094/1919.

¹²⁵ SÁL Soproni direktorium. Vegyes iratok. 75. cs. 1186. 1. 1919. jún. 30.

A Tanácsköztársaság exportcikkei közül a bor volumene volt a legjelentősebb. Nagyobb mennyiségben szállítottak ki még sört és konyakot is. Az alkoholtilalom következtében mutatkozó felesleget a proletárhatalom jól tudta hasznosítani árucserre céljaira. Ausztriában olyan nagy volt a kereslet a bor iránt, hogy minden mennyiséget felvett. A bécsi Magyar Áruforgalmi Iroda a Palugyay-céggel még olyan ügyletet is tudott kötni, amelynek révén osztrák koronához jutott. Megállapodtak, hogy a cég budafoki pincéjéből Bruckba szállítják a bort. Palugyay az Áruforgalminak minden hl. után 82,50 osztrák koronát fizet, és az Áruforgalmi minden befizetett 97,50 osztrák korona után 100 magyar koronát a Palugyay-cég javára irat a Hitelbanknál, amit az ott fennálló tartozására fordítanak. Ilyen módon az Áruforgalmi 2 740 000 osztrák koronához jutott.¹²⁶ A bor még nagyobb mennyiségű kiszállítását a vagonhiány akadályozta. Júliusban Landler Jenő kénytelen volt fellépni az ellen, hogy a követség a Királyhidán összegyűlt borvontatok indítását saját hatáskörében intézze, így ugyanis nem tudták biztosítani, hogy azonnal cserevagonokat kapjanak. Ennek következményeként 4400 volt a visszatartott MÁV kocsik száma, ami veszélyeztette az országon belüli egyéb szállításokat.¹²⁷

Az egyes szállítmányokat igazoló iratok¹²⁸ hiányosak, nem adnak teljes képet. Valamivel többet mondanak az 1920-as iratok, amelyek között a Pénzügyi Népbiztosság áruszállítási engedélyei is megtalálhatók. Ezek alapján kerekítve 180 000 hl. bort, 100 hl. konyakot és 600 hl. sört exportáltak. Ugyanitt szállítási engedélyeket találunk összesen 330 000 kg nyers marhabőrre, 3750 q égetett mészre, 10 000 kg babérlevélre, 4 versenylóra, 4 telivérre és még több cikkre. Március és június között számos tranzitengedélyt adott a Pénzügyi Népbiztosság Bécsből Ukrajnába, de Galiciába és Romániába szállított árukra is, valamint költözködési ingóságokra azoknak, akik Magyarországról Ausztriába mentek.¹²⁹ A már korábban említett, Ausztriának küldött különböző áruk is bizonyítják, mennyire hiányos a fenti felsorolás, ezért ezt csak kiegészítésnek tekinthetjük.

¹²⁶ OL Küm. Bécsi követség iratai. 12. cs. 2975/1919. és OL Küm. Gazd. pol. oszt. 15. cs. X. tét. 24967/1919.

¹²⁷ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 8. cs. F/1-a. tét. 23587/1919. júl. 10. A MÁV igazgatóság értesítette a követséget: Landler Jenő rendeletére „vasúti kocsit csak ugyanolyan sorozatú vasúti kocsit ellenében engedhető át Német-Ausztriába, tehát áruval rakott kocsit is csak azonnali természetbeni kocsit kicserélése mellett továbbítható.” OL Küm. Bécsi követség iratai. 12. cs. 3093/1919. júl. 13. Ez a rendelkezés megnehezítette a jó lehetőségekkel kecsgetető ügyletek lebonyolítását, ezért Fenyő Andor Varga Jenőnél tiltakozott az ellen, hogy a MÁV gátolja a bor szállítását. Uo. Gazd. pol. oszt. 15. cs. X. tét. 24967/1919. júl. 16.

¹²⁸ OL Küm. Bécsi követség iratai. 11. cs. 2453/1919.; Uo. 12. cs. 2755/1919.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 8. cs. F/1-a. tét. 23597/1919.; Uo. 15. cs. X. tét. 24967/1919.; SÁL Soproni direktorium. 1. cs. 420., 634. és 650/1919.; Uo. 3. cs. 7022/1919.; Uo. 4. cs. 8007. és 9973/1919.; Uo. Vegyes iratok. 74. cs. 51. 1.; Uo. Közélelmezési biztos. 71. cs. 158—159. 1.; SZÁL Vas m. direktorium. 2597. és 2714/1919.

¹²⁹ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 25. cs. A/21. tét. 1027—1111/1920. Nemcsak Bécsből szállítottak Ukrajnába, hanem onnan is Bécsbe. Márc. 26-án az osztrák államvasútak igazgatósága kérte, hogy az alkalmazottai részére Ukrajnában vásárolt 35 vagon élelem — kontingensen kívül — átszállítható legyen, amihez a hozzájárulást megkapta. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 4. cs. A/15. tét. 22135/1919.

Sopron megye hevesen tiltakozott a bor központi összegyűjtése ellen. Ez is bizonyítja, hogy az országnak milyen fontos exportcikke, kompenzációs célokra mennyire alkalmas áruja volt a bor. A Szeszecialok és Szesztermékek Hivatala Sopron város és megye szocializált borkereskedéseinek el nem adott borait külkereskedelmi expozitúrájának akarta kiszállíttatni. A soproni Kerületi Ipari Termelési Tanács Intéző Bizottsága a következő választ adta erre az intézkedésre: „A különös autonómiával bíró Nyugat-Magyarországi Kerület (Gau) területén levő anyag és értékek felett a népbiztoságok csak a német népbiztos és a kerületi tanács (Gaurat) útján és annak beleegyezésével fognak intézkedni, és e tárgyban a német népbiztos már a jövő hét folyamán Sopronba érkezik, e kérdések tisztázása előtt nem áll módunkban a nyugat-magyarországi terület legjelentősebb anyagértékét, az egyedülit, mely kivitel szempontjából jelentőséggel bír, a Gau területről kiengedni.” Közlik, hogy addig semmi esetre sem adnak kiviteli engedélyt, amíg biztosítékot nem kapnak a bor megfelelő árát illetően, és abban a vonatkozásban, hogy a borért kapott idegen valutából, illetve a kompenzációs cikkekből a kívánt mértékben részesülnek.¹³⁰

A Magyarországi Tanácsköztársaság nem elégedhetett meg azzal az árumennyiséggel, amit kompenzáció révén Ausztriától kapott, meg kellett kísérelnie, hogy más országokból is szerezzen árut. Áprilisban az ukránokkal szerződést kötött ásványolajra.¹³¹ Összesen csak 10 000 q-t sikerült behozni, mert az intervenció csapatak előnyomulása folytán Galícia felé megszakadt a vasúti összeköttetés. Az északi hadjárat befejezése és a visszavonulás után Cseh- és Lengyelországból próbáltak olajat szerezni,¹³² fűtőolajat pedig Németországból.¹³³

A bécsi követség útján Hollandiához, Dániához, Svédországhoz fordultak azzal a javaslattal, hogy „kereskedelmi, pénzügyi és gazdasági összeköttetés fenntartására, valamint a hadifoglyok és az internáltak ügyeinek lebonyolítására” gazdasági megbízottakat és nem „de facto képviselőket” küldenének ki. E javaslatban kiemelték: ez az illető országoknak is érdeke, mert tárgyalhatnak a Magyarországon levő idegen vagyonok likvidálásának módzatairól, így a megbízottak az ő polgáraik érdekében is működnének.¹³⁴

Nyoma van annak, hogy Svájcban ékszíjat küldtek, amelyhez az osztrák tranzitengedélyt megkapták.¹³⁵ A korábbiakban már szó volt nagyobb mennyiségű svéd rotációs papír importjáról. Norvégiából a gyermekek részére csukamájolajat kapott a Tanácsköztársaság.¹³⁶ Különösen kedvező üzletre egyénileg is ajánlkozott egy-egy külföldi kereskedő. Egy rotterdami

¹³⁰ SÁL Soproni direktórium. 4. cs. 9038/1919. jún. 19.

¹³¹ PI Archívum 614. f. 1/1920—1484.

¹³² Az intervenció megindulása előtt, ápr. 15-én Kun Béla úgy nyilatkozott, hogy Csehszlovákiától vagonokért olajat, szenet cserélnek és román küldötteket is várnak, akikkel olajról tárgyalnak majd. *Papers PPC XII.* köt. 438—442. o. Ph. M. Brown jelentése Coolidgehoz.

¹³³ PI Archívum 689. f. I/3. őe. 18—19. l.

¹³⁴ OL Küm. Bécsi követség iratai. 8. cs. 1484/1919. ápr. 19. — máj. 31. A követség máj. 31-én közölte, hogy mindhárom ország bécsi követsége továbbította a javaslatot kormányához. Válasznak nincs nyoma.

¹³⁵ Uo. 6. cs. 980/1919. márc. 25.

¹³⁶ Uo. 12. cs. 3049/1919. jún. 28.

ég például felajánlotta Kun Bélának, hogy a lefoglalt ékszerek eladásával foglalkozna, s ha a be- és kiutazó vízumot biztosítják számára, úgy szívesen elmenne Budapestre. Pecunia non olet! A holland cég nagy üzletet szimatolt.¹³⁷

A környező új államok egy részével hadiállapotban volt a tanácshatalom, tőlük nem várhatott árut. A szövetséges hatalmak elzárkózása sem enyhült. A Tanácsköztársaság mégis kénytelen volt előzékenységet tanúsítani velük szemben. Ahogyan az előző kormány, ugyanúgy a tanácskormány, illetve a Külügyi Népbiztosság is hozzájárult, hogy a bécsi angol misszió 40 főnyi személyzete részére rendszeresen vihessen Magyarországról húst, burgonyát.¹³⁸ Engedélyezte azt is, hogy a budapesti olasz misszió vidékről szerezzen be élelmiszert.¹³⁹ Romanelli személyes közbenjárására hozzájárult, hogy azt a 40 millió koronát, amelyet még a háború idején a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank útján a kormány óvatossági rendszabályként Fiuméből Budapestre hozatott, visszaszállíthassák.¹⁴⁰ A bécsi angol misszió kívánságára három napon belül megküldték a Statisztikai Hivatal 1910-es népszámlálási adatait a nemzetiségek megoszlásáról.¹⁴¹ A Külügyi Népbiztosság egy amerikai újságírónak pénzt kölcsönzött azzal, hogy majd a bécsi követségen térítse meg.¹⁴² Philip M. Brown Kun Bélának elmondta, hogy Bécsben a Segély Bizottságnak (Élelmezési Misszió) nehézségei vannak, mert nem tud Bukaresttel telefonkapcsolatot tartani. Kun Béla nem kifogásolta, hogy Budapesten keresztül érintkezzenek.¹⁴³

Ilyen és hasonló, jelentéktelen vagy fontosabb ügyekben bebizonyította a Tanácsköztársaság, hogy a szövetséges hatalmakkal is békés kapcsolatokra törekszik. Gazdasági engedményeket azonban nem tudott tőlük elérni, a blokádöt nem enyhítették.

A szövetségesek közül egyedül Olaszország járt külön utakon: megszegve a közös határozatot, kereskedelmi tárgyalást folytatott Tanács-Magyarországgal. E lépés indítóoka az olasz—jugoszláv ellentét. Olaszországnak területi igényei voltak Jugoszláviával szemben, különösen Fiume kérdésében volt közöttük éles az ellentét. Jugoszláviát Franciaország támogatta és az USA, illetve Wilson is inkább erre hajlott. Az olasz kormány, hogy Franciaország európai hegemoniára való törekvését gyengítse, s egyúttal saját közép-európai pozícióját erősítse, szövetségeseket keresett. Olyan szövetségesekre volt szüksége, akiknek segítségével bekerítheti és követelésének teljesítésére kényszerítheti Jugoszláviát. Ausztriára nem gondolhatott Dél-Tirol miatt. Magyarország és Románia nemcsak földrajzi fekvésüknél fogva jöhettek számításba, hanem mert Románia a Bánát, Magyarország a proletárhatalom létrejötté előtt a Bácska gabonatermő területére aspirált. A Tanácsköztársaságnak ugyan nem voltak területi követelései,

¹³⁷ Uo. 7. cs. 1145/1919 ápr. — jún.

¹³⁸ Uo. 5. cs. 655/1919. ápr. 15.; Uo. 8. cs. 1450/1919. máj. 26—27.; OL Küm. Gazd. Pol. oszt. Vegyes iratok. 15. cs. X/1. tét. 22351/1919.; PI Archívum 603. f. 4. cs. 3. óe. 1919. jún. 17.

¹³⁹ G. ROMANELLI i. m. 81—82. o.

¹⁴⁰ Uo. 41. o. Lengyel Gyula nem adta ki a teljes összeget. Uo. 43—44. o.

¹⁴¹ OL Küm. Res. pol. I. 1156/1919. korm. 106. l. ápr. 19—22.

¹⁴² OL Küm. Bécsi követség iratai. 7. cs. 1265/1919. ápr. 25.

¹⁴³ *Papers PPC* XII. köt. 442. o.

de ha — amint Olaszország remélte — Magyarországon újra a burzsoázia kezébe kerül a hatalom, a közös érdekek védelmében összefoghatnak Jugoszláviával szemben. Ezért keresett kapcsolatot Olaszország már a Károlyi-kormánnyal is.¹⁴⁴

Májusban Romanelli Bécsből, Segrétől azt az utasítást kapta: használja fel az olasz misszió kedvező helyzetét — azt tudniillik, hogy a szövetséges hatalmak közül majdnem egyedül van Budapesten —, és dolgozzon a Magyarországra való gazdasági behatolás bázisának megteremtésén. Arról volt szó, hogy Bécsben felhalmoznak olasz árut, cserecikkekre szerződést kötnek, s amint feloldják a blokádot, azonnal megindul a szállítás. Romanelli közvetlenül nem foglalkozott ezzel az üggyel, a gazdasági kérdések Tacoli márkihoz tartoztak. Ebben az esetben egy megbízottjuk közvetített, Basselet de la Rosset gróf, aki állítólag Segré és Tacoli bizalmi embere volt. Ő tárgyalta a Tanácsköztársaság hivatalos szerveivel.¹⁴⁵

A Kormányzótanács természetesen minden alkalmat megragadott, hogy áruhoz jusson. Feltehetően azonnali szállítást ígérhettek az olaszok, és nemcsak a blokád feloldása utánra, amint Romanelli írja, akit felettesei általában nem tájékoztattak megfelelően. Ezt ő maga panaszolja memoárjában. Nincs azonban olyan irat, amely fényt vetne a megállapodás valódi tartalmára, csak néhány adattal rendelkezünk, amelyekből következtetéseket vonhatunk le.

A Forradalmi Kormányzótanács május 17-i ülésén Erdélyi Mór élelmiszeri népbiztos bejelentette: „Olaszországban vásárlandó élelmiszerek beszerzésére 10 millió arany, 25 millió papírpénzt kértünk kiküldeni. Az osztrák kormány nem engedte meg. Segré vállalja a védelmét a pénzeknek és Bruckban ki vannak jelölve az autói, hogy a pénzt átvegyék.”¹⁴⁶

A Neue Freue Presse május 20-i száma már jelzi az olasz közeledési kísérletet, de csak annyit említ, nem lehetetlen, hogy a Károlyi idején elkezdett tárgyalások a tanácskormánnyal is folytatódjanak.¹⁴⁷

Május 21-én az Osztrák—Magyar Bank egyik tisztviselője közölte Cnobloch követtel, hogy 20-án a bankból elvittek 10 millió koronát tízezres címletekben és 15 millió koronát aranyban. A pénzt vonattal Bruckba viszik, hol Segré megbízottja veszi át. Az összeg olasz élelmiszerek szállítmány kifizetését szolgálja. Cnobloch erről azonnal értesítette az osztrák külügyminisztériumot,¹⁴⁸ amely még aznap tájékoztatta Schober rendőrfőnököt.¹⁴⁹

A pénz átküldéséről a Vörös Őrség Főparancsnokságához május 26-án délben érkezett jelentés: 25 láda Királyhidára ért a fedező kísérettel. „A parancsnok, Nacsa János elvtárs jelentése szerint a szállítmányt egy Ausztriából autón jött olasz tábornok kíséretével átvette és Ausztriának irányította.”¹⁵⁰

¹⁴⁴ Lásd. L. NAGY Zs. i. m. 59—62. o. és ÖSA NPA Fasc. 884. LU V/1. 998/4., 1557/4., 1652/4., 1783/4. 1919. jan. 13.; és febr. 19. között.

¹⁴⁵ G. ROMANELLI i. m. 60—64. o.

¹⁴⁶ PI Archívum 601. f. 1. cs. 1919. máj. 17.

¹⁴⁷ Uo. 601. f. 3. cs.

¹⁴⁸ ÖSA Präsidialakten 6. Ungarn 8. sz. n. (1425. és 2251. számok között) f. 4.

¹⁴⁹ Uo. Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 19124/1919. máj. 24. Schober jelentése a belügyminisztériumhoz.

¹⁵⁰ PI Archívum 603. f. 4. cs. 2. öe. 112. l.

Az összeg nagyságáról és az üzleti tárgyalásokról több részletet tudunk meg a Faragó Miksa (a Tanácsköztársaság idején az Osztrák—Magyar Bank budapesti intézetének kormányzóhelyettese) és társai ellen, az ellenforradalmi kormány idején indított per anyagából. Russo Illés, a Haditermény Rt. igazgatója elmondta: a hatvani cukorgyár igazgatójának, Sternberg Albertnek a veje, Basselet de la Rosset¹⁵¹ gróf szölt Erdélyi Mórnak, hogy az olaszok a blokád ellenére adnának élelmet. Erdélyi utasítására Russo Illés Bécsben tárgyalt Segré tábornokkal és Tacoli márkival, akik azzal bíztatták Russot, hogy kormányuk hozzájárulása esetén hajlandók árut szállítani. Hogy a pénz készenlétben legyen, hárommillió aranykoronát és tízmillió korona kékpénzt Bécsbe küldtek, amelyről az olasz misszió olyan elismervényt adott, hogy ez a Haditermény tulajdona. Ez az összeg csak részlete volt a 200 millió korona körüli vételárnak. Benedettivel¹⁵² Bécsben és Budapesten is tárgyaltak, és zsír, szalonna, bab és rizs szállítására előzetes szerződést kötöttek. Ezt a szerződést azonban Lengyel Gyula (aki ekkor a hármas élelmezési bizottság tagja volt) nem hagyta jóvá, mert egyik pontja szerint az olasz kormánynek joga lett volna a vételárra fizetendő pénzek eredetét kutatni.¹⁵³

Faragó Miksa a főtárgyaláson azt vallotta, hogy a hárommillió aranykorona és tízmillió korona kékpénz fejében az olaszoknak 150 millió korona értékű élelmiszert kellett volna szállítaniuk.¹⁵⁴ Az ítéletből megtudjuk, hogy az aranyat, amely 20 koronásokból állt,¹⁵⁵ a határig az Osztrák—Magyar Bank, a Pénzügyi Népbiztosság, a Közellátási Népbiztosság és a MÁV egy-egy megbízottja és Basselet de la Rosset gróf¹⁵⁶ kísérte. Az élelmiszerek szállításából azonban nem lett semmi.¹⁵⁷

Russo tanúvallomásában elmondta, hogy az olaszok nem szállítottak a tanácskormánynek, az átadott pénz 1920-ban is a bécsi olasz missziónál volt, ezt ők maguk is elismerték. Ugyanakkor kijelentették, amíg a szövetségesegek, illetve a „jóvátételi bizottság” nem dönt, addig ők, az olaszok, nem rendelkezhetnek a pénzzel.¹⁵⁸ Hasonlóan tájékoztatta Váry főállamügyész az igazságügyminisztert: a pénz „a bécsi olasz missziónál van — arra úgy az Osztrák—Magyar Bank, mint a bécsi antantmissziók igényt jelentettek be, de ezen összegre vonatkozólag a megnevezett tanú [Bessenyei Ferenc, ekkor a Haditermény Rt. igazgatója] szerint az olasz kormány a döntést a párizsi békekonferenciának tartotta fenn”.¹⁵⁹

¹⁵¹ Romanelli szerint: Rosarie, Schober jelentésében Friedrich Wilhelm Basselette de la Rosee néven szerepel.

¹⁵² Benedetti egy olasz szindikátus képviselője volt. G. ROMANELLI i. m. 65. o. A budapesti törvényszék iratában; Ugo Benedetti a milánói Istituto Nazionale di Credito per la Cooperazione igazgatója. PI Archívum 614. f. 1/1920—9389.

¹⁵³ PI Archívum 614. f. 1/1920—9389. 1920. márc. 22.

¹⁵⁴ Uo. 1920. nov. 27.

¹⁵⁵ Állítólag 60 ládába csomagolva, ami ellent mond a Vörös Őrség jelentésének.

¹⁵⁶ A gróf, mint az üzlet közvetítője két millió koronát kapott. PI Archívum 614. f. 1/1920—9389.

¹⁵⁷ PI Archívum 614. f. 1/1920—9389. A büntető törvényszék ítéletének indokolása, VII. pont.

¹⁵⁸ Uo. mint fenti vallomása.

¹⁵⁹ PI Archívum 653. f. 5/Dm. 1920—15—8760. 1920. febr. 15.

Az ellenforradalmárok és a Tanácsköztársaság idején hivatalukban maradtak tehát egybehangzóan azt vallották, hogy a proletárhatalom semmit sem kapott Olaszországtól. A bécsi olasz misszió is elismerte, 1920-ban is, hogy az 1919 májusában kivitt arany és kékpénz nála van, s jog szerint a Haditermény Rt-t illeti.¹⁶⁰

A Tanácsköztársaság idején Ausztriában s a szövetséges hatalmak körében, a párizsi békekonferencián igen nagy port vert fel ez az ügy. Otto Bauer révén szereztek róla tudomást. Az osztrák külügyminiszter megtagadta a hozzájárulást ahhoz, hogy a tanácskormány kiküldhesse a pénzt az olasz misszióhoz. Amikor Bauer értesült arról, hogy az olaszok mégis átvitték a határon, ezt azonnal jelentette Allizének. Táviratában tizenötmillió arany és tízmillió kékpénz átcsempészését panaszolja — úgy látszik Cnoblochtól szerzett értesülése alapján —, amellyel az osztrák államot károsította meg a Tanácsköztársaság, mivel az az Osztrák—Magyar Bank fiókjából származik. Közli azt is, hogyan került át a határon. Megírja, hogy az olasz missziót tájékoztatta a pénz eredetéről, kiemelve Ausztria tulajdonjogát az összegre. Figyelembe véve, hogy a kár, ami ezzel az Osztrák—Magyar Bankot érte, szorosan összefügg Német-Ausztria pénzügyi és gazdasági érdekeivel, a külügyminisztérium felhívja a francia misszió figyelmét, hogy minden hatalmában álló eszközzel védje meg az Osztrák—Magyar Bank törvényes jogait.¹⁶¹

Párizsban a Legfelsőbb Gazdasági Tanács június 10-i ülésén az elnök, lord Robert Cecil beszámolt az angol delegáció jelentéséről, amely szerint a Magyarország elleni blokádot megszegve, oda árut juttattak. Az olasz küldöttek, mint akik semmiről sem tudtak, azt ígérték, hogy legrövidebb időn belül érdeklődnek s jelentik az eredményt.¹⁶²

Június 16-án az olasz küldöttek közölték, hogy Sonnino külügyminiszter maga vizsgálja ki az ügyet.¹⁶³ Ugyanezen az ülésen az angolok és a franciák javaslatára a bécsi blokádbizottságnak táviratot küldtek, amelyben közölték: tilos Ausztriából kivinni vagy oda behozni aranyat, értékpapírt, devizát, kivéve, ha a blokádbizottság engedélyezi.¹⁶⁴

A június 23-i ülésen az olasz delegáció a következő nyilatkozatot tette: májusban, amikor remény volt arra, hogy rövidesen szilárd kormány alakul Magyarországon, az Élelmezési Bizottság tudtával előzetes tárgyalások folytak azzal a céllal, hogy amint a politikai helyzet stabilizálódik, Olaszország élelmiszert szállít Magyarországnak. Egy magyar részvénytársaság azért helyezett el Bécsben hárommillió aranykoronát és 15 millió papírpénzt, hogy az élelmiszerre biztosítékot adjon egy olasz részvénytársaság-

¹⁶⁰ OL Küm. Bécsi követség iratai. 33. cs. 1017/1920. A magyar iratok egy ideig 10 millió korona kékpénzt említenek, az olaszok pedig mindig 15 milliót. Schober máj. 29-én kihallgatta Basselet de la Rosarie grófot, aki elmondta, hogy a szálloda pánccélszekrényében elhelyezett 5 millió koronát, amely összeget a bécsi olasz misszió részére hozta Budapestről. ŐSA Abt. VA BI 22/NŐ 5066. 19709/1919. Úgy látszik az olaszok megkapták az 5 millió koronát, de a magyarok csak annyiról írtak, amennyit a misszióknak Bruckban ők adtak át.

¹⁶¹ *Papers PPC* X. köt. 378—379. o. 1919. jún. 7. Bauer távirata Allizéhez.

¹⁶² Uo. X. köt. 345. o.

¹⁶³ Uo. X. köt. 363. o.

¹⁶⁴ Uo. X. köt. 365. o.

nak. Mivel nem alakult szilárd kormány, s ennek következtében a blokádot nem oldották fel, élelmiszert sem küldtek. Minthogy az ügyletet nem bonyolították le, s a pénz Bécsben az olasz megbízottak kezén van, a szövetséges és társult hatalmak rendelkezhetnek vele.¹⁶⁵ A nyilatkozat után úgy határoztak, hogy az ügyben a pénzügyi részleg döntsön. A pénzügyi szekció június 27-én úgy határozott, hogy a hárommillió aranyat Triesztbe, az Olasz Bankba kell küldeni, s csak a szövetséges és társult kormányok rendelkezhetnek vele.¹⁶⁶

Az olaszok ugyanekkor referáltak Sonnino vizsgálatának eredményéről is:¹⁶⁷ semmi hadianyag nem ment Adria vidékéről, sem az olasz legfelsőbb katonai parancsnokság, sem az annak alárendelt parancsnokságok tudtával. Lehet, hogy Ausztriából juttattak át magánkezdeményezésre hadianyagot — amit még ki kell vizsgálni. Az amerikaiak ezzel kapcsolatban jelentették, hogy információjuk szerint Triesztből több vagon salétromsav ment Bécsbe, ahonnan egyenesen Magyarországra továbbították. Néhány héttel ezelőtt pedig előfordult, hogy olasz vasutasok a segélybizottság amerikai tisztjeit megakadályozták abban, hogy Triesztben egy Bécsbe küldött szállítmányt megvizsgáljanak.¹⁶⁸

A budapesti osztrák követség küldött ugyan olyan jelentést Bécsbe a külügyminisztériumnak, hogy a Külügyi Népbiztosság egyik mértékadó szocialista funkcionáriusa közlése szerint az olaszok Magyarországot élelmi-

¹⁶⁵ Uo. X. köt. 371. o. Ez a nyilatkozat a franciák által benyújtott osztrák jegyzékre adott válasz volt. G. ROMANELLI (i. m. 66. o.) a következőket írja: „Allizé úr, bécsi francia főmegbízott... felélesztette az Olaszország-ellenes kampányt, nyíltan és kerülgetés nélkül bolsevista barátsággal és politikai kétkulacsossággal vádolta Itáliát.”

¹⁶⁶ *Papers PPC* X. köt. 433. o. Az Arbeiter-Zeitung nyilvánosságra hozta: Párizsban arról tárgyaltak, hogy Olaszország titokban élelmiszert szállít Magyarországnak. (1919. júl. 7. *Ernährung Ungarns durch die Italiener*?)

¹⁶⁷ Az angol delegáció jelentésére adott válasz. Az angolok nem a Bécsbe küldött pénzt tették szóvá, hanem általában áruknak, s főként hadianyagoknak Magyarországra küldését. „A rovásunkra terjesztett rosszindulatú híresztelések sok bosszúságot okoztak Párizsban a békekonferencián részt vevő küldötteinknek” — írja G. ROMANELLI i. m. 96. o.

¹⁶⁸ *Papers PPC* X. köt. 372–373. o. A Legfelsőbb Gazdasági Tanács ülésén elhangzott viták és jelentések alapján. L. NAGY Zs. (i. m. 141–144. o.), megállapítja, hogy az olaszok fegyvert és élelmiszert szállítottak a Tanácsköztársaságnak, amit azonban mindkét fél leplezett. Az egészében kitűnő könyvnek ezzel a megállapításával nem érthetünk egyet. Bizonyítottnak tekinthető, hogy a Bécsbe kiküldött pénzért a proletárhatalom nem kapott árut. Kevés a valószínűsége annak is, hogy az olasz kormány fegyvert szállított volna a Tanácsköztársaságnak. Itt sokkal inkább a következőket feltételezhetjük: 1. az olasz forradalmi munkások s köztük a vasutasok küldtek ilyen vonatot; 2. az Ausztriába érkezett olasz küldeményt az osztrák munkások juttatták Magyarországra, amint osztrák eredetű hadianyagot is átcsempésztek magyar proletártestvéreiknek. A levéltári anyagok között valóban fellelhető egy júliusi, olaszokkal ruházati cikkekre kötött szerződés (OL Küm. Gazd. pol. oszt. 3. cs. A/2. tét. 23917/1919.), de nincs tudomásunk arról, hogy szállítottak volna. Lehet, hogy ez is csak olyan előzetes megállapodás volt, mint amilyent a májusi válság idején kötöttek. Még egy alternatíva van, amit Romanelli említ. A román megszállás idején — hogy a lefoglalástól mentesítsék az árut — Olaszország és Magyarország között a kereskedelmi kapcsolat antedatált, hamis adás-vételi szerződésekkel indult meg (i. m. 409. o.).

szeren kívül ágyúval, fegyverrel és munícióval is bőségesen ellátják,¹⁶⁹ de az osztrák külügyminisztérium irataiban ennek cáfolatát találjuk.¹⁷⁰

Ilyen körülmények között a Tanácsköztársaságnak az a kísérlete, hogy Olaszországtól árut szerezzen, nem járt eredménnyel.

3. CSEMPÉSZÉS

Az áruhiány, a blokád által korlátozott szállítási lehetőség Ausztriát és Magyarországot egyaránt arra kényszerítette, hogy a hivatalos árucserre mellett illegális utakon is megpróbálja beszerezni a hiánycikkekét. A csempészség már a Tanácsköztársaság előtt is virágzott,¹⁷¹ és a határmenti lakosság március 21-e után is mindent elkövetett, hogy magát a legszükségesebb cikkekkel elláthassa. Segítséget nyújtott ehhez a határőrség, amely főként a régi határőrség és csendőrség tagjaiból állt. Az osztrák és a jugoszláv határ mentén szolgálatot teljesítők szívesen segítettek a csempészségben, amelynek hasznából ők is részesültek, és sok esetben nemcsak segítettek, hanem maguk bonyolították le az ilyen „üzleteket”.¹⁷² A kockázatos vállalkozások végrehajtói alaposan kihasználták az áruhiány következtében nagy keresetet nyújtó lehetőséget, és fantasztikus összegekkel fizettették meg „fáradozásaikat”.

A csempészségből nemcsak az a kár származott, hogy a dolgozók többsége fekete áron juthatott egyes fontos közszükségleti cikkekhez — ha ugyan volt elegendő pénze —, hanem az országból így kivitt növényi és állati termékek is hiányoztak a közellátásban. A Földművelésügyi és Belügyi Népbiztosság ezért már márciusban megtiltotta mindennemű élelmiszer, élő és holt állat kiszállítását, pénz és értékek kicsempészését.¹⁷³ Egyes területeken maguk a helyi hatóságok igyekeztek megakadályozni az ország ellátását kedvezőtlenül befolyásoló egyéni akciókat.¹⁷⁴ Azzal is megpróbálkoztak, hogy a határőrség mellé megbízható, szervezett munkásokat állítsanak,¹⁷⁵ de sehogy sem tudták egészen megakadályozni a csempészséget. A láncolókat csábította a várható nagy haszon, az erélyes hangú rendeletek

¹⁶⁹ ÖSA NPA Fasc. 884. LU V/2. 4319/4. máj. 29. Ebben a jelentésben Cnobloch még azt is közli, hogy Grácból olasz anyagokkal megrakodva Vöröskeresztes-vonat érkezett Budapestre. Romanelli memoárjából azonban tudjuk, hogy ilyen küldemény többször érkezett ugyan, de sohasem a Tanácsköztársaság, hanem a misszió részére, amelyből Romanelli időnként juttatott a hozzá bejáratos, tehát a proletárhatalommal szembenálló személyeknek.

¹⁷⁰ Uo. V/1. 5281/2. 1919. júl. 9. A külügyminiszterhez küldött bizalmas értesítés.

¹⁷¹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 2. cs. 7/1919. Ebben a csomóban Ausztriában lefoglalt csempészaruról szóló számos iratot találunk.

¹⁷² PI Archívum 603. f. 2/1491.; uo. 638. f. 1/1919. — IV — 13 — 3550. Petersen János rendőrfelelős — a Tanácsköztársaság idején Királyhidán határőrség-parancsnok — vallomása.

¹⁷³ GYÁL Mosonmagyaróvári direktórium. 676/1919. márc. 27. FM Nb távirata.; uo. 754/1919. márc. 29. BNB res. távirata.; uo. Városi ideiglenes direktórium. 44/1919. márc. 28. FM Nb. távirata.

¹⁷⁴ SZÁL IV. sz. Vörösőr ker. 30. cs. 280/1919. márc. 26.; SZÁL Vas m. direktórium. 742/1919. ápr. 1.; PI Archívum 601. f. 3/1919. ápr. 2.

¹⁷⁵ SÁL Soproni direktórium. 1. cs. 1329/1919. ápr. 14.

nem rettentették vissza őket. A saját céljaikra csempészőket pedig a közszükségleti cikkek hiánya hajtottá. A kereskedők úgy játszották ki a rendelkezéseket, hogy a határ mindkét oldalán fegyveres csempészbándákat béreltek, s éjszakánként ezek bonyolították le az áruforgalmat. Sok száz szarvasmarhát vittek így át osztrák területre.¹⁷⁶ A tehetősebb gazdák gabonájukat csempészték át.¹⁷⁷

A kivinni szándékolt és a határon elkobzott élelmiszerek visszaszállítására külön teherautókat állított be a soproni direktórium, olyan nagy mennyiség gyűlt össze állandóan.¹⁷⁸ A csempészek átszökése miatt a Wiener-Neustadt-i kerületi kapitány is tiltakozott, mondván, hogy a határőrök utánuk lönek, ez az osztrák területen lakók életét is veszélyezteti.¹⁷⁹ Az osztrákok e tiltakozással feltehetően biztonságosabbá akarták tenni azoknak az útját, aki Magyarországról élelmiszert vittek hozzájuk. Ez utóbbira enged következtetni a Külkereskedelmi Hivatalnak a Külügyi Népbiztosághoz küldött tájékoztatója is: az osztrákok „a határszéli, illetve vidéki termelőszövetkezeteinkkel direkt érintkezést keresnek, s részükre szállítványaik továbbítását mindkét irányban biztosítják, ugyanakkor, amikor a mi küldeményeinket be nem eresztik”. A kaposvári direktóriummal, a somogyi termelőszövetkezetek vezetőségével, Sopronnal hivatalosan érintkeznek, s állítólag azt mondták: „Wir liefern Ihnen gerne, nur dem Sowjet Rg. nicht.”¹⁸⁰

A Kormányzótanács megalakulásának első percétől tisztában volt azzal, hogy a blokádnak következtében legális úton nem juthat elegendő áruhoz. Böhme már az április 8-i kormányzótanácsai ülésen felvetette a „hivatalos” csempészés szükségességét is, és közölte, hogy ilyen úton aznap 25 vagon zsír érkezett. Minél több áru minél előbbi behozatalát sürgette, mert „könnyen meglehet, hogy az antant a nyílt kiéheztetés álláspontjára fog helyezkedni”. Javasolta, juttassanak ki nagy mennyiségű pénzt Svájcba, hogy ott az a vásárlásnál rendelkezésre álljon. Lengyel Gyula ezt kockázatosnak tartotta mert nem volt biztosíték arra, hogy a Tanácsköztársaság diszpozícióit ott tiszteletben tartják, s ezért jobbnak látta, ha inkább Bécsbe küldenek pénzt.¹⁸¹

A csempészüton való „külkereskedelem” állami megszervezésére csak májusban került sor. Bizonyára azért húzódozott el addig, mert a követség kirablása után nem állt rendelkezésre elegendő pénz.

A Külkereskedelmi Hivatal a határszéli (csempész) forgalom lebonyolítására egyes határszéli községekben kirendeltségeket állított fel. Rövid időn belül a Közellátási Népbiztoság a Magyar Áruforgalmi Irodát bízta meg ezek forgalmának központosított megszervezésével és irányításával, amelyet „Árubeszerzési Kirendeltségek Központja” néven végzett. Ez a köz-

¹⁷⁶ PI Archívum 601. f. 3/1919. ápr. 3.

¹⁷⁷ SZÁL Vas m. direktórium. 2226/1919. ápr. 19.

¹⁷⁸ SÁL Soproni direktórium. 1. cs. 1627/1919. ápr. 16.

¹⁷⁹ Uo. 2. cs. 3715/1919. ápr. 30.; ÖSA Abt. Va BI 22/NÖ 5066. 2336/1919.; uo. NPA Fasc. 900. LU 3165/4. 1919.

¹⁸⁰ Önöknek szívesen szállítunk, de a tanácskormányznak nem. OL Küm. Gazd. pol. oszt. A/41. tét. 22851/1919. máj. 17. Közli: MMTVD 6/A. köt. 507. o.

¹⁸¹ PI Archívum. 601. f. 1/1919. április 8.

pont maga nem vásárolhatott árut, „tevékenysége pusztán a csempészett áruk vásárlása körül felmerült bankári teendők (kifizetési helyek) ellátására szorítkozott. Az Állat- és Húsforgalmi Központ, az Országos Sertésforgalmi Iroda és a Népruházati Bizottság kiküldöttjei ugyanis a demarkációs vonal mentén megvásárolták a csempészett állatokat és más árukat, viszont az ellenérték kifizetéséhez szükséges összegeket a bevásárlóknak a Kirendeltségek Központja kiküldöttjei bocsátották rendelkezésére.” Az első időkben a pénzt ehhez a Külkereskedelmi Hivatal adta, majd a Pénzügyi Népbiztonság utalványozására az állampénztár vagy a Pénzügyi Központ bocsátotta rendelkezésre.

Májusban kirendeltségek alakultak Nagykanizsán,¹⁸² Sopronban (Savanyukút és Lajtaújfalu fiókokkal), Bonyhádon,¹⁸³ Kaposvárott (Erdősokonya és Mozsgó fiókokkal); júniusban Kiskunhalason; júliusban Sásdon, Csurgón, Királyhidán.¹⁸⁴ A legnagyobb forgalmat — tízmillió felül — Nagykanizsa, Bonyhád, Kiskunhalas, Kaposvár bonyolította le Jugoszláviával. Ez nem jelenti azt, hogy a többi helyen a csempészet kevésbé virágzott volna, csak nem a központnak, hanem egyéneknek vagy helyi szerveknek adták el a megszerzett árut.¹⁸⁵ Az sem segített sokat, hogy a Vörös Őrség zászlóaljparancsnoksága utasította a határon levő őrséget: a csempészárú megvásárlása az Áruforgalmi Iroda kizárólagos joga, és ebben a Vörös Őrség minden támogatást megadni köteles.¹⁸⁶ Ilyen nehézségek közepette is sikerült a kirendeltségeknek 60 millió korona körüli összegért élőállatot, húst, zsírt, textilárut vásárolni.¹⁸⁷

Ahol jól folyt a munka, a helyi vezetők körében ott is elégedetlenséget váltott ki az, hogy őket, az akciók eredeti megszervezőit, meg sem hallgatják, s nem vonják be. Kérték a Népgazdasági Tanácsot, szervezzék át a kirendeltségeket és kapcsolják a megfelelő helyi intézményekhez: a létesítendő kerületi Népgazdasági Tanácshoz. Végül kijelentették, elvárják,

¹⁸² Tízmillió korona értékben szállított textilárut Budapestre és ezenkívül még máshova is. PI Archívum. 689. f. I/3. 6e. 25. l.

¹⁸³ Működésének első négy hetében átlag napi 25–30 vágómarhát küldött Budapestre. uo. 21. l.

¹⁸⁴ Tudomásunk van még a szentgotthárdi kirendeltségről is, amelyet a fentieket felsoroló irat nem említ. A Vas megyei direktórium még Gyomafalván is felállított áruátvételi kirendeltséget, amit a Népgazdasági Tanács közellátási főosztálya kifogásolt. SZÁL Vas m. direktórium. 4965/1919. júl. 5. Szombathelyen is működött kirendeltség (PI Archívum 689. f. I/3. 6e. 22. l.) és Újdombóváron is (PI Archívum 614. f. 1/1920–9389. 257. l.).

¹⁸⁵ Sopronban, ahol az Anyaghivatal által megszabott árakat alacsonynak találták, az árut vagy a direktórium vette meg magasabb áron, vagy elnézte, hogy magánosok drágán hozzák forgalomba. A textil- és bőresempészt ezért úgy próbálták megszervezni, hogy a csempészek megkapták az érték 40–50%-át, de saját veszélyükre kellett az árut behozniuk. PI Archívum. 689. f. I/3. 6e. 21–22. l. Királyhidán a kirendeltségnek nemcsak a csempészárú megvásárlása volt a feladata, hanem az is, hogy az Ausztria részéről vagontételekben szállított árut a demarkációs kordonon átsegítse. Uo. és Stein Leó visszaemlékezése. (A szerző gyűjtése).

¹⁸⁶ PI Archívum 606. f. 1919. jún. 28.

¹⁸⁷ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 17. cs. V. tét. 2389/1919. október 29-i jelentés az Árubeszerzési Kirendeltségek Központjánál tartott felülvizsgálatról. A vizsgálat összesen 410 752 korona hiányt állapított meg.

hogy „a Népgazdasági Tanács a jövőben minden országos intézmény megszervezésénél a megyei Intéző Bizottságot is meghallgassa”.¹⁸⁸

A Kormányzótanács július 21-i ülése foglalkozott e panasszal és úgy határozott, Lengyel Gyula hívja össze az öt határszéli megye munkás-tanácsainak együttes ülését, és „a külkereskedelmi ügyek intézésében teremtsen rendet”.¹⁸⁹ Augusztus 3-án de. 10 órára Nagykanizsára össze is hívták az érdekelt megyéket, hogy „a határszéli és külkereskedelmi forgalom s vele kapcsolatos áruszállítás, valamint az árucseré s a határszéli megyéket érintő közös érdekű kérdésekben” megbeszélést tartsanak. Ezen Lengyel Gyula, Bajáki Ferenc és Kulcsár István (a közellátási főosztály vezetője) vett volna részt — mindegyik már nem kerülhetett sor.¹⁹⁰

A központilag szervezett „hivatalos” csempészség mellett nagyarányú volt a vidéki hivatalos szervek vagy személyek „egyéni kezdeményezése”. A muraszombati korrump direktórium maga is részesedett az általa engedélyezett, illegális határmenti kereskedelembe.¹⁹¹ Az itteni pártszervezet is hasonló módszerekhez folyamodott. A párttitkár a május 27-i ülésen így vélekedett: „... a kereskedelmi élet helyes irányításától függ a vidék jó vagy rossz sorsa. Most itt van az alkalom, hogy segítsünk magunkon — árukat hozhatunk be...” A jelenlevő szombathelyi kiküldött javaslatát, hogy az árucserét közösen szervezzék meg, elutasították. Csak annyit ígértek, hogy a feleslegből Szombathelynek és más vidéknek is juttatnak.¹⁹²

A Külkereskedelmi Hivatal, súlyosnak látva a helyzetet, a Külügyi Népbiztossághoz fordult, s kérte a határőrzés gyors megszervezését, mert „egész marhacsordákat hajtanak ki Ausztriába...”¹⁹³ Aznap, május 23-án a Kormányzótanács ülésén Varga Jenő hasonló értelemben szólalt fel, s gátat akart vetni annak is, hogy magánszemélyek vidéken vásárolhassanak, és ezzel csökkentsék az onnan felszállítható, központi elosztásra kerülő készleteket. Javasolta a vasúti díjszabás háromszorosára emelését, s minden vasúti szabadjegy visszavonását.¹⁹⁴

A Vörös Őrség IV. sz. kerületi parancsnoksága (székhelye Szombathelyen volt) kordonezredet állított fel, amelynek feladatát több pontban írta körül. A legfontosabb célként „a mind nagyobb mérvet öltő és gazdasági életünket végromlással fenyegető csempészet meggátolását” tűzte ki. Parancsba adta a járőrök állandó ellenőrzését, mert „a sűrűn előforduló csempészet miatt kísértésbe eshetnek”. Engedélyezte ugyanakkor, hogy a gyorsan romló élelmiszert, maximális áron átvéve, a kordonőrség élelmezésére fordítsák.¹⁹⁵ Júniusban sikerült is elkobozni a csempészekről egy járásban több mint 3000 tojást, 18 mázsa hízott sertést, 3 mázsa lisztet,

¹⁸⁸ SÁL Soproni direktórium. 5. cs. 11156/1919. július 17. Sneff távirata.

¹⁸⁹ PI Archívum 601. f. 2/XXXIV. 3587.

¹⁹⁰ SÁL Soproni direktórium. 6. cs. 12009/1919. júl. 26.; GYÁL Mosonmagyaróvári direktórium. 1068/1919. júl. 27. Sneff táviratai.

¹⁹¹ PI Archívum 603. f. 1/670. Állítólag napi 15—20 szekérral vittek ki élelmet Ausztriába.

¹⁹² Uo. 635. f. 1/1920—784. 85—86. l.

¹⁹³ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 16. cs. X/1. tét. 22964/1919. máj. 23.

¹⁹⁴ PI Archívum 601. f. 1/1919. máj. 23.

¹⁹⁵ SZÁL Vas m. dir. vegyes. 79—89. l.

4 borjút, vaját, babot, mákot stb.¹⁹⁶ A Közellátási Népbiztosság is felemelte szavát ez ügyben, és kérte a Belügyi Népbiztóságot, hogy a szentgotthárdi járás területén szigorítsa meg az átkelési engedélyek megadását.¹⁹⁷

A Belügyi Népbiztosság kiküldött politikai megbízottai széles körű Sopron megyei csempészésről küldtek jelentést.¹⁹⁸ Ennek alapján a Vörös Őrség Országos Főparancsnoksága utasította a IV. sz. kerületi parancsnokságot: a határmentét rendszeresen fésüljék át, és szigorúan járjanak el a megvesztegethető határőrök ellen, mert ezek révén mehet csak át a határon — átlagos becslés szerint — hetenként 300-400 csempész.¹⁹⁹ A Soproni Kerületi Ipari Termelési Tanács (KITT) maga is kérte a Vörös Őrséget, hogy a be nem jelentett csempészárakat kobozza el, a rejtett készleteket foglalja le, és az engedély nélkül üzérkedőket állítsa a forradalmi törvényszék elé. Azért szükséges ez — írták —, mert Ausztriából a csempészség s a behozott árukkal való lánckereskedés, az árdrágítás nagymérvű. A megyei intéző bizottság azonban illetéktelennek találta a KITT-et ilyen javaslattételre.²⁰⁰

Megnövekedett a gond, amikor a nehezen várt aratás ideje elérkezett. A Kormányzótanács azt remélte, hogy az új termés betakarítása után az ország élelmezési helyzete javul, de a saját hasznukat néző csempészek a bővebb készletet üzleti forgalmuk növelésére használták fel. A Szombathelyre küldött belügyi politikai megbízott új, szigorú rendeletet sürgetett, mert az új termést kiviszik Stájerba. A határvédelem pedig megbízhatatlan, ha kicserélik az embereket, „az új őrség egy-két hét múlva maga is csempész lesz”.²⁰¹ A Németújvárra küldött politikai megbízott a vezetők megbízhatatlanságáról adott hírt: a csempészségek a direktórium egyik tagja és a határőrparancsnok — akinek ellenforradalmisága később lepleződött — adott engedélyt, s a becsületes vörösörököt, akik akadályozták a kivitelt, megfenyegette.²⁰²

A Kormányzótanács, hogy ilyen ügyekben eljárhasson s e kihágásnak minősülő cselekedetekkel szemben a törvény erejével léphessen fel, rendeletet hozott büntetőbíróóságok felállítására.²⁰³ A Vörös Őrség királyhidai kirendeltsége javasolta, hogy állítsanak fel Királyhidán büntetőbíróóságot. Javaslataát azzal indokolta, hogy az Ausztriával való forgalom útja ott vezet át, így náluk igen sok a kihágás. A javaslatot július 29-én el is fogadták, de a megvalósításra már nem volt idő.²⁰⁴ A csempészség méreteire az is jellemző, hogy erre a célra még a vöröskeresztes kórházvonatokat is felhasználták, s ezzel a rokkantak és internáltak hazaszállítását akadályozták.²⁰⁵

¹⁹⁶ Uo. IV. Vörösőr ker. 1919—49. 12—13. 1.

¹⁹⁷ PI Archívum 603. f. 4. cs. 3. 6e. 14. 1.

¹⁹⁸ Uo. 2. 6e. 1919. máj. 23.

¹⁹⁹ SZÁL IV. Vörösőr ker. 1919—49, 1919. jún. 4.; ÖSA Präsidialakten 6. Ungarn 9. 2127/1919. júl. 19. Schober jelentése a határmentéről átjövő csempészekről.

²⁰⁰ SÁL Soproni direktórium. 4. cs. 9084/1919. június. 21. és 23.

²⁰¹ PI Archívum 603. f. 2/1223. 1919. július 10.

²⁰² Uo. 1/1160. 1919. júl. 21.

²⁰³ Tanácsköztársaság, 1919. júl. 12. FKT CXXIV. sz. rendelete.

²⁰⁴ GYÁL Moson m. Kormányzótanácsai biztos iratai. 131/1919. júl. 22. és 29.

²⁰⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 13. cs. 3675/1919. korm. júl. 25.

Természetesen ez a határforgalom nem volt egyoldalú. A kivitt élelmiszerek ellenében az ausztriai csempészek árut hoztak be. Így jutott Sopron nagyobb mennyiségű bőrhöz,²⁰⁶ Szombathely textiláruhoz,²⁰⁷ autóalkatrészekhez²⁰⁸ és autókhoz,²⁰⁹ Zala megye nagy mennyiségű textiláruhoz²¹⁰ stb.

Jugoszláviából is érkezett sok csempészáru. Bizonyítja ezt a Jugoszláviával kapcsolatot tartó csempészkirendeltségek forgalma és a július 25-i jelentés az élelmezési helyzetről, amelyben 10 vagon zsír, 90 vagon étolaj és 10 vagon vaj szerepel, mint ami csempészés útján került be az országba.²¹¹

Július végén az Arbeiter-Zeitung nagy cikkben foglalkozott a weigelsdorfi mechanikai szövőgyárral, amely rendszeresen és vagontételekben vitt át titokban árut Magyarországra. A lap szerint az áruk olasz eredetűek, amit a cég horribilis áron adott tovább a magyaroknak. Ezzel a csempészéssel — írják — súlyosan megkárosították a lerongyolódott osztrák lakosságot.²¹² Míg az osztrák gyártulajdonosokat a Magyarországra szállításkor csak a haszonszerzés vezette, az osztrák munkások segíteni, erősíteni akarták a Tanácsköztársaságot.²¹³

A határ mentén az osztrák csendőrök éppúgy csempészték, feketéztek, mint magyar társaik, és az osztrák kormány is hasonló módon sürgette a megbízhatatlan határőrség kicserélését, mint a magyar.²¹⁴

A blokád elleni küzdelem egyik eszköze a központilag szervezett csempészés volt. A Tanácsköztársaság megdöntése után a szövetséges hatalmak feloldották a blokádot. Az ellenforradalmi kormányt méltónak találták támogatásukra, mert az üldözte a bolsevizmust. Az állami beszerzésnek erre az illegális útjára már nem volt szükség, annál kevésbé, mert az uralkodó osztályok újra a hatalom birtokosai lettek és semmiben sem szenvedtek hiányt. A dolgozók azonban jobban nélkülöztek, mint a Tanácsköztársaság idején, mert az elosztás új módja nem nekik, hanem a burzsoáziának kedvezett. Így a csempészés továbbra is virágzott.²¹⁵

²⁰⁶ SÁL Soproni direktórium. 3. cs. 6752. és 6819/1919. május 19., 20.

²⁰⁷ SZÁL Vas m. direktórium. 5050/1919. jún. 24.; PI Archívum Szombathelyi Büntetőtszk. 1919—B—1643. 73., 91. l. 1919. aug. 22. Kovács József és Hardarits Ödön vallomása a csempészésről.

²⁰⁸ SZÁL Vas m. direktórium. 3289. és 3554/1919. máj. 26., 29.

²⁰⁹ Uo. 5563/1919. júl. 18.

²¹⁰ PI Archívum. 603. f. 1/1036. 1919. júl. 12. Zala megye kormányzótanácsi biztósának jelentése.

²¹¹ Uo. 689. f. I/3. öe. 8. l.

²¹² Arbeiter-Zeitung, 1919. júl. 31. *Grosser Schmuggel von Textilwaren nach Ungarn.; Gleichheit*, 1919. aug. 1. (azonos című és tartalmú cikk). Ilyen módon juthatott olasz áru Magyarországra.

²¹³ Az osztrák proletárok hadianyag és fegyver csempészéséről van szó, amelyet az előző fejezet tárgyal, mint a proletárhatalmat támogató politikai cselekedetet.

²¹⁴ Arbeiter-Zeitung, 1919. júl. 31.

²¹⁵ Világ, 1919. nov. 21. *Elzárják az osztrák határt.*; OL PM Eln. 013/1921.

4. A BÉCSI MAGYAR FELSZÁMOLÓ HIVATAL

Már a háború befejezése előtt tárgyalások folytak az osztrák és a magyar kormány között arról, hogyan történjen a hadianyagok felosztása, ha megkötik a békét.²¹⁶ A Monarchia felbomlásával azonban már nemcsak a közös hadsereg birtokában levő javak elosztásáról kellett gondoskodni, hanem minden közös szerv felszámolásáról is. Hat közösség állott fenn korábban: 1. hadügy, 2. haditengerészet, 3. külügy, 4. udvartartás és kabinetiroda, 5. pénzügy, 6. számvevőszék. Ezek likvidálására hozták létre még a polgári demokratikus időszakban a bécsi magyar felszámoló hivatalt. Önálló szerv volt ez, amely azonban a magyar követség ellenőrzése alatt állt.²¹⁷ Utasításait a külügyminisztériumban létesített tárcaközi likvidációs bizottságtól kapta. A különleges utasításokat az illetékes tárcák adták. A hivatal vezetője Bálint Imre volt,²¹⁸ aki a Tanácsköztársaság alatt és után is megmaradt posztján. A Berinkey-kormány az utolsó minisztertanácsai ülésen Takács-Tolvay ezredest I. osztályú követségi tanácsossá nevezte ki,²¹⁹ s ő lett a hadügyminisztérium katonai meghatalmazottja Bécsben. Március 31-én Bolgár Elek követ előtt letette az esküt, így megmaradt tisztségében²²⁰ egészen májusig, amikor ellenforradalmi tevékenysége lelepleződött.²²¹ Helyére ekkor Linder Béla²²² került, akit augusztus 5-én mentettek fel tisztsége alól, s ismét Takács-Tolvayt nevezték ki.²²³

A likvidálás során a legtöbb munkát a volt közös hadügyminisztérium felszámolása adta. Ennek részletes, teljességre törekvő ismertetése önálló, monografikus feladat. Ausztria és a Tanácsköztársaság általános, és elsősorban politikai kapcsolatainak feltárása során csak vázlatos kép adható erről. Így e munka, kizárólag a magyar levéltári anyagokra támaszkodva, csupán főbb vonalaiban rajzolja fel a likvidáció szervezeti kereteit és sokrétű tevékenységét.

²¹⁶ OL MT jkv. 1917. dec. 8. 33. pont.

²¹⁷ A Tanácsköztársaság idején különválasztották a követségtől, utána újból a követség alá rendelték. Bálint Imre, a felszámoló hivatal vezetője 1919. októberében kérte hivatala önállóságának meghagyását, arra hivatkozva, hogy ez a gyakorlatban bevált, s bár „a jelenlegi kormány a Tanácsköztársaság rendelkezéseit hatályon kívül helyezi, de ez a rendelkezés nem bolsevik tendenciájú . . .” OL Küm. Bécsi követség iratai. 29. cs. 53/1920.

²¹⁸ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 24. cs. R. tét. 35085/1920. (22936/1919. máj. 19.)

²¹⁹ OL MT jkv. 1919. márc. 21.

²²⁰ OL Küm. Bécsi követség iratai. 5. cs. 867/1919.

²²¹ Takács-Tolvay tevékenységéről e munka IV. fejezetében lesz szó.

²²² OL Küm. Bécsi követség iratai. 9. cs. 1867/1919. korm. máj. 31.; uo. 10. cs. 2289/1919. jún. 16.; uo. 11. cs. 2626/1919. jún. 26. Linder a Károlyi-kormányának volt első hadügyminisztere.

²²³ OL Küm. Bécsi követség iratai. 14. cs. 3985/1919. korm. 1920. jan. elején az osztrák munkástanács támadást intézett Takács-Tolvay ellen. Gratz követ ez ügyben felkereste Renner kancellárt, és tiltakozott az ilyen „meghurcolás” ellen. Renner ígéretet tett, hogy összeállíttatja a Takácsra vonatkozó anyagot. „Ha az terhelő, csak velem fogja közölni — írja Gratz —, mert nem akar olyan színben feltűnni, mintha a munkástanács kedvében akarna járni. Ha nem terhelő, készséggel fogja ezt a tényt hivatalosan közzétételni, és így Takácsnak elégtételt adni”. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 11. cs. H/20. tét. 5387/1920. jan. 8.

A hadügyminisztérium felszámoló hivatalában három csoport működött: 1. A felszámoló kirendeltség hat osztállyal: a) hadsereg felszámoló, b) tengerészet felszámoló, c) hármass felosztó bizottság, d) egyeztető bizottság, e) pénzügyi és számviteli osztály, f) az Anyagértékesítő Intézet Rt. bécsi kirendeltsége; 2. A hadianyagokat átvevő és felosztó bizottság; 3. A nemzetközi felszámoló bizottság. Ezek a csoportok a Hadügyi Népbizottság expozitívái voltak. A felszámoló kirendeltség feladata volt a leltárak beszerzése és helyszíni ellenőrzése és részvétel a meghatalmazottak un. Bevollmächtigten Kollegiumában, amely a volt Monarchia nemzeti likvidációs ügyeinek a vezető szerve volt. A második csoport végrehajtotta azt az Ausztriával kötött egyezményt, amelynek értelmében e nemzetek területén tárolt hadijavak 20%-át természetben, előlegképpen kölcsönösen kiadják.²²⁴

A hadianyagokat átvevő és felosztó bizottsághoz tartozott az un. átvételi különítmény, amely több helyen, így Grácban a Puch-gyárban, Wiener-Neustadtban a Daimler-gyárban²²⁵, Korneuburgban²²⁶ és bizonyára másutt is dolgozott. Korneuburgban, még áprilisban sikerült elérniük, hogy 50 vagon kisvasúti anyagot Magyarország részére berakhassanak. A vagonok azonban Brucknál tovább nem jutottak, mert az antantbizottság, ellenőrzési jogára hivatkozva, feltartóztatta. Pedig további 25 vagon is készen állt már a berakodásra.²²⁷

A szövetséges hatalmak tisztjei a likvidációs munkát alaposan ellenőrizték. A magyar felszámoló hivatalnál is személyesen érdeklődtek a felosztásra kerülő hadianyagokról.²²⁸ Mégis sikerült március 21-e és április 26-a között 250 vagon likvidációs anyagot Ausztriából Magyarországra küldeni. Egy 1919. szeptember 17-i minisztertanácsi előterjesztés szerint — amely az 1919. február 20-án Ausztriával kötött megállapodás megújításáról szól — a Tanácsköztársaság 13 millió korona értékű leszerelési anyagot kapott Ausztriától, és csak egy millió korona értékűt adott.²²⁹

A harmadik csoport, a nemzetközi felszámoló bizottság a hadikincstár le nem bonyolított rendelkezéseiből származó követelések, és a stornóból eredő anyagok felszámolásával foglalkozott.

Ugyancsak a felszámoló hivatalhoz tartozott a Szociális Termelés Népbizottságának (később a Népgazdasági Tanácsnak) expozitívájaként a Külkereskedelmi Hivatal és az Anyagértékesítő Intézet kirendeltsége. Az előbbi, amint erről már az Ausztriával folyó kereskedelem kapcsán is szó volt, a külföldi bevásárlásokat intézte, míg az utóbbi a felosztó bizottság munkájának anyagi és kereskedelmi lebonyolításával foglalkozott. E két csoport megszervezéséhez csak április végén kezdtek. A Külkereske-

²²⁴ Az arra vonatkozó megállapodást, hogy 20%-ot természetben adnak ki és még 16,4%-ot utólag, pénzben számolnak el (a magyar kvóta 36,4% volt) 1919. febr. 20-án írta alá a két ország. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 9. cs. H/g-a. tét. 20093/1919. Ezt a szerződést az osztrák kormány márc. 26-án a Tanácsköztársasággal szemben is elismerte. OL Küm. Res. pol. I. 427/1919. felsz. sz. 140. l.

²²⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 10. cs. 2082/1919. jún. 7.

²²⁶ Uo. 12. cs. 2840/1919. jún. 26.

²²⁷ Uo. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. 23782/1919. ápr. 3.

²²⁸ Uo. Res. pol. I. 20/1919. ápr. 26. 101. l.

²²⁹ Uo. Gazd. pol. oszt. 10. cs. H/10. tét. 23999/1919.

delmi Hivatal kirendeltsége, az Áruforgalmi Iroda a szükséges anyagokat lehetőleg a likvidációból szerezte meg, mert ez gazdasági előnnyel járt: az ilyen áruk értékét nem kellett Bécsben kifizetni, csak Budapesten, az Osztrák—Magyar Bank főintézeténél letétbe helyezni. Az elszámolásnak erről a módjáról Fenyő Andor március 25-én értesítette a Külügyi Nép-biztosságot.²³⁰ A bécsi magyar követség már négy nap múlva és április 4-én is sürgette, hogy 200 millió korona hitelösszegig nyissanak folyószámlát, mert addig a berakott vagonok, amelyekben „nagy mennyiségű gyógyszer, vászon, platina, ólom és réz áll”, nem indíthatók.²³¹ A központi állampénztár azonban csak ötmilliót utalt át ekkor, április 5-én az Osztrák—Magyar Bankba,²³² és csak május elején az egész 200 milliót.²³³ A követségnek ezt nem jelezték, s amikor az újra sürgette a 200 milliót,²³⁴ akkor küldött távirati értesítést az Osztrák—Magyar Bank az ügy rendezéséről.²³⁵

A felszámoló csoportok szakemberei a Tanácsköztársaság rendelkezésére álltak olyan gazdasági és műszaki feladatok elvégzésekor is, amelyek egyébként nem tartoztak a likvidáció keretébe. Ezzel sok esetben el lehetett kerülni, hogy például gépek, műszaki cikkek vásárlása esetén Budapestről kelljen szakértőt küldeni Bécsbe.²³⁶

A közös és a magyar likvidáló szervek személyi állománya igen nagy létszámú volt. A likvidáló közös minisztériumban 1918. október 31-én a havidíjasok, szerződéses alkalmazottak és segédszemélyzet összlétszáma 12480 fő volt, amely 1919. május 1-re, az osztrák kormánnyal folytatott viták után, 4495 főre csökkent. Költségvetési előirányzata 1918 decemberében 200 millió korona volt, 1919 májusában 27 millió korona. A költségeket a nemzeti államok között a közösügyi kvóta alapján szándékoztak megosztani.²³⁷ A magyar felszámoló hivatal létszámára enged következtetni az a kérelem, amelyben 371 emberük részére ruhavásárláshoz segélyt kértek.²³⁸

A magyar sajtó többször foglalkozott azzal a kérdéssel, vajon a felszámolás költségei nem haladják-e meg az anyagi részesedést. A felszámoló hivatalnak az volt az álláspontja: „a törvényszerű elszámolás előfeltételét képezi a szomszédos államok között a jövőben kifejlődő jó viszonyoknak és minél intenzívebb gazdasági kapcsolatnak, szinte elképzelhetetlen, hogy milyen katasztrofális következményekkel járt volna úgy államjogi mint pénzügyi és gazdasági tekintetben, ha a törvényszerű felszámolás helyett a hatalmi helyzet diktálná a felszámolás módját és ha »beati possidentes«-ek²³⁹ kielégítettsége volna a felszámolás egyetlen kézzelfogható eredménye.”²⁴⁰

²³⁰ Uo. Res. pol. 896/1919. korm. 134. l.

²³¹ Uo. Bécsi követség iratai. 6. cs. 896. és 957/1919.

²³² Uo. Gazd. pol. oszt. 9. cs. H/9-b. tét. 22327/1919.; uo. 10. cs. H/g-c. tét. 22228/1919.

²³³ Uo. 10. cs. H/10. tét. 22734/1919.

²³⁴ Uo. Bécsi követség iratai. 27. cs. sz. n. 1919. máj. 13.

²³⁵ Uo. Res. pol. Táviratok, számjeltáviratok. 70/1919.

²³⁶ PI Archivum 603. f. 1/4—70775. 1919. ápr. 26.

²³⁷ OL Küm. Bécsi követség iratai. 13. cs. 3672/1919. korm. júl. 12.

²³⁸ Uo. 8. cs. 1534/1919. ápr. 25.

²³⁹ Boldogok, akik birtokosok.

²⁴⁰ OL Küm. Bécsi követség iratai. 13. cs. 3672/1919. korm.

Ez az elvi állásfoglalás tetszetős ugyan, de mégsem a jog, hanem az erő döntött a felosztásnál. Erről tanúskodik a felszámoló hivatal munkájáról 1919 szeptemberében készült jelentés, amely szerint az osztrák kormány önkényesen járt el, hadügyminisztériuma a közös anyagokból annyit foglalt le magának, amennyit akart. „A Hauptanstalt für Sachdemobilisierung” magánfeleknek is adott el, és az ipari és mezőgazdasági érdekeltségek csak azt engedték át Magyarországnak, ami nekik nem kellett. Magyarország semmivel sem tudta Ausztriát presszionálni, míg Csehszlovákiának elég volt a szénvonatokat feltartani s már mindent megkapott.²⁴¹ Ha ezt a jelentést nem is fogadjuk el szó szerint, de kétségtelen, hogy a leszerelési anyagok túlnyomó többsége Ausztria területén volt, s a nehéz helyzetben levő ország bizonyára felhasználta ezt a körülményt.²⁴²

Más jellegű előnyhöz is jutott Ausztria azáltal, hogy a felszámolás központja Bécs volt. A felszámoló hadügyminisztérium 1918. november 1-e után is túlnyomó részben német-osztrák nemzetiségű tiszteket vett fel, hogy ezekkel is csökkentse a hirtelen összezsugorodott államapparátus és a fegyverszüneti szerződésben előírt leszerelés következményeként állástalanná vált tisztek és tisztviselők számát.²⁴³

A Tanácsköztársaságnak az első időkben a likvidációval kapcsolatos személyi ügyeket kellett elintéznie, elfogadni a felszámoló hadügyminisztérium vezetőjéül javasolt személyt,²⁴⁴ kinevezni hat személyt, akik Bécsben az Osztrák—Magyar Bank főtanácsának ülésein a Forradalmi Kormányzótanácsot képviselik.²⁴⁵ Foglalkozott a Külügyi Népbiztosság a nemzetközi felszámoló bizottság személyi javaslataival,²⁴⁶ a rosszul dolgozók megbízatásának visszavonásával, újak kinevezésével,²⁴⁷ műszaki, közgazdasági, jogi szakemberek kiküldésével²⁴⁸ stb.

A közös ügyek felszámolásakor a hadianyagokat átvevő és felosztó bizottság munkája volt a legjelentősebb, de számos egyéb feladatot is meg kellett oldani. Tárgyaltak a volt Monarchia országainak egészségügyéről, a tífusz elleni közös védekezésről,²⁴⁹ a dunai tranzitforgalom megindításáról,²⁵⁰ a magyar Szépművészeti Múzeum tulajdonát képező, Bécsben levő festmények visszaszállításáról,²⁵¹ a Dunagőzhajózási Társaságnak

²⁴¹ Uo. Gazd. pol. oszt. 10. cs. H/10. tét. 24882/1919.

²⁴² Magyarország 1920 tavaszán értesült a Renner kancellár és Csehszlovákia között létrejött megállapodásról, amelynek értelmében a Levéltár és a Földrajzi Intézet anyagából — a magyarok megkérdezése nélkül — Ausztria nagyobb mennyiségű anyagot ad át szén ellenében. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 20. cs. H/10. tét. 14199/1920. Gratz Gusztáv követ jelentése Teleki Pál külügyminiszterhez.

²⁴³ OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 1032/1919. korm. ápr.

²⁴⁴ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 12. cs. K/2. tét. 22018/1919. márc. 24.

²⁴⁵ OL PM Eln. 1440/1919. ápr.

²⁴⁶ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 13. cs. P/1. tét. 22195/1919. ápr. 2.

²⁴⁷ OL Küm. Bécsi követség iratai. 10. cs. 2332/1919. ápr. 29.

²⁴⁸ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 9. cs. H/9-a. tét. 22782/1919. ápr. 17.

²⁴⁹ OL Küm. Res. pol. I. 469/1919. felsz. 111. l. ápr. 10.

²⁵⁰ OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 1087/1919. ápr. 14.

²⁵¹ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 6. cs. B/5. tét. 23287/1919. jún. Fraknoi Vilmos a Magyar Tudományos Akadémia küldöttként Bécsben volt, mint az ottani közös gyűjtemények magyar bizottságának az elnöke. OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 911/1919. ápr. 1.

a közös likvidáló hadügyminisztériummal szemben fennálló követeléséről, annak legalább részleges kiegyenlítéséről.²⁵² Itt intézték a Szovjet-Oroszország területén levő osztrák-magyar hadifoglyok hazahozatalát, s itt állapították meg ennek költségeinek megosztását.²⁵³ Ezeket túl a konzuli főtörvényszék,²⁵⁴ a volt Monarchia területén működő biztosító társaságok felszámolásáról²⁵⁵ és még számos más kérdéstről is a felszámoló hivatal tárgyal. Különösen sok ülése foglalkozott különböző szervezeti ügyekkel.²⁵⁶ A pénzügyi felszámolásról, a közös nyugdíjak kifizetéséről, a háború alatt felvett kölcsönök és azok kamatainak kifizetéséről, közös likvidációs alap teremtéséről is élénk viták folytak, amelyekről a Külügyi Népbiztosság jelentéseket kapott.²⁵⁷

A közös javak likvidálása sok vitára adott okot. A Tanácsköztársaság megdöntése után még hosszan elhúzódtak a megbeszélések, s az egész kérdés többször szerepelt a magyar minisztertanács ülésein. 1923 áprilisában olyan határozatot hoztak, hogy Ausztriával meg kell egyezni, különben beláthatatlan ideig nem jön létre megállapodás.²⁵⁸

A volt Monarchia országainak közös ügyein kívül Ausztria és Magyarország között is számos rendezésre váró kérdés került napirendre, amelyeket részben a felszámoló hivatal, részben a követség intézett vagy együttesen oldottak meg. Tárgyaltak a Kínában élő osztrák és magyar állampolgárok segélyezéséről.²⁵⁹ Egyezményt kötöttek a Magyarországon élő osztrák és az Ausztriában élő magyar munkanélküliek kölcsönös segélyezéséről.²⁶⁰ Hasonló megállapodást kötöttek a hadiözvegyeknek és hadiárvákknak nyújtandó segélyről.²⁶¹ Foglalkoztak a magyar nyugdíjasok nyugdíjátutalásának ügyével.²⁶² Ez utóbbi rendkívüli nehézségekkel járt, mert az osztrák postatakarék megtagadta az átutalásokat. Sopronban különösen sok osztrák nyugdíjas élt, akik kénytelenek voltak Bécsbe utazni, ha pénzükhöz hozzá akartak jutni.²⁶³

²⁵² OL Küm. Gazd. pol. oszt. 10. cs. H/9-b. tét. 24185/1919. máj. 21.

²⁵³ OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 1032/1919. korm. ápr.

²⁵⁴ Uo. 13. cs. 3398/1919. júl. 3.

²⁵⁵ OL PM Eln. 3722—1920. 1919. máj. 24.

²⁵⁶ OL Küm. Res. pol. I. 457/1919. felsz. ápr. 4.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. Vegyes iratok. 15. cs. X/1. tét. 21352. és 21448/1919.

²⁵⁷ OL Küm. Bécsi követség iratai. 2. cs. 10/1919.; uo. 10. cs. 2272/1919.; uo. 11. cs. 2732/1919.; uo. 12. cs. 3091/1919. A bécsi és a csehszlovák lapok foglalkoztak a pénzügyi tárgyalások eredménytelenségével. PI Archivum 24/45.

²⁵⁸ OL MT jkv. 1921. aug. 28. l. pont.; uo. 1923. febr. 9. 61. pont.; uo. 1923. ápr. 6. 50. pont. stb.

²⁵⁹ OL Küm. Állampolgáraink segélyezése külföldön. H/4. tét. 21238/1918—1919.

²⁶⁰ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 10. cs. H/10. tét. 222797/1919.

²⁶¹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 902/1919. március—június. A Tanácsköztársaság megdöntése után az ellenforradalmi kormány nem tartotta be ezt a megállapodást. Gratz követ 1920. jan. 16-án figyelmeztette a külügyminisztériumot, hogy a magyar hadirokkantak, -sérültek, -özvegyek, -árvák ausztriai szervezetük útján segélyezésük sürgős elintézését kéri. Amennyiben ez január 25-ig nem történik meg, úgy a sajtóban szellőztetik az ügyet. OL Küm. Gazd. pol. oszt. 11. cs. H/20. tét. 5387/1920.

²⁶² OL Küm. Jogügyi osztály 3. 6. cs. 32813/1919.

²⁶³ A soproni direktorium anyagi természetű ügyekben sok utazási engedélyt adott ki. Nyugdíjügyben: SÁL Soproni direktorium. 3. cs. 7710., 4. cs. 8860., 5. cs. 10737. és 11105., 6. cs. 11886/1919.; katonai óvadék felvételére: uo. 4. cs. 8370., 5. cs.

Az Ausztriában tartózkodó magyar állampolgárok közül többen kerültek ott kórházba. Ápolási költségüket a proletárállam viselte, így gyakran érkezett megkeresés különböző osztrák kórházaktól, amelyekben a szám-lák kiegyenlítését kérték.²⁶⁴ Még az Ausztriába átszökött ellenforradal-mároknak mint magyar állampolgároknak kórházi költsége is a tanács-hatalomra hárult, mivel az osztrák külügyi hivatal az ápolási díjak meg-térítését kívánta.²⁶⁵

A különböző országokból hazatérő magyar állampolgárok, internált polgári személyek egy része Ausztrián át jött vissza. Az osztrák kormány átutazásukat nem akadályozta. A Tanácsköztársaság természetben térítette meg azokat az élelmiszereket, amelyeket az átutazó csoportok számá-ra Ausztria juttatott.²⁶⁶ Magyarország pedig gondoskodott azokról a szegény sorsú külföldi, közöttük osztrák hadifoglyokról, akik valamilyen oknál fogva Magyarországról elutazni nem tudtak. Hasonló elbánást kértek a magyarokkal szemben az osztrákoktól, utólagos elszámolást javasolva.²⁶⁷

Az Ausztriában dolgozó magyar állampolgárok közül sok volt olyan, aki ekkor már több mint tíz éve tartózkodott kint. Egy 1879-es törvény²⁶⁸ értelmében tíz évi megszakítás nélküli külföldi tartózkodás esetén megszűnt a magyar állampolgárság, s ez egyszerűvé tette az osztrák állampol-gárság megszerzését azoknak, akik kint akartak maradni. Erről is tár-gyalás folyt a két ország között.²⁶⁹ Szó volt arról is, hogy egymás állam-polgárainak kölcsönösen kiadnak iparendélyt.²⁷⁰

5. PÉNZÜGYI ÉS VAGYONJOGI ELLENTÉTEK

Március 28-án a bécsi magyar követség még az Ausztriában nyomandó magyar pénz készítésének feltételeiről értesíti az Osztrák—Magyar Bank budapesti kormányzóját, mintha a régi kapcsolatok változatlanul fennáll-nának.²⁷¹ Rövidesen azonban a bankok szocializálása és a Magyarországi Tanácsköztársaság által forgalomba hozott bankjegyek ügye sok vitára adott okot a két ország között.

10668/1919.; hadisegélyért: uo. 5. cs. 10731., 10744., 10990., 10991., 10998., 11198., 6. cs. 11679., 11895., 12016/1919.; a 4. 5., és 6. csomóban még számos utazási engedély található, amelyeket a direktórium azért adott ki, mert pénzt felvenni vagy kifizetni csak személyesen lehetett.

²⁶⁴ OL Küm. Jogügyi osztály 3. 6. cs. 30358/1919.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 23. cs. 2145/1919. közlg.; PI Archívum FKT Eln. XXXVII. 3424/1919.

²⁶⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 11. cs. 2512/1919. Szeptember 18-án a magyar ellenforradalmi kormány külügyminisztériuma a következőkkel tagadta meg a kórházi ápolási díjak kifizetését: megszűnt az ok, hogy a menekültek Ausztriában tartózkod-janak, ezért a költségeket a magyar kormány nem vállalja. Uo.

²⁶⁶ Uo. 28. cs. 5/1920. korm. 1919. jún.

²⁶⁷ Uo. 10. cs. 2340/1919. jún.

²⁶⁸ *Magyar Törvénytár. 1879—1880. évi törvények.* Franklin, Bp. 1896, 225. o.

4. törvénycikk a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről 31. és 32.§.

²⁶⁹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 7. cs. 1134/1919. április.

²⁷⁰ Uo. 8. cs. 1324/1919. ápr. 30.

²⁷¹ A feltételek között szerepelt: az első szállításhoz hat hét szükséges; addig napi 25 milliót szállítottak, ezután napi 70 milliót küldenek az osztrák nyomdai munkások

Április 2-án Varga Jenő pénzügyi népbiztos sürgős táviratot intézett az Osztrák—Magyar Bank bécsi főintézetéhez: „Vidéki fiókok lefoglalása és páncélszobák lepecsételése a helyi munkástanácsok részéről a bank vagyonának megvédése céljából történt. Vagyonjogi elszámolást nem érinti.”²⁷² Bizonyára az osztrák pénzügyi körök nyugtalansága miatt volt szükség erre a táviratra. A proletárhatalom további intézkedései azonban nem nyugtatták meg a bécsi központot, mert április 30-án átírt a követségnek: március 22-től minden kapcsolata megszakadt a budapesti bank érdekeltségével és elsősorban főintézetével. Az ebből eredő károkért a tanácskormányt teszi felelőssé.²⁷³ A Külügyi Népbiztosságot tájékoztató bécsi lapszemle a Neue Freie Presse hasonló tartalmú cikkét ismerteti. E cikk szerint az Osztrák—Magyar Bank fémértékben 70 milliót deponált Magyarországon, és a budapesti főintézet, a magyar fiókokkal együtt bankjegyekben 1700-1800 millió korona dotációt kapott. A kapcsolat megszakadt, így nem tudják, mi maradt meg ebből. A Tanácsköztársaság által nyomott 25 és 200 koronásokat a bécsi központ hamisaknak tekintti, s csak az általa kibocsátott bankjegyeket ismeri el.²⁷⁴ Az Osztrák—Magyar Bank kormányzóhelyettese, Wimmer június 2-án kelt, a követséghez küldött átiratában a bankszabadalom megsértése miatt óvást is emelt.²⁷⁵ Ez is, mint a hamisítás vádja alaptalan, mindkettő a munkáshatalom elleni lépés volt, hiszen amikor Magyarország önálló és független állam lett, a Károlyi-kormánynak maga az Osztrák—Magyar Bank adott engedélyt a bankjegyek kliséinek felhasználására.

Júliusban Cnobloch budapesti osztrák követ jegyzéket intézett Kun Béla külügyi népbiztoshoz, amelyben tiltakozott a külföldi állampolgárok többször megígért vagyonvédelmének be nem tartása miatt. A bécsi bankok budapesti fiókait, a Wiener Bankvereint és az Angol—Osztrák Bankot ugyanis kötelezték, hogy a készpénzt és az értékpapírokat a Pénzügyi Központnak átadja. Cnobloch a német-osztrák vagyon védelmének biztosítására kérte, küldjék vissza a fiókoknak a készpénzt és az értékpapírokat, és támogassák abban, hogy biztonságba helyezés céljából Bécsbe juttathassa az értékeket.²⁷⁶

A Tanácsköztársaság pénzügyi intézkedései (a bankokban elhelyezett pénzek és értékek zár alá helyezése, az ipar, a közlekedés, a bányák, a nagybirtokok köztulajdonba vétele) — amelyek a proletárállam természetes és szükséges rendelkezései voltak — sértették az osztrák polgári állam érdekeit. Igyekeztek tehát nehézségeket támasztani a Tanácsköztársaság-

élelmet kapnak Magyarországról; havi 1000 kg lenolajat kell küldeni; csak az 1000 koronás bankjegy lesz réznyomatos; 5 koronást 150 millió értékben nyolc nap alatt szállíthatnak. OL Küm. Bécsi követség iratai. 5. cs. 890/1919.

²⁷² OL PM Eln. 1356/1919.

²⁶³ OL Küm. Bécsi követség iratai. 8. cs. 1385/1919. korm.

²⁷⁴ PI Archívum 601. f. 3/1919. május 10.

²⁷⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 13. cs. 3440/1919. korm. Az Osztrák—Magyar Bank budapesti főintézete a Tanácsköztársaság megdöntése után tájékoztatta az államügyészséget a bankot ért „károkról” és a „pénzhamisításról”. PI Archívum 614. f. 1/1920—9389. d. n., számozatlan, 686. l. előtti oldalak.

²⁷⁶ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 6. cs. B/4. tét. 23579/1919.

nak. Ezért zárkóztak el a pénz átutalása elől; az osztrák bankok budapesti fiókjai ezért tagadták meg a szocializált vállalatok pénzsükségletének fedezését.²⁷⁷ Például a Wiener Bankverein is nehézséget támasztott a Rimamurányi Vasmű Rt. munkásainak bérkifizetését szolgáló öt és fél millió korona kiutalásakor.²⁷⁸ A területenkívüliséget élvező magyar követségi személyzet bécsi bankbetéteit zár alá vették,²⁷⁹ akadékoskodtak, amikor szabadságukról Bécsbe vissza akartak utazni,²⁸⁰ és még számos más kérdésben is gátolták az egyéni ügyek intézését és a gazdasági élet normális menetét.

A Tanácsköztársaság szocializálási intézkedései zavart és felháborodást keltettek azoknak a külföldi tőkéseknek a körében, akiknek magyarországi érdekeltségeik voltak. Hiszen érintették mindazokat, akiknek pénzüik, értékpapíruk, ékszerük volt a bankokban. Érintették a gyártulajdonosokat, földbirtokosokat, kereskedőket, akár önálló vállalkozók, akár résztulajdonosok voltak. Számos külföldi cégnek, főként osztráknak, leányvállalata volt Magyarországon, s az ilyen cégek is természetesen tiltakoztak érdekeltségeik szocializálása ellen. A külföldiek vagyonának védelme a proletárhatalom egész fennállása idején állandóan napirenden levő diplomáciai kérdés volt.

A Forradalmi Kormányzótanács március 25-i ülésén felmerült már: mi történjék a állampapírok szelvényeivel? Varga Jenő javasolta: a szelvényekkel együtt a papírt is be kelljen szolgáltatni, és a személyazonosság igazolása mellett az értéket írják a folyószámlára. Böhm Vilmos célszerűbbnek tartotta az értékpapírok összeírását és lebélyegezését. Kun Béla külügyi vonatkozásai miatt, különösen az osztrákokra való tekintettel, a döntés elhalasztása mellett volt.²⁸¹

Kun az első perctől kezdve világosan látta, hogy nagy visszhangot fognak keltetni külföldön a vagyonértérintő rendelkezések, és állásfoglalása azt is bizonyította, hogy a tanácskormány az Ausztriával való jó viszony fenntartására törekszik. A szocializálással szemben várható ellenséges visszhang megelőzésére március 27-én kiadták a már említett XIX. sz., az idegenek védelméről szóló rendeletet.

Április 4-én, amikor a tanácskormány Smutsszal, a párizsi békekonferencia megbízottjával tárgyalásokat folytatott Budapesten, Kun Béla nyilatkozatot adott a külföldiek vagyonának védelméről. A nyilatkozat értelmében a külföldiek, ha Magyarországról elutazni kívánnak, minden *birtokukban levő* pénzt, értéktárgyat, értékpapírt, közszükségleti cikket és egyéb ingóságot magukkal vihetnek. Akik viszont maradni akarnak, azoknak élet- és vagyonbiztonságáról gondoskodnak.²⁸² Néhány nappal később

²⁷⁷ OL PNB' Ált. iratok. III/9. PK pénzügyi ellenőrök csoportja. 1919. máj. 9.

²⁷⁸ OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 961/1919. ápr. 4–5.

²⁷⁹ Uo. 898/1919. márc.

²⁸⁰ Uo. 7. cs. 1279/1919.

²⁸¹ PI Archívum 601. f. 1/1919. márc. 25. 8. pont.

²⁸² OL Küm. Gazd. pol. oszt. 13. cs. P/1. tét. 22669/1919. magyar és angol nyelven. Az iratesomó felhívást is tartalmaz különböző nyelvekre lefordítva: külföldiek jelentsék be vagyonukat, amelyet visszakövetelnek. Uo. számos irat van, amelyben a külföldiek vagyonjogi igényüket bejelentik.

ez a nyilatkozat vitára adott okot. Április 9-én Ágoston Péter a Külügyi Népbiztosság képviselőjében William Freemannek kijelentette, hogy a „birtokukban” szó helyes értelmezése: ami a külföldiekénél van, és nem vonatkozik a folyószámlán vagy páncélszekrényekben levő értékekre. A tanácskormány azonban hajlandó engedélyezni, hogy az országból távozók ebből is kivihessenek 5000 koronát. Freeman viszont kijelentette: a jegyzék szerint: mindent kivihetnek magukkal, függetlenül attól, hogy bankban vagy másutt van letétbe helyezve.²⁸³

A Freemannek tett kijelentés előtt, április 8-án a Kormányzótanács ülése tárgyalta Kunnak a Smutsszal folytatott tárgyalások során aláírt nyilatkozatát. Ágoston bejelentette, hogy ő megtagadta ennek a nyilatkozatnak az aláírását, mert igen nagy tételekről van szó. Javasolta, hogy járuljanak hozzá a külföldiek értékeinek kiadatásához, a bankoknál azonban tiltsák le. Lengyel Gyula azt mondta: „mi a külföldi követeléseket teljesíteni fogjuk, de nem egyénenként, hanem ki fogunk küldeni egy kommissziót és minden országgal elszámolunk. Ez [el] fog tartani 80 évig. Azonkívül mindenki beláthatja, hogy mi nem fizethetünk, amíg nincs biztosítva, hogy mi is megkapjuk követeléseinket.” Kun Béla egyetértett Lengyel Gyulával és megállapította: „Mi a külföldi alattvalók vagyoni érdekeit tiszteletben tartjuk, de mi egyénekkal nem állunk szemben, hanem csak államokkal”. A Kormányzótanács ebben meg is állapodott azzal a kiegészítéssel, felhatalmazza Lengyel Gyulát, hogy saját belátása szerint apróbb összegeket engedélyezzen.²⁸⁴

Rövidesen újabb nyilatkozattételre került sor. Balfour angol külügyminiszter április 19-i kérdésére válaszolva Kun Béla lényegében megismételte Smutsnak tett ígéretét, kiegészítve azzal a javaslattal, hogy az antant küldjön ki Magyarországra egy gazdasági bizottságot e kérdések megtárgyalására, elintézésére.²⁸⁵

A magyar Tanácsköztársaság a gazdaság szocialista átszervezését szolgáló intézkedéseivel nem lehetett és nem is volt tekintettel a külföldi tőkések érdekeire. Személyi védelmüket azonban messzemenően biztosította. A Külügyi Népbiztosság felállította a „külföldieket védő hivatalt”;²⁸⁶ gondoskodott személyük, lakásuk, tulajdonuk biztonságáról,²⁸⁷ javaslatot tett a külföldi érdekeltségeknek magyarországi ipartelepeik megváltására,²⁸⁸ a Budapesten tárolt és külföldi vállalatok tulajdonában levő nyers-

²⁸³ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 7. cs. B/1-b. tét. 22124/1919.

²⁸⁴ PI Archivum 601. f. 1/1919. ápr. 8. (Napirend előtt). A Külügyi Népbiztosság előterjesztést készített és ez az elvi tervezet, arra hivatkozott, hogy más országokban a külföldieknek kevesebb joguk van mint a belföldieknek, ezért ha el is vihetik pénzüket vagy más vagyontárgyukat, akkor azt meg kell adóztatni. Helytelen volna, ha a külföldiek különös előnyökhöz jutnának. OL Küm. Bécsi követség iratai. 27. cs. sz. n. 1919. ápr. 8.

²⁸⁵ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 6. cs. B/4. tét. 22825/1919. máj. 17. A Wiener Zeitung 1919. ápr. 23-i száma közli Kunnak Balfourhoz intézett válaszát. (Mitteilungen des Telegraphen-Korrespondenz-Bureaus rovat.)

²⁸⁶ HL MTK iratai. 14. d. VIII—2—120110. 1919. ápr. 28.

²⁸⁷ Vörös Újság, 1919. máj. 1. *A külföldi állampolgárok védelme.*

²⁸⁸ Uo. 1919. máj. 3. Hírek rovat.

anyagokat őriztette, értük szavatosságot vállalt;²⁸⁹ időben értesítette az érdekelt országokat a külföldi vagyonigények bejelentési kötelezettségéről, ennek határidejéről és a szükséghez képest készséggel adott meghosszabítást a határidőre.²⁹⁰ Vigyázott, hogy a sajtó a rendelkezéseknek megfelelő híreket hozzon, nehogy oktalan pánikot keltsen a külföldiek körében.²⁹¹

Egymás után érkeztek bejelentések a külföldi, elsősorban osztrák személyek vagyonának védelmében. Többen birtokuk „kommunizálása” ellen tiltakoztak vagy amiatt, hogy földjükről terményeiket nem szállíthatták át Ausztriába.²⁹² Sokan kérték pénzüik, értékeik kiadását, de ezeket általában azzal utasították el, hogy magyarországi vagyonukat a „Schutzstelle für österreichisches Vermögen in Ausland”-nál kell bejelenteniük.²⁹³ Az április 8-i kormányzótanács ülés határozata értelmében jártak el, amikor egyes esetekben kivételt tettek, és a kérelmeknek helyt adtak.²⁹⁴

Számos cég, köztük az Österreichische Brown-Boveri, a Fiat, az Anker biztosító stb. magyarországi érdekeltségük szocializálása ellen protestált.²⁹⁵ Cnobloch követ óvást emelt az Óbudai Hajógyár szocializálása ellen, mert az a Duna Gőzhajózási Társaság (DGT) üzeme. A Tanácsköztársaság válaszában elismerte a hajógyár szoros kapcsolatát a DGT-vel, de mégsem tekintett el szocializálásától, mert — mint indokolta — az kifejezetten ipari üzem. Közölte egyben, hogy a DGT a hajógyárat továbbra is igénybe veheti hajóépítkezések és javítások céljaira.²⁹⁶

A budapesti osztrák követség szót emelt a Szentgotthárdi Kaszagyár tulajdonosainak érdekében is. Innen 10 millió korona értékben kaszát, órát, selymet szállíttatott el a Tanácsköztársaság, s ezért a gyár kártalanítást kért.²⁹⁷ Az 1919 augusztusi nyomozás megállapította: a selyem-, óra- és kaszagyárból elszállított áruk árát megtérítették. A selyemgyár termelési biztosa intézte az egész ügyet, kifogástalanul és becsületesen.²⁹⁸

²⁸⁹ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 16. cs. X/1. tét. 22676/1919. máj. 9.

²⁹⁰ OL Küm. Bécsi követség iratai. Táviratok, számjeltáviratok. 27. cs. 6/1919. jún. 24.; uo. 13. cs. 3461/1919. korm. júl. 28.

²⁹¹ HL MTK iratai. 99. doboz. 8. d. Külügyi iratok. 1919. jún. 26.

²⁹² GYÁL Mosonmagyaróvári direktórium. 920/1919.; uo. 3097/1919.; OL Küm. Jogügyi osztály 3. 6. a. cs. 33058/1919.

²⁹³ OL Küm. Bécsi követség iratai. 7. cs. 1115., 1291/1919.; uo. 9. cs. 1855/1919.; uo. 12. cs. 2944/1919.; OL Küm. Jogügyi osztály 3. 6. cs. 32684/1919.; SÁL Soproni direktórium. 2. cs. 3276/1919.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 7. csomóban számos hasonló irat.

²⁹⁴ Így átutalták Sigmund Freud professzor pénzét. PM Eln. 2356/1919. Ismerteti RÉTI LÁSZLÓ: *Adalékok a Magyar Tanácsköztársaság pénzügyi politikájához*. Levéltári Közlemények, 1963. 1. sz.; engedélyezték, hogy egy osztrák óras cég, amelynek 2500 aranyórája a Hitelbanknál letétbe volt helyezve, azt Bécsbe szállíthassa; elvihette bankbetétjét olyan külföldi dolgozó is, aki azt munkával szerezte (pl. nevelőnők). OL Küm. Jogügyi osztály. 3. 6. cs. 30738/1919.

²⁹⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 7. cs. 1129., 8. cs. 1444., 11. cs. 2397., 2398., 2399/1919.; SÁL Soproni direktórium. 3. cs. 7009/1919. stb.

²⁹⁶ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 10. cs. H/9-d. tét. 22807., 23021/1919.

²⁹⁷ Uo. 7. cs. B/1-a. tét. 22743/1919. máj. 10.

²⁹⁸ PI Archívum 603. f. 1/6991. 1919. aug. 29.

1919 májusában a Kaszagyár tulajdonosa Schumpeter osztrák pénzügyminisztert is felkereste, és kérte járjon közbe, hogy ausztriai adósságainak fedezésére a Tanácsköztársaság fizessen neki 900 000 koronát.²⁹⁹ Ez alkalommal felajánlotta a pénzügyminiszternek bécsi irodája segítségét, amelynek módjában áll üzeneteket közvetíteni Magyarországra. Nem tudjuk, élt-e Schumpeter ezzel a lehetőséggel, de arról biztos tudomásunk van, hogy a bécsi magyar ellenforradalmi emigráció egyes tagjaival szoros kapcsolatot tartott fenn, támogatta a proletárhatalom elleni tevékenységüket. Ezért nem túlzott az a feltételezés, hogy „barátai” érdekében kihasználta a kínálkozó lehetőséget.

Az osztrák közvéleményt gyakran foglalkoztatta a magyarországi vagyonok kártalanításának ügye. A sajtó többször írt erről³⁰⁰ és a nemzetgyűlésen is szóváltották, különösen a határ menti birtokok kisajátítását. Az interpellálók azt a választ kapták: az egész földkérdést a többi szocializált osztrák javak védelmével együtt intézik majd el, amelyről tárgyalások folynak.³⁰¹

Ausztrián kívül más országok követségei és konzulátusai — a lengyel, holland, svéd, francia, belga, cseh és svájci — is tiltakoztak az állampolgáraikat ért sérelmek miatt.³⁰² Egyes esetekben pedig a különböző országok budapesti képviselői közös jegyzéket intéztek a Külügyi Népbiztossághoz. Június 24-én az osztrák követség levélpapírján írott jegyzékben tiltakozott Cnobloch osztrák követ, Fürstenberg német főkonzul, Kienast svájci konzul, Kernkamp Hollandia konzuli titkára, Antonio Suqué spanyol főkonzul, Gregersen norvég konzul és Fleischl dán konzul, aki a svédek is képviselte, hogy a Tanácsköztársaság a külföldiek védelmére többször megismételt ünnepélyes ígéretét nem tartja be. Hivatkoztak Kun Bélának Smutshoz és Balfourhoz intézett nyilatkozatára, Ágoston és Freeman beszélgetésére. Ezekkel a nyilatkozatokkal éles ellentétben áll az a tény — írták —, hogy megakadályozzák a külföldiek ingóságaik kivitelében. Házkutatásokkal, rekvirálásokkal megsértik lakásuk védettségét. Külföldiek áruraktárát gyakran kártérítés nélkül vagy jelentéktelen kártérítés ellenében kisajátítják; kereskedelmi vállalataikat kommunizálják, ipari üzemeiket, földbirtokaikat olyan módon sajátítják ki — leltár nélkül, a tulajdonosok elűzésével —, ami a reális kártérítést lehetetlenné teszi. És emellett továbbra is a volt tulajdonos terhére folyik a gazdálkodás. Azonos típusú belföldi és külföldi vállalatokat összevonnak

²⁹⁹ SZÁL Szentgotthádi Kaszagyár. Szoc. üzemi iratok. 2. cs. 1919. évi munkaszabalmi anyag. máj. 24. Schumpeter teljesítette a kérést. Amint már szó volt róla, a jún. 12-én kötött árucsereszerveződés feltételei között szerepelt a Kaszagyár tulajdonosának fizetendő egymillió korona.

³⁰⁰ Pl. Reichspost, 1919. ápr. 12. *Gegen die Enteignung deutschösterreichischen Eigentums in Ungarn.*; Wiener Zeitung, 1919. máj. 23. *Anmeldung der deutschösterreichischen Vermögen in Ungarn.*

³⁰¹ *Protokoll der Konstituierenden Nationalversammlung.* 18. ülés. 1919. máj. 23. 161. o. 90/I.

³⁰² OL Küm. Jogügyi osztály 3. 6. cs. 3107., 13770/1919.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 8. cs. 1498., 10. cs. 2223., 2224., 12. cs. 2914/1919.; Központi Gazdasági Levéltár. Vezetés Iratai. II. Igazgatósági ülések jkvei. 2. Igazgatósági ülés 1919. júl. 5.

anélkül, hogy a külföldi tulajdonosok érdekeit szem előtt tartanák. A felsorolt és hasonló esetekben már számtalanszor fordultak a Külügyi Népbiztossághoz, de kérelmükre nem kaptak választ. Most újból kéri a külföldiek érdekeinek védelmét, annál is inkább, mert a Népbiztosság ismételten hangoztatta, hogy különös súlyt helyez a külföldi országokkal való jó viszonyra. Végül írásos választ kérnek jegyzékükre.

A Külügyi Népbiztosság július 8-i válaszában megállapította: az eddigi összes nyilatkozatok és rendeletek változatlanul érvényesek. A jegyzék csak általánosságban ír a sérelmekről, konkrét adatok nélkül, így azokat megvizsgálni nem tudják. Egyes visszaélések miatt valóban kénytelenek voltak külföldiekkel szemben is eljárni. Ugyanis a belföldiek vagyontárgyait rejtgették, hogy kivonják a szocializálás alól, engedték, hogy névleges lakóknak bejelentésük őket, s ezzel segítséget nyújtottak a lakások jogtalan mentesítéséhez. Több olyan visszaélést követtek el, ami miatt figyelmeztetni kellett őket, hogy „a Tanácsköztársaság külföldieket védő intézkedései nem lehetnek visszaélések mentsvárai”. A szocializálás ellen felhozott panasz abból a szükségszerű tényből fakad, hogy szociális termelés mellett az itt maradt külföldi tőkésnek nem existálhatnak. Márpedig a Tanácsköztársaság új rendje rájuk is vonatkozik, nem lehetnek állam az államban. „Smuts és Freeman tábornokokkal [így!] folytatott beszélgetések kizárólag az idegenek vagyonának védelmére vonatkoztak és nem pedig annak továbbfejlesztésére lehetőségéről folyt”. Ha más vonatkozásban érte őket sérelem, s az eseteket közlik, akkor azokat vizsgálják. A válaszjegyzék felhívja a figyelmet a következőkre: „A magyar állampolgároknak Jugoszláviában és Romániában levő vagyontárgyai az említett országokban újabban törvénnyel sequestráltak, hogy az antant államaiban magyar állampolgárok vagyona még mindig zár alatt vannak, hogy ugyanezen államokban és még Német-Ausztriában, Svájcban magyar állampolgárok szabad ki- és bevándorlása, tehát legszemélyesebb szabadságjoga korlátozásoknak van alávetve, hogy Német-Ausztriában magyar vagyontárgyakat minden megállapodás ellenére a magyar határon át nem engedik.” Ilyen körülmények között a külföldieknek eddig nyújtott védelmet nem lehet a jövőben is biztosítani. Ezért a küldött jegyzék aláírói hívják fel kormányaik figyelmét a viszonyosság előfeltételére.³⁰³

Heves tiltakozást váltott ki a kapitalista országokban a Népgazdasági Tanács június 17-i keltezésű, 48. NT számú rendelete.³⁰⁴ Ez a Népgazdasági Tanács ellenőrzése alatt álló pénzüzetek tulajdonában levő, valamint az itt fedezetként, letétként őrzött és a 26. PN rendelet szerint³⁰⁵ letétbe helyezett értékpapírok igénybeviteléről szól. Ennek értelmében a Népgazdasági Tanács jogosult az ilyen értékpapírokat eladni vagy elzalogosí-

³⁰³ OL Küm. Gazd. pol. oszt. Vegyes iratok. 15. cs. 23311. (Alpári Gyula itthon maradt iratai között találták meg 1919. dec. 9-én.) Azonos szám alatt (csak vegyes iratok helyett X. tét.) szintén megtalálható a két irat. A válaszjegyzék befejező szövege itt nem teljesen azonos.

³⁰⁴ Tanácsköztársaság, 1919. jún. 18. *A pénzüzeteknek beszoqlgáltatott értékpapírok igénybevitelére.*

³⁰⁵ Uo. 1919. máj. 1. *Az értékpapírok beszoqlgáltatása.*

tani; az eladottak ellenértékét valamelyik pénzintézetnél a tulajdonos folyószámláján javára írják; a másként felhasznált értékpapírokra előleget lehet folyósítani.

A budapesti külképviseletek a rendelet megjelenése után, június 27-én újabb közös jegyzéket intéztek a Külügyi Népbiztossághoz. Ugyanazoknak az országoknak a megbízottai írták alá, amelyek a 24-i jegyzéket, csak Hollandia képviselőjének neve hiányzott (a spanyolok és a svájciak részéről a konzulátus más tagja, José Gallart y Girbal, illetve Szalay Ferenc írta alá). Tiltakoztak a rendelet szerintük hiányos szövegezése miatt, mert az idegen állampolgárok kivételezettségét nem említi. Ilyen módon fennáll a lehetősége annak, hogy értékpapírjaikat kártérítés ellenében igénybeveszik. A Magyarországon elfogadott, de másutt értéktelen fehérpénzben történő kártérítés azonban az értékpapírok külföldi tulajdonosait nem kártalanítja.³⁰⁶

Vittorio Cerutti — aki a június elején Bécsbe távozott Livio Borghese herceg helyére csak június 27-én érkezett meg — július 1-én küldött Olaszország nevében azonos tartalmú tiltakozó jegyzéket, mint a többi külföldi képviselet.³⁰⁷

Az értékpapírokra vonatkozó rendelet a párizsi békekonferencián is nagy nyugtalantságot keltett. Július 5-én, az öt nagy hatalom delegációja vezetőinek értekezletén a napirend egyik pontja „Magyarország helyzete” volt. Tittoni ennek kapcsán elmondta, hogy a Kun-kormány létrejötte veszélyt hozott a szomszédos országokra, Olaszországra is. A veszély — a forradalom békés módja miatt — különösen az első időszakban volt nagy. Az orosz forradalomról azt mondhatták, hogy az vérontással és pusztítással társul. Azonban „a magyar forradalom csendben folyt le, azért volt vonzóbb, veszedelmesebb”. A magánvagyonok elkobzását, újraelosztását, a házak és lakások kiutalását a nyugati országokban is olyan kitérő intézkedéseknek tekintették, amelyek követésre méltók. A második időszakban azonban úgy látszik — jegyezte meg az olasz külügyminiszter — a tanácskormány „az orosz módszereket” utánozza. A magyar helyzet jellemzése után felhívta a figyelmet arra, hogy Kun kormányja az értékpapírokat zár alá vette. Ezek értéke eléri a hatmilliárd frankot. Ha az értékpapírokat exportálják és külföldön eladják, akkor hiába követelnek Magyarországtól kártérítést, nem marad semmi, amit birtokba vehetnének. Ezt tehát meg kell gátolni.³⁰⁸

Július 7-én a szövetséges és társult hatalmak Pénzügyi Bizottsága tárgyalta a kérdést s a következőket terjesztette a Legfelsőbb Tanács elé: 1. Az értékpapírok lefoglalásával Kun Béla kormánya 4-6 milliárdhoz jutott, és ezzel módja nyílik arra, hogy a bolsevista akciókat ne csak Magyar-

³⁰⁶ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 6. cs. B/4. tét. 23310/1919.

³⁰⁷ Uo. Cerutti megérkeztéig Romanelli más úton „tiltakozott”. Magas beosztású banktisztviselők értesítették őt a Tanácsköztársaság intézkedéseiről, akiket Romanelli megkért, naponta közöljék vele, milyen értékpapírokat emelnek ki a széfekből. Megígérte, hogy erről ő értesíti Bécsset, ahol azt nyilvánosságra hozzák, és így megakadályozzák az értékesítést. Ezekben a napokban Romanelli meglátogatta Alesúton József főherceget, aki megkérte, az ő értékpapírjainak jegyzékét is küldje ki Bécsbe, hogy az eladástól megóvhassák. G. ROMANELLI i. m. 239., 242. o.

³⁰⁸ *Papers PPC VII.* köt. 23. o.

országban, hanem a szövetséges és semleges országokban is támogassa. 2. Az értékpapírok eladása megfosztja a szövetséges és társult hatalmakat a kártérítés biztosítékától. 3. Ez az intézkedés „rablás” olyan egyénnel szemben, akik közül sokan a szövetséges és társult hatalmak állampolgárai.

Mindezek megállapítása után a békekonferencia Pénzügyi Bizottsága úgy vélte, egyedüli hatásos eszköz az volna, ha a magyar bankoknál a szóban forgó értékeket ellenőrzés alá vennék. Erre azonban csak akkor van lehetőség, ha megfelelő katonai erő áll rendelkezésre. Mindenesetre intézzenek tiltakozó jegyzéket a kommunista kormányhoz. Ezenkívül informálják a szövetséges és semleges országok kormányait, valamint a német és az osztrák kormányt a rendelettel kapcsolatos veszélyről, és egyúttal hívják fel őket, akadályozzák meg a rendelet végrehajtását.³⁰⁹

Az „Öt Nagy” július 9-én vitatta meg a Pénzügyi Bizottság javaslatát. Balfour elfogadásra alkalmasnak találta. Az volt a véleménye: „abból nem lehet baj, ha a konferencia nevében megmondják Kun Bélának, hogy őt tolvajnak tekintik. Lehet, hogy nem is vesz róla tudomást, de ebből semmi kár nem származik.” Lansing azonban kijelentette: „Ő nem szereti az olyan fenyegetéseket, amelyeket nem követhet tett”, vagyis katonai erőt úgy sem adnak, így nem biztosítható követelésük. Végül abban állapodtak meg, hogy Kun Bélának nem küldenek jegyzéket, az egyes kormányokhoz szóló és a sajtónak szánt közleményt a Pénzügyi Bizottság szövegezze újra.³¹⁰ A végleges szöveget a július 10-i ülés fogadta el.³¹¹

A Külügyi Népbiztosság a külföldi képviselők június 27-i jegyzékére július 16-án válaszolt. Közölte: a nép érdekében így kellett tennie. Hivatkozott arra, hogy Németország és Ausztria már márciusban hozott ilyen intézkedéseket, nincs szó tehát semmiféle rendkívüli lépésről.³¹²

A válaszjegyzék megírása napján, július 16-án a Pénzügyi Népbiztosság tájékoztatta a Külügyi Népbiztosságot a rendelet kapcsán tett intézkedéséről. Két személyt küldtek ki Bécsbe az értékpapírok eladására, akik Fenyő Andor követségi gazdasági megbízottnak adják majd át a befolyt vételárat. „A Pénzügyi Népbiztosság Képviselői Bizottságának két megbízottján kívül Wienben másnak értékpapírok eladására meghatalmazása nincs sem tőlük, sem egyetlen budapesti intézettől. Krausz Simon konkrét megbízást nem kapott, általános tájékozódás végett ment ki, működését nem tartjuk a mi szempontunkból fontosnak és támogatandónak.”³¹³

Krausz Simonban a Tanácsköztársaság nem bízott, de mint szakembert felhasználta. Júliusi bécsi útja alkalmával Krausz Simon tárgyalta Böhm Vilmossal, aki ekkor a Tanácsköztársaság bécsi követeként működött. Böhmnek a következőt ajánlotta: „Az egyes nagybankok és bankárok kezében levő értékpapírok kihozatali engedélyéért azok értékének egy hányadát a szovjet részére rezerváljuk, az ország javára való élelmiszer-

³⁰⁹ Uo. VII. köt. 71—73. o.

³¹⁰ Uo. VII. köt. 61—62. o.

³¹¹ Uo. VII. köt. 81—82. o.

³¹² OL Küm. Gazd. pol. oszt. 6. cs. B/4. tét. 23310/1919.

³¹³ Uo. 12. cs. P/1. tét. 23424/1919.

vásárlások céljára.” Ugyanakkor kérte, akadályozza meg, hogy Magyarországról értékpapírokat kihozzanak, mert ők (Krausz és az emigrációban levő bankemberek, mint pl. Ullmann Adolf) az eladást úgyis megakadályozták. A külföld különben is csak az ő kezükből hajlandó vásárolni.³¹⁴

Krausz az élelmiszerellátást a blokád megszűnte utáni időkre ígérte, és mindenesetre részvényeik kihozatala után, hat hónap múlva. Ebből a „nagylelkű” ajánlatból nem lett semmi. Nem felelhetett meg ez a Tanácsköztársaságnak, s a bankárok egyike-másika is húzódozott, hogy a proletárhatalommal bármilyen formában üzleti megállapodásra lépjen.

Böhm helytelenítette, hogy a Tanácsköztársaság az osztrák tulajdonban levő értékpapírokkal sem akar kivételt tenni. Július 26-án közölte Kun Bélával, hogy Bauernek 25-én levélben olyan nyilatkozatot adott, amely szerint Ausztriával szemben nem érvényesítik az értékpapírok értékesítésére vonatkozó intézkedést, és ennek igen jó hatása volt.³¹⁵ Röviddel ezután nyilvánosságra került a Külügyi Népbiztosság július 16-án kelt válasza, amely felhőborította Böhm Vilmost, mert a válaszjegyzéket nem beszéltek meg vele előzetesen, és nem az ő útján küldték, tartalma pedig dezavualja az ő 25-i, Bauerhez intézett levelét.³¹⁶

Érthető, ha Böhmöt kellemetlenül érintette az ügy, hiszen ő ebben az időpontban nemcsak a Krausz Simonokkal, hanem Otto Bauer segítségével az antanthatalmak bécsi megbízottaival is tárgyalt a Tanácsköztársaság megdöntéséről.³¹⁷

Nincsenek adataink arra, hogy sikerült-e értékpapírokat értékesíteni Bécsben. A proletárhatalom azért fordult ehhez az eszközhöz, mert az árubeszerzéshez szüksége volt olyan pénzre, amelyet fizetési eszközként külföldön is elfogadnak.³¹⁸ Annyit azonban tudunk, hogy az osztrák állam tulajdonát képező részvények (Wiener Bankverein, Anglobank, Délivasút) a Pénzügyi Központban hiánytalanul megmaradtak.³¹⁹

A két szomszédos, korábban egységes állam kapcsolata 1919-ben nem volt zavartalan. Mindkét részről tettek azonban olyan lépéseket, amelyek-

³¹⁴ KRAUSZ S. i. m. 343. o.

³¹⁵ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 15. cs. X. tét. 23140/1919.

³¹⁶ Uo. Vegyes iratok. 24194/1919. júl. 31. Böhmnek ezt a jelentését Kun Béla titkára, Krejcsi ittmaradt iratai között találták meg 1919. dec. 1-én.

³¹⁷ Lásd e munka a II. fejezetének 7. alfejezetét.

³¹⁸ A Tanácsköztársaság után keletkezett iratokból megtudjuk: a magyar és az osztrák pénzügyi szervek 1919 októberében tárgyaltak arról, hogy a két országban egymás állampolgárai zárolt és leltározott vagyonának (részvény, pénz, ingatlan) adatait kölcsönösen kiadják. Kállay Tibor pénzügyi államtitkár ehhez, „közhiteli szempontokra tekintettel” nem járult hozzá, mert a gazdasági élet fellendülése esetén az osztrák tőke más, biztosabb helyre menne, ha Magyarország az osztrák hatóságoknak adatait kiszolgáltatná. OL. Küm. Bécsi követség iratai. 9. cs. 1759/1919. korm. október.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 13. cs. P/1. tét. 24451/1919. okt. 25.; OL PM Eln. 2961/1919. jún.

³¹⁹ ÖSA NPA Fasc. 899. LU 8/3. 5696. és 5768/4. 1919. aug. 4. és 7. Hornbostel jelentései. Hornbostel aug. 3-án a külügyminisztérium megbízásából felkereste Ágoston Pétert, s az osztrák kormánynak a menedékjog megadásában tanúsított előzékenységre hivatkozva kérte a részvények sürgős átadását. Uo.

kel egymást támogatni kívánták és kölcsönösen a viszony normalizálására törekedtek. Ezt azonban akadályozta a közöttük fennálló politikai ellentét és a győztes imperialista hatalmak beavatkozása. Kül- és belpolitikai tényezők következtében azonban a két ország gazdasági egymásrataltsága olyan mérvű volt, hogy a legális államközi és gazdasági kapcsolatokat illegális úton és módszerekkel is igyekeztek kiegészíteni.

Joggal várható volna, hogy e fejezet összefoglaló adatok segítségével világos áttekintést nyújtson legalább a hivatalos áruforgalom útján importált és exportált cikkek volumenjéről s a likvidáció során megkapott anyagokról. Erre az összegezésre azonban, legalábbis egyelőre, nincs lehetőség. Mind a hazai, mind az eddig áttekintett ausztriai levéltári anyagok hiányosak, minden összesítő szám inkább félrevezetne, mintsem a valóságot tükrözné. Így meg kell elégednünk azzal, hogy a részadatok megismerésével feltárul előttünk a kapcsolat sokoldalúsága.

A MAGYAR ELLENFORRADALMI EMIGRÁCIÓ AUSZTRIÁBAN

I. A SZERVEZKEDÉS KEZDETEI BÉCSBEN

A demokratikus átalakulással szemben álló osztályok és rétegek már 1918 november végén – december elején ellenforradalmi szervezkedésbe kezdtek, amelynek háttérében az arisztokrácia, a nagytőke és a levitézlett katonai vezetők álltak. De nem maradt tétlen a klérus sem. A magyar főpapság kapcsolatban állt a bécsi pápai nunciussal és környezetével. Rott Nándor veszprémi püspök vállalta, hogy a bécsi nunciatura útján Rómát informálja. Vagy ő, vagy Mikes János szombathelyi püspök tervezetet készített a Habsburg-uralom visszaállítására, amelyben kifejtette, hogy ennek érdekében milyen feladatok hárulnak a papságra. E terv szerint: az egyház ne támogassa a köztársasági kormányt; az alsópapság érdekeit védő szervezeteket fel kell robbantani; a szerzetesrendek nevelőmunkájukkal mélyítsék a Habsburgok iránti hűséget; az egyház támogassa anyagilag a monarchista ellenforradalmi szervezeteket; a jezsuita rend különös gondot fordítson a közhivatalnokok megnyerésére. Javasolja a tervezet, hogy a környező országok által „megszállt területek egyházi intézményei izolálандók az anyaországtól; ... a környező államok területi igényeinek kielégítése után megmaradó Magyarországot két részre kell szakítani”, és a katolikusok által sűrűbben lakott Dunántúl önkormányzatot kapjon. Kapcsolatot kell tartani a horvát monarchistákkal, és így olyan föderatív magyar királyságot lehet majd létesíteni Habsburg-jogar alatt, „amelynek egyenrangú tényezői lennének a külön önkormányzattal rendelkező nagy magyar Alföld, a Dunántúl — Pannónia néven — és Horvátország az Ausztriától elszakítandó szlovén délvidékkel együtt.” Mikes püspök ezért konspirált a jugoszláv katonai parancsnokságokkal, és ezért támogatta anyagilag azokat a lapokat, „amelyek a Dunántúlnak az anyaországtól való elszakítása mellett kezdetek szellemi harcot”.¹ A szervezkedés látható és legmozgékonyabb irányítói azonban a katonatisztek voltak, akik elsőként alakították meg szervezetüket,² és eredménytelenül ugyan, de állandóan összeesküvéseket szöttek.

¹ PI Archivum 704. f. 3. 6e. Persián Ádám memoranduma. 205—206. l.

² 1918. novemberében alakult meg „a tisztek érdekképviselőinek egyesülete”, a Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE), amely Gömbös Gyula vezérkari százados elnökké választása idejétől, 1919. jan. 19-től vált nyílt ellenforradalmi szervvé. *A MOVE országos elnökségének országgyűlési jelentése az 1919—1920. és 1921. évekből.* MOVE, 1921, 3—4. o.

A Károlyi-kormány hadügyminisztériumába a forradalmár mezében befurakodott Friedrich István katonai ellenforradalmi terv kidolgozásával bízott meg néhány vezérkari tisztet. Hadseregcsoportot akartak szervezni, amelynek bevallott célja a csehek kiűzése volt, titkos célja pedig: „Budapest ellen vonulni.” A tisztek 25 000 katonát ígértek, de a kijelölt helyen és időben mindössze másfél üteg jelent meg, Magasházy százados vezetésével. A sikertelen kísérlet következménye az volt, hogy ezen alakulatok katonáit szétszórták, különböző csapattestekhez osztották be.³ Katonai vonalon és ugyancsak eredménytelenül próbálkozott Szmrecsányi György, Pozsony megye volt főispánja, aki a felelősségre vonás elől 1919 elején átszökött Ausztriába. Hasonlóan járt Beniczky Ödön, aki 1919 januárjában — Festetics hadügyminiszter utasítására — Kecskeméten lovasbrigád toborzásához kezdett, hogy megfelelő fegyveres erőt állíthassanak szembe a katonatanácsokkal. A brigádot nem sikerült megszervezni, de a dolog kipattant. Festeticsnek ezért és más hasonló tetteiért le kellett mondania, Beniczky pedig Ausztriába menekült.⁴

Több ellenforradalmár politikus és tiszt felajánlkozott a Károlyi-kormány-nak, szóban vagy írásban hűségnyilatkozatot tett Böhm Vilmos hadügyminiszternek, de ez nem akadályozta őket abban, hogy hátba támadják a kormányt.⁵

1918 végén, 1919 elején a kormány egyes tagjainak — akik Károlyit túlságosan baloldalinak tartották — és a régi rendszer híveinek tevékenysége megélnkült. A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása után, a forradalmi mozgalmak erősödésével párhuzamosan, sorra alakultak az ellenforradalmi szervezetek.⁶ A Károlyi-párt jobboldali vezetői — Batthyány, Lovászy és mások — látva a tömegmozgalmak erősödését, már nem bíztak abban, hogy a demokratikus burzsoázia és a jobboldali szociáldemokrata vezetők koalíciója elég erős lesz a tőkés rend fenntartásához. A korlátozott földreformtervezetet is túlságosan radikálisnak, sérelmesnek találták, ezért kiváltak a pártból meg a kormányból.

A reakciót fokozott tevékenységre serkentette az is, hogy ebben az időben antantmegbízottak érkeztek az országba, megkezdődött „az ellenforradalmi

³ PI Archívum A Magyar Rádió rendezetlen iratai. Magasházy László levele.; Taróczy Nándor visszaemlékezése. (A szerző gyűjtése.)

⁴ PI Archívum 685. f. 5. őe. 17—19. l.

⁵ BÖHM V. i. m. 105., 152—154., 156., 157., 158. o. és GARAMI E. i. m. 56. o. E könyvek többek között a következő személyeket említik: gróf Bánffy Miklós, Gömbös Gyula, Kratochvil Károly, gróf Sigray Antal, gróf Teleki Pál.

⁶ Megalakult a Területvédő Liga, a Keresztényszociális Néppárt, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja, a Földműves és Kisgazda Párt, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSZ), az Ébredő Magyarok Egyesülete (EME), a „kun redempciós mozgalom” stb. Mindezekben vezető szerepük volt az arisztokrácia és a nagytőke olyan prominens képviselőinek, mint gróf Teleki Pál, gróf Bethlen István, gróf Klebelsberg Kunó, gróf Desseffy Emil, őrgróf Pallavicini György, báró Perényi Zsigmond, báró Kürthy Lajos, Heinrich Ferenc, Schandl Károly stb. E szervezetek munkájában részt vettek katonatisztek is: Kozma Miklós, Mecsér András, Hefty Richárd, Rácz Kálmán, gróf Crouy Péter, Toókos Gyula, Geher Gyula, Fabinyi Tibor, a Prónayak és sokan mások. KOZMA MIKLÓS: *Az összeomlás 1918—1919.* Athenaeum, Bp. 1933, 69—70., 128. o.

akciónak a külfölddel való összekapcsolódása”,⁷ amitől sokat vártak. Február elején Bécsből Budapestre utazott Sir Thomas Cuninghame, a bécsi angol misszió vezetője, a magyarországi események megfigyelésére. Tárgyalt a kormány tagjaival, de tárgyalt a jobboldal képviselőivel is, Bethlenel, Telekivel meg Lovászy Mártonnal, a kormány volt közoktatásügyi miniszterével. Mindhárman úgy nyilatkoztak, hogy nyugtalanítja őket a belső helyzet alakulása, és az antanthatalmak segítségével reménykednek. Cuninghame-re különösen jó benyomást tett Bethlen és Teleki. Érthető, ha az ellenforradalmat közvetlenül nem támogató Lovászyról benyomása nem volt olyan kedvező. Bethlent és Telekit megbízható, komoly politikusoknak, „a legjobb magyar vezetőknek” tartotta.⁸ Valóban, Bethlen nem vett részt a különböző kalandos összeesküvésekben. Széles körű szervezéssel próbálta összefogni a reakciós pártok vezetőit, hogy központi irányítással, egységesen lépjenek fel. Többször összehívta őket titkos megbeszélésre, de terve személyi ambíciókon és ellentéteken hajótörést szenvedett.⁹

1919 februárjában, amikor a kommunisták letartóztatásával egyidőben a koalíciós kormány — hogy a jobbról támadókkal szemben is védekezhessen — kiadta az internálásról szóló rendeletet, az ellenforradalmárok egy része már nem érezte magát biztonságban az országban. A MOVE-t Böhm Vilmos hadügyminiszter az 1919. február 18-i minisztertanácsi ülés felhatalmazása alapján¹⁰ 22-én feloszlatta. Elnöke, Gömbös Gyula, joggal félt attól, hogy őt is internálják, ezért Takács-Tolvay Józsefnek, a bécsi közös hadügyminisztériumot felszámoló bizottság vezetőjének diplomata kupéjában átszökött Bécsbe. Bethlen István megbízta Gömböst, hogy készítse elő a talajt számukra Ausztriában arra az esetre, ha a forradalmi fejlődés következtében el kellene hagyniuk Magyarországot, s ehhez Bécsbe kérje Schönborn-Buchheim Károly gróf támogatását.

Gömbös Schönborn segítségével még március 21-e előtt érintkezésbe lépett az antantmissziókkal és a semleges államok képviselőivel. A volt ellenséges hatalmakat informálta „a vörös veszélyről”, és azt kérte tőlük, hogy „akár Ausztriában, akár a jugoszlávok vagy csehek által megszállt területeken engedjék meg a magyar menekültekből és az ottani magyar lakosságból megfelelő katonai egységek megszervezését. Támogassanak bennünket — esedezett Gömbös — elsősorban azáltal, hogy az olasz hadifoglyainkat rendelkezésünkre bocsátják¹¹ és azáltal, hogy fegyvereket szállítsanak az ellenforradalmi alakulatok számára.”¹² Több alkalommal fordultak hasonló kéréssel az antanthatalmak megbízottaihoz és a környező országok kormányaihoz, de nem sok eredménnyel.

Az antant-imperialisták természetes ellenségei voltak minden forradalmi mozgalomnak. E nyilvánvaló tényre alapozták a magyar ellenforradalmá-

⁷ PALLAVIVCINI GYÖRGY: *Ellenforradalmi emlékek*. Új Magyar Szemle, 1920. 1. sz. 46. o.

⁸ TH. CUNINGHAME: *Between the war* . . . 423. o.

⁹ TORMAY CÉCILE: *Bujdosó könyv*. 1. köt. Pallas, Bp. 1921, 257—258. o.

¹⁰ OL MT jkv. 1919. febr. 18. 13. pont.

¹¹ KOZMA MIKLÓS is említi (i. m. 127. o.) a tervet, amelyet Bethlen is támogatott. Tárgyaltak az olaszokkal, de eredményt nem értek el.

¹² GÖMBÖS GYULA: *Egy magyar vezérkari tiszt bíráló feljegyzései a forradalomról és ellenforradalomról*. Budapesti Hírlapi ny. Bp. 1920, 32. o.

rok reményeiket, hogy volt háborús ellenségeik támogatják terveiket. A nyugati hatalmaknak azonban számolniuk kellett saját tömegeik forradalmiságával, ezért nyíltan és hivatalosan nem adhattak segítséget más országok népeinek elnyomásához. Különösen olyan politikusoknak nem nyújthattak támogatást, akik a háború idején mindvégig a németek mellett álltak. 1918 végén és 1919 első felében, amikor még nem osztották fel a háborús koncot, amikor még nem alakult ki az új befolyási szféra, a győztes hatalmak között sok volt a nyílt vagy lappangó ellentét, s ezek az ellentétek is befolyásolták őket abban, hogy mikor és milyen módon állnak valamelyik kis ország mellé.

Magyarország esetében még más tényező is szerepet játszott. A „tör-ténelmi Magyarország” elnyomott népei az antantnak, mint háborús szövetségesnek segítségével, a háború befejeztével nyerték el nemzeti önállóságukat. Hogyan támogathatták volna azokat a nagybirtokosokat és nagytőkéseket, akik a felszabadult nemzeteket mindeddig kizsákmányolták, rabságban tartották? A nyugati szövetségesek a Szovjet-Oroszország elleni intervencióis terveikben szerepet szántak az új nemzeti államoknak, s már csak ezért is inkább nekik kedveztek és nem a forradalmasodó Magyarországnak. A nagyhatalmak a „közös ügy” érdekében legfeljebb azt engedhették meg, hogy megbízottaik titokban tanácsokat adjanak a magyar ellenforradalmároknak. Az együttműködés más formáiról alig lehetett szó. Természetesen az antant a maga módján „békés eszközökkel”, gazdasági blokáddal és azzal, hogy hallgatólag tűrte és támogatta a környező országok Magyarország elleni katonai támadását — a forradalom elfojtására törekedett.

Irreális volt tehát az ellenforradalmároknak az a kérése, hogy bocsássák rendelkezésükre az olaszországi hadifoglyokat, hogy toborozhassanak a felszabadult nemzeti államok területén, és még fegyvert is kapjanak. Hiszen semmi biztosíték sem volt arra, hogy a fegyvereket csak a forradalom ellen fordítják, és nem használják fel a környező fiatal államok újbóli leigázására is.

Sikeresebb volt Gömbösnek az a próbálkozása, hogy a sajtó útján megindítsa az ellenforradalmi uszítást a forradalmi Magyarország ellen. Szmrecsányi György Bécsben összehozta Gömböst Funderrel, a keresztényszocialisták lapjának, a Reichspostnak a főszerkesztőjével. Gömbös a volt pozsonyi 13. honvédgyalozezred Magyaróvárra helyezett ellenforradalmár tisztjei, a Grüneberg lovastiszti szakasz közvetítésével állandóan kapott híreket Bethlentől, Kozma Miklóstól és néhány tiszttársától.¹³ Ezeket az értesítéseket felhasználva, Gömbös cikkeket írt, amelyeket a Reichspost szívesen közölt. Funder segítette Gömböst a Bécsi Magyar Futár című lap megindításában is.¹⁴

A Bécsi Magyar Futár első száma 1919. március 22-én jelent meg, amikor

¹³ Uo. 33. o. A magyaróvári 13. honvédgyalozezred tisztjeinek ellenforradalmi tevékenységét részletesen ismerteti KONCSEK LÁSZLÓ: *A rennigassei összeesküvés*. Kossuth, Bp. 1959, 17–21. o.

¹⁴ GÖMBÖS Gy. i. m. 33. o. A Reichspostnál az ellenforradalmároknak még azt is megengedték, hogy a Tanácsköztársaság elleni lázadásra felszólító röplapokat ki nyomassanak. ÖSA NPA Fasc. 881. LU I/9. 5566/4. Schober jelentése.

a Magyarországi Tanácsköztársaság létrejöttéről a szerkesztőnek még nem volt tudomása. A március 26-án megjelent második szám már a Tanácsköztársasággal foglalkozott. Az antant rövidlátó politikájának és a magyar politikusok „haszontalanságának” tulajdonította a bekövetkezett fordulatot.¹⁵ A lapnak összesen öt száma jelent meg.¹⁶ A Volkswehr 41. zászlóaljának kommunista katonái nem túrték tovább a magyar proletárhatalom elleni lázítást, és április 14-én felforgatták a szerkesztőséget. Az ott talált, Magyaróvárról átszökött főhadnagyot pedig — az ún. Grüneberg-különítmény tagját¹⁷ — magukkal vitték, és egy napig kaszárnájukban fogva tartották.¹⁸ A Volkswehrtől megfélemlített magyar urak lemondtak a lap további szerkesztéséről, annál is inkább, mert legfőbb céljukat, azt, hogy a proletárhatalom területére eljuttatva a lapot, zavart keltsenek, nem érték el. A Tanácsköztársaság szervei gyorsan észrevették a reakciós sajtótermék beszivárgását, és értesítették erről a Belügyi Népbiztosságot,¹⁹ amely azonnal nyomozást indított és megfelelő intézkedéseket tett.

Időközben, március 21-e után, tetemesen megnövekedett a Bécsbe emigrált arisztokraták, katonatisztek és burzsoá politikusok száma, akik elhagyták az országot, mert félték a hatalomra jutott proletariátus jogos haragjától. Úgy gondolták, Ausztriában szabadon szervezkedhetnek, és a Nyugattól várt segítséget is könnyebben megszerezhetik a bécsi antant-missziókkal való közvetlen kapcsolat révén.

2. ELLENFORRADALMI SZERVEZKEDÉS A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJÉN

Az emigráns magyar ellenforradalmárok egy része arisztokrata, régi politikus volt. Már a Monarchia idején szerepet játszottak a közéletben, s vagy ezért, vagy előkelő családjuk révén kapcsolatban álltak az osztrák polgári vezető körökkel, azok bizalmát élvezték. Ide tartozott többek között a Károlyi-kormány első belügyminisztere, a függetlenségi párt jobbszárnyán álló Batthyány Tivadar, valamint Bethlen István, aki 1919. február 19-én megalapította a Nemzeti Egység Pártját, továbbá Gratz Gusztáv, Pallavicini György és Sigray Antal legitimista nagybirtokosok, a klerikális néppárti Zichyek és a Svájcból egy időre Bécsbe költözött legitimista Andrassy Gyula.²⁰ Az emigránsok másik része többségében katonatisztekkel állt, de volt közöttük főispán, jegyző és más, egzisztenciáját veszített ellenforradalmár is. Utóbbiak általában pénz és támogatás nélkül lézengtek az osztrák fővárosban, és minden kalandorceseletedre kaphatók voltak, esakhogy minél előbb megdöntsék a gyűlölt népuralmat. Ezek közé tartozott Pozsony

¹⁵ *Magyarország bolsevista kormánya Leninnel szövetséget* című cikk.

¹⁶ A további három: ápr. 2-án, 8-án és 13-án.

¹⁷ PI Archívum 614. f. 1/1920—3694. Grüneberg több társával 1919. ápr. 6-án szökött át.

¹⁸ ÖSA Abt. VA BI 22/NŐ 5066. 13900/1919. ápr. 15. Schober jelentése.

¹⁹ PI Archívum 603. f. 1/70.; GYÁL Mosonmagyaróvári direktórium. 740/1919.; PI Archívum 604. f. 2. cs. 5077.; Uo. 614. f. 1920—5191. 3—4. l.; Uo. 614. f. 1/1919—10303.

²⁰ Schober egy május 25-i jelentésében jellemzi az emigránsok vezető politikusainak különböző csoportjait és célkitűzéseit. ÖSA NPA Fasc. 881. LU I/9. 4183/4.

megye volt főispán kormánybiztosa Szmrecsányi György, Gömbös Gyula, Hefty Richard, Crouy Péter, Kerecseny János és még számos, a Tanácsköztársaság idején átszökött tiszt. Velük tartott Pallavicini és Sigray, akik a tisztek révén szervezhető akciókkal előbb reméltek eredményt elérni, mint az antanttal folytatott tárgyalások útján. Szmrecsányiék riválisuknak tekintették Bethlenéket, és arra számítottak, hogyha akciókkal sikerül megelőzni őket, magasabb pozíciókhoz juthatnak a proletárhatalom romjain épülő új rendszerben. Feltűnő viselkedésük, kalandor kísérleteik ellenszenvet váltottak ki Bécs város tömegeiben, és bizalmatlanságot keltek az osztrák vezető körökben is. A reakció és a klérus viszont támogatta tevékenységüket.

Voltak olyan ellenforradalmárok is Bécsben, akik a Tanácsköztársaság kenyerét ették, amíg le nem lepleződtek. A követség és a likvidáló volt közös hadügyminisztérium alkalmazottai közül többen aknamunkát folytattak a magyar proletárhatalom ellen,²¹ s ehhez megnyertek osztrák hivatalos köröket is.

Az említett fontosabb csoportokon kívül az ellenforradalmárok legkülönbözőbb rétegeinek adott menedéket Ausztria. A rendházak gyűjtőhelyei voltak a magyar papoknak,²² a jobboldali újságírók minden árnyalata Bécsben várta a „fordulat” bekövetkezését,²³ és odamenekült a pénzarisztokrácia és a burzsoázia számos, a proletariátus hatalmától rettegő tagja is. Az utóbbiak többsége passzívan várta „a régi szép idők” visszatértét, legfeljebb csak közvetve támogatta az ellenforradalmárok akcióit.

A magyar határon a részben régi rendőr- és csendőrtisztek vezetése alatt álló kordonőrség szívesen segítette az ellenforradalmárok szökését, értékeik átsempészését, amit számos irat bizonyít. A Vörös Őrség királyhidai parancsnoka, Petersen János rendőrfőfelügyelő megállapodott az osztrák határrendőrség vezetőjével, gróf Hartiggal, hogy az „mindenkit, aki politikai menekült, illetve akinek politikai megbízhatóságáért szavatolok, bebocsát”. Így mehetett át Ausztriába számos körözött ellenforradalmár, arisztokrata, katonatiszt, így közlekedhetett szabadon a bécsi emigráció.

²¹ Az ellenforradalmár Hajós Jenő, aki 1919. máj. 2-ig a bécsi magyar követségen dolgozott, megírta, hogy a követség útlevélosztályának és Bérczynek (szintén ellenforradalmár és követségi alkalmazott) külön-külön úton összeköttetése volt a wieni rendőrséggel. „... működésünk lassanként több osztrák államférfiúval és magasrangú hivatalnokkal hozott össze, akik nyíltan vagy titokban dolgoztak az ellen, hogy a kommunizmus Ausztriában is megvesse a lábát!” PI Archívum 677. f. 3/31.

²² BERNHARD ZSIGMOND S. J.: *Egy jezsuita emlékei a kommunizmus idejéből*. Korda, Bp. 1919. 105. o.

²³ GÖNDÖR FERENC: *Vallomások könyve*. Szerző, Wien 1922. 132. o. Bécsbe ment többek között Egyed Zoltán, aki az ellenforradalmárok szolgálatába szegődött. Ennek köszönhető 1920-ban, amikor feljelentése ment ellene, hogy Váry Albert államügyész igazolta „megbízhatóságát” (FL Budapesti kir. ügyészség. IV/13/4781/1919.); ott volt Orbók Attila, akinek cikkei a Reichspostban jelentek meg; a magát korábban baloldali szociáldemokratának valló Strasser József, aki Bethlen István sajtófőnöke lett; nagy összeget vett fel az ABC-től (OL PM Kállay Tibor miniszter iratai. 2. cs. 14. d. Bécsi pénzek. Továbbiakban: Kállay iratai); és július végén a néhány napig Bécsben megjelenő, ellenforradalmi Pester Lloydot szerkesztette Vészi Józseffel együtt. GÖNDÖR F. i. m. 137. o.; VÖRNLE JÁNOS: *A bécsi magyar komité munkássága*. Megjelent: *A bolsevizmus Magyarországon*. c. kötetben 805. o.

rások futárszolgáata.²⁴ Az ugyancsak Királyhidára beosztott Fömel Károly főfelügyelő 1919 augusztusában elismerést kapott az ellenforradalmárok átszökéséhez nyújtott segítségével.²⁵ A Tanácsköztársaság idején érkezett számos jelentés bizonyítja a határórség megbízhatatlanságát, és fényt vet azokra a módszerekre, amelyekkel a munkáshatalom ellenségeit támogatták.²⁶ Egyes antanttisztok levelek közvetítésével, átcsempészésével segítették az ellenforradalmárok aknamunkáját.²⁷

A magyar arisztokraták otthon voltak a régi Monarchia fővárosában. Az osztrák arisztokraták, a Tanácsköztársaság nyílt ellenségei, szívesen látták őket. A bécsi angol misszió vezetője, Cuninghame is állandóan kapcsolatban állt velük, mert Anglia benemavatkozási politikájának megfelelően, hogy a magyar ellenforradalom döntse meg a proletárdiktatúrát, és ezzel elfojtsa a forradalom lángját Európában. A magyar urak azonban páholyból szerették volna nézni az eseményeket, saját bőrüket nem akarták vásárra vinni, tömegek pedig nem álltak mögöttük. A márciusban még Svájcban tartózkodó Andrássy Gyula már 27-én eljuttatta javaslatát Párizsba, az antantdiplomatakhöz, kérve: „lépjen fel az antant saját katonai erejével a bolsevizmus ellen, mely Magyarországgal megelekedni nem akar, hanem szövetségben az orosz bolsevizmussal, a Nyugatot is veszélyezteti.”²⁸ Javaslatában azonban soha nem került a békekonferencia napirendjére. Nem járt sikerrel Bethlen próbálkozása sem, aki Bécsben a francia misszió vezetőjéhez, Allizéhez fordult, első alkalommal április 5-én, de azután még többször is, javasolta, hogy az antant fegyveres erővel pusztítsa el a bolsevizmus fészket Európában, azonban: „Minden kérés süket fülekre talált.”²⁹ Pallavicini 1920-ban ezért írt keserűen a négy nagyhatalomról. Nem nevezte meg az országokat, de a szövegből könnyen megállapítható, melyekre céloz. Az egyik hatalom már 1919-ben kapcsolatot keresett Magyarországgal — írja Olaszországra utalva —, hogy a népbiztosokkal üzletet kössenek. A másik hatalom — nyilvánvalóan az Egyesült Államok — képviselői főleg professzorok voltak, egy részük a bolsevizmus bámulója volt, de más részük őszintén kereste az „igazságot”. A harmadik mutatta a legnagyobb megértést és jóindulatot — ez Anglia —, de eredménnyel jóformán sohasem járt. A negyedik viszont — a jellemzésből Franciaországra következtet-

²⁴ Petersennek ezt a vallomását Sándor László ny. rendőrfőkapitány igazolta. PI Archívum 638. f. 1/1919-IV-13-3550.

²⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 16. cs. 4619/1919. korm.

²⁶ Uo. 12. cs. 2868/1919.; SZÁL Vörösör ker. 30. cs. 337/1919.; PI Archívum 601. f. 3. cs.; SZÁL IV. Vörösör ker. 179/1919.; PI Archívum 606. f. 2/242., 8/46.; Uo. 603. f. 4. cs. 2. öe. 50. l.; Többek szökését ismerteti DEME LÁSZLÓ és KELETI JÓZSEF: *Az ellenforradalom Vas vármegyében és Szombathelyen*. Martineum, Szombathely 1920, 70., 124-126. o. Az ÖSA anyagaiban is található ilyen tartalmú rendőri jelentések.

²⁷ PI Archívum 606. f. 1919./I.; G. ROMANELLI i. m. A missziók tagjai az arisztokraták értékeinek mentését is vállalták. A. KAAS-F. LAZAROVICS i. m. 205. o.; E. A. BARTLETT i. m. 104-107. o.

²⁸ PI Archívum 677. f. 3/31. Andrássy Gyula kézírata.; ANDRÁSSY GYULA: *A Tanácskormány külpolitikája. A bolsevizmus Magyarországon* c. kötetben. 109. o.; ANDRÁSSY GYULA: *Diplomácia és világháború*. 2. kiad. Légrády, Bp. 1921, 241. o.

²⁹ VÖRNLE J. i. m. 793-794. o.

hetünk — „kezdettől fogva a legnagyobb ellenszenvvel és gyűlölettel viseltetett velünk szemben”.³⁰

Az arisztokraták, hogy „demokratikus” törekvéseiket dokumentálják, Garami útján is próbálták megnyerni az antantot. Amikor Garami elhagyta Magyarországot, útban Svájc felé, néhány napot Bécsben töltött. Ott Bethlen megbízásából Gratz Gusztáv vette fel a kapcsolatot „a magyar szociáldemokrácia jobbszárnyának képviselőjével”, aki hajlandó volt bizonyos feltételekkel vállalni a kormányalakítást. Összehozták Garamit az antant képviselőivel, de az ő tárgyalásuk is eredménytelen maradt,³¹ mert az antant a koalíciós kormány gondolatával egyetértett ugyan, de ennek érdekében sem vállalkozott nyílt, fegyveres beavatkozásra. Nem volt más hátra, egyedül kellett megpróbálniuk valamit. Bethlen összeköttetései révén elérte, hogy nyilatkozatait a Temps és a Chicago Tribune közölje, egyes közlemények a nemzetközi sajtóirodák útján eljutottak a német, a svájci, a skandináv sajtóba.³² Kapcsolatot tartottak a hazai ellenforradalmárokkal, főként Perényi Zsigmonddal, és informálták egymást.³³ Budapest és Bécs között a levélforgalmat, a hírközlést főként a határmentéről Bécsbe átszökő tisztek útján bonyolították le. Egy időben Orsich grófnő is vállalt ilyen szerepet.³⁴ Később rendszeres összeköttetést építettek ki a Vörös Hadseregben szolgáló ellenforradalmár tisztek útján, különösen Szombathellyel és Sopronnal.³⁵

Ha a magyar reakció tevékenysége nem összeesküvés jellegű, ha képes lett volna önálló cselekvésre, az antant — fenntartásai ellenére is — kétségtelenül több segítségben részesíti. A nyugati hatalmak azonban, látva a magyar reakció erőtlenségét, tehetetlenségét, felismerve hogy nincs tömegbázisa, kockázatosnak tartották a támogatást. Így az ellenforradalmárok nem sok hasznát vették a bécsi antantmissziókkal való kapcsolatuknak. Maguk is ráébredtek, hogy szervezettebben kell dolgozniuk, ezért Bethlen vezetésével április 12-én megalakították az Antibolsevista Comitét (ABC), hogy az arisztokrata politikusok és a katonatisztek együttműködését, a központi irányítást biztosítsák. Schönborn-Buchheim gróf felajánlotta a szervezet céljaira a Rennwegen álló palotáját,³⁶ ez lett az összeesküvők székháza.

A megalakult szervezethez pénz is kellett. Az arisztokraták nem szenvedtek semmiben sem hiányt, jól éltek Bécs előkelő szállodáiban, a Sacherben, a Bristolban, az Imperialban, de az átszökött tisztek legtöbbször üres zsebbel érkezett. A tervüket, hogy hadsereget szerveznek a magyar Tanácsköztársaság ellen, nem valósíthatták meg pénz nélkül. A magyar arisztokraták sajátjukból nem akartak áldozni, tehát kölcsönért folyamodtak.

³⁰ PALLAVICINI GY. i. cikk 58—59. o.

³¹ VÖRNLE J. i. m. 794. o.; GARAMI E. i. m. 133. o.; GRATZ G. i. m. 191. o.

³² VÖRNLE J. i. m. 805. o.; A Manchester Guardian című angol lapnak 25 000 frankot adtak propaganda célokra. OL PM Kállay iratai.

³³ A. KAAS—F. LAZAROVICS i. m. 220. o.

³⁴ GÖMBÖS GY. i. m. 43. o.; KOZMA M. i. m. 137. o.

³⁵ DEME L.—KELETI J. i. m. 138—139. o.

³⁶ KONSEK L. könyvében téves az a megállapítás, hogy Schönborn palotája a Rengasse 4. sz. alatt volt. Itt a Wenckheim palota állt, míg Schönborné a Rennweg 4. sz. alatt.

Bethlen — akit Batthyány Tivadar „Magyarország egyik legkiválóbb, de egyúttal legszélsőségesebb reakcionárius államférfijának” nevezett³⁷ — áprilisban, a román támadás idején az ABC nevében memorandumot intézett a párizsi békekonferencia legfőbb tanácsához és a Bukarestben székelő francia parancsnokhoz, Berthelot tábornokhoz a következő kéréssel: a románok ne lépják át a Tiszát;³⁸ Budapestet antant csapatok szállják meg; segítsék az ABC-t, hogy 20-30 milliós kölcsönt kaphasson haderő szervezésére. Ha pénzt kapnak, 8-10 nap alatt felállítják a nemzeti hadsereget, amely megszállja a Dunántúlt, s így megakadályozná a bolsevisták menekülését. A memorandum ígéri, hogy szocialisták által is támogatott polgári kormányt hoznak létre, amelyben Garami is részt venne. Garami Svájcból táviratozott, hogy elfogadja a tervet, s egyben kérte hogy a március 20-a előtti demarkációs vonalat biztosítsák, mert Károlyi és Kun visszautasította a Vix-jegyzéket, így az új kormányt hazaárulónak minősítenék, ha azt elfogadná.³⁹

Pénzügyi támogatásért azért fordultak az antanthoz, mert amint Gratz írta, az egyik ismert bankház (Rotschildról van szó) — ahová Ullmann Adolffal és Egry Auréllal együtt mentek tárgyalni — csak abban az esetben lett volna hajlandó kölcsönt folyósítani, ha az antant elismeri az ABC-t. Gratz hiába kereste fel ez ügyben Allizét, nem ért el eredményt. Ezután más alapon tárgyaltak: a magyar nagybirtokosok készpénzfizetői kezességet ígértek, de Rotschild ebben az esetben sem akart ötmilliónál többet adni. Így is húzódott a pénz folyósítása, Gratz szerint azért, mert a proletárdiktatúra bukását az osztrák pénzügyi körök szívesen látták volna ugyan, de félték saját forradalmi munkásosztályuktól, s ezért nem mertek egy kommunistaellenes akciót támogatni.⁴⁰ Valóban, az osztrák forradalmi munkások és a Volkswehr kommunista tagjai éber szemmel, ellenségesen figyelték a magyar emigráció tevékenységét, s nemegyszer (mint a Bécsi Magyar Futár esetében) fel is léptek ellene. Az ellenforradalmárok azzal is megkönnyítették a terveikbe beavatkozni szándékozó munkások helyzetét, hogy sokat fecsegtek a kávéházi asztalok mellett. De ebben az esetben a kölcsönnek más akadálya is volt. Rotschild azt kérte, hogy a magyar arisztokraták ausztriai birtokaikat is kössék le biztosítékkul, de utóbbiak erre nem voltak hajlandók.

A nehézségek láttán az ellenforradalmárok más utat is kerestek a Rotschild-bankház megnyerésére. Boroviczény kapcsolatban állt Cuninghame-mel, őt kérte, hogy segítsen. Az angol misszió vezetője igen kedvelte Boroviczényt, közbenjárt Rotschildnál.⁴¹ Ezenkívül felkérték Ashmead-Bartlett angol újságírót, a Daily Telegraph kommunistaellenes tudósítóját, hogy

³⁷ BATTHYÁNY TIVADAR: *Beszámolóm*. II. köt. Szerző, Bp. 1921, 276. o.

³⁸ E kérésükről Gratz könyvében utólag ezt írta: „Ha már Budapest román megszállásának meg kellett történnie, jobb lett volna, ha az májusban és nem augusztusban megy végbe.” GRATZ GUSZTÁV: *A forradalmak kora. Magyarország története 1918—1920*. Magyar Szemle Társaság, Bp. 1935, 174. o.

³⁹ GRATZ G. 195—196. o.; VÖRNLE J. i. m. 796—799. o.

⁴⁰ GRATZ G.: *A forradalom kora*. 196. o. VÖRNLE J. (i. m. 800. o.) is azt írja: „... félttek a bécsi munkás- és katonatanácsoktól, melyek az ellenforradalmi akció finanszírozását nem tűrték, illetve megbosszulták volna”.

⁴¹ TH. CUNINGHAME: *Dusty Measure*. 333. o.

legyen segítségükre a pénz megszerzésében. Bartlett vállalkozott a feladatra, nem önzetlenül, hanem 10 százalék jutalékért, amit a Batthyány, Bethlen, Pallavicini, Sigray, Szmrecsányi és Teleki aláírásával ellátott levél bizonyít.⁴² Bartlett a keresztényszocialista pénzügyminisztert, Schumpetert kereste fel, aki támogatást ígért.⁴³

Másnap, május 2-án Boroviczény elmondta Bartlettnek, hogy Rotschild hajlandó kölcsönt adni olyan módon, hogy a pénzt osztrák bankoknak folyósítja, amelyek jótállnak az összegért, de betáblázhatnák a kölcsönt olyan nagy osztrák és magyar birtokokra is, mint amilyenek Schönborné és Pallavicinié. Bartlett azonnal elment Karpeles bécsi bankárhoz, hogy ebbe a tranzakcióba bevonja. Karpeles hajlandó volt egymilliót adni. Bartlett mindjárt jelentette Cuninghame-nek az új mozzanatokat, aki azt tanácsolta, hogy nem kell semmit elsietni, elő kell teremteni a pénzt, és azután nyugodtan várni a fejleményeket.⁴⁴

Cuninghame már értesült a Tanácsköztársaság súlyos helyzetéről, a román királyi csapatok támadásának eredményéről, s ezért intette várakozásra az ellenforradalmárokat. Bizonyosra vette a proletárhatalom összeomlását az ellenforradalmárok beavatkozása nélkül is.

Május másodikán délben illusztris társaság ebédelte együtt a Sacherben. Pallavicini, Sigray, Bartlett és Schumpeter — annak az osztrák kormánynak a pénzügyminisztere, amely elismerte a Magyarországi Tanácsköztársaságot. Schumpeter megígérte, minden rendelkezésére álló eszközzel segít a pénz megszerzésében. E tárgyalások közben Cuninghame is megérkezett a Sacherbe és csodálkozott, hogy Schumpeter ott van⁴⁵ — írja Bartlett —, de arról egy szót sem ejt, hogy Cuninghame jelenlétén bárki is csodálkozott volna.

Rotschild ilyen előkelő támogatók ellenére is további nehézségeket támasztott. Boroviczény aznap délután kétszer is tárgyalt vele, míg végül a bankár úgy nyilatkozott, ha Karpeles és Schönborn gróf is adnak egy-egy milliót, ő is ad ugyanannyit. Éppen a tárgyalás végén tartottak amikor, megjelent Schumpeter titkára, és közölte, hogy nincs szükség kölcsönre, mert már másutt sikerült felvenniük.⁴⁶

3. A BÉCSI MAGYAR KÖVETSÉG KIRABLÁSA

Schumpeter üzenete azt jelentette, hogy sikerült a magyar követségről elrabolni a Tanácsköztársaság ott elhelyezett pénzét. Az ellenforradalmároknak ez az akciója közismert, mégis érdemes részleteit vázolni.

⁴² BATTHYÁNY T. i. m. II. köt. 304. o. 1925. októberében Calice budapesti osztrák követ jelentette: Friedrich úgy tájékoztatta, hogy Bartlettnek adott 13 millió koronáról nem volt nyugta, de ilyen összegről Cuninghame aláírásával szerepelt egy nyugta. Ezt az összeget Cuninghame azért kapta, mert megakadályozta, hogy az antant a Tanácsköztársaságot elismerje. ÖSA NPA Fasc. 882. LU 1/30.

⁴³ E. A. BARTLETT i. m. 159—160. o. Bartlett szerint Schumpeter úgy nyilatkozott, szívesen adna kölcsönt az ellenforradalmároknak az állampénztárból, ha a parlamentnek nem kellene elszámolnia. Rotschildnak azt üzenté: kivehet a bankból 10 milliót az államkincstár megkérdezése nélkül.

⁴⁴ Uo. 161. o.

⁴⁵ Uo. 162. o.

⁴⁶ Uo. 163—164. o.

A rablás főszereplője Hajós Jenő volt, a bécsi magyar követség titkára, akit még Károlyi Mihály nevezett ki,⁴⁷ de március 21-e után is állomáshelyén maradt. Hajós rövid időn belül gyanússá vált,⁴⁸ ezért a Külügyi Népbiztosság április 26-án visszahívta. Hajós nem tett eleget a parancsnak, hanem betegségére hivatkozva Bécsben maradt.⁴⁹ Tudomást szerzett arról, hogy a tanácskormány nagyobb pénzüsszeget küldött a követségre. Magurányi Sándorral, a követség segédhivatali főigazgatójával — aki egyben pénztárnok is volt — elhatározták, hogy megszerzik a pénzt az ellenforradalom céljaira. Május 1-re Bolgár Elek követ és Fenyő Andor gazdasági meghatalmazott Budapestre utazott, visszaérkezésüket 2-ára várták. Távollétükben akarták tervüket végrehajtani.

Hajós már előre gondoskodott a pénz biztonságba helyezéséről. Perl osztrák sajtófőnök útján kapcsolatot talált Schumpeter pénzügyminiszterhez és Schober rendőrfőnökhöz. A Schumpeter lakásán lefolytatott megbeszélésen a két osztrák államférfi helyeselte Hajós tervét és támogatást ígért. Schumpeter azonnal telefonutasítást adott, hogy „a határon — tekintet nélkül a diplomáciai szokásokra — ezután minden utast és minden csomagot a legszigorúbban át kell vizsgálni”. Ezzel lehetővé tette a visszatérő követek feltartóztatását, s a rablás végrehajtói időt nyertek. Schumpeter ígéretet tett még arra is, ha sikerül a pénzhez hozzájutni és a Tanácsköztársaság lépéseket tenne visszaszerzésére, akkor a pénzügyminisztérium lefoglalja, nehogy újból a proletárállam birtokába kerüljön.⁵⁰ Schober is messzemenő támogatást ígért, és ezzel nemcsak meggyőződése szerint cselekedett, hanem „adósságot” is törlesztett a magyar reakcióval szemben. 1917-ben ugyanis Windischgraetz Lajos herceg, magyar élelmezésügyi miniszter bőkezűen gondoskodott a bécsi rendőrségről, úgy ellátta zsírral, liszttel, hússal, hogy tartalékot gyűjthettek. 1918—1919-ben, amikor egész Ausztria éhezett, Schober emberei sem láttak hiányt. Ez döntő szerepet játszott a rendőrség „jó szellemének” fenntartásában, és biztosította Schober tekintélyét, beosztottjainak engedelmségét.⁵¹

Schumpeter és Schober arra kérte Hajóst, hogy a pénz őrzését olyan bizottságra bízják, amelyben minden jobboldali magyar párt képviselve van, és amelynek Batthyány Tivadar is tagja. Az osztrák reakciók bíztak Batthyányban, akit jól ismertek még abból az időből, amikor a király személye körüli miniszter volt.

Hajós valóban elment Batthyányhoz, aki először más úton próbálkozott a pénz megszerzésével: beszélt a vele egy szállodában lakó Segré tábor-

⁴⁷ PI Archívum 601. f. 3. cs.; Mittagspost, 1919. máj. 6.

⁴⁸ Hajós április közepén Budapestre ment. Vele utazott Herzberg, a bécsi Depositen-Bank igazgatója és Arthur Rundt német újságíró. Hajós közbenjárására Kun Béla interjút adott nekik. Ezek után a Frankfurter Zeitungban és más német lapokban a Tanácsköztársaságot támadó, éles hangú cikkek jelentek meg Hajós védenecinek aláírásával. PI Archívum 677. f. 3/31.

⁴⁹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 10. cs. 2326/1919.

⁵⁰ KERESZÉNY JÁNOS: *A vörös 140 millió ... A bécsi nagy kaland*. Stádium, Bp. 1941. 19—20. o.

⁵¹ Schober ezt 1925-ben mondta el Ambrózy követnek, aki a külügyminiszterhez küldött jelentésében beszámolt erről, majd 1930-ban újból megemlítette. PI Archívum Küm. Res. pol. 236—1925. és OL Küm. 130. Res. pol. 20—1930.

okkal, az olasz katonai misszió vezetőjével és kérte őt, hogy az antant foglalja le a pénzt. Ilyen ügyeket az antant természetesen nem vállalt. Batthyány ezután Hajóssal együtt elment egy „osztrák előkelőséghez”, akitől ugyanezt kérte, de a vele folytatott tanácskozásról Batthyány mélyen hallgatott.⁵²

E sikertelen próbálkozások után Batthyány hozzájárult, hogy Hajósék betörjenek a követek magánlakásába és elrabolják a pénzt. Hajóst egy bécsi keresztényszocialista lakatos tanította a betörés mesterségére, de mégsem sikerült minden ajtót felnyitnia. Május 2-án reggel Magurányival más úton próbálták céljukat elérni. A követek új szolgája, egy volt urasági inas, akit 10 000 korona és biztos elhelyezés ígéretével megvesztegettek, beengedte őket Fenyő Andor szobájába. Két táskát találtak a ruhásszekrényben, de csak az egyiket sikerült felnyitniuk. Ebben 10 000 koronásokban több mint 100 millió volt. A táskák elszállításában és a további munkában Magurányi már nem vett részt. Hajós osztrák barátja és a követség egyik altisztje segítségével a két táskát autóval egy Bécs környéki villába vitte. Az osztrák barát, hogy a gyanút magára terelje, a villából két hasonló külsejű kofferrel autóján Grác felé indult. Hajós pedig délután többszöri kocsiváltással vitte el a pénzzel telt táskákat Déry Frigyes kereskedelmi tanácsos, műgyűjtő Mariahilferstrasse 82. sz. alatti lakására.⁵³

Hajós jelentette Batthyánynak, hogy a pénzt biztonságba helyezték, aki azonnal közölte Szmrecsányival a jó hírt. A Sacher Szállodában Szmrecsányi, Sigray, Pallavicini, Boroviczeny és Bartlett pezsgővel ünnepelte meg a sikert, majd tanácskozássra ültek össze. Mindenképpen meg akarták akadályozni, hogy a követek visszaérkezésük után azonnal nyomozást indíttathassanak a pénz után. Ezért elhatározták, hogy a magyar tiszték megszállják a követséget és elfogják a visszatérő követeket. Batthyány helytelenítette a feltűnést keltő akciót, mert veszélyezteti a megszerzett pénzt. Hajós is így vélekedett. Délután 6 órakor 40–50 magyar tiszt — az osztrák rendőrök szeme láttára — Szmrecsányiék határozata alapján mégis behatolt a követségre. Később a „vezérkar” a Sacherből a követségre küldte Bartlettet Boroviczeny, Pálffy-Daun József és Takács-Tolvay József kíséretében.⁵⁴ Feladatuk az volt, hogy gondoskodjanak a követek „letar-

⁵² BATHYÁNY T. i. m. II. köt. 296—298. o. A diplomáciai életben jártas Hajós is diszkrét. Schumpeterről „Arnold” álnéven ír. Támogatóiknak név nélkül ugyan, de széles körét említi: „Ezen munkánkban óriási segítségünkre volt az osztrák előkelő társaságnak, az osztrák papságnak és az osztrák hivatali karnak néhány tagja . . .” PI Archívum 677. f. 3/31. Kerecseny viszont nyíltan megírja a vezetők nevét is. A továbbiakban a követség kirablásával kapcsolatos események leírása az eddig felsorolt anyagokon kívül a következő forrásokon alapul: PI Archívum 614. f. 1/1920—9389. Boroviczeny Aladár tanukihallgatási jegyzőkönyve.; ŐSA NPA Fasc. 881. LU I/9. 1420., 3526.; 3658., 3714., 4182., 4189., 4271., 4418., 4474., 6106/4. 1919. máj. 3. — szept. 1.; Uo. Abt. VA BI 22/NŐ 5066. 16135., 17744., 18930/1919. máj. 4.—23. E. A. BARTLETT i. m.; KERECSENY JÁNOS: *A magyar Dreyfus-pör. Hová lett a Bankgassei 140 millió?* Pápa, Főiskolai kny., Bp. 1925.

⁵³ A Reggeli Újságban, Batthyány halála alkalmával 1931. febr. 3-án megjelent nekrológ szerint „A bankgasse-i milliókat Hajós Jenő követségi titkár az ő [Batthyány] erkölcsi felelőssége mellett helyezte letétbe Déry Frigyesnél”.

⁵⁴ Takács-Tolvay csak akkor kapcsolódott be a pucosba, amikor a pénz már nem volt a követségen. Egyes írások (A. KAAS—F. LAZAROVICS i. m.; *Bolsevizmus Magyar-*

tóztatásáról”, és tudják meg Hajóstól, hol rejtette el a pénzt, hozzák e onnan és adják át Szmracsányiéknek.

Hajós nem bízott az ellenforradalmárok e kalandor csoportjában. Megvetette őket zajos életmódjuk, a Sacherban folytatott kártyacsatáik, pezsgőzéseik, hangos mulatozásaik miatt. Különben is, a sikeresen végrehajtott rablás dicsőségét nem akarta másokkal megosztani. Csak hazugsággal tudták rávenni a pénz kiadására. Elhitették vele, hogy megalakult a Batthyány—Szmracsányi-féle magyar minisztérium, amelyet már az antant is elismert, és minden utasítást annak nevében adtak ki. Bartlettet pedig úgy mutatták be, mint az antant megbízottját.

Bolgár Elek és Fenyő Andor éjfél után érkezett meg autóval Bécsbe. Schumpeter betartotta ígéretét, a követeket valóban feltartóztatták a határon. Bolgár Elek Bruckból telefonált a külügyminisztériumba, intézkedést kért a közlekedésügyi minisztériumnál, hogy tovább mehessenek Bécsbe, mert különvonatukat leállították. A külügy értesítette a magyar követséget, ahonnan haladéktalanul autót küldtek a határra.⁵⁵ A követek a hosszú brucki vizsgálatról fáradtan és mit sem sejtve léptek be a követség épületébe, ahol a tisztek — akiket az őrszem már értesített érkezésükről — elrejtőzve várták őket. Amint felértek, mindkettőjüket letartóztatták. Bálint Imre követségi főcsoportvezetőt, aki nem volt velük Budapesten, már korábban őrizetbe vették. Bolgár Eleket meglepte, hogy Bartlettet, akit április elején Smuts vonatán látott, az ellenforradalmár magyar tisztek között találta. Az ellenforradalmárok kísérletet tettek a letartóztatottak kihallgatására is, majd úgy döntöttek, hogy a követségnél biztonságosabb helyen veszik őket őrizetbe. Hajós nem hiába nyilatkozott dicsérettel az osztrák papokról, most is támogatókra találtak bennük, mert módot adtak arra, hogy a Franziskanerplatzon lévő ferencesek kolostorába vihessék három foglyukat. Korláth alezredes intézkedett és autón, egyenként, négy fegyveres tiszttel kíséretében szállították át őket.

Nem érdektelen az sem, honnan állt rendelkezésükre az autó. Slavik József alezredes autóreferens volt a követségnél a Tanácsköztársaság ide-

országban.; ÁGOSTON naplójának május 9-i bejegyzésében (PI Archívum 689. f. I/3. 6c.) mégis őt tekintik a rablás végrehajtójának. Ezek az anyagok nem ismertetik, mert nem is ismertethetik részletesen szerepét. Feltehetően ANDICS ERZSÉBET *Munkásosztály és nemzet* (2. kiad. Szikra, Bp. 1946. 93. o.) című könyvében e források alapján írásmódon Takács-Tolvayról. Hajós egész tevékenységét nemcsak saját maga ismerteti részletesen (PI Archívum 677. f. 3/31., hanem Batthyány, Bartlett és Kerecseny is. Rajtuk kívül még többen írnak szerepéről: PRÓNAY naplója.; TORMAY CÉCILE i. m.; BOROS LÁSZLÓ: *Egy izgalmas éjszaka a bécsi Magyar Házban*. Világ, 1920. ápr. 11.; Batthyány nyilatkozata alapján a Pesti Napló 1926. júl. 28-i számában is találunk erről cikket stb. A Takács-Tolvay körüli „nimbusz”-hoz hozzájárult Hajósnál magasabb beosztása (a volt közös hadügyminisztérium likvidáló bizottságának vezetője) és, az, hogy összeköttetései jobbak voltak (régebben József főhercegnél volt nevelő, ezért kapta grófi címét). Májusban, a puccs után rövid időre letartóztatták, ezt is jól felhasználta Hajóssal szemben, akit nem fogtak el, mert mint igazi tettes, külföldre szökött. Hajós távollétében Takács-Tolvay saját érdemeit kiszínezte.

⁵⁵ ŐSA Präsidialakten. Fasc. 6. Ungarn 9. 1373/1919. máj. 2. du. 8- 40”. Feljegyzés Bolgár telefonbeszélgetéséről.

jén. Április végén 300 000 koronát kapott autóvásárlásra, és vett is kettőt, azonban nem a követség, hanem — felettesei tudta nélkül — a saját nevére íratta őket. A követeket a franciskánusokhoz ezen kocsik egyikén (796-os rendszámún) szállították, Slavik volt a gépkocsivezető.⁵⁶

Schober is megtartotta ígétét: az éjszakai autóforgalom nem tűnt fel a követség épülete körül posztoló osztrák rendőröknek. Bartlett is megjegyzi: a követek elszállítását az utcán szolgálatban álló osztrák rendőrök szeme láttára bonyolították le. Cuninghame azt írja, a rendőrfőnök parancsba adta embereinek: ami a követség épületén belül történik, az nem tartozik rájuk, mert az osztrákokat nem érdekli az, amit magyarok „magyar földön” — azaz a követség épületében — cselekszenek.⁵⁷ Cuninghame valószínűleg tudott arról, hogy a rendőrség a rablásban anyagilag érdekelt volt. Schober ugyanis fél százalék részesedést kért Hajóstól és arra kötelezte, hogy bizonyos összegű biztosítékot előre helyezzen letétbe, mert a rendőröket passzív magatartásukért akkor is jutalomban kell részesítenie, ha valamilyen okból a rablás vagy a szökés nem sikerül. Hajós 720 000 koronát helyezett letétbe egy osztrák kormánytanácsosnál, amelyből 500 000 korona a rendőrséget illette.⁵⁸

A követek elszállítása után az ellenforradalmárookra már csak egy feladat hárult: a pénzt Szmrecsányiékhöz kellett eljuttatniuk. Hajós, Grüneberg főhadnagy, Bartlett és Boroviczeny együtt ment el éjjel két óra körül Déry lakására. Ott megolvastva a pénzt jegyzőkönyvet vettek fel. A pontos összegről rendkívül eltérő módon nyilatkoznak a különböző ellenforradalmi írások.⁵⁹ Leginkább a Legfőbb Állami Számvevőszék jelentésének hihetünk, amely szerint a követségen, az ottani kimutatások szerint, 139 069 600 koronának kellett lennie, viszont, „az ellenforradalmi csoportok tulajdonképpen 135 millió magyar koronát, 100 000 svájci frankot és 330 000 francia frankot vettek hatalmukba . . .”⁶⁰

A két koffert autóval elvitték a Bristol Szállóba, ott egy éjjelen át Bartlett őrizte szobájában. Másnap, 3-án reggel Sigray, Pallavicini és Szmrecsányi együtt vette át a pénzt. Bartlett megkapta az előre kikötött jutalékát,⁶¹ a többin pedig megindult a marakodás az ellenforradalmárok kö-

⁵⁶ Az éj folyamán Slavik még részt vett a rablott pénz szállításában is. A követség kérte, hogy tartóztassák le Slavikot, ami meg is történt, de a rendőrség rövid idő múlva szabadon engedte; ekkor megszökött. Csak augusztus elején tért vissza, addig abból a pénzből élt, ami a Fenyő Andortól felvett összegből a két autó megvásárlása után megmaradt. A felhasznált 20 050 koronát nem kellett visszafizetnie. OL Küm. Bécsi követség iratai. 29. cs. 49/1920.

⁵⁷ TH. CUNINGHAME: *Dusty Measure*. 334. o.

⁵⁸ PI Archivum 651. f. 2/1931—1—5240. 111—112. l. Hajós elszámolása és az arra adott felmentvény.

⁵⁹ KERECSENY J. i. m.; BATTHYÁNY T. i. m.; E. A. BARTLETT i. m.; TH. CUNINGHAME i. m.

⁶⁰ A M. Kir. Legfőbb Állami Számvevőszék (a továbbiakban LÁSZ) jelentése. Állami Ny., Bp. 1923. 17. o. Schober jelentésében 100 000 francia frankról és 238 000 svájci frankról ír. ŐSA NPA Fasc. 881. LÜ I/9. 3658/4. 1919. máj. 8.

⁶¹ BATTHYÁNY T. i. m. II. köt. 333. o. A 10% jutalék fejében Bartlett 13,5 millió koronát és 53 000 frankot kapott. OL PM Kállay iratai. A LÁSZ elszámolásában nincs beállítva a 13,5 millió, így lehet, hogy a teljes összeg eredetileg 150 millió korona volt.

zött. Batthyány mindenesetre elintézte, hogy Pallaviciniék útlevelét szerzzenek Hajósnak, és pénzt is adtak neki, hogy megszökhesen a rendőri üldözés elől.⁶²

Május 4-én a budapesti és a bécsi lapok közölték a hírt, hogy a követség épülete ellen ellenforradalmárok támadást intéztek, és hogy a tanácskormány jegyzékben szólította fel az osztrák kormányt a bűnösök megbüntetésére.⁶³ A hetenként kétszer megjelenő *Die soziale Revolution*, az Osztrák Kommunista Párt lapja heves kirohanást intézett Otto Bauer ellen, aki a „szent demokrácia” nevében szabadon engedi garázdálkodni a magyar ellenforradalmárokat. Figyelmezteti Bauert, ha az osztrák reakciót, a linzi fehérgárdát nem fékezi meg, rövidesen majd a szociáldemokraták saját bőrükön érezhetik, mit jelent az ellenforradalom, a reakció.⁶⁴

Kun Béla erélyesen interveniált az ismeretlen helyre hurcolt követek felkutatása ügyében, és felhatalmazta az osztrák kormányt, hogy a nyomozás érdekében a rendőrség behatoljon a magyar követség épületébe.⁶⁵

Bánffy Miklós, aki szintén az emigrációhoz tartozott (1921-1922-ben külügyminiszter volt, 1926-tól romániai birtokán élt), ezekkel az eseményekkel kapcsolatban a következőképpen emlékezett meg könyvében az osztrák rendőrfőnökről: „Schober helyzete a Renner—Bauer-kormányal szemben, annak bizonytalan és folyton habozó volta miatt, elég nehéz volt, mert Ausztria akkori politikai vezeterei számítottak azzal a politikai lehetőséggel, hogy náluk is előbb-utóbb bolsevizmus lesz és sokan közülük abban az irányban is valami önbiztosítás-félét akartak maguknak szerezni.” Min-

⁶² Hajós az osztrák rendőrségtől bizalmas értesítést kapott: Otto Bauer erős nyomást fejt ki a rendőrségre, hogy az ő felkutatására minden eszközt igénybe vegyenek. A bécsi kommunista Volkswehr-zászlóalj egész legénysége, valamint az egész ausztriai kommunista szervezet őt keresi. Budapestről detektívek vannak útban Bécs felé és fejére két milliót tűztek ki Budapesten. PI Archívum 677. f. 3/31. Hajós a meneküléshez 500 000 koronát és 49 000 frankot kapott a komitétól. OL ME 1922—III—2660.; OL BM Eln. 1921—IV—5162.; PI Archívum 677. f. 3/31. A későbbi elszámolás szerint Hajós saját céljára, szökése költségeinek fedezésére 95 300 koronát használt fel, segítőitársainak, akik a rablásban közreműködtek 130 000 koronát adott, és 500 000 koronát az osztrák rendőrség kapott. PI Archívum 651. f. 2/1931—1—5240.

⁶³ Az osztrák külügyi államtitkárhoz, Bauerhez intézett jegyzék szövege a következőképpen hangzott: „A Magyar Tanácskormány megbotránkozással veszi tudomásul a bécsi magyar követség elleni hallatlan eljárást. Egy ilyen rablótámadás példa nélkül áll oly két állam történetében, amelyek barátságos viszonyban vannak. A meghatározottabban tiltakozunk a német-osztrák kormány védelme alatt elkövetett e gyalázatos eljárás ellen. Felszólítjuk önt, hogy a bűnösök ellen a büntetőjogi eljárást haladéktalanul indítsa meg. Ha nem kapunk azonnal elégtételt, úgy kénytelenek volnánk a budapesti német-osztrák követséggel hasonló módon eljárni.” Népszava, 1919. máj. 4. *Magyar ellenforradalmárok Bécsben*; ŐSA NPA Fasc. 881. LU I/9. 4418/4. 1919. máj. 3. A rablással sokat foglalkozott a magyar és az osztrák sajtó nemcsak a hír vétele után, hanem a következő napokon is.

⁶⁴ *Die soziale Revolution*, 1919. máj. 7. *Die ungarische Konterrevolution in Wien*.

⁶⁵ ŐSA NPA Fasc. 881. LU I/9. 4475/4. A Tanácsköztársaság jegyzékének vétele után Otto Bauer osztrák külügyminiszter telefonon azonnal felhívta Kun Bélát, és felhatalmazást kért, hogy eljárhasson a követségen tartózkodó magyar ellenforradalmárokkal szemben. Népszava, 1919. máj. 4. *Magyar ellenforradalmárok Bécsben*.

denesetre Schober a magyar emigrációt „jóakarátú semlegességgel kezelte”.⁶⁶ Ha ugyan semlegességnek lehet nevezni az ellenforradalmárok közvetlen támogatását. Igaz, május 4-én nagyon kínos lehetett Schober számára, hogy kénytelen volt lefogatni a követség épületében talált ellenforradalmár tiszteket, köztük Takács-Tolvayt, valamint Magurányit és Prokes altisztet. A rendőrség még aznap délelőtt megtalálta a ferencesek kolostorában fogságban tartott követeket meg Bálintot, és kiszabadította őket.⁶⁷ Arra vonatkozóan nincs anyag, hogy a kolostor gvardiánját vagy bárkit a szerzetesrend tagjai közül felelősségre vontak volna, pedig Schober jelentésében meg is nevezte a két szerzetest (páter Mauritius Bossi-Fedrigotti és Julius Smerczek), akik hozzájárultak, hogy náluk internálják a két „veszélyes” kommunistát.⁶⁸

A munkástömegeket felháborította, hogy az osztrák főváros szívében a magyar ellenforradalmárok szabadon garázdálkodhattak és betörhettek a proletárhatalom követségére. Otto Bauer számára nagyon kellemetlen volt az egész ügy.

Bauer tisztában volt azzal, hogy az ellenforradalom győzelme polgárháborút hozhat Ausztriára, vagy legalábbis veszélyesen megerősíti keresztényszocialista partnereik helyzetét. A szociáldemokratáknak tehát semmi érdekük nem fűződött a magyar ellenforradalmárok sikereihez. Az osztrák szociáldemokrata vezetők általában erre az álláspontra helyezkedtek, de nem minden vonatkozásban volt azonos a gondolkodásuk. A jobboldali Renner kancellár sokkal határozottabban állt szemben a magyar proletárhatalommal. A polgári demokratikus kormánnyal barátságosabb viszonyt igyekezett fenntartani, mint a Forradalmi Kormányzótanáccsal.⁶⁹ De még ő is inkább az antantra, mint a reakcióra bízta volna a „rend” helyreállítását Magyarországon.

⁶⁶ BÁNFFY MIKLÓS: *Emlékeimből*. Erdélyi Szépművészeti Céh, Kolozsvár 1932, 152–153., 154. o. HORTHY MIKLÓS (*Emlékirataim* Cagnasso[ny.], Buenos Aires 1953.) könyvében megjegyzi, hogy: „A csíny sikeréhez hozzájárult Schober, akkori bécsi rendőrfőnök jóakarátú magatartása is...” Hasonlóan ír HEFTY RICHÁRD (*Adatok az ellenforradalom történetéhez*. Szerző, Bp. 1920, 33. o.): „A Komité Schoberrel, a bécsi világhírű rendőrszervezet elnökével nemcsak a legjobb viszonyban állott, de kölcsönösen nagy szolgálatokat tettek egymásnak a bécsi vörös uralom megakadályozásában”. KOZMA M. (i. m. 320. o.) pedig azt írja: „Egy Bécsből érkezett futár tiszttől hallom, hogy Schober rendőrfőnök jóbarátunk. Bethlenéknek segít, ahol csak lehet, és amennyire az osztrák politikai helyzet azt megengedi, a vörösöket is kordába tartja”. FRANZ BRANDL, akkori rendőrtanácsos *Kaiser, Politiker und Menschen* című könyvében (Günther, Leipzig-Wien 1936, 330. o.) elmondja, hogy a magyar követtség ellen „Aktív tevékenységet mi magunk nem fejtettünk ki. De mennyiben tartozott ránk, ha a magyarok — természetesen feltűnés nélkül — saját követségükre mentek és ott azt tették amit, helyesnek tartottak? Erre az útjukra áldásunkat adhattuk...” Idézi: A. HORNIK i. m. 81. o.

⁶⁷ Az egyik rendőr barátnője a ferences kolostor közelében lakott, s feltűnt neki, hogy a késői órákban rövid időn belül ugyanaz az autó kétszer visszatért, s ezt elmondta barátjának. Így jutott a nyomhoz a rendőrség. (Fenyő Andor személyes közlése. 1967.)

⁶⁸ ÖSA NPA Fasc. 881. LU I/9. 3658/4. 1919. máj. 8.

⁶⁹ K. RENNER (*Österreich von der ersten* . . . 33. o.) megírja, hogy a szociáldemokrata párt Károlyi Mihály kormányzása idején barátságos viszonyban állt Magyarországgal, de március 21 után a magyarok rövid időn belül elvesztették Ausztria minden szimpátiáját. Renner a munkásosztály szimpátiáját számításon kívül hagyta.

Bauer május 6-án levelet intézett Rennerhez, amelyben megírta, hogy a két követ a határon „a szabályokon túlmenőleg lett megvizsgálva”, ezért érkeztek későn Bécsbe. Közölte: az ellenforradalom szolgálatában álló követségi tisztviselők azzal dicsekszenek, ők rendezték úgy, hogy a követek későn érkezzenek. „Ennélfogva a határon levő rendőrközlegeinkre az a gyanú esik, hogy ők esetleg a komplottban részt vettek és az ellenforradalmárokkal közös játékot űztek.” Bauer kérte Rennert, hogy erélyesen lépjen fel az ellenforradalmárokkal szemben, és legalább Szmrecsányit távolítsa el Bécsből, internálja vidékre. „De Bethlen, Pallavicini és Batthyány is mint kellemetlen idegenek elszállítandók. Minthogy Magyarországra küldeni nem lehet, mert ott felakasztják őket...”, javasolta, hogy legalább valahol internálják Bethleneket is, mert „nem engedhetjük meg, hogy a mi uralmunk alatt Bécsből egy magyar Koblenz váljon”.⁷⁰

A rendőrség teljesen Schober kezében volt, aki nem tűrt beleszólást a rendőrség dolgaiba. A szociáldemokrata vezetők nem is akartak ujjat húzni vele, mint általában egyik polgári partnerükkel sem. Így azután Schober nem Bauer intenciói szerint cselekedett. Beidézte ugyan Pallavicinit, Sigrayt és Szmrecsányit, de elfogadta kifogásukat, hogy ők maguk nem voltak a követségen, tehát nem tudnak semmiről. Bartlettet is kihallgatták, aki azt mondta, hogy mint tudósító, igyekszik mindenütt jelen lenni, mert lapja rossz néven venné, ha valami érdekes eseményt elmulasztana. Bartlett aznap Schumpeterrel ebédelt, aki kérdésére megnyugtatta őt, hogy a letartóztatott magyar tiszteket semmi esetre sem teszik át a magyar határon. Erről valóban szó sem volt. Schober előbb-utóbb valamennyit elengedte a rendőrségről.

Az ellenforradalmárok rendkívül büszkék voltak a sikeresen végrehajtott rablásra. Később sok vihart váltott ki, hogy kié a legfőbb érdem, de még nagyobb vihart, hogy hová tették a pénzt, amellyel nem tudtak elszámolni.⁷¹

⁷⁰ BATTHYÁNY T. i. m. II. köt. 286. o.; ÖSA K 262. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer. IX. Bauer Batthyány, Pallavicini és Bethlen eltávolításával kapcsolatban elsősorban azt javasolta Rennernek, hogy küldjék őket Csehszlovákiába. Ha erre nincs mód, akkor vidéken internálják ezeket a vezetőket, de Bécsben ne maradhassanak.; A. D. Low: *The first Austrian*... 185. o. 35. jegyzet. Koblenz porosz város, a nagy francia forradalom idején az ellenforradalmár arisztokrata emigránsok gyülekező helye volt.

⁷¹ Az ellenforradalom uralomra jutása után az emigrációs csoportok és egyes tagjaik között a hatalmon való osztozkodás körül kiéleződtek az ellentétek. A mellőzöttek vagy akik a vártnál kisebb pozícióhoz jutottak, a Bécsben felhasznált rablott pénz nyilvánosság előtt történő elszámolását követelték, ezzel akarták riválisaik hitelét rontani. Éveken át nagy port vert fel az ügy a sajtóban és a parlamentben. Három bizottság is vizsgálta, természetesen kellő tapintattal, de az általuk készített jegyzőkönyveket így is bizalmasan kezelték. OL ME 1922—III—2660.; PI Archívum 614. f. 1/1920—9389.; OL BM Eln. 1921—IV—5162. (8247) 1920.; OL ME 1922—III—2660.; PI Archívum 653. f. 5/Dm. 1920—15—8760.; OL BM Eln. 1931—IV—5162.; OL PM Eln. 1921—3704. A vizsgálatok eredményéből néhány adat: a Bethlen-csoport 27,5 millió koronát és 50 000 frankot, a Szmrecsányi-csoport 38 millió koronát és 130 000 frankot kezelte. A budapesti ellenforradalmároknak — Perényi Zsigmond kezeihez — 760 000 koronát, a szegedieknek 2,5 milliót és 100 000 frankot juttattak el. Két milliót költöttek a nyugat-magyarországi ellenforradalmi akciókra, jelentős összegeket toborzásra, fegyvervásárlásra, kémszolgálatra, személyi

A Tanácsköztársaság nemcsak a követek kiszabadítása és a bűnösök megbüntetése érdekében intézett jegyzéket az osztrák kormányhoz, hanem lépéseket tett azért is, hogy a proletárállam jogos tulajdonát képező milliókat visszaszerezze. Megbízta Viktor Lefford bécsi ügyvédet, hogy „a Szociális Termelési Népbiztosság külkereskedelmi alapját megillető 135 millió korona” ügyében járjon el.⁷² Nagy eredményt nem érhetett el. Az osztrák hatóságok remélve a proletárhatalom összeomlását, igyekeztek elhúzni az ügyet. A bíróság kénytelen volt elismerni, hogy a pénz jogos tulajdonosa a tanácsállam, de helyt adtak a fellebbezésnek, és augusztus 1-e utáig húzódott a döntés. Lefford csak annyit tudott kieszközölni, hogy június 17-én 840 159 koronát kiszolgáltattak a követségnek.⁷³ Ezt az összeget Schober foglalta le, amikor az ellenforradalmár magyar tiszték letartóztatására kapott megbízást. Egyben az alkalmat arra is felhasználta, hogy házkutatást tartson a követségen, a fellelhető iratokba betekintést nyerjen, s a még ott található pénzt — még azt is, amely Fenyő Andor személyi tulajdonát képezte — zár alá vegye. Az általa lefoglalt összegre az Osztrák—Magyar Bank ügyvédje után május 6-án bejelentette igényét, azzal indokolva, ezt, hogy a budapesti fiók tartozása a március 19-i kimutatás szerint több mint kétmilliárd korona. A Tanácsköztársaságnak ezt az összeget mégis sikerült visszakapnia.⁷⁴

A követség azonnali hatállyal elbocsátotta azokat a tisztviselőket, akikről kiderült, hogy részt vettek a rablásban. „Nevezettek és családjaik sem utólagos fizetésre, sem nyugdíjra vagy egyéb ellátmányra nem jogosultak” — közölte a követség gazdasági megbízottja a Külügyi Népbiztossággal.⁷⁵

A rablás egész menete bizonyítja, hogy a bécsi magyar reakció hiába alakította meg az ABC-t, a személyi ellentét, az egymás iránti bizalmatlanság akadályozta a tervezett központi irányítást, a szoros együttműködés kialakulását. Az egyes csoportok és tagjaik egyéni akciókkal akartak sikert elérni, érdemeket szerezni, pénzhez jutni. Minden további működésüket is ez jellemezte.

A rablás története fényt vet az osztrák koalíciós kormány Tanácsköztársaság-ellenes tevékenységére is. Az osztrák szociáldemokrata vezetők, ha nem is értettek egyet a proletárdiktatúra rendszerével, az ellenforradalmárokat közvetlenül nem támogatták. De a burzsoáziának tett engedményeik lehetővé tették, hogy koalíciós partnereik és a reakció különböző rendű-rangú képviselői a háttérből segítsék az ellenforradalmárokat.

segélyekre, a horvátok fellázítására az SHS-kormány ellen, és tetemes összegeket küldtek Lengyelországba, hogy az Oroszországból visszatérő magyar hadifoglyok között agitációt folytassanak, és besorozzák őket a magyar ellenforradalom seregébe. Sok pénzt adtak hivatalos személyek megvesztegetésére, négymillión felül az osztrák monarchisták szervezetének, amely ennek fejében támogatta őket. OL PM Kállay iratai.

⁷² OL Küm. Bécsi követség iratai. 12. cs. 3198/1919.

⁷³ PI Archívum 653. f. 5/Dm. 1920—15—8760.

⁷⁴ ŐSA NPA Fasc. 881. LU I/9. 3917/4. 1919. máj. 15. Schober jelentése.

⁷⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 12. cs. 3222/1919.

4. A BRUCKI PUCCS ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

Április végén — május elején nehéz napokat élt át a proletárhatalom. A román királyi csapatok Szolnok alatt, a Tisza vonalánál álltak, kb. 100 kilométerre Budapeستől. Az ellenforradalmárok reményei az ország határára belül és kívül megnövekedtek. A Budapeستől távolabb fekvő városokban, falvakban azt híresztelték, hogy megbukott a proletárdiktatúra. A reakció fő fészkeiben, a Dunántúlon több helyen lázadás tört ki. Katonatisztek, levitézlett politikusok, papok szervezték, irányították a vörösörok lefegyverzését, a direktóriumok elleni támadást — a Tanácsköztársaság erői azonban gyorsan úrrá lettek a reakció próbálkozásain.⁷⁶

Bécsben a keresztényszocialista sajtó célzatosan elferdített tudósításokkal és álhírekkel táplálta az ellenforradalmi emigráció reményeit. Május 3-án már a menekült népbiztosok Bécsbe érkezéséről és az új (Lovászy—Ugron) kormány megalakulásáról írt. Bejelentette egyben, hogy a kommunisták átmenekülésének megakadályozására a stájer vezetőség 4000 háborút járt tisztet Fürstenfeld környékére küldött, Mabersbachnál pedig tüzéséget állítottak fel, így biztosítják a határt.⁷⁷ Az osztrák nemzetgyűlés tagjai is számítottak a Tanácsköztársaság bukására és félték attól, hogy a kommunisták átáramlanak országukba. Május 9-én azt a kérdést tették fel: milyen előzetes intézkedéseket tesz a hadügyminisztérium, hogy megakadályozza a levert és menekülő magyar Vörös Hadsereg behatolását. Megnyugtató választ kaptak: Magyarország felé a határt lezárták, a védelmet a megerősített csendőrség és Volkswehr biztosítja.⁷⁸ Otto Bauer a bécsi magyar követséghez intézett jegyzékében mégis cáfolta, hogy a határnál csapatokat vontak össze,⁷⁹ a Reichspost pedig megfordította a vádat, az osztrák határt fenyegető magyar csapatösszevonásokról írt.⁸⁰

A proletárdiktatúra válságáról érkező hírek felbátorították a bécsi emigránsokat. Bár a Tanácsköztársaság bukása nem következett be, de nehéz helyzetéről tudtak, és így alkalmasnak látták az időpontot, hogy támadást indítsanak ellene. Az ország nyugati részébe akartak behatolni, hogy ott megvethessék lábukat. Ha ez sikerül, a belső ellenforradalmi erők irányítása egységes, a közös támadás hatásosabb lehet. Mindenáron meg kellett tehát szerezniük az ország bármily kis darabját, mert az osztrák állam ki-

⁷⁶ Lásd L. NAGY ZSUZSA: *Forradalom és ellenforradalom a Dunántúlon. 1919.* Kossuth, Bp. 1961, 99—100. o.

⁷⁷ Reichspost, 1919. máj. 3. *Der Zusammenbruch der Ungarischen Räterepublik* és *Der steirische Grenzschutz gegen Ungarn* című cikkek. A Tanácsköztársaság bekövetkező összeomlásáról lásd még: április 24. *Die ungarische Räterepublik in Bedrängnis.*; május 2. *Ein letzter Rettungsversuch der ungarischen Bolschewikenregierung* stb. című cikkeket.

⁷⁸ *Protokoll der Konstituierenden Nationalversammlung.* 14. ülés. Május 9-én a soproni IV. sz. vörösör kerületi parancsnokság jelentette az Országos Főparancsnokságnak, hogy osztrák részről a szigorú határzár megkezdődött. PI Archívum 603. f. 2/4987. A határon álló osztrák tiszti őrségről is sok jelentés érkezett. PI Archívum 606. f. 2/220/a., 2/108. Vas m. dir. 2365.; SZÁL Vas m. dir. 2474/1919.

⁷⁹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 25. cs. 490/1919. pol.

⁸⁰ 1919. máj. 9. *Ungarische Banden auf deutschösterreichischen Gebiet.* Erre válaszolt Az Újság 1919. máj. 14-én, *Német-osztrák hazugságok a Magyar Tanácsköztársaság támadó szándékairól* című cikkében.

utasításukat helyezte kilátásba, ha területén emigráns kormányt alakítanak. Cuninghame pedig úgy tájékoztatta az ABC vezetőit, hogy „a szövetséges hatalmak csak meg nem szállott magyar területen működő kormányt ismernek el”.⁸¹ Az antant elismerése nélkül nem számíthattak hathatós támogatásra sem, azt pedig tudták, hogy a tanács hatalmat egyedül nem képesek megdönteni. Schober tudomása szerint tervükben nemcsak kormányalakítás szerepelt, hanem az is, hogy az elfoglalt területről a csehek, délszlávok, románok oldalán harcot indítanak Budapest ellen.⁸²

Tervüket Koharitsnak, a királyhidai határrendőrség főnökének jelentésére alapozták, aki Szmrecsányit úgy tájékoztatta, hogy nála a 300 határrendőrből 200 „fehér”, és adott jelre Szigetfalu őrsége is csatlakozna, Királyhida megtámadása tehát eredménnyel járna. Valóban, a határőrségben szolgáló sok régi rendőrtiszt szívesen segített, és így a bécsi és a hazai reakció kapcsolat tarthatott. A bécsi emigránsok ilyen kapcsolatok révén már áprilisban próbálkoztak a dunántúli, határszéli megyék fellázításával, és királyhidai támadásuk tervét is úgy készítették elő, hogy vele egyidőben a Dunántúl több pontján ellenforradalom törjön ki. Terveiket támogatták azok a monarchista osztrák tisztek, akik a fegyverszüneti szerződésben előírt létszámcsökkenés következtében elvesztették pozícióikat. Ezek a tisztek az osztrák köztársaság létrejötte után azonnal szervezkedni kezdtek, különböző reakciós egyesületeket alakítottak és együttműködtek a Heimwehrrel. A nagynémet és a keresztényszocialista párt, mint forradalomellenes erőket, anyagilag támogatta a tiszti, altiszti szervezeteket, amelyeknek célkitűzései között szerepelt Nyugat-Magyarország megszállása is. Stájer tartományi főnöke, Rintelen, Grácot és környékét, különösen a magyar határ közelében fekvő Fürstenfeldet a reakciós tisztek és altisztek gyűjtőhelyévé tette. A Tanácsköztársaság létrejötte után ezek a monarchista szervezetek együttműködve a magyar tisztekkel akcióba léptek a magyar forradalmi erők ellen.⁸³

A Királyhida ellen tervezett puccsot előkészítő tanácskozáson Szmrecsányin, Pallavicinin, Sigrayn kívül részt vett néhány tiszt, valamint az utasításokért Bécsbe érkezett Arndt János százados, a csornai ellenforradalmárok vezetője, Wild József vk. százados,⁸⁴ és Vidale osztrák ezredes is. Utóbbi egy titkos monarchista szervezet vezetője volt, s 400 fegyveres embert ígért a puccs támogatására, ha a magyar tisztek is segítik hasonló akcióban.⁸⁵ Osztrák részről arra is ígéretet kaptak, hogy fegyverrel ellátják őket.

⁸¹ GRATZ G. i. m. 207. o.; BÁNFFY M. i. m. 163. o.; KOZMA M. i. m. 234. o.

⁸² ŐSA NPA Fasc. 881. LU I/9. 3642/4. máj. 8.

⁸³ A tisztek szervezkedéséről és Rintelen tevékenységéről lásd a következő forrásokat: Arbeiter-Zeitung, 1919. júl. 3. *Reichskonferenz der Arbeiterräte Deutschösterreichs.* (Koritschoner felszólalása.); Der Abend, 1919. máj. 14. *Ausrüstung von Weissgardisten.*; Uo. máj. 19. *Siegfriedler und Putschisten.*; A. RINTELEN i. m.; A. HORNK i. m.

⁸⁴ Ekkor még osztrák állampolgár, de 1922. febr. 11-én felvette a magyar állampolgárságot. OL K 468. Bethlen István iratai B/1. 1. cs. 1921—1925. 119/1920. febr. 20.

⁸⁵ Az ellenforradalmi könyvek csak ezt a feltételt ismertették, de Vidale valószínűleg az emigránsok frissen szerzett pénze is vonzotta. Az elszámolás adatai szerint az osztrák tiszteknek ez alkalommal 270 000 koronát fizetett ki Sigray, és később is kaptak nagyobb összegeket. OL PM Kállay iratai. A brucki puccsról szóló

A magyar tisztek végigjárták Bécs kisebb szállodáit, penzióit, hogy az ott lakó kiszökött tiszteket rávegyék az akcióban való részvételre, Arndt százados pedig visszament Magyarországra, hogy Csorna—Kapuvár környékén előkészítse az ellenforradalmat. Sopronban Szmrecsányi Dárius várt a jeladásra, hogy a Nádasdy-huszárok tisztheik vezetésével csatlakozzanak az Aspangnál betörni szándékozó osztrák csoporthoz, és a Királyhidától Sopron felé haladó bécsi magyar csoporthoz. A tervek szerint Királyhidán a tisztek a 200 fehér határrendőr segítségével lefegyverzik a vörösőröket, s továbbhaladva felfegyverzik a parasztságot. Az akció politikai vezetője Szmrecsányi vezérkari főnöke Wild százados volt.

Május 5-én Bartlett felkereste Cuninghame-et. Nála találkozott Teleki Pállal, aki rendkívül nyugtalan volt, mert hallott a készülő brucki támadásról, és sem az időpontot, sem a megtett intézkedéseket nem látta megfelelőknek. Később Sigray, Pallavicini és Szmrecsányi felkereste Bartlettet, aki felajánlotta, hogy velük tart. Sigray a leghatározottabban lebeszélte: gyanút kelthet a rendőrségnél, ha minden akciójukban részt vesz. Azt tanácsolta Bartlettnek, hogy Boroviczenyvel együtt töltsse az éjszakát a Schönborn-palotában, ott várja be telefonértesítésüket az eredményről. E beszélgetés folyamán értesült Bartlett arról, hogy a támadáshoz tervezett 2000 részvevőből — ennyiről tudott Cuninghame és ő is — az indulás előtt már csak 200 személlyel számolhattak. Sigray azonban megnyugtatta, olyan gondosan előkészítettek mindent, hogy bőségesen elég lesz a kis létszámú csoport is. De még a 200 fő is leolvadt. Az emigráns tisztek közül csak kevés vállalkozó akadt, az osztrákok az utolsó percben lemondtak, mindössze harminc-egynéhányan gyűltek össze.⁸⁶ Az ígért fegyvereket, amelyeket egy bécsi kolostorban kellett volna átvenniük, nem kapták meg. Mégis nekivágtak a kalandnak, bízva magyarországi támogatóikban.⁸⁷ Május 5-én este egy brucki szállodában tanyáztak, s ivás közben tervezgették, hogy kik lesznek a magyar földön megalakuló új kormány tagjai. Éjjel üzenetet küldtek a Schönborn-palotába: másnapra halasztják a puccsot, addig Bécsben mozgósítják a tiszteket, hogy növeljék a résztvevők számát.

Bécsben már mindenfelé beszéltek a Bruckban készülő eseményekről, csak a rendőrség hallgatott, mintha süket és vak lett volna. Bartlett révén Cuninghame azt tanácsolta az ellenforradalmároknak, mondjanak le az örült tervről, és húzódjanak a Wiener-Neustadtal szomszédos hegyekbe, ahol hosszabb ideig kitarthatnak, és közben fellázíthatják a parasztokat. Szmrecsányiék és a tisztek azonban türelmetlenek voltak, maguknak akarták kikaparni a gesztenyét a parázsból — meg is égették a kezüket.

A Vörös Őrség Országos Főparancsnoksága már április végétől kapott jelentéseket a királyhidai őrség megbízhatatlanságáról. A május 6-i jelen-

rész VÖRNLE J., GRATZ G., PALLAVICINI GY., BÁNFFY M., KERECSENY J., A. KAAS—F. LAZAROVICS, E. A. BARTLETT idézett művei és a korabeli osztrák sajtó alapján fródott.

⁸⁶ A különböző források a csoport létszámát 33—44 között állapítják meg. Schober jelentésében 43 tisztről ír. ÖSA NPA Fasc. 881. LU I/9. 3642/4. 1919. máj. 8. A brucki határőrtiszt 7-én még 50 magyar tiszt puccskísérletéről küldött jelentést. Uo. 3606/4.

⁸⁷ A tisztek taxikkal mentek Bruckba. Az akció taxiköltségéhez a Bethlen-csoport 64 000, a Szmrecsányi-csoport 24 000 koronát adott. OL PM Kállay iratai.

tésben ez állt: 200 megbízható, jól felszerelt vörösőrt, erélyes parancsnok kíséretében kell odaküldeni.⁸⁸ És mire 6-áról 7-ére virradó éjjel a brucki összeesküvők megindultak, már gondoskodtak kellő fogadtatásukról.⁸⁹ Időközben a Volkswehr is tudomást szerzett készülődésükről és szemmel tartotta őket.

A reakció haditerve a következő volt: a sötétség leple alatt osztrák vasutasok vonaton átviszik őket Királyhidára. Itt a fehérek segítségével — megvesztegetésükre 10 milliót hoztak magukkal — lefegyverzik a vörös érzelmű határőröket. A többi már gyerekjáték lesz, mert a különböző helyeken kirobbanó ellenforradalom és a hozzájuk csatlakozó tömegek nélkülük is mindent elvégeznek. Számításukba azonban minden ponton hiba csúszott. A várt vasúti kocsikat hiába keresték, mert az osztrák vasutasok a magyar proletárhatalommal éreztek együtt. Megindultak tehát gyalog. Alig haladtak előre, amikor a királyhidai vörösőrök tűz alá vették a közeledőket. A lövések hallatára, a Volkswehr is tüzelni kezdett. A megriadt ellenforradalmárok hátrálva kerestek menedéket, de a Volkswehr katonáinak karjaiba futottak, akik elfogták és nem éppen barátságosan barakkokba zárták őket. Csak akkor vált kedvezőbbé helyzetük, amikor megjelent a Volkswehr egyik tisztje, aki rokonszenvezett az ellenforradalmárokkal.⁹⁰

Szmrecsányi a magával vitt 10 millió körüli összeget a barakkban szétosztotta sorstársai között, hogy ne legyen feltűnő a nagy summa egy személy kezében. A szétosztott pénzt azután utólag a tisztek nem adták vissza teljes egészében — pedig indulás előtt személyes céljaira mindegyik kapott 3000 koronát —, és így 2 437 000 korona hiány mutatkozott. Gratz a hiányzó összegekről megállapította: „... kétségtelenül elsikkasztattak egyes később megbízhatatlanoknak bizonyult urak által, kik a puccsban részt vettek.”⁹¹

Bartlett tudomást szerzett magyar barátainak balsikerű kalandjáról. Kora reggel álmából felkeltette Cuninghame-et és kérte, intézkedjen, nehogy a Volkswehr kiszolgáltassa az ellenforradalmárokat a „vörösöknek”. Cuninghame azonnal felkereste Segrét, az olasz misszió és az antant fegyverszüneti bizottságának vezetőjét, aki jót mulatott a történeteken, majd felhívta telefonon Otto Bauert. Bauer is mulatságosnak találta a dolgot és megígérte, beviszik Mödlingbe a brucki támadókat.⁹² Bartlett személyesen értesítette a kedvező hírről a puccsistákat, akiket ezután bekísértek Bécsbe, a rendőrségre. Innen Sigray, Pallavicini és Szmrecsányi kivételével rövid idő múlva elengedték őket. A három „fogolynak” a rendőrfőnök megen-

⁸⁸ PI Archívum 603. f. 4. cs. 1. és 2. őe.

⁸⁹ E. A. BARTLETT (i. m. 181. o.) szerint egy, az ellenforradalmárok közé beépült „áruló” tájékoztatta a Tanácsköztársaságot a tervről, aki a proletárhatalom iránti hűségéért az életével fizetett. Szegeden a tisztek meggyilkolták és a Tiszába dobták. GÁBOR ANDOR: *Összegyűjtött cikkek. 1920–1921.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1955, 448. o.

⁹⁰ A puccsot részletesen ismerteti KONCSEK L. i. m. 138–149. o., Schober több jelentése (OSA NPA Fasc. 881. LU I/9. 3611., 3642., 3755/4. 1919. máj. 7–10.; Uo. Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 17081/1919. máj. 10.) és foglalkozott vele az osztrák sajtó is.

⁹¹ OL PM Kállay iratai.; OL ME 1922–III–2666.; OL BM Eln. 1921–IV–5162. (8247) 1920.

⁹² TH. CUNINGHAME: *Dusty Measure.* 339–340. o.

gedte, hogy a Sacherból hozasson vacsorát,⁹³ nehogy valamiben is hiányt szenvedjen.

Schober a vezetőket azért tartotta vissza, hogy velük az elrabolt 135 millióról tárgyaljon. Kényelmetlen helyzetben volt a rendőrség, mert a nyomozás nem mutatott fel semmi eredményt. Otto Bauer sürgette az alapos nyomozást. Bauer számára különösen kínos volt az ügy, hiszen nem sokkal előbb, áprilisban kijelentette, hogy az osztrák kormány semminemű támogatást nem ad a magyar ellenforradalmároknak,⁹⁴ és ki hihette el, hogy csak a rendőrség nem tud olyan dolgokról, amiket Bécsben még a verebek is csiripelnek.

Schober kezében corpus delictiként ott volt a pénz, amit Bruckban a puccsistáknál találtak. Nehéz lett volna azt állítani, hogy ez nem a Bankgasseban végrehajtott rablásból származik. A rendőrfőnök semmi hajlandóságot nem mutatott Szmrecsányiék szabadonbocsátására addig, amíg a követségről elrabolt pénzt át nem adják. Másnap hajnalra azután létrejött az egyezés: átadják a pénz egy részét, viszont Schober garantálja, hogy a pénz nem kerül a tanácskormány kezébe. Búcsúzóul a rendőrfőnök lelkükre kötötte: „Ha szándékukban áll valamilyen más megmozdulás, úgy azt okosabban csinálják.”⁹⁵

A megállapodás szerinti összeget természetesen nem közvetlenül nyújtották át, mert így a rendőrség nem mutatható fel a nyomozási eredményt. A Bethlen-csoport az osztozkodásnál átvett pénzből 35,5 milliót, a Szmrecsányi-csoport 33 milliót átadott Boroviczenynek, aki a pénzt két kofferben helyezte el, az egyik koffert a Bristol-szálló, a másikat az Ostbahnhof ruhatárába tette. A ruhatári cédulákat és a kofferek kulcsát eljuttatta Schoberhez. Ezek után a világsajtót bejárta a hír: a bécsi rendőrség nagyszerű munkát végzett. Így tudta meg Hajós is Svájcban, hogy az általa megszerzett pénz egy része gazdát cserélt.⁹⁶

A komité balsikerén mindenki mulatott, és ez rontotta tekintélyét, hitelet az antant előtt.⁹⁷ Az emigráció két csoportja között a sikertelen brucki puccs és következményei kielezték az ellentéteket. A vezetők kijelentették, visszavonulnak, ha nem lehet biztosítani az egységes vezetést.

⁹³ Uo. 2339—340. o.

⁹⁴ Vörös Újság, 1919. ápr. 25. *Ausztria nem támogatja a magyar ellenforradalmat.*

⁹⁵ E. A BARTLETT. i. m. 184. o.

⁹⁶ PI Archívum 677. f. 3/31.; Schober máj. 10-én jelentette, hogy 70 millió koronát lefoglalt, az elrabolt összeg hiányzó része után pedig tovább nyomoz. A brucki puccsal kapcsolatban közölte, hogy a tiszteket csak útlevel nélküli határátlépésért lehetne felelősségre vonni, de ezért nem jár büntetés. ÖSA NPA Fasc. 881. LU I/9. 3755/4. A Schobernek átadott összegből 80 000 koronát Szmrecsányi szerint a rendőrség kapott meg jutalomként. OL PM Kállay iratai. 1922-ben Kállay Tibor pénzügyminiszter Tomcsányi Vilmos Pál igazságügyminiszterhez intézett levelében így említi a történeteket: „A bécsi rendőrség a magyar ellenforradalmárok akcióját jóindulattal kezelte, hogy azonban a Volkswehrrel szemben fedezve legyen, megegyezett az ellenforradalmárokkal, hogy azok 68 420 000 koronát kiadtak, illetve azt az összeget a rendőrség lefoglalta”. PI Archívum 653. f. 5/Dm. 1920—15—8760.

⁹⁷ Még az ellenforradalmi íráskok is eltévelyen írják a puccsról. PI Archívum 685. f. 5. 6e. 62. l.; TORMAY C. i. m. II. köt. 164. o. Coolidge máj. 8-án jelentette a béke-tárgyalás bizottságának, hogy „A menekültek testülete — bizonyára az ABC-re utal — kísérletet tett, hogy a határon átmenjen és felkelést kezdjen, de csúfosan megbukott”. *Papers PPO XII.* köt. 456. o.

Az aradi kormány megalakulásáról érkező hír azonban megakadályozta, hogy Bethlen és Szmrecsányi ellentétéből bekövetkezzék a teljes szakadás az ABC-ben. Örömmel fogadták a kormányalakítás hírért, mert remélték, sikerül azt az antanttal elismertetni. Bár a jövő szempontjából az aradiakat riválisuknak tekintették, bele kellett törődniük a helyzetbe, mert ők Ausztriában nem alakíthattak kormányt. Bármilyen ellentmondásos volt is az osztrák koalíciós kormány magatartása, de elismerte a magyar Tanácsköztársaságot, így nem adhatott helyet egy ellenkormányának.

Az aradi kormány külügyminisztere, báró Bornemissza Gyula május 14-én megjelent Bécsben. A Schönborn-palotában tartott tanácskozáson Andrássy Gyula is részt vett. Az ABC vezetői ekkor nyilatkozatot adtak ki a kormány elismeréséről.⁹⁸ Így az egységes vezetés, legalább formálisan, megoldódott. Formálisan, mert mind a bécsi, mind a szegedi emigráns csoporton belül állandósult a hatalmi harc, éleződtek az ellentétek, s Bécs és Szeged között sem volt egyetértés. Ugyanis az aradi kormányból — amelynek tagjait a románok internálták, s akik kiszabadulásuk után Szegedre mentek — az ottani emigránsokkal és a bécsiek megbízottaival kibővítve, szegedi kormány lett. Hiába hozták létre ezt a látszategységet, mégsem sikerült a párizsi békekonferenciával elismertetni magukat, mint hivatalos kormányt.⁹⁹

A bécsi francia misszió igyekezett rábeszélni az ABC vezetőit, hogy valamennyien telepedjenek át Szegedre. Bécsben azonban úgy határoztak: megbízottként Teleki Pált küldik, a többi vezető marad, mert a külföldi missziókkal csak így érintkezhetnek közvetlenül; a nyugat-magyarországi akciót Szegedről nem tudnák irányítani; a magyar bolsevisták bécsi agitiációját is csak itt tudják ellensúlyozni.¹⁰⁰

Teleki Pált és Zichy Aladárt Troismonts francia kapitány kísérte Szegedre, és az ő segítségével vitték át a határon azt az összeget, amelyet az ABC a rabolt pénzből a szegedieknek szánt.¹⁰¹

⁹⁸ OL A szegedi ellenforradalmi kormány. K 32. ME 5—1919.; GRATZ G. i. m. 200—201., 207., o. A Reichspost máj. 17-i száma dicsőimnuszot zengett Károlyi Gyuláról, az aradi kormány miniszterelnökéről, megjegyezve, hogy egészen más ember, mint Károlyi Mihály. A Reichspostnak, ezzel az utóbbi megállapításával kivételesen egyetérthetünk (*Die Gegenregierung der Ordnungsparteien in Ungarn.*). Május 20-án a lap már közölte, hogy a bécsi magyar politikusok bizalmat szavaztak az ellenforradalmi kormánynak (*Eine Vertrauenskundgebung für die Szegediner Regierung.*).

⁹⁹ E. A. BARTLETT (i. m. 189—190. o.) Szegeden tárgyalt az ellenforradalmárok különböző csoportjaival, s látva, hogy ezek egymás ellen áskálódnak, figyelmeztette őket, így nem számíthatnak a franciák és a szövetséges hatalmak elismerésére.

¹⁰⁰ VÖRNLE J. i. m. 804. o. Egy francia ellenforradalmi könyv szerint az emigránsok azért nem hallgattak rájuk s maradtak Bécsben, mert ottani fényűző életmódjukról nem voltak hajlandók lemondani. JÉROME ET JEAN THARAUD: *La fin des Habsbourg*. Flammarion, Paris 1933, 122 o. KAAS és LAZAROVICS viszont azzal vádolta a franciákat (i. m. 228. o.), hogy javaslatukkal függő helyzetbe akarták hozni az egész emigrációt, amely Szegeden kizárólag az ő kegyeiknek lett volna kiszolgáltatva.

¹⁰¹ A küldött két és fél millió természetesen nem fedezte a szegediek költségeit, s így adókimetéssel (OL PMA szegedi ellenforradalmi kormány pénzügyminisztériuma), gyűjtéssel, 10 millió bankkölességgel egészítették ki. Szegedi AL Szegedi főisp. iratok. 148/II—1919.; OL A szegedi ellenforradalmi kormány. K. 32. ME 198/1919. és 215/1919.

A Magyarországi Tanácsköztársaság vezetői is tudomást szereztek az ellenforradalmi kormány megalakulásáról, és május 17-én a Forradalmi Kormányzótanács ülése határozatot hozott: mindazok, akik megszállt területen vagy bárhol külföldön ellenforradalmi tevékenységet fejtenek ki, akik a március 21-e előtti régi rendet vissza akarják állítani, „törvényen kívül állnak és teljes vagyonuk elkoboztatik”.¹⁰²

A Bécsben maradt ellenforradalmárok és a szegediek, ha sok kérdésben ellentét volt is közöttük, abban együttműködtek, hogy megakadályozzák a proletárhatalmat az elrabolt és a rendőrségnél letétbe helyezett pénzének visszaszerzésében.

Egy magas állású osztrák politikai személy „közbenjárására” Alois és Ernst Ruzicka ügyvédek irodája vállalta az ABC érdekeinek védelmét. Tárgyaltak Wimmerrel, az Osztrák—Magyar Bank kormányzójával, Rapp-pal és Gamperling titkárral. Azt javasolták: régi magyar tartozás fejében foglaltassa le a bank a pénzt, azzal a kötelezettséggel, hogy a Tanácsköztársaság megdöntése után visszaadják. Egy „magas bírósági funkcionárius” ezt a megoldást nem találta biztonságosnak, így Egry Auréllal és Gratz Gusztávval folytatott tanácskozás után Ernst Ruzicka tárgyalt az igazságügyminisztériummal, az államügyészséggel, a bécsi tartományi törvényszék elnökségével és a rendőrfőnökséggel. Tehát az egész osztrák igazságügyi apparátus azon törte a fejét, hogy a „baráti” magyar Tanácsköztársasággal szemben hogyan segítsék annak esküdt ellenségeit.

Június 2-án Károlyi Gyula, a szegedi ellenforradalmi kormány miniszterelnöke meghatalmazást küldött Bethlennek, amelynek alapján „a Szegeden székelő magyar kormány nevében az osztrák-német kormánynál és összes hatóságoknál megteheti a szükséges lépéseket a wieni államrendőrség által lefoglalt pénzüsszegnek alulírott kormány részére való kiutalása iránt . . .”¹⁰³ Ez azonban nem volt elegendő. Végül Ruzickáéknak támadt az a mentő ötlete, hogy a szegedi kormány, az ottani törvényszék útján kérjen az ismeretlen tettesek által elrabolt pénzre bűnügyi zárlatot. Július 16-án az ügyvédek Bethlentől teljes felhatalmazást kaptak. Ruzickáék azonnal kurírt küldtek Szegedre, s pár nap alatt kezükben volt Teleki Pálnak, az ellenforradalmi kormány külügyminiszterének levele az osztrák igazságügyminiszterhez és a szegedi törvényszék bűnügyi zárlatot elrendelő végzése.

Időközben azonban a bíróság első- és másodfokon elutasította az Osztrák—Magyar Bank keresetét, igényét a pénzre.¹⁰⁴ A Tanácsköztársaság kilátásba helyezte a magyarországi osztrák vagyonok lefoglalását, ha nem adják ki a pénzt. Ez óvatosságra készítette az osztrák kormány tagjait. Nem akarták akceptálni Teleki levelét, azzal az indokolással, hogy a szegedi kormányt az antant nem ismerte el. Ruzicka ekkor, arra hivatkozva, hogy az osztrák

¹⁰² PI Archívum 61. f. 1/1919. máj. 17.

¹⁰³ OL A szegedi ellenforradalmi kormány iratai. K. 32. ME 20—1919.

¹⁰⁴ Boroviczény közölte Teleki Pállal, hogy a bécsi fellebbviteli bíróság a Tanácsköztársaságnak ítélte a pénzt. „A bécsi rendőrség azonban ezt nem akarja kiadni . . .” KELEMEN BÉLA: *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez.* (1919.) Szerző, Szeged 1923. 380. o.

és a magyar bíróságok közvetlen érintkezése megengedett, a törvényszék elnökének nyújtotta át a szegedi törvényszék megkeresését.¹⁰⁵

A szegedi államügyész 1919. július 19-én azzal az indokolással hozta meg végzését a 69 millió bűnügyi lefoglalásról, hogy a pénz március 22-e után „a magyar állam budapesti pénztárából ismeretlen tettesek által ellopott. Az eddig megejtett nyomozás eredménye szerint ez az összeg a magyar Tanácsköztársaság bécsi követségének Wienben, Bankgasse 2. szám alatt levő palotájában rejtetett el, ahonnan abból 69, azaz hatvan-kilencmillió koronát, mint ellopott pénzt a bécsi rendőrhatalóság lefoglalt . . . A lopás Magyarországon követtetvén el, a büntető eljárásra és abból folyóan a bírói lefoglalás elrendelésére a Bp. 16. §-a rendelkezése alapján a magyar bíróság s így a szegedi törvényszék illetékes.”¹⁰⁶ Tehát nem Szmracsányiék, az ellenforradalmár tisztek raboltak, hanem a munkáshatalom. Az osztrák hatóságok, habár pontosan ismerték a lezajlott eseményeket, ilyen indoklás alapján zárolták a pénzt.¹⁰⁷

A Tanácsköztársaságnak már nem volt ideje a törvénytelen „törvényes” intézkedés megtámadására, és a lefoglalt pénz csak Horthy kormányzósága idején került vissza Magyarországra.¹⁰⁸

Említésre méltó egy epizód, amelynek kapcsán az osztrák kormány a zárolt 69,5 millióból egymillió kölcsönt nyújtott Magyarországnak, illetve a likvidáló volt közös hadügyminisztériumnak. 1919. augusztus 12-én azok az osztrák proletárok, akik a magyar Vörös Hadseregben szolgáltak, tüntetésen követelték leszerelési illetéküket az ellenforradalmi magyar kormány bécsi követségétől. Takács-Tolvay megriadt a tüntetők erélyes fellépésétől. Táviratilag kérte Lovászy Márton külügyminiszter hozzájárulását, hogy teljesítse a követelést, annál is inkább, mert rossz fényt vetne az új magyar kormányra, ha utcai zavargások kiváltója lenne Bécsben. Lovászy megadta a hozzájárulást (később azt követelték, hogy személyesen térítse meg a kifizetett pénzt), az osztrák állam egymillió előleget adott e célra, és így az osztrák katonák megkapták a végkielégítést.¹⁰⁹ Kiderült azonban, hogy ebben az ügyben a minisztertanácsnak kell döntenie, és az augusztus 14-i ülés a segílyt megtagadta. Takács-Tolvay az értesítést

¹⁰⁵ PI Archívum 653. f. 5/Dm. 1920—15—8760. Ruzicka 1920 elején benyújtotta 350 000 koronás költségvetését. A külügy-, pénzügy- és az igazságügyminisztérium sokallta a kért honoráriumot, de az ügyvédi kamara véleményezése alapján mégis kifizették. Uo.

¹⁰⁶ Uo. A végzés aláírója: Harsányi főállamügyész-helyettes.

¹⁰⁷ A bécsi tartományi törvényszék bűnügyi tanácsa nyilvános ülésen döntött a szegedi törvényszék július 21-i megkeresése alapján a bűnügyi zárlatról. Uo. A tanácskormány által megbízott ügyvéd, Lefford, többszöri kérdés után csak ekkor nyerhetett betekintést a per irataiba. ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5067. 26594/1919. júl. 21. Schober jelentése.

¹⁰⁸ A szegedi törvényszék 1920. február 16-án kérte a bűnügyi zárlat feloldását, és márc. 23-án már az Osztrák—Magyar Bank bécsi főintézeténél le is fizették a pénzt a magyar államkincstár javára. PI Archívum 653. f. 5/Dm. 1920—15—8760.

¹⁰⁹ Die Rote Fahne, 1919. aug. 13. *Ernste Mahnung* című cikkében az osztrák kormányhoz fordult, hogy tegyen valamit azokért a munkásokért, akik a Tanácsköztársaságért harcoltak. Legalább munkanélküli segílyt adhatnának. Van erre fedezet, hiszen az osztrák állam „biztonságba helyezte” a követségről annak idején elrabolt pénzt.

erről későn kapta meg.¹¹⁰ Az osztrákoknak a kölcsönt hosszas ígéretések után¹¹¹ csak 1921 júniusában fizették vissza.¹¹² Az ügynek az a következménye is lett, hogy volt vöröskatonák még később is a követséghez fordultak, leszerelési illetéket kérve.¹¹³

A brucki puccs nem veszélyeztette a Tanácsköztársaság szilárdságát, biztonságát. Mégis figyelmet érdemel, mert bizonyítja mind a belső, mind a külső ellenforradalom gyengeségét, tömegbázisának hiányát. A brucki kaland résztvevői eredményként csak azt könyvelhették el, hogy az osztrák kormány — amelyben ekkor még a szociáldemokratáknak volt döntő befolyásuk — megtorlás nélkül eltúrte, hogy menedékjogukkal visszaélve, fegyveresen törtek a „baráti” Tanácsköztársaság ellen.

5. AUSZTRIAI KATONAI SZERVEZKEDÉS ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉS SZEGEDDEL

A brucki puccs kudarca bebizonyította, hogy a tisztekre nem lehet számítani, s hogy a tisztek mellett olyan közkatonaakra is szükség van, akik hajlandók harcolni. A májusi sikertelen akcióból azt a tanulságot is le kellett vonnia az ABC-nek, hogy a proletárhatalom ellen csak komoly erővel léphetnek fel, a Tanácsköztársaság tömegbázisa nem annyira ingatag, mint hitték. Ezért elhatározták: toborzóirodákat állítanak fel, hogy „a bécsi lakosság között elszánt, jó szándékú embereket”¹¹⁴ verbuváljanak. Bécsben sok volt a munkanélküli, s remélték, hogy pénzért bőven akadnak mindenre elszánt emberek. Hirdetést tettek közzé, amely szerint „erőteljes fiatal és bátor ifjakat illő javadalmazás mellett” felfogadnak, s megadták a címet, ahol jelentkezhetnek.

Schober május 10-i jelentése sok érdekes részletet elmond a toborzásról, amit érdemes megismernünk. Így megtudjuk, hogy a hirdetésre 10-én délelőtt a Rote Hahn Szállodát 200 jelentkező kereste fel, akik közül alapos rostálás után választották ki a megfelelőket. E munka vezetője Bánó Kálmán őrnagy volt, részt vettek benne Panajott Sándor, Zichy István, Marton Béla, Faber Rudolf. A kiválasztottakkal bizalmasan közölték, hogy a magyarországi bolsevizmus ellen kell harcolniuk. Kötelezvényt írtak alá velük, amelynek főbb pontjai a következők voltak: kötelezem magam, hogy légionáriusként harcolok a magyar bolsevizmus ellen, s ezt szigorúan titokban tartom. 1. Ezért azonnal felvehető 1000 korona (csekket kaptak, amelyet a Živnostenká Bank bécsi fiókjában beválthattak); 2. bevonuláskor újabb 1000 korona jár; 3. a bevonulás idejétől havi 1000 korona a zsold; 4. minden magyar állampolgárnak 100 holdas birtok érté-

¹¹⁰ OL Küm. Bécsi követség iratai. 27. cs. 6. Táviratok, számjeltáviratok.; OL Küm. Res. pol. 1918—1920. Vegyes. 1919—1920.; Gondolat, 1919. október 5. *Lovász úr támogatja a bécsi kommunistákat.*

¹¹¹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 14. cs. 3934/1919.

¹¹² ŐSA NPA Fasc. 881. LÚ I/14. 3144/1B. 1921. jún. 29.

¹¹³ OL Küm. Bécsi követség iratai. 13. cs. 3991/1919.

¹¹⁴ BÁNFY M. i. m. 156. o.

kének megfelelő vagyona mentesül a vagyonadótól (dézsmától), és ha vagyontalan, szüleire száll ez a jog; 5. agrárreform esetén előnyben részesül azokkal szemben, akik nem vesznek részt a harcban; 6. a bolsevista rendszer leverése után az a harcos, aki sem állami, sem községi állásra nem tart igényt, végkielégítésül 10 000 koronát kap.¹¹⁵ A rendőrfőnök jelentései azt is elárulják, hogy Ignaz Nuss gépgyáros hárommillió koronát kapott a magyar tisztektől, amelyen ő teher- és személyautókat vásárolt, és felvett hozzá sofőröket is. Az autókat s a megmaradt pénzt a rendőrség zár alá vette. Júliusban az alsó-stájeri Bauernkommandotól egy százados jelentkezett a stradeni Heimwehr parancsnokság megbízásából és bejelentette, hogy minden, amit a rendőrség lefoglalt, a parancsnokság tulajdona, ő vette meg mindazt Ignaz Nusstól, kéri ezért kiadatását. A diszponálás jogát a stájer tartományi kormány tartja fenn magának.¹¹⁶ Schobernek ez a jelentése is bizonyítja a magyar ellenforradalmár tisztek és az osztrák reakciós tiszti szervezetek szoros kapcsolatát. De bizonyítja ezt a Volkswehr egyik házkutatása is Anton Grundböck osztrák állampolgár lakásán, ahol ott találták Zichy Jánost és Tarján királyhidai patikust. Bebizonyosodott, hogy Grundböck is részt vett a magyar tisztekkel a toborzáson.¹¹⁷ A monarchista osztrák tüzérhadnagy, Kuno Hoynigg lakásán is folyt toborzás, részben Nyugat-Magyarország megszállására, részben a Tanácsköztársaság elleni harcra.¹¹⁸ Az ellenforradalom céljaira Hoynigg gépfegyvert szerzett. Felbérelt emberei a Volkswehr két tagjától vásárolták a gépfegyvert, de a rendőrség lecsapott rájuk.¹¹⁹

A magyar ellenforradalmárok gróf Salm Hermann kezdeményezésére maguk is próbálkoztak fegyver beszerzésével. A rendőrséghez erről bejelentés érkezett, megfigyelés alatt tartották azt a garázst, ahol tárolták a fegyvereket. Június 6-án, amikor Arndt János százados és Aranyi Imre kíséretében két teherautón 30 gépfegyvert, 550 Mannlichert és 3000 patront akartak elszállítani, feltartóztatták. A rendőrség a kísérőket, miután „semmi bűn nem volt rájuk bizonyítható”, másnap elengedte. Schober lefoglalta a fegyvervásárlásra szánt 146 000 koronát, amelyből 44 400 koronát a városi védőrség tagjai között gyorssegélyként szétosztott, a többi a rendőrkórháznak adta felsőbb jóváhagyással.¹²⁰

A toborzóirodák helyét gyakran kellett változtatni, mert az osztrák kommunisták, különösen a Volkswehr 41. zászlóaljának tagjai, amint felfedezték az irodahelyiségeket, rajtuk ütöttek és szétverték.¹²¹ A Vörös Újság május 27-i száma, a Der Montag című bécsi lap közlése nyomán beszámol, hogy a magyar tisztek ellen eljárás indult, mert jogtalanul és

¹¹⁵ ÖSA NPA Fasc. 881. LU I/9. 3757/4.

¹¹⁶ Uo. 4926/4. 1919. jún. 21.

¹¹⁷ Uo. 3877/4. 1919. máj. 14.

¹¹⁸ Uo. 4153/4. máj. 24.

¹¹⁹ Uo. Abt. VA BÍ 22/NÖ 5067. 21878/1919. jún. 16.

¹²⁰ Uo. 5068. 96568/1920. Schober 1919. jún. 8-i jelentése.; Uo. Präsidialakten 6. Ungarn I/2. 1701/1919. jún. 8.

¹²¹ BÁNFFY M., VÖRNLE J., GRATZ G., A. KAAS—F. LAZAROVICS idézett művei; PALLAVICINI GY. id. cikke. Május 13-a és 27-e között a magyar sajtó (Népszava, Az Újság, Fáklya stb.) is hírt adott minderről.

osztrákokat is toboroztak.¹²² Bármilyen elnézőek is voltak az osztrák hivatalos szervek az emigránsokkal szemben, a Volkswehr közbelépése után kénytelenek voltak valamit tenni, igaz, csak formálisan, mert eljárásuknak semmi következménye nem volt. A magyar ellenforradalmárok nagyobb elővigyázattal folytatták a munkát, de a toborzást kiterjesztették Pozsonyra és Lengyelországra is.¹²³

A toborzóirodák, amelyek egyben az átszökött tiszteket is segélyezték, 1919. augusztus 7-ig működtek. Egy ideig Bánó őrnagy, azután Papp Béla konzul volt a vezetőjük, majd a sorozatos támadások után Waldvogel alezredes. Az ő munkája már csak annyiból állt, hogy penziói szobájában segélyeket utalt ki, és alkalomadtán pénzzel igyekezett embereket megnyerni.¹²⁴ E célra a toborzóiroda 1,8 millió koronát kapott.¹²⁵

Otto Bauer május eleji, Rennerhez intézett levelének, valamint az osztrák kommunisták és munkások fellépésének hatására a Szmrecsányi-csoport jobbnak látta, ha tevékenységének színhelyét Bécsből kevésbé szembeszökő helyre teszi át. Szerepet játszott ebben talán Cuninghame tanácsa is, aki már a brucki puccs idején javasolta, hogy gyülekezzenek a magyar határ közelében. Megegyeztek a nagynémet párt embereivel és a keresztényszocialistákkal, hogy Stájerben gyűjtőtábort létesítenek a határon átszökök részére. Egyik segítőjük Brodmann orvos volt, aki az osztrák ellenforradalmi ún. Bauernkommandó szervezte Straden központtal, és kb. 10 000 fegyveres emberrel rendelkezett.¹²⁶ Támogatta őket a későbbi fasiszta Anton Rintelen, volt tartományi főnök, aki könyvében így ír a magyar reakcióval való kapcsolatáról: „... Stájerország menedéket adott számos menekültnek, tekintettel a szomszédos országoknak még a Monarchia idejéből megmaradt szoros kapcsolatára. Lehetővé tettem, hogy Feldbachban gyűjtőtábort létesítsenek azoknak a magyar fegyvereseknek a számára, akik később Lehár ezredes vezetésével Magyarországon részt vettek a döntő harcban...”¹²⁷

¹²² A Der Abend is tudósított a rendőrség által lefoglalt, hadianyagokkal megrakott katonai autókról (PI Archívum 601. f. 3/1919. máj. 17.), aminek osztrák eredetéhez nem fért kétség. Schober idézett jelentése erről részletesen beszámolt.

¹²³ Csekonics Iván a „lengyel akcióra” (hazatérő magyar hadifoglyok megszervezésére) 460 000 koronát, Kiss Albert egyetemi tanár Pozsonyban 30 000 koronát kapott. OL PM Kállay iratai. — A lengyelországi szervezésről Kelemen Béla is említést tesz könyvében (275. o.).

¹²⁴ Die Soziale Revolution, 1919. júl. 2. *Anwerbung weisser Garden* és *Weisse Garden in Steiermark*. Segélyezéssel még sokan mások is foglalkoztak, amit a Volkswehr katonatanácsa leplezett le úgy, hogy a 41. zászlóalj katonái „jogtalanul” házkutatást tartottak több magyar tiszt lakásán. Ez a „törvénytelen” eljárás Schobert felhárította, pedig a katonák az egyik tiszt, Hefty lakásán bolsevistaellenes röpíratokat és olyan utazási igazolványokat is találtak, amelyek segítségével a tisztek Szegedre utazhattak. ÖSA Abt. VA BI 22/NÖ 5068. 96568. Erdélyi László bejelentette a követségen, hogy Szerbiában volt internálva, és Bécsen át utazott haza. Itt kereste a magyar missziót, és a Fűrighasse 4-be utasították. Segélyt kért, de csak annak adtak — 8000 koronát —, aki hajlandó volt a fehérgárdába beállni. OL Küm. Bécsi követség iratai. 27. cs. 4. TK alatti iktatlan vegyes iratok.

¹²⁵ OL PM Kállay iratai.

¹²⁶ BATHYÁNY T. i. m. II. köt. 339. o.; DEME L. — KELETI J. i. m. 70. o.

¹²⁷ A. RINTELEN i. m. 106. o. Karl Renner erről a támogatásról a következőket írja (i. m. 33. o.): „Grácban és Stájerországban — ahol Rintelennek, ennek a nagyon

Feldbachban és Aspangban voltak a gyűjtőtáborok. A feldbachi tábor katonai vezetője a Sigraynál önként jelentkező Lehár Antal ezredes lett, aki a tábor céljaira 8 millió koronát kapott.¹²⁸ A központ, a vezetők tartózkodási helye Grác volt. A szervezkedéshez, fegyverek beszerzéséhez és egyes akciókhoz támogatást a stájer Bauernkommandótól kaptak. Mind ezért több milliót fizettek, de Gratz szerint a nyújtott segítséghez képest csekély volt ez az összeg.¹²⁹ Az ellenforradalmárok önállóan is próbáltak fegyvert szerezni, nem tudjuk milyen eredménnyel. Tény, hogy egyes tisztek nagyobb összegeket vettek fel e célra. Így 50 000 koronát adtak a bécsi munkás-, illetve katonatanács egy-egy tagjának foglalképpen a bécsi Arzenálból kiutalandó fegyverekre.¹³⁰ Am a pénz „rossz” helyre került. Kommunisták voltak, akiknek átadták és nem is tanácstagok, hanem az Arzenál munkásórségének parancsnoka, Geiser és helyettese, Stanzel. Amikor a tisztek hiába vártak a fegyverekre, elhatározták, erőszakkal szerzik meg. Bementek az Arzenálba, és mert fenyegetéssel semmit sem értek el, megtámadták a két osztrák elvtársat, akik életüket vesztették abban a küzdelemben, amellyel megakadályozták, hogy Szovjet-Magyarország ellen ily módon fegyverhez jussanak a fehérgárdisták.¹³¹

A gráci „vezérkarnak” egyik bizalmi embere volt Klobučarič Benjamin aki 1917-ben a zágrábi rendőrbizottságon, 1918-ban a munkácsi határrendőrségen volt detektívfelügyelő, és a horvát szeparációs törekvések híveként szemben állt az SHS-kormánnyal. Nagy pénzek fordultak meg és tűntek el a kezén. Megbízása volt fegyverek, felszerelések, autók vásárlására. Utóbbiakra Sigraynak és társainak volt szükségük.¹³²

A gráci ellenforradalmárok a közeli magyar határon át szoros kapcsolatot tartottak a hazai reakcióval. Feldbach, Fehring, Szombathely, Sopron és más városok, községek között gyakran közlekedtek embereik. A brucki sikertelen kísérlet után sem mondtak le magyar terület elfoglalásáról. A nagybirtokok és a klérus befolyása alatt álló Dunántúlról gyakran kaptak biztató híreket, és nem mulasztották el a kínálkozó alkalmakat.

tehetséges, becsvágyó és agyafúrt államférfinak, aki később ugyanolyan veszélyes, mint szerencsétlen szerepet játszott, óriási befolyása volt — Horthy törekvései erős támaszra találtak, főleg azzal, hogy az osztrák hatóságok engedték, hogy lopkodják az osztrák fegyverkészleteket. Ez az eljárás határos volt a hazaárulással, mert ezeket a fegyvereket legelőször a Burgenland Ausztria-barát német lakosai ellen használták fel”.

¹²⁸ OL PM Kállay iratai.; SZÁL Vas m. törvényhatósági bizottságának közgyűlési jegyzőkönyvei. 1919.

¹²⁹ OL PM Kállay iratai.

¹³⁰ OL ME 1922—III—2660.

¹³¹ Die Soziale Revolution, 1919. júl. 12. *Opfer der Gegenrevolution*. Schober jelentésében egy cseh hadnagyról és kereskedőről ír. ŐSA Abt. VA BI 22/NÖ 5067. 25249/1919. júl. 10.

¹³² OL PM Kállay iratai. Toman és Forst bejelentették a rendőrségen, hogy Klobučarič Szmrecsányitól egymillió koronát kapott, három barátjának van, egyiknek lakását most rendezte be, bizonyára a lopott pénzből. Schober közölte a feljelentéssel, hogy a vád alaptalan, mert Klobučarič nem vett részt a követség kirablásában. ŐSA Abt. VA BI 22/NÖ 5066. 20664/1919. jún. 7. A rendőrfőnök így fedezte az ellenforradalmárokat.

A jugoszláv—osztrák határ mentén fekvő szlovén terület — a nemzeti kérdés, az erős papi befolyás folytán — alkalmas volt nyugtalanság keltésére. Az ún. vend-vidéki népbiztosság helyettes népbiztosa, Tkalecz Vilmos kántortanító, lapszerkesztő, korrupt, hatalomra vágyó ember volt, aki a Tanácsköztársaságtól el akarta szakítani e területet. Különböző kísérletek után Grácsba is elment, segítséget kért a Szmrecsányi-csoporttól. Szmrecsányiék szívesen támogatták, de nem azért, hogy a szlovénok elszakadhassanak, hanem abban a reményben, hogy így megvethetik a lábukat a Mura-vidéken. Hasonló okokból álltak Tkalecz mellé a vidék földbirtokos arisztokratái, a közigazgatás volt vezetői, a katonatisztek. Az ellenforradalmárok közé tartozott a határ őrizetére kirendelt Vörös Őrség parancsnoka, Pernecky Jenő százados is, aki kész volt a proletárhatalom ellen cselekedni. Június elejére tervezték a lázadást. Május második felében Budapestről nyomozók jártak Muraszombatban, és feltehetően az általuk adott információ alapján érkezett a parancs: Pernecky zászlóalját leváltják. A reakció így elvesztette volna fegyveres erejének zömét, ezért gyorsan kellett cselekedniük.

1919. május 29-én este Muraszombatban, Tkalecz és társai kikiáltották a független Mura Köztársaságot, és Pernecky parancsnoksága alatt megtámadták a proletárdiktatúrához hű vörösöroket. A váratlan támadás zavart okozott, de néhány nap alatt a magyar Vörös Hadsereg lett a helyzet ura, és június 5-re helyreállt a rend,¹³³ az ellenforradalmárok átmenekültek a határon és szaporították a feldbachi tábor létszámát.

Tkaleczék „a murai akcióra” Szmrecsányiéktól 300 000 koronán felüli összeget kaptak, aminek több mint a felét elsikkasztották.¹³⁴ Fegyveres segítséget küldött a stájer reakció. A Bauernbund tagjai, osztrák civilek jöttek át teherautón, fegyverrel, munícióval. Az ellenforradalmárok mégis szidták az osztrákokat, kevesellték a segítséget, mert eredetileg azt ígérték: „40 repülőgépet, 40 ágyút és 400 főnyi legénységet küldenek.”¹³⁵

Az osztrák munkásokat felháborította, hogy a magyar reakció osztrák segítséggel támad a Tanácsköztársaság ellen. Kommunista küldöttség kereste fel Deutsch államtitkárt, és tiltakozott az osztrák katonák magyarországi beavatkozása ellen.¹³⁶ Az osztrák munkástanácsok június 30-tól július 3-ig üléselő kongresszusán Franz Koritschoner elítélően beszélt arról, hogy reakciósok a Mura-vidékre rendőrségi határátlépési igazolvánnyal mennek át lázítani.¹³⁷

¹³³ A lázadás történetével, keletkezésének okaival részletesen foglalkozik Kővágó László: *A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben* Akadémiai Kiadó, Bp. 1964. Lásd még L. NAGY Zs.; *Forradalom és ellenforradalom* . . . 132–134. o.

¹³⁴ OL PM Kállay iratai.

¹³⁵ PI Archívum 635. f. 1/1920—B. 784. Lásd erről még Kun és Bauer jegyzék-váltását. ŐSA NPA Fasc. 880. LU I/1. 4342. és 4371. 1919. máj. 31. — jún. 4.

¹³⁶ Wiener Zeitung, 1919. jún. 6. *Kundgebung von Volkswehrmännern und Arbeitslosen.*

¹³⁷ Die Soziale Revolution, 1919. júl. 5. *Die Tagung der Reichskonferenz.* A Reichspost 1919. jún. 3-i száma ismertette Kun Béla tiltakozó jegyzékét, amely szerint egy osztrák zászlóalj támogatta a muravidéki ellenforradalmárokat. (*Die diplomatischen Umgangsformen des „Aussenministers” Kun.*)

A muraszombati lázadást követően, június első napjaiban kirobbant vasútassztrájkot és a dunántúli ellenforradalmi próbálkozásokat is támogatta az ausztriai emigráció. Papp belügyi politikai megbízott Szombathegyről jelentette: az ellenforradalmároknál „új fegyverek kerültek kézhez, melyek Ausztriából származnak”.¹³⁸ Egy, a csornai és a kapuvári lázadás leverésében részt vett elvtárs visszaemlékezésében írja: Az osztrák kormány „nemcsak menedékjogot adott ezeknek a tiszteknek, hanem azt is megengedte, hogy onnét szervezzék, irányítsák a magyar Tanácsköztársaság ellen az ellenforradalmat. Gépfegyvereket bocsátott rendelkezésükre”. A hadizsákmányul ejtett öt gépfegyver is Ausztriából származott; ezeket az ellenforradalom támogatására átjött Klempa ezredes és társai hozták magukkal.¹³⁹ Azért jöttek át a határon, amint mondták, mert „most a legalkalmasabb az idő az ellenforradalomra, mert a kommün helyzete olyan a fronton, hogy a kormány nem tud a belügyekkel foglalkozni”. Amikor a Vörös Őrség egységei Szamuely Tibor irányításával közeledtek Csorna felé, Klempa ezredes és a tisztek „... elmenekültek, visszaszöktek Ausztriába, áruló módjára, aljasan cserbenhagyták kulák barátaikat s a félrevezetett parasztokat”.¹⁴⁰

A felsőöri járás ellenforradalmárai rendszeres kapcsolatban voltak a határmenti osztrák reakcióssal. Már májusban közös megbeszélést tartottak osztrák területen, amelyen részt vett a hartbergi stájer katonai megbízott is. Utóbbi kijelentette, hogy „ő a magyar ellenforradalmi komitéval parallel dolgozik a vörös uralom letörésén, és erre a célra a feldbachi tábor, számos stájer tiszt és önkéntes, nagy mennyiségű fegyver és muníció (állítólag 70 000 mannlicher) áll rendelkezésére”. A vasútassztrájk idején a hartbergi komité 200 mannlichert, két géppuskát, két kocsis muníciót és kézigránátot utalt ki. Ezeket Pinkafőre vitték. A felsőöri ellenforradalmárok június 6-án, a közös akció megindítása céljából futárt küldtek Hartbergbe; az ottani kirendeltség pedig Gráctól kért intézkedést, hogy a szökött magyar tisztek azonnal menjenek át magyar területre. Sürgetésük után a felsőöriek segítség helyett táviratot kaptak: a vörösöknek a cseh fronton elért sikereire tekintettel lemondják a tervezett akciót. Az exponált ellenforradalmárok számára nem maradt más hátra, ők is átszöktek Ausztriába.¹⁴¹

Az ellenforradalmi hadsereg szervezése nemcsak Feldbachban, hanem Szegeden is folyt. Gömbös Gyula már április végétől itt tartózkodott. Pallavicini és Gömbös az ABC megbízásából április közepén Bécsből Belgrádba utazott, hogy ott a francia katonai parancsnoksággal tárgyaljon.

¹³⁸ HL TK VÓ Főpárság. 1919. jún. 10.

¹³⁹ Az utólagos elszámolásokban azért szerepel ilyen tétel, mint: két osztrák csendőrtisztnak arany cigarettatárcsa 19 200 koronáért, „tiszteletből, mert az ellenforradalmi szervezetet a katonáknak és fegyvereknek a határon át Magyarországra való becsempészésénél támogatták”. OL PM Kállay iratai.

¹⁴⁰ Bancsó Lászlónak, a volt Dunántúli vörösőr kerület politikai nyomozó osztálya vezetőjének visszaemlékezése. PI Archívum H—b—7. Rövidítve közli: *Nagy idők tanúi emlékeznek (1918—1919)*. Összeállította és sajtó alá rendezte Lányi Ernőné. Kossuth, Bp. 1958, 187—188. o.

¹⁴¹ PI Archívum 635. f. 1/1919—B. 1643.; DEME L.—KELETI J. i. m. 119—122. o. E könyv sok részletet ismertet az Ausztriában levő és az otthon maradt tisztek kapcsolatáról, az Ausztriába való átszökés módjáról, s azokról, akik ebben rendszeres segítséget nyújtottak (135—136., 138—139. o. stb.).

Kérték, hogy a jugoszlávok által megszállt Baranyában szervezhessenek csapatokat a Tanácsköztársaság ellen. Ezt a kérést de Lobit tábornok nem teljesítette, csak annyit ígért meg, vonatot ad, hogy a bécsiek Szegedre mehessenek, és ott szervezhessenek hadsereget. Pallavicini nem tartotta megfelelőnek a szervezkedéshez Szegedet, mert ott elég nagyszámú az ipari lakosság, amelynek kapcsolata van a Tanácsköztársasággal; saját „bőrükön nem próbálták ki, hogy milyen a proletárhatalom”, így még „nem ábrándultak ki”. Ezért megfelelőbbnek vélte e célra a Dunántúlt. Azonban de Lobit hajthatatlan maradt, inkább megígérte, hogy Bécs—Belgrád és Bécs—Szeged között a távíróösszeköttetést a franciák saját vonalukon biztosítják; ez azonban csak ígéret maradt.¹⁴²

Belgrádból Gömbös egy francia vezérkari tiszt kíséretében Szegedre ment,¹⁴³ hozzáfogott a toborzáshoz, s amikor Horthy Miklós lett az ellenforradalmi kormány hadügyminisztere, mint hadügyi államtitkár együtt dolgozott vele a hadsereg szervezésén.¹⁴⁴ Június 18-án jelent meg Horthy aláírásával a rendelet a toborozásról, a Magyar Nemzeti Hadsereg felállításáról.¹⁴⁵ A toborzás itt sem hozta meg a várt eredményt. A szökevényekből tiszti századok alakultak, de legénységben nagy volt a hiány. A szegedi és a Szeged környéki munkások magatartása eleve kizárta, hogy közöttük hívekre találjanak, de a parasztok sem csatlakoztak hozzájuk, pedig csalódottak voltak, mert a tanács hatalom nem osztott földet. Mégis legfeljebb a gazdag parasztok fiai között akadt jelentkező.

A szegedi propagandabizottság a miniszterelnökséghez küldött jelentésében így számolt be a nehézségekről: „Az Alsóvárosban Zadravetz páter vezetése alatt működő toborzó bizottság parasztok passzivitása miatt működését kénytelen volt beszüntetni.”¹⁴⁶ Algyó község „mintegy 4000 főnyi lakossága erősen át van itatva a bolsevista eszmékkel . . . , az

¹⁴² GÖMBÖS GY. i. m. 44. o.; PALLAVICINI GY. id. cikk, 50—55. o.; KOZMA M. i. m. 224. o.; VÖRNLE J. i. m. 795. o. stb. Júniusban Teleki és Horthy, júliusban Teleki és Balla Aladár is járt Belgrádban az SHS-kormányánál, hozzájárulást kérni, hogy a „Nemzeti Hadsereg” szerb megszállt területről indíthassa meg támadását a Tanácsköztársaság ellen. Általában a franciákat okolják e tárgyalások sikertelenségéért, egyedül Prónay írja naplójában (PI Archívum 685. f. 5. é. 105. l.), hogy a határkérdés miatt romlott meg a viszony a szerbekkel. Valóban, az SHS-kormány bizonyos támogatásra (területén tisztek átengedése Szegedre) hajlandó volt, mert a magyar proletárhatalom megdöntését kívánta, de az ellenforradalmároktól azért óvakodott. Még a Monarchia idejéből ismerte a magyar uralkodó osztályok elnyomását, s féltette Jugoszlávia frissen szerzett szabadságát. A belgrádi tárgyalásokról lásd: A. KAAS—F. LAZAROVICS i. m. 229—234. o.; KOZMA M. i. m. 254. o.; GRATZ G. i. m. 216—220. o.; HORTHY M. i. m. 113. o.; OL PMA szegedi ellenforradalmi kormány pénzügyminiszteriuma. 512/1919. stb.

¹⁴³ BARTHA ÁBEL — aki az első aradi kormány tagja volt, és ebben az időben Belgrádban, a francia főhadiszállás hírszerző irodájának magyar osztályán dolgozott — azt írta könyvében (*Az álforradalomtól a nemzet újjáébredéséig* . . . Fejér és Glatzer, Bp. 1920, 24. o.), hogy ő tette lehetővé Gömbös Szegedre utazását.

¹⁴⁴ HORTHY M. emlékirataiban (i. m. 112. o.), közli hogy szinte egy időben érkezett hozzá Károlyi és Bethlen futára, azonos kéréssel: vállalja a hadügyminiszterséget.

¹⁴⁵ Szegedi ÁL Polgm. Eln. 6844/1919.; KELEMEN B. i. m. 283—284. o.

¹⁴⁶ OL A szegedi ellenforradalmi kormány. K 32. ME 106—1919.

itt lakók vagyontalan földmunkások.”¹⁴⁷ Gömbös Gyula pedig a belügyminisztertől kért rendőri, csendőri védelmet a toborzó bizottság számára, mert „a bolsevista agitáció hatalmas munkát fejt ki a toborzás megakadályozására”.¹⁴⁸

A reakció kormánya Budapestre küldött röplapjain arra hivatkozva, hogy Garami Ernő, Göndör Ferenc¹⁴⁹ és más szociáldemokraták már elhagyták az országot, felhívta a munkásokat is, pártoljanak át hozzá,¹⁵⁰ de hiába, a tömegeket nem tudta megnyerni. Még ellenforradalmi írás sem becsüli többre a fehérhadsereg legmagasabb létszámát, mint 3500 tiszt, 2500 legénységi állománybeli és 800 csendőr.¹⁵¹ Az osztrák Reichspost ellenforradalmi propagandájában a „fegyelmezett” és „jól felfegyverzett” szegedi hadsereget dicsőítette,¹⁵² holott minden ellenforradalmi írás felpanaszolja, hogy a francia katonai parancsnokság augusztus 8-ig nem adta ki a lefoglalt fegyvereket, hiába kérte a szegedi kormány.¹⁵³ „Ausztria 30 000 fegyvert felajánlott Szegednek — írja Kelemen Béla —, és ennek elszállítását is a franciák akadályozták meg.”¹⁵⁴

A francia katonai parancsnokság az újonnan alakult nemzeti államok érdekeit tartotta szem előtt, ezért nem akart a magyar nacionalista burzoázia kezébe hatalmat, fegyvert adni. Az ellenforradalmi kormány tagjai még júliusban is jegyzékkel ostromolták a békekonferenciát, s azt bizonygatták: az egész ország népe bennük bízik, és ha fegyvert kapnának, ők legyőznék a bolsevizmust. Akkor pedig biztosítják a lelkiismereti szabadságot és a kormány „a hatalmat vissza fogja adni a népnek”.¹⁵⁵ A jegyzék továbbítására Bartlettet kérték meg, aki személyesen adta át Párizsban Lloyd George-nak.¹⁵⁶ Tittoni a jegyzék ismeretében, július végén, a konferencia egyik ülésén szóvá tette, hogy a szegediek azt remélik, ha felszerelést kapnak, akkor eredményt tudnak elérni. Clemenceau erre azt válaszolta, hogy az antibolsevista kormány azelőtt is így nyilatkozott, de soha nem volt sikere.¹⁵⁷

Az amerikaiak sem bíztak a szegedi ellenforradalmároknakban. Albert Halstead úgy nyilatkozott, hogy az ún. aradi kormánynak nincs ereje, tagjai monarchisták, reakciósook, olyanok, akiket csak a személyes ambícióik fűtenek, a gyakorlati politikai bölcsességnek még nyoma sincs bennük. A kormánynak nincs befolyása, gyenge, nem képviseli a magyar nép több-

¹⁴⁷ Uo. 85—1919. Kozma Miklós, aki maga is Szegeden volt (i. m. 330. o.), így ír: „... a szegedi és környékbeli parasztság között azt lehet mondani, teljes a csőd...”

¹⁴⁸ OL BM A szegedi kormány belügyminisztériumának iratai. 1919—92/res. Közli: MMTVD 6/B. köt. 329. o.

¹⁴⁹ Ugyanakkor Bécsben reakciós tisztek megtámadták Göndört. ÖSA NPA Fasc. 881. LÜ I/9. 5198/4. 1919. júl. 3. Schober jelentése.

¹⁵⁰ PI Archívum 603. f. 2/6500.

¹⁵¹ SZABÓ L. i. m. 229. o.

¹⁵² 1919. júl. 10. *Die Szegediner ungarische Regierung.*

¹⁵³ A. KAAS—F. LAZAROVICS i. m. 236. o.; KELEMEN B. i. m. stb.

¹⁵⁴ KELEMEN B. i. m. 358. o.; A. KAAS—F. LAZAROVICS i. m. 230. o.

¹⁵⁵ A. KAAS—F. LAZAROVICS i. m. Függelék, 27. sz. A jegyzék teljes szövege francia nyelven.

¹⁵⁶ E. A. BARTLETT i. m. 203. o.

¹⁵⁷ *Papers PPC* VII. köt. 348. o. 1919. júl. 28. Clemenceau ekkor már tudta, hogy a francia vezetés alatt álló román királyi hadseregnek viszont „sikere” van.

ségét.¹⁵⁸ Hasonló véleménye volt Hoovernek is, amit a békekonferencia tanácskozásán el is mondott.¹⁵⁹

Az ellenforradalmárok az ilyen vélemények ellenére kaptak bizonyos támogatást az antanttól. A tisztek a Magyarországi Tanácsköztársaság területéről és Bécsből is Jugoszlávián, illetve a jugoszlávok által megszállt területen át jutottak el Szegedre. Támogatta őket ebben Schober bécsi rendőrfőnök és az angol¹⁶⁰ meg a francia misszió. A június elején Bécsből Szegedre induló tizes transzport, amelynek tagja volt Magasházy László is, Troismont francia kapitány javaslatára a Jugoszlávián át vezető utat választotta. Bécsben Schobertől kaptak írást, engedélyt Ausztria elhagyására.¹⁶¹ Eckhardt Vilmos június végén a bécsi „Polizei-Direktion engedélyével Jugoszlávián keresztül” érkezett Szegedre.¹⁶² Bethlen az angolokat dicsérte a szegedi kormánynak írt levelében, mert még „a tiszti transzportok Szegedre szállításában is közreműködnek”, a jugoszlávok ugyanis csak angol—francia nyomásra voltak hajlandók a transzportokat átengedni.¹⁶³ Horthy is elismerően emlékezik meg az angol segítségről emlékiratában: „Sir Thomas Cuninghame Anglia bécsi hivatalos képviselője személyesen írta alá a Szegedre utazó magyar tisztek és futárok útiigazolványait.”¹⁶⁴ Május 30-án Löwenfeld-Russ élelmezésügyi miniszter közölte Bauerral, hogy Cuninghame a következőkkel fordult hozzá: nagy létszámú tiszti csoportot, zárt alakulatban akar Magyarországra küldeni, s amíg a csoport összegyűlik, élelmezni kell őket, ehhez kér segítséget.¹⁶⁵ Erről Bauer a következőképpen tájékoztatta Rennert május 31-i levelében: Cuninghame az arisztokratákkal együtt intrikál Magyarország ellen, a tiszteket Jugoszlávián keresztül Szegedre küldi az ellenforradalmi kormányhoz. Okom van feltételezni, hogy egész csoport (ganze Organisation) magyar tisztet próbál erre összeszedni.¹⁶⁶ Az ügy további intézésével Cuninghame helyett a szövetségi bizottság egyik angol tisztje, C. K. Butler foglalkozott. Június 2-án ő írt Löwenfeld-Russnak: úgy tapasztalja, mind

¹⁵⁸ Uo. XII. köt. 540. o. 1919. júl. 7.

¹⁵⁹ Uo. VII. köt. 21. o. 1919. júl. 5.

¹⁶⁰ TH. CUNINGHAME (*Dusty Measure*. 344—345. o.) megírja, hogy „Mindazok a tisztek és altisztek, akik Horthyhoz akartak csatlakozni, általam aláírt igazolvánnyal utazhattak Szegedre. Bauer ezt nem kifogásolta...” Igyekeztek a Vörös Hadsereg fegyelmét aláítani olyan módon, hogy felszólították az ott szolgáló tiszteket: ha most eljönnek, jövő karrierjüket nem veszélyezteti az, hogy hazafias érzésből csatlakoztak a proletárhatalom hadseregéhez. A hadügyminisztérium felszámoló hivatalában, Bécsben dolgozó tiszteket Horthy nevében viszont arra szólították fel, ne hagyják el helyüket, igazolni fogják őket, ha jelenlegi beosztásukban a szegedi kormány érdekeit szolgálják.

¹⁶¹ PI Archívum A Magyar Rádió rendezetlen iratai. Magasházy levele.

¹⁶² KELEMEN B. i. m. 388. o., jegyzet.

¹⁶³ Uo. 275. o.

¹⁶⁴ HORTHY M. i. m. 113. o. A szegedi kormány Kozma Miklóst küldte ki, hogy a Baranya megyei vezetőkkel felvegye a kapcsolatot, és biztosítsa a határmenti átkeléseket. Kozma (i. m. 208—217. és 282—286. o.) erről részletesen ír. Erre vonatkozóan adatok találhatóak még: PI Archívum 605. f. II/15.; L. NAGY Zs. *Forradalom és ellenforradalom*... 85. o.; *A határban a halál kaszál*... Szerk. és bevezetőt írta Szabó Ágnes és Pamlényi Ervin. Kossuth, Bp. 1963, 65. o.

¹⁶⁵ ŐSA Präsidialakten Fasc. 6. Ungarn. 10. 1650/1919.

¹⁶⁶ Uo. K 201. Präsidialakten des Staatssekretärs Dr. Otto Bauer II/d.

több menekült érkezik Budapestről. Helyes volna Dél-Magyarországra küldeni őket, hol több az élelem. Tudomása szerint „jótékony” magyarok alapot létesítettek (az elrabolt pénzből!) a menekültek segélyezésére. Helyes volna egy helyre koncentrálni a menekülteket és ebből a segélyalapból élelmezni őket. Az olyan alkalmas, rátermett embereket pedig, mint a tisztek, Dél-Magyarországra kellene küldeni.¹⁶⁷ Eldersch június 11-én elküldte ezt a levelet Bauernak, amelyre ő 13-án a következőket válaszolta Elderschnek: mi ne vegyünk részt a menekültek Szegedre küldésében. Ha egyes emberek útlevelet kérnek Jugoszláviába, nincs okunk megtagadni, de ne utazzanak csoportosan. Az egésznek nem szabad, hogy olyan látszata legyen, mintha az ellenforradalmi kormány érdekében toborzás folyna. Legegyszerűbben úgy lehetne megoldani az egész ügyet, ha valamennyi külföldre vonatkozóan kiutasítási határozat lenne.¹⁶⁸ Az angol katonai megbízott még a letartóztatott tisztek szabadon bocsátását is kérte azzal a feltétellel, hogy kötelesek Ausztriát elhagyni.¹⁶⁹

Mindezen tények ismeretében, amikor a bécsi magyar követség Bauerhoz fordult, hogy biztos forrásból értesültek ellenforradalmi hadsereg szervezéséről, a magyar tisztek csoportos utazásáról, s a Führichgasse 4. szám alatt működő toborzóirodáról, Bauer, Schober információja alapján, félrevezető választ adott. Az osztrák külügyminiszter a következőket írta: a megjelölt hely menekülteket segélyező iroda, azoknak adnak itt útiköltséget, akiknek hivatalos nyomásra Ausztriát el kell hagyniuk. Így az osztrák hivatalos szerveknek nincs alapjuk az iroda tevékenységébe beavatkozni, de azért majd ellenőrzik.¹⁷⁰

A bécsi komité és a szegedi kormány futárok útján érintkezett, és mindkét helyre érkeztek futárok a Tanácsköztársaság területéről is.¹⁷¹ Pekár Gyula leírja, Szegeddel úgy leveleztek, hogy egy határrendőr ruhájának könyökébe gépirásos vászonlapokat varrtak be; Béccsel pedig Dselal bej török főkonzul amerikai származású felesége segítségével, aki „kivételes helyzetét” felhasználta az ellenforradalmárok támogatására.¹⁷² Az angol és az amerikai missziók tagjai között is akadt segítőtárs. Az egyik tiszt Budapestről „két külföldi barátja” révén juttatott Bécsbe katonai, politikai és gazdasági kémjelentéseket, ahonnan azokat Szegedre továbbították.¹⁷³ Csernoch hercegprímás „tájékoztatóit” Romanelli hetenként továbbította a pápához.¹⁷⁴ Június végétől Craenenbrock ezredesnek, a II. vörös hadtest vezérkari főnökének „Béccsel és Bécsen át Szegeddel már rendszeres futár érintkezése volt”. A futárokat a ligetfalui határőrosztag parancsnoka és a bergi osztrák határszakasz parancsnoka, Paster osztrák csendőrszázados segítette. Politovszky István vk. őrnagy szintén kapcsolatban állt az emig-

¹⁶⁷ Uo. Präsidialakten Fasc. 6. Ungarn. 10. 1688/1919.

¹⁶⁸ Uo.

¹⁶⁹ Uo. Ungarn 5/2. 1820/1919. jún. 17.

¹⁷⁰ Uo. Ungarn 1/2. 1924/1919. júl. 3. és 1935/1919. júl. 5.

¹⁷¹ OL MP A szegedi kormány pénzügyminisztériuma. 5/1919.; PI Archívum 605. f. II/34.

¹⁷² HL MTK iratai. 97. d. 510. sz. (Geher-gyűjtemény).

¹⁷³ KOZMA M. i. m. 308. o. G. ROMANELLI (i. m. 190—191. o.) megírja, hogy az olasz misszió futára magyar személyek leveleit, csomagjait is átvitte a határon.

¹⁷⁴ Új Nemzedék, 1919. szept. 10. *Romanelli elutazása.*; G. ROMANELLI i. m. 139. o.

ráns ellenforradalmárokkal.¹⁷⁵ Ismert Gömbös és Julier kapcsolata is.¹⁷⁶

Cuninghame elismerően nyilatkozik a jól kiépített kémhálózatról, amit elsősorban Boroviczénynek tulajdonít. Közli, hogy amint Gödöllőn a főparancsnokság kiadott egy parancsot, azt azonnal továbbították Bécsbe.¹⁷⁷ Budapesten az ellenforradalmár tiszték Romanellihez fordultak. A hadseregpáncsnokságról és a Hadügyi Népbiztosságtól Romanelli naponta kapott információt a mozgósított csapatok összetételéről, csoportosításáról, amit azonnal eljuttatott Bécsbe azzal, hogy továbbítsák a román hadsereg főparancsnokságának. Az egyik magyar tiszt kérésére Romanelli arról is gondoskodott, hogy Cuninghame-et mindenről tájékoztassák. A Vörös Hadsereg júliusi offenzívája előtt két nappal az olasz missziót pontosan értesítették, hogy hol lesz a támadás színlelt, és hol folyik majd nagy erővel. Joggal jegyzi meg Romanelli Julier-re utalva: „Mi szerepe volt magának a vezérkari főnöknek ebben az ügyben? . . . Talán valóban fehér volt, antibolsevista, ahogy egyesek állították?”¹⁷⁸ Bartlett nem ilyen finoman ír Julier árulásáról. Ismerteti kapcsolatát a bécsi és a szegedi ellenforradalmárokkal és júliusi tervét, amely szerint: Horthy szegedi hadserege egyesüljön a Julier által e célra kijelölt „vörös” egységekkel és támadja meg őt. Bartlett a történelemben egyedülálló drámának nevezi ezt az árulást, amikor egy vezérkari főnök saját csapata ellen tervez oldaltámadást.¹⁷⁹

Romanelli más utakon is szerzett értesüléseket. Nemcsak a hadseregben szolgáló tiszték, hanem ellenforradalmár polgári személyek is jelentkeztek nála, akik kémkedtek számára. Kívülük jó hasznát vette az olasz misszió Gallerani Bonaventura szervita-rendi pap szolgálatainak is, aki beférközve vallásos hívei bizalmába, sok fontos hírt kapott és vitt Romanellinek, még népbiztosokhoz intézett táviratokat, okmányokat is.¹⁸⁰

A közalkalmazottak egyes rétegeit is bekapcsolták az ellenforradalmi futármunkába. Fenyő Andor bécsi gazdasági megbízott Kun Bélához küldött jelentéséből tudjuk, hogy a soproni hatóság nap nap után postásokat és vasutasokat csempészett át a határon, és „ezt nem az osztrák, hanem a fehérkormány csinálja”.¹⁸¹

A „hivatalos” futárszolgálat mellett voltak a Tanácsköztársaság apparátusába beépült olyan ellenforradalmárok, akik alkalomadtán kerültek összeköttetésbe a bécsi ABC-vel és különböző szolgálatokat teljesítettek. Wellesz Jenő, a soproni direktórium élelmezési biztosa, hivatalosan Bécsben járt, és közvetve kapcsolatba lépett Bethlennel. A következő utasításokat kapta: helyén maradva mentse az üldözött burzsoáziát; Budapest

¹⁷⁵ BÖHM V. i. m. 282—283., 352. o.; KOZMA M. i. m. 306—307., 335. o.; BARTHA Á. i. m. 21. o.

¹⁷⁶ LIPTAI ERVIN: *A magyar Vörös Hadsereg harcai 1919.* Zrínyi, Bp. 1960, 463. o.; MMTVD 6/B. köt. 437. o.; E. A. BARTLETT i. m. 221—222. o.

¹⁷⁷ TH. CUNINGHAME: *Dusty Measure.* 344. o.

¹⁷⁸ G. ROMANELLI i. m. 234., 249. o. Romanelli közli azt a kémjelentést is, amelyet júl. 10-én kapott azzal, hogy továbbítsa Bécsbe s onnan a románokhoz. Ebben a jelentésben a hadsereg összetételéről, elhelyezéséről a magyar „hazafiak” pontos leírást adtak. Uo. 252—253. o.

¹⁷⁹ E. A. BARTLETT i. m. 221—222. o.

¹⁸⁰ G. ROMANELLI i. m. 208., 211—213. o.

¹⁸¹ PI Archivum 603. f. 4. cs. 3. ée.

kieheztetésére törekedjen; a „felmentő sereg” részére tartson készen élelmet; megbízható egyéneket küldjön a szegedi hadseregbe.¹⁸² Wellesz szerint ő mind a négy parancsot teljesítette. Erről tanúskodik egy Landlerhez küldött jelentés is, amely közli, hogy Wellesz Sopron megyéből nem enged semmi élelmiszert Budapestre szállítani, az ő emberei viszont mindenholnan szállítanak Sopronba.¹⁸³ Wellesz még más szolgálatot is tett az ABC-nek: értesítette Bethlent, hogy a Tanácsköztársaság fegyvert és muníciót készül behozni Ausztriából. Ennek a szállítmánynak az elküldését a bécsi magyar ellenforradalmárok megakadályozták.¹⁸⁴

Szó volt már a Deutsches Volksblatt július 20-i cikkéről, amely nyilvánosságra hozta a Wiener-Neustadtból Magyarországra irányuló fegyverszállítást.¹⁸⁵ Az osztrák nemzetgyűlésen is elhangzottak kérdések, interpellációk ez ügyben.¹⁸⁶ Nem lehetetlen, hogy ezekhez Wellesz értesítése alapján Bethlenék is szolgáltatott adatokat.

Volt az országban több „Wellesz” is. A Külügyi Népbiztosság egyik tisztviselője — Kiss Dezső — is ellenforradalmi célokra használta fel bécsi hivatalos útjait. Júniusban felkereste a bécsi francia katonai misszió információs szolgálati tisztjét, Musée kapitányt, tájékoztatta a magyarországi helyzetről — ekkor szilárd volt a proletárhatalom, belső aknamunkától nem várhattak eredményt — és kérte, hogy az antant hagyjon fel a benemavatkozás politikájával. Júliusban ismét Bécsben járt, ekkor Teleki Pálné lakásán találkozott Bethlennel, akinek elmondta, hogy az ellenforradalmi röpiratok nem a nép nyelvén szólnak, így hatástalanok. Bethlen megkérte, írjon egy megfelelő propagandaanyag-tervezetet, amit el is készített, de augusztus 1-e előtt már nem tudta átadni.¹⁸⁷

A Bécsben készült, a Fűrighassen lévő irodában elhelyezett röpiratokról, a budapesti, a bécsi, a gráci magyar ellenforradalmárok meg az osztrák tisztek közös tárgyalásáról jelentést kapott a proletárhatalom. E jelentésben szó volt arról is, hogy a reakciók Budapesten vörös nyomozókkal is kapcsolatot tartanak.¹⁸⁸ Az adatok valóságát iratok és ellenforradalmi könyvek igazolják.¹⁸⁹

A megdöntött, de végleg meg nem vert uralkodó osztályok keze régi kapcsolataik révén sokfelé elért. Kisebb helyi eredményeket értek el, de

¹⁸² A Bethlen—Szmrecsányi ellentétre jellemző, hogy Bethlen nem Feldbachot, hanem Szegedet ajánlotta, s általában Bécsből is odamentek azok a tisztek, akik nem tartoztak Szmrecsányi, Sigray és Pallavicini környezetéhez.

¹⁸³ PI Archívum 603. f. 2/4986.

¹⁸⁴ A Welleszre vonatkozó adatokat lásd: SÁL Soproni direktorium. 74. cs. Vegyes iratok.

¹⁸⁵ 1919. júl. 20. *Die Schleichwege des Kommunismus.*

¹⁸⁶ *Protokoll der Konstituierenden Nationalversammlung.* 25. ülés. 1919. VIII. 26., 27. 29.

¹⁸⁷ PI Archívum 614. f. 1/1920—1484. Az ellenforradalom fegyelmi bizottsága meg is szüntette az eljárást Kiss Dezső ellen. Uo. 638. f. 1/1919—IV—13—7827.

¹⁸⁸ Uo. 603. f. 4. cs. 8/28.; Közli: MMFVD 6/A. kötet. 694—695. o.

¹⁸⁹ Szabó L. i. m. 226. o.; DEME L.—KELETI J. i. m. 142. o. Az ABC számadásainál szerepel egy 30 000 koronás tétel, amelyet Wild százados útján, a Tanácsköztársaság idején a budapesti rendőrség egy héttagú csoportja részére fizettek ki. OL PM Kállay iratai.

nem tudtak döntő csapást mérni a magyar Tanácsköztársaságra. Ennek okait abban kereshetjük, hogy a dolgozók többsége, ha a nehéz helyzetben elégedetlenkedett, ingadozott is, a proletárhatalom mellett állt. Voltak olyanok, akik változást kívántak, de nem régi elnyomóik révén. Az országon belül szinte kizárólag csak az egzisztenciájukat, karrierjüket veszített rétegek támogatták az ellenforradalmat, valamint a félrevezetettek kis csoportja. Ez pedig kevés volt a munkásosztály erejéhez képest, amellyel mindenütt szemben találták magukat. Ezt bizonyítja a legjobban megszervezett, június 24-i ellenforradalmi puccs leverése is.¹⁹⁰ Az ellenforradalmárok tehetetlensége elsősorban abból eredt, hogy nem volt tömegbázisuk, de oka volt a vezetők közötti ellentét is. Az antanthatalmak, látva, hogy eredményt nem tudnak felmutatni, nem bíztak bennük, kockázatosnak tartották, hogy hathatós támogatást nyújtsanak nekik.

A bécsi emigráció vezetői áprilisban még azzal kértek az antanttól 20 millió kölcsönt, hogy ennek segítségével napok alatt ütőképes hadsereget tudnak felállítani a Tanácsköztársaság megdöntésére. A kért összeg többszöröse került a kezükbe május 2-án, de a Szegeden és a Feldbachban összegyűjtött csapatok csak akkor tudtak az ország területére behatolni, amikor a Magyarországi Tanácsköztársaságot az imperialista erők már megdöntötték.

Augusztus elején Szegeden és Bécsben tudomást szereztek a Forradalmi Kormányzótanács lemondásáról. Ekkor indult el Prónay különítménye véres dunántúli útjára. Horthy repülőgépen Siófokra ment, és Lehár is megérkezett Szombathelyre, hogy előkészítse a feldbachi tiszti zászlóalj hazatérését.

Az emigránsok hónapokon át arról panaszkodtak külföldi támogatóiknak, hogy a magyar népet a „vörösteror” elnyomja, ezért kérnek segítséget „felszabadító” harcukhoz. Amint visszatértek, a kegyetlen bosszú vezette minden lépésüket. Tízezrek fizettek életükkel, szabadságukkal és váltak hontalanná azért, mert 133 napra megfosztották elnyomóikat a vagyon, a hatalom kiváltságaitól.

¹⁹⁰ Lásd: GÁBOR SÁNDORNÉ: *Az 1919. június 24-i ellenforradalmi kísérlet*. Párt-történeti Közlemények, 1962. 2. sz.

NÉVMUTATÓ

- Ábrahám Dezső — 183
 Adler, Friedrich — 18, 19, 33, 35, 37,
 38, 45, 70, 72, 74, 77, 102, 105, 110,
 114, 117, 132, 158, 161, 163, 176, 186,
 187, 189, 204
 Adler, Max — 18, 176, 205
 Adler, Victor — 14, 23
 Ágai Béla — 180
 Ágoston Péter — 83, 94, 100, 106, 129,
 133, 150, 158, 165, 169, 171, 173, 178,
 184, 186, 190, 192, 193, 198, 201, 207,
 208, 212, 220, 224, 247, 249, 253, 267
 Allizé, Henri — 85, 86, 98, 99, 129, 136,
 149, 151, 152, 156, 190, 193, 194, 231,
 232, 261, 263
 Alpári Gyula — 250
 Ambrózy Lajos gróf — 265
 Andics Erzsébet — 267
 Andrássy Gyula gróf (ifjabb) — 12, 62,
 108, 259, 261, 278
 Andrássy Gyuláné gróf — 62
 Ankner József — 97
 Aranyi Imre — 282
 Arndt János — 274, 275, 282
 Ashmead-Bartlett, Ellis lásd Bartlett,
 Ellis Ashmead
 Atwood — 84
 Auer Károly — 215
 Ausch, Josefina — 27
 Austerlitz, Friedrich — 77, 104
 Axelrod, Tobia — 153, 199

 Bacci, Giovanni — 112
 Bajáki Ferenc — 236
 Baker, Ray Stannard — 61, 76
 Balfour, Arthur James — 83, 182, 192,
 247, 249, 252
 Bálint Imre — 59, 147, 239, 267, 270
 Balla Aladár — 287
 Baloghy Ernő — 46
 Bancsó László — 286
 Bane, Suda Lorena — 30
 Bánffy Miklós gróf — 145, 256, 269,
 270, 274, 275, 281, 282
 Bánó Kálmán — 281, 283

 Barth, Karl — 97, 99
 Bartha Ábel — 287, 291
 Barwik, Arnold — 97, 99
 Basselet de la Rosset, Friedrich Wilhelm
 gróf — 229, 230, 231
 Batthyány Tivadar gróf — 256, 259, 263,
 264, 265, 266, 267, 268, 269, 271, 283
 Battik Sándor — 169, 172
 Bauer, Otto — 10, 11, 14, 15, 16, 17, 20,
 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33,
 34, 35, 37, 41, 42, 43, 51, 53, 54, 56, 57,
 58, 59, 64, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77,
 78, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 92, 94,
 100, 101, 104, 105, 106, 110, 112, 113,
 117, 118, 119, 120, 124, 125, 127, 128,
 129, 130, 131, 132, 133, 137, 148, 149,
 150, 152, 153, 154, 156, 159, 160, 164,
 165, 166, 168, 169, 170, 171, 173, 174,
 175, 176, 177, 178, 179, 180, 184, 185,
 187, 189, 190, 191, 195, 196, 197, 198,
 204, 205, 215, 218, 222, 224, 231, 253,
 269, 270, 271, 273, 276, 277, 283, 285,
 289, 290
 Bartlett, Ellis Ashmead lásd Ashmead-
 Bartlett, Ellis — 30, 41, 68, 69, 103,
 116, 203, 211, 261, 263, 264, 266, 267,
 268, 271, 275, 276, 277, 278, 288, 291
 Beck József — 125
 Beer, Ernst, Friedrich — 128
 Belin, a Legfőbb Haditanács francia tag-
 ja — 181
 Belitska Sándor — 144
 Benedetti, Ugo — 230
 Benedikt, Heinrich — 12, 113
 Benedikt Ottó — 38, 88, 92, 107, 108, 112
 Beneš, Eduard — 76, 132, 139, 144, 145
 Beniczky Ödön — 256
 Benisch, Josef — 70
 Benndorf, Erich — 202
 Bérczy Róbert — 260
 Berinkey Dénes — 56, 57, 61, 103, 149, 212
 Bernhard Zsigmond — 260
 Bernstein, Eduard — 19
 Berthelot, Henri Mathias — 263
 Berzeviczy Albert — 108

- Bessenyei Ferenc — 230
Bethlen István gróf — 119, 144, 145, 185,
194, 201, 202, 256, 257, 258, 259, 260,
261, 262, 264, 270, 271, 274, 275, 277,
278, 287, 289, 291, 292
Bettelheim Ernő lásd Bólyai Ernő — 155,
156, 157, 164, 166, 167, 168, 171
Bibl, Viktor — 15, 37, 132, 146
Bíró Lajos — 174
Bizony László — 204
Blattner Béla — 67
Bliss, Tasker H. — 181
Bolgár Elek — 77, 81, 96, 99, 124, 127,
150, 207, 212, 222, 239, 265, 267
Bólyai Ernő lásd Bettelheim Ernő
Borghese, Livio herceg — 184, 191, 194, 251
Bornemissza Gyula báró — 180, 278
Boros Ferenc — 140
Boros László — 267
Borovicsény Aladár báró — 263, 264,
266, 268, 275, 277, 279, 291
Borrow angol őrnagy 152
Bors László — 101
Bossi-Fedrigotti, Mauritius — 270
Böhm Vilmos — 61, 93, 97, 113, 120, 133,
147, 158, 165, 170, 173, 174, 179, 180,
184, 185, 190, 191, 192, 193, 194, 195,
196, 198, 199, 200, 203, 204, 207, 225,
246, 252, 253, 256, 257, 291
Brandl, Franz — 169, 270
Braunthal, Julius — 10, 11, 27, 35, 37,
64, 71, 105, 113, 132, 164, 174, 177
Brodmann, K. — 283
Brodnig, Heinrich — 36, 37, 45, 95
Brown, Philip Marshall — 67, 68, 83, 119,
120, 147, 148, 227, 228
Brügel, Ludwig — 12, 16, 20, 75
Buchinger Manó — 185, 193
Buharin, Nyikolaj Ivanovics — 122
Bundy, Walter E. — 81, 104, 105, 111
Butler, C. K. — 289
Buza Barna — 180
Büchl, Adolf — 117
Calice, Franz gróf — 141, 264
Campagnoli, Hugo G. — 25
Campana olasz tűzrezredes — 97
Cavallero, Ugo gróf — 181
Cecil, Robert Lord — 231
Cerutti, Vittorio Cav. — 142, 184, 251
Charmant Oszkár — 48, 51, 54, 56, 58, 59
Chlepkó Ede lásd Hantos Ede
Clemenceau, Georges — 76, 86, 132, 138,
152, 169, 179, 180, 181, 182, 183, 188,
189, 192, 195, 196, 198, 200, 288
Cnobloch, Hans báró — 41, 48, 49, 53, 54,
56, 57, 58, 70, 71, 76, 77, 80, 94, 103,
111, 113, 116, 118, 124, 125, 130, 141,
142, 143, 147, 149, 150, 164, 174, 216,
229, 231, 233, 245, 248, 249
Coolidge, Archibald Cary — 25, 26, 31,
40, 49, 61, 62, 63, 65, 67, 78, 79, 81, 93,
94, 102, 104, 105, 111, 119, 120, 127,
131, 147, 152, 156, 195, 214, 216, 227, 277
Craenenbroek, Edgár — 290
Crouy-Chanel Péter gróf — 256, 260
Cuninghame, Thomas lásd Montgomery-
Cuninghame, Thomas — 30, 40, 41, 43,
63, 64, 74, 76, 82, 83, 85, 93, 110, 119,
124, 125, 145, 150, 151, 152, 160, 165,
170, 171, 172, 184, 185, 190, 191, 192,
193, 194, 195, 199, 201, 257, 261, 263,
264, 268, 274, 275, 276, 283, 289, 291
Czernin, Ottokar gróf — 23, 113
Czóbel Ernő — 153, 159, 169, 170, 171,
172, 173, 174, 184, 207, 210
Csáky Imre gróf — 59
Csekonics Iván gróf — 283
Csernoch János hercegprimás — 290
Csicserin, Georgij Vasziljevics — 118, 156
Csilléry András — 223
Dall'Aglio Gyula — 95
Dall'Aglio, a bécsi helyőrségi börtön fő-
felügyelője — 95
Danneberg, Robert — 18, 39, 91, 143, 151,
168, 205
David, Anton — 59
Davy, Robert — 143
Day, Clive — 62
Dellschaft, Frederick — 31, 63
Deme László — 261, 262, 283, 286, 292
Déry Frigyes — 266, 268
Dessewffy Emil gróf — 256
Deutsch, Julius — 18, 23, 34, 35, 36, 37,
42, 43, 71, 74, 75, 76, 81, 84, 85, 88, 93,
96, 97, 98, 99, 100, 103, 104, 108, 109,
110, 111, 112, 114, 117, 124, 125, 130,
134, 136, 137, 144, 151, 153, 156, 157,
158, 162, 164, 170, 174, 177, 197, 285
Deutsch, Leo — 35, 97
Deym, Konstantin gróf — 30, 76, 103
Diner-Dénes József — 48, 53, 81
Dinghofer, Franz — 14, 20, 135, 165
Dóczy Imre — 223
Dohnányi Ernő — 211
Domes, Franz — 73, 117
Dselal bej — 290
DuBois, Arthur Wood — 139
Ebert, Friedrich — 156, 223
Eckhardt Vilmos — 289
Egry Aurél — 263, 279
Egyed Zoltán — 260
Eichhoff, Johann báró — 143
Eisler, Elfriede lásd Friedländer, Elfriede
és Fischer, Ruth
Eldersch, Matthias — 42, 71, 74, 135, 137,
153, 163, 164, 166, 176, 290

- Elfer Ödön — 216
 Ellenbogen, Wilhelm — 23, 42, 47, 71, 73
 Engels, Friedrich — 205, 206
 Entzbruder Dezső — 93, 97, 101, 121, 134
 Erdélyi László — 283
 Erdélyi Mór — 213, 229, 230
 Erdődy Tamás gróf — 123

 Faber Rudolf — 281
 Fabinyi Tibor — 256
 Faragó Miksa — 230
 Farkas Dezső — 116
 Fenyő Andor — 77, 81, 207, 212, 213,
 214, 216, 218, 219, 220, 224, 226, 241,
 252, 265, 266, 268, 270, 272, 291
 Ferri, Franco — 188
 Festetics Sándor gróf — 256
 Fetsér Antal — 57
 Fiedler Rezső — 117
 Fimmen, Edo — 141
 Fink, Jodok — 42, 87, 105, 135, 203
 Fischer, Alfred — 23
 Fischer, Leo — 96, 97
 Fischer, Ruth lásd Friedländer, Elfriede
 és Eisler, Elfriede
 Fleischl Sándor — 249
 Foch, Ferdinand — 66, 183, 192
 Forst, Leopold — 44, 84, 88, 101, 102,
 163, 284
 Fömel Károly — 261
 Fraccaroli, Arnoldo — 211
 Fraknói Vilmos — 242
 Franchet d'Esperey, Louis Felix — 184
 Freeman, F. Williams lásd Williams-Free-
 man — 67, 120, 165, 178, 190, 247, 249
 Freud, Sigmund — 248
 Freundlich, Emmy — 42
 Frey, Josef — 35, 97, 177
 Friedländer, Elfriede lásd Eisler, Elfriede
 és Fischer, Ruth — 21, 37, 44, 114, 161,
 166, 186, 204, 205
 Friedländer, Paul — 37, 45
 Friedrich István — 136, 144, 256, 264
 Funder, Friedrich — 258
 Fürstenberg-Stammheim, Franz Egon
 gróf — 249

 Gábor Andor — 276
 Gábor Sándorné — 293
 Gajanová, Al — 140
 Gallart y Girbal, José Don — 251
 Gallerani, Bonaventura — 291
 Gamperling, Karl — 279
 Garami Ernő — 51, 71, 137, 180, 185, 192,
 194, 204, 256, 262, 263, 288
 Gayer, Edmund — 12
 Géber Antal — 217
 Geher Gyula — 256, 290
 Geiser a bécsi Arsenal munkásörsgének
 parancsnoka — 284

 Gergely Ernő — 123
 Gibson, Hugh — 25, 26, 29
 Glöckel, Otto — 42
 Gobetzky Elemér — 217
 Goldinger, Walter — 12, 15, 21, 23, 39,
 58, 87, 100, 112, 113, 124, 129, 132,
 133, 137, 139, 141, 168
 Goodwin, Philip L. — 49
 Goodyear, A. G. — 84, 85, 139
 Gorton, Reginald St. G. — 144
 Gosztonyi Mária — 88
 Gömbös Gyula — 256, 257, 258, 260, 262,
 286, 287, 288, 291
 Göndör Ferenc — 200, 260, 288
 Gratz Gusztáv — 29, 32, 108, 138, 139,
 141, 142, 255, 239, 242, 243, 259, 262,
 263, 274, 275, 276, 278, 279, 282, 287
 Gregerson Endre — 249
 Gregory, Thomas — 32, 84, 194
 Grey, Sir Eduard — 57
 Grödel, Alfred — 125
 Gruber, Fritz — 96
 Gruber, Rudolf — 53
 Grundböck, Anton — 282
 Grüneberg Frigyes — 258, 259, 268
 Guilleaume Árpád — 143
 Gulick, Charles A. — 27, 36, 38, 43, 71,
 105, 106, 113
 Gündisch Guidó — 57
 Gürtler, Alfred — 128

 Gyenyikin, Anton Ivanovics — 102, 139
 Habsburg József főherceg — 251, 267
 Haiböck az osztrák katonatanács végre-
 hajtóbizottságának tagja — 91
 Hainisch, Michael — 146
 Hajdu Tibor — 12, 65, 150
 Hajós Jenő — 96, 260, 265, 266, 267, 268,
 269, 277
 Halstead, Albert — 79, 131, 137, 158,
 160, 173, 181, 186, 189, 190, 191, 192,
 193, 194, 197, 199, 288
 Hamburger Jenő — 201
 Hammer-Purgstall, Arthur báró — 48
 Hannak, Jacques — 9, 11, 12, 15, 18, 20,
 21, 24, 25, 28, 40, 42, 74, 106, 113, 161
 Hantos Ede lásd Chlepkó Ede — 218
 Hanusch, Ferdinand — 14, 42, 73, 106
 Hardarits Ödön — 238
 Harrer Ferenc — 48, 53
 Harsányi Elemér — 280
 Hartig, Leopold gróf — 203, 260
 Haubrich József — 149, 179, 185, 192, 201
 Hauenschild, Eugen — 142
 Hauser, Johann Nepomuk — 14, 135
 Hefty Richard — 256, 260, 270, 283
 Hegedüs Pál — 144
 Hegyi Imre — 97, 98
 Heilingner, Alois — 52
 Hein, Egon — 143

- Heinrich Ferenc — 256
 Héjjas Iván — 124, 144
 Helmer, Oskar — 40, 73, 91, 100, 161
 Henderson, Arthur — 17
 Herzberg, Karl — 265
 Hexmann, Friedrich — 94
 Hilferding, Rudolf — 33
 Hindels, Josef — 9
 Hirossik János — 202
 Hitler, Adolf — 27
 Hoffmann az osztrák katonák szabad-
 szervezetének titkára — 92
 Hofmeister Nándor — 139
 Hohler, Thomas Beaumont Sir — 142
 Hoover, Herbert Clark — 30, 32, 79, 82,
 83, 103, 181, 194, 289
 Hornbostel, Theodor — 48, 67, 137, 147,
 164, 253
 Hornik, Anna — 37, 148, 270, 274
 Hornik, Leopold — 18
 Horovitz Gábor — 179
 Horthy Miklós — 57, 113, 122, 141, 143,
 225, 270, 280, 284, 287, 289, 291, 293
 House, Edward M. — 31, 62
 Hoynigg, Kuno — 282
 Höppner, Siegfried — 16, 202
 Hueber, Anton — 18
 Hussarek von Heinlein, Max báró — 12
 Huszár Károly — 216
 Huszti Ernő — 215
 Hülgerth, Ludwig — 75

 Ippen, Theodor — 137, 194, 203
 Ivaldi olasz katonái megbízott — 142

 Jászi Oszkár — 55, 57, 180
 Jekkel Péter — 57
 Juhász Nagy Sándor — 55
 Julier Ferenc — 193, 291
 Jungbauer az osztrák katonatanács vég-
 rehajtóbizottságának tagja — 91
 Junker János — 56

 Kaas Albert báró — 119, 183, 194, 261,
 262, 267, 275, 278, 282, 288
 Kállay Tibor — 253, 260, 262, 268, 272,
 274, 275, 276, 277, 283, 284, 285, 286,
 287, 292
 Kalmár Henrik — 56, 57, 123, 125, 127
 Kamenyev, Lev Boriszovics — 14
 Kánya Kálmán — 145
 Károly, IV., király — 20, 145
 Károlyi Gyula gróf — 278, 279, 287
 Károlyi Mihály gróf — 31, 48, 61, 62, 63,
 64, 69, 77, 83, 97, 116, 128, 149, 180,
 192, 204, 229, 239, 245, 256, 259, 263,
 265, 270, 278
 Karpeles, Emil — 172, 264
 Kary Béla — 144
 Kautsky, Benedikt — 168, 185, 197

 Kautsky, Karl — 33, 71, 72, 104
 Kelemen Béla — 279, 283, 287, 288, 289
 Keleti József — 261, 262, 283, 286, 292
 Kellner Sándor — 102, 125, 221
 Kende János — 23
 Kerecseny János — 260, 265, 266, 267,
 268, 275
 Kerekes Lajos — 31
 Kerner, Robert J. — 62, 63
 Kernkamp holland konzul — 249
 Keynes, John Maynard — 30, 195
 Kienast Ferenc — 249
 Kisch, Egon Erwin — 45, 88
 Kiss Albert — 283
 Kiss Dezső — 292
 Klebelsberg Kunó gróf — 142, 256
 Klein, Franz — 128
 Klempa Kálmán — 286
 Klepsch osztrák főhadnagy — 95
 Klobučarič, Benjamin — 284
 Koch, Hans — 97, 99
 Koharits Ferenc — 274
 Kola, Richard — 105
 Kolbe, Helmuth — 223
 Kolcsak, Alexandr Vasziljevics — 139,
 178
 Kolcsanovszkij, N. P. — 79
 Koncsek László — 258, 262, 276
 Kondor Bernát — 180
 Koppstein, Eugen — 224
 Korányi Frigyes — 216
 Koritschoner, Franz — 19, 36, 38, 88,
 114, 131, 156, 158, 161, 162, 175, 187, 285
 Korláth Örs — 267
 Korvin Ottó — 200, 210
 Kovács József — 238
 Kozma Ignác — 96
 Kozma Miklós — 256, 257, 258, 262, 270,
 274, 287, 288, 289, 290, 291
 Kővágó László — 285
 Král, Václav — 64, 76, 102
 Kramář, Karel — 86, 132, 183
 Kranz, Josef — 48
 Kratochvíl Károly — 256
 Krausz Simon — 216, 252, 253
 Krejcsi Frigyes — 253
 Krill, Leo — 97
 Krump az osztrák katonák szabadszer-
 vetének elnöke — 92
 Kulcsár István — 236
 Kummert, Heinrich — 52
 Kun Béla — 19, 68, 69, 70, 77, 84, 88, 91,
 96, 99, 112, 113, 118, 119, 120, 125, 127,
 130, 133, 134, 139, 147, 149, 153, 156,
 158, 162, 168, 170, 171, 173, 174, 175,
 177, 179, 180, 183, 185, 189, 190, 192,
 198, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 212,
 213, 214, 216, 221, 222, 223, 225, 227,
 228, 245, 246, 247, 249, 251, 252, 253,
 263, 265, 269, 285, 291

- Kunert, Franz — 93
 Kunfi Zsigmond — 67, 150, 164, 165, 171, 179, 184
 Kunschak, Leopold — 74
 Kürthy Lajos báró — 256

 Lajtos Géza — 185
 Lammasch, Heinrich — 12, 20, 128, 129
 Landler Jenő — 69, 127, 201, 202, 203, 209, 210, 226, 292
 Lansing, Robert — 25, 31, 62, 65, 67, 132, 181, 182
 Lányi Ernőné — 286
 Lazarovics Fedor — 119, 183, 194, 261, 262, 267, 275, 278, 282, 287, 288
 Lazarovits, Maximilian — 94
 Lefford, Victor — 169, 272, 280
 Lehár Antal báró — 124, 136, 284, 293
 Lengyel Gyula — 201, 202, 228, 230, 234, 236, 247
 Lenin, Vlagyimir Iljics — 14, 18, 19, 33, 69, 72, 73, 91, 120, 153, 191, 259
 Liebknecht, Karl — 19, 34, 47, 78, 160
 Linder Béla — 170, 239
 Liptai Ervin — 291
 Litschauer, Gottfried Franz — 13
 Lloyd-George, David — 182, 288
 L. Nagy Zsuzsa lásd Nagy Zsuzsa, L.
 Lobit de, francia tábornok — 287
 Longuet, Jean — 17
 Lovászy Márton — 256, 257, 273, 280, 281
 Low, Alfred D. — 41, 64, 66, 70, 76, 79, 80, 83, 92, 103, 113, 152, 164, 169, 170, 174, 190, 193, 271
 Löwenfeld-Russ, Johann — 289
 Lutz, Ralph Haswell — 30
 Luxemburg, Rosa — 34, 78, 160, 161

 Macartney, C. Aylmer — 116, 211
 Mach, Ernst — 73
 Mackensen, August von — 178, 181
 MacLean, John — 19
 Madarász Emil — 201, 202
 Madzar József — 222
 Magasházy László — 256, 289
 Magurányi Sándor — 217, 265, 266, 270
 Mahner, Heinrich — 97, 99
 Mannheim Lajos — 48
 Mantoux, Paul — 68, 102
 Marek, Ferdinand — 76
 Maresch osztrák kommunista — 36
 Márkus Emília — 211
 Marton Béla — 281
 Marx, Karl — 176, 205, 206
 Masaryk, Thomas Garrigue — 32, 57, 102, 146
 Masirevich Szilárd — 144
 Mayr, Michael — 142
 Mecsér András — 256

 Melcher, Gilbert — 156, 175, 186, 187
 Merores osztrák pénzügyi tanácsos — 214
 Micara, Klement — 33
 Mikes János — 255
 Minc, I. J. — 79
 Molnár főhadnagy — 181
 Montgomery-Cuninghame, Thomas lásd Cuninghame, Thomas
 Morgari, Oddino — 211
 Musée francia kapitány — 292
 Mühl, Theo — 97, 99
 Müller-Gutenbrunn, Adam — 58

 Nacsa János — 229
 Nagy Vince — 51, 52
 Nagy Zsuzsa, L. — 30, 102, 147, 150, 183, 185, 191, 214, 229, 232, 273, 285, 289
 Nemes Dezső — 141
 Nemeshegyi Tibor — 217
 Neuborn, Ernst — 81
 Neugebauer, Stefan — 142
 Neunteufel, Raimund — 53, 58, 123, 124, 125, 136
 Nicolson, Harold — 103, 179
 Nizsinszkij, Vaclav — 211
 Noske, Gustav — 34, 78, 113, 163, 175
 Nuss, Ignaz — 282

 Obál Béla — 51, 52, 222
 Ofenböck, Anton — 51, 54, 100, 221
 Ofenböck, Anton fia — 97
 Olivová, Vera — 140
 Orbók Attila — 260
 Orsich grófnő — 262
 Osborn, William H. — 120, 147
 Ostenburg-Moravek Gyula — 124, 144, 145
 Oudegeest, Jan — 141

 Page, Nelson — 31
 Pálffy-Daun József gróf — 266
 Pallavicini György őrgrof — 185, 256, 257, 259, 260, 261, 262, 264, 266, 268, 269, 271, 274, 275, 276, 282, 284, 286, 287, 292
 Palugyay Móric — 226
 Pamlényi Ervin — 289
 Panajott Sándor — 281
 Papp belügyi politikai megbízott — 286
 Papp Béla — 283
 Paster osztrák csendőrszázados — 290
 Patyomkin, V. P. — 79
 Peck József — 133
 Peidl Gyula — 139, 202, 207
 Pekár Gyula — 290
 Pellé, Maurice César Joseph — 79, 181
 Pentimalli olasz őrnagy — 61
 Perényi Zsigmond — 256, 262, 271
 Perl osztrák sajtófőnök — 265
 Pernecky Jenő — 285

- Persian Ádám — 33, 57, 255
 Petersen János — 200, 201, 233, 260, 261
 Peyer Károly — 184, 193, 199, 200, 201
 Pflügel, Egon — 135
 Philpotts, Owen Surtees — 97
 Pichon, Stephen Jean Marie — 22, 68, 152
 Picker Ernő — 217
 Pignatelli, Riccardo Principe del Monte Calvo Cav. — 142
 Pistor, Erich — 158
 Podhorszky László — 47, 48, 217
 Pogány József — 69, 97, 113, 127, 201, 202
 Polányi Adolf — 211
 Polczer Péter — 210
 Politovszky István — 290
 Pollak, Bernard — 169
 Pollak, Oskar — 38
 Pór Ernő — 45, 96, 149, 201, 202, 203
 Proft, Gabriele — 18
 Prokes István — 270
 Prónay fivérek — 256
 Prónay Pál — 136, 256, 267, 287, 293
 Püchler, Josef — 100
- Quentin, St. — 137, 138
- Rác Kálmán — 256
 Radek, Karl — 153, 166
 Rákos Ferenc — 201, 202
 Rapp, Max — 279
 Renner, Karl — 10, 11, 14, 15, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 28, 40, 41, 42, 52, 53, 54, 58, 71, 73, 74, 76, 77, 81, 82, 84, 85, 86, 88, 90, 92, 99, 101, 103, 104, 107, 109, 111, 113, 115, 117, 118, 121, 126, 127, 128, 132, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 146, 149, 156, 158, 159, 161, 166, 175, 190, 194, 196, 197, 198, 203, 205, 222, 239, 242, 269, 270, 271, 283, 284, 289
 Réti László — 248
 Richter, Rudolf — 97, 99
 Riedl, Wilhelm — 213
 Rintelen, Anton — 18, 22, 36, 37, 75, 136, 222, 274, 283, 284
 Romanelli, Guido — 175, 193, 201, 209, 210, 228, 229, 230, 232, 233, 251, 261, 290, 291
 Roosevelt, Nicholas — 61, 65, 90, 216
 Rothziegel, Leo — 44, 88, 93, 94, 116, 117
 Rotschild, Louis báró — 263, 264
 Rott Nándor — 255
 Rundt, Arthur — 265
 Russo Illés — 230
 Ruzicka, Alois — 279, 280
 Ruzicka, Ernst — 279
 Rühle, Gerd — 26, 27
- Sackville-West, a Legfőbb Haditanács angol tagja — 181
- Sailler, Victor — 124, 151, 170
 Salm Hermann gróf — 282
 Sándor László — 261
 Schandl Károly — 256
 Schärf, Adolf — 73
 Scheidemann, Philipp — 34, 78, 101, 102, 107, 111, 113, 156, 163
 Scherl — osztrák lapok budapesti tudósítója — 93
 Schlesinger, Therese — 18, 92
 Schmidt — osztrák kommunista — 154
 Schmitt, Henry Charles — 64, 69
 Schober, Johann — 21, 28, 37, 40, 43, 81, 82, 88, 90, 94, 95, 97, 98, 99, 108, 111, 112, 115, 135, 142, 143, 145, 146, 148, 149, 156, 158, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 168, 169, 170, 171, 172, 181, 185, 187, 189, 196, 229, 230, 231, 237, 258, 259, 265, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 275, 276, 277, 280, 281, 282, 283, 284, 288, 289, 290
 Schönau, Alexander — 35, 46
 Schönbauer, Ernst — 128
 Schönborn-Buchheim Károly gróf — 257, 262, 264, 275
 Schranz Vilmos — 141
 Schumpeter, Josef Alois — 43, 81, 104, 105, 177, 249, 264, 265, 266, 271
 Schüller, Richard — 29, 32
 Schwanthaler, Franz — 97
 Scully, C. A. — 120
 Segré, Roberto — 98, 137, 147, 158, 160, 229, 230, 276
 Seidler Ernő — 148, 216
 Seipel, Ignaz — 104, 142, 161
 Seitz, Karl — 14, 20, 23, 42, 48, 59, 71, 81, 101, 117, 126, 128, 132, 135, 137, 158, 198, 203, 205
 Seres Gyula — 172
 Sever, Albert — 199
 Seymour, Charles — 62
 Sigray Antal gróf — 137, 144, 256, 259, 260, 264, 266, 268, 271, 274, 275, 276, 284, 292
 Simkó Károly — 217
 Sinkó Ervin — 19
 Slatin, Rudolf pasa, báró — 129
 Slavik József — 267, 268
 Smerczek, Julius — 270
 Smith, Ulysses Grant — 142
 Smuts, Jan Christian — 68, 76, 102, 103, 120, 214, 246, 247, 249, 250, 267
 Sneff József — 236
 Somssich József báró — 138, 185
 Sonnino, Sidney báró — 68, 231, 232
 Soós Katalin G. — 23, 52, 56, 59, 121, 124, 127, 137, 141
 Spitzmüller, Alexander — 37
 Stanzel, a bécsi Arsenal munkásörsgének helyettes parancsnoka — 284

- Stein Leó — 235
 Steinbrück Ottó — 93
 Steiner, Herbert — 70
 Steinhardt, Karl — 21
 Sternberg Albert — 230
 Storey, Charles M. — 62, 67
 Straka, Karl — 97
 Strasser József — 260
 Streeruwitz, Ernst — 20, 148
 Stürgkh, Karl gróf — 18
 Suqué, Antonio — 249
- Szabó Ágnes — 289
 Szabó László — 71, 292
 Szalay Ferenc — 251
 Szalay István György — 95
 Szamuely György — 98, 200
 Szamuely Tibor — 98, 149, 203, 286
 Szántó Béla — 93, 96, 179
 Szántó Rezső — 117
 Székely Béla — 216
 Szende Pál — 58, 149, 180
 Szilassy Gyula báró — 26, 30, 184
 Sziszkowitz, Rudolf — 201
 Szmrecsányi Dárius — 275
 Szmrecsányi György — 46, 119, 144, 256,
 258, 260, 264, 266, 267, 268, 271, 274,
 275, 276, 277, 278, 280, 283, 284, 285, 292
 Szógyény György — 217
 Szverdlov, Jakov Mihajlovics — 14
- Tacoli, Arrigo Marchese — 229, 230
 Takács-Tolvay József — 57, 239, 257, 266,
 267, 270, 280
 Tarján királyhidai gyógyszerész — 282
 Taróczy Nándor — 97, 256
 Taylor, Alonzo Englebert — 32
 Teleki Pál gróf — 51, 119, 183, 242, 256,
 257, 264, 275, 278, 279, 287
 Teleki Pálné gróf — 292
 Tetzner mérnök — 98
 Thalmann, Friedrich — 27, 29, 79
 Tharaud, Jean — 278
 Tharaud, Jérôme — 278
 Thomas, Albert — 17
 Tisza István — 23
 Tittoni, Tommaso — 183, 192, 251, 288
 Tkalecz Vilmos — 285
 Toman, Karl — 44, 97, 101, 117, 158, 161,
 176, 188, 284
 Tomesányi Vilmos Pál — 277
 Toókos Gyula — 256
 Torretta, Paolo Tommaso Marchese della
 — 145
 Tormay Cécile — 257, 267, 277
 Trockij, Lev Davidovics — 120
 Troismonts, Georges Comte de — 278, 289
 Turok-Popov, Vlagyimir Mihajlovics —
 13, 86, 100, 106, 164
- Tusar, Vlastimil — 9, 113
- Ugron Gábor — 273
 Újlaki Géza — 192
 Ullmann Adolf báró — 253, 263
- Vágó Béla — 149, 201, 202
 Vajda Zoltán — 218
 Valfré di Bonzo, Teodoro — 31
 Valiani, Leo — 102
 Vanczák János — 184
 Varga Jenő — 133, 201, 202, 220, 226, 236,
 245, 246
 Varjas fivérek — 201
 Váry Albert — 230, 260
 Vaux, Léon de báró — 76
 Vázsonyi Vilmos — 180
 Vészi József — 260
 Vidale, Emil — 274
 Vigna olasz katonai megbízott — 142
 Vilmos, II., császár — 9
 Vix, Fernand — 61, 64, 67, 103, 263
 Vogelfänger osztrák kommunista — 116
 Vörnle János — 260, 261, 262, 263, 275,
 278, 282, 287
- Waldvogel, Josef — 283
 Wandruszka, Adam — 72, 73, 104
 Wayss, J. Deutsch helyettese — 109
 Weiskirchner, Richard — 49, 225
 Weiss, Bernath — 216
 Weiss, Elizabeth de — 24, 55, 58, 131,
 133, 137
 Wekerle Sándor — 9
 Wellesz Jenő — 291, 292
 Weltner Jakab — 113, 165, 179, 180, 184,
 185, 193, 199, 200, 201, 223
 Wertheim, Hilde — 37
 Wertheim, Johannes — 115, 156, 166
 Wild József — 274, 275, 292
 Williams-Freeman F. lásd Freeman F.
 Williams
- Wilson, Edwin C. — 48
 Wilson, Woodrow — 11, 12, 25, 30, 31,
 48, 66, 67, 68, 69, 76, 83, 103, 147, 182,
 228
 Wimmer, Adolf — 245, 279
 Windischgraetz Lajos herceg — 180, 265
 Wischnowszky Ignác — 133, 134, 135
- Zadravetz István — 287
 Zelt, Johannes — 223
 Zichy Aladár gróf — 259, 278
 Zichy István gróf — 259, 281
 Zichy János gróf — 259, 282
 Zita királynő — 12
 Zöllner, Erich — 12, 15, 27, 39, 43, 78,
 132, 133
- Zsombor Géza — 56

Gábor
Sándorné

AUSZTRIA ÉS A MAGYARORSZÁGI
TANÁCSKÖZTÁRSASÁG

45. 903